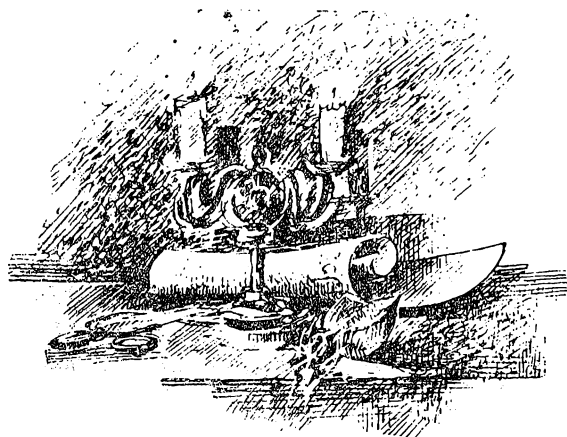

ELIB . AM

Էլեկտրոնային Գրադարան

ՀԱՐԼԶ ԴԻԿԿԵՆՍ

ՕԼԻՎԵՐ ԹՎԻՍՏԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

**Բնագրից թարգմանեց՝
ԱՐՏԱ ԲԱԶԱՐՅԱՆԸ**

ԶԱՐԼՋ ԴԻԿԿԵՆՍԻ «ՕԼԻՎԵՐ ԹՎԻՍՏԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ» ՎԵՊԻ ՄԱՍԻՆ

— Մի վախենա: Մենք քեզնից պրող
չենք սարքի, քանի որ հնարավորություն
կա սովորելու որեւէ ազնիվ արհեստ կամ
որմնադիր դառնալու:

— Շնորհակալութիւն, սըր,— ասաց Օլի-
վերը:

«Օլիվեր Թվիստի արկածները»

Մի անգամ Դիկկենսին խնդրեցին պատմել իր մասին և նա այս-
պէս սկսեց.

«Ես ծնւել եմ 1812 թվականի փետրվարի յոթին, անգլիական
Պորտսմութ անավահանգստային քաղաքում: Հայրս ըստ իր ծառայո-
ղական պարտականության,— նա աշխատում էր Ադմիրալության
հաշվարկման բաժնում,— հարկադրված էր ժամանակ առ ժամանակ
փոխել բնակութեան վայրը, և այսպիսով ես՝ երկու տարեկան երե-
խաս, տեղափոխվեցի Լոնդոն, վեց տարեկանում՝ մի այլ անավահան-
գստային քաղաք՝ Չատամ, որտեղ բնակվեցի մի քանի տարի, որից
հետո կրկին Լոնդոն վերադարձա ծնողներիս և վեց եղբայրներիս ու
քույրերիս հետ, որոնց թվում ես երկրորդ երեխան էի: Կրթութիւնս
մի կերպ, անկանոն սկսել եմ քահանայի մօտ՝ Չատամում, բայց
ավարտել եմ Լոնդոնյան մի լավ դպրոցում. ուսումս երկար չի տևել,
քանի որ հայրս հարուստ չէր և ես հարկադրված եմ եղել վաղ տարի-»

քում կյանք մտնել: Կյանքի հետ սկսել եմ ծանոթանալ իրավաբանի գրասենյակում և պետք է ասեմ, որ այդ ծառայությունը ինձ թվացել է բավականին խղճով ու ձանձրալի: Երկու տարի անց թողել եմ այդ տեղը և որոշ ժամանակ կրթությունս շարունակել եմ ինքնուրույն, Բրիտանական թանգարանի գրադարանում, որտեղ տարվել եմ ընթերցանության: Հենց այն ժամանակ էլ ուսումնասիրել եմ սղագրությունը, ցանկանալով ուժերս փորձել լրագրողի ասպարեզում. ոչ թե որևէ թերթի այլ դատական լրագրողի՝ մեր եկեղեցական դատարանում: Ես լավ եմ գիտիս հանել այդ գործից և ինձ հրավիրել են աշխատելու «Պառլամենտի հայելի» թերթում: Այնուհետև դարձել եմ «Առավոտյան քրոնիկոնի» աշխատակից, որտեղ մնացել եմ մինչև «Պիկվիկյան ակումբի» առաջին թողարկումների լույս աշխարհ գալը: Պետք է ձեզ խոստովանեմ, որ «Առավոտյան քրոնիկոնում» ես լավ համարում ունեի զրչիս թեթևության շնորհիվ, իմ աշխատանքը վարձատրվել է խիստ շուրջընդհանուր, և ես թերթից բաժանվել եմ միայն այն ժամանակ, երբ Պիկվիկը հասել էր փառքի ու ճանաչման:

Իրո՞ք այդպես է եղել: Եկեք գնանք Դիկկենսի թանգարանը:

Դիկկենսը նույնպես, ինչպես և իր հայրը, հաճախ է փոխել բնակավայրը, ճիշտ է, այլ պատճառներով, որոնց մասին կիտսենք ավելի ուշ: Դիկկենսյան հասցեներից շատերն արդեն գոյություն չունեն: Դրանց տեղում հիմա նորակառույց շենքեր են: Այն տունը որտեղ գրողն ապրել է իր կյանքի վերջին տասնհինգ տարին, այժմ մանկական դպրոց է: Իսկ թանգարանը տեղավորված է Լոնդոնի Դարթի-սթրիթ փողոցի այն նույն տանը, որտեղ Դիկկենսը բնակություն է հաստատել, երբ «Պիկվիկյան ակումբը» նրան բերել է փառք և այնքան միջոցներ, որոնք բավական են եղել տունը վարձատրելու:

Թանգարանում վերականգնված է նախկին կահավորությունը այնպես, ինչպես եղել է Դիկկենսի ժամանակներում: Ճաշասենյակը, հյուրասենյակը, բուխարին, աշխատասենյակը, գրասեղանը, նույնիսկ՝ ելիկո գրասեղան, քանի որ այստեղ են բերել նաև սեղանը, որի վրա Դիկկենսը աշխատել է վերջին տասնհինգ տարում, մինչև իր կյանքի վերջին առավոտը: Իսկ սա ի՞նչ է: Պատի տակ, անկյունում դրված է օդանցքի չափ մի փոքրիկ լուսամուտ: Այո, դրված է կոպիտ, խորդուրդոդ մի շրջանակ՝ պղտոր ապակիով: Սա մի ուրիշ տնից է բերվել: Իսկ ինչպես է թանգարան ընկել: Ձեզ կբացատրեն՝ փոքրիկ Դիկկենսը սիրում էր այս լուսամուտից դուրս նայել... Ներեցեք, այդ ե՛րբ և որտե՞ղ է եղել՝ Պորտսմուտում, թե Չատսմուտ: Ո՛չ, Լոնդոնում,

բայց մի ուրիշ փողոցում, քաղաքի հյուսիսային արվարձանում։ Լուսամուտը փոքրիկ է ու աղուտ։ Կիսանկուղային հարկ է եղել։ Դիկկենսների ընտանիքն այն ժամանակ ապրելիս է եղել շատ սուղ պայմաններում։ Չէ որ հայրը բանտարկված էր...

Իսկ Դիկկենսը ինչ էր պատմում իր մասին. «Հայրս հարուստ չէր», երբ պետք էր ասել՝ «Հայրս բանտ է նետվել պարտքերի պատճառով և ընտանիքը թողել առանց որևէ միջոցի»։ «Ես հարկադրված եմ եղել վաղ տարիքում կյանք մտնել...»։ Եթե վերժանենք այս խոսքերը, կստացվի՝ «Տասներկու տարեկանից հարկադրված եմ եղել հաց վաստակել»։ «Կյանքի հետ սկսել եմ ժանոթանալ իրավաբանի գրասենյակում» — այստեղ պարզապես բաց է թողնված մի բան, որը պետք է այսուհետ լրացնել՝ «սկսել եմ աշխատել ֆաբրիկայում»։

Նախքան գրական արձանագրություններ վարելն ու վկաների ճառեր գրելը, Դիկկենսը պիտակներ է ստանձնել կոշկաների տուփիկներին, և եթե փաստաբանական գրասենյակի աշխատանքը նրան թվացել է, ինչպես ինքն է ասում, խղճով ու ձանձրալի, ապա ինչեր մտածած կլինեն կոշկաների ֆաբրիկայի մասին... «Ո՛ր, մի խոսքով հնարավոր չէ հաղորդել իմ հոգեկան տառապանքները», — այսպես է նա վերհիշել այդ մասին։ Չէ որ այն ժամանակ աշխատում էին օրական տասնվեց ժամ։ Նույնիսկ երեխաները, ինչպես հետագայում գրել է, նույնիսկ հասունություն տարիներին Դիկկենսը չի կարողացել իրեն ստիպել, որ անտարբեր անցնի Չարինգ-կրոսսի այն տան մոտով, որտեղ մի ժամանակ գտնվում էր ֆաբրիկան։ Եվ, իհարկե, բարեկամների հետ ունեցած զրույցների պահին, մանավանդ մամուլում իր մասին պատմելու ժամանակ, նա լուռի է մատնել և՛ աղքատությունը, և՛ բանտը, և՛ կոշկաները։ Այդ մասին Դիկկենսը գրել է միայն մի հատուկ նամակում, որը չի ուղարկել ոչ մի տեղ, այլ հասցեագրել է իր ապագա կենսագրին։ Եվ միայն Դիկկենսի մահից հետո են ընթերցողներն իմացել, այն էլ մեղմացրած ձևով, որ գրողը անձամբ ճաշակել է բոլոր փորձությունները իր հերոսների, որոնց բաժին է ընկնում և՛ չարքաշ աշխատանք՝ վաղ պատանեկությունից, և՛ զանազան ստորացումները, և՛ վախը ապագայի համար։

Իսկ ինչո՞ւ էր Դիկկենսը թաքցնում իր անցյալը։ Այդպիսին էր իր ապրած ու նկարագրած աշխարհը։ Դասային գոռոզություն, հասարակական դիրք՝ այս ամենի հետ Դիկկենսը հարկադրված է եղել հաշվի նստելու։ Նույնիսկ նոր բնակարան վարձելիս հաճախ փոխել

է հասցեն՝ հանուն վարկի, համբավի: Իսկ քաղաքամերձ սեփական տունը Չատամի արվարձանում, որտեղ նա վախճանվել է և որն այժմ աղջիկների պանսիոնատ է, Դիկկենսը ձեռք է բերել ի կատարումն իր երազանքի, որ նրա մեջ ծնվել էր դեռևս մանկութի: «Այ, կմեծանաս և եթե կարգին մարդ դառնաս, այսպիսի մի առանձնատուն կգնես քեզ համար», — մի անգամ նրան այսպես է ասել հայրը, երբ դեռևս Չատամում էին ապրում: Ինքը՝ Դիկկենս-ավագը կյանքում երբեք առանձնապես շատ չի աշխատել, շարժարվել և մի կարգին մարդ էլ չի դարձել, բայց տղան շատ լավ է յուրացրել կյանքի այն օրենքը, ըստ որի մարդը արժեքավորվում է իր փողով, իր ունեցվածքով: Իսկ որքան էր Դիկկենսը պարծենում նշանավոր մարդկանց հետ իր ծանոթություններ: Մեծանում էր նրա փառքը, և տեսեք, ահա ինքը թագուհին է կամեցել տեսնել նրան... Եվ կարո՞ղ էր նա, բարեկամների հետ Լոնդոնի արվարձանային այգում դբոսներին, նրանց ասել, թե ահա այստեղ է անցել իր մանկությունը: Ոչ թե թաղշյա կանաչով պատած այս մարգագետիններում, այլ այգու կողքին, Քիմդեն Թատունում, ուր նրանք ծվարել էին մի կիսանկուղային հարկում, որտեղ օրվա լույսը ներս էր թափանցում մի աղոտ, պղտոր լուսամուտի միջով:

Մի անգամ Դիկկենսը իր ստեղծագործությունները պատկերազարդող նկարչին ուղեկցում էր Լոնդոնում, նրան ցույց տալով այն տներն ու փողոցները, որոնց մասին գրել է իր գրքերում: Նրանք եղան իջևանատանը, որտեղ տարիներ առաջ գրվել էր «Պիկվիկյան ակումբի» առաջին էջը (այդ իջևանատանն այժմ դրված է Դիկկենսի կիսանդրին), եղան փոստատանը, որտեղից ուղևորվում էին ճանապարհորդական կառքերը (այդ կառքերով են ուղևորություններ կատարել դիկկենսյան հերոսները), եղան նույնիսկ գողական որջերում (չէ՞ որ Դիկկենսը այստեղ ևս բնակեցրել է իր մի քանի հերոսներին), բայց ահա Չարրինգ-կրոսսի մոտ գտնվող կոշկաներկի ֆաբրիկան դուրս մնաց նրանց երթուղուց: Ինչ կարող ես անել, այն ժամանակներում նույնիսկ գրողի մասնագիտությունը դեռևս չէր համարվում պատվավոր գործ: Եվ ինքը՝ Դիկկենսն էլ, որը ստիպում էր հարգել գրողի կոչումը, հասարակության աչքում իր կշիռն ավելի բարձրացնելու համար հաճախ իրեն անվանում էր «միջոցների տեր մարդ»:

Հասկանալի է, «միջոցների տեր մարդուն» վայել չէ վերհիշել իր դժվար անցյալը: Իսկ ինչ վերաբերում է գրող-մարդուն՝ արվեստագետ-Դիկկենսին, նա իր հիշողություններից նյութ էր քաղում գրե-

քերի համար: Նա իր մանկության հիշողություններին այնքան էր կապված, որ հաճախ թվում է, թե ժամանակը նրա համար կանգ է առել: Դիկկենսյան հերոսները օգտվում են փոստակառքերի ծառայություններից, այնինչ Դիկկենսի ժամանակակիցները ճանապարհորդում էին երկաթուղով: Իհարկե, ժամանակը կանգ չէր առել Դիկկենսի համար: Ինքն էր իր գրքերով մերձեցնում փոփոխությունները: Բանտային և դատական կանոնները, փակ դպրոցների ուսման և գործատների աշխատանքի պայմանները՝ այս ամենը Անգլիայում փոխվում էր հասարակական կարծիքի ճնշման տակ, իսկ հասարակական կարծիքը խմորվում էր նաև Դիկկենսի ստեղծագործությունների թողած տպավորության ազդեցությամբ:

«Պիկվիկյան ակումբի» միտքը Դիկկենսին հուշել և նույնիսկ ուղղակի իմաստով պատվիրել են երկու հրատարակիչներ, որոնք ցանկացել էին, որ երիտասարդ դիտունակ լրագրողը (նրանք կարդացած են եղել Դիկկենսի հաշվետվություններն ու ակնարկները) մակագրություններ անի ծիծաղաշարժ նկարների տակ: Դիկկենսը ընդունել է այդ առաջարկը, բայց պայմանով, որ մակագրությունները դառնան ամբողջական պատմություններ, իսկ նկարները՝ դրանց պատկերազարդումները: «Պիկվիկյան ակումբի նոթադրությունների» տպաքանակը բարձրացել, հասել է քառասուն հազար օրինակի: Ոչ մի գիրք դեռ այդպիսի բախտի չէր արժանացել: Հաջողությանը նպաստել է շատ բան՝ և՛ հետաքրքրաշարժ տեքստը, և՛ նկարները, և՛ վերջապես, հրատարակության ձևը՝ առանձին թողարկումներ, գրքուկներ, որոնք փոքրածավալ են եղել և թանկ չեն արժեցել (ներկայումս հավաքածու կազմողները հսկայական գումարներ են վճարում «Պիկվիկյան ակումբի» բոլոր թողարկումները ձեռք բերելու համար և շատ քչերը կարող են պարծենալ, որ ունեն բոլոր թողարկումները՝ դպրոցական տետրի չափով ու կանաչ կազմով):

Այս ամենը չլրիպեց մյուս հրատարակիչների աչքից և նրանցից մեկը՝ ձեռնբեց Ռիչարդ Բենթլին, Դիկկենսին մի նոր հրապուրիչ առաջարկ արեց՝ դառնալ ամենամսյա հանդեսի խմբագիր: Այդ նշանակում էր, որ Դիկկենսը զանազան նյութերի պատրաստման հետ մեկտեղ, ամեն ամիս հանդեսում զետեղելու է իր նոր վեպի հերթական հատվածը: Դիկկենսը դրան ևս համաձայնեց և 1837 թվականին, «Պիկվիկյան ակումբի նոթագրությունները» դեռ չավարտած, սկսեց գրել իր «Օլիվեր Թվիստի արկածները»:

Ճիշտ է, հաջողությունը քիչ էր մնում վերածվեր աղետի: Դիկ-կենսը շարունակում էր ստանալ նորանոր առաջարկներ, և ի վերջո ընկալ, իր իսկ խոսքերով ասած, մղձավանջային վիճակի մեջ, երբ պետք է միաժամանակ աշխատեր մի քանի գրքի վրա, չհաշված ամսագրային մանր գործերը: Իսկ դրանք բոլորը դրամական պայ-մանագրեր էին, որոնք չկատարելու դեպքում կարող էր դատի տրվել կամ առնվազն պարտապան դառնալ: Դիկկենսին օգնեցին առաջին երկու հրատարակիչները, որոնք նրան փրկագնեցին մրցակից ֆիր-մայից, վերադարձնելով այն կանխավճարը, որը նա ստացել էր «Օլի-վեր Թվիստի» համար:

«Պիկվիկյան ակումբի» հերոսները ամենից առաջ մի խումբ ունե-վոր ջենտլմեններ էին՝ հոգով մարզիկներ, որոնք սիրում էին հաճելի և օգտակար ժամանցները: Ճիշտ է, հաճախ նրանք ընկնում էին դժ-վարությունների մեջ, ինքը՝ հարգարժան միստր Պիկվիկը սեփական անհաշվենկատության պատճառով հայտնվում է նախ մեղադրյալի աթոռին, այնուհետև բանտ է ընկնում, բայց, այսուամենայնիվ, բա-րեկամ-պիկվիկյանների արկածների ընդհանուր տոնը կենսախինդ էր, ուրախ: Գիրքը բնականված էր հիմնականում խնթովներով, իսկ խենթերի հետ, հայտնի է, թե ինչեր միայն չեն պատահում: Օլիվեր Թվիստի մասին 1838 թվականին լույս տեսած գիրքը ընթերցողներին ծանոթացրեց միանգամայն ուրիշ մի «ընկերախմբի», նրանց տրա-մադրությունն ուղղելով այլ խնդիրների: Թշվառների աշխարհ: Գետ-նախորշեր: Լոնդոնյան հատակ: Ուստի որոշ քննադատներ փնթփնթա-ցին, թե այդ հեղինակը կարողանում էր ուրախացնել ընթերցողներին, նոր վեպը չափազանց մռայլ է՝ և որտեղից է նա գտել այսքան նող-կալի մարդկանց: Սակայն ընթերցողների ընդհանուր դատավճիռը դարձյալ Դիկկենսի կողմն էր: Հետազոտողներից մեկն ասում է, որ «Օլիվեր Թվիստը» ձեռք է բերել ժողովրդական հաջողություն:

Տխուր մանկության մասին առաջինը Դիկկենսը չի գրել: Այդ բանը նախապես արել է Դանիել Դեֆուն: «Ռոբինզոն Կրուզոյից» հե-տո նա լույս է ընծայել «Գնդապետ Ջեկը» գիրքը, որի առաջին հի-ստուն էջերը «Օլիվեր Թվիստի» սկզբնավորումն են: Այդ էջերում նկա-րագրված է «Գնդապետ» մականունով որբ մնացած մի տղա, որը գողությունը է իր ապրուստը հոգում¹: Ջեկը և Օլիվերը հարևաններ

¹ Հասկանալի է «Գնդապետ Ջեկի պատմությունը» «Ռոբինզոն Կրուզոյի» հետ չի կարող մրցել ոչ իր նշանակությամբ, ոչ էլ հանրաճանաչությամբ: Բայց այդ գիր-քը վերահրատարակել է ինքը՝ Վալտեր Սկոտը, և Դիկկենսը ծանոթ է եղել դրան:

են; նրանք ծանոթ են նույն փողոցներին, բայց ժամանակն, իրոք, կանգնած չէ տեղում, և եթե Դեֆոյի ժամանակների Լոնդոնն առավելապես հին Սիթին է, ապա Դիկկենսի օրերում քաղաքն արդեն իր մեջ է առել քաղաքային պարսպից այն կողմ եղած թաղերն ու ավանները, որոնցից մեկում բնակություն էր հաստատել ինքը՝ Դիկկենսը, իսկ մյուսում բնակեցրել էր գողերի խումբը... Օլիվերը ակամայից է մասնակից դառնում մութ գործերին: Տղայի հոգու խորքում մի ինչ-որ բան շարունակ դիմադրում է գողական «արհեստին», որը դրսից էին փաթաթում նրա վզին: Դիկկենսը այստեղ ևս հետևելով Դեֆոյին, մեզ հավաստիացնում է, թե այս պարագայում Թվիստի մեջ խոսում է նրա «ազնվական ճաշակը»: Ասենք ավելի պարզ, ինչպես Դիկկենսի նկատմամբ միանգամայն բարյացակամ շատ քննադատներ են ասել՝ կայունություն, ուժեղ բնավորություն: Իսկ ինքը Դիկկենսը ցույց է տալիս, թե ահա նենսին՝ մի փոքրիկ աղջիկ, որը նույնպես բարի ու սրտազին մարդ է, արդեն սահմանն անցել է և հիմա ոչ մի կարեկից ձեռք չի կարող նրան այնտեղից հետ բերել, փորձանքից ազատել: Կամ թե Զեկ Դաուկինսը՝ Սուտլիկ անվանյալ: Սա նույնպես ճարպիկ, հնարամիտ, առինքնող տղա է և նրա խելացիությունը արժանի է շատ ավելի լավ գործերի, բայց նա դատապարտված է քարշ գալու սոցիալական հատակում, որովհետև չափազանց ուժեղ է վարակված «թեթև կյանքով»:

Այն ժամանակներում առհասարակ շատ էին գրում հանցագործների մասին: Աշխատում էին ընթերցողներին գրավել ամեն տեսակ արկածներով՝ մեծ մասում հնարովի, ահազդու: Իսկ այս գրքում ի՞նչ արկածներ են: Երբեմն կարող է թվալ, թե գիրքը չափազանց ծանրաբեռնված է զանազան անակնկալներով, բայց չէ՞ որ ամեն ինչ ճանաչվում է համեմատության մեջ: Սովորական «հանցագործական» պատմություններում ամեն քալափոխի հետևում են կողոպուտներ, սպանություններ, փախուստներ: Դեռևս Դեֆոն է նկատել, որ այդպիսի գրքեր կարդալով կարելի է մտածել, թե հեղինակը արատները մերկացնելու փոխարեն ասես որոշել է փառաբանել դրանք: Դիկկենսի ամբողջ վեպում ընդամենը մեկ սպանություն կա, մեկ մահ, մեկ մահապատիժ, բայց փոխարենը գիրքը լի է հիշողության մեջ ամուր նըստող կենսական ու աշխույժ բազմաթիվ հերոսներով, որոնց համար էլ հենց գրվել է: Նույնիսկ Բիլլի շնիկը ինքնուրույն «անձ» է դառել, հատուկ հերոս, որը իր տեղն ունի կենդանաբանական այն «պատկերասրահում» ուր մինչև արդեն «բնակություն» էին հաստատել Ռո-

բինզոնի թութական ու Գուլիվերի խոսող ձիերը և որտեղ հետազայում իրենց տեղերը պիտի ստանան գրական բոլոր ձիերը, կատուններն ու շները, ընդհուպ մինչև Կաշտանկան:

Դեֆոյի ժամանակներից ի վեր անգլիական գրողներն իրոք ավելի քիչ էին մտածել այն հարցի շուրջը, թե այդ ինչն է, որ մարդուն դարձնում է այնպիսին, ինչպիսին նա կա՝ ազնիվ, հարգարժան կամ հանցավոր սրիկա: Եվ հետո՝ եթե հանցավոր է, արդյոք նշանակո՞ւմ է, որ անպայման սրիկա է: Գրքի այն տեսարանը, երբ նենսին գալիս է գրուցելու լավ ընտանիքից սերված մի աղջկա՝ Ռոզ Մեյլիի հետ, վկայում է, թե Դիկկենսի համար որքան դժվար է եղել պատասխանելու նմանօրինակ հարցերի, քանի որ կարդալով նրա նկարագրած հանդիպումն արտացոլող էջերը, մենք չենք կարողանում հասկանալ, թե այդ երկու աղջիկներից որին գերապատվություն տանք:

Ոչ Դեֆոն, ոչ Դիկկենսը իրենց դժբախտ հերոսներին չեն կշտամբել անճարակության կամ աղքատության համար: Նրանք կշտամբել են հասարակությանը, որը չի օգնում և չի պաշտպանում աղքատության մեջ ծնվածներին, նրանց, ովքեր օրոքօրյից դատապարտված են դժբախտության: Իսկ ընչազուրկների և աղքատների պայմանները, հատկապես նրանց երեխաների պայմանները խսկապես անմարդկային էին այդ բառիս ուղղակի իմաստով: Երբ հասարակական շարիքները կամավոր կերպով ուռումնասիրող էնտուզիաստներից մեկը Դիկկենսին ծանոթացրեց հանքերում աշխատող երեխաների վիճակին, ապա նույնիսկ Դիկկենսը սկզբում պարզապես չհավատաց դրան: Չհավատաց այն մարդը, որին, թվում է համոզելու կարիք չկար, մարդ, որը մանկութ ֆաբրիկայում շարքաշ աշխատանք է կատարել՝ օրական տասնվեց ժամ շարունակ: Մարդ, որի նկարագրած բանտերը, դատարանները, գործատները, մանկատները անվստահություն պարունակող հարց են առաջացրել, թե՝ «այս որտեղից է հեղինակը քաղել այսքան զարհուրելի բաները»: Քաղել է իր սեփական փորձից, իր հիշողություններից, որոնք կուտակվել են այն պահից ի վեր, երբ նա՝ փոքրիկ երեխա, բանտ էր գնում, այցելելու այնտեղ պարտքի համար նստած իր հորը: Բայց երբ Դիկկենսին ասացին, որ ինչ-որ տեղ գետնի տակ սողում են փոքրիկ մորլուկներ (ստորգետնյա բնակիչներ), որոնք ծեփից ծեփ լծված, իրենց հետևից քարշ են տալիս սալակները (և դա շատ է էժանացնում հանքախորշեր փորելու աշխատանքը, քանի որ երեխաները փոքր են և մեծ հորատանցքեր նրանց պետք չեն), ապա նույնիսկ Դիկկենսը սկզբում ասաց՝ «չի կա-

րող պատահել»: Բայց հետո հավատաց, հավատաց և բարձրացրեց իր բողոքի ձայնը:

Որոշ ժամանակակիցների, քննադատների և ընթերցողների թվում էր, թե Դիկկենսն իբր թանձրացնում է գույները: Ներկայումս հետազոտողները գալիս են այն եզրակացության, որ նա, ընդհակառակը, մեղմացրել է գույները: Դիկկենսին շրջապատած իրականությունը, երբ պատմաբանները դա վերականգնում են փաստերն ու թվերը ձեռքներին, աշխատանքային օրվա տևողությունը կամ գետնի տակ սայլակներ քարշ տվող երեխաների տարիքը (հինգ տարեկան), ահա այս ամենը թվում է ոչ ճշմարտացի ու աներևակայելի: Պատմաբաններն առաջարկում են ուշադրություն դարձնել նաև ահա այսպիսի մի մանրամասնության՝ ամբողջ առօրեական կյանքը մեր առջևով անցնում է Դիկկենսի գրքերի էջերով: Մենք տեսնում ենք, թե ինչպես են հագնվում Դիկկենսի ստեղծած գործող անձինք, գիտենք, թե նրանք ինչ են ուտում և ինչպես են ուտում, բայց,— նշում են պատմաբանները,— նրանք շատ հազվադեպ են լվացվում: Եվ սա պատահական բան չէ: Արդեն ոչ ոք չի էլ հավատա, թե որքան կեղտոտ է եղել Դիկկենսի օրերի Լոնդոնը,— հաստատում են պատմաբանները: Որքան աղքատ, այնքան էլ կեղտոտ: Իսկ դա նշանակում է համաճարակներ, որոնք հատկապես ուժեղ են մոլեգնել ամենամոռյալ թաղամասերում:

Դիկկենսը դեռ համեմատաբար ավելի բարենպաստ է դարձրել Օլիվերի ճակատագիրը, նրան «սովորելու» ուղարկելով դադաղագործի մոտ, փոխանակ ծխնելույզ մաքրողի ձեռքը տալու: Ծխնելույզ մաքրողի մոտ նրան սպասում էր ստրկություն՝ բառիս բուն իմաստով, ընդհուպ մինչև այն աստիճան, որ երեխան պետք է շարունակ մերի մեջ լիներ, քանի որ լոնդոնցիների այդ խավը առհասարակ չգիտեր, թե օճառն ու ջուրը ինչ բան են: Ծխնելույզ մաքրող փոքրիկների մեծ պահանջարկ կար: Երկար ժամանակ ոչ մեկի խելքը չէր կտրում, թե այդ շարքից կարելի է ինչ-որ կերպ ազատվել: Մեխանիզմն էլ կիրառելու առաջարկը դիմադրության էր հանդիպում, որովհետև բշ մի մեխանիզմ ինքը չի կարող թափանցել ծխնելույզների ուղղանցներն ու արմունկները, այնպես որ վեց-յոթ տարեկան փոքր երեխայից ավելի լավ բան չես հնարի, երեխա, որը կարող է մտնել ուզածդ ծակուծուկը: Եվ երեխան մտնում էր, մտնում էր փողուց ու ծխից շնչահեղձ լինելով, մտնում էր սայթաքելու, գլորվելու վախը սրտում, մտնում էր շատ հաճախ դեռևս չհանգած օջախները: Այդ հարցը բարձրացրել են էնտուզիաստ-ռեֆորմատորները, այդ հարցը քննարկել է պառլա-

մենտը, և լորդերի պալատը նորից ու նորից խայտառակ կերպով տապալել է այն հրամանագիրը, որով պահանջվում էր վերացնել նույնիսկ ոչ թի անշահափառ ծխնելույզ մաքրողների աշխատանքը, այլ գոնն բարելավել նրանց աշխատանքային պայմանները: Լորդերը, նրանց հետ նաև մեկ արքեպիսկոպոս ու հինգ եպիսկոպոսներ, որոնք կոչված են ճշմարտության և բարության խոսք հասցնելու իրենց հոտին, դեմ են դուրս եկել այդ հրամանագրին, մասնավորապես այն փաստի հիման վրա, որ ծխնելույզ մաքրողները մեծ մասամբ ապօրինաժին երեխաներ են, և թող ծանր աշխատանքը նրանց պատիժ լինի մեղքերի համար, այն բանի համար, որ նրանք անօրինական ծնունդ են...

Դիկկենսի աչքերի առաջ երկաթե ուղիներով շարժվել են սկսել գնացքները, աղտոտություններից մաքրվել են գետերը, վերացվել են աղբատների մասին օրենքները, որոնք առանց այն էլ սովածներին սովածահոթյան էին մատնում... Շատ բան է փոխվել և փոխվել է Դիկկենսի մասնակցությամբ, նրա գրքերի ներգործությամբ: Բայց «ծխնելույզ մաքրողի մոտ սովորելը» որի մասին մենք որոշ դադար փար ենք կադմում «Օլիվեր Թվիստի» առաջին իսկ էջերից, այդպես էլ չփոխվեց Դիկկենսի կենդանության ժամանակ: Ճիշտ է, ավելացնում են պատմաբանները, ծխնելույզի մեջ մտնելը, այսուամենայնիվ, խալար ընդերք իջնել չէ, այնպես որ եթե Օլիվերը ոչ թե դադարագործի, այլ ծխնելույզ մաքրողի մոտ սկսեր իր «ուսումը», այդ դեպքում ևս նա պետք է շնորհակալ լիներ իր ճակատագրից, քանի որ նրա նման «գործատան սանի» համար հանքում աշխատելը կլիներ ավելի սարսափելի ու շատ հավանական մի վիճակ:

Դիկկենսը իր Օլիվերին հանք չի ուղարկել, հավանաբար այն պատճառով, որ ինքն էլ դեռևս քիչ բան գիտեր այդ մասին: Համենայն դեպս, իր աչքով չէր տեսել: Հավանական է, որ ցնցվեր իր հորինածներին գերազանցող իրական սարսափներից և մտածեր, թե ընթերցողները նույնպես կցնցվեն: Բայց նա իր ժամանակի համար անսովոր խիզախ ճշմարտությամբ է պատկերել կարծեսցալ «խնամակալությունը» ընչադուրիների ու փողոց նետվածների նկատմամբ և, իհարկե, հանցավոր՝ աշխարհը: Նա գրականության մեջ առաջինն է այդպիսի ուժով ու մանրամասնությամբ նկարագրել, թե ինչ սասել է մարդկային խեղճած հոգի, խեղճած տյն աստիճան, որ այլևս հնարավոր չէ բուժել, այլ իրագործելի և անխուսափելի է միայն շարագույժ հատուցումը՝ չարիք, որը լիուլի վերադարձվում է հասարակու-

Թյանը, Երբ և որտեղ է մարդու հոգու մեջ խախտվում այն գիծը, որը նրան պահում է նորմայի սահմաններում: Դեֆոյին հետևելով՝ նա ուսումնասիրել է այն արտասովոր կապը, որը գոյութուն ունի հանցավոր և կանոնավոր ու կայուն համարվող աշխարհի միջև: Այն, որ բոլոր փորձանքներից Օլիվերին իբր փրկել է նրա «ազնվականական արյունը» սա, իհարկե, սուտ է: Իսկ ահա այն, որ նրա թշվառ ճակատագրի համար մեղավորը ազնվական միստր Բրաունլոուն էր, սա արդեն խոր ճշմարտություն է: Բրաունլոուն փրկում է Օլիվերին, բայց, ինչպես ցույց է տալիս Դիկկենսը, նա դրանով սոսկ իր մեղքն է քաշվում այն մեղսապարտ արարքի համար, որ թույլ էր տվել Օլիվերի խեղճ մոր նկատմամբ:

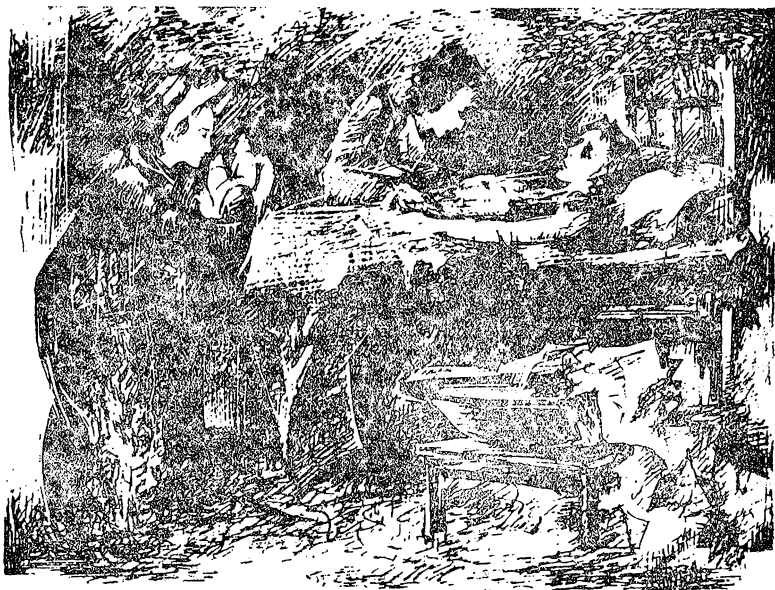
Այն ժամանակ, երբ Դիկկենսը գրում էր «Օլիվեր Թվիստը» իր սեփական ընտանիքում, — իսկ նա արդեն ամուսնացել էր, — տեղի ունեցավ մի մեծ դժբախտություն: Հանկարծամահ եղավ կնոջ քույրը՝ Դիկկենսի լավ բարեկամուհին, որը, իր իսկ լուսքերով, իրեն շատ ավելի լավ էր հասկանում, քան մյուս բոլոր ազգականները: Այդ վիշտը արտացոլվեց նաև վեպում: Ի հիշատակ անմոռաց Քետի՝ Դիկկենսը ստեղծեց Ռոդ Մեյլի կերպարը: Բայց ծանր ապրումների մեջ, դրողը չափազանց շատ հրապուրվեց նրա ճակատագրի, նրա ընտանիքի նկարագրությանը և շեղվեց պատումի գլխավոր գծից: Այնպես որ, ընթերցողը մեկ-մեկ կարող է մտածել, թե իրեն միանգամայն այլ պատմություն են պատմում, չլինի թե հեղինակը մոռացել է իր գլխավոր հերոսներին: Դե ինչ, առհասարակ Դիկկենսի հետ այդպես հաճախ էր պատահում, և ոչ միայն ընտանեկան պարագաների բերումով, այլև նրա աշխատանքի պայմանների պատճառով: «Օլիվեր Թվիստը» ինչպես և «Գիլվիկյան ակումբը» նա գրել է ամենամյա թողարկումներով, գրել է շտապ և նրան միշտ չի հաջողվել իր ողջ վառվռուն հրեակալությանը հանդերձ, գտնել իրադարձությունների զարգացման առավել բնական ընթացքը:

Դիկկենսը իր վեպերը տպագրել է թերթոսների ձևով, այնուհետև հրապարակել է առանձին գրքերով և, միառժամանակ անց, այդ ամենից բացի, սկսել է դրանք կարգալ բեմից: Սա նույնպես, նորություն է հղել, որին Դիկկենսը իսկույն չէ, որ դիմել է: Նա երկար կասկածել է, թե իրեն («ուներ որ մարդուն») վայել է արդյոք բանասացի դերում հանդես գալը: Հաջողությունն այստեղ ևս սպասածից շատ մեծ էր: Լոնդոնում Դիկկենսի ելույթը լսեց և Տոլստոյը (ճիշտ է, այն ժամանակ Դիկկենսը ոչ թե վեպ, այլ դաստիարակության մասին

հողված էր կարդում)։ Դիկկենսը հանդես եկավ ոչ միայն Անգլիայում այլև Ամերիկայում։ Հասարակության մեջ բացառիկ հաջողության արժանացան «Օլիվեր Թվիստից» հատվածների ընթերցումները՝ հեղինակի կատարմամբ։

Ժամանակին քիչ արցունքներ չեն թափվել դիկկենսյան էջերի վրա։ Հիմա նույն էջերը թերևս այդպիսի ներգործություն չունենան։ Բացառություն է, սակայն «Օլիվեր Թվիստը»։ Ընթերցողներն այսօր էլ անտարբեր չեն մյաայն երեխայի ճակատագրի հանդեպ, որը ստիպված է եղել ծանր պայքարի փորձության ենթարկվելու հանուն իր կյանքի և մարդկային արժանապատվության։

Դ. Մ. ՈՒՐՆՈՎ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԼՈՒԽ

Տեղեկություններ Օլիվեր Թվիստի ծննդավայրի և նրա ծննդյան հետ կապված հանգամանքների մասին.

Ինչ-որ քաղաքում, որի անունը մի շարք պատճառներով խոհեմություն կլինի չհիշատակել, և որը ես չեմ կոչելու սրեկ մտացածին անունով, հասարակական այլ շենքերի թվում կար մի շենք, որ սովորաբար լինում է մեծ կամ փոքր հին քաղաքներում: Դա մի գործատուն էր աղքատների համար: Եվ այդ աղքատանոցում ծնվեց (հարկ չեմ համարում նեղություն կրել օրը և թվականը հիշելու, մանավանդ, երբ դա ոչ մի արժեք չի կարող ներկայացնել ընթերցողի համար, գոնե այժմ, գործողությունների այս կանխահաս վիճակում) այն մահկանացուն, որի անունը նախահաստատված է սույն գլխի վերնագրում:

Երբ մանուկը, ծխական բժշկի օգնությամբ, մուտք գործեց վշտի

Եւ ցավերի այս աշխարհը, երկար ժամանակ բավականին կատարելի էր թվում, թե արդյոք նա կապրե՞ր այնքան, որ կարողանար որեւէ նստուն կրել: Եթե չապրեր, ավելի քան հավանական է, որ այս հոգեւորութունները երբեք լույս չտեսներին, կամ, լույս տեսներու դեպքում էլ, գրավելով միայն մի քանի էջ, ամենահակիրճ և ճշմարտացի կենսագրութեան նմուշը լինելու անգնահատելի արժեքը կունենային: Շատ արտասովոր երևույթ որեւէ դարի կամ երկրի գրականության մէջ:

Թեև մտադիր չեմ հավաստիացնելու, որ աղքատանոցում ծնվելը ինքնին շատ բախտավոր ու նախանշելի երևույթ է մարդկային որեւէ էակի համար, բայց և այնպէս պնդում եմ, որ տվյալ առանձնահատուկ պարագայում դա լավագույն բանն էր, որ կարող էր պատահել Օլիվեր Թվիստի հետ: Փաստն այն է, որ բավականին դժվար եղավ Օլիվերին պարտադրել իր շնչառութեան հոգսը վերցնելու պարտականութիւնը, տաղտկալի մի վարժութիւն, որը, այնուամենայնիվ, սովորութիւնը անհրաժեշտ է դարձրել մեր հեշտագին գոյութեան համար: Եվ այսպէս, միաժամանակ նա շնչասպառ պարկեց բոլոր փոքրիկ և կոշտ ներքնակի վրա, անհամաչափ տատանվելով այս և մյուս աշխարհի միջև, հավասարակշռութեան նժարը հաստատապէս թեքելով դեպի վերջինը: Անշուշտ այդ կարճ միջոցի ընթացքում, եթե Օլիվերը շրջապատված լիներ հոգատար տատիկներով, տագնապած մորաքույրներով, փորձառու դայակներով և հմուտ բժշկներով, անկասկած և անխուսափելիորեն, իսկույն կհաջանար: Բայց, քանի որ նրա մոտ ոչ ոք չկար բացի մի աղքատ պառավից, որի աչքերը զարեջրի անսովոր քանակից մշուշվել էին, և նման գործերը միայն պայմանագրով կատարող ծխական բժշկից, Օլիվերն ու Բնութիւնը իրենց միջև պայքարեցին այդ հարցի լուծման համար: Եվ արդյունքը եղավ այն, որ որոշ ճիգ գործադրելուց հետո Օլիվերը շնչեց, փռչաց, ու մինչդեռ երեք և քառորդ րոպե առաջ զրկված էր ճաշու շնորհից, այժմ արական սեռի երեխային հատուկ դիւ ձայնով բարձր ճչաց և դրանով ավելտեց աղքատանոցի բնակիչներին, թե մի նոր բեռ է ավելանում իրենց ծխի վրա:

Երբ Օլիվերը այսպէս կյանքի առաջին նշուշները ցույց տվեց, կարկատած ծածկոցը, որ անփութորեն գցված էր երկաթյա մահճակալին, խշշաց, կանացի ջահել ու դժգույն մի դեմք կիսով չափ բարձրացավ բարձից, և նվաղկոտ մի ձայն շշնջաց. «Թողե՛ք տեսնեմ երեխային և մեռնեմ»:

Բժշկը ձեռքերը կրակին դեմ արած տաքանում էր: Երբ դեռատի

կինը խոսեց, սա տեղից վեր կացավ, մոտեցավ սնարին և ավելի քըն-քուշ ձայնով, քան կարելի էր սպասել, ասաց.

— Ձեզ համար դեռ վաղ է մահվան մասին խոսելը:

— Աստված ոչ անի— վրա բերեց հիվանդապահ պառավը, գրոպանի մեջ թաքցնելով ինչ-որ կանաչ շիշ, որի պարունակով լցունք քիչ առաջ նա մեծ բավականությամբ գաղտնաբերելի ըմբռնելու մի անկյունում:— Աստված ոչ անի, ո՛չ: Եթե նա էլ ինձ նման կյանքի դառնությունները ճաշակած լինեիր, եթե նա էլ ունեցած լինեիր տասներեք երեխա, որոնցից այժմ միայն երկուսը ողջ մնացած լինեին, և եթե նա էլ այդ որբացած երկու երեխաներով ապաստանած լինեիր այս խղճալի վայրում, անշուշտ այլ կերպ կմոտենար հարցին: Մտածի՛ր, սիրելիս, թե ինչ է նշանակում մայր լինել, մտածի՛ր, դառնուկս, մտածի՛ր:

Սակայն, ըստ երևույթին, մայրական զգացմունքների կոչ անող այս խաբախուհի ականարկությունները սպասված արդյունքը չտվեցին: Հիվանդը գլուխը տարուբերեց և ձեռքը երկարեց դեպի երեխան:

Բժիշկը նորածնին դրեց մոր գիրկը: Նա իր սառը, դալկացած շուրթերը ուժգնությամբ դռշմեց մանկան ճակատին, ձեռքերը թեթևորեն սահեցրեց իր դեմքի վրայով, վայրագորեն դիտեց շուրջը, սարսուռաց, ապա մեջքի վրա ընկնելով մահացավ: Բժիշկն ու հիվանդապահ պառավը շփեցին նրա կուրծքը, ձեռքերը, քունքերը, բայց արյունը ընդմիշտ սառել էր նրա երակներում: Նրանք խոսեցին հույսի և սփոփանքի մասին: Ավա՛ղ, վաղուց մոռացված զգացումներ մեռնողի համար:

— Ամեն ինչ վերջացավ, միսիս Թինգամի,— ասաց բժիշկը վերջապես:

— Այո, ամեն ինչ վերջացավ,— ասաց պառավը, բարձի վրայից վերցնելով կանաչ շիշ խցանը, որ ընկել էր երեխան գրկելիս:— Դժբա՛խտ աղջիկ:

— Շատ հավանական է, որ այս երեխան մեր գլխին փորձանք դառնա: Բայց լաց լինելու դեպքում կարիք չկա ինձ անհանգստացնել, կարող ես մի քիչ խաշիլ տալ,— ասաց բժիշկը, խոր մտածմունքի մեջ ձեռնոցները մատներին հագցնելով: Այա, նախքան մեկնելը, անկողնու մոտ մի րոպե կանգ առավ, գլխարկը դրեց գլխին և ավելի արագ.— Ինչքա՛ն էլ դուրեկան աղջիկ է: Որտեղի՞ց էր եկել:

— Երեկ գիշեր վերակացուի կարգադրությամբ բերեցին այստեղ,— պատասխանեց պառավը.— Նրան գտել էին փողոցում պառ-

կած: Բավականին երկար ժամանակ քայլած պետք է լինի, քանի որ կոշիկները շատ էին մաշված, բայց ոչ ոք չգիտե, թե ո՞րտեղից էր գալիս և ո՞ւր էր գնում:

Վիրաբույժը կոպտալ դիակի վրա և վերցրեց ձախ ձեռքը:

— Նույն հին պատմությունը,— ասաց նա գլուխը թափահարելով.— Ամուսնական մատանի չունի: Օ՛, բարի գիշեր:

Բժիշկը զնաց ճաշելու, իսկ հիվանդապահ-քույրը մի անգամ ևս կանաչ շշին դիմելուց հետո, նստեց բուխարիկի մոտ դրված ցածր աթոռին և սկսեց երեխային հագցնել:

Արտաքին երևույթների հմայքը հաստատող ինչպիսի հատկանշական օրինակ էր փոքրիկ Օլիվեր Թվիստը: Փաթաթված մի վերմակի մեջ, որը մինչև այժմ նրա միակ ծածկոցն էր կազմում, նա կարող էր համարվել և՛ ազնվականի, և՛ մուրացկանի երեխա: Անգամ ամենալրջախոս մարդը դժվար թե կարողանար որոշել նրա իսկական տեղը հասարակության մեջ: Բայց այժմ, երբ խանձարուրվեց հնամաշ բամբակե լաթերի մեջ, որ նույնաման գործածությամբ գունատվել ու գորշացել էին, և թվագրվելով արձանագրվեց աղքատանոցի մատչանում, նա իսկույն գտավ իրեն վիճակված տեղը: Ավա՛ղ, նա այդ իսկ ըոպեից մի ծխական երեխա էր, աղքատանոցի մի անտեր որբուկ, սովահարության մատնված թշվառ մի արարած, բոլորի հալածանքին և արհամարհանքին ենթակա ողորմելի մի ստրուկ, անարգված բոլորից և անտեսված աշխարհից:

Օլիվերը ուժգին ճչում էր: Գուցե նա ավելի ուժգին ճչար, եթե կարողանար հասկանալ, որ ինքը եկեղեցականների և խնամակալների քմահաճ շնորհին թողնված մի անօգնական որբուկ էր:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Տեղեկություններ Օլիվեր Թվիստի մեծամալու, դաստիարակության և ապրելակերպի մասին

Հաջորդ ութ-տասը ամիսների ընթացքում Օլիվերը խաբեության ու դավադրության մշտական զոհ էր: Նրան պահում էին ծծակով: Աղքատանոցի իշխանությունները երեխայի քաղցած ու լքյալ վիճակի

մասին պարտ ու պատշաճ կերպով ղեկուցեցին ծխական իշխանություններին: Միական իշխանությունները ամենայն արժանապատմությամբ հարցրին աղքատանոցի իշխանություններին, թե արդյոք տվյալ ժամանակի աղքատանոցում չկա՞ր իգական սեռին պատկանող որևէ մեկը, որը ի վիճակի լիներ Օլիվեր Թվիստին շնորհել զլացված սնունդն ու մխիթարանքը: Աղքատանոցի իշխանությունները խոնարհաբար պատասխանեցին, թե չկա այդպիսի մեկը: Աղքատանոցի իշխանությունները վեհանձնորեն ու մարդասիրաբար որոշեցին Օլիվերին ուղարկել երեք մղոն հեռու գտնվող մի ագարակ, այլ կերպ ասած՝ աղքատանոցի մի ուրիշ բաժանմունք, որտեղ մոտավորապես երեսուն անշահաճաս օրինազանցներ, շունենալով բավարար սննդի և բավարար հագուստեղենի անպատեհությունը, ամբողջ օրը թավալվում էին հատակին: Նրանք հանձնված էին ինչ-որ մեծահասակ կնոջ ծնողական խնամքին, մի կին, որը յուրաքանչյուր երեխայի համար շաբաթական ստանում էր յոթ և կես պեննի: Շաբաթը յոթ և կես պեննիով կարելի էր բավականին լավ սնունդ տալ երեխային: Ավելին. այդ գումարով կարելի էր նույնիսկ ծանրաբեռնել նրա ստամոքսը: Բայց պառավը փորձառու էր և իմաստուն: Նա ուներ շատ ճշգրիտ ըմբռնում, թե ինչն է լավ երեխաների համար և ինչը օգտակար՝ իր համար: Հետևաբար, շաբաթական թոշակների մեծագույն մասը նա հատկացնում էր իրեն, պակասեցնում էր աճող ծխական սերնդի համար սահմանված արդեն իսկ քիչ սնունդը և զրկում նրան իր գոյությունը պահպանելու ամենաէական պահանջներին: Այս բոլորը մի անգամ ևս հաստատում էին այն, որ նա մի չափազանց հայտնի և փորձված փրկիսոփա էր: Ո՞վ չի իմանում մի այլ փորձառու փրկիսոփայի պատմությունը, որը հավատում էր այն տեսությունը, թե ձին կարող է ապրել առանց ուտելու: Եվ որպեսզի հաշտություն բապցուցի այդ, նա իր սեփական ձիու սնունդը պակասեցրեց այնքան, որ ամբողջ օրվա համար սկսեց տալ միայն մի բուռ գարի: Անշուշտ կարճ ժամանակվա ընթացքում նա այդ ձիուն կդարձներ ոչնչով չսնվող, աշխույժ և ուսուստուն մի կենդանի, եթե այդ կենդանին հոգին չփչեր քսան և չորս ժամ ավելի վաղ, նախքան կվարժվեր միայն օդով սնվելու վիճակին: Դժբախտաբար, իսկայն, այդ ձիու պատմությունը հաճախ կրկնվում էր նաև վերոհիշյալ փորձառու կնոջ կիրառած «սխտեմում»: Քանի որ ճիշտ այն ժամանակ, երբ երեխաները մի կերպ հաշտվում էին չափազանց քիչ քանակությամբ և բուրբոռվին անորակ սննդով բա-

վարարվելու մտքի հետ, շար բախտից այնպես էր պատահում, որ տասից ութ և կեսի դեպքում նրանք հիվանդանում էին քաղցից ու ցրտից, կամ լքվածության հետևանքով ընկնում էին կրակի մեջ ու վառվում, և կամ դիպվածով խեղդամահ լինում: Վերոհիշյալ բոլոր դեպքերը հանգում էին այն բանին, որ դժբախտ փոքրիկ էակը սովորաբար հրավիրվում էր անդրշիրիմյան աշխարհը և այնտեղ միանում այս աշխարհում երբեք չճանաչած իր նախահայրերին:

Ծխական երեխաները այս աշխարհից հեռանում էին նաև այլ պատճառներով. օրինակ՝ տեղափոխման ժամանակ մահճակալների տակ ճգմվելով և կամ անզգուշությամբ խաղվելով լվացքի եռացած ջրով, թեև վերջին արկածը այնքան էլ հաճախադեպ չէր, քանի որ լվացք հիշեցնող իրադարձությունը շատ սակավ էր պատահում այս ազարակում: Այս ձևով մահացող երեխաների հարցը երբեմն, չգիտես ինչու, ավելի խոր քննարկման էր ենթարկվում, և դատավորները քմահաճորեն անախորժ հարցեր էին տալիս, կամ ծխի բնակիչները, այս կապակցությամբ ըմբոստանալով, պրավոր բողոքներ էին ներկայացնում: Բոլոր այս լրբությունները, սակայն, իսկույն կասեցվում էին բժշկի ցուցմունքով և բիդլի¹ վկայությամբ: Նրանցից առաջինը դիագնոստիկան ընթացքում (բնականաբար) միշտ էլ ոչինչ չէր գտնում երեխաների ներքին օրգանների մեջ, իսկ երկրորդը անփոփոխ կերպով երզվում էր հօգուտ ծխական իշխանությունների: Որքա՛ն մեծ բարեպաշտություն նրա կողմից: Բացի այդ, երբ հանձնաժողովի անդամները պարբերաբար այցելում էին «երեխաների ազարակը», միշտ էլ մի օր առաջ նախազգուշացնում էին բիդլի միջոցով: Իսկ երբ նրանք էին գալիս, երեխաները մաքուր ու կոկիկ էին լինում: Մարդիկ ինչո՞ւ պետք է ավելին պահանջեին:

Անշուշտ ավելորդ է ակնկալել, որ խնամելու այս սիստեմը կարող էր տալ հարուստ ու բեղմնավոր բերք: Օլիվեր Թվիստի իններորդ տարեդարձը նրան գտավ դժգույն, նիհար, կծկված և որոշակիորեն թերաճ վիճակում: Բայց բնությունը, կամ ժառանգականությունը, մի տոկուն և բարի հոգի էր դրել Օլիվերի կրծքի տակ, և այդ հոգին հաստատության ժլատ սննդի շնորհիվ բավականին «լայն պայմաններ» էր ունեցել աճելու: Գուցե հենց այդ հանգամանքին էլ կարելի է վերագրել նրա ողջ մնալու և ծննդյան իններորդ տարեդարձին հասնելու պարագան: Ինչպես էլ եղած լիներ սակայն, անժխտելի ճշմարտու-

¹ Բիդլը -- ստորադաս պաշտոնյա ծխում: Մ. Թ.,

թյուն էր, որ իրոք Օլիվերի իններորդ տարեդարձն էր: Բայց նա և ուրիշ երկու փոքրիկ ջենթլմեններ, հանդուգն կերպով բողոքած լինելու պատճառով, որ իրենք իբրև թե քաղցած են, լավ խորազանվելուց հետո, արգելակվել էին մութ ածխանոցում, և Օլիվերն այնտեղ էլ անց էր կացնում այդ հանդիսավոր օրը, երբ միսիս Մեննը, աղքատանոցի բարեսիրտ լեդին, հանկարծակի ցնցվեց, ցանկապատի մոտ կանգնած տեսնելով միստր Բամբլին՝ ծխական բիդլին, որն աշխատում էր դուռը բանալ:

— Օ՛հ, աստված իմ, այդ դո՛ւք եք, միստր Բամբլը, այդ դո՛ւք եք, սըր,— գոչեց միսիս Մեննը կեղծ ուրախությամբ գլուխը լուսամուտից դուրս հանելով: (Սյուզան, Օլիվերին և մյուս երկու լակոտներին տար վերև և անմիջապես մաքրիկ նրանց:) Որքա՛ն ուրախ եմ, որ տեսնում եմ ձեզ, միստր Բամբլը: Աստված վկա, անշափ ուրախ եմ:

Միստր Բամբլը մի գեր և խիստ զայրացկոտ մարդ էր: Ուստի փոխանակ այս սրտաբաց ընդունելության հանդեպ լավ վերաբերմունք ցույց տալու, նա մեծ ուժգնությամբ ցնցեց բալի դուռը և ոտքով մի այնպիսի աքացի տվեց, որ նման հարված կարելի էր միայն բիդլից սպասել:

— Տե՛ր աստված,— գոչեց միսիս Մեննը տանից դուրս վազելով, որովհետև մինչ այդ երեք տղաներն արդեն հեռացվել էին ածխանոցից,— ի՛նչ անհարմար բան եղավ, շատ անհարմար. մոռացել եմ, որ դուռը ներսից փակված է եղել, և բոլորը այդ սիրասուն երեխաների պատճառով: Խնդրեմ, ներս համեցեք, սըր, ներս համեցեք, միստր Բամբլը:

Թեպետ այս հրավերին հետևեց ակնածանքով լի մի խոհարհուրթյուն, որ անգամ եկեղեցականի սիրտը կարող էր փափկեցնել, բայց դա ոչ մի կերպ չմեղմեց բիդլի զայրույթը:

— Մի՞թե պատշաճ և հարգալիք վերաբերմունք է ձեր կողմից, միսիս Մենն,— ասաց միստր Բամբլը եղեգնյա գավազանը ամուր սեղմելով,— դուան առաջ սպասեցնել ծխական պաշտոնյաներին, երբ նրանք գալիս են այստեղ ծխական որբերին վերաբերող ծխական գործերով: Հայտնի՞ է արդյոք ձեզ, միսիս Մենն, որ դուք ծխական հանձնաժողովի վարձու ծառան եք:

— Բայց, միստր Բամբլը, ես հենց այս րոպեին ձեզ այնքան շատ սիրող երեխաներից մի քանիսին ասում էի, որ այդ դուք եք գալիս,— պատասխանեց միսիս Մեննը ծայրահեղ հեզությամբ:

Միստր Բամբըլը շատ մեծ համարում ունեւ իր անձնավորութեան և իր հոնորարական ընդունակութիւններին մասին: Առաջինը նա ցուցադրել էր, իսկ երկրորդը՝ շատագոյն: Եվ նա քիչ հանդարտվեց:

— Դե լա՛վ, դե լա՛վ, միսիս Մենն,— պատասխանեց նա ավելի մեղմ տոնով.— Գուցէ այդպէս է, գուցէ այդպէս է: Առաջնորդեցեք ինձ ներս, միսիս Մենն, որովհետեւ ես կարեւոր գործով եմ եկել և կարեւոր բան ունեմ ասելու:

Միսիս Մեննը բիզըլին առաջնորդեց մի փոքրիկ քարահատակ ընդունարան, նրան տվեց մի աթոռ և եռանկյունի գլխարկն ու եղեգնյա դավազանը հանդիսավոր կերպով դրեց նրա առաջ գտնվող սեղանին: Միստր Բամբըլը սրբեց ճակատի քրտինքը, որ առաջացել էր երկար քայլելուց, բարեհաճորեն նայեց եռանկյունի գլխարկին և ժպտաց: Այո՛, նա ժպտաց: Զէ՛ որ բիզըլներն էլ մարդիկ են վերջ ի վերջո՛ւ. ահա՛ թե ինչու միստր Բամբըլը ժպտաց:

— Միստր Բամբըլ, չի՞նի թե վերավորվեք այն բանից, որ ձեզ ասելու եմ,— նկատեց միսիս Մեննը գրավիչ քաղցրութեամբ,— երկար ճանապարհ եք Լիկել, այլապէս չէի առաջարկի: Զե՛ք կամենաւրդոք մի բան խմել, թեկուզ մի քանի կաթիլ, միստր Բամբըլ:

— Ո՛չ մի կաթիլ, ո՛չ մի կաթիլ,— ասաց միստր Բամբըլը, աջ ձեռքը արժանապատուութեամբ, բայց գոհունակորեն թափահարելով օդի մեջ:

— Կարծում եմ կիմեք,— ասաց միսիս Մեննը, որը նկատել էր, թե մերժումը ինչ ձևով և ձեռքի ինչպիսի շարժումով կատարվեց:— Մի փոքրի՛կ կաթիլ, մի քիչ սառն՝ ջրով և մի կտոր շաքարով:

Միստր Բամբըլը հազաց:

— Միայն մի փոքրի՛կ, շա՛տ փոքրիկ կաթիլ, սըր,— համազեց միսիս Մեննը:

— Ինչի՞ կաթիլ է,— հարցրեց բիզըլը:

— Մի խմիչքի, որ ես պարտավոր եմ տանը մի քիչ ունենալ՝ սիրասուն մանկիկները հիվանդանանալու դեպքում օգտագործելու համար, միստր Բամբըլ,— պատասխանեց միսիս Մեննը և անկյունում գտնվող պահարանը բացելով մի շիշ և մի բաժակ դուրս բերեց:— Զին՛ է, միստր Բամբըլ, չեմ թարցնում, չին է:

— Երեխաներին չի՞ն եք տալիս, միսիս Մենն,— հարցրեց Բամբըլը, աչքերով հետեւելով խմիչքի պատրաստման հետաքրքիր գործողութեան:

¹ Օդու մի տեսակ, Մ. Ք.

— Ա՛հ, աստված պահի բալիկներին: Այո, դրանից եմ տալիս, թեպետ շատ թանկ է, միստր Բամբըլ,— պատասխանեց դաստիարակչուհին:— Գիտե՞ք, պարոն, նրանց հիվանդանալու դեպքում ուղղակի չեմ կարող այդ տառապանքը տանել:

— Ճիշտ է,— ասաց միստր Բամբըլը՝ հաստատելով նրա խոսքը,— չեք կարող: Դուք մարդասեր կին եք, միսիս Մենն: (Այստեղ կինը բաժակը դրեց սեղանին): Առաջին իսկ առիթով ես կզեկուցեմ հանձնաժողովին, միսիս Մենն: (Նա բաժակը քաշեց իր կողմը): Դուք նրանց հանդեպ մայրական զգացմունք եք տածում, Միսիս Մենն: (Նա ջինը խառնեց ջրով): Ես, ես ձեր կենացը ուրախությամբ կխմեմ, միսիս Մենն,— ասաց նա և կեսը կով տվեց:

— Իսկ այժմ անցնենք գործի,— նկատեց բիդըլը՝ գրպանից մի կաշեկազմ ծոցատետր հանելով,— այն երեխան, որ մկրտված էր Օլիվեր Թվիստ անունով, այսօր դարձավ ինը տարեկան:

— Ա՛հ, բալի՛կս,— ընդհատեց միսիս Մեննը, գոգնոցի ծայրով ձախ աչքը տրորելով:

— Եվ չնայած այն տասը ֆունտ վարձատրության, որ հետո բարձրացավ քսանի, չնայած ծխի բացառիկ, ես կասեի՝ գերբնական ջանքերին,— ասաց Բամբըլը,— երբեք հնարավոր չեղավ պարզել, թե ո՞վ է նրա հայրը, որտե՞ղ է բնակվում նրա մայրը, ի՞նչ է նրա անունը կամ հա-սա-րա-կա-կան դիրքը:

Միսիս Մեննը ձեռքերը բարձրացրեց զարմանքով, բայց մի րոպե մտածելուց հետո ավելացրեց.

— Իսկ որտեղի՞ց գիտեք նրա անունը, երբ ազգանունը հայտնի չէ:

Բիդըլը փքվելով՝ հպարտորեն ասաց.

— Ե՛ս հնարեցի:

— Դո՞ւք հնարեցիք, միստր Բամբըլ:

— Այո՛, ե՛ս, միսիս Մենն: Մենք ընկեցիկ երեխաներին անվանակոչում ենք այբբենական կարգով: Վերջինը Ս տառն էր՝ Սուաբել անվանեցի նրան: Հաջորդը Թ-ն էր՝ Թվիստ անվանեցի սրան: Հետևյալը լինելու է Ունվին և ապա հաջորդը՝ Վելքինս: Մինչև այբուբենի վերջը ես պատրաստի անուններ ունեմ: Երբ կհասնենք Ֆ տառին, նորից կսկսենք այբուբենի Ա տառից:

— Օ՛, ուրեմն դուք բավականին գրագետ մարդ եք, սըր,— բացականչեց միսիս Մեննը:

— Մի՞թե, մի՞թե,— ասաց բիդըլը, բացահայտ կերպով գոհ մնալով այդ հանդիսությունից,— գուցե այդպիսին եմ, միսիս Մենն, գուցե այդպիսին եմ։— Նա մինչև վերջ խմեց ջրախառն ջինը և ավելացրեց։— Քանի որ Օլիվերը արդեն շատ է մեծացել, պետք է անցնի աշխատանքի։ Հետևաբար, հանձնաժողովը որոշել է նրան տեղափոխել աղքատների գործատուներ։ Նա ինքս հենց դրա համար էլ եկել եմ։ Անմիջապես ինձ մոտ բերեք նրան։

— Այս րոպեին կբերեմ,— ասաց միսիս Մեննը՝ սենյակից դուրս գալով։ Մինչ այդ Օլիվերի երեսի ու ձեռքերի կեղտի թանձր շերտը հեռացնելով, որքան հնարավոր էր մեկ անգամ լվանալով, մարդասիր բարերարուհին առաջնորդեց նրան միսսր Բամբըլի մոտ։

— Բարեկիր ջենթլմենին, Օլիվե՛ր,— ասաց միսիս Մեննը։ Օլիվերը գլուխ տվեց։ Դա վերաբերում էր թե՛ աթոռին բաղմած բիդըլին և թե՛ սեղանին դրված եռանկյունի գլխարկին։

— Ինձ հետ կգա՞ս, Օլիվեր,— ասաց միսսր Բամբըլը հանդիսավոր ձայնով։

Օլիվերը տրամադիր էր ասելու, թե ինքը պատրաստ է ցանկացած մարդու հետ զնալ, միայն թե հեռանար այդտեղից, երբ հանկարծ, վերև նայելիս, նրա հայացքը հանդիպեց միսիս Մեննի հայացքին։

Միսիս Մեննը անցել էր բիդըլի աթոռի հետևը և դեմքի ահռելի արտահայտությամբ բռնեցքը թափահարում էր տղայի վրա։ Օլիվերը իսկույն ըմբռնեց սպառնալիքի նշանակությունը։ Այդ բռնեցքը շատ հաճախ էր դրոշմվել նրա մարմնի վրա, հետևապես, չէր կարող խոր դրոշմված չլինել հիշողության մեջ։

— Միսիս Մենն էլ է գալու՞ ինձ հետ,— հարցրեց խեղճ Օլիվերը։

— Ո՛չ, նա չի կարող,— պատասխանեց միսսր Բամբըլը,— բայց երբեմն կգա քեզ տեսնելու։

Այդ հանգամանքը շատ մխիթարական չէր Օլիվերի համար։ Զնայած իր փոքր տարիքին, նա, այնուամենայնիվ, բավականաչափ խելք ուներ ձևացնելու, թե այդտեղից հեռանալը մեծ վիշտ է պատճառում իրեն։ Արտասովոր այնքան էլ դժվար հարց չէր երեխայի համար։ Քաղցը և մոտիկ անցյալի խժըժությունները մեծապես օգնում են մարդուն, եթե նա ուզում է լաց լինել։ Եվ Օլիվերը, իսկապես, շատ բնական ձևով լաց եղավ։ Միսիս Մեննը բյուրավոր համբույր շնորհեց նրան, բայց տղան ավելի գերադասեց այն մի կտոր հացն ու կարագը,

որ տվեց այդ բարեխիտ լեզին, որպեսզի աղքատների գործարանը հասնելիս չկազմվեր այն կարծիքը, թե նա չափից դուրս քաղցած է: Ձեռքին մի կտոր հաց և գլխին արճադույն կտալից պատրաստված ծխական մի կեպի, Օլիվները հեռացավ այն ողբալի տանից, որտեղ կարեկցանքի ոչ մի խոսք կամ արեաշող նայվածք չէր փարատել նրա մանկության տարիների խավարը: Այնուամենայնիվ, նրա հոգին մանկական տագնապալի վշտով փոթորկվեց, երբ քոթեջի դարպասը փակվեց նրա հետևից: Չնայած հետևում թողած ընկերները դժբախտ փոքրիկ արարածներ էին, բայց նրանք կյանքում իր ճանաչած միակ սըրտակիցներն էին, և այս ընդարձակ ու լայնածավալ աշխարհում մենմենակ լինելու գիտակցությունը առաջին անգամ բույն դրեց երեխայի սրտում:

Միատր Բամբըլը գնում էր խոշոր քաղերով: Փոքրիկ Օլիվները, պինդ բռնած նրա ոսկեծանյակ թեզանիքից, վազում էր կողքից և ամեն րոպե հարցնում էր, թե արդյոք տեղ չե՞ն հասել: Այս հարցումներին միատր Բամբըլը տալիս էր կարճ և կտրուկ պատասխաններ, քանի որ ժամանակավոր քաղցրաբարո տրամադրությունը, որ շինը առաջացնում է որոշ մարդկանց մոտ, այժմ արդեն չբացել էր և նա նորից դարձել է մի դաժան բիդլ:

Դեռևս տասնհինգ րոպե չկար, որ Օլիվները գտնվեա՞մ էր աղքատանոցի պատերի ներսում և հացի հրկրորդ շերտը հագնել էր խրժռել, երբ միատր Բամբըլը, որ նրան հանձնել էր ինչ-որ պառավի հսկողության, վերադարձավ և տեղեկացրեց երեխային, թե այդ երեկո հանձնաժողովի հերթական նիստի օրն էր և ինքը պետք է ներկայանար հանձնաժողովին:

Որոշակի չիմանալով, թե ինչ է նշանակում հանձնաժողով, Օլիվներն այս տեղեկությունից ապշեց և չգիտեր՝ ծիծաղե՞ր, թե արտասուք: Սակայն երկար չկարողացավ մտածել, քանի որ միատր Բամբըլի դավազանը նախ իջավ նրա գլխին, այնուհետև թիկունքին: Բայց դա երեխային սթափեցնելու և աշխուժացնելու համար էր միայն: Ապա հրամայելով, որ իբեն հետևի, բիդլը առաջնորդեց նրան սպիտակեցրած պատերով մի ընդարձակ սենյակ, որտեղ սեղանի շուրջը նրստել էին ութ-տասը հաստավիզ ջենթլմեններ, իսկ սեղանի գլխին, մյուսներից մի քիչ ավելի բարձրադիր գահի վրա բազմած էր ուրտակարգ գեր մի ջենթլմեն, շատ կլոր և կարմիր երեսով:

— Խոնարհվիր հանձնաժողովի՝ առաջ,— ասաց Բամբըրը: Օլիվերը շտապ սրբեց արցունքի այն երկու-երեք կաթիլները, որ դեռևս վարանում էին նրա աչքերի մեջ, և սեղանից բացի ոչ մի տախտակ չտեսնելով այնտեղ, խոնարհվեց դրա առաջ:

— Անունդ ի՞նչ է, տղա՛,— ասաց բարձրագիր գահին նստած ջենթլմենը:

Միանգամից այդքան շատ ջենթլմեններ տեսնելը սարսափեցրեց Օլիվերին, և նա սկսեց դողալ, իսկ երբ բիզլլի գավազանը երոտող անգամ իջավ նրա թիկունքին, նա արդեն լաց եղավ: Այս երկու պատճառներով նա խոսեց տատամսելով և ցածր ձայնով, որի վրա սպիտակ բաճկոնով մի ջենթլմեն ասաց, թե տղան հիմար է: Սա հիանալի միջոց էր երեխայի տրամադրութունը բարձրացնելու և նրա շուրջը տանելի մթնոլորտ ստեղծելու համար:

— Է՛յ, տղա՛,— ասաց բարձր բաղմոցին նստած ջենթլմենը,— ի՛նձ լսիր: Անշուշտ քեզ հայտնի է, որ դու որք ես, այնպես չէ՞:

— Որքը ի՞նչ բան է, տեր իմ,— հարցրեց խեղճ Օլիվերը:

— Տղան իսկապես հիմար է, ես այդպես էլ կարծում էի,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

— Մ՛ըստ,— ասաց այն ջենթլմենը, որ առաջինն էր խոսել:— Գիտե՞ս արդոք, որ դու ո՛չ հայր ունես, ո՛չ մայր և ծխի խնամքի տակ ես մեծացել:

— Այո՛, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը դառնորեն լաց լինելով:

— Ինչո՞ւ ես լաց լինում,— հարցրեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը: Եվ իրոք շատ տարօրինակ էր: Լաց լինելու ի՞նչ պատճառ կարող էր ունենալ այդ մանուկը:

— Հուսով եմ, որ ամեն գիշեր պառկելուց առաջ ազոթում ես, ինչպես այդ վայել է բարի քրիստոնյային,— ասաց մի ուրիշ ջենթլմեն կոպիտ ձայնով,— և մանավանդ ազոթում ես այն մարդկանց համար, որոնք կերակրում ու խնամում են քեզ:

— Այո՛, տեր իմ,— կակազեց տղան: Վերջին խոսող ջենթլմենը անգիտակցաբար իրավացի էր: Իսկապես որ քրիստոնեական մի արարք, եթե Օլիվերը ազոթած լիներ այն մարդկանց համար, որոնք

¹ Board անգլերեն նշանակում է թե՛ «հանձնաժողով», թե՛ «տախտակ»: Այստեղ հեղինակը բառախաղ է արել: Մ. Թ.

խնամում ու կերակրում էին նրան: Բայց նա հրեք չէր աղոթել, քանի որ ոչ ոք այդ բանը չէր սովորեցրել նրան:

— Շատ լավ: Ուրեմն դու այստեղ եկել ես դաստիարակվելու և օգտակար մի արհեստ սովորելու,— ասաց բարձր աթոռին նստած կարմրադեմ ջենթլմենը:

— Հետևաբար, վաղը առավոտյան ժամը վեցին դու կգնաս կանեի հավաքելու,— ավելացրեց սպիտակ բաճկոնով պոռոտախոսը:

Այդ բոլոր օրհնությունների համար, որոնք հանգում էին պարզապես կանեի հավաքելու շնորհին, Օլիվերը, բիզըլի պատվերով, խոր գլուխ տվեց հանձնաժողովին: Ապա նրան շտապ առաջնորդեցին ինչ-որ ընդարձակ սրահ, որտեղ, մի կողմ և կարծր անկողնում պառկած, նա հեկեկաց այնքան, մինչև քունը տարավ: Անգլիական ողորմած օրենքների ինչպիսի՜ վսեմ դրսևորում: Անգամ չբավորներին թույլ են տալիս քնելու:

Խեղճ Օլիվեր: Երբ նա, շրջապատի անցուղարձին բոլորովին անտեղյակ, քնած էր երջանիկ անգիտությամբ, հանձնաժողովը եկել էր այնպիսի եզրակացության, որը էական ազդեցություն էր ունենալու նրա հետագա կյանքի վրա: Բայց՝ նրանք արդեն որոշել էին, ի՞նչ պիտի անեին նրան:

Հանձնաժողովի անդամները շատ գիտուն, խորաթափանց, փիլիսոփա մարդիկ էին, և երբ նրանց ուշադրությունը դարձրին աղքատանոցի վրա, նրանք բացահայտեցին այնպիսի իրողություններ, որ հասարակ մահկանացուները չէին կարող հայտնաբերել: Այսպես, նրանք հայտնաբերեցին, թե աղքատները սիրում են աղքատանոցը, քանի որ դա նրանց համար հասարակաց մի զբոսավայր էր, մի պանդոկ, որտեղ նրանք տարին բոլոր ձրիաբար ստանում էին նախաճաշ, ճաշ և ընթրիք: Դա մի դրախտավայր էր, ուր ամեն ինչ խաղ ու պար էր, առանց աշխատանքի հոգսի: «Օհո՛», ասացին հանձնաժողովի անդամները խորիմաստ կերպով, «միայն մենք կարող ենք այս գործը կանոնավորել: Մենք այդ բոլորին վերջ կտանք կայծակի արագությամբ»: Ուստի նրանք հաստատեցին այնպիսի օրենք, որի հիման վրա բոլոր չբավորներին վերապահվում էր կատարել ընտրություն (որովհետև աստված չանի, որ իրենք հարկադրաբար գործ անեին), կա՛մ դանդաղ կերպով սովամահ լինել աղքատանոցի ներսում և կա՛մ ավելի արագ՝ աղքատանոցից դուրս: Այս նկատառումով նրանք պայմանագիր կնքեցին ջրմուղի ընկերության հետ, որը պետք է անսահման քանակությամբ ջուր բաց թողներ, ապա նաև մի հացա-

հատիկի վաճառականի հետ, որը պետք է պարբերաբար, փոքր քանակութեամբ, վարսակի ալյուր ուղարկելու: Այսպիսով, աղքատանոցի բնակիչներին տրվում էր, օրը երեք անգամ՝ շատ ջրալի խաշիլ, շաբաթը երկու անգամ՝ մի հատ սոխ և կիրակի օրերը՝ կես նկանակ հաց: Նրանք շատ իմաստուն և մարդասիրական կարգադրություններ արեցին նաև կանանց վերաբերյալ, որոնց կարիք չկա անդրադառնալու: Նրանք նույնպես բարեհաճեցին հանձն առնել աղքատ ամուսիններին արահարզան տալ իրենց միջոցներով, քանի որ իրավաբանական խորհրդին դիմելու դեպքում հսկայական ծախսերի տակ կրնկնելին: Եվ փոխանակ մի մարդու պարտադրելու, որ իր ընտանիքը պահի, ինչպես մինչև այդ արել էին, հեռացնում էին նրան իր հարազատներից և դարձնում ազատ, ամուրի մարդ: Վերոհիշյալ երկու հանգամանքը հաշվի առնելով, հասարակության բոլոր խավերից ով է իմանում ինչ մարդիկ կդիմեն նպաստի համար, եթե չլինեք աղքատանոցի մղձավանջը: Բայց հանձնաժողովի անդամները շրջահայաց մարդիկ էին և այս բարդությունները կանխելու միջոցներն արդեն ձեռք էին առել: Օժանդակությունը սերտորեն կապված էր աղքատանոցի և խաշիլի հետ, իսկ դա խրատեցնում էր մարդկանց:

Օլիվերի տեղափոխվելուց հետո, առաջին վեց ամիսների ընթացքում, հանձնաժողովի կերառած սիստեմը շատ բարգավաճ վիճակում էր: Սկզբում, իհարկե, դա մի քիչ թանկ էր նստում նրանց վրա, նկատի ունենալով թաղման բյուրոյին հատկացված գումարի աճը և աղքատների շորերը անընդհատ փոքրացնելու անհրաժեշտությունը, քանի որ մեկ կամ երկու շաբաթ՝ խաշիլով սնվելուց հետո այդ շորերը կախ էին ընկնում նրանց հյուծված և կծկված մարմինների վրայից: Բայց աղքատանոցի բնակիչների թիվը նույնպես նվազում էր, ինչպես նվազում էր նրանց մարմնի ավելորդ ծանրությունը, և հանձնաժողովը զմայլված ու հափշտակված էր այս հաջողություններով:

Տղաները ճաշում էին ընդարձակ, սալահատակված մի սրահում, որի մի անկյունում գտնվում էր պղնձե կաթսան: Հսկիչը, սպիտակ գոգնոցը կապած, աղքատանոցի մեկ-երկու կանանց օգնությամբ, շերեփով բաժանում էր խաշիլը՝ ճաշի համար սահմանված ժամերին: Այս տոնական բաղադրությունից ամեն տղայի հասնում էր միայն մի պնակ ապուր, իսկ հասարակական խրախճանքի օրերին խաշիլին ավելանում էր նաև վաթսուն գրամ հաց: Պնակները լվալու կարիք երբեք չէր զգացվում, քանի որ տղաները այնքան էին մաքրում զգալներով, որ դրանք նոր պնակների նման փայլում էին: Ուտելու

գործողութիւնը ամարտելուց հետո (որը երբեք երկար չէր տևում, որովհետեւ գդալները գրեթէ պնակների չափ մեծ էին), խաշիլի որևէ մոլորված մասնիկ բաց չթողնելու համար, նրանք համառորեն ծծում էին իրենց մատները և այնպիսի անձկալի հայացքներ սևեռում պղնձի կաթսային, որ կարծես թե կաթսան էլ կարող էին լափել:

Տղաներն առհասարակ աչքի են ընկնում իրենց հիանալի ախորժակով: Օլիվեր Թվիստը և իր ընկերները երեք ամիս, շատ դանդաղ կերպով սովամահ լինելու տանջանքները կրելուց հետո քաղցից դարձան չափազանց ագահ ու կատաղի: Վերջապես, նրանց միջից իր տարիքի համեմատ բարձրահասակ և այդքան զրկանքի անսովոր մի տղա (որի հայրը ժամանակին փոքրիկ ճաշարան էր ունեցել) ընկերներին խորհրդավոր կերպով ակնարկեց, որ եթե իր «հանապազօրյա» բաժնին չավելանար ևս մի պնակ խաշիլ, վախենում էր՝ մի գիշեր կլափեր իր կողքին քնող վտիտ ու փոքրահասակ տղային: Նա այնպիսի վայրագ ու ագահ նայվածքով արտասանեց այդ բառերը, որ մշուսները անվերապահորեն հավատացին: Ապա ժողով գումարվեց և վիճակ գցեցին, թե այդ երեկո, ընթրիքից հետո, դ՛վ պիտի գնար հսկիչի մոտ և մի քիչ հավելյալ խաշիլ՝ խնդրեր: Վիճակն ընկավ Օլիվեր Թվիստին:

Երեկոն վրա հասավ: Տղաները գրավեցին իրենց տեղերը, հսկիչը խոհարարի գոգնոցով տեղավորվեց պղնձի մոտ, աղքատանոցի ողորմելի օգնականները շարվեցին նրա հետևը, խաշիլը բաժանվեց և մի երկար գոհաբանական աղոթք արվեց այդ խեղճ ու աղքատիկ ճաշի համար: Խաշիլն իսկույն աներևութացավ պնակներից: Տղաներն սկսեցին փսփսալ և Օլիվերին աչքով անել, իսկ կողքի նստողները արմունկով բշտեցին նրան: Երեխան քաղցից հուսահատվել և թշվառութիւնից ըմբոստացել էր: Նա սեղանից վեր կացավ՝ պնակն ու գդալը ձեռքին առաջանալով դեպի հսկիչը և ինքն էլ իր խիզախութիւնից ահաբեկված ասաց.

— Ներողութիւն, տե՛ր իմ, մի քիչ էլ եմ ուզում:

Հսկիչը գեր և առողջ մի տղամարդ էր, բայց հանկարծ խիստ գունատվեց, մի քանի րոպե ապշած նայեց փոքրիկ ըմբոստին, հետո վայր չընկնելու համար հազիվ հենվեց կաթսային: Օգնականները զարմանքից, իսկ տղաները վախից՝ անշարժացել էին:

— Ինչպե՛ս,— նվաղկոտ ձայնով խոսեց հսկիչը վերջապես:

— Ներողութիւն, տե՛ր իմ, մի քիչ էլ եմ ուզում,— պատասխանեց Օլիվերը:

Հսկիչը շերեփով մի ուժգին հարված իջեցրեց Օլիվերի գլխին, ամուր պահեց նրան իր թևերի մեջ և բարձրաձայն ճչաց, որպեսզի բիղբը օգնության հասնի:

Հանձնաժողովը լուրջ խորհրդակցությամբ էր զբաղված, երբ միստրը Բամբըլը, սաստիկ հուզված, ներխուժեց սենյակ և խոսքն ուղղելով բարձր աթոռի վրա բազմած ջենթլմենին՝ ասաց.

— Միստր Լիմֆինզ, միստր Լիմֆինզ, ներեցեք, սըր, Օլիվեր Թվիստը նորից է պահանջել:

Ընդհանուր ցնցում առաջացավ: Բոլորի դեմքերին սարսափ դրոշմվեց:

— Ինչ ասացի՞ր, նորից է պահանջել,— հարցրեց միստր Լիմֆինզը,— ուշքի եկ, Բամբըլ, և ինձ որոշակի պատասխանիր: Արդյոք պետք է այնպես հասկանամ, որ նա իրեն սահմանված խաշիլի բաժինը վերջացնելուց հետո նորից է պահանջել:

— Ծի՛շտ այդպես, սըր,— պատասխանեց Բամբըլը:

— Այդ տղան մի օր կախաղան կբարձրանա,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը,— ևս հավատացած եմ, որ նա անպայման կախաղան կբարձրանա:

Ոչ ոք չժխտեց մարգարեացող ջենթլմենի կարծիքը: Աշխույժ վեճ տեղի ունեցավ: Որոշում կայացվեց անմիջապես մեկուսացնել Օլիվերին, և հաջորդ առավոտ դարպասի վերևում մի հայտարարություն փակցվեց՝ խոստանալով հինգ ֆունտ հատուցում նրան, ով կցանկանար Օլիվեր Թվիստին վերցնել ծխի ձեռքից, այլ խոսքով՝ Օլիվեր Թվիստը և հինգ ֆունտը մատուցվում էին այն առևտրականին կամ արհեստավորին, որը կցանկանար նրան ծառայության վերցնել:

— Կյանքումս երբե՛ք, երբե՛ք ոչ մի բանում այնքան համոզված չեմ եղել, որքան այն բանում, որ այս տղան մի օր անպայման կախաղան կբարձրանա,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը, երբ հաջորդ առավոտ մուտքի դուռը ծեծելիս կարդաց փակցված հայտարարությունը:

Քանի որ հաջորդող էջերում որոշել եմ լրիվ կերպով արձանագրել բոլոր իրադարձությունները, այս պատմությունը գուցե կկորցնեիր իր հմայքից (թե որ իսկապես գրավիլ է ընթերցողին), եթե ես կանխավ ձեռնարկեի բացահայտել, որ Օլիվեր Թվիստը ունեցավ այն աղետալի վախճանը, որի մասին կանխագուշակել էր սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

Օլիվերին ցանկանում են ուղարկել ինչ-որ ծանր աշխատանքի, բայց չի հաջողվում

Մի քիչ հավելյալ խաշիլ պահանջած լինելու սրբապիղծ և ամբարիշտ մեղանշումից հետո Օլիվերը մի ամբողջ շաբաթ խստորեն արգելափակված մնաց այն մութ ու մենավոր սենյակում, ուր ուղարկվել էր հանձնաժողովի իմաստությամբ ու գթասրտությամբ։ Առաջին հայացքից անհեթեթ բան չէր լինի մտածել, որ եթե Օլիվերը նվազագույն իսկ չափով հարգած լիներ սպիտակ բաճկոնով պարոնին, նա իր թաշկինակի մի ծայրը կամրացներ պատի վրա գտնվող մի որևէ կեռի, իսկ մյուսը իր վզին, և այդպես մի անգամ առնիշտ կհիմնավորեր այդ ջենթրլմենի հանճարեղ մարդարեությունը։ Այս հերոսական արարքի գործադրմանը սակայն կար մի խոչընդոտ։ Այդ այն էր, որ թաշկինակները լինելով բացարձակ պերճանքի առարկաներ, հանձնաժողովի հատուկ հրամանով չքավորների քթից հեռացվել էին հետագա բոլոր ժամանակների ու դարերի համար։ Հիշյալ հրամանը հանդիսավոր ձևով հաստատվել էր հանձնաժողովի կնիքով և անդամների ընդհանուր ստորագրությամբ։ Սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենի կանխագուշակության իրականացման համար ավելի մեծ արգելք էին հանդիսանում Օլիվերի մատաղ հասակը և հարցերի նկատմամբ նրա ունեցած մանկական մոտեցումը։ Նա ամբողջ օրը անց էր կացնում միայն դառնորեն լաց լինելով, և երբ երկարատև, չարագուշակ դիշերը վրա էր հասնում, խավարը խափանելու համար իր փոքրիկ ձեռքերով փակում էր աչքերը և անկյունում կծկվելով՝ աշխատում էր քնել։ Բայց հաճախ սարսափով զարթնում էր և ավելի էր մոտենում պատին։ Նրան շրջապատող թախծալի մենակության մեջ նույնիսկ պատի սառն ու պինդ մակերեսը ասես սփոփանք էր խեղճ երեխայի համար։

Այնուամենայնիվ, սույն «սիստեմի» թշնամիների մոտ հանկարծ չստեղծվի այն կարծիքը, թե մենակյաց բանտարկության շրջանում Օլիվերին զրկել էին մարմնամարզության անելու առանձնաշնորհումից, կամ տղաների ընկերությունը վայելելու հաճույքից, կամ կրոնական մխիթարանքի բարիքներից։ Օրինակ, մարմնամարզությունը կատարվում էր ամեն օր՝ առավոտյան սառնամանիքին, միստր Բամբրլի ներկայությամբ, որը Օլիվերին թույլ էր տալիս լվացվել սալա-

հատակած բակում գտնվող ծորակի ջրով, և հոգ տանելով, որ տղան չմըսի, գավազանի մշտական հարվածներով նրա ամբողջ մարմնի մեջ առաջացնում էր տաքության զգացողություն: Ընկերությունից զրկվելու հարցը լուծվում էր նրանով, որ նա օրընդմեջ տարվում էր այն սրահը, ուր տղաները ճաշում էին, և այնտեղ մարդասիրաբար խառազանվում, որպես հրապարակային ազդարարություն և օրինակ իր նմանների համար: Կրոնական սփոփանքի շնորհը նույնպես չէր զլացվում նրան, քանի որ ամեն երեկո, աղոթքի ժամին, ոտքի հարվածներով բերվում էր այդ նույն սրահը և հոգու մխիթարության համար թույլատրվում էր ունկնդրել աղաների խմբական աղոթքին: Հանձնաժողովի հեղինակավոր կարգադրությամբ, այս աղոթքին կցված էր հատուկ մի նախադասություն, որով նրանք թախսանում էին լինել բարի, առաքինի, գոհունակ և հնազանդ, մանավանդ զգուշանալ Օլիվերի բոլոր մեղքերից և մոլություններից, քանի որ աղոթք-աղերսանքում բացահայտորեն շեշտվում էր այն միտքը, թե տղան բոլորովին չար ոգիների ազդեցության և հովանավորության տակ է գրտնըվում և հանդիսանում է հինց սատանայի ստեղծագործությունը:

Մի առաջնորդ, երբ Օլիվերի գործերը այսպես բարեհաջող և հուսատու վիճակում էին, միստր Գեմֆրիդ անունով մի ժխնելույզ մաքրող, որը կալվածատիրոջն իր պարտքերը վճարելու միջոցներ էր որոնում, մտածմունքների մեջ խորասուզված՝ գնում էր Հայ Սթրիթ փողոցով: Միստր Գեմֆրիդի բոլոր աղբյուրները ի մի հավաքված չէին կարող գոյացնել պահանջված հինգ ֆունտի գումարը: Եվ այս տնտեսական հուսալքության մեջ, երբ նա փոխնիփոխ մեկ իր ուղեղը և մեկ ավանակի գլուխն էր ջարդում, աղքատանոցի մոտով անցնելիս նրա աչքերը հանկարծ հանդիպեցին դարպասի վերևում փակցված հայսարարությանը:

— Օ՛, օ՛, օ՛,— ասաց միստր Գեմֆրիդը ավանակին:

Էջը չափազանց մտաղբալ էր այդ բուպին: Գուցե նա ինքն իրեն հարց էր տալիս, թե արդյոք մի քանի կաղամբի արմատով կհյուրասիրեի՞ն իրեն, երբ ազատվեր այն երկու պարկ ածխափոշուց, որ բարձած էր սալի վրա: Հետևաբար, առանց ուշք դարձնելու տիրոջ հրամանին՝ նա շարունակեց իր համրաքաշ ընթացքը:

Միստր Գեմֆրիդը մի կատաղի հայհույանք արձակեց ավանակի հասցեին և հետևից վազելով՝ մի այնպիսի հարված իջեցրեց նրա գլխին, որից ուզածդ գանգը փշուր-փշուր կլիներ, բացի էջի գանգից: Հետո կենդանու ծնոտը ուժեղ ոլորեց, մեղմորեն հիշեցնելով նրան,

որ նա իր տերը չէր, և սանձից բռնելով՝ ետ դարձրեց նրան: Ապա մի հարված ևս իջեցրեց նրա գլխին, որպեսզի անշարժ մնար մինչև իր վերադարձը: Այս կարգադրություններն ավարտելուց հետո նա ուղղվեց դեպի դարպասը հայտարարությունը կարդալու:

Սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը, հանձնաժողովի գրասենյակում մի քանի խորիմաստ կարծիքներ հայտնելուց հետո, ձեռքերը մեջքին դրած կանգնել էր դարպասի առաջ: Միստր Գեմֆրիդի և ավանակի միջև ծագած վեճին ականատես լինելով, նա ցնծազին ժպտաց, երբ այդ անձնավորությունը մոտեցավ հայտարարությունը կարդալու, որովհետև նա իսկույն նկատեց, որ միստր Գեմֆրիդը հենց այն հարմարագույն տերն էր, որ հարկավոր էր Օլիվեր Թվիստին: Հայտարարությունը կարդալուց հետո միստր Գեմֆրիդը նույնպես ժպտաց, քանի որ մատուցված հինգ ֆունտը ճիշտ իր ուղած գումարն էր: Իսկ ինչ վերաբերում էր այն անպատեհության, որ գումարին կցված էր նաև մի տղա, միստր Գեմֆրիդը լավ ծանոթ լինելով աղքատանոցի պայմաններին, հաստատ դիտեր, որ նա կլինի թերաճ, վտիտ մի երեխա, իսկ և իսկ համապատասխան ծխնելույզների չափսին: Հետևաբար, հայտարարությունը ծայրեծայր հեգեղով՝ նորից կարդաց, և ապա, իբրև խոնարհության նշան, իր մորթե գլխարկը հանելով դիմեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենին:

— Այդ ի՞նչ տղայի մասին է խոսքը, որին ծուխը ցանկանում է աշակերտության տալ, սըր,— հարցրեց միստր Գեմֆրիդը:

— Հետո՞, բարեկամս,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը, բարեհաճորեն ժպտալով:

— Եթե ծուխը ցանկանում է, որ նա սովորի մի հաճելի արհեստ, ծխնելույզներ մաքրելու պատվավոր արհեստը,— շարունակեց միստր Գեմֆրիդը,— ինձ հարկավոր է մի այդպիսի աշակերտ, և ես սիրով կվերցնեմ նրան:

— Նե՛րս արի,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

Միստր Գեմֆրիդը մտնելուց առաջ հարվածեց ավանակի գլխին, մեկ անգամ ևս ոլորեց նրա ծնոտը, որպեսզի իր բացակայությանը չփախչի, ապա հետևեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենին դեպի այն սենյակը, որտեղ Օլիվերը առաջին անգամ տեսել էր նրան:

— Զղվելի արհեստ է,— ասաց միստր Լիմքենզը, երբ Գեմֆրիդը կրկնեց իր ցանկությունը:

— Մանուկները ծխնելույզների մեջ հաճախ են խեղդամահ եղել,— ասաց մի ուրիշ պարոն:

— Այդ նրանից է, որ շատերը ծղոտը խոնավացնում են և հետո վառում, որ հարկադրեն այդ լակոտներին ցած իջնելու,— ասաց Գեմֆիլդը,— դա առաջացնում է ծուխ առանց բոցի: Իսկ ծուխը չի օգնում իջնելու, այլ միայն քնեցնում է նրանց, մի բան, որ դուրեկան է երեխաների համար: Այդ լակոտները շատ կամակոր և շատ ծուլ արարածներ են, ջենթլմեններ, և ոչինչ չի կարող նրանց ավելի արագ իջեցնել ցած, քան ուժեղ բոցը: Բացի այդ, նաև ավելի մարդկային մոտեցում է, ջենթլմեններ, որովհետև երբ նրանց ոտները սկսեն խանձվել, եթե անգամ կպած լինեն ժխնելույզին, նրանք հարկադրված ամեն ձեգ կգործադրեն, որ պոկվեն այդտեղից:

Այս բացատրությունը, ըստ երևույթին, շատ զվարճացրեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենին, բայց միտքը կիմքինզի խիստ հայացքը իսկույն վերջ տվեց նրա ուրախությանը: Ապա հանձնաժողովի անդամները մի քանի ըոպե իրար հետ խոսեցին, բայց այնքան ցածրաձայն, որ «Ժախսերի խնայողություն», «Լավ կարտացույլի հաշվեցուցակներում», «Կհրատարակինք տպված հաշվետվություն» ու նման բառերը հաղիվ լսվեցին: Եվ դրանք էլ, արդարև, լսվեցին միայն այն պատճառով, որ շատ հաճախ և մեծ ոգևորությամբ էին կրկնվում:

Վերջապես փոփոսոցը դադարեց: Երբ հանձնաժողովի անդամներն իրենց տեղերը վերադարձեցին և նորից հանդիսավոր տեսք ընդունեցին, միտքը կիմքինզն ասաց.

— Ձեր առաջարկը քննեցինք, հաստատել չենք կարող:

— Բոլորովին ընդունելի չէ,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

— Վճռապես մերժում ենք,— ավելացրեցին մյուս անդամները:

Քանի որ միտքը Գեմֆիլդի վրա իսկապես ծանրանում էր ժխնելույզների մեջ երեք-չորս տղաների ճզմած և մահացած լինելու թեթև մեղադրանքը, նրան այնպես թվաց, թե հանձնաժողովի անդամները թրեւս այդ պարագան իմանալով՝ աննպաստ որոշում էին կայացրել: Եթե իրոք այդ էր պատճառը, ապա դա բոլորովին նման չէր իրենց գործելակերպի ընդհանուր սկզբունքներին: Անուամենայնիվ, քանի որ նա այնքան էլ մեծ ցանկություն չունեւր վերաթարծելու իր վրա ծանրացող մեղադրանքները, գլխարկը ոլորեց ձեռքի մեջ և դանդաղ քայլերով հեռացավ սեղանից:

— Ուրեմն դուք չե՞ք թողնում, որ նրան վերցնեմ, պարոններ,— դուռն մոտ կանգ առնելով ասաց միտքը Գեմֆիլդը:

— Ո՛չ,— պատասխանեց միտքը կիմքինզը:— Քանի որ զգվելի

աշխատանք է, ապա մենք գտնում ենք, որ դու մեր սահմանած գնից ավելի պակաս պետք է վերցնես:

Միստր Գեմֆրիդի դեմքը պայծառացավ, նա արագ քայլերով մոտեցավ սեղանին և ասաց.

— Որքա՞ն եք տալիս, ջենթլմեններ: Հապա՛: Շատ խստապահանջ մի՛ եղեք ինձ նման աղքատ մարդու հետ: Որքա՞ն եք տալիս:

— Ես կարծում եմ հրեք ֆունտ տասը շիլլինգը բավական կլիներ,— նկատեց միստր Լիմքինզը:

— Տասը շիլլինգը ավելորդ է,— հարեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

— Դե՛, մեկից չորս ֆունտ ասացեք, այո՛, չորս ֆունտ և առիշտ կազատվեք նրանից,— ասաց Գեմֆրիդը:

— Երեք ֆունտ տասը շիլլինգ,— պնդեց միստր Լիմքինզը:

— Լսե՛ք, պարոններ, տարբերությունը կիսում եմ,— թախանձեց Գեմֆրիդը:— Երեք ֆունտ տասնհինգ շիլլինգ:

— Ոչ մի դեպքում,— հաստատ պատասխանեց միստր Լիմքինզը:

— Դուք չափազանց դաժան եք վարվում ինձ հետ, ջենթլմեններ,— ասաց Գեմֆրիդը երկմտելով:

— Բա՛ն ասացիր: Հիմարություն է,— հարեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:— Վերցրու, ա՛յ անմիտ, նույնիսկ եթե ոչ մի շահ չստանաս, նա դարձյալ ձեռնտու է քեզ համար: Վերցրու, իսկ և իսկ քո ուզած տղան է: Անշուշտ երբեմն-երբեմն հարկավոր է գավազանով ծեծել նրան, դա օգտակար կլինի նրա համար: Կերակրելու հարցը նույնպես քեզ վրա բոլորովին թանկ չի նստի, քանի որ ծնվելուց ի վեր նա դեռ կուշտ հաց չի կերել: Հա՛, հա՛, հա՛:

Միստր Գեմֆրիդը սեղանի շուրջը գտնվող դեմքերի վրա խորամանկ մի ափսոսանք նետեց և նկատելով, որ բոլորը ժպտում են, ինքը ևս ժպտաց: Միստր Բամբլը խսկույն հրահանգ ստացավ Օլիվեր Թվիստին իր փաստաթղթերով հենց այդ երեկո տանել դատարան գործի վավերացման և ստորագրման համար:

Հետևաբար, ըստ այս որոշման և ի մեծ զարմանք փոքրիկ Օլիվերի, մանկանը արգելափակումից ազատ արձակեցին ու կարգադրեցին, որ մաքուր շապիկ հագնի: Հիշյալ շատ արտասովոր մարմնամարզական վարժությունը նա հաջիվ էր ավարտել, երբ միստր Բամբլը անձամբ իր ձեռքով մի պնակ խաշիլ և տոնական օրաբաժնի վաթսուն գրամ հացը բերեց: Այս սարսափելի երևույթի առաջ Օլիվերը սկսեց դառնորեն արտասվել, մտածելով, որ երեկ հանձնաժո-

դովը, մի ինչ-որ մուժ և շահավետ նպատակի համար, վճռել էր իրեն սպանել, այլապես ի՞նչ պատճառ կար նրան այս ձևով գիրացնելու:

— Լաց մի՛ լինիր, Օլիվեր, թե չէ աչքերդ կկարմրեն: Ճաշդ կեր ու շնորհակալ եղիր,— ասաց միստր Բամբըլը ազդու և հանդիսավոր տոնով:— Քեզ աշակերտության են տալիս, Օլիվեր:

— Աշակերտությա՞ն, տեր իմ,— ասաց երեխան դողալով:

— Այո՛, Օլիվեր,— պատասխանեց միստր Բամբըլը:— Այս բարի և գթասիրտ պարոնները, որոնք քո ծնողներին են փոխարինում, քանի որ դու զուրկ ես ծնողներից, ուզում են քեզ աշակերտ ուղարկել: Նրանք քեզ համար հնարավորություն են ստեղծում կյանքդ լավագույն կերպով դասավորելու և մարդ դառնալու: Թեև ծխի վրա դա շատ թանկ է նստում, երեք ֆունտ տասը շիլլինգ. երեք ֆունտ տասը շիլլինգ, Օլիվեր, այսինքն՝ յոթանասուն շիլլինգ, այսինքն՝ հարյուր քառասուն հատ վեցպեննիանոց: Եվ այս բոլորը ո՞ւմ համար, մի անպետք որբի, որին ոչ ոք չի սիրում:

Այս ճառն ահավոր ձայնով արտասանելուց հետո, երբ միստր Բամբըլը փոքր-ինչ կանգ առավ, որ շունչ քաշի, արցունքները գլորվեցին խեղճ մանկան այտերից, և նա դառնորեն հեկեկաց:

— Բավական է,— ասաց միստր Բամբըլը, գոհունակությամբ նկատելով իր պերճախոսության թողած ազդեցությունը երեխայի վրա,— բավական է, Օլիվեր, բաճկոնիդ թեև ծայրով աչքերդ սրբիր և խաշիլիդ մեջ արցունք մի թափիր, դա շատ հիմար արարք է, Օլիվեր:

Անշուշտ հիմար արարք էր, քանի որ առանց այդ էլ բավականին շատ ջուր կար այդ խաշիլի մեջ:

Ճանապարհին միստր Բամբըլը Օլիվերին պատվիրեց դատարան հասնելիս չափազանց երջանիկ տեսք ընդունել: Իսկ եթե նրան հարց տրվեր, թե ուզո՞ւմ է աշակերտ դառնալ, պատասխաներ, որ իհարկե, շատ է ցանկանում: Օլիվերը խոստացավ այս երկու հրահանգներին էլ հնազանդվել, քանի որ միստր Բամբըլը նրբությամբ ակնարկեց, որ պահանջվածը չկատարելու դեպքում հետևանքը շատ վատ կլիներ: Երբ դատարան հասան, միստր Բամբըլը Օլիվերին փակեց մի փոքրիկ սենյակում և նախազգուշացնելով, որ մինչև իր վերադարձը տեղից չշարժվի՝ դուրս եկավ:

Տղան սրտատրոփ կես ժամ մնաց այնտեղ: Ապա միստր Բամբըլը դռնից ներս երկարելով իր գլուխը, որը պճնված չէր եռանկյունի գլխարկով, բարձրաձայն ասաց.

— Օլիվեր, սիրելի՛ս, գնանք ջենթլմենի մոտ։— Ապա ահարկու Ի սպառնական տեսք ընդունելով՝ ցածրաձայն ավելացրեց։— Հիշի՛ր այն բոլորը, ինչ որ ասել եմ քեզ, փոքրի՛կ ստահակ։

Օլիվերը, այս հակասական խոսակերպից զարմացած, աչքերը անմեղորեն սեւեռեց միստր Բամբլլի դեմքին, բայց այդ պարոնը երեխային առիթ չտվեց որևէ ակնարկություն անելու, քանի որ նրան իսկույն առաջնորդեց կողքի ընդարձակ ու մեծ լուսամուտով սենյակը, որի դուռը բաց էր։ Այստեղ գրասենդանի առջև նստած էին գլուխները պուդրայով հարդարած երկու ջենթլմեն։ Նրանցից մեկը լրագիր էր կարդում, իսկ մյուսը ակնոցի օգնությամբ զննում էր իր առջև գրտնըվող մագաղաթի մի փոքրիկ կտոր։ Միստր Լիմբինզը կանգնած էր գրասենդանի մի կողմը, իսկ մյուս կողմը կանգնած էր միստր Գեմֆրիլը՝ կիսավազված դեմքով։ Երկարավիզ կոշիկներով և կոպիտ արտաքինով մի քանի մարդիկ աննպատակ գնում-գալիս էին այս ու այն կողմ։

Ակնոցավոր ծերունի ջենթլմենը սկսեց մրափել մագաղաթի փոքրիկ կտորը կարդալիս, ապա կարճ լուսթյուն տիրեց, երբ միստր Բամբլլը Օլիվերին կանգնեցրեց գրասենդանի առաջ։

— Այս է տղան, ձերդ գերազանցություն,— ասաց միստր Բամբլլը։

Ծերունի ջենթլմենը, որը զբաղված էր լրագրի ընթերցումով, գլուխը մի րոպե բարձրացրեց և քաշեց մյուս ծեր ջենթլմենի թևից, որից այս վերջինը արթնացավ։

— Օ՛, սա՛ է այդ տղան,— ասաց ծերունի ջենթլմենը։

— Այո՛, սա է, պարոն,— պատասխանեց միստր Բամբլլը։— Խոնարհվի՛ր դատավորին, տղաս։

Օլիվերը սթափվեց և հնարավորին չափ խոր գլուխ տվեց։ Աչքերը անքթիթ հառած դատավորնի շրջապատում գլուխներին, նա մտքում ինքն իրեն հարց էր տալիս, թե արդյոք հանձնաժողովի բոլոր անդամները ծնվում են իրենց գլուխներին ունենալով այդ սպիտակ փոշին, և արդյոք ա՛յդ է պատճառը, որ նրանք հանձնաժողովի անդամ են դառնում։

— Ը՛, այդպե՛ս,— ասաց ծերունի ջենթլմենը,— ուրեմն նա սիրում է ծխնելույղներ մաքրելու արհեստը, հը՛ր։

— Ոչ թե սիրում, այլ գժվում է դրա համար, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց Բամբլլը թաքուն կամթելով Օլիվերին, հասկացնելով, որ լավ կանի, եթե շփտի իր ասածը։

— Եվ անպայման ցանկանում է ծխնելույզ մաքրող դառնալ, այդպե՞ս է,— հարցրեց ծերունի ջենթլմենը:

— Եթե մենք փորձեինք վաղը մի այլ արհեստ սովորեցնել նրան, վստահ եղեք, որ նա իսկույն կփախչեր այդտեղից, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց Բամբըլը:

— Իսկ այս մարդը, որ նրա տերն է լինելու, դուք, սըր, նրա հետ լավ պիտի վարվե՞ք, լավ պիտի կերակրե՞ք և առհասարակ պիտի հոգա՞ք նրա մասին,— հարեց ծերունի ջենթլմենը:

— Որ ասացի՝ կանեմ, նշանակում է՝ կանեմ,— պատասխանեց միստր Գեմֆրիդը խոժոռովելով:

— Ձեր խոսելու եղանակը կոպիտ է, բարեկամ, բայց դուք մի պարկեշտ և բարեսիրտ մարդ եք երևում,— ասաց ծերունի ջենթլմենը՝ ակնոցն ուղղելով Օլիվերի ապագա տիրոջ կողմը, որի սրիկայատիպ դեմքը անգթության մարմնացումն էր: Բայց որովհետև դատավորը կարճատես էր և բնավորությամբ երեխայական, ուստի բնականաբար նա չէր կարող իրերի խորքը թափանցել, ինչպես ուրիշները:

— Կարծում եմ այդպիսին եմ, սըր,— ասաց միստր Գեմֆրիդը դեմքի այլանդակ ծամածուծությամբ:

— Կասկած չունեմ, որ այդպիսին ես, բարեկամս,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը՝ ակնոցն ավելի ամուր հաստատելով քթին և թանաքամանը որոնելու համար շուրջը նայելով:

Օլիվերի ճակատագրի վճռական վայրկյանն էր դա: Եթե թանաքամանը լիներ ծերունի ջենթլմենի ենթադրած տեղը, նա առանց այլևայլության գրիչը թաթախած կլիներ, գործը ստորագրված և Օլիվերը փութով հեռացած կլիներ այդտեղից: Բայց պատահեց անսպասելին: Թեև թանաքամանը ձիշտ նրա քթի տակ էր գտնվում, այնուամենայնիվ ծերունի ջենթլմենը ամբողջ գրասեղանը աչքի անցկացնելով՝ չգտավ: Ահա այդ միջոցին նրա հայացքն ընկավ Օլիվեր Թվիստի գունատված և ահաբեկված դեմքին: Խեղճ երեխան, հակառակ միստր Բամբըլի հանդիմանական հայացքներին և կսմթոցներին, իր ապագա տիրոջ գարշելի դեմքը դիտում էր սարսափելի և վախի չափազանց բացահայտ արտահայտությամբ, մի բան, որ չլրիպեց անգամ կարճատես դատավորի աչքից:

Ծերունի ջենթլմենը կանգ առավ, գրիչը ցած դրեց և նայեց մեկ Օլիվերին ու մեկ միստր Լիմբլեյգին: Այս վերջինը փորձում էր զվարթ ու անտարբեր երևույթով քթախոտ քաշել:

— Տղա՛ս,— ասաց ծերունի ջենթլմենը, կռանալով գրասեղանի վրա:

Օլիվերը վախից ցնցվեց: Նրան հարկավոր էր ներել այդ արարքը, քանի որ բառը քնքշորեն էր արտասանվել, իսկ օտարոտի ձայներ վախեցնում են մարդկանց: Նա սաստիկ դողաց և արտասվեց դառնորեն:

— Տղա՛ս,— ասաց ծերունի ջենթլմենը,— դու գունատ և սարսափած ես երևում: Ի՞նչ է պատահել քեզ:

— Երեխայից մի քիչ հեռու կանգնի՛ր, բիզըլ,— ասաց մյուս դատավորը, լրագիրը մի կողմ դնելով և ուշադիր նայելով մանկանը:— Այժմ, տղաս, մեզ ասա, թե ի՞նչ է պատահել: Մի՛ վախենար:

Օլիվերը ծունկի գալով ձեռքերը իրար միացրեց և պաղատազին խնդրեց, որ իրեն դարձյալ փակեն այն մուկ սենյակում, որ իրեն դարձյալ սովամահ անեն, ծեծեն, սպանեն, եթե այդպես են կամենում, միայն թե չուղարկեն այդ սոսկալի մարդու հետ:

— Այ թե ի՞նչ,— բացականչեց միստր Բամբլըլը ձեռքերն ու աչքերը հանդիսավորությամբ վեթ բարձրացնելով,— բոլոր խորամանկ և նենգ որբերից, որ ես երբեք տեսել եմ, դու, Օլիվեր, ամենալքատին ես:

— Լեզուդ քե՛զ քաշիր, բիզըլ,— ասաց երկրորդ ծերունի ջենթլմենը, երբ միստր Բամբլըլը արտասանեց իր վերջին բարդ ածականը:

— Ձերդ գերազանցությունից ներողություն եմ խնդրում,— ասաց միստր Բամբլըլը իր լսածի վրա կասկածելով:— Ձերդ գերազանցությունը ի՞նչ նկատի ունի:

— Այո՛, լեզուդ քե՛զ քաշիր:

Միստր Բամբլըլը ապշեց: Ինչպե՞ս կարելի էր բիզըլի հետ այդ ձևով խոսել: Ինչպիսի՛ բարոյական ըմբոստություն:

Ակնոցավոր ծերունի ջենթլմենը նայեց իր աշխատակցին. նա գլուխը նշանակալից շարժեց:

— Մենք հրաժարվում ենք վավերացնելու այս գործարքը:— ասաց ծերունի ջենթլմենը, մագաղաթի կտորը դեն հրելով:

— Հույս ունեմ,— կակազեց միստր Լիմքինզը,— ես հույս ունեմ, որ մի երեխայի անհիմն վկայության հետևանքով դատավորները չեն հանգելու այնպիսի եզրակացության, թե ծխական իշխանությունները որևէ անպատշաճ վարմունք են թույլ տվել:

— Դատավորները պարտավոր չեն այդ նյութի շուրջը որևէ կարծիք հայտնելու,— հարեց երկրորդ ծերունի ջենթլմենը խիստ տոնով:—

Տղային վերադարձրեք աղքատների գործատունը և նրա հետ բարությամբ վարվեք: Երևում է, որ սփոփանքի շատ կարիք ունի:

Այդ նույն երեկոյան, սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը վճռաբար հայտարարեց, որ Օլիվերը ոչ միայն կախաղան կբարձրանա, այլ նույնիսկ կքառատվի մահապատժի վայրում: Միստր Բամբլըլը խորհրդավոր կերպով գլուխը թափահարեց և ասաց, որ երանի թե նրա վերջը բարի լիներ, իսկ միստր Գեմֆրիլը ափսոսանքով ասաց, որ երանի թե այդ տղան իրեն հանձնված լիներ. և թեպետ բոլոր հարցերում Գեմֆրիլը համաձայնում էր բիզլի հետ, բայց այս դեպքում երկուսի ցանկությունները թեքվեցին բոլորովին հակառակ ուղղությամբ:

Հաջորդ առավոտ հասարակությունը ևս մի անգամ տեղեկացավ, որ Օլիվեր Թվիստը նորից վարձով է տրվում, և հինգ ֆունտ կվճարվի այն մարդուն, ով կցանկանա վերցնել նրան:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Սլիվերը, որին ուղարկում են մի ուրիշ աշխատանքի, իր առաջին մուտքն է գործում հասարակության մեջ

Ազնվական ընտանիքներում, երբ տան հասունացած երիտասարդին չի հաջողվում տիրանալ որևէ կայքի, ժառանգության կամ բաղձալի կալվածների, և այդ պատճառով չի կարողանում նախանձելի դիրք ձեռք բերել հասարակության մեջ, ընդունված սովորություն է դարձել նրան ուղարկել ծովային ծառայության: Հանձնաժողովը խորհրդակցեց ու գտավ, որ այս իմաստուն և փրկարար միջոցառումը որդեգրել նաև Օլիվերի համար՝ կնշանակեր առավելագույն չափով հոգածություն ցույց տալ նրա նկատմամբ: Հետևաբար, որոշում կայացվեց որևէ առևտրական նավով Օլիվերին ևս ուղարկել մի բավականաչափ վատառողջ նավահանգիստ: Հանձնաժողովը նկատի ուներ այն հանգամանքը, որ եթե Օլիվերին ուղարկեր նման ծառայության, նավապետը, շատ հավանաբար, մի օր, զվարթ տրամադրության մեջ տղային կծեծեր այնքան, մինչև կմահանար, կամ երկաթյա ձողով կփշրեր նրա գանգը, քանի որ, ինչպես հայտնի է բոլորին երկու ժամանցներն էլ շատ սիրված ու հասարակ զբաղմունք են

այդ դասակարգի ջենթլմենների համար: Հաշվի առնելով այս ծրագրի բոլոր առավելությունները, հանձնաժողովը եկավ այն եզրակացության, որ անհրաժեշտ էր Օլիվերին անհապաղ ուղարկել ծովային ծառայության:

Այս որոշումն շտապ իրագործելու համար միստր Բամբլը իսկույն ուղարկվեց նավահանգիստ, որտեղ նա պետք է հարցուփորձ աներ և գտներ մի նավապետի, որը համաձայնեի ծառայության վերցնել անտեր տղային: Երբ իր այս առաքելության արդյունքը գեկուցելու համար նա վերադառնում էր աղքատանոց, դարպասի առաջ հանդիպեց միստր Սովերբերրիին՝ ծխական դագաղագործին:

Միստր Սովերբերրին բարձրահասակ, նիհար մի մարդ էր: Հագել էր շատ հնամաշ սև կոստյում, սև, կարկատած բամբակյա գուլպաներ և նույն գույնի կոշիկներ: Նա շատ ժպտադեմ չէր, բայց պրոֆեսիոնալ կատակաբան էր: Ծկուն քայլվածքով և ներքին ուրախություն լրտահայտող զվարթ դեմքով նա մոտեցավ միստր Բամբլին և սիրալիր սեղմեց նրա ձեռքը:

— Երեկվա մահացած երկու կանանց չափսերը առել եմ, միստր Բամբլ,— ասաց դագաղագործը:

— Մեծ հարստություն եք դիզել, միստր Սովերբերրի,— ասաց բիզլը, բթամատն ու ցուցամատը խրելով դագաղագործի մատուցած քթախոտի տոփի մեջ, որը դագաղի հնարամտորեն պատրաստված մի մանրակերտ էր:— Ասում եմ մեծ հարստություն եք դիզել, միստր Սովերբերրի,— կրկնեց միստր Բամբլը ձեռքի եղեգնյա զավազանով ընկերաբար խփելով դագաղագործի ուսին:

— Կարծում եք,— ասաց դագաղագործը այնպիսի տոնով, որը միաժամանակ թե՛ ընդունում, թե՛ առարկում էր այդ խոսքերի հափանականությունը:

— Բայց հանձնաժողովի որոշած գները շատ ցածր են, միստր Բամբլ:

— Փոքր են նաև դագաղները,— պատասխանեց բիզլը, ժպտալով այնքան, որքան այդ պատշաճ էր մեծ պաշտոն ունեցող մի անձնավորության համար:

Այս ակնարկությունը շատ դուր եկավ միստր Սովերբերրիին, և նա երկար ծիծաղեց:

— Լա՛վ, լա՛վ, միստր Բամբլ,— ասաց նա վերջապես,— ի կարելի ժխտել այն հանգամանքը, որ կերակրելու նոր սխառեմը հաստատվելուց ի վեր, դագաղները նախկին համեմատությամբ ավելի

նեղ և նվազ խորունկ են դարձել: Չէ՞ որ հարկավոր է մի փոքր էլ շահ ունենալ, միստր Բամբըլը, Լավ մշակված ատաղձը թանկ է, սըր, և բոլոր երկաթյա բռնակները բերում ենք շատ հեռվից, Բիրմինգհամից:

— Այդ այդպես է,— ասաց միստր Բամբըլը,— ամեն արհեստ իր բացասական կողմն ունի: Չափավոր շահը, իհարկե, թույլատրելի է:

— Իհարկե, իհարկե,— պատասխանեց դազադազորժը,— և եթե պատահի, որ հատկապես այս կամ այն առարկայից շահ չունենամ, հետազայում, այսպես թե այնպես, նրա բացը կծածկեմ, հի՛, հի՛ հի՛:

— Ճիշտ այդպես,— ասաց միստր Բամբըլը:

— Թեև,— շարունակեց դազադազորժը, բիդլի ընդհատած ակնարկովթյունների թելը վերագտնելով,— թեև ես պետք է ասեմ, միստր Բամբըլ, որ բողոքելու եմ մի շատ մեծ անպատեհության դեմ: Այդ այն է, որ հաղթանդամ մարդիկ ավելի շուտ են մահանում: Նրանք ովքեր ավելի բարեկեցիկ են եղել և տարիներ շարունակ իրենց հարկը կանոնավոր կերպով վճարել են, ամենից առաջ են մահանում, երբ գալիս են աղքատանոց: Հետևաբար, թույլ տվեք ինձ ասել, միստր Բամբըլ, որ երբ դազադները սովորական չափսից երեք-չորս մատնաչափ ավելի մեծ են լինում, դա չափազանց մեծ ճեղք է առաջացնում մարդու հաշիվների մեջ, հատկապես այն դեպքում, երբ այդ մարդը ընտանիքի տեր է, սըր:

Քանի որ միստր Սովերբերրին անիրավված մարդու զայրույթով այսպես արտահայտվեց, և քանի որ միստր Բամբըլը զգաց, որ մեղադրանքը կարծես ծխի պատվի վրա էր անդրադառնալու, հետևաբար, նա խոհեմությամբ համարեց նյութը փոխել: Այդ րոպեին իր մտածմունքների առանցքը Օլիվեր Թվիստն էր, ուստի սկսեց նրա մասին խոսել:

— Ի դեպ,— ասաց միստր Բամբըլը,— արդյոք չգիտե՞ք մեկին, որին փոքրիկ աշակերտ է հարկավոր: Նա մեր ծխի գլխին փորձանք է դարձել: Պայմանները շահավետ են, միստր Սովերբերրի, պայմանները շահավետ են,— այս պսելով միստր Բամբըլը իր գավազանը մեկնեց գլխավերևի ցուցանակին և երեք անգամ նշանակալից կերպով խփեց «հինգ ֆունտ» բառերին, որ գրված էին լատինական հսկա տառերով:

— Օ՛հ,— գռչեց դազադազորժը, միստր Բամբըլի վերարկուի ոսկեզօծ քղանցքից բռնելով,— ես էլ ճիշտ և ճիշտ այդ մասին էի ուզում

խոսել ձեզ հետ: Գիտե՞ք ինչ... աստված իմ, որքան շքեղ կոճակ է, միստր Բամբըլ: Առաջներում երբեք չէի նկատել:

— Այո՛, կարծեմ լավն է,— ասաց բիդըլը, հպարտորեն նայելով վերևից ներքև իշնող մետաղյա խոշոր կոճակներին, որոնք զարդարում էին նրա վերարկուն:— Ինչպես տեսնում եք, ծխական կնիքն է դրոշմված դրանց վրա: Բարի Սամարացին, որ օգնության է հասել հիվանդ և վերապոր ճամփորդին: Հանձնաժողովը այդ ինձ նվիրել էր Նոր տարվա առավոտյան, միստր Սովերբերի: Հիշում եմ, ես առաջին անգամ այս վերարկուն հագա ներկա գտնվելու այն սնանկացած վաճառականի գործի հարցաքննությանը, որը կեսգիշերին մահացել էր ինչ-որ շենքի մուտքում:

— Ես էլ եմ հիշում այդ մարդուն,— ասաց դազադազործը:— Դատական խորհուրդը այսպես էր գրել. «Մահացավ ցրտից ու կյանքի ամենաէական պահանջների կարիքից», այնպես չէ՞:

Միստր Բամբըլը թեթև շարժումով հաստատեց նրա ասածը:

— Եվ կարծում եմ, նրանք հատուկ վճիռ կայացրին,— ասաց դազադազործը,— ավելացնելով մի քանի բառեր այս իմաստով. «Եթե այն պաշտոնյան, որ պարտավոր էր հոգալ աղքատների մասին...»:

— Հիմարություն,— ընդհատեց բիդըլը:— Եթե հանձնաժողովը այդ անգրագետ դատավորների բոլոր դատարկ խոսքերին ուշ դարձներ, էլ ուրիշ ոչնչով չպետք է զբաղվեր:

— Շատ ճիշտ է,— ասաց դազադազործը:— Իսկապես որ:

— Դատավորները,— ասաց միստր Բամբըլը զավազանը պինդ բռնելով, ինչպես սովորաբար անում էր գայլացած ժամանակ,— դատավորները անգրագետ, գոեհիկ, քծնող թշվառականներ են:

— Ճշմարիտ է,— հաստատեց դազադազործը:

— Նրանց փիլիսոփայությունն ու քաղաքական տնտեսությունը սրա չափ էլ չկա,— ասաց բիդըլը՝ մատներն արհամարհանքով շրթթացնելով:

— Ավելին չէ,— համաձայնեց դազադազործը:

— Ես ատում եմ նրանց,— ասաց բիդըլը շառագունելով:

— Ես նմանապես,— ձայնակցեց դազադազործը:

— Ես կցանկանայի միայն,— ասաց բիդըլը,— որ այդպիսի ինքնագլուխ դատավորներին հնարավորություն տրվեր մի քանի շաբաթ մնալ մեզ մոտ՝ աղքատանոցում: Այդ ժամանակ հանձնաժողովի հաստատած կարգն ու կանոնը նրանց խելքի կբերեր:

— Թո՛ղ դրանց, բարեկամս,— հարեց դազաղագործը: Եվ խոսե-
լիս՝ ժպտաց ծխական պաշտոնյայի զայրույթը մեղմացնելու համար:
Միստր Բամբըլը եռանկյունի գլխարկը հանեց, միջից մի թաշկի-
նակ դուրս քաշեց, սրբեց ճակատից հոսող քրտինքը, որ առաջացել
էր զայրույթից, գլխարկը դարձյալ դրեց գլխին և դազաղագործին
դառնալով՝ ավելի հանդարտ ասաց.

— Հա՛, ի՞նչ էիք ասում տղայի մասին:

— Օ՛հ,— պատասխանեց դազաղագործը,— գիտեք ինչ, միստր
Բամբըլ, ես աղքատների օգտին բավականին տուրք եմ վճարում:

— Հը՛մ,— ասաց միստր Բամբըլը:— Հետո՞:

— Հետո,— պատասխանեց դազաղագործը,— հետո, ես մտա-
ծում էի այսպես. քանի որ այդքան մեծ գումար եմ վճարում նրանց
համար, ապա ես էլ իմ հերթին իրավունք ունեմ նրանցից պոկելու
այն, ինչ որ կարող եմ, միստր Բամբըլ: Եվ... և... ես կարծում եմ, որ
հենց ինքս էլ կվերցնեմ տղային:

Միստր Բամբըլը ամուր բռնեց դազաղագործի թևից և նրան ներս
առաջևորդեց: Երբ միստր Սովերբերին հանձնաժողովի հետ հինգ
րոպե առանձնացավ, այնպես կարգադրվեց, որ Օլիվերը այդ երեկո
«փորձի համար» զնար դազաղագործի հետ: Այդ նշանակում էր անց-
կացնել կարճ փորձական շրջան, որի ընթացքում, եթե տիրւ գտնէր,
որ ծխական աշակերտից կարող էր բավականաչափ օգուտ քաղել,
առանց բավականաչափ սնունդ շռայլելու, ապա նա կարող էր այդ
աշակերտին պահել որոշ ժամանակ և վարվել նրա հետ ինչպես կա-
մենար:

Երեկոյան, երբ փոքրիկ Օլիվերը ներկայացավ հանձնաժողովի
«չենթլմեններին», նրան տեղեկացրին, որ այդ օրվանից նա աշխա-
տելու է դազաղագործի մոտ: Իսկ եթե իր վիճակից դժգոհություն
կհայտնի կամ երբեիցէ հետ կգա, ապա կուղարկվի ծովային ծառա-
յության, որպեսզի ջուրը գցելով խեղդեն նրան, կամ դանգը փշռեն՝
ըստ դիպվածի: Օլիվերը այնքան քիչ հուզում ցույց տվեց այդ բոլո-
րի հանդեպ, որ հանձնաժողովի անդամները միահամուռ կերպով
նրան անվանեցին անդգա փոքրիկ ստահակ, և հրամայեցին միստր
Բամբըլին նրան անմիջապես հեռացնել իրենց աչքից:

Շատ բնական է, որ հանձնաժողովի անդամները, ավելի քան
որեւէ մեկը, ապշելին ու սարսափեին այս կամ այն մարդու մոտ ան-
զգամության ամենաաղուտ նշույլն իսկ նկատելիս, այնուամենայնիւ,
Օլիվերի վերաբերյալ նրանք բոլորովին սխալվում էին: Երեխան շատ

հետո էր անզգա լինելուց, բայց աղքատանոցում մանկան հանդեպ ցույց տրված բիրտ վերաբերմունքը նրա հոգում առաջացրել էր անասնային անտարբերություն: Հետևաբար, նա բոլորովին անվրդով ընդունեց իր համար կայացված վճիռը և վերցնելով իր ճամպրուկը, որը երևե մատնաշափ խորություն ունեցող սրճագույն թղթի մի տուպրակ էր միայն, կեպին իջեցրեց աչքերին և մի անգամ էլ կառնելով միստր Բամբըլի վերարկուի թևից, այդ բարձրաստիճան անձի կողմից առաջնորդվեց տառապանքի մի այլ թատերաբեմ:

Միստր Բամբըլը բավական ժամանակ քայլեց Օլիվերի հետ, առանց որևէ բառ փոխանակելու կամ ուշադրություն դարձնելու նրա վրա, քանի որ բիդըլը բոլոր բիդըլների նման իր գլուխը շատ բարձր էր պահում: Օրը քամոտ լինելու պատճառով նրա վերարկուի փեշերը պատանքի նման փաթաթվում էին Օլիվերի մարմնի շուրջը և, ի մեծ գոհունակություն միստր Բամբըլի, ցուցադրում էին նրա բիդըլական բաճկոնն ու մութ-գորշագույն տաբատը: Բայց երբ սահմանված վայրին մոտեցան, միստր Բամբըլը պատշաճ համարեց վերևից մի փոքր ցած նայել, տեսնելու, թե արդյոք տղան լավ վիճակի մեջ էր իր նոր տիրոջը ներկայանալու համար: Հետևաբար, հովանավորողի տեսք ընդունելով՝ ասաց.

— Օլիվե՛ր:

— Կտում եմ ձեզ, տեր իմ,— ցածր, դողդոջուն ձայնով պատասխանեց Օլիվերը:

— Այդ կեպին վերցրու աչքերիցդ, և գլուխդ բարձր պահիր, սըր: Թեպետ Օլիվերը իսկույն հնազանդվեց և ազատ ձեռքը սահեցրեց աչքերի վրայով, այնուհանդերձ, երբ անմեղ հայացքը ուղղեց իր առաջնորդին, արցունքի կայլակներ շողացին նրա աչքերում: Իսկ երբ միստր Բամբըլը խստորեն նայեց նրան, այդ արցունքները մեկը մյուսի հետևից սկսեցին գլորվել նրա այտերից: Երեխան մեծ ճիգ գործադրեց արցունքների այդ հորձանքը կասեցնելու համար, բայց իզուր: Ուստի նա բաց թողեց միստր Բամբըլի ձեռքը, ավիերով ծածկեց երեսը և այնքան լաց եղավ, մինչև արցունքները դուրս հորդեցին նրա փտիտ ու ոսկրոտ մատների արանքից:

— Այ թե ի՛նչ,— բացականչեց միստր Բամբըլը, հանկարծ կանգ առնելով և սուր, թունոտ մի հայացք զցելով իր փոքրիկ պաշտպանյալի վրա:— Այ թե ի՛նչ: Ես տեսնում եմ, որ ինձ հանդիպած բոլոր ապերախտ և ստոր տղաների մեջ ամենաապերախտը և ստորը դու ես, Օլիվեր: Քեզ նման տղա ես երբեք տեսած չկամ, դու...

— Ո՛ր, ո՛ր, տեր իմ,— հեկեկաց Օլիվերը փարվելով այն ձեռքին, որ կրում էր իրեն այնքան քաջ ծանոթ դավազանը։— Ո՛ր, ո՛ր, տեր իմ, սրանից հետո ես լավ տղա կլինեմ։ Իսկապես, իսկապես որ լավ տղա կլինեմ։ Դեռևս շատ փոքրիկ եմ, տեր իմ, և այնքա՛ն, այնքա՛ն...

— Այնքան ի՞նչ,— հարցրեց միստր Բամբլը վարմացած։

— Այնքա՛ն միայնակ, տեր իմ։ Շա՛տ միայնակ,— լաց եղավ երեխան։— Բոլորն ատում են ինձ։ Օ՛հ, տեր իմ, խնդրում եմ, մի բարկացե՛ք վրաս։— Նա ձեռքով խփեց կրծքին և նայեց իր ուղեկցին։ Երեխայի արտասովաթոր աչքերում արտացոլված էր նրա մանուկ հոգու ամբողջ տառապանքը։

Միստր Բամբլը մի պահ որոշ դարմանքով դիտեց խեղճ ու անօգնական Օլիվերին, երեք-չորս անգամ կոկորդը մաքրեց, և «այս զզվելի հազն էլ» քրթմնջալուց հետո, հրամայեց Օլիվերին աչքերը սրբել և խելոք տղա լինել։ Ապա նորից նրա ձեռքից բռնեց և լուռ իրենց ճամփան շարունակեցին։

Դազաղագործը դեռ նոր էր փակել խանութի փեղկերը և մոմի շատ աղոտ լույսով մատչանի մեջ ինչ-որ գրանցումներ էր կատարում, երբ միստր Բամբլը ներս մտավ։

— Օհո՛,— առաց դազաղագործը գլուխը գրքից բարձրացնելով և գրիչը ցած դնելով։— Այդ դո՞ւ ես, Բամբլը։

— Էլ ո՞վ պետք է լինի, միստր Սովերբերրի,— պատասխանեց բիդլը։— Տե՛ս, տղային բերել եմ։

Օլիվերը խոնարհաբար գլուխ տվեց։

— Սա է տղան, հա՛, — ասաց դազաղագործը, մոմը գլխից վերև բարձրացնելով, որ Օլիվերին ավելի լավ տեսնի։— Միսիս Սովերբերրի, արդյոք չե՞ր բարեհաճի մի ըոպե այստեղ գալ, անուշիկս։

Խանութի հետևում գտնվող սենյակի դուռը բացվեց, և շեմքին հայտնվեց աղվեսադեմ, կարճահասակ, նիհար ու չորացած կազմվածքով մի կին։

— Թանկագինս,— ասաց միստր Սովերբերրին ակնածանքով, — ահա աղքատանոցի այն տղան, որի մասին քեզ ասել եմ։

Օլիվերը դարձյալ գլուխ տվեց։

— Աստված իմ, ինչքա՛ն փոքր է,— ասաց դազաղագործի կինը։

— Այո՛, փոքր է,— պատասխանեց միստր Բամբլը, Օլիվերին նայելով այնպես, կարծես իր փոքրակազմ լինելու համար ինքը՝ Օլիվերն էր մեղավոր, — իսկապես որ փոքր է, ով կարող է ժխտել։ Բայց կաճի, միսիս Սովերբերրի, կաճի։

— Կաճի, բայց ո՞ւմ հասցով, — պատասխանեց լեդին ջղագրգռութեամբ: — Մեր հաց ու ջրով, իհարկե, կաճի: Ես ոչ մի խնայողութիւն չեմ տեսնում ծխական երեխաներին ծառայութեան վերցնելիս: Ո՛չ, չեմ տեսնում, որովհետեւ նրանք իրենց արժեքից ավելի թանկ են նստում մեզ վրա: Համենայն դեպս, տղամարդկանց հետ չի կարելի վիճել, նրանք կարծում են, թե իրենք ամենագետ են: Դե՛հ, գնա ներքե, ոսկորների տոպրակ: — Այսպէս ասելով, դազադագործի կինը կողմնակի մի դուռ բաց արեց և Օլիվերին ցած հրեց ինչ-որ ցից աստիճաններով: Աստիճանները տանում էին դեպի խոնավ ու մութ, քարեպատ մի խուց, որը ածխանոցի նախասենյակն էր և օգտագործվում էր որպէս խոհանոց: Այստեղ նստած էր անխնամ տեսքով, հնամաշ կոշիկներով մի աղջիկ, որի կապույտ, կոշտ բրդով հյուսված գուլպաները նույնպէս չափազանց մաշված էին:

— Հէյ, Շառլոթ, — ասաց միսիս Սովերբերրին, որը Օլիվերի հետ իջել էր ներքնահարկ, — այս տղային մի քիչ այն սառը մսի կտորներից տուր, որ շան համար էի առանձնացրել: Թրիպը առավոտվանից տուն չի եկել, հետեաբար, թող ախար էլ զրկվի իր բաժնից: Հուսով եմ, որ տղան այնքան նրբաճաշակ չէ, որ չկարողանա ուտել այդ ավելցուկները: Այդպէս չէ՞, տղա:

Միսիս Սովերբերրիի այս հարցին Օլիվերը բացասական պատասխան տվեց: Երեխայի աչքերը հրճվանքից շողացին մսի անունը լսելիս: Նրա ողջ էութիւնը անձկութիւնից սարսուաց, երբ ճաշի մնացուկներով լիքը ամանը դրվեց նրա առաջ:

Ես կցանկանայի, որ լավ սնված մի փրկիստիպա, որի կերած միսն ու խմած խմիչքը մաղձ են դառնում նրա մարմնի մեջ, որի արշուկը սառցի պէս սառն է, իսկ սիրտը՝ երկաթի նման կարծր, լիներ այնտեղ և տեսներ, թե Օլիվերը ինչպէս էր լսում ճաշի այն ավելցուկները, որ շունն անգամ արհամարհել էր: Ես կցանկանայի, որ նա ականատես լիներ, թե այդ երեխան ինչպիսի կատաղութեամբ էր հռչակում մսի կտորները և ինչպիսի ազահուլթեամբ կուլ էր տալիս դրանք: Բայց կա մի բան, որ ես առավել կցանկանայի. տեսնել այդ փրկիստիպային նույն ճաշը նույնանման ազահուլթեամբ ուտելիս:

Դազադագործի կինը, որը ամբողջ ժամանակ լուռ սարսափով դիտել էր կատարվածը և տղայի ապագա ախորժակի մասին անհանգստացուցիչ կանխագուշակութիւններ արել, վերջապէս հարցրեց նրան.

— Պրծա՞ր:

Իր առաջ ուտելու ուրիշ ոչինչ չտեսնելով, Օլիվերը հաստատական պատասխան տվեց:

— Դե՛, ուրեմն հետևի՛ր ինձ,— ասաց միսիս Սուլփերբերին, վերցնելով մի աղոտ ու կեղտոտ լամպ և նրան վերև առաջնորդեց:— Քո անկողինը վաճառասեղանի տակն է: Կարծում եմ, որ չես առարկի դագաղների մոտ քնելու համար: Որ առարկես էլ, միևնույնն է, քեզ համար ավելի հարմար տեղ չունենք: Դե՛, գնա՛նք, հո ամբողջ գիշերը ինձ այստեղ չես պահելու:

Օլիվերը ենթարկվեց հրամանին և լռությամբ, գլուխը կախ՝ հետևեց նոր տիրուհուն:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Օլիվերի համար ստեղծվում է նոր միջավայր: Սուաշին անգամ ներկա գտնվելով մի նուղարկավորությամբ, նա կազմում է ոչ բարեհաճ կտրծի՝ իր փրոջ աշխատանքի բնույթի մասին:

Օլիվերը դագաղագործի խանութում մնալով մեն-մենակ, լաճպը դրեց աշխատասեղանի վրա և ահ ու սարսափով սկսեց դիտել իր շուրջը: Խանութի մեջտեղում, սև, բարձր եռոտանու վրա դրված կիսավարտ մի դագաղ այնքան չարագուշակ ու զարհուրելի թվաց, որ ստոր դոլ համակեց նրան: Եվ ամեն անգամ, երբ աչքերը մոլորվելով ընդհանում էին աջ առարկայի վրա, նա կարծում էր, թե ուր որ է մի ահուկի կերպարանք գլուխը աստիճանաբար կբարձրացնի այնտեղից և ինչը սարսափից կխելագարվի: Նույն ձևով կտրված կնձենու բաղմամբիվ տախտակներ, որոնք կանոնավոր շարքով հենված էին պատին, աղոտ լույսի տակ նմանվում էին ձեռները գրպանները դրած բարձրաթիկունք ուրվականների: Հատակի վրա ցրված մնում էին դագաղի ցուցանակներ, փայլուն գամբեր, տաշեղներ և սև կտորի ծվեններ, իսկ վաճառասեղանի հետևի պատը նկարագարված էր օձիքները շատ պինդ օսլայած երկու մյուտի՝ ուրվագծելով, որոնք մի մեծ դարպասի

¹ Մյուս — վարձու հուղարկավորներ Անգլիայում, որոնք լուռ ընթանում են դագաղի հետևից: Մ. Ք.

առաջ կանգնած՝ չորս սև նժույգներով քաշվող դիակառքին էին սպասում: Խանութը շոգ էր ու հեղձուցիչ: Մթնոլորտը կարծես ապակեանված էր դագաղների հոտով: Վաճառասեղանի տակ գտնվող որմնախորշը, ուր անխնամ գցված էր նրա կոշտ բրդից պատրաստված անկողիներ, շիրմի էր նման:

Միայն դրանք չէին, որ սարսափ էին ազդում Օլիվերին: Նա մենակ էր այդ անծանոթ վայրում: Մի՞թե բոլորս չգիտենք, թե մենակության մեջ հաճախ ամենախիզախ մարդն անգամ ինչպես է կորցնում իր քաջությունն ու կորովը: Իսկ խեղճ ու անօգնական մի երեխայի համար որքան ավելի ծանր կլինեն դրությունը: Ինչպիսի՞ թախծոտ ու մոռյլ զգացմունքներով էր համակված նա, և ինչպե՞ս էր փոթորկվում նրա ողջ էությունը այդ պահին: Ի՞նչ փուլթ, թե նա չունեւ բարեկամներ, որոնց մասին մտահոգվեւ և որոնք մտահոգվեին իր մասին: Ի՞նչ փուլթ, թե նա չէր տառապում հարազատներից բաժանվելու կսկիծով: Ի՞նչ փուլթ, թե նրա սիրտը չէր մորմոքում սիրելի ու անմոռանալի դեմքերի կարոտից: Այնուամենայնիւ, նա խիստ տխուր էր: Եվ երբ սողոսկելով նա մտավ իր նեղ անկողինը, ցանկացավ, որ այդ իր դագաղը լինեւ, և որ ինքը կարողանար անդորր ու հավերժական քնով թաղվել եկեղեցու դերեզմանատան մեջ, որտեղ բարձր դաշարիքները մեղմորեն ծածանվեին իր գլխավերևում և հնամենի զանգակի խոր դողանքը սփռվեւ իրեն քնի մեջ:

Առավոտյան Օլիվերը զարթնեց խանութի դռանը իջնող ոտքի ուժգին հարվածներից, որոնք կրկնվեցին մոտավորապես քսանհինգ անգամ, մինչև նա հապճեպ հագնվեց և սկսեց դուռը ամրացնող շրջ-թաները քանդել: Ապա ոտքի հարվածները դադարեցին և լսվեց մի ձայն.

— Դուռը բաց արա, իմացա՞ր,— գոչեց ձայնը, որը պատկանում էր հարվածող ոտքերի տիրոջը:

— Իսկույն, տե՛ր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը շղթան արձակելով և բանալին պտտեցնելով:

— Երեկ դու այն նորեկ տղան ես,— լսվեց բանալու անցքից:

— Այո՛, տե՛ր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Քանի՞ տարեկան ես,— նորից հարց տվեց ձայնը:

— Տասը, տե՛ր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Որ այդպես է, երբ ներս գամ, քեզ լավ կծեծեմ— ասաց ձայնը,— հիշիր իմ խոսքերը, աղքատանոցի լակոտ:— Եվ այդ խոստումից հետո ձայնը սկսեց սուլել:

Օլիվերը շատ հաճախ ենթարկված լինելով ակնարկված տանջանքին, նվազագույն չափով չէր կասկածում, որ ձայնի տերը, ով էլ որ լիներ նա, իր խոստումը անպայման կկատարեր: Այնուամենայնիվ, դողացող ձեռքերով դռան նիզը քաշեց և դուռը բաց արեց:

Նա մի քանի րոպե վեր ու վար նայեց փողոցի կողմը, այն համոզումով, որ բանալու անցքից խոսող անձանքը հավանաբար փոքր-ինչ հեռացել էր տաքանալու նպատակով: Բայց նա դրսում ոչ ոքի չտեսավ, բացի որբանոցի հաղթանդամ մի տղայից, որը տան առաջ գտնվող սյան վրա նստած՝ մի շերտ հաց ու կարագ էր ուտում, նախապես գրչահատով իր բերանի մեծությամբ կտորների բաժանելով և կով տալով մեծ ճարպկությամբ:

— Ներողություն, տեր իմ,— ասաց Օլիվերը վերջապես, տեսնելով, որ ուրիշ որևէ այցելու չհայտնվեց,— դուռը ծեծեցիք:

— Աքացով տվեցի,— պատասխանեց որբանոցի տղան:

— Ձեզ դագա՞ղ է պետք,— հարցրեց Օլիվերը անմեղունակ տոնով:

Որբանոցի տղան այս խոսքերից չափազանց կատաղեց և ասաց, որ եթե Օլիվերը շարունակի այդպիսի կատակներ անել իր վերադասների հետ, շուտով ինքը դագաղի բաժին կդառնա:

— Երեւի չգիտես, թե ես ով եմ, հա՞, ծխակա՛ն լակոտ,— ասաց որբանոցի տղան փրված իջնելով սյան վրայից:

— Չգիտեմ, տեր իմ,— հարեց Օլիվերը:

— Ես միստր Նոա Քլեյփոլն եմ,— ասաց որբանոցի տղան,— և դու ի՛նձ ես ենթակա: Դե՛, փեղկերը բաց արա, ծուլ անզգամ: Ապա միստր Քլեյփոլը մի աքացի տվեց Օլիվերին և հանդիսավոր կերպով խանութ մտավ: Մեծ գլխով, փոքր աչքերով և թեթևաբարո բնավորությամբ մի պատանու համար դժվար է ծանրաբարո երևալ, առավել դժվար է մանավանդ այն դեպքում, երբ անձնական այս գրավչություններին ավելանում են կարմիր քիթն ու դեղին տաբատը:

Երբ Օլիվերը փեղկերը բացեց և սկսեց դրանք փոխադրել կողքի բակը, որտեղ պահվում էին ցերեկը, առաջին ծանր փեղկը տանելիս, հանկարծ փշրեց լուսամուտի ապակիներից մեկը: Դրանից հետո Նոան մխիթարելով տղային, որ նա անպայման «իր բաժինը կստանա», բարեհաճեց օգնել նրան: Քիչ անց միստր Սովերբերին իջավ ներքև, ավելի ուշ հայտնվեց նաև միսիս Սովերբերին: Նույնի մարդարեությունը լիովին կատարվեց, Օլիվերը իրոք «ստացավ իր բաժինը», ապա այդ փոքրիկ ջենթլմենի հետ իջավ խոհանոց նախաճաշելու:

— Մոտեցիր բուխարիկին, Նո՛ւա,— ասաց Շառլոթը:— Տիրոջ նախաճաշից քեզ համար առանձնացրել եմ խոզի ապուխտի մի համեղ պատառ: Օլիվի՛ւր, դուռը ծածկիր միստր Նոայի հետեից և վերցրու այդ մնացուկները, որ դրել եմ հացամանի կափարիչին: Թեյդ այնչտեղ է: Վերցրու, գնա արկղի մոտ և այնտեղ էլ խմիր: Դե՛ս, շտապի՛ր, հիմա երևի պետք կգաս խանութը պահելու համար, իմացա՞ր:

— Իմացա՞ր, ծխական լակոտ,— կրկնեց Նոա Քլեյփոլը:

— Տե՛ր իմ աստված, Նո՛ւա,— ասաց Շառլոթը,— ինչ տարօրինակ արարած ես դու: Տղային ինչո՞ւ հանգիստ չես թողնում:

— Հանգիստ թողնե՛լ,— ասաց Նոան:— Ի՞նչ հանգիստ թողնելու մասին ես խոսում. բոլորն էլ հանգիստ են թողնում նրան: Ո՛չ իր հայրը և ո՛չ էլ մայրը երբեք չեն անհանգստացնելու նրան: Նրա բոլոր աղոթականները թույլ են տալիս, որ նա իր ուզած ձևով ապրի: Այնպես չէ՞, Շառլոթի Հի՛, հի՛ հի՛:

— Օ՛հ, ի՛նչ զարմանալիին ես,— ասաց Շառլոթը լիաթոք ծիծաղելով: Նոան նույնպես սկսեց ծիծաղել: Ապա նրանք արհամարհանքով լի հայացքների գցեցին խեղճ Օլիվեր Թվիստի վրա, որ սենյակի ամենացուրտ անկյունում դողդողալով նստած, հատկապես ի՞նչ համար պահված մնացուկներն էր ուտում:

Նոան ոչ թե աղքատանոցի, այլ որբանոցի տղա էր: Օլիվերի նման ընկեցիկ երեխա չէր, քանի որ կարող էր ամբողջ աշխարհությունը մի առ մի թվել մինչև իր ծնողները, որոնք հենց մոռելիքումն էլ ապրում էին: Մայրը լվացարարուհի էր, իսկ հայրը՝ հարբեցող գինվոր, պաշտոնից հեռացված, փայտե ոտով, օրակա՝ երկու և կես պեննի կենսաթոշակ ստացող: Թաղում գտնվող խանութների աշակերտները վաղուց սովորություն էին դարձրել փողոցներում խայթել Նոային և նախատելու նրան «Կաշվե տաբատ», «Որբանոցի լակոտ» ու այլ անարգական մակդիրներով, և նա այդ ամենը տարել էր համբերությամբ: Բայց այժմ բախտը իր ճանապարհին նետել էր մի անանու: որբուկ, որին անգամ ամենացածր դասակարգին պատկանող երեխան կարող էր արհամարհել, և ահա այս խեղճ որբուկի վրա էր թափվելու վրիժառու Նոայի սրտում կուտակված ամբողջ մաղձը: Որբա՛ն հրաշալի նյութ խորհրդածության համար: Այդպիսի խորհրդածությունը մեզ հանգեցնում է այն բանին, թե մարդկային բնավորությունը ինչպես կարելի է դարձնել գեղեցիկ և միևնույն շնորհալի հատկությունները ինչպես կարող են զարգանալ թե՛ ամենաաղնվատո՛հմ լուրդի և թե՛ ամենակեղտոտ որբանոցի տղայի մեջ:

Մոտավորապես մի ամիս էր անցել այն օրից, երբ Օլիվիերը ժամանակավոր բնակություն էր հաստատել դազադագործի մոտ: Մի օր, երբ տեր և տիկին Սովերբերրին, խանութը փակելուց հետո, ընթրում էին փոքրիկ ճաշասենյակում, միստր Սովերբերրին կնոջ վրա մի քանի ակնածալից հայացք նետելով՝ ասաց.

— Անգի՛նս... — Չհասցրեց ավելին ասել: Միսիս Սովերբերրին դեմքի շատ անբարեհաճ արտահայտությամբ նայեց վեր: Ամուսինը իսկույն լռեց:

— Հետո՞, — հարցրեց միսիս Սովերբերրին սուր տոնով:

— Ոչի՛նչ, սիրելիս, ոչի՛նչ, — ասաց միստր Սովերբերրին:

— Փո՛ւհ, անասո՛ւն, — ասաց միսիս Սովերբերրին:

— Բոլորովին, սիրելիս, բոլորովին, — ասաց միստր Սովերբերրին հեզորեն, — կարծում էի, թե դու ցանկություն չունես լսելու, անգի՛նս: Ես միայն ուզում էի ասել...

— Ինչ որ ուզում էիր ասել, մի՛ ասա, — ընդհատեց միսիս Սովերբերրին: — Ես ոչինչ եմ, ինձ հետ մի խորհրդակցիր, խնդրում եմ: Չեմ ուզում քո գաղտնիքներին իրազեկ լինել: — Ապա միսիս Սովերբերրին հիստերիկ մի ծիծաղ արձակեց, որից կարելի էր կանխագուշակել լուրջ հետևանքներ:

— Բայց, սիրելիս, — ասաց միստր Սովերբերրին, — ես ուզում եմ քեզնից խորհուրդ հարցնել:

— Ո՛չ, ո՛չ, ինձնից խորհուրդ մի հարցնի, — պատասխանեց միսիս Սովերբերրին: — Ուրիշին դիմիր: — Այստեղ նա դարձյալ քրքջաց, որից միստր Սովերբերրին շափաղանց վախեցավ: Սա շատ ընդունված և միաժամանակ գնահատված ամուսնական փոխհարաբերության ձև է, որը հաճախ հանգում է ցանկալի արդյունքի: Այդ հանգամանքը իսկույն պարտադրեց միստր Սովերբերրին խնդրել կնոջից, որ իբրև հատուկ շնորհ թույլ տրվեր իրեն ասելու այն, ինչ միսիս Սովերբերրին մեծ հետաքրքրությամբ ուզում էր իմանալ: Վերջապես թույլտվությունը ողորմաժաբար շնորհվեց:

— Ես ուզում էի քեզ հետ խոսել այդ փոքրիկ Թվիստի մասին, սիրելիս, — ասաց միստր Սովերբերրին: — Նա շատ շնորհալի, դուրեկան տեսքով տղա է:

— Այդպես էլ պետք է լիներ, բավականին լավ է սնվում, — ակնարկեց լեդին:

— Նրա դեմքի վրա ուրվագծված է մի մեղամաղձոտ արտահայտություն, սիրելիս, — շարունակեց միստր Սովերբերրին, — որը նրան

շատ հետաքրքրական է դարձնում: Կարող էր հիանալիորեն մյուտի գեր կատարել, հոգյա՛կս:

Միսիս Սովերբերրին զարմանքով նայեց ամուսնուն: Միստր Սովերբերրին նկատեց այդ և ժամանակ շտալով, որ ազնիվ լեդին որևէ առարկություն անի՝ շարունակեց.

— Ձեմ ուզում ասել իսկական մյուտ, որ մասնակցում է մեծահասակների թաղմանը, սիրելիս. մի խոսքով միայն երեխաներին է վերաբերում: Մահացողների տարիքին համապատասխան մյուտ ունենալը մեծ նորություն կլիներ, սիրելիս: Հիանալի ազդեցություն կթողներ, վստա՛հ եղիր:

Դազադագործի այս գաղափարը խոր տպավորություն թողեց միսիս Սովերբերրիի վրա: Դա իսկապես մի նորություն էր, որի մասին նա երբեք չէր մտածել, թեպետ նրբաճաշակ էր այս գործում: Բայց որովհետև դրական կարծիք հայտնելու դեպքում իր արժանապատվությունը կորցրած կլիներ, ուստի շատ կծու տոնով հարց տվեց, թե ամուսինը ինչու առաջնորդում չէր մտածել այդ մասին: Միստր Սովերբերրին այս հայտարարությունը ընդունեց իբրև հավանություն իր առաջարկին, և որոշում կայացվեց Օլիվերին անմիջապես իրադեկ դարձնել արհեստի բոլոր գաղտնիքներին: Այս ծրագիրը իրագործելու համար նա պետք է ընկերանար իր տիրոջը, թաղման պատվեր ստանալու առաջին իսկ առիթով:

Եվ առիթը շուռացավ: Հաջորդ քառավոր տախճառից կես ժամ հետո միստր Բամբլը մտավ խանութ, գավազանը հենեց վաճառասեղանին, մեծ կաշեպատ ծոցատետրը դուրս քաշեց և միջից մի թղթի կտոր ջոկելով՝ երկարեց Սովերբերրիին:

— Աա՛,— ասաց դազադագործը, աշխույժ դեմքով աչքի անցկացնելով թուղթը,— դազադի պատվեր է, հա՛:

— Նախ՝ մի դազադ ու հետո՝ մի ծխական հուղարկավորություն,— պատասխանեց միստր Բամբլը, ամրացնելով կաշեպատ ծոցատետրը, որը իր նման շատ ծավալուն էր:

— Բեյթոն,— ասաց դազադագործը հայացքը թղթի կտորի վրայից միստր Բամբլին ուղղելով:— Այս անունը քոչվորվին աւժանոթ է ինձ:

Բամբլը գլուխը թափահարելով՝ պատասխանեց.

— Կամակոր մարդիկ են, միստր Սովերբերրի, շա՛տ կամակոր: Կարծում եմ նաև ամբարտաձան, սըր:

— Ամբարտաժան,— բացականչեց միստր Սովերբերրին արհամարհանքով։— Այդ արդեն չափազանց է։

— Ուղղակի նողկալի՜,— պատասխանեց բիդլը,— նաև բարոյականության սահմաններից դուրս, միստր Սովերբերրի։

— Ճշմարիտ է,— համաձայնեց դագաղագործը։

— Այդ ընտանիքի մասին մենք իմացանք միայն նախանցյալ գիշերը,— շարունակեց բիդլը,— և դեռ ոչինչ էլ չէինք իմանա, եթե չլիներ մի կին, որը ապրած լինելով նույն շենքում՝ չդիմեր ծխական հանձնաժողովին, խնդրելով ծխական բժիշկ ուղարկել մի շատ հիվանդ կնոջ համար։ Բժիշկը գնացել էր ճաշելու։ Նրա աշակերտը (շատ բանիմաց մի տղա) կոշկանների կշռով անմիջապես ինչ-որ դեղ է ուղարկում հիվանդի համար։

— Այ՛ն քեզ արագաշարժություն,— ասաց դագաղագործը։

— Այն էլ ինչպիսի՜ արագաշարժություն,— պատասխանեց բիդլը։ Բայց դու հետևանքը տես։ Դու տես այդ ապերախտ ըմբոստների վերաբերմունքը, սրբուհի Ամուսինը լուր է ուղարկում, թե այդ դեղը իր կնոջ հիվանդությանը չի համապատասխանում, հետևաբար, նա այդ չի ընդունելու, սրբուհի, այո՛, ասում է չի՛ ընդունելու։ Այդքան զուրավոր, առողջարար, օգտակար դեղ, որ մի շաբաթ առաջ կոշկանների կշռով ուղարկվել էր նաև երկու իուլանդացի բանվորի և մի ածխահատի համար, որոնց մոտ մեծ հաջողություն էր գտել, ամուսինը լուր է ուղարկում, թե իր կինը այդ դեղը չի ընդունելու, սրբուհի։

Գործած արարքը ահավոր էր։ Միստր Բամբլը գավազանը խփեց վաճառասեղանին և զայրույթից շառագունեց։

— Օ՛հ,— բացականչեց դագաղագործը,— ես երբեք չէի...

— Այո՛, երբեք չէիր սպասում, սրբուհի,— գոչեց բիդլը։— Ոչ էլ մեկ ուրիշի մտքով կանցներ այդպիսի բան, բայց քանի որ նա մահացած է, հարկադրված ենք թաղել նրան, և որքան շուտ, այնքան լավ։

Այս խոսքերից հետո միստր Բամբլը, որը ծխին հասցված որևէ անարգանք չէր կարող հանդուրժել, հուզմունքից եռանկյունի գլխարկը ծուռ դրեց գլխին և մեծ քայլերով դուրս եկավ խանութից։

— Տեսա՞ր, Օլիվի՛ն, խեղճը այնքան զայրացել էր, որ մինչև իսկ մոռացավ քո մասին հարցնել,— ասաց միստր Սովերբերրին՝ նայելով բիդլի հետևից, երբ նա խոշոր քայլերով իջնում էր փողոցն ի վար։

— Այո, տե՛ր իմ,— պատասխանեց Օլիվիբը, որը տեսակցության ընթացքում մեծ ջանք էր թափել բիդլի աչքին չերևալու համար, և

այժմ ոտից գլուխ դողում էր անգամ նրա ձայնը մտաբերելով: Սակայն միասոր Բամբըլի հայացքից թաքնվելու այնքան էլ կարիք չկար, որովհետև այդ պաշտոնյան մեծապես տպավորված էր սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենի մարգարեովթյունից և անվրդով սպասում էր այն օրվան, երբ դազադագործի մոտ աշխատելու փորձնական ժամանակաշրջանում Օլիվերը կաներ մի այնպիսի բան, որ անպայման յոթ տարով կդատապարտվեր, և ծխին վերադառնալու ամբողջ վտանգը միանգամ ընդմիշտ և օրինավոր ճանապարհով կհաղթահարվեր:

— Ուրեմն,— ասաց միսոր Սովերբերրին գլխարկը վերցնելով,— այս գործը որքան շուտ արվի, այնքան լավ: Նոա, խանութին ուշադրություն դարձրու, Օլիվեր, գլխարկդ ծածկիր և արի ինձ հետ:

Օլիվերը հնազանդվեց և հետևեց իր տիրոջը, որը գնում էր մեռած կնոջ դազադի չափսը վերցնելու:

Բավական ժամանակ նրանք քայլեցին քաղաքի ամենախճողված և ամենախիտ բնակեցված մասով, ապա թեքվելով մի նեղլիկ փողոց՝ ավելի կեղտոտ ու թշվառ, քան մինչ այդ հանդիպածները, սկսեցին որոնել այն տունը, ուր ուղարկվել էին: Փողոցի երկու կողմերում բարձրացող տները մեծածավալ էին, բայց չափազանց հին, և այնտեղ բնակվում էին ամենաաղքատ դասակարգի մարդիկ: Շենքերի անխնամ տեսքը արդեն իսկ բավականին համոզիչ ապացույց էր դրան, և այն, որ կեղտոտ արտաքինով կանայք ու տղամարդիկ, որոնք ծաված բաղուկներով, ծոված մեջքով մերթ ընդ մերթ գաղտագողի ներս ու դուրս էին անում, ոչինչ չէր ավելացնում ընդհանուր խեղճությունը: Շենքերը մեծ մասամբ խանութներ ունեին, բայց քանի որ միայն վերևի հարկերն էին զբաղեցված, այդ խանութները, ամուր փակված, բորբոսում էին: Մի շարք տներ, որ հնության ու խարխլվածության պատճառով անապահով էին դարձել, փողոցի մեջտեղով պատերի դեմ տրված հսկա գերանների օգնությամբ պահպանվում էին փուլ գալուց: Բայց նույնիսկ այս ողորմելի ու կեղտոտ որջերը, ինչպես երևում էր, որոշ անտուն չքավորների համար գիշերային ապաստան էին դարձել, քանի որ այդ անտաշ տախտակներից շատերը, որ օգտագործվում էին դռների և լուսամուտների փոխարեն, պոկվել-հանվել էին իրենց տեղերից, առաջացնելով այնպիսի մեծության բացվածքներ, որտեղից մարդիկ կարող էին ազատ ելումուտ անել: Զրատար առուն լճացած էր ու նեխած: Քաղցից սատկած առնետները ահռելի տեսք ստացած՝ փտում էին այդ ապականության մեջ:

Այն բաց դռան վրա, որի առջև Օլիվերը և իր տերը կանգնեցին,

ո՛չ զանգ կար, ո՛չ էլ դուռ թակելու որևէ այլ հարմարանք: Հետևաբար, մութ միջանցքում զգուշությամբ խորխափելով և ասելով Օլիվերին, որ իրեն կրնկակոխ հետևի ու չվախենա, դադաղագործը բարձրացավ աստիճաններով: Ապա նա կանգ առավ առաջին հարթակի վրա և ինչ-որ դուռ նկատելով՝ թեթև թակեց:

Դուռը բացեց մոտավորապես տասնչորս տարեկան մի աղջիկ: Դադաղագործը տան մեջ եղած իրերից իսկույն հասկացավ, որ դա էր իր որոնած բնակարանը: Մտավ ներս: Օլիվերը հետևեց նրան:

Սենյակում կրակ չկար, բայց մի մարդ մեքենաբար կռացել էր պաղ վառարանի վրա: Մի պառալ կին, նույնպես ցածիկ ամուսնացած մոտեցրած սառը օջախին, նստել էր մարդու կողքին: Սենյակի մի ուրիշ անկյունում կային զզզված շորերով երեխաներ, իսկ դռան դիմաց, մի փոքրիկ որմնախորշի մեջ, հատակին դրված էր ինչ-որ բան՝ մի հին ծածկոցով պատած: Օլիվերի մարմնով սարսուռ անցավ, երբ հայացքն ուղղեց այդ կողմը, և ակամայից կուշ եկավ իր տիրոջ կողքին, որովհետև թեպետ ծածկված էր, բայց տղան զգաց, որ դա դիակ էր:

Տղամարդու դեմքը նիհար էր և շատ գունատ, մազերն ու մորուքը՝ պորշավուն, աչքերը՝ արյունով լցված: Պառավի դեմքը խորշոմած էր: Մնացած միակ երկու ատամը դուրս էին ցցված ներքին շուրթից, աչքերը փայլուն էին և ծակող: Օլիվերը վախենում էր նայել թե՛ կնոջը և թե՛ այդ տղամարդուն: Նրանք այնքան նման էին դրսում տեսած առնետներին:

— Զմոտենա՞ք նրան, ոչ ոքի թույլ չեմ տա,— գռչեց տղամարդը վայրագորեն վեր ցատկելով, երբ նկատեց, որ դադաղագործը դեպի որմնախորշն էր առաջանում:— Ե՛տ քաշվեցե՛ք: Թե կյանքը թանկ է ձեզ համար, ե՛տ քաշվեցե՛ք, անիծյալնե՛ր:

— Հիմարությունները թող, բարեկամս,— ասաց դադաղագործը, որը բավականին սովոր էր բոլոր տեսակի վշտերին:— Հիմարությունները թող:

— Իսկ ես ասում եմ՝ շմոտենա՛ք նրան,— ասաց մարդը բռնեցքը սեղմելով և ոտքը կատաղորեն գետնին խփելով,— ես թույլ չեմ տա, որ նրան հողին հանձնեք: Նա չի կարող հանգչել այնտեղ: Ճի՛ճուները ոչ թե կուտեն, այլ կանհանգստացնեն նրան, որովհետև նա անշափ հյուծված է:

Դադաղագործը որևէ պատասխան չչնորհեց այս զառանցանքին: Գրպանից մի նեղ ծապավեն հանելով՝ շոքեց դիակի առաջ:

— Ահ,— փղծկաց մարդը ծունկի գալով մահացած կնոջ ոտքերի մոտ։— Ծունկի իջեք, բոլորդ էլ ծունկի իջեք նրա շուրջը և ուշադիր լսեք իմ խոսքերը։ Ասում եմ՝ սովամահ եղավ։ Բնավ չգիտեի, թե այդքան վատ էր նրա դրավթյունը, մինչև որ տենդով բռնվեց։ Այնուհետև օսկորները մաշկից դուրս պրծան։ Ո՛չ կրակ կար, ո՛չ էլ մոմ։ Խավարի մեջ մահացավ, խավարի մեջ... Նույնիսկ իր հարազատ երեխաների երեսը չկարողացավ տեսնել, թեև լսեցինք, թե հոգևարքի մեջ ինչպես էր նրանց անունները տալիս։ Ես նրա համար փողոցներն ընկած ողորմություն խնդրեցի, ինձ բանտարկեցին։ Երբ վերադարձա, նա արդեն մահանում էր։ Եվ այժմ սրտիս բովանդակ արյունը ցամաքած է, որովհետև նրան սովամահ արեցին։ Երգվում եմ աստծո առաջ, որ տեսավ այդ բոլորը, նրան սովամահ արեցին։— Ապա ձեռքերը խրեց մազերի մեջ, ոլորեց դրանք և բարձրագույն ճիշերով գլորվեց հատակին։ Աչքերը գամվեցին մի կետի և փրփուրը ողողեց նրա շուրթերը։

Սարսափահար երեխաներն սկսեցին դառնորեն լաց լինել, բայց պառավը, որը մինչև այդ այնպես լուռ էր, ասես բոլորովին խուլ լինեի շուրջը կատարվածի հանդեպ, սպառնալիքով լռեցրեց նրանց։ Տղամարդը տակավին փոված էր հատակին։ Պառավը նրա փողկապը արձակեց և երերուն քայլերով մոտեցավ դագաղագործին։

— Այդ իմ աղջիկն էր,— ասաց նա գլխով դիակը ցույց տալով և այնպիսի ճիվաղային, այլանդակ տեսք ընդունելով, որ ավելի սարսուռ էր ազդում շրջապատին, քան թե մեռյալը այդպիսի վայրում։— Աստված իմ, աստված իմ։ Որքա՞ն տարօրինակ է. ես որ նրան ծնունդ եմ տվել, և այն ժամանակ երիտասարդ կին էի, այժմ պետք է ողջ և զվարթ լինեմ, իսկ նա պառկի այստեղ, այսքան սառը և քաբացած վիճակում։ Կարծես ներկայացում լինի, կարծես ներկայացում լինի։ Աստված իմ, աստված իմ։

Մինչև ողորմելի արարածը զարհուրելի խրախճանքի այսպիսի նուպայի մեջ քրթմնջում էր, դագաղագործը պատրաստվեց մեկնելու։

— Կացե՛ք, կացե՛ք,— ասաց պառավը խռպուտ ձայնով։— Վա՛ղն է թաղվելու, վաղը չէ մյուս օ՞րը, թե այս գիշեր։ Ես դիակը արդեն պատրաստել եմ և դագաղին պետք է հետևեմ, գիտե՞ք։ Ինձ մի մեծ վերարկու ուղարկեցեք, մի տաքուկ, կարգին վերարկու, որովհետև դաժան ցուրտ է։ Գնալուց առաջ հարկավոր է խմորեղեն և գինի էլ ունենալ։ Ոչինչ, մի քիչ հաց ուղարկեք, միայն մի նկանակ հաց և մի բաժակ ջուր, այդ էլ բավական է. մեզ մի քիչ հաց կուղարկե՞ք, սիրե-

լիս,— անձկությամբ ասաց նա դազադազործի վերարկուից բռնելով, երբ նա միանգամից ուղղվեց դեպի դուռը:

— Այո՛, այո՛,— ասաց դազադազործը,— անշուշտ, ինչ որ դուք կցանկանաք:— Նա իրեն ազատեց պսուռավի ձեռքից և Օլիվերին իր հետևից քաշելով՝ շտապ հեռացավ այդտեղից:

Հաջորդ օրը (մինչև այդ միստր Բամբըլը անձամբ իր ձեռքով բերել էր այդ ընտանիքին ծխի կողմից շնորհված քառասունհինգ գրամանոց մի նկանակ հաց և մի կտոր պանիր) Օլիվերը և իր տերը նորից եկան այդ դժբախտ բնակարանը: Միստր Բամբըլը արդեն եկել էր աղքատանոցից վերցրած շորս մարդու ընկերակցությամբ, որոնք դազադակիրների դեր էին կատարելու: Պառավի և մարդու ցնցոտիների վրա մի հին սև վերարկու էին գցել: Կափարիչը ծածկելով և այդ անշուք դազադը բարձրացնելով ուսներին՝ դազադակիրները փողոց դուրս եկան:

— Այժմ դուք պետք է շատ արագ քայլեք, պառավ լեդի,— փրսփրսաց Սովերբերրին ծեր կնոջ ափանջին,— արդեն ուշացել ենք, և անհարմար է կղերականին սպասեցնել: Դե՛, շարժվե՛ք, տղերք, շարժվե՛ք ամենայն արագությամբ:

Այսպիսի հրահանգ ստանալով՝ դազադակիրներին սկսեցին արագ քայլերով առաջանալ, թոցնելով իրենց թեթև բեռը. հրկու սզավորները ճգնում էին հասնել նրանց: Միստր Բամբըլը և Սովերբերրին արագորեն գնում էին առաջից, իսկ Օլիվերը, որի սրունքները իր տիրոջ սրունքների պես երկար չէին, վազում էր նրանց կողքից:

Թեպետ միստր Սովերբերրին կարծում էր, թե կուշանան, բայց շտապելու այնքան էլ կարիք չկար, որովհետև երբ հասան գերեզմանատան այն մուռը, եղինջներով ծածկված անկյունը, որ ծխական շիրիմներին էր հատկացված, քահանան դեռ չէր եկել: Իսկ քուրաուղարը, եկեղեցու ավանդատան կրակի առաջ նստած, բոլորովին անհավանական չգտավ, որ նա կարող էր նույնիսկ մի ժամից էլ ավելի ուշանալ: Հետևաբար, դազադը դրվեց գերեզմանի եզրին, և մինչդեռ սառն անձրևը մաղվելով իջնում էր, հրկու սզավորները նստեցին խոնավ գետնի վրա և համբերությամբ սպասեցին: Ցնցոտիներ հագած տղաներ, որոնք այդ տեսարանից հրապուրվելով շտապել էին գերեզմանատուն, տապանաքարերի արանքում աղմկալով պահամոցի էին խաղում, կամ դազադի վրայից ետ ու առաջ ցատկոտում: Իսկ միստր Սովերբերրին և Բամբըլը, լինելով քարտուղարի անձնական բարեկամները, նրա հետ կրակի մոտ նստած օրվա լրագիրն էին կարդում:

Վերջապես, ավելի քան մի ժամ անցնելուց հետո, միստր Բամբըլը, Սովերբերրին ու քարտուղարը վազեցին դեպի շիրիմը: Նրանց հետևից անմիջապես հայտնվեց նաև քահանան, որը քայլելիս շուրջառն էր հագնում: Ապա ձևականության համար միստր Բամբըլը տղաներից մեկին-երկուին ծեծեց, իսկ արժանապատիվ ջենթլմենը թաղման ծիսակատարությունից կարդացած լինելով միայն այնքան, որ քան կարելի էր խտացնել չորս ընկերի մեջ, շուրջառը տվեց քարտուղարին և նորից հեռացավ:

— Դե՛, Բի՛լլ,— ասաց Սովերբերրին գերեզմանափորին,— հոգը լից:

Այդ գործը շատ դժվար չէր, քանի որ փոսը այնքան լեցուն էր, որ ամենավերևի դազաղը մակերեսից միայն մի քանի ոտք էր ցածր: Գերեզմանափորը բահով լցրեց հողը, ոտքերով թեթև հարթեց, բահը դրեց ուսին ու հեռացավ: Նրան ուղեկցում էին տղաները բողոքի մեծ աղմուկ բարձրացնելով, որ զվարճությունը այդքան շուտ ավարտեց:

— Դե՛, վե՛ր կաց, բարեկամս,— ասաց Բամբըլը՝ թեթև զարկելով տղամարդու մեջքին:— Ուղում են գերեզմանատունը փակել:

Մարդը, որ բոլորովին չէր շարժվել այն պահից ի վեր, երբ տեղավորվել էր գերեզմանի եզրին, ցնցվեց, գլուխը բարձրացրեց, ակնապիշ նայեց իր հետ խոսողին, մի քանի քայլ առաջացավ, ապա ուշագնաց ընկավ գետին: Յնորված պառավը այնքան սաստիկ էր զբաղված վերարկուի կորուստը ողբալով (դազաղագործը վերարկուն արդեն վերցրել էր նրանից), որ ժամանակ չունեի ուշադրություն դարձնելու մարդուն: Հետևաբար, մի թաս սառը ջուր լցրին վրան և երբ սթափվեց, գերեզմանատնից դուրս հանելով, դարպասը կողպեքով փակեցին, և ամեն մարդ գնաց իր ճամփով:

— Հը, Օլիվե՛ր,— ասաց Սովերբերրին, երբ տուն էին վերադառնում,— ինչպես է, հավանեցի՞ր:

— Բավականին, շնորհակալ եմ, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը նկատելի վարանումով:— Այնքան էլ չհավանեցի, տեր իմ:

— Կսովորե՞ս Օլիվեր, ժամանակի ընթացքում կսովորե՞ս,— ասաց Սովերբերրին:— Երբ վարժվես, ամեն ինչ բնական կդառնա:

Օլիվերը կուզենար իմանալ, թե արդյոք միստր Սովերբերրին էլ երկար ժամանակի՞ց վարժվեց դրան: Բայց ավելի հարմար համարեց այդ հարցը չտալ և վերադարձավ խանութ, խորհրդածելով այն ամենի մասին, որ տեսել էր ու լսել:

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Օլիվերը նույնի անադաճներէից գրգռված անցնում է գործի և զարմացնում նրան

Մի ամսվա փորձնական շրջանը ավարտելուց հետո, դաճադագործը Օլիվերին պաշտոնապես վերցրեց իբրև մշտական ծառայող։ Ճիշտ այդ ժամանակ հունձքը հրաշալի էր, քաղաքը լի էր համաճարակով։ Առևտրական լեղվով ասած՝ դաճադների մեծ պահանջ կար։ Ուստի մի քանի շաբաթվա ընթացքում Օլիվերը բավականաչափ փորձովյուն ձեռք բերեց։ Միստր Սովերբերրիի հեռատեսությունը այնպիսի մեծ հաջողությունների հասցրեց նրան, որ գերազանցեց իր բոլոր հույսերը։ Անգամ ամենածեր բնակիչները չէին հիշում որևէ ժամանակաշրջան, երբ կարմրուկը այսքան ահավոր կերպով սպառնուր երեխաների գոյությանը։ Հետեաբար, անհամար էին սգո թափորները, որոնց գլխավորում էր փոքրիկ Օլիվերը։ Գլխարկին ամրացրած մինչև ծնկները հասնող մի սև ժապավեն, նա իր վրա էր հրավիրում քաղաքի բոլոր մայրերի ուշադրությունը, նրանց սրտերում առաջացնելով թե՛ հիացմունք և թե՛ հուզմունք։ Քանի որ կատարելագործված միռնելաթաղի համար հարկավոր էր ձեռք բերել ներվերին լրիվ տիրապետելու արվեստը, Օլիվերը իր տիրոջ հետ մասնակցում էր նաև մեծահասակների հուղարկավորություններին։ Այդ պատճառով նա շատ առիթներ ունեցավ նկատելու, որ կորովի և ուժեղ մարդիկ ինչպիսի մոտեցում էին ունենում կյանքի ծանր վշտերի ու անվերադարձ կորուստների նկատմամբ։

Օրինակ, երբ Սովերբերրին որևէ հարուստ լեղիի կամ ջենթլմենի թաղման պատվիր էր ստանում, մահացողի բազմաթիվ եղբորորդիներն ու զարմուհիները, որոնք դեռ երեկ իրենց հարազատի հիվանդության ընթացքում անմխիթար լինելով՝ իրենց վիշտը անգամ ամենահոծ բազմության մեջ չէին կարողացել զսպել, այսօր՝ թաղման օրը, իրար հետ խոսում էին այնքան զվարթ ու անտարբեր, ասես նրանց հանգիստը վրդովող ոչինչ չէր սլատահել։ Ամուսինները իրենց կանանց կորուստը տանում էին հերոսական պաշարչունությամբ։ Կանայք նույնպես սգո շորեր հագնում էին ոչ թե ամուսինների մահը սգալու, այլ կարծես իրենց ավելի դուրեկան և գրավիչ դարձնելու ձգտումով։ Նկատելի էր նաև այն, որ շատ լեղիներ և ջենթլմեններ, որոնք թաղ-

ման արարողության ընթացքում հուզման տագնապալի նոպաներ էին ունենում, տուն հասնելիս գրեթե իսկույն հանդարտվում էին և իրենց թեյը խմում, ասես բոլորովին անվրդով։ Սրանք շատ հաճելի և խոս-խուսիչ երևույթներ էին Օլիվերի համար, և նա այդ բոլորը դիտում էր մեծ հիացմունքով։

Թեպետ ես նրա կենսագիրն եմ, այնուամենայնիվ չեմ կարող լրիվ չափով երաշխավորել, թե Օլիվերը այս բարի մարդկանց օրինակին հետևելով իր ճակատագրին համակերպվե՞ց թե ոչ, բայց կարող եմ որոշակի ասել, որ նա երկար ամիսներ խոնարհությամբ հանգուրժեց Նոա Քլեյփոլի ծաղր ու ծանակը և տիրական վերաբերմունքը։ Այժմ Նոան առաջվանից շատ ավելի էր տանջում նրան։ Նա հաշտվել չէր կարող այն մտքի հետ, որ Օլիվերը կարճ ժամանակում բարձրացել էր սև զավազանի ու ժապավենով գլխարկի պաշտոնին, մինչդեռ ինքը ավելի հին ծառայող լինելով՝ դեռևս մնում էր որբանոցի սպիակ գլխարկով ու կաշվե տաբատով։ Շառլոթը նրան վատ էր վերաբերվում, որովհետև նրա հետ վատ էր վարվում Նոան, իսկ միսիս Սոփիա Բոլբերերին նրա երգվյալ թշնամին էր, որովհետև միսսր Սոփիերերին լավ էր տրամադրված նրա հանդեպ։ Հետևաբար, մի կողմից՝ այս երեք անձերի և մյուս կողմից՝ հուղարկավորությունների առատության միջև Օլիվերի դրությունը բոլորովին էլ նախանձելի չէր։ Նա իրեն զգում էր այնպես, ինչպես գարեջրատան հացահատիկային ամբարում սխալմամբ փակված խոզը։

Այժմ Օլիվերի պատմության մեջ ես կսկսեմ արձանագրել մի շատ ուշագրավ իրադարձություն, որն առաջին հայացքից գուցե չնչին ու անկարևոր թվա, բայց որը անուղղակի կերպով էական փոփոխություն առաջացրեց նրա բոլոր հեռանկարների և ապագա գործերի մեջ։

Մի օր, ճաշի սովորական ժամին, Օլիվերը և Նոան իջել էին խոհանոց, որ խնջույք անեն ոչխարի մսով (դա ֆուռտ ու կես կշռող մի կտոր միս էր՝ ոչխարի վզի ամենավատ մասից), երբ Շառլոթին ինչոր գործով դուրս կանչեցին։ Նոա Քլեյփոլը, որ առհասարակ նենգամիտ էր և այժմ էլ սոված, մտածեց, որ մինչև Շառլոթի վերադարձը փոքրիկ Օլիվեր Թվիստին ջղայնացնելն ու տանջելը լավագույն ժամանակը կլինի իր համար։

Հետևաբար, իբրև այդ անմեղ զբաղմունքի նախերգանք, Նոան ոտքերը դրեց սեղանին, քաշեց Օլիվերի մազերը, ոլորեց ականջները, հայտնեց իր հեղինակավոր կարծիքը, թե Թվիստը «քծնող» է, խոսեց այն մասին, թե երբ նրան կախաղան բարձրացնելու ցանկալի դեպքը

տեղի ունենա, ինքը, այսինքն՝ Նոա Քլեյփոլը, անպայման կգնա նրան տեսնելու, և բազմաթիվ ուրիշ մանր վիրավորանքներ հասցրեց, որ կարելի է սպասել որբանոցի շարամիտ և փշացած տղայից: Բայց երբ դրանցից ոչ մեկը ցանկալի արդյունքը չտվեց և չհարկադրեց Օլիվերին լաց լինել, Նոան փորձեց ավելի սուր բնույթ տալ իր անարգանքներին: Նա նմանվեց այն գծուծ սրախոսներին, որոնք թեև իրենց մտային կարողությունների սահմանափակությամբ շատ ավելի մեծ համբավ են վայելում, քան թե Նոան, այսուհանդերձ մինչև օրս էլ նույն ձևով են վերաբերվում, երբ ցանկանում են ծիծաղաշարժ լինել: Նա դիպավ նրա անձնականին:

— Հե՛յ, ծխակա՛ն լակոտ,— ասաց Նոան,— մայրդ ինչպե՞ս է:

— Նա մեռած է,— պատասխանեց Օլիվերը,— և նրա մասին չհամարձակվես ինձ որևէ բան ասել:

Խոսելիս Օլիվերը շառագունեց, շնչառությունը ծանրացավ, ունգերն ու շուրթերը սկսեցին ջղածգաբար դողալ, և միստր Քլեյփոլին թվաց, որ երեխայի այս հուզմունքին հաջորդելու է արցունքների սաստիկ տարափ: Այս տպավորության տակ նա հարձակումը վերսկսեց:

— Ինչի՞ց մահացավ, ծխակա՛ն լակոտ,— հարցրեց Նոան:

— Ծանր վշտից, այդպես ասացին ինձ մեր պառավ բուժքույրերից մի քանիսը,— պատասխանեց Օլիվերը, ավելի շուտ ինքն իր հետ խոսելով, քան թե Նոային պատասխանելով:— Կարծես ես գիտեմ, թե ինչ է նշանակում վշտից մահանալ:

— Տրա լա, լա, տրա լա լա, ծխակա՛ն շուն,— բացականչեց Նոան,— երբ Օլիվերի այտից մի կաթիլ արցունք դուրվեց ցած:—Ո՞վ ստիպեց քեզ, որ լաց լինես:

— Համենայն դեպս, ոչ դու,— պատասխանեց Օլիվերը՝ արագությամբ արցունքը սրբելով:— Քեզ մի՛ երեակալիր:

— Ոչ ե՞ս, իսկապե՞ս,— ծաղրեց Նոան:

— Անշուշտ,— կտրուկ պատասխանեց Օլիվերը:— Բավական է: Ինձ այլևս ոչինչ չասես նրա մասին, իմացա՞ր: Ավելի լավ է խուսափես:

— Խուսափե՞մ, հա՞, — բացականչեց Նոան:— Այն էլ քո՞ մոր մասին խոսելուց խուսափե՞մ, ծխակա՛ն լակոտ, լրբություն մի՛անի: Հըմ, այն էլ քո՞ մայրը: Կարծում ես քո մայրը շա՞տ կարգին բան էր: Օ՛, տե՛ր իմ աստված:— Եվ այստեղ Նոան բազմանշանակ օրորից գլուխն և ծամածռեց իւր փորիկ, կարմիր քիթը:

— Գիտե՞ս ինչ, ծխակա՛ն լակոտ,— շարունակեց Նոան, Օլիվերի

լուսթյունից քաջալերված: Ապա կեղծ կարեկցութեան ամենազովելի տոնով ասաց.— Գիտե՞ս ինչ, ծխակա՛ն լակոտ, հիմա ի՞նչ կարող ես անել. այն ժամանակ էլ ոչինչ չէիր կարող անել, դու համար, իհարկե, բոլորս էլ ցավում ենք և քեզ շատ ենք խղճում, բայց դու պետք է իմանաս, ծխակա՛ն շուն, որ քո մայրը ընկած վարքի տեր կին էր:

— Ինչ ասացի՞ր,— հարցրեց Օլիվերը ընդոստ վեր նայելով:

— Մի իսկական անբարոյական կին, ծխակա՛ն լակոտ,— հանդարտ պատասխանեց Նոան.— Եվ շատ լավ եղավ, ծխակա՛ն լակոտ, որ նա հենց այն ժամանակ էլ մահացավ, այլապես գուցե այն աստիճան ընկնէր, որ Բրայդվելում ենթարկվեր տաժանակիր աշխատանքի կամ աքսորվեր օվկիանոսից այն կողմ, կամ կախաղան բարձրանար, վերջինը կարծես ավելի հավանական է, քան մյուս երկուսը, այնպես չէ՞:

Օլիվերը, կատաղությունից շառագունած, վեր թռավ տեղից, սեղանն ու աթոռը շուտ տվեց, բռնեց Նոայի կոկորդից և իր զայրույթի սաստկութեան մեջ այնպես ցնցեց նրան, որ նրա ատամները կրճատեցին, և ամբողջ ուժերը կենտրոնացնելով մի հարվածի մեջ, նրան տապալեց հատակին:

Մի լուպի առաջ այդ տղան հանդուրժող, համբերատար և ընկրճված մի արարած էր, լուսթյամբ ենթարկված ճակատագրի բոլոր դժժան խաղերին: Բայց նրա հոգում վերջապես վճռական բեկում առաջացավ, և նրա ողջ էությունը ըմբոստացավ մոր հիշատակին հասցված անողորմ վիրավորանքի դեմ: Նա շնչում էր ծանր, մարմինը ձգված էր, նրա աչքերը փայլատակում էին, իսկ երբ նայեց երկշոտ տանջողին, որը այժմ կծկվել էր իր ոտքերի տակ, նա իր մեջ զգաց մի այնպիսի գերբնական ուժ, որ ամբողջ կյանքում չէր զգացել:

— Սա ինձ կսպանի,— հեկեկաց Նոան:— Շառլոթ, միսիս: Այս նորեկ աշակերտն ուզում է ինձ սպանել: Օգնեցե՛ք, օգնեցե՛ք, Օլիվերը գծվել է: Շառլոթ:

Նոայի աղաղակներին արձագանքեցին Շառլոթի բարձր հիշը և միսիս Սովերբերիի առավել բարձր գոռոցը: Նրանցից առաջինը խոհանոց խոժեց կուլքի դռնով, իսկ երկրորդը կանգնեց յանդուղքի գլխին, փոքր-ինչ սպասեց և ներս գնաց միայն այն ժամանակ, երբ լրիվ համոզվեց, որ այնտեղ գնալով իր կյանքին որևէ վտանգ չէր սպառնում:

— Օ, դու փոքրիկ թշվառակա՛ն,— ճշաց Շառլոթը՝ ամբողջ ուժով ցնցելով Օլիվերին, իսկ նրա ուժը համարյա հավասար էր բավականին

զորավոր մի մարդու ուժի, որ հատկապես լավ մարզված է:— Ախ դու փոքրիկ ա-պե-րախտ, ար-յուն-ար-բու, ա-հա-վոր սրիկա:— Եվ ամեն մի վանկը արտասանելիս Շառլոթը ամբողջ ուժով հարվածում էր Օլիվերին, ուղեկցելով այն բարձրաձայն ճիչերով:

Շառլոթի բռունցքը ամենևին էլ թեթև չէր, բայց մտածելով, որ թերևս այն բավական չէր գաղազած Օլիվերի գայրույթը հանդարտեցնելու համար, միսիս Սովերբերրին խուճապով խոհանոց մտավ և մի ձեռքով ամուր բռնելով Օլիվերին՝ մյուսով սկսեց նրա երեսը ճանկոտել: Դրուժյան այս բարեհաջող փոփոխման շնորհիվ, Նոան հատակից վեր բարձրացավ և սկսեց բռունցքներով հարվածել նրա մեջքին:

Այս կատաղի պաշարը երկար չտևեց սակայն: Երբ նրանք երեքն էլ բոլորովին ուժասպառ եղան և այլևս չկարողացան շարունակել ծեծն ու ճանկոտացը, իսկ Օլիվերը դեռ գոռում, դիմադրում էր և չէր ընկճվում, նրան քարշ տալով տարան ներքև, գցեցին նկուղը և դուռը փակեցին վրան: Ապա միսիս Սովերբերրին ընկավ մի աթոռի վրա և փղձկաց:

— Տե՛ր իմ աստված, նրա ո՛չքը գնում է,— ասաց Շառլոթը:— Մի բաժակ ջուր հասցրեք: Նոա, անուշի՛կս, շտապի՛ր:

Նոան անմիջապես ջուրը հասցնելով շաղ տվեց լեզվի գլխին և ուտեիրին: Միսիս Սովերբերրին հուլմունքից ու սառը ջրից շնչասպառ մրմնջաց:

— Օ՛հ, Շառլո՛թ, Շառլո՛թ, ինչպիսի՛ բարեբախտություն էր, որ մեզ բոլորիս էլ մեր անկողինների մեջ չմորթեց:

— Իսկապես որ բարեբախտություն էր, տիկին,— պատասխանեց Շառլոթը,— ես միայն կհուսամ, որ այս դեպքը մեր տիրոջ համար լավ դաս կլինի, և նա սրանից հետո այլևս տանը այսպիսի ահա՛վոր արարածներ չի պահի, արարածներ, որոնք իրենց օրոցքից արդեն մարդասպաններ և ալաղակներ են: Խե՛ղճ Նոա: Նա համարյա թե մեռած էր, երբ ես ներս եկա:

— Խե՛ղճ մանչուկ,— ասաց միսիս Սովերբերրին՝ կարեկցական մի ափնարկ գցելով որբանոցի տղայի վրա:

Նոան, որի բաճկոնի ամենավերևի կոճակը հազիվ թե հավասարվեր Օլիվերի գլխի հետ, այս արգահատանքի արտահայտություններից հետո դաստակներով աչքերը տրորեց և ձևացրեց իբր թե լաց է լինում:

— Հիմա ի՞նչ անենք,— բացականչեց միսիս Սովերբերրին:— Ձեր տներ տանը չէ, ոչ էլ ուրիշ որևէ տղամարդ կա տանը, իսկ նա տասը րոպեում կարող է այդ նկուղի դուռը խորտակել:

Օլիվերի ուժգին հարվածները դռան տախտակին հաստատում էին այս հնթադրության մեծ հավանականութունը:

— Աստված իմ, աստված իմ, ուղղակի չգիտեմ, թե ինչ պետք է արվի— ասաց Շառլոթը,— միգուցե ոստիկանատո՞ւն իմաց տանք:

— Կամ թե զո՞րք կանչենք,— առաջարկեց միստր Քլեյփոլը:

— Ո՛չ, ո՛չ,— ասաց միսիս Սովերբերրին, հանկարծ հիշելով Օլիվերի հին բարեկամին:— Վազիր միստր Բամբլլի մոտ, Նոա՛ւ, Հայտնիր նրան, որ առանց մի րոպե կորցնելու գն մեղ մոտ: Ոչի՛նչ, գրեթե արկղ մի վերցնի: Շտապի՛ր, ճանապարհին վազելիս կարող ես վնասված աչքդ դանակով ծածկել: Դա ուռուցքը կիջեցնի:

Նոան առանց որևէ պատասխան տալու, դուրս թռավ տանից և ամբողջ ուժով սկսեց վազել: Անցողիկները սաստիկ զարմանում էին տեսնելով մի գլխաբաց տղայի, որ ճեղքում էր խոնված փողոցները, աչքի վրա մի մեծ դանակ բռնած:

ՅՈԹԵՐՈՐԳ ԳԼՈՒԽ

Սլիվերը շարունակում է իր կամակորոթյունները

Նոա Քլեյփոլը փողոցներով վազելով՝ արագությամբ հասավ աղքատանոց: Դարպասի առաջ փոքր-ինչ հանգստանալուց հետո, նա դեմքին տվեց չափազանց ահաբեկված արտահայտություն և մեծ ուժգնությամբ ծեծեց դուռը: Բաց անող ծերունին աղքատանոցի ամենահին բնակիչներից էր: Իր ամբողջ կյանքի ընթացքում նա միայն ողբալի դեմքեր էր տեսել, բայց Նոա Քլեյփոլի վշտահար դեմքից չփոթված՝ ընկրկեց:

— Ի՞նչ է պատահել տղային,— հարց տվեց ծերունին այլվելով:

— Միստր Բամբլլ, միստր Բամբլլ,— աղեխարշ աղաղակից Նոան, հաջողությամբ կատարելով իր դերը:

Միստր Բամբլլը, որը պատահաբար մոտերքումն էր, ոչ միայն լսեց այս ձայները, այլև այնքան վրդովվեց, որ բակ խուժեց առանց իր եռանկյուն գլխարկի. զարմանալի և ուշագրավ մի երևույթ, որը

ցույց է տալիս, թե անգամ բիղըլը հանկարծակի և ուժեղ հուզմունքի ազդեցության տակ մի րոպե կարող է կորցնել իր պաղարյունությունը և մոռանալ անձնական արժանապատվությունը:

— Օ՛հ, միստր Բամբըլ, տեր իմ,— ասաց Նոան,— Օլիվե՛րը, տեր իմ, Օլիվե՛րը այնպիսի...

— Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել,— ընդհատեց միստր Բամբըլը, որի սառն աչքերում ուրախության կայծեր ցլացին:— Մի՞թե փախել է: Մի՞թե նա փախել է, Նոա:

— Ո՛ւ, տեր իմ, չի՛ փախել, նա չի փախել, տեր իմ: Նա ուղղակի կատաղել է,— պատասխանեց Նոան:— Նա փորձեց սպանել ինձ, տեր իմ, հետո նա փորձեց սպանել Շառլոթին, հետո տանտիրուհուն, տեր իմ: Օ՛հ, որքա՛ն սաստիկ է ցավում. այնպես տանջալի է, գիտե՞ք, տեր իմ:— Ապա նա մարմինը օձի նման զալարեց, կծկեց, զանազան այլանդակ ձևեր ընդունեց և հաջող կերպով տպավորեց միստր Բամբըլին, որ Օլիվերի վայրագությունների պատճառով իր ներքին օրգանները մեծապես վնասվել են և որ ինքը այդ րուպեին տառապում է սուր ու անտանելի ցավերից:

Երբ Նոան տեսավ, որ միստր Բամբըլը իր հաղորդած տեղեկությունից բացարձակապես շմեց, տպավորությունը ավելի խորացնելու համար սկսեց սաստիկ լաց լինել, և երբ տեսավ, որ բակով անցնում էր սպիտակ բաճկոնով ինչ-որ ջենթլմեն, նրա ողբն ու կոծր ավելի սրտառուչ դարձավ: Նա իրավամբ ըմբռնեց, որ մեծապես պատշաճ կլինե՞ր վերոհիշյալ ջենթլմենի ուշադրությունը գրավել իր վրա և նրա զայրույթը գրգռել:

Եվ արդարև, այդ բանը անմիջապես գրավեց ջենթլմենի ուշադրությունը. նա հազիվ էր երեք քայլ հեռացել, երբ շուտ եկավ և զայրացած հարցրեց, թե այդ շան լակոտը ինչո՞ւ է կաղկանձում և միստր Բամբըլը ինչո՞ւ չի ծեծում նրան այնպես, որ ձևական ոռնոցը փոխվի իրական լացի:

— Որբանոցի աղբատ տղաներից է, սըր, որին համարյա սպանել է, համարյա սպանել է փոքրիկ Թվիստը,— ասաց միստր Բամբըլը:

— Ո՛վ աստվածներ,— բացականչեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը ընդոստ կանգ առնելով:— Ես այդպես էլ գիտեի: Ես հենց սկզբից զարմանալիորեն նախազգում էի, որ այդ հանդուգն փոքրիկ վայրենին մի օր անպայման կախաղան կբարձրանա:

— Նա փորձել է սպանել նաև սպասուհուն, սըր,— ասաց միսոր Բամբըլը, բոլորովին այլայլված դեմքով:

— Եվ իր տիրուհուն,— միջամտեց միսոր Քլեյփուլը:

— Նաև իր տիրոջը, կարծում եմ դու այդպես ասացիր, Նոա,— ավելացրեց միսոր Բամբըլը:

— Ո՛հ, նա տանը չէ, այլապես նրան էլ սպանած կլինեիր,— պատասխանեց Նոան:— Թվիստն ասաց, որ այդպիսի ցանկություն ունենա:

— Ինչպե՞ս, ասաց որ այդպիսի ցանկություն ունե՞ր,— հարցրեց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

— Այո՛, տե՛ր իմ,— պատասխանեց Նոան:— Եվ խնդրում եմ, տե՛ր իմ, տիրուհին ուզում է իմանալ, թե արդյոք միսոր Բամբըլը չի՞ կարող, իր սուղ ժամանակից մի քանի րոպե տրամադրելով, անմիջապես դալ այնտեղ և խորազանել նրան, քանի որ միսոր Սովերբերրին բացակայում է տանից:

— Իհա՛րկե, տղաս, իհա՛րկե,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը՝ բարեհամբույր ժպտալով և շոյելով Նոայի գլուխը, որն իր գլխից մոտավորապես երեք մատնաչափ բարձր էր:— Դու լա՛վ տղա ես: Դու շա՛տ լավ տղա ես: Առ քեզ մի պեննի: Բամբըլ, գավազանդ վերցրու և շտապ գնա Սովերբերրինների մոտ: Տե՛ս, ինչ որ պետք է, արա՛: Զխնայես, Բամբըլ:

— Ո՛հ, չեմ խնայի, սըր,— պատասխանեց բիդըլը գավազանի ներքևի ծայրին ամրացնելով այն մոմած թելը, որով խորազանում էին ծխական հանցավորներին:

— Սովերբերրինն ասա, թող նա էլ շխնայի: Նրա հետ ոչինչ չի կարելի անել առանց մտրակի գործածության և առանց գլուխ ջարդելու,— ասաց սպիտակ բաճկոնով ջենթլմենը:

— Դուք անհոգ կացեք, ես ամեն ինչ կարգի կբերեմ,— պատասխանեց բիդըլը:

Ապա գավազանը հանդիսավոր կերպով վերցրեց, եռանկյունի զրկաբլիթ ըստ պատշաճի դրեց գլխին և Նոա Քլեյփուլի հետ շտապեց դադաղագործի խանութը:

Այստեղ իրերի գրությունը չէր բարելավվել: Սովերբերրին գոռա տուն չէր վերադարձել, իսկ Օլիվերը նույն ուժգնությամբ շարունակում էր ոտքով հարվածել նկուղի դռանը: Միսիս Սովերբերրին ու Շառլոթը այնպիսի վառ գույներով ներկայացրեցին նրա «գազանաբարո» վերաբերմունքը, որ միսոր Բամբըլը ապշեց և խոհեմություն համարեց, նախքան դուռը բացելը, դոսից բանակցել տղայի հետ:

Հետեաբար, իբրև նախաբան, նա ոտքի մի հարված իջեցրեց դռանը և բերանը մոտեցնելով բանալու անցքին՝ խոր և տպավորիչ տոնով ասաց.

— Օլիվե՛ր:

— Դե՛, ինձ ազատ արձակեք, — պատասխանեց Օլիվերը ներսից:

— Գիտե՞ս թե ով է խոսում քեզ հետ, Օլիվե՛ր, — ասաց միստր Բամբըլը:

— Այո՛, — պատասխանեց Օլիվերը:

— Եվ չե՞ս վախենում, սըր: Չե՞ս դողում այդ ծայնից. — հարցրեց միստր Բամբըլը:

— Ո՛չ, — ասաց Օլիվերը համարձակորեն:

Պատասխանը շշմեցուցիչ էր: Դա բոլորովին նման չէր այն խոսքերին, որ միստր Բամբըլը ականջները առհասարակ սովոր էին լսել:

Նա բանալու անցքից հանդիսավոր կերպով հեռացավ, մարմինը ձգեց, գլուխը բարձրացրեց և լուռ դարձանքով նայեց մյուս երեքին:

— Օ՛հ, գիտե՛ք, միստր Բամբըլ, երևի նա խելագարվել է, — ասաց միսիս Սովերբերրին: — Ճնգամ նրանից նվաղ խելք ունեցող որևէ տղա չէր համարձակվի գոնե ձեզ հետ այդ ձևով խոսել:

— Դա խելագարություն չէ, տիկին, — սպասխանեց միստր Բամբըլը, մի քանի րոպե խորհրդածելուց հետո: — Դա մտից է:

— Ի՞նչ է, — բացականչեց միսիս Սովերբերրին:

— Մի՛ս, տիկին, միս, — պատասխանեց Բամբըլը խստովյամբ: — Դուք չափազանց եք կեղակրել նրան, տիկին, դուք նրա մեջ կերտել եք մի կեղծ սիրտ և արվեստական հոգի որ վայել չէ նրա վիճակի մարդուն: Եվ հանձնաժողովի անդամները, միսիս Սովերբերրի, որոնք գործնական փիլիսոփաներ են, կհաստատեն այդ ճշմարտությունը: Աղքատներն ի՞նչ գործ ունեն սրտի կամ հոգու հետ: Այն էլ բավական է, որ նրանց թույլատրում են ապրել: Եթե տղային կերակրեիք միայն խաշիլով, տիկին, այս դեպքը երբեք չէր պատահի:

— Աստված իմ, աստված իմ, — բացականչեց միսիս Սովերբերրին, աչքերը բարեպաշտորեն հառելով խոհանոցի առաստաղին: — Ահա՛ թե ինչ է նշանակում առատաձեռն լինել:

Ի՞նչ խոսք, որ Օլիվերի նկատմամբ միսիս Սովերբերրին չափազանց առատաձեռն էր եղել: Նա տղայի համար անխնա շուսյել էր իրենց ճաշի ավելցուկները, որ ուրիշները չէին ուտում: Հետեաբար, նա լուրջալի և հեղահամբույր կերպով ընդունեց միստր Բամբըլի ծանր մեղադրանքը, մինչդեռ նա բոլորովին անմեղ էր այդ հարցում:

— Ա՛հ,— ասաց միստր Բամբըլը, երբ լեզոն հայացքը նորից իջեցրեց գետնին.— իմ կարծիքով այժմ կարելի է միայն մի բան անել: Մի քանի օր պետք է նրան թողնել նկուղում, քաղցած պահել, ապա նկուղից դուրս բերելուց հետո, նրա աշկերտության ամբողջ շրջանում, միմիայն խաշիլով կերակրել: Նա վատ ընտանիքում է ծնվել: Դրանք դուրսագրգիռ մարդիկ են, միսիս Սովերբերրի, դուրսագրգիռ: Թե՛ հիվանդապահ ջուլը, թե՛ բժիշկը ասացին, որ նրա մայրը այնպիսի դժվարություններ է տեսել և այնքան է տառապել մինչև այստեղ հասնելը, որ անգամ որևէ առողջ կին չէր կարողանա տոկալ այդ բոլորին և շաբաթներ առաջ կմահանար:

Օլիվերը միստր Բամբըլի այդ խոսակցության միջոցին, հանկարծ լսելով ինչ-որ նոր ակնարկություն իր մոր հասցեին, այնքան ուժգին թափով վերսկսեց ոտքի հարվածները, որ բոլոր ձայները խեղդվեցին այդ աղմուկի մեջ: Այս ճգնաժամային պահին Սովերբերրին վերադարձավ տուն, լեզին երբ գիտեին, թե ինչպես կարելի էր դադարագործի զայրույթը առավելագույն չափով գրդուել. հետևաբար, Օլիվերի կատարած հանցագործության մասին պատմելին այնպիսի ծայրահեղ չափազանցություններով ու խեղաթյուրումներով, որ միստր Սովերբերրին մի ականթարթում նկուղի դուռը բաց արեց և իր ըմբոստ աշկերտի օձիքից բռնելով՝ դուրս քաշեց:

Օլիվերի հագուստները ծեծից պատառոտվել էին, դեմքը ճանկրոտվել էր ու կապտել, մազերը ցրիվ էին եկել ճակատի վրա: Այսուհանդերձ, երբ նրան դուրս բերեցին իր բանտից, զայրույթի արտահայտությունը դեռևս մնում էր. նրա շառագունած դեմքին. նա Նոայի վրա մի ցատկանալի հայացք նետեց և անվախ նայեց նրան:

— Խոսք չկա, լավ տղա ես երևում, այնպես չէ՞,— ասաց Սովերբերրին՝ սաստիկ ցնցելով նրան և բռունցքի ուժեղ մի հարված իջեցնելով նրա ականջին:

— Մորս անպատվեց,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Հետո ի՛նչ, ապերախտ թշվառական,— վրա տվեց միսիս Սովերբերրին,— քո մայրը արժանի էր այդ նախատական խոսքերին, նույնիսկ ավելի վատ խոսքերի էր արժանի:

— Ո՛չ, արժանի չէր,— ասաց Օլիվերը:

— Այո, արժանի էր,— ասաց միսիս Սովերբերրին:

— Ճիշտ չէ,— գոչեց Օլիվերը:

Միսիս Սովերբերրին փղձկաց:

Նրա արցունքները վճռական դեր խաղացին միստր Սովերբերրիի

որոշման մեջ: Տղան պետք է իսկույն պատժվեր, հակառակ դեպքում, ինչպես հայտնի է փորձառու ընթերցողին, ամուսնական այդ կարգի վեճերում ընդունված սովորության համաձայն, նա կհամարվեր անտարբեր, անզգա, քարսիրտ մի ամուսին, մարդկային կոչումին անարժան, ստոր մի արարած և զանազան շատ հաճելի բարեմասնություններ, որոնք հնարավոր չէ պարփակել այս գլխի սահմաններում: Չնայած այն բանին, որ միստր Սովերբերրիի հեղինակությունը սահմանափակ էր տան մեջ, այնուամենայնիվ, հանուն արդարություն պետք է ասել, որ իր իրավասությունների ներած չափով նա լավ էր տրամադրված տղայի հանդեպ: Դա գուցե, նրանից էր, որ իր շահը այդպես էր պահանջում, գուցե և այն պատճառով, որ միսիս Սովերբերրին հակակրում էր նրան: Բայց այժմ ուրիշ ելք չկար. խուսափելը անհնարին էր. տղան պետք է անպայման պատժվեր: Հետևաբար, դադադադործն այնպես սաստիկ զանակոծեց նրան, որ անգամ միսիս Սովերբերրին գոհ մնաց դրանից և միստր Բամբլլի ծխական զավազանի կիրառումը ավելորդ համարվեց: Օրվա մնացած մասը Օլիվերը արգելափակված մնաց խոհանոցում, մի շերտ հացի և ջրհանի կողքին: Գիշերը միսիս Սովերբերրին դուռն առաջ դարձյալ նախատական խոսքեր ուղղեց նրա մոր հասցեին, ապա սենյակ մտնելով հրամայեց գնալ վերև ու պառկել: Օլիվերը լուռ հնազանդվեց և Նոայի ու Շառլոթի ծաղրական քրքիչների տակ բարձրացավ վերև:

Եվ ահա այստեղ, դադադադործի մոռյալ խանութի խոր լուսթյան մեջ մեն-մենակ մնալով, Օլիվերը տեղի տվեց իր զգացումների ուժեղ հորձանքին, որ ցերեկվա այդ դաժան վարմունքից հետո կարող էին զարթնել նույնիսկ մանկան հոգում: Նրանց անարգանքները նա լսել էր արհամարհանքով. նրանց մտրակի հարվածներին դիմացել անտրրտունջ, որովհետև նրա սիրտը այնպիսի հպարտությամբ էր համակված, որ նա իրեն թույլ չէր տվել անգամ մի ձիւ արձակել: Բայց այժմ, իր խցի զարհուրելի մենության մեջ, երեսան ծունկի եկավ հատակին, երկու ձեռքերով երեսը ծածկեց և սկսեց դառնորեն արտասվել: Թող աստված, ի սեր մարդկության պատվի, խնայի նման անմեղ արարածներին այդքան վաղ հասակում այդքան դառնություն ճաշակելուց:

Օլիվերը երկար ժամանակ անշարժ մնաց այս դիրքում: Մոմը համարյա սպառվել էր մոմակալում, երբ նա վեր կացավ, զննող հայացքով դիտեց շուրջը, լարված ուշադրությամբ ականջ դրեց, ապա անաղմուկ բանալով դուռն փականքը՝ դուրս նայեց:

Յուրտ, խավար գիշեր էր: Տղային այնպես թվաց, որ երկնակամարդէս պակղացող աստղերը երբեք այդքան հեռու չէին եղել երկրից: Քամի չկար. գետնին ուրվագծված ծառերի մռայլ ստվերները մահասարսուռ տեսք ունեին: Նա դուռը դարձյալ կամացուկ ծածկեց, մոմի սպառնող լույսի տակ թաշկինակի մեջ ծրարեց իր ունեցած մի քանի իրերը, հետո նստելով նստարանին՝ սպասեց լույսի բացվելուն:

Երբ արշալույսի առաջին շողերը փեղկերի արանքից ներս թափանցեցին, Օլիվերը վեր կացավ և դուռը դարձյալ բացեց, նա երկչոտ նայեց շուրջը, մի րոպե վարանեց, ապա դուռը ծածկեց և դուրս եկավ:

Նա նայեց ճամփի աջ ու ձախ կողմերը, շիմանալով ուր փախչել: Հիշեց, թե սայլերը ինչպես էին բլուրն ի վեր համրընթաց բարձրանում: Ինքը ևս գնաց նույն ուղղությամբ, և դաշտերի մեջ հասնելով մի արահետի, որը, ինչպես նա գիտեր, որոշ տարածությունից հետո միանում էր գլխավոր ճանապարհին, արագ քայլերով շարունակեց առաջ գնալ:

Օլիվերը որքան լավ էր հիշում այդ արահետը: Ազարակից աղքատանոց փոխադրվելիս ինչպիսի՝ շնչասպառողությամբ էր նա վազել միստր Բամբլլի կողքից: Այժմ հենց այդտեղից էլ պետք է անցնել: Սիրտը սկսեց ուժգին բաբախել, երբ մտածեց այդ մասին: Նույնիսկ մի պահ որոշեց հետ դառնալ, բայց երկար էր քայլել և շատ ժամանակ կկորցնէր ճանապարհը փոխելով: Բացի այդ, վաղ առավոտ էր, և հագիվ թե նկատեին իրեն, հետեւաբար նա շարունակեց իր ճամփան:

Աղքատանոցի այս բաժանմունքը հասնելիս, նա ոչ ոքի չտեսավ դրսում: Ըստ երևույթին, դրա բնակիչները դեռևս քնած էին: Օլիվերը, կանգ առնելով, պարտեզից գաղտագողի ներս նայեց: Ինչ-որ երեխա ածուններից մեկի մոլախոտերն էր մաքրում: Երբ նա իր դժգույն դեմքը մի րոպե վեր բարձրացրեց, Օլիվերը նկատեց, որ այդ իր նախկին ընկերներից մեկն էր: Օլիվերն ուրախացավ գնալուց առաջ նրան տեսնելով, որովհետև շնայած նա իրենից փոքր էր, բայց հզուլ էր իր բարեկամն ու խաղընկերը: Նրանք շատ անգամ միասին խորագանվել էին, միասին սոված էին մնացել և միասին արգելափակվել:

— Կամա՞ց, Դիկ, — շշնջաց Օլիվերը, երբ տղան վաղեց դեպի դուռը և նրան ողջունելու համար բազրիքների արանքից իր նիհար ճևռքը դուրս երկարեց: — Որե՞տ մեկը դարթնե՞լ է:

— Ո՛ր է որ, բացի ինձնից,— պատասխանեց երեխան:

— Ոչ մեկը չպետք է իմանա, որ ինձ տեսել ես, Դիկ,— ասաց Օլիվիերը:— Ես փախչում եմ: Նրանք ինձ ծեծում են, Դիկ: Նրանք ինձ հետ վատ են վարվում, և ես գնում եմ իմ բախտը որոնելու մի հեռավոր վայրում: Չգիտեմ, թե ուր: Որքա՛ն գտնատ ես:

— Ես չեցի, թե ինչպես բժիշկը նրանց ասաց, որ ես շուտով կմեռնեմ,— պատասխանեց երեխան դժգուլյն ժպիտով:— Անչափ ուրախ եմ, որ քեզ տեսա, սիրելիս: Բայց հեռացի՛ր, շտապ հեռացի՛ր այստեղից:

— Ո՛ր, ես պետք է մնաս բարով ասեմ քեզ,— պատասխանեց Օլիվիերը:— Ես քեզ դարձյալ կտեսնեմ, Դիկ, անպայման կտեսնեմ: Այն ժամանակ դու հանգիստ ու երջանիկ կլինես:

— Հույս ունեմ, որ երջանիկ կլինեմ,— պատասխանեց երեխան:— Մահից հետո, անշուշտ, երջանիկ կլինեմ: Գիտեմ, որ բժշկի ասածը ճիշտ է, Օլիվիեր, որովհետև երազումս այնքան հաճախ եմ տեսնում երկինք, հրեշտակներ և բարի դեմքեր, որ արթուն ժամանակ երբեք չեմ տեսնում: Համբուրի ինձ,— ասաց երեխան և ցածր դարպասից վերև մազգցելով՝ իր փոքրիկ⁹ բազուկներով փաթաթվեց Օլիվիերի վզին:— Գնա՛ս բարով, սիրելիս: Աստված քեզ հետ:

Մանկական անմեղ շուրթերից դուրս եկած այս օրհնությունը առաջինն էր, որ հայցվում էր Օլիվիերի համար, և նա իր հետագա կյանքի բոլոր գրկանքների ու մաքառումների, նեղությունների ու փոփոխությունների ընթացքում երբեք չմոռացավ:

ՈՒԹԵՐՈՐԳ ԳԼՈՒԽ

Օլիվերը գնում է Լոնդոն: Ճանապարհին նա հանդիպում է մի տարօրինակ փոքրիկ շենթլմենի

Բավական ճանապարհ անցնելուց հետո արահետը վերջացավ, և Օլիվիերը նորից դուրս եկավ կենտրոնական պողոտա: Արդեն ժամը ութն էր: Թեպետ նա գրեթե հինգ մղոն հեռացել էր քաղաքից, այնուամենայնիվ շարունակում էր վազել: Վախենում էր, որ կարող են հետապնդել իրեն և հետ դարձնել: Վերջապես, մի մղոնաքարի կող-

քին նստեց ու առաջին անգամ սկսեց մտածել, թե ուր պետք է գնա և որտեղ պետք է ապրի:

Այսպես խորհրդածելիս Օլիվեր Թվիստի հայացքը հանկարծ հանդիպեց մղոնաքաշի վրա խոշոր տառերով գրված մի տեղեկության, այն մասին, թե այդտեղից մինչև Լոնդոն յոթանասուն մղոն է: Քաղաքի անունը երեսայի մտքում արթնացրեց մտքերի մի նոր շարան: Լոնդոն. մեծ, հսկա քաղաք: Ոչ ոք, նույնիսկ միստր Բամբլը, չէր կարող նրան այնտեղ գտնել: Հաճախ աղքատանոցի ծերունիներից լսել էր, որ խելացի երեսաները երբեք թշվառության չեն մատնվի Լոնդոնում: Այդ հսկա քաղաքում ապրուստի այնպիսի միջոցներ կային, որ նրանք, ովքեր ապրել էին դավառներում, երևակայել անգամ չէին կարող: Անտուն ու անտեր մի տղայի համար այդ մեծ քաղաքը միակ փրկությունն էր, այլապես նա անպայման կմեռներ փողոցում, եթե օգնություն չհասներ: Այս մտքերով տարված՝ նա հանկարծ վեր թռավ տեղից և նորից ճանապարհ ընկավ:

Լոնդոնի և իր միջև եղած տարածությունը ևս չորս մղոնով նվազել էր, երբ հիշեց, թե որքան դժվարությունների պետք է հանդիպի մինչև տեղ հասնելը: Այս նկատառումներից ճնշված, նա քայլերը դանդաղեցրեց և սկսեց մտածել, թե ինչ միջոցներով կարող է հասնել իր նպատակին: Կապոցում ուներ մի կտոր հաց, մի հնամաշ շապիկ և երկու զույգ կարկատած գուլպա: Գրպանում ուներ նաև մի պեննի՝ Սովերեբերիի նվերը, որ նա ստացել էր ինչ-որ հուղարկավորության ժամանակ իր պաշտոնը արտակարգ լավ կատարելու համար: «Մի մաքուր շապիկ ունենալը մեծ սփոփանք է», մտածեց Օլիվերը, «ինչպես նաև երկու զույգ կարկատած գուլպա և մի պեննի ունենալը, բայց դրանք ոչնչով չեն օգնի վաթսունհինգ մղոն ճանապարհ կտրելու համար, այն էլ ձմռանը»: Սակայն շատ մարդկանց նման Օլիվերի միտքը ևս հակամետ էր դժվարություններ թվարկելու, քան դրանք հաղթահարելու համար որևէ գործնական միջոցի մասին մտածելու: Հետևաբար, բավական երկար և ապարդյուն խորհրդածելուց հետո, փոքրիկ կապոցը մեկ ուսից մյուսը տեղափոխեց և շարունակեց առաջ գնալ:

Այդ օրը Օլիվերը քսան մղոն ճանապարհ անցավ և ամբողջ ժամանակ ոչինչ չտարավ բերանը, բացի մի կտոր չոր հացից, որ ուներ կապոցում, և մի քանի ումպ ջրից, որ խնդրել էր ճամփեզրյա խրճիթների բնակիչներից: Երբ գիշերը վրա հասավ, նա սողոսկեց մարգագետնում գտնվող ծղոտի մի դեզի տակ և որոշեց մինչև առավոտ

մնալ այնտեղ: Սկզբում նա սարսափեց, որովհետև քամին թախծոտ վայնասունով հեծեծում էր ամայի դաշտերում, ցուրտն ու քաղցը տանջում էին նրան. նա երբեք իրեն այդքան միայնակ չէր զգացել: Այնուամենայնիվ, չափազանց հոգնած լինելով, նա շուտով քնեց՝ մոռանալով իր տառապանքները:

Առավոտյան երբ զարթնեց, մարմինը ցրտից փայտացել և անզգայացել էր, և այնքան քաղցած էր, որ առաջին իսկ պատահած գյուղում ստիպված եղավ իր ունեցած պեննին փոխանակել մի կտոր հացի հետ: Դեռ տաներկու մղոն չէր անցել, երբ նորից մուլին ընկավ: Նրա ոտների վրա ուռուցքներ էին առաջացել, և սրունքները ուժասպառությունից դողդողում էին:

Ծուրառ ու խոնավ դաշտում մի գիշեր ևս անցկացնելուց հետո նրա դրությունը ավելի վատթարացավ: Հաջորդ առավոտ, երբ ճանապարհ ընկավ, հազիվ էր քարշ գալիս:

Մի սեպածե բլրի ստորոտում նա մի կառք տեսավ, որի ուղևորներից ողորմություն խնդրեց: Բայց շատ քչերն ուշք դարձրին նրան, և այն քչերն էլ առաջարկեցին, որ նա սպասեր մինչև իրենք կհասնեն բլրի գագաթը, ապա ինքը վազելով կհավասարվեր նրանց կառքին ու կստանար կես պեննի պարգև: Խեղճ Օլիվերը ճիգ արեց հետ չմնալ կառքից, բայց ուժը չպատեց, որովհետև շատ հոգնած էր և ոտքերը ցավում էին: Ուղևորները այդ բանը նկատելով, կես պեննիները հետ դրին իրենց գրպանները, նրան անվանելով ծուլ շան լակոտ, որ արժանի չէ ոչ մի պարգևի: Եվ կառքը աղմուկով հեռացավ՝ իր հետև թողնելով փոշու մի ամպ միայն:

Որոշ գյուղերում ամրացված էին գունավոր հսկա ցուցանակներ՝ զգուշացնելով բոլորին, որ այդ շրջանում մուրացողը բանտ կնետվի: Օլիվերը դրանից շատ էր վախենում և շտապում էր հեռանալ այդ վայրերից: Մի շարք այլ գյուղերում նա կանգնում էր պանդոկների առաջ, աղերսալի հայացքներ նետելով անցորդների վրա, իսկ դրա հետևանքը ընդհանրապես լինում էր այն, որ պանդոկի տիրուհին հրամայում էր տեղի ծառայողներից որևէ մեկին՝ վտարել այդ տարօրինակ տղային, քանի որ նա համոզված էր, թե սա այնտեղ եկած կլինե՞ր անպայման գողության համար: Երբ ողորմության համար դիմում էր որևէ ազարակատիրոջ տուն, տասից ինը դեպքերում սպառնում էին շներ արձակել նրա վրա, և երբ քիթը կոխում էր որևէ մի խանութից ներս, նրանք խոսում էին քիզըլի մասին, իսկ դա Օլիվերին այնպիսի սարսափ էր պատճառում, որ նա խսկույն չքանում էր այդտեղից:

Արդարեւ, եթե չլինէր մի բարեհարտ պահակ և մի մարդասեր պառավ լեղի, Օլիվերի տանջանքները վերջ կգտնէին ճիշտ այնպէս, ինչպէս իր մոր տանջանքներն էին վերջացել: Այլ խոսքով, նա արքայական մեծ ճանապարհին անպայման մահացած կլինէր: Բայց պահակը նրան մի քիչ հաց ու պանիր տվեց, իսկ պառավ լեղին, որը աշխարհի չգիտես որ ծայրամասում նավաբեկությունից ազատված, ոտաբորեկ թափառող մի թռռ ունէր, գթաց անտեր որբուկին և, շնայած այն բանին, որ ինքը ևս շատ համեստ պայմաններում էր ապրում, մեծապես օգնեց ու խրախուսեց նրան: Պառավ լեղիի սփոփիչ խոսքերը և կարեկցական արցունքները ավելի խոր հուզեցին նրա հոգին, քան թե այն բոլոր տառապանքներն ու վշտերը, որ նա կրել էր մինչ արդ:

Իր ծննդավայրից հեռանալու յոթերորդ օրն էր, երբ Օլիվերը, կաղեկաղ, հազիվ քարշ գալով, առավուտ վաղ մտաւ Բարնետ կոչված փողբիկ քաղաքը: Լուսամուտների փեղկերը դռնէ փակ էին, իսկ փողոցները՝ ամայի: Կյանքի առօրյան դռն չէր սկսվել: Արեւը հորիզոնից բարձրանում էր իր ամբողջ շքեղությամբ, բայց նրա լույսը տղայի լքված ու ողորմելի վիճակը ավելի բացահայտ դարձրեց, մինչ նա արյունածոր և փոշեթափախ ոտքերով նստել էր մի սառն շեմքին:

Փեղկերը աստիճանաբար բացվեցին. երթեկությունն սկսվեց: Անցորդներից ոմանք կանգ առան և մի քանի ըոպն սեւեռուն նայեցին Օլիվերին, կամ շտապ անցնելիս շուռ եկան, հարևանցիորեն նայեցին ու հեռացան: Բայց ոչ ոք չափոսեց նրան և կամ նեղություն չբաշեց հարցնելու, թե ինչպէս էր նա այդտեղ եկել: Մտաբառ տրամադրություն չունէր ու այդպէս էլ անշարժ մնաց իր տեղում:

Օլիվերը, աստիճանների վրա այսպէս կուշ եկած, անփութորեն իր շուրջն էր դիտում, զարմանալով, թե որքան շատ գինետներ կային այս քաղաքում (Բարնետում յուրաքանչյուր տանը հաջորդում է մեծ կամ փոքր մի գինետուն), և ապշած մտածելով այն մասին, թե փողոցում հանգիստ երթեկող կառքերը ինչպէս կարող էին ընդամենը մի քանի ժամում կտրել անցնել այն տարածությունը, որ մանկական քայլերով ինքը հազիվ էր գլուխ բերել յոթ տանջալի օրվա ընթացքում, ի հայտ բերելով իր տարիքին անհամապատասխան վճռական նոթյուն և գերբնական ուժ, երբ հանկարծ նրա ուշադրությունը գրավեց մի տղա, որ մի քանի ըոպն առաջ իր մոտով անտարբեր անցած լինելով, այժմ նորից վերադարձել և դեմի մայթից ուշի ուշով իրեն էր հետեւում: Մկղբում նա շատ մեծ նշանակություն չտվեց դրան, բայց տղան այնքան երկար ու սեւեռուն նայեց, որ Օլիվերը գլուխը բարձ-

բացրեց և ինքն էլ, փոխադարձաբար, սեեռուն նայեց նրան: Սրա վրա տղան սնցալ ալս կողմը և մոտենալով Օլիվերին՝ ասաց.

— Բարե, ա՛յ տղա, ի՞նչ դժբախտութիւնն է պատահել քեզ:

Այս հարցը տվող փոքրիկ տղան գրեթէ հասակակից էր նրան, բայց այնքան տարօրինակ տեսք ուներ, որ Օլիվերը կշանքում Նրբեք չէր հանդիպել անշարժ մեկին: Նրա քիթը տափակ էր, ճակատը լայն, ընդհանուր տեսքը համարյա գոնհիկ և շափազանց կեղտոտ, այնուամենայնիվ, նա ուներ հարուստ մարդու շարժումներ: Տարիքի համեմատ հասակը կարճ էր, ոտքերը աղեղնաձև էին, աչքերը մանր, տգեղ ու ծակող: Գլխակը գլխի վրա ափսեան թեթև էր դրված, որ ամեն բուհեանպաման վայր կրկններ, եթե նրա տերը շունենար գլուխը ճարպկութեամբ ցնցելու մի յուրահատուկ ձև, որը գարձալ նախկին տեղն էր բերում գլխաթիւր: Նա հագել էր մեծ մարդու պիջակ, որը համարյա կրունկներին էր հասնում: Թեզանիքները միշտ արմունկները ծաղված էին, ըստ երևութին, ձեռքերը թավշյա տաբատի գրպանների մեջ ավելի ազատ խրելու հետին նպատակով, քանի որ նա իր ձեռքերը միշտ գրպաններում էր պահում: Կարճ ասած՝ թեթևամիտ, սնապարծ և հոխորտացող մի փոքրիկ ջենթլմեն էր նա, և նրա հասակը, իր կիսամաշ կոշիկներով մեկտեղ, հասնում էր միայն չորս ոտք ու վնջ մատնաշաւի բարձրութեան:

— Բարե, ա՛յ տղա, ի՞նչ դժբախտութիւնն է պատահել քեզ,— հարցրեց այդ տարօրինակ փոքրիկ ջենթլմենը Օլիվերին:

— Ես շատ քաղցած եմ և հոգնած,— պատասխանեց Օլիվերը: Խոսելիս նրա աչքերում արցունքի լճեր գոյացան:— Շատ երկար ճանապարհ եմ քայլել: Յոթ օր է, որ քայլում եմ:

— Յոթ օր է, որ քայլում ես,— ասաց փոքրիկ ջենթլմենը:— Օ՛հ, հասկացա: Կտուցի հրամանով, հա՛: Բայց— ավելացրեց՝ նկատելով Օլիվերի շշմած հայացքը,— երևի չես էլ իմանա, թե ինչ բան է կտուցը, իմ թափառաշրջիկ ընկեր:

Օլիվերը հեղեթյամբ պատասխանեց, թե որքան ինքը գիտե, խոսքը թուշունի բերանի մասին է, որին կտուց են ասում:

— Օ՛հ, աստված իմ, ինչպիսի խակութիւն,— բացականչեց փոքրիկ ջենթլմենը:— Կի՛ր, ուրեմն, կտուցը դատաւորն է, իսկ երբ կտուցի հրամանով ես շարժվում, գնում ես ոչ թե ուղիղ առաջ, այլ միշտ դեպի վեր: Միշտ դեպի օդակն ես բարձրանում և երբեք ներքև չես իջնում: Անիվի վրա եղե՛լ ես:

— Ի՞նչ անիվ,— հարցրեց Օլիվերը:

— Ինչ անի՞վ. այն անիվը, որ շատ քիչ տեղ է գրավում և կարող է նույնիսկ քարե սափորի մեջ պտտվել: Այդ անիվը լավ է աշխատում այն ժամանակ, երբ մարդիկ վատ են ապրում, քանի որ լավ ապրելու դեպքում, անիվի համար աշխատող ձեռքեր չեն ճարվի: Բայց լսի՛ր,— շարունակեց փոքրիկ ջենթլմենը,— քեզ կերակրել է հարկավոր, և դու կկերակրվես: Ինքս էլ այս բոլորիս ծանոթությունն եմ, միայն մի շիլլինգ և կես պեննի կա մոտս, բայց քանի որ բանը այդտեղ հասավ, ոչինչ, ես քսակս շռայլորեն բաց կանեմ քեզ համար: Ապա՛, վե՛ր կաց տեսնեմ: Ա՛յ, այդպես: Դե՛, շարժվիր:

Փոքրիկ ջենթլմենը Օլիվերին օգնեց, որ վեր կենա, և նրան տարավ մոտակա նպարեղենի խանութը, որտեղ նա գնեց բավականաչափ երշիկ և կես նկանակ հաց: Զարմանալի հնարքով նկանակի միջուկից մի մասը դուրս քաշեց և փոշուց պահպանելու նպատակով երշիկը տեղավորեց գոյացած խոռոչի մեջ: Հետո, հացը առնելով իր թևի տակ, նրան առաջնորդեց փոքրիկ գինեատներից մեկի առանձնասենյակը: Այստեղ, խորհրդավոր պատանու կարգադրությամբ, մի գավաթ գարեջուր բերվեց, և Օլիվերը, անսալով իր նոր ընկերոջ հրահանգին, կերավ իր առաջ դրված ուտելիքը: Մինչ նա ագահորեն լափում էր հացն ու երշիկը, տարօրինակ տղան մերթ ընդ մերթ զննող հայացքով դիտում էր նրան:

— Լոնդոն՞ ես գնում,— ասաց տարօրինակ տղան, երբ Օլիվերը վերջապես ճաշն ավարտեց:

— Այո՛:

— Ապրելու տեղ ունե՞ս:

— Չունեմ:

— Դրա՞մ:

— Չունեմ:

Տարօրինակ տղան սուկեց և ձեռքերը խրեց գրպանները այնքան, ինչքան պիչակի թևքերը թույլատրում էին անել այդ:

— Դու Լոնդոնո՞ւմ ես ապրում,— հարցրեց Օլիվերը:

— Տանը լինելու դեպքում, այո՛,— պատասխանեց տղան:— Երևի այս գիշեր կցանկանայիք քնելու տեղ ունենալ, այդպես չէ՞:

— Այն էլ ինչպե՞ս,— պատասխանեց Օլիվերը:— Գլուղից դուրս եկած օրից դեռևս ծածկի տակ քնած չկամ:

— Դրա համար արժե՞ լաց լինել,— ասաց փոքրիկ ջենթլմենը:— Ես այս գիշերը պետք է անպայման Լոնդոնում լինեմ. այնտեղ ես ճա-

նաշում հմ մի հարգելի ծեր ջենթլմենի, որը քեզ ձրի օթեան կտրամադրի և փոխարենը ոչինչ չի պահանջի, իհարկե, եթե նրա մոտիկ մարդկանցից մեկը ծանոթացնի քեզ: Իսկ նա մի՞թե ինձ չի ճանաչում: Իհարկե՞ ոչ: Բոլորովի՛ն ոչ: Անշո՛ւշտ ոչ:

Փոքրիկ ջենթլմենը ժպտաց, կարծես ականարկելու համար, թե ըրուցցի վերջին մասը ղվարթ հեգնանք էր, և գարեջրի մնացորդն ըմպեց:

Պատասպարանի այդ անսպասելի առաջարկը այնքան հրապուրիչ էր, որ մերժելը անմտություն կլիներ, մանավանդ, երբ այս առաջարկին անմիջապես հաջորդեց այն վստահեցուցիչ պարագան, թե հիշյալ ծերունի ջենթլմենը Օլիվերին իսկույն կապահովեր նաև համապատասխան աշխատանքով: Սույն խոսակցությունը աստիճանաբար ստացավ ավելի ընկերական, մտերիմ բնույթ, որի ընթացքում Օլիվերը իմացավ, որ իր բարեկամի անունը Ջեկ Դոֆինդ էր, և որ նա վերոհիշյալ ջենթլմենի սերն ու համակրանքն էր վայելում:

Միստր Դոֆինդի արտաքինը երևութից դատելով կարելի էր մտածել, թե նրա խնամակալը գուցե այնքան էլ մեծ հոգածություն չէր ցուցաբերում իր պաշտպանյալների նկատմամբ: Բայց, քանի որ տղան բավականին թեթևաբարո և սանձարձակ խոսեցական էր և երգվում էր, որ իր մտերիմ ընկերների շրջապատում ավելի շատ ճանաչված էր «Հնարամիտ Ստահակ» կեղծանունով, Օլիվերը հզորակացրեց, որ երևի այդպիսի շվայտ ու անպատասխանատու նկարագրի տեր մեկի հանդեպ ցույց տրված խնամքները իզուր էին շոռյված: Այս տպավորություն տակ նա ներքուստ որոշեց հնարավոր եղածի չափ կարճ ժամանակում ծեր ջենթլմենի նպաստավոր կարծիքին արժանանալ: Եվ եթե գտներ, որ Ստահակը անուղղելի էր, որը ավելի քան հավանական էր, այդ դեպքում նրա հետ իր ծանոթությունը շարունակելու պատվից միանգամ ընդմիշտ կհրաժարվեր:

Քանի որ Ջեկ Դոֆինդը համաձայն չէր, որ գիշերը վրա հասնելուց առաջ լոնդոն մտնեին, ուստի ժամը գրեթե տասնմեկն էր, երբ հասան Ալլինգտոնի ուղեփակը: Հետո «Հրեշտակ»-ից անցնելով մտան Սուրբ Ջոնսի պողոտան, այնտեղից ինչ-որ նեղ փողոցով դուրս եկան Սեալերս Ուելս թատրոնի մոտ, ապա անցան էքսմաութ փողոցն ու Քափիս Րովը և հասան ինչ-որ աղքատանոցի թաղ: Այնտեղից նրանք ուղղվեցին դեպի այն հողամասը, որը ժամանակին Հոկլի-ին-տը-հոլ անունն էր կրում: Այնուհետև Փոքրիկ Սաֆրոնի բլուրով հասան Մեծ

Սաֆրոնի բլուրը. այստեղ Ստահակը արագացրեց իր քայլերը և հրահանգեց Օլիվերին կրնկակոխ հետևել իրեն։

Չնայած Օլիվերի ուշադրությունը կենտրոնացած էր իր առաջնորդի վրա, այնուամենայնիվ, ճանապարհին նա մերթ ընդ մերթ թուուցիկ ակնարկներ էր նետում շուրջը։ Դրանից ավելի կեղտոտ և ավելի թշվառ վայր նա երբեք տեսած չկար։ Փողոցը շատ նեղ էր. ցեխոտ, և օդը հագեցած գարշահոտություններով։ Թաղամասում կային բազմաթիվ փոքր խանութներ, բայց առևտրի ապրանքը՝ չարժև միայն անթիվ ու անհամար երեխաներն էին, որոնք, նույնիսկ գիշերվա այդ ժամին, տներից ներս ու դուրս էին սողոսկում, կամ թե ճիշեր էին արձակում ներսից։ Այս ընդհանուր քաոսային տեսարանում բարգավաճ տեսք ունեցող միակ վայրերը գինետներն էին, որտեղ իռլանդացի ամենաընկած դասակարգի մարդիկ իրենց ամբողջ ուժով բանավիճում ու հակաճառում էին։ Գլխավոր պողոտայից ճյուղավորվող ճամփաների և ծածկված բակերի արանքից երևում էին բազմաթիվ տներ, որտեղ հարբած կանայք և տղամարդիկ ուղղակի թավալվում էին կեղտի մեջ։ Որոշ տներից զգուշությամբ դուրս էին գալիս հաղթանդամ, վատ արտաքինով մարդիկ, որոնք, ըստ երևույթին, այնքան էլ բարի նպատակներ չէին հետապնդում։

Այս բոլորը այնքան վատ ազդեցին Օլիվերի վրա, որ նա սկսեց մտածել, թե արդյոք ավելի լավ չէ՞ր լինի, եթե փախչեր, երբ նրանք հասան բլրի ստորոտը։ Նրա առաջնորդը տղայի թևից բռնեց, հրելով բաց արավ մի դուռ Ֆիլդ Լեյնի մոտ և նրան ներս քաշելով՝ դուռը իր հետևից ծածկեց։

— Ո՞վ է,— Ստահակի սուղոցին ի պատասխան լավեց մի ձայն ներքևից։

— Սրիկայություն և հաջողություն,— եղավ պատասխանը։

Ըստ երևույթին, սա ինչ-որ պայմանական խոսք կամ նշանաբան էր, որ հայտնում էր, թե ամեն ինչ կարգին է, քանի որ միջանցքի հեռավոր ծայրում, պատի վրա մի աղոտ մոմի լույս պլպլաց, և խոհանոց տանող հին սանդուղքի կոտրած բազրիքի հետևից մի տղամարդու գլուխ երկարեց դուրս։

— Տեսնում եմ երկուսով եք,— ասաց մարդը, ճրագը բարձրացնելով և ձեռքով աչքերը ստվերելով։— Այդ մյուսն ո՞վ է։

— Մի նոր ընկեր է,— պատասխանեց Զեկ Դոբինզը, Օլիվերին առաջ հրելով։

— Որտեղի՞ց է եկել։

— Դեռահասներին երկրից, Ֆեզինը վերևում է:

— Այո՛, թաշկինակներն է ջոկում: Դե՛, գնացե՛ք վերև:

Եվ ճրագն ու գլուխը անհայտացան:

Օլիվերը, մի ձեռքով մթության մեջ խարխափելով, մյուսով իր ուղեկցի ձեռքից ամուր բռնած, մեծ դժվարությամբ բարձրացավ մուժ ու ջարդված ստնդուգներով: Իսկ իր առաջնորդը, հեշտությամբ բարձրանալով, ցույց տվեց, որ լավ ծանոթ էր շրջապատին: Ապա բաց արավ տան հետևի մասում գտնվող ինչ-որ սենյակի դուռը և Օլիվերին քաշեց ներս:

Սենյակի պատերն ու ձեղունը կեղտի և հնության պատճառով ամբողջապես սևացել էին: Բուխարու առաջ կար եղևնու փայտից մի սեղան, որի վրա դրված էին գարեջրի շշի բերանին կպցրած մի մոմ, երկու-երեք կլայեկած թաս, մի նկանակ հաց, կարագ և մի ափսե: Տապակի մեջ, որ առասանով ամրացրած էր բուխարուն, տապակվում էին մի քանի երշիկ: Պատառաքաղը ձեռքին, բուխարու մոտ ճաշի պատրաստմանը հետևում էր շքտ ծեր, զառամյալ մի Հրեա, որի գարշելի ու սրիկայական դեմքն սքողված էր շիկակարմիր ու թնճկոտած մազերի զանգվածով: Նա հագել էր բամբակյա, ճարպակուր մի սենեկագզեստ, և այնպես էր երևում, որ նրա ուշադրությունը բաժանված էր տապակի ու ինչ-որ կախիչի միջև, որի վրա մեծ թվով մետաքսյա թաշկինակներ կային: Հին պարկերից պատրաստված մի քանի կոշտ խշտյակներ անխնամ գցված էին հատակին՝ իրար կողք կողքի: Սեղանի շուրջը Ստահակին համարյա հասակակից չորս-հինգ տղա նըստած ծխում էին կավի երկայն ծխամորճերից և խմում էին միջին տարիքի մարդկանց հատուկ լրջությամբ: Նրանք բոլորը հավաքվեցին իրենց ընկերոջ շուրջը, երբ նա ինչ-որ բաներ փսփսաց Հրեայի ականջին, ապա շուռ գալով՝ նշանակալից ժպտացին Օլիվերին: Նույնն արեց նաև Հրեան, պատառաքաղը ձեռքին:

— Ահա իմ ընկերը, Օլիվեր Թվիստը, Ֆեզին,— ասաց Զեկ Դոբինզը:

Հրեան նորից բազմանշանակ ժպտաց, խոր գլուխ տվեց Օլիվերին և սեղմելով նրա ձեռքը՝ հույս հայտնեց, որ շուտով նրա հետ ավելի մոտիկից ծանոթանալու պատվին կարժանանա:

Փոքրիկ ջենթլմենները՝ ծխամորճները բերաններին, բոլորվեցին նրա շուրջը և ամուր սեղմեցին նրա երկու ձեռքերը, մանավանդ այն ձեռքը, որ կապոցն էր բռնել: Փոքրիկ ջենթլմեններից մեկը օգնելու

Մենք պատրաստակամությամբ կախեց նրա կեպին, իսկ մեկ ուրիշը, առավել հոգատարութուն ցուցաբերելով, ձեռքերը խրեց նրա գրպանները և հոգնած Օլիվերին փրկեց քնելուց առաջ իր գրպանները դատարկելու տաղտուկից: Այս քաղաքավարի վերաբերմունքը կարող էր դեռ երկար շարունակվել, եթե Հրեան ձեռքի պատառաքողով չիփեր այդ փոքրիկ ջենթլմենների գլուխներին և ուսերին, ազդարարելով նրանց վերջ տալ այդ հյուրասիրությանը:

— Մենք շատ ուրախ ենք, որ ծանոթացանք քեզ հետ, Օլիվեր, չափազանց ուրախ,— ասաց Հրեան:— Ստահակ, երշիկները վերցրու և կրակին մոտ Օլիվերի համար մի տաշտ դիր: Ահ, աչքերդ թաշկինակներին ես հառել, սիրելիս: Բավական շատ են, չէ՞: Մենք հենց նոր ենք ջոկել դրանք և պատրաստել լվացքի համար: Ահա և բոլորը, Օլիվեր: Ահա և բոլորը: Հա՛, հա՛, հա՛:

Ճառի այս վերջին մասում զվարթ ջենթլմենի խոստումնալից աշակերտները ցնծագին աղաղակներ բարձրացրին և ուրախ տրամադրությամբ գնացին ընթրելու:

Օլիվերը կերավ իր բաժին ճաշը, այնուհետև Հրեան մի բաժակ ջրախառն ամաք ջին տվեց նրան և ասաց, որ պետք է իսկույն խմել, քանի որ ըմպանակը հարկավոր էր նաև մի ուրիշ ջենթլմենի: Օլիվերը ենթարկվեց հրամանին: Դրանից անմիջապես հետո նա տարտամորեն զգաց, որ իրեն պառկեցրին խշտյակներից մեկի վրա, ապա սուզվեց խոր քնի մեջ:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ ընթերցողը ավելի մոտիկից է ծանոթանում հանելի ծեփունի ջենթլմենի և նրա խոստումնալից աշակերտների հետ

Հաջորդ առավոտ, երբ Օլիվերը զարթնեց խոր ու երկարատև քնից, արևը վաղուց արդեն ծագել էր: Տանը ոչ ոք չկար բացի ծեր Հրեայից, որը սրճամանը կրակի վրա դրած՝ նախաճաշի համար սուրճ էր պատրաստում: Նա երկաթյա գդալով խառնում էր սուրճը և մեղմորեն սուլում ինչ-որ եղանակ: Այս բոլորի ընթացքում, սակայն, նա հրեման կանգ էր առնում, լարում էր լսողութունը և, երբ ներքևից

որիւնք անհանգստացնող աղմուկ չէր լսում, հանդարտվելով շարունակում էր իր նախկին զբաղմունքը:

Ձնայած Օլիվերը վարժեցել էր, այնուամենայնիվ գտնվում էր այն անրջային վիճակում, երբ մարդ գրեթե անգիտակ է իր շուրջը կատարվածին, և մի քանի րոպեում երազում է այնքան, որքան չէր երազի, եթե նույնիսկ հինգ երկար գիշեր քնած լիներ կատարյալ անզգացության մեջ: Նման պահերին մահկանացուն հազիվ թե կարողանա գիտակցել իր մտքի գործունեությունը և պատկերացում ունենա նրա գործության մասին, թե նա ինչպես, ազատվելով մարմնական կաշկանդումից և արհամարհելով ժամանակ ու տարածություն, դուրս է սլանում երկրի սահմաններից:

Ահա մոտավորապես այդպիսի վիճակումն էր Օլիվերը այդ պահին: Նա Հրեային տեսնում էր կիսափակ աչքերով, լսում էր նրա ցածրաձայն շվշվոցը և սրճամանի կողերին խփվող գդալի չխկնկոցը, բայց միևնույն ժամանակ նրա միտքը զբաղված էր վերհիշելով բուլոր այն մարդկանց, որ նա երբևէ ճանաչել էր:

Երբ սուրճը պատրաստվեց, Հրեան սրճամանը կրակի վրայից վերցրեց, մի քանի րոպե անվճռական դիրքով կանգնեց, կարծես չմանալով ինչ անել, ապա շուռ եկավ, Օլիվերին նայեց և ձայն տվեց նրան: Տղան չպատասխանեց: Ըստ երևույթին, քնած էր:

Երբ համոզվեց, որ քնած է, Հրեան անշշուկ գնաց դեպի դուռը և փականքով ամրացրեց: Ապա նա, ինչպես թվաց Օլիվերին, հատակի վրա գտնվող ինչ-որ գաղտնի բացվածքից մի արկղիկ դուրս քաշելով՝ զգուշությամբ դրեց սեղանի վրա: Հրեայի աչքերը փայլեցին, երբ բաց արավ արկղիկի կափարիչը և մեջը նայեց: Մի հին աթոռ քաշելով սեղանի մոտ՝ նստեց և միջից վերցրեց մի հրաշալի ոսկե ժամացույց, որ պսպղում էր աղամանդներից:

— Ահ,— ասաց Հրեան՝ ուսերը թոթվելով և ամբողջ դեմքը զարհուրելի մի ժպիտով ծամածռելով:— Ծարպի՛կ շներ, ճարպի՛կ շներ: Մինչև վերջ հավատարիմ: Այդպես էլ նրանք ծեր կղերականին շասացին, թե որտեղ էին այս գոհարեղենները: Նրբեք չմատնեցին ծերունի Ֆեգինին: Եվ ինչո՞ւ պետք է մատնեին: Հո կախաղանի օղակը չէր թուլանալու նրանց վզի շուրջը, կամ մահապատիժը չէր կանխվելու: Իհարկե ոչ: Հրաշալի՛ տղաներ, հրաշալի՛ տղաներ:

Այսպես քրթմնջալով, Հրեան ժամացույցը դրեց իր տեղը ու նույն արկղիկից դուրս բերեց վեց այլ ժամացույցներ և նույն ազահույթությամբ ու հաճույքով քննեց դրանք: Ժամացույցներից բացի, նա

արկղից առանձին-առանձին դուրս բերեց խիստ թանկարժեք, պսպղուն քարերով մատանիներ, զարդասեղներ, ապարանջաններ և այլ զանազան զարդեղեններ, որոնք բոլորը հմտորեն պատրաստված արվեստի նմուշներ էին, և որոնց անունն անգամ Օլիվերը երբեք լսած չկար:

Այս բոլորը վերստին արկղիկի մեջ տեղավորելուց հետո Հրեան հանեց մի ուրիշ զարդ, այնքան փոքրիկ, որ տեղավորվում էր բոի մեջ: Դրա վրա ինչ-որ մանրատառ մակագրություն կար, որովհետև Հրեան զարդը դրեց սեղանին և ձեռքով ստվերելով՝ ուշադրությամբ երկար դնեց: Ի վերջո թաքցրեց և ինքնագոհ հենվեց աթոռին ու քրթմընջաց:

— Ի՞նչ հրաշալի բան է գլխատելը: Մեծած մարդիկ երբեք չեն զղջում, մեռածները երբեք երևան չեն հանում տգեղ պատմություններ: Ա՛հ, որքա՛ն հրաշալի է մահապատիժը այս արհեստի համար: Բոլոր հինգն էլ մի գծի վրա շարվեցին. ոչ մեկը կենդանի չմնաց որպեսզի մեղսակիցներին մատնի:

Հրեան իր սե, փայլուն աչքերով սեևոտն մի կետի էր նայում: Այս բառերն ասելիս նրա հայացքը հանկարծ ընկավ Օլիվերի դեմքին: Տղան լուռ զարմանքով և լարված ուշադրությամբ իրեն էր հետևում: Չնայած հայացքների փոխանակումը տեեց միայն մի աղընթարթ, այնուամենայնիվ, դա բավական էր Հրեային համոզելու, որ իրեն նկատել են: Նա շիկեցով փակեց արկղի կափարիչը և սեղանի վրայից վերցնելով հացի դանակը՝ մոլեգնած վեր թռավ տեղից: Այսուհանդերձ, սաստիկ դողում էր, քանի որ Օլիվերը, հակառակ իր սարսափած վիճակին, տեսավ, թե դանակը ինչպես էր երերում նրա ձեռքի մեջ:

— Սա ի՞նչ բան է,— գոռաց Հրեան:— Ինչո՞ւ ես ինձ դարանում: Ինչո՞ւ ես զարթնել: Ի՞նչ ես տեսել: Խոսի՛ր, լակո՛ւտ: Շո՛ւտ արա, խոսի՛ր, եթե կյանքը թանկ է քեզ համար:

— Այլևս չէի կարող քնել, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը հեղորեն:— Ներեցեք ինձ, եթե ձեզ անհանգստացրել եմ:

— Հո մի ժամ առաջ արթուն չէիր,— կատաղած գոռաց Հրեան:

— Ո՛չ, ո՛չ, արթուն չէի,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Իսկապե՞ս,— սպառնալից որոտաց Հրեան, առաջվանից ավելի կատաղի մոլուցքով:

— Երբևրեւ եմ, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը թախանձանքով:— Իսկապես արթնացած չէի, տեր իմ:

— Լա՛վ, լա՛վ, սիրելիս,— ասաց Հրեան միանգամից, իր նախկին

խոսեցակերպին վերադառնալով և դանակի հետ փոքր-ինչ խաղալուց հետո՝ դրեց սեղանին, ասես կամենալով ստեղծել այն տպավորութիւնը, թե իբր կատակի համար էր վերցրել։— Անշուշտ, ես գիտեմ, սիրելիս։ Ես միայն փորձեցի վախեցնել քեզ։ Դո՛ւ քաջ տղա ես, Հա՛, հա՛, դու քաջ տղա ես, Օլիվեր։— Հրեան քրքշալով ձեռքերը շփեց իրար, այնուամենայնիվ անհանգստութեամբ նայեց արկղին։

— Այս գեղեցիկ բաներից որեւէ մեկը տեսա՞ր, սիրելիս,— փոքր վարանումից հետո ձեռքը արկղի վրա դնելով ասաց Հրեան։

— Այո, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը։

— Ա՛հ,— ասաց Հրեան գունատվելով։— Դրանք, դրանք իմն են, Օլիվեր, իմ փոքր հարստութիւնը։ Իմ ծերութեան տարիների միակ ապավենը։ Մարդիկ ինձ ազահ են անվանում, միայն ազահ և ուրիշ ոչինչ։

Օլիվերը եզրակացրեց, որ ծերունի ջենթլմենը իրոք պետք է ազահ լիներ, որպեսդէլ ալոքան ժամացույցների ունենալով հանդերձ, բնական վեր ալոքան կեղտոտ մի վայրում։ Բայց մտածելով, որ գուցե Ստահակի և մյուս տղաների նկատմամբ նրա ունեցած հոգատարութիւնը բավական մեծ ծախսերի հետ է կապված, պարզապէս ականաժալից նայեց նրան և հարցրեց, թե արդյոք չի՞ կարելի վեր կենալ։

— Իհարկե կարելի է, սիրելիս,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը։— Դռան հետեւի անկյունում ջրամանը լիքը ջուր կա։ Բեր այստեղ, սիրելիս, ես քեզ մի աման կտամ՝ մեջը կլվացվես։

Օլիվերը վեր կացավ, գնաց սենյակի մյուս ծայրը և կուցավ, որ ջրամանը բարձրացնի։ Երբ շուտ եկավ, արկղը արդեն անհետացել էր։

Նա հազիվ էր վաղցվել, կարգի էր բերել ամեն ինչ և Հրեայի ցուցումով ջուրը լուսամուտից դուրս թափել, երբ Ստահակը վերադարձավ։ Նրան ընկերակցեում էր մի շատ աշխույժ երիտասարդ, որին Օլիվերը նախորդ երեկո տեսել էր ծխելիս, և որին այժմ պաշտոնապէս ներկայացրին իրեն Զարլի Բեյթս անունով։ Սուրճն արդեն պատրաստ լինելով, Ստահակը դուրս հանեց գլխարկի մեջ դրած տաք հացն ու երշիկը, որ իր հետ էր բերել, և նրանք շորսով նստեցին նախաճաշելու։

— Ուրեմն,— ասաց Հրեան, խորամանկ մի հայացք նետելով Օլիվերի կողմը և խոսքն ուղղելով Ստահակին,— հույս ունեմ, որ դուք այս առավոտ լավ աշխատեցիք, սիրելիներս։

— Այն էլ ինչպե՞ս,— պատասխանեց Ստահակը։

— Ստանանների պես,— ավելացրեց Զարլի Բեյթսը։

— Հրաշալի տղաներ եք, հրաշալի տղաներ,— ասաց Հրեան։—
Դու ի՞նչ ես բերել, Ստահակ։

— Երկու դրամապանակ,— պատասխանեց փոքրիկ ջենթլմենը։

— Լի՞քն են,— հարցրեց Հրեան անձկությամբ։

— Բավականին,— պատասխանեց Ստահակը, Ֆեգինին հանձնե-
լով երկու դրամապանակ, որոնցից մեկը կանաչ էր, մյուսը՝ կարմիր։

— Կարող էին ավելի ծանր լինել,— ասաց Հրեան մեջն ուշա-
դիր զննելուց հետո,— բայց շատ կոկիկ ու խնամքով են պատրաստ-
ված։ Հմուտ արհեստավորի գործ է, այնպես չէ՞, Օլիվեր։

— Շատ հմուտ, տեր իմ,— պատասխանեց Օլիվերը։

— Իսկ դո՞ւ ինչ ես բերել, սիրելիս,— դիմեց Ֆեգինը Չարլզ
Բեյթսին։

— Սրբիչներ,— պատասխանեց Բեյթսը գրպանից չորս թաշկի-
նակ հանելով։

— Վատ չէ,— ասաց Հրեան դրանց մանրազնին նայելուց հե-
տո,— շատ ընտիր թաշկինակներ են, շա՛տ։ Միայն թե տառերը լավ
չեն գործված, Չարլի, հետևաբար, հարկավոր է ասեղով քանդել
դրանք։ Մենք Օլիվերին կսովորեցնենք թե ինչպես պետք է անել։
Լսիր, Օլիվեր, ուզո՞ւմ ես սովորել։ Հա՛, հա՛, հա՛։

— Ձեր կամքն է, տեր իմ,— ասաց Օլիվերը։

— Կցանկանալի՞ր Չարլի Բեյթսի նման հեշտությամբ թաշկի-
նակ սարքելու ձևն իմանալ, սիրելիս,— հարցրեց Հրեան։

— Մեծ հաճույքով, սրբ, եթե միայն դուք ցույց տալիք, թե ինչ-
պես են սարքում,— պատասխանեց Օլիվերը։

Այս պատասխանը Բեյթսին այնքան զվարճալի թվաց, որ նա
դարձյալ քրքրաց, որի հետևանքով չկարողացավ սուրճը կուլ տալ և
քիչ էր մնում խեղդվել։

— Աստված իմ, նա դեռ որքան խակ է,— իր անբաղաքավարի
վարմունքը արդարացնելու համար ասաց Չարլին, երբ մի քիչ հան-
գրատացավ։

Ստահակը ոչինչ չասաց. նա միայն Օլիվերի մազերը շոյեց այն-
պես, որ ընկան նրա աչքերի վրա, և ավելացրեց, որ ժամանակի ըն-
թացքում ավելի փորձառու կդառնա։ Այա ծեր ջենթլմենը, տեսնելով,
որ Օլիվերը շիկնում է, նյութը փոխեց՝ հարցնելով, թե զխատմանը
շա՞տ բազմություն կար այդ առավոտ։ Այդ բանը Օլիվերին ավելի
զարմանք պատճառեց, որովհետև տղաների տված պատասխաններից
պարզ երևում էր, որ երկուսն էլ այնտեղ էին եղել, և նա ավելի ու

ալելիի զարմացավ, թե նրանք ինչպես էին հնարավորութուն ունեցել այդքան կարճ ժամանակվա ընթացքում այդքան շատ գործ տեսնել:

Երբ նախաճաշը վերջացավ, զվարթ ժեր ջենթլմենը, և երկու տղաները մի շատ հետաքրքիր ու անսովոր խաղ ցուցադրեցին, որը կատարվեց հետևյալ ձևով: Զվարթ ժեր ջենթլմենը տաբատի մի գրպանը քթախոտի մի տուփ դրեց, մյուս գրպանը՝ մի ծոցատետր, բաճկոնի գրպանը՝ մի ժամացույց, որի շղթան վզից էր կախված, շապկի կրծքին ամրացրեց կեղծ-ադամանդյա մի զարդասեղ, ապա վերարկուն լավ կոճկելուց և ակնոցի տուփն ու թաշկինակը վերարկուի գրպաններում տեղավորելուց հետո, գավազանը ձեռքին սկսեց սենյակի մի ծայրից մյուսը ճեմել, նման այն ժերունի ջենթլմեններին, որոնց օրվա բոլոր ժամերին կարելի է տեսնել փողոցներում շրջագայելիս: Նա կանգ էր առնում մերթ բուխարու և մերթ դռան մոտ, ձևացնելով, թե բոլորովին տարված է ցուցափեղկերը դիտելով: Այդ դիրքում նա շարունակ շուրջն էր նայում, իբր թե գողերից զգուշանալով, և գրպանները առանձին-առանձին շոշափում, ստուգելու, թե արդյոք ոչինչ չի՞ կորցրել: Նա այս բոլորը անում էր այնքան բնական ու միաժամանակ այնքան զվարճալի ձևով, որ Օլիվիերը ծիծաղից թուլացավ, և աչքերից արցունքներ հոսեցին:

Ամբողջ ժամանակ երկու տղաները նրան շատ մոտիկից էին հետևում և ամեն անգամ, երբ նա շրջվում էր, այնքան ճարպկությամբ անհայտանում էին, որ անկարելի էր նրանց շարժումներին հետևել: Վերջապես, Ստահալը, իբր. թե պատահաբար, նրա ոտքը կոխեց, մինչ Չարլի Բեյթսը ձևացրեց, թե նրա վրա ընկավ, և հենց այդ մի րոպեի ընթացքում շրջադարձով արագությամբ նրանք Հրեայից վերցրին քթախոտի տուփը, ծոցատետրը, ժամացույցը, շղթան, զարդասեղը, թաշկինակը, և նույնիսկ ակնոցի տուփը: Նթե ժեր ջենթլմենը գզում էր, թե որևէ ձեռք մտել էր գրպաններից մեկնումեկը, նա բարձրաձայն ասում էր, թե որ գրպանն է, և խաղը վերսկսվում էր:

Երբ այս խաղն արդեն բազմիցս կրկնվել էր, փոքրիկ ջենթլմեններին այցելության եկան երկու լեզիներ, որոնցից մեկը կոչվում էր Բեթ, իսկ մյուսը՝ Նենսի: Այս լեզիները ճոխ մազեր ունեին, թեպետ ոչ այնքան կոկիկ սանրվածք, և հագած էին կեղտոտ կոշիկներ ու գուլպաներ: Նրանք գուցե շատ գեղեցիկ չէին, բայց նրանց այտերի գույնը բավականաչափ վառ էր: Երկուսն էլ կենսախիռն աղջիկներ էին երևում, և նրանց չափազանց անկաշկանդ շարժումներից ու խոսելու

հաճելի եղանակից Օլիվերը եզրակացրեց, որ նրանք հրաշալի աղջիկներ էին իսկապես: Եվ անկասկած այդպես էր:

Այս հյուրերը երկար մնացին, և երբ լեդիներին մեկը զանգատվեց, թե ինչ-որ սառնություն է զգում իր ներսում, ոգելից խմիչքներ մատուցեցին, որից հետո խոսակցությունն ստացավ շատ աշխույժ բնույթ: Վերջապես, Չարլի Բեյթսը իր կարծիքը հայտնելով ասաց, թե ժամանակն էր «սմբակը պայտելու»: Օլիվերին թվաց, թե դա ֆրանսերենով նշանակում էր զբոսնել, քանի որ դրանից անմիջապես հետո Ստահակը, Չարլի Բեյթսը և երկու փոքրիկ լեդիները դուրս եկան, նախապես ծախսելու համար՝ դրամ ստանալով ազնիվ ծերունի Հրեայից:

— Հաճելի կշանք է, այնպես չէ՞, սիրելիս,— ասաց Ֆեզինը:— Նրանք գնացին զբոսնելու:

— Իսկ իրենց գործն ավարտե՞լ են, տեր իմ,— հարցրեց Օլիվերը:

— Այո՞,— ասաց Հրեան,— այսուհանդերձ, հիմն դրսում գտնված միջոցին մի բան պատահի, վստահ եղիր, ձեռքից բաց չեն թողնի, սիրելիս, իհարկե բաց չեն թողնի: Նրանք թող քեզ օրինակ ծառայեն, Խրեկիս: Նրանք թող քեզ օրինակ ծառայեն:— Նա իր խոսքերը ավելի ազդու դարձնելու համար ունեկիով խփեց օջախին:— Կատարիք աշն ամենը, ինչ պատվիրում են քեզ և բոլոր հարցերի շուրջ նրանցից խորհուրդ վերցրու, մանավանդ Ստահակից, սիրելիս: Հետագայում նա հայտնի մարդ կդառնա: Նա անպայման հայտնի մարդ կդառնա և քեզ էլ նշանավոր կդարձնի, եթե նրան հետևես: Թաշկինակս երեւում է իմ գրպանից կախված, սիրելիս,— ասաց Հրեան հանկարծ կանդ առնելով:

— Երևում է, տեր իմ,— ասաց Օլիվերը:

— Հապա փորձիր... Կարո՞ղ ես այնպես թոցնել թաշկինակը, որ ես ոչինչ չիմանամ: Դու առավոտյան տեսա՞ր, թե նրանք ինչպես էին այդ անում:

Օլիվերը մի ձեռքով գրպանի ծայրը ներքևից բռնեց ճիշտ այնպես, ինչպես Ստահակն էր բռնել, և մյուսով թաշկինակը թեթևորեն դուրս քաշեց:

— Հանեցիր,— բացականչեց Հրեան:

— Ձեռքիս մեջ է,— ասաց Օլիվերը թաշկինակը ցույց տալով:

— Շատ ուշիմ տղա ես, սիրելիս,— ասաց զվարճաբան ծեր ջենթլմենը՝ Օլիվերի գլուխը շոյելով:— Ավելի ճարպիկ երեսա կանգու՝ մըս չեմ տեսել: Ահա քեզ մի շիլլինգ: Եթե այսպես շարունակես, դա-

րուս ամենահայտնի մարդը կդառնաս: Իսկ այժմ արի քեզ ցույց տամ, թե ինչ ձևով են ասեղնագործված տառերը հեռացնում թաշկինակե-
րից:

Օլիվերը երկար մտածեց, թե խաղի ձևով ծեր ջենթլմենի գրա-
նից թաշկինակ թոցնելը ինչ կապ ուներ հայտնի մարդ դառնալու հետ:
Բայց մտածելով, որ Հրեան տարիքով իրենից ավելի մեծ լինելով՝
անշուշտ ավելի շատ բան գիտեր, լուռ հետևեց նրան դեպի սեղանը
և շուտով խորանուզվեց իր նոր աշխատանքի ուսումնասիրության մեջ:

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Օլիվերը ավելի մոտիկից է ծանոթանում իր նոր ընկերների հետ և
շատ թանկ գնով փորձառություն է ձեռք բերում: Կարճ, բայց շատ
կարևոր մի գլուխ այս պատմության մեջ

Օլիվերը երկար ժամանակ փակված մնաց Հրեայի սենյակում,
որտեղ զբաղվում էր թաշկինակների վրայից ասեղնագործված տառե-
րը մաքրելու գործով (իսկ նման թաշկինակներ մեծ քանակությամբ
էին տուն բերվում) և երբեմն էլ մասնակցելով արդեն իսկ նկարագր-
ված խաղին, որը Հրեան ու երկու տղաները հետևողականորեն ցու-
ցադրում էին ամեն առավոտ:

Վերջապես, մաքուր օդի պակասից հյուծվելով, նա սկսեց ոչ մի
առիթ բաց չլիողնել ծեր ջենթլմենից խնդրելու, որ իրեն էլ մյուս երկու
տղաների հետ ուղարկի աշխատանքի: Օլիվերը առավել ևս մտահոգ-
վում էր գործի լծվելու նաև այն պատճառով, որ նա արդեն ծանոթ
էր ծերունի ջենթլմենի բնավորության դաժան գծերին: Որովհետև,
եթե պատահեր, որ Ստահակն ու Չարլի Բեյթսը գիշերները ձեռնու-
նայն տուն վերադառնային, նա երկար ու խստորեն քարոզաբանում
էր ծուլլ ու անգործունյա լինելուց առաջ եկած դժբախտությունների
մասին և, ծրաշան կյանքի անհրաժեշտությունը զգացնելու նպատա-
կով, տղաներին ուղարկում էր քնելու առանց ընթրիքի: Մի անգամ,
արդարև, նա այնքան առաջ գնաց, որ աստիճաններից ցած գլորեց
նրանց, բայց սա իր առաքինությունները արտահայտելու բացառիկ
ձև էր:

Վերջապես, մի առավոտ Օլիվերը ստացավ աշխատանքի գնա-

լու վաղուց երազած թուլլովութիւնը: Վերջին մի քանի օրվա ընթացքում թաշկինակներ չէին եղել տառերը քանդելու համար, և ճաշերի քանակը կարծես պակասել էր: Գուցե այս բոլորի պատճառով էր, որ ծեր ջենթլմենը իր հավանութիւնը տվեց: Բայց ինչ պատճառով էլ որ լինէր, նա տղային հանձնեց Չարլզ Բեյթսի ու նրա բարեկամ Ստահակի խիստ հսկողութիւնը և ուղարկեց աշխատանքի:

Երեք տղաները դուրս եկան տանից: Ստահակը իր թեզանիքները ծալել և գլխարկը ըստ սովորականի դրել էր գլխի կատարին: Չարլի Բեյթսը ձեռքերը գրպաններում, սքլտալով քայլում էր մյուս կողմից, իսկ Օլիվերը այդ երկուսի միջև ինքն իրեն հարց էր տալիս, թե արդյոք ո՞ր էին գնում, և նրանց ճարտար արվեստի ո՞ր ճյուղն էր սովորելու առաջին անգամ:

Նրանք այնքան դանդաղ էին քայլում, որ Օլիվերը սկսեց մտածել, թե իր ընկերները երևի ուզում են ծեր ջենթլմենին խաբել և բոլորովին աշխատանքի չգնալ: Ստահակը փոքր տղաների գլխից գդակներ թոցնելու և հեռուն շարտելու մի վատ հակում ուներ, մինչդեռ Չարլի Բեյթսը, սեփականութիւն իրավունքների վերաբերյալ շատ տարտամ պատկերացում ունենալու պատճառով, ասովի եզրին գտնվող կրպակներից խնձոր և սոխ գողանալով՝ լցնում էր իր գրպանները, որոնք այնքան մեծ տարողութիւն ունեին, կարծես ամբողջ կոստյումը գրպաններից էր կազմված: Այս բաները բոլորովին դուր չեկան Օլիվերին: Նա հազիվ էր հանգել այն մտքին, որ իսկույն վերադառնար տուն, երբ հանկարծ նրա ուշադրութիւնը կենտրոնացավ Ստահակի վրա, որը շատ խորհրդավոր տեսք էր ընդունել:

Նրանք հենց նոր էին դուրս գալիս մի նեղ բակից, որը գտնվում էր Քլըրքենվելի ընդարձակ հրապարակներից մեկի մոտ և բառերի տարօրինակ աղավաղումով դեռևս կոչվում է «Կանաչ», երբ Ստահակը հանկարծակի կանգ առավ և մատը շուրթին դնելով՝ չափազանց զգույշ իր ընկերներին վերստին քաշեց դեպի բակը:

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրեց Օլիվերը:

— Հանգի՛ստ, — պատասխանեց Ստահակը, — տեսնո՞ւմ ես գրքերի կրպակի առաջ կանգնած այն ծերունուն:

— Փողոցի մյուս կողմում գտնվող ծեր ջենթլմենի մասին՞ է խոսքը, — ասաց Օլիվերը: — Այո՞, տեսնում եմ:

— Մեր փնտրածն է, — ասաց Ստահակը:

— Հասուն պտուղ է, — հաստատեց Վարպետ Չարլի Բեյթսը:

Օլիվերը շատ մեծ զարմանքով նայեց տղաներին, բայց արանք

Խեղճին թալլ չտվեցին հարցեր տալու, քանի որ գաղտագողի անցնելով հանդիպակաց կողմը, կծկվեցին այն ծեր ջենթլմենի հետևը, որի վրա հրավիրել էին նրա ուշադրությունը։ Օլիվերը մի քիչ քայլեց նրանց հետևից, ապա չիմանալով ինչ անել, կանգնեց և լուռ դարձավ դիտեց նրանց։

Շերունի ջենթլմենը շատ պատկառելի անձնավորություն էր. նա գլուխը հարդարել էր պուդրայով և դրել էր ոսկյա շրջանակով ականոց։ Հագնել էր սև թավշյա օձիքով կանաչ պիշակ, սպիտակ տաբատ, և թևի ասի ուներ հիանալի հնդկեղևաձև մի գավազան։ Կրպակից ինչ-որ գիրք էր վերցրել և կանգնած կարդում էր՝ այնպես խորատուլված, ասես իր սեփական առանձնատեսչակում բազկավթոտի մեջ ընկողմանած լիներ։ Շատ հավանական է, որ այդպես էլ երեակայում էր իրեն, քանի որ նրա կենտրոնացած վիճակից պարզ երևում էր, որ ո՛չ կրպակն էր աճառում, ո՛չ փողոցը, ո՛չ տղաներին, ոչ էլ, մի խոսքով, որևէ այլ բան։ Բացի գրքից, որը կլանված և մեծ հետաքրքրություններ կարգում էր նա, մի էլի վերջափութությունը հասնելուց հետո խնամքով բացելով հաջորդ էջը, ապա նորից սկսելով առաջին տողից։

Որքան մեծ եղավ Օլիվերի ապրասպին ու շփոթությունը, երբ, մի քանի քայլ հեռվում կանգնած, նա շատ բայն բացված աչքերով տեսավ, թե ինչպե՞ս Ստահակն իր ձեռքը ճարպիտորեն մտցրեց, ծերունի ջենթլմենի գրպանը, մի թաշկինակի դուրս քաշեց. այնտեղից և ինչպե՞ս հանձնելով Չարլի Բեյթսին՝ երկուսով իսկույն անհրեղաթացան։

Եթե ակնթարթում և՛ թաշկինակներին, և՛ ժամացույցներին, և՛ դահարեղեններին, և՛ Հրեայի բովանդակ առեղծվածք լուծվեց տղայի մտքում։ Կատարված արարքը նարասիտով համակեց նրա ողջ էությունը, և նրան թվաց, թե բոցավառ կրակի մեջ է ընկել։ Շփոթված ու ահաբեկ մի բուռն կանգ առավ, ասքա իր արածին անգիտակ՝ սկսեց խելակորույս վազել։

Այս բոլորը կատարվեց մի ակնթարթում։ Հենց այն միջոցին, երբ Օլիվերն սկսեց վազել, ծերունի ջենթլմենը, ձեռքը գրպանը տանելով և թաշկինակը չգտնելով, հանկարծակի շուռ եկավ. տեսնելով, որ տղան փախչում է կայծակնային արագությամբ, նա շատ բնականաբար, եղբայացրեց, թե փախչողը գողն է. հետևաբար, ամբողջ ուժով գոռալով՝ «Գողին բռնեցե՛ք», ինքը ևս, գիրքը ձեռքին, վազեց նրա հետևից։

Բայց միայն ծերունի ջենթլմենը չէր, որ աղմուկ բարձրացրեց։ Ստահակը և վարպետը Բեյթսը, չցանկանալով փողոցն ի վար վազել ու մարդկանց ուշադրությունը իրենց վրա հրավիրել, թաքնվել էին

հենց առաջին պատահած անկյունային շենքի մուտքում: Սակայն այժմ, երբ աղմուկը լսեցին և տեսան Օլիվերին փախչելիս, կռահեցին հղիությունը և զգուշությամբ դուրս գալով իրենց թաքստոցից՝ իրենք էլ սկսեցին գոռալ: «Գողին բռնեցե՛ք» և իբրև պարկեշտ քաղաքացիներ, միացան հետապնդողների խմբին:

Չնայած Օլիվերը փրկիստփաների հսկողության տակ էր մեծացել, յայուհանդերձ նա տեսականորեն ծանոթ չէր այն գեղեցիկ նշանաբանին, որ ինքնապաշտպանությունը բնության առաջին օրենքն է: Եթե նա այդ իմանար, գուցե այս ճակատագրական դիպվածին նախապատրաստված լիներ: Բայց քանի որ երեխան այդ հասունությունը չունեւր, նա ավելի ևս ահաբեկվեց այս երևույթից և սկսեց քամու պես սուրալ: Իսկ ժերուհի ջենթլմենը և երկու տղաները բարձրագույն աղաղակներով հետեցին նրան:

«Գողին բռնեցե՛ք, գողին բռնեցե՛ք»: Ինչ-որ կախարհանք կա այս բառերի մեջ. խանութպանը թողնում է իր վաճառասեղանը, կառապանը՝ իր կողքը, մասվաճառը ցած է գցում իր ափսեհ, հացավաճառը՝ իր դամբյուղը, կաթնավաճառը՝ իր դուլը, ցրիլը՝ իր կապոցները, դպրոցականը՝ իր քարեգնդիկները, քարտաշը՝ իր մուրճը, երեխան՝ իր գնդախաղը, և բոլորը միասին վազում են խառնիխուռն, հապճեպ, խուճապահար, սրան-նրան հրելով, գոռգոռալով, խաշմերուկներում անցորդներին ոտքի տակ գցելով, շներին ոտքի հանելով, հավերին ապշեցնելով: Եվ փողոցները, բակերն ու հրապարակները թնդում են այս բառերից:

«Գողին բռնեցե՛ք, գողին բռնեցե՛ք»: Այդ կանչին արձագանքում են հարյուրավոր ձայներ և ամբոխը ամեն խաշմերուկում ավելի ու ավելի է ստվարանում: Վազում են առաջ՝ ճղփացնելով ցեխը և դղրդացնելով սալահատակը: Բացվում են չուսամուտները, դուրս են թափվում մարդիկ, առաջ է շարժվում ամբոխը: Հանդիսատեսները լքում են «Փանին»¹ իր արկածախնդրությունների ամենահետաքրքրական պահին և միանալով մարդկային հոսանքին՝ ուժեղացնում են կանչը: «Գողին բռնեցե՛ք, գողին բռնեցե՛ք»:

«Գողին բռնեցե՛ք, գողին բռնեցե՛ք»: Մարդու հոգում խորապես արմատավորված է որևէ բան հալածելու կիբֆը: Ահա մի թշվառ, շրնչակտուր երեխա, սարսափ կա նրա հաչացքի մեջ, տագնապ՝ նրա աչքերում, երբ դեմքը ողողված քրտինքի մեծ կաթիլներով, գերադույն

¹ Տիկնիկային թատրոնի անգլիական ազգային հերոս: Մ. Ք.

ճիգ է գործադրում հալածողներից խույս տալու համար, իսկ ամբոխը, բուպե առ բուպե ավելի մոտենալով, երեխայի նվազող ուժը ողջունում է ցնծության աղաղակներով՝ «Գողին բռնեցե՛ք: Այո՛, բռնեցե՛ք նրան, ի սեր աստծո, հանուն զթասրտության»:

Բռնեցին վերջապես: Մի դիպուկ հարված, և ահա նա փռված է մայթի վրա, իսկ ամբոխը անձկությամբ հավաքվում է նրա շուրջը: Յուրաքանչյուր նոր հասնող հրմշտում, աղմկում և վիճում է, ցանկանալով գոնե մի անգամ տեսնել նրան: «Մի կողմ կանգնեցե՛ք», «Թողե՛ք թող շունչ առնի», «Դատարկ բան է, նա չարժե դրան»: «Իսկ որտե՞ղ է ջենթլմենը», «Ահա փողոցով ցած է իջնում», «Ջենթլմենի համար ճանապարհ բա՛ց արեք», «Ա՛յս տղան էր, սըր»: «Այո՛»:

Օլիվերը, արյունվա շրթներով, ցեխի ու փոշու մեջ թաթախված, պառկած էր սալահատակին և վայրագորեն նայում էր իրեն շրջապատող անհամար դեմքերին, երբ հալածող մարդկանցից ամենաառաջինը ծերունի ջենթլմենին քաշքշելով ու հրմշտելով բերեց տղայի մոտ:

— Այո՛,— ասաց ջենթլմենը,— վախենում եմ, որ սա է այդ տղան:

— Վախենո՞ւմ եք,— մի մրմունջ բարձրացավ բազմության միջից:— Լա՛վ էր...

— Խե՛ղճ տղա,— ասաց ջենթլմենը,— վիրավորվել է:

— Այդ ե՛ս եմ արել, սըր,— ասաց մի հաղթանդամ, բայց անճարակ մարդ՝ առաջ գալով.— Բռնեցե՛ք տղային տվեցի բերնին, որ տեղից չկարողացավ լարժվել: Ե՛ս բռնեցի նրան, սըր:

Մարդը անիմաստ ժպտաց, իբրև հարգանքի նշան գլխարկը հանեց և այնպիսի տեսք ընդունեց, կարծես իր քաջագործության համար վարձատրություն էր ակնկալում: Մերունի ջենթլմենը, սակայն, խորշանքով լի մի հայացք գցեց նրա վրա և մտահոգ շուրջը նայեց, ասես հենց ինքն էլ էր մտածում փախչելու մասին: Շատ հավանական է, այդպես էլ կաներ և առիթ կտար մի նոր հետապնդման, եթե ոստիկանական մի աստիճանավոր (որը նման դեպքերում սովորաբար վերջինն է հասնում) այդ բուպեին բազմության միջից հայտնվելով՝ չբռնեք Օլիվերի օձիքից:

— Վե՛ր կաց, անպիտա՛ն,— ասաց մարդը կոպտությամբ:

— Այդ ե՛ս չե՛ի, տե՛ր իմ, իսկապես, իսկապես ես չե՛ի: Ուրիշ երկու տղաներ էին,— ասաց Օլիվերը ձեռքերը պաղատազին իրար միացնելով և շուրջը նայելով:— Նրանք այստեղ մոտերքը պետք է լինեն:

— Օ՛հ, նրանք այստեղ չեն,— ասաց ոստիկանը հեգնանքով, բայց դա համապատասխանում էր ճշմարտությանը, քանի որ Ստահակը և Չարլի Բեյթսը մտել էին առաջին հարմար բակը և այնտեղ թաքնվել:— Վե՛ր կաց:

— Կոպտությամբ մի վարվեք նրա հետ,— ասաց ծերունի ջենթլմենը կարեկցությամբ:

— Ո՛հ, կոպիտ չեմ վարվի,— պատասխանեց ոստիկանը և, հաստատելու համար իր ասածը, այնպես քաշեց երեսայի պիջակից, որ դա համարյա դուրս եկավ նրա հագից:— Ն՛կ, ես քեզ լավ եմ ճանաչում: Դերասանությունը չի փրկի քեզ: Ի վերջո պիտի կանգնե՞ս ոտքերիդ վրա թե չէ, փոքրի՛կ սատանա:

Օլիվերը, մեծ ճիգ գործադրելով, հազիվ բարձրացավ տեղից: Ոստիկանը, պինդ բռնած օձիքից, սաստիկ արագությամբ նրան քարշ տվեց փողոցներով: Ծերունի ջենթլմենը քայլում էր ոստիկանի կողքից, իսկ նրանք, ովքեր կարողացել էին ավելի առաջ անցնել, մերթ ընդ մերթ ետ դառնալով՝ նայում էին Օլիվերին: Նվ այսպես, տղաների հաղթական աղաղակների տակ, ամբոխը շարժվեց առաջ:

ՏԱՍՆԱԾԿԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պատմում է ոստիկանական դատավոր միստր Ֆենգի մասին և տալիս է որոշ պատկերացում, քե նա ինչպես էր գործադրում օրենքը

Հանցագործությունը կատարվել էր այն շրջանում, որը գտնվում էր մայրաքաղաքի շատ հայտնի ոստիկանական բաժանմունքներից մեկի սահմաններում: Ամբոխը Օլիվերին ընկերակցելու բավականություն ունեցավ միայն մինչև երկու-երեք փողոց, այսինքն՝ մինչև այնտեղ, որ կոչվում է Մաթոն Հիլ: Դրանից հետո անցնելով ինչ-որ կամարակապ դարպասից դեպի մի կեղտոտ գավիթ, Օլիվերը կողմնակի մուտքով առաջնորդվեց արդարադատության այդ հեղինակավոր հաստատությունը: Մտնելով սալահատակված փողրիկ մի բակ, նրանք հանդիպեցին երեսը մազերի խրձակներով պատած մի հաղթանդամ մարդու, որի ձեռքին բանալիների մի խուրձ կար:

— Ի՞նչ է պատահել,— անհոգությամբ հարցրեց այդ մարդը:

— Մի ինչ-որ փոքրիկ գրպանահատի են բռնել,— պատասխանեց Օլիվերին բերող հակիչը:

— Տուժող կողմը դո՞ւք եք, սըր,— հարցրեց բանալիներով մարդը:

— Այո՛,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը,— բայց ես այնքան էլ վատահ չեմ, որ իբրեք այս տղան է թոցրել իմ թաշկինակը:— Ես... ես կնախընտրեի գործը կարճել:

— Հարկավոր է իսկույն ևեթ գնալ դատավորի մոտ,— պատասխանեց մարդը:— Նորին գերազանցությունը կես ժողովից կվերջացնի իր աշխատանքները: Դե՛, շարժվի՛ր, կախաղանի բաժին:

Այս հրավերը ուղղված էր Օլիվերին. հետևաբար, նա ներս մտավ ինչ-որ դռնից, որ այդ մարդը խոսելիս բանալիով բաց էր արել, և իրեն գտավ քարահատակ մի խցում: Այստեղ նրան խուզարկեցին և ոչինչ չգտնելով՝ դուռը վրայից կողպեցին:

Այդ խուցը իր ձևով ու ծավալով նման էր գետնահարկային մի սենյակի, միայն նվազ լուսավորված: Այն սաբսափելի կեղտոտ էր, քանի որ երկուշաբթի առավոտ էր, և նախօրոք զբաղեցված էր եղել վեց հարբած մարդկանցով, որոնք շաբաթ գիշերվանից այլ տեղ էին արդելափակվել: Բայց սա դեռ ոչինչ: Մեր ոստիկանատներում կանայք և տղամարդիկ ամենաշնչին մեղադրաբեկով— այդ բառը արժե ընդգծել— արգելափակվում են այնպիսի նկուղներում, որոնց հետ համեմատած՝ Նյուգեյթի՝ խցերը պալատներ էին հիշեցնում, մինչդեռ այնտեղ բանտարկում են ամենավտանգավոր եղեռնագործներին, որոնք դատվել են, ճանաչվել հանցապարտ և մահապատժի են ենթարկվել: Ով կասկածում է մեր խոսքի ճշմարտությանը, թող համեմատի այդ երկուսը:

Երբ բանալին պտտվելով՝ խցի դուռը ամուր փակվեց, ծերունի ջենթլմենը նույնքան ողբալի տեսք ուներ, որքան Օլիվերը: Նա հառաչելով նայեց ձեռքում բռնած գրքին, որ անմեղ պատճառն էր այդ անախորժության:

— Ինչ-որ արտահայտություն կա այդ տղայի դեմքի վրա,— ասաց ծերունի ջենթլմենը ինքն իրեն, երբ դանդաղ հեռանում էր և մտքի մեջ մտորված՝ գրքի ծայրով կզակն էր քորում:— Ինչ-որ բան, որք և՛ հուզում, և՛ հետաքրքրում է ինձ: Արդյո՞ք նա իսկապես անմեղ է: Կարծես այդպես է երևում նրա դեմքից: Օ՜հ,— բացականչեց ծերունի ջենթլմենը հանկարծակի կանգ առնելով և աչքերը հառնելով

¹ Լոնդոնի կենտրոնական քրեական բանտը: Մ. Թ.

դեպի երկինք:— Տե՛ր աստված, ուրիշ որտե՞ղ եմ հանդիպել աչքերի այդ արտահայտութեանը:

Մի քանի րոպե մտորելուց հետո ծերունի ջենթլմենը, դեռևս նույն մտքերի մեջ խորասուզված, մտավ դեպի բակ բացվող մի նախասենյակ և այնտեղ անկյունում առանձնանալով՝ ոգեկոչեց երկար տարիների մշուշե վարագույրի տակ սքողված դեմքերի մի հոծ բազմություն: «Ո՛չ», գլուխը թափահարելով ասաց նա վերջապես, «երևի պատրանք է»:

Այսուհանդերձ, նա նորից մոլորվեց նույն մտքերի մեջ: Նա ոգեկոչել էր այդ դեմքերը և այժմ հեշտ չէր նրանց վերստին պարուրել մոռացություն մշուշով: Այնտեղ կային դեմքեր բարեկամների ու թրշնամիների, և դեմքեր շատերի, որոնք համարյա անծանոթներ էին, բայց համառորեն նայում էին իրեն՝ ամբողջ միջից: Այնտեղ կային դեմքեր դեռատի և ծաղկափթիթ աղջիկների, որոնք այժմ արդեն պառավել էին: Այնտեղ կային դեմքեր, որոնց շիրիմը վաղուց եղծվել էր, բայց միտքը, արհամարհելով մահվան զորությունը, դեռևս պատկերում էր նրանց անցյալի թարմությամբ ու շքեղությամբ՝ վերակենդանացնելով նրանց աչքերի փայլը, ժպիտի պայծառությունը, նրանց հոգու ճաճանը դուրս հանելով կավե պատյանի միջից և շնչալով նրանց անդրշիրիմյան գեղեցկության մասին, գեղեցկություն, որը փոխված էր միայն ավելի վսեմաբալու համար, և երկրի սահմաններից դուրս էր բերված միայն որպես ջահ՝ մեղմ ու գողտրիկ ցուլքով լուսավորելու համար դեպի երկինք ձգվող շավիղը:

Բայց ծերունի ջենթլմենը չկարողացավ մտաբերել ոչ մի դեմք, որը նվազագույն չափով իսկ նմանվեր Օլիվիերին: Հետևաբար, նա նորից հառաչեց այն հուշերի համար, որոնք վրդովել էին իր հոգու անդորրը և, բարեբախտաբար, մտացիոր ծերունի լինելով, նրանց մի անգամ ևս թողեց խուսացած գրքի էջերում:

Ուսի վրա թեթև հպում զգալով, նա սթափվեց, գիրքը շտապ փակեց և հետևելով բանալիներով մարդուն՝ անմիջապես տարվեց հանրածանոթ միստր Ֆենգի առջև:

Դատական ատյանը միջնորդով բաժանված մի նախասենյակ էր: Վերևի անկյունում նստած էր միստր Ֆենգը, իսկ մեղադրյալների համար սահմանված տեղում կանգնած էր խեղճ փոքրիկ Օլիվերը, տեսարանի ահավորությունից սարսափած, ամբողջ մարմնով դողալով:

Միստր Ֆենգը նիհար, երկարիրան, պնդավիզ և միջահասակ մարդ էր: Մազը սակավ էր, այն էլ միայն քունքերի վրա և գլխի հետևի

մասում: Նրա դեմքը խոփոռ էր ու կարմրած, դա գուցե պետք էր վերագրել այն հանգամանքին, որ նա սովորաբար պահանջից ավելի էր խմում: Բայց չիմելու դեպքում էլ նրա դեմքի գույնը գուցե պարմավանքի առարկա դառնար, թեպետ այդպիսով բավականին ծանր վնասներից ազատված կլիներ:

Մերունի ջենթլմենը հարգանքով գլուխ տվեց և առաջանալով դեպի դատավորի գրասենյակը՝ իր այցաքարտը դրեց նրա առաջ ու ասաց.

— Ահավասիկ իմ անունն ու հասցեն, սըր,— հետո մեկ-երկու քայլ ետ գնաց և դարձյալ քաղաքավարի ու ջենթլմենական ձևով գլուխը թեթև հակելով՝ սպասեց հարցաքննության:

Դիպվածը այնպես բերեց, որ միստր Ֆենգը այդ րոպեին առավոտյան լրագրերից մեկի առաջնորդող հոդվածն էր կարդում, հոդվածագիրը ակնարկում էր միստր Ֆենգի վերջերս կայացրած ինչ-որ որոշումը և երեք հարյուր հիսուներորդ անգամ հանձնարարում էր ներքին Գործերի Նախարարին հատուկ ուշադրություն դարձնել դրա վրա: Հետևաբար, միստր Ֆենգը շատ վատ տրամադրության մեջ էր և գլուխը դայրացած վեր բարձրացրեց:

— Ո՞վ եք դուք,— հարցրեց նա:

Մերունի ջենթլմենը, բավական զարմացած, մատնացույց արավ իր այցաքարտը:

— Ոստիկան,— ասաց միստր Ֆենգը այցաքարտը լրագրի հետ արհամարհանքով դեն չպրտելով,— ո՞վ է այս մարդը:

— Իմ անունը, սըր,— պսաց ծերունի ջենթլմենը, ջենթլմենին վայել էղանակով,— իմ անունը Բրաունլո է: Թույլ տվեք հարց տալ և իմանալ այն դատավորի անունը, որը, օգտվելով իր դիրքից, անհիմն ու անբացատրելի անարգանքով է դիմում հարգելի մի անձնավորության: Այս ասելով միստր Բրաունլոն շուրջը նայեց, կարծես որոնելով մեկին, որը պահանջված տեղեկությունը հաղորդեր իրեն:

— Ոստիկան,— ասաց միստր Ֆենգը՝ լրագիրը մի կողմ նետելով,— այս մարդը ինչի՞ համար է մեղադրվում:

— Նա բոլորովին չի մեղադրվում, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց ոստիկանը:— Նա հանդես է գալիս որպես մեղադրող, ձերդ գերազանցություն:

Նորին գերազանցությունը հրաշալի գիտեր այդ, բայց դա ճնշելու լավ միջոց էր, միաժամանակ և անվտանգ:

— Ուրեմն նա հանդես է գալիս ընդդեմ տղայի, այդպե՞ս է,—

ասաց Ֆենգը, ոտքից գլուխ արհամարհանքով գննելով միստր Բրաունին։— Երգվեցրե՛ք նրան։

— Նախքան երգվելս, թույլ տվեք ինձ մի խոսք ասել,— սկսեց միստր Բրաունը,— ճշմարիտն ասած՝ ես երբեք առանց շոշափելի փաստերի չէի կարող հավատալ...

— Ձեր լեզուն ձե՛զ պահեցեք, սըր,— վճռականորեն ասաց միստր Ֆենգը։

— Ձե՛մ պահի, սըր,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը։

— Այս ըոպեիս լռեցեք, թե չէ՝ ձեզ գրասենյակից դուրս շարտել կտամ,— ասաց միստր Ֆենգը,— դուք լրբի և անպատկառի մեկն եք։ Ինչպե՞ս եք համարձակվում սպառնալ դատավորին։

— Ինչ ասացի՞ր,— բացականչեց ծերունի ջենթլմենը կարմրելով։

— Երգվեցրո՛ւ սրան,— հրամայեց Ֆենգը քարտուղարին։— Էլ ոչ մի խոսք, երգվեցրո՛ւ սրան։

Միստր Բրաունը չափից դուրս վայրացավ, բայց մտածելով, որ իր զայրույթին անձնատուր լինելով՝ կարող էր վնասել տղային, զսպեց իրեն և ենթարկվելով հրահանգին՝ անմիջապես երգվեց։

— Ուրեմն,— ասաց Ֆենգը,— ի՞նչ մեղադրանք է հարուցված այս տղայի դեմ։ Ի՞նչ ունեք ասելու, սըր։

— Ես կանգնել էի մի գրքի կրպակի առաջ,— սկսեց միստր Բրաունը։

— Լռեցե՛ք, պարոն,— ասաց միստր Ֆենգը։— Ոստիկա՛ն։ Ուրտե՞ղ է ոստիկանը։ Երգվեցրե՛ք այդ ոստիկանին։ Հապա, ոստիկա՛ն, լսում ենք ձեզ։

Ոստիկանը պատշաճ խոնարհությամբ զեկուցեց, թե ինչպես էր ստանձնել գործը, ինչպես էր Օլիվերին խուզարկել և ոչինչ չէր գտել նրա վրա, և ահա այդ էր իր բոլոր իմացածը։

— Վկաներ կա՞ն,— հարցրեց միստր Ֆենգը։

— Ո՛չ, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց ոստիկանը։

Միստր Ֆենգը մի քանի ըոպե լուռ մնաց, ապա դառնալով մեղադրողին, չափազանց բորբոքված՝ ասաց.

— Վերջ ի վերջո, հայտնելո՛ւ եք, թե ինչ գանգատ ունեք այս տղայի հանդեպ։ Չէ՞ որ դուք երգվել եք։ Այժմ, եթե մերժեք որևէ վկայություն տալ, ես ձեզ կպատժեմ դատական ատյանը անարգելու համար։ Ես անպայման կը...

Թե նախադասությունը ինչպես վերջացավ, ոչ ոք չիմացավ, քանի որ քարտուղարը և բանտապահը՝ հենց այդ ժամանակ շատ ուժեղ

21 Դ. Դեֆո, 2. Դիկկենս

հազաքին, և առաջինի ձեռքից մի ինչ-որ ծանր գիրք ընկավ հատակին,— անշուշտ պատահաբար,— և հաջորդ բառերը բոլորովին անլսելի դարձան:

Բազմիցս ընդհատվելով և իրեն հասցրած նախատիքները կուտալով, միստր Բրաունլոն մի կերպ պատմեց եղելությունը, ակնարկելով միևնույն ժամանակ, որ մի պահ շփոթվելով վազել էր տղայի հետևից, որովհետև տեսել էր, որ նա փախչում է: Այնուհետև հույս հայտնեց, որ դատաւորը, հավատ ընծայելով իր խոսքերին, տղային կվերաբերվեր մեղմությամբ, որքան այդ թույլատրելի էր օրենքի սահմաններում, քանի որ նա իսկապես գող չէր, այլ գուցե պատահաբար էր ընկել գողերի խմբի մեջ:

— Նա առանց այդ էլ արդեն տուժել է,— ասաց ծերունի շենթըլմենը իր խոսքը եզրափակելով:— Եվ ես վախենում եմ,— ավելացրեց նա անձկությամբ նայելով մեղադրյալի կողմը,— իսկապես վախենում եմ, որ նա հիվանդ է:

— Այո՛, ճիշտ որ հիվանդ է,— ասաց միստր Ֆենզը քմծիծաղ տալով:— Է՛, քո այդ աճալարաբությունները այստեղ չեն անցնի, փոքրիկ դատարկապորտ: Դու մեզ չես կարող խաբել, իմացա՞ր: Անունդ ի՞նչ է:

Օլիվերը փորձեց պատասխանել, բայց նրա լեզուն թերացավ իր պաշտոնը կատարելու: Նա մահու շափ գունատ էր, և կարծես ամեն ինչ պատվում էր շուրջը:

— Անունդ ի՞նչ է, աներես սրիկա,— ասաց միստր Ֆենզը:— Ուտիկա՛ն, ի՞նչ է սրա անունը: *

Այս հարցը ուղղվեց շերտավոր բաճկոնով և կուպիտ արտաքինով մի ինչ-որ ծեր մարդու, որը կանգնել էր մեղադրյալի կողքին: Նա կոացավ Օլիվերի վրա և հարցը կրկնեց, բայց տեսնելով, որ տղան իսկապես ի վիճակի չէ պատասխանելու, և համոզվելով, որ նրա լոռթյունը դատավորին ավելի կկատաղեցնի, վճիռը դարձնելով առավել ևս անողորմ, հնարամտության դիմեց:

— Ասում է, որ իր անունը Թոմ Հուայթ է, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց այդ փափկասիրտ ոստիկանը:

— Օ՛, ուրեմն չի բարեհաճում բարձրաձայն խոսել, այդպե՞ս է,— ասաց Ֆենզը:— Շա՛տ լավ, շա՛տ լավ: Իսկ որտե՞ղ է ապրում:

— Որտեղ որ պատահի, ձերդ գերազանցություն,— պատասխանեց ոստիկանը, դարձյալ ձևացնելով այնպես, իբրև թե Օլիվերի պատասխանն է հաղորդում:

— Մնողներ ունի՞ր,— հարցրեց միստր Ֆենգը:

— Ասում է, նրանք մահացել են, երբ ինքը երեխա է եղել, ձերդ գերազանցություն,— վրա բերեց ոստիկանը, նորից կռահելով սովորական պատասխանը:

Հարցաքննության այս կետում Օլիվերը գլուխը բարձրացրեց, աղերսագին շուրջը նայեց և նվաղուն ձայնով մի ումպ ջուր խնդրեց:

— Կեղծում է,— ասաց միստր Ֆենգը.— ինձ հիմարի տե՞ղ ես դրել, ինչ է:

— Կարծում եմ՝ նա իրոք հիվանդ է, ձերդ գերազանցություն,— առարկեց ոստիկանը:

— Ես ալելի լավ գիտեմ,— ասաց միստր Ֆենգը:

— Ուշադրություն դարձրեք նրան, ոստիկան,— ասաց ժերունի չենթլմենը, ձեռքերը բնազդաբար դեպի վեր բարձրացնելով,— նա հիմա կընկնի:

— Հեռո՛ւ կանգնիր, ոստիկան՛ն,— գոռաց Ֆենգը,— թող ընկնի, եթե ցանկանում է:

Օլիվերը բարեշնորհ հրաժանից օգտվելով, ուշազնաց եղավ և փովեց հատակին: Գրասենյակում գտնվող բոլոր մարդիկ իրար նայեցին, բայց ոչ ոք չհամարձակվեց տեղից շարժվել:

— Գիտեի, որ կեղծում է,— ասաց Ֆենգը, կարծես դա իրականությունը հաստատող անվիճելի փաստ լիներ:— Այդպես էլ թողեք նրան. նա շուտով կձանձրանա այդ դերասանությունից:

— Խո՛չ վճիռ եք արձակելու գործի մասին, սրբ,— հարցրեց քարտուղարը ցածրաձայն:

— Պարզ է,— պատասխանեց միստր Ֆենգը,— երեք ամսվա տաժանակիր աշխատանք: Ազատեցե՛ք սրահը:

Այնտեղ կանգնած մարդկանցից երկուսը պատրաստվում էին ուշազնաց տղային իր խուցը փոխադրել, երբ դուռը հանկարծ բացվեց և համեստ, սև, հնամաշ կոստյում հագած ինչ-որ մեծահասակ մարդ խուճապահար մտավ գրասենյակ և առաջացավ դեպի ատյանը:

— Կացե՛ք, կացե՛ք: Մի տանեք նրան: Ի սեր աստծո, մի ըռպե կացե՛ք,— գոչեց նորիկը հեասպառ:

Թեպետ այսպիսի հաստատություններում նախագահող ոգիները լրիվ ու անսահման իշխանություն ունեն նորին վեհափառության՝ թագուհու բոլոր հպատակների, և հատկապես ամենաաղքատ դասակարգի, ազատության, բարի համբավի և նույնիսկ կյանքի վրա, և թեպետ նման պատերի ներսում այնքան աներևակայելի խարդախություններ

են տեղի ունենում յուրաքանչյուր օր, որ հրեշտակները արտասվելով կարող էին իրենց աչքերի լույսը կորցնել, այդ բոլորը սալայն թաքցված են հասարակութունից, բացառությամբ այն պարագայից, երբ մի բան պատահաբար, դուրս է սպրդում և հրապարակվում մամուլում: Հետևաբար, միստր Ֆենգը շատ զայրացավ՝ տեսնելով մի ինքնակող հյուր, որն այնքան անպատկառորեն խախտում էր կարգը:

— Ի՞նչ է պատահել: Ո՞վ է այս մարդը: Դո՛ւրս շարտեցե՞ք նրան: Ազատեցե՞ք գրասենյակը,— գոռաց միստր Ֆենգը:

— Ես պետք է խոսեմ,— գոչեց մարդը:— Ես թույլ չեմ տա, որ ինձ դուրս անեք: Ես ականատես եղա ամբողջ դեպքին: Ես գրքի կըրպակի տերն եմ: Ես պահանջում եմ երգվել: Ես թույլ չեմ տա, որ ինձ լռեցնեն: Միստր Ֆենգ, դուք պետք է լսեք ինձ: Դուք չպետք է մերժեք ինձ, սըր:

Այդ մարդը իրավացի էր: Նա խիստ վճռական արտահայտություն ուներ, իսկ հարցը ստանում էր այնպիսի լուրջ բնույթ, որ այլևս հնարավոր չէր լռության մատնել:

— Երգվեցե՞ք այդ մարդուն,— դեմքի շափաղանց տհաճ արտահայտությամբ քրթմնջաց միստր Ֆենգը:— Այժմ խոսի՛ր, ի՞նչ ունես ասելու:

— Ահա թե ինչ,— ասաց մարդը,— ես տեսա, թե ինչպես երեք տղա՝ երկու այլ տղա և այս բանտարկյալը, դեգերում էին փողոցի մյուս կողմը, երբ այս ջենթլմենը գիրք էր կարդում: Թաշկինակը գողացավ մի ուրիշ տղա, ես իմ աչքով տեսա այդ: Տեսա նմանապես, որ այս տղան բոլորովին զարմացած և ապշահար դիտում էր դեպքը:— Այնուհետև պատվարժան գրավաճառը, մի փոքր հանդարտված, սկսեց ավելի մանրամասնորեն պատմել, թե ինչպես էր կատարվել գողությունը:

— Իսկ ինչո՞ւ ավելի շուտ չներկայացաք,— ասաց Ֆենգը կարճ գաղափրից հետո:

— Խանութը պահող չկար,— պատասխանեց մարդը:— Բոլորը, ովքեր կարող էին ինձ օգնել, միացել էին հետապնդողների խմբին. հազիվ հինգ րոպե առաջ կարողացա մեկին ճարել և ամբողջ ճանապարհը վազելով եմ եկել այստեղ:

— Մեղադրողը կարդում էր, այդպե՞ս է,— հարցրեց Ֆենգը քիչ հետո:

— Այո՛,— պատասխանեց մարդը,— և հենց այն գիրքը, որն այժմ նրա ձեռքին է:

— Այդ միևնույն գիրքը, հա՞,— ասաց Ֆենգը։— Իսկ արժեքը վճարված է։

— Ո՛չ, չի՛ վճարված,— պատասխանեց մարդը ժպտալով։

— Օ՛հ, աստված իմ, ես բոլորովին մոռացել էի այդ մասին,— բացականչեց մտացրիվ ծերունի ջենթլմենը անմեղունակ տոնով։

— Հը՛մ, ա՛յ քեզ հիանալի մարդ։ Ուրեմն փոխանակ ձեր պարտքերը վճարելու, դուք նախընտրել եք հետապնդել մի խեղճ տղայի, այո՞,— ասաց Ֆենգը ծիծաղելի ճիգ գործադրելով, որ մարդասեր երեւի։— Ես գտնում եմ, որ դուք այդ գրքին տիրացել եք շատ կասկածելի և անպատվաբեր պայմաններով, և դուք ձեզ շատ բախտավոր պետք է համարեք, որ այդ առարկայի սեփականատերը հրաժարվում է ձեր դեմ դատ բաց անել։ Լավ կլիներ խրատվեիք այս դեպքից, այլապես մի օր անպայման դուք ձեր մաշկի վրա կզգաք օրենքի ամբողջ խստությունը։ Տղան անմեղ է։ Ազատեցե՛ք գրասենյակը։

— Սատանան տանի,— գոչեց ծերունի ջենթլմենը, դուրս պոռթկալով այն զայրույթը, որ այդքան երկար ժամանակ զսպել էր,— սատանան տանի։ Ես պիտի...

— Ազատեցե՛ք գրասենյակը,— ասաց դատավորը։— Ոստիկաններ, լսո՛ւմ եք։ Ազատեցե՛ք գրասենյակը։

Հրամանը կատարվեց։ Միստր Բրաունլոն ևս, գիրքը մի ձեռքին և հնդկեղեգյա գավազանը մյուս ձեռքին, զայրույթի ու արհամարհանքի բուռն կրքով համակված, դուրս եկավ սրահից։ Նրբ բակ հասավ, նրա զայրույթը անմիջապես չքացավ։ Փոքրիկ Օլիվեր Քլիստը ուշաթափ վիճակում պառկած էր սալահատակին։ Նրա շապկի կոճակները արձակված էին, գլխին ջուր էր շաղ տված, դեմքը սաստիկ գունատ էր, և նա ամբողջ մարմնով դողում էր։

— Խե՛ղճ տղա, խե՛ղճ տղա,— ասաց միստր Բրաունլոն կոտնալով երեսայի վրա։— Մի կառք կանչեցեք։ Մի՞թե չկա մեկը, որ մի կառք կանչի։

Շուտով մի կառք բերվեց, Օլիվերին զգուշութամբ պառկեցրին նստարանին, իսկ ծերունի ջենթլմենը նստեց նրա դիմաց։

— Կարո՞ղ եմ ձեզ ընկերակցել,— ասաց գրավաճառը ներս նայելով։

— Օ՛հ, տե՛ր իմ աստված, անշուշտ կարող եք, սիրելիս,— անմիջապես պատասխանեց միստր Բրաունլոն։— Բոլորովին մոռացել էի

ձեր մասին: Աստված իմ, աստված իմ, այս շարաքաստիկ գիրքը տակավին ձեռքիս է: Ներս մտեք, ներս մտեք: Խեղճ տղա, ամեն մի բռնակն թանկ է:

Գրավաճառը մտավ կառքը, և նրանք իսկույն շարժվեցին:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԳ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ Օլիվերին խնամում են ավելի լավ, քան երբևէ դրանից առաջ, և որտեղ պատմությունը անդրադառնում էր ծերունի զվարթ ջենթլմենին ու ճրագ փոփրիկ բարեկամներին:

Կառքը դղրդալով անցավ գրեթե նույն ճանապարհով, որով Օլիվերն անցել էր, երբ Ստահակի ընկերակցությամբ առաջին անգամ մտել էր Լոնդոն: Այլինգտոնում «Հրեշտակին» հասնելուց հետո նա թեքվեց այլ ուղղությամբ և, վերջապես, Պենտոնվիլի մոտ, խաղաղ ու զով մի փողոցում գտնվող ինչ-որ կոկիկ տան առաջ կանգ առավ: Այստեղ, միտր Բրաունլոյի կարգադրությամբ փոքրիկ հիվանդի համար իսկույն անկողին պատրաստեցին և Օլիվերին հոգածությամբ պառկեցնելով դրա մեջ, սկսեցին անսահման խանդավառանքով խնամել նրան: Խեղճ երեխա, նման հոգատարության նա կյանքում երբեք չէր տեսել:

Բայց Օլիվերը օրերով անդիտակ մնաց իր նոր բարեկամների կողմից իրեն ցույց տրված այդ բարեսիրտ վերաբերմունքին: Արևը շատ ու շատ անգամ շողաց երկնքում և անհետացավ հորիզոնից, ապա նորից շողաց և նորից անհետացավ, բայց տղան, տենդի սաստկությունից ուշակորույս, տակավին հյուսվում ու սպառվում էր: Որդը այնպիսի համառությամբ չի կարող ավերել անկենդան դիակը, ինչպիսի համառությամբ այդ դանդաղորեն սողացող կրակը քայքայում էր կենդանի մարմինը:

Բայց ահա, մի օր վերջապես ուշքի գալով՝ նա կարծեց, թե զարթնել էր ինչ-որ մղձավանջային, տագնապալի երազից: Որքա՛ն դժգույն, նիհարած և տկար էր նա: Անկողնուց դժվարությամբ վեր բարձրանալով, գլուխը հենեց իր անզոր թևի վրա և անձկությամբ շուրջը նայեց:

— Այս ի՞նչ սենյակ է: Որտե՞ղ են բերել ինձ,— ասաց Օլիվերը:— Սա այն վայրը չէ, որտեղ ես քնել էի:

Երեխան այդ բառերն արտասանեց հազիվ լսելի, նվաղկոտ ձայնով, որովհետև շատ տկար էր և ուժասպառ. այնուամենայնիվ, դրանք լսելի դարձան: Մահճակալն առագաստավորող վարագույրը նույն րոպեին բացվեց և շատ կոկիկ ու մաքուր հագնված, համակրելի դեմքով մի պառավ լեզի, որը բազկաթոռում նստած ասեղնագործում էր, մոտեցավ անկողնուն:

— Հանգիստ, սիրելիս, հանգիստ,— ասաց պառավ լեզին քնքշությամբ,— դու պետք է լուռ պառկես, այլապես նորից կհիվանդանաս: Քո դրուժյունը ծանր էր, չափազանց ծանր: Պառկի՛ր, սիրելիս, պառկի՛ր:— Այս խոսքերով պառավ լեզին Օլիվերի գլուխը զգուշությամբ իջեցրեց բարձի վրա և մազերը ճակատից ետ տանելով՝ այնպիսի խանդավառանքով ու սիրով նայեց նրա դեմքին, որ երեխան ակամայից իր փոքրիկ հյուծված ձեռքը դրեց նրա բուռը և քաշելով փաթաթեց իր վզին:

— Ողորմած աստված,— ասաց պառավ լեզին, և նրա աչքերը արցունքից մշուշվեցին,— որքա՞ն երախտազետ սիրտ ունի այս փոքրիկը: Միտունիկ մանուկ: Արդյոք նրա մայրը ի՞նչ կզգար, եթե իմ փոխարեն նա հսկած լիներ իր զավակի քով և կարողանար տեսնել նրան:

— Միգուցե նա ինձ տեսնում է,— շշնջաց Օլիվերը ձեռքերն իրար միացնելով:— Միգուցե նա նստած էր իմ սնարի մոտ: Ինձ այնպես է թվում, թե նա իսկապես նստած էր կողքիս:

— Դու տաքության մեջ զառանցում էիր, սիրելիս,— ասաց պառավ լեզին մեղմորեն:

— Երևի,— պատասխանեց Օլիվերը,— որովհետև երկինքը շատ հեռու է մեզնից, և նրանք այնքան երջանիկ են այնտեղ, որ հազիվ թե ցանկանային այցի գալ և նստել մի խեղճ տղայի մահճակալի մոտ: Բայց եթե իմ մայրն իմանար, որ ես հիվանդ եմ, երևի կկարեկցեր ինձ անգամ այնտեղից, քանի որ մեռնելուց առաջ նա ինքն էլ շատ ծանր հիվանդ էր: Սակայն նա իմ մասին ոչինչ չի կարող իմանալ,— ավելացրեց Օլիվերը կարճ լուռթյունից հետո:— Եթե ինձ հիվանդ վիճակում տեսած լիներ, նա վշտից կմռայվեր, իսկ իմ երազներում նրա դեմքը խաղաղ ու երջանիկ է եղել:

Պառավ լեզին ոչինչ չպատասխանեց. նա սրբեց նախ իր աչքերը, հետո ականոցը, որ անկողնու ծածկոցի վրա էր և կարծես թե իր աչքե-

բի անբաժան մասն էր կազմում, ապա Օլիվերի համար ինչ-որ զովա-
ցուցիչ խմիչք բերեց և շոյելով նրա այտերը՝ ասաց, որ պետք է շատ
հանգիստ պառկի, այլապես նորից կհիվանդանա:

Օլիվերը լուռ մնաց, մասամբ նրա համար, որ ցանկանում էր
ամեն բանում հնազանդվել պառավ լեդիին, և մասամբ էլ այն պատ-
ճառով, որ խոսելուց բոլորովին ուժասպառ էր եղել: Շուտով նա հան-
գիստ քնեց և զարթնեց ինչ-որ մոմի լույսից, որ դրված էր իր անկող-
նու մոտ: Այդ լույսով նա տեսավ մի ջենթլմենի, որի ձեռքին ոսկյա
մի մեծ ժամացույց կար: Սա, քննելով Օլիվերի բազկերակը, ասաց,
որ հիվանդի առողջական վիճակը անհամեմատ ավելի լավ է:

— Դու իսկապես քեզ ավելի լավ ես զգում, այնպես չէ՞, սիրե-
լիս,— հարցրեց ջենթլմենը:

— Այո՛, շնորհակալություն, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Ես գիտեմ, որ ավելի լավ ես զգում,— ասաց ջենթլմենը,—
նաև քաղցած ես, այնպես չէ՞:

— Ո՛չ, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Հը՛մ,— ասաց ջենթլմենը,— ես գիտեմ, որ քաղցած չես: Մի-
սիս Բեդվին, նա քաղցած չէ,— կրկնեց ջենթլմենը՝ դիտակ մարդու
տեսք ընդունելով:

Պառավ լեդին գլուխը հարգալիր խոնարհեց. թվում էր, թե նա
բժշկին շատ հանճարեղ մարդ էր համարում: Բժիշկը նույնպես այդ
կարծիքն ունեւր իր մասին:

— Քնել ես ուզում, այնպես չէ՞, սիրելիս,— հարցրեց բժիշկը:

— Ո՛չ, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Ո՛չ,— ասաց բժիշկը շատ խորամանկ և զոհունակ եղանա-
կով:— Քնել չես ուզում, ոչ էլ ծարավ ես, այնպես չէ՞:

— Այո՛, սըր, ծարավ եմ,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Ծիշտ այնպես, ինչպես պատկերացնում էի, միստր Բեդվին,—
ասաց բժիշկը:— Շատ բնական է, որ ծարավ լինի: Կարող եք մի քիչ
թեյ տալ, և կարմրացրած հաց առանց կարագի: Նրան շատ տաք
չպահեք, բայց միևնույն ժամանակ զգուշ եղեք, որ չմսի. կբարե-
հաճեի՞ք այս բոլորն անել:

Պառավ լեդին խոնարհաբար գլխով արեց: Ապա բժիշկը զովա-
ցուցիչ ըմպելիքը ճաշակելուց և որակի մասին իր հավանությունը
հայտնելուց հետո, շտապ մեկնեց: Աստիճաններից իջնելիս նրա կո-
շիկները ճռճոռում էին, ինչպես այդ հատուկ է հարուստ ու անվանի
մարդկանց ոտնամաններին:

Օլիվերը շուտով նորից քնեց: Երբ վարժենց, ժամը գրեթե տասնեկուսն էր: Պառավ լեզին, շատ գորովալից ձայնով բարի գիշեր մաղթելով, նրան հանձնեց մի գեր պառավ կնոջ հսկողությանը, որը հենց նոր էր եկել, կապոցի մեջ բերելով մի փոքրիկ աղոթագիրք և գիշերային մի մեծ թասակ: Նա թասակը դրեց գլխին, աղոթագիրքը՝ սեղանին և, Օլիվերին հայտնելով, որ եկել էր նրան հսկելու, աթոռը մոտեցրեց բուխարիկին ու սկսեց մրափել: Մրափելիս նա մեկ տնքում էր, մեկ աթոռի վրայից դեպի առաջ ընկնելով և կոկորդում ինչ-որ բան խցկվելով՝ ասես խեղդամահ էր լինում: Այս ամենը սակայն նրա վրա ազդում էին միայն այն շափով, որ նա քիթը շատ ուժեղ շփում էր և ապա նորից հանգիստ մրափում:

Գիշերն այսպես համաքայլ ընթացավ: Օլիվերը որոշ ժամանակ արթուն մնաց, զբաղված լույսի փոքրիկ շրջագծերը հաշվելով, որ անդրադարձել էին առաստաղի վրա, և կամ նվաղուն աչքերով դիտելով պատերը վարդարող թղթի բարդ նկարները: Որքան հանդիսավոր էր մթին սենյակը այդ խոր լուսվյան մեջ: Երբ տղան մտաբերեց, որ մահը բազմաթիվ օրեր ու գիշերներ սավառնել էր այնտեղ և տակավին կարող էր իր ահեղ ներկայությամբ լցնել այդ վայրը, նա երեսը թաղեց բարձի մեջ և սկսեց ջերմորեն աղոթել:

Աստիճանաբար նա սուզվեց այն խաղաղ ու անվրդով քնի մեջ, որը մոտ անցյալի տառապանքից հետո համակող անդորրությունն է միայն մեզ շնորհում, այն հանդարտ ու մեղմ նինջը, որից վարժները ցավ կպատճառի մարդուն:

Եվ եթե մահը այդպես լիներ, ո՞վ կցանկանար նորից արթնանալ ու տեսնել կյանքի բոլոր տվյալտանքներն ու տառապանքները, ներկայի բոլոր հոգսերը, ապագայի անձկությունները և, մանավանդ, վերապրել անցյալի տաղտկալի հուշերը:

Պայծառ արևը վաղուց էր ծագել, երբ Օլիվերը բաց արեց իր աչքերը: Նա ուրախ էր ու երջանիկ: Մահվան վտանգն անցել էր: Կյանքը նորից ժպտում էր նրան:

Երեք օրվա ընթացքում Օլիվերը կարողացավ բարձրին հենված նստել բազկաթոռին, բայց քանի որ դեռևս շատ տկար էր, միսիս Բեդվինը նրան փոխադրեց ներքև, իր փոքրիկ սենյակը: Նրան խնամքով բուխարիկի մոտ տեղավորելուց հետո բարեսիրտ պառավ լեզին նստեց երեխայի կողքին և տեսնելով, որ սա լավ է զգում իրեն, ուրախությունից սկսեց սաստիկ արտասվել:

— Ինձ վրա ուշք մի դարձնի, սիրելիս,— ասաց պառավ լեզին:—

Պարզապէս ուրախութիւնից եմ լաց լինում: Արդեն ամեն ինչ վերջացավ, ես այժմ շատ հանգիստ եմ:

— Դուք իմ հանդեպ անշափ ազնիւ վերաբերմունք ունեք, տիկի՛ն,— ասաց Օլիվերը:

— Կա՛մ, լա՛մ, այդպիսի բաների մասին մի՛ մտածիր,— ասաց պառավ լեդին,— ավելի լավ կանես, եթե քո արգանակը խմես, քանի որ ըստ բժշկի տված տեղեկութեան՝ միասոր Բրաունլոն կարող է մեզ այցի գալ այս առավոտ, և մենք պետք է շատ լավ տեսք ունենանք, որովհետև որքան լավ լինենք, նա այնքան ավելի գոհ կմնա:— Այս ասելով՝ պառավ լեդին փոքրիկ ճաշամանով տաքացրեց մսաջուրը: Սա շատ յուղալի թվաց Օլիվերին և նրան մտածել տվեց, թե այդ արգանակին բավականաչափ ջուր ավելացնելու դեպքում երեք հարյուր հիսուն աղքատների համար կհասցիւթվէր առատ ճաշ և նույնիսկ կավելանար:

— Նկարներ շա՞տ ես սիրում, անդինս,— հարցրեց պառավ լեդին, տեսնելով, թե ինչպես Օլիվերը աչքերը սևեռել էր մի դիմանկարի, որը կախված էր պատին, ճիշտ իր բազկաթոռի դիմաց:

— Զիշտն ասած՝ չգիտեմ,— պատասխանեց Օլիվերը, աչքերը կտավից չհեռացնելով,— այնքան քիչ նկարներ եմ տեսել, որ հազիվ թե իմանամ: Որքա՛ն գեղեցիկ, քնքուշ դեմք ունի այդ լեդին:

— Ա՛հ,— ասաց պառավ լեդին,— արվեստագետները միշտ էլ լեդիներին բնականից ավելի սիրուն են նկարում, այլապես նրանք հաճախորդներ չէին ունենա, փոքրիկս: Այն մարդը, որ լուսանկարչական մեքենան է հնարել, պետք է իմանար, որ դրանով երբեք հաջողութիւն ձեռք չէր բերի, քանի որ դա բնականի ճշգրիտ ընդօրինակումն է, շատ ճիշտ ընդօրինակումը,— ասաց պառավ լեդին իր սրամտութեան վրա սրտանց ծիծաղելով:

— Ուրեմն դա դիմանկա՞ր է, տիկին,— հարցրեց Օլիվերը:

— Այո՛, — ասաց պառավ լեդին, մի բոպե գլուխը բարձրացնելով արգանակի վրայից և երեսային նայելով:

— Ո՞ւմ դիմանկարն է,— հարցրեց Օլիվերը:

— Օ՛, ճիշտն ասած՝ չգիտեմ, սիրելիս, չգիտեմ,— պատասխանեց պառավ լեդին զվարթ տրամադրութեամբ:— Կարծում եմ ո՛չ դու, ո՛չ էլ ես նրան չենք ճանաչում: Ինչպես երևում է դու հափշտակված ես այդ նկարով:

— Այնքա՛ն, այնքա՛ն չթնաղ է,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Վա՛հ, մի՞թե վախենում ես դրանից,— ասաց պառավ լեդին, ապշած նկատելով, թե երեսխան ինչպիսի երկյուղով էր դիտում նկարը։

— Օ՛հ, ո՛չ, ո՛չ,— իսկույն պատասխան տվեց Օլիվիերը,— բայց նրա աչքերը այնքան մեղամաղձոտ են և կարծես թե ինձ վրա են սե-վեռված։ Սիրտս ուժգին բաբախում է,— ավելացրեց նա ցածր ձայ-նով։— Թվում է, թե այդ նկարը կենդանի է և ցանկանում է խոսել ինձ հետ, բայց չի կարողանում։

— Ողորմած աստվա՛ծ,— բացականչեց պառավ լեդին ցնցվե-լով,— այդպես մի խոսի, որդի։ Հիվանդության հետևանքով դու շատ տկար ես և ջղաքրզի։ Թող քո բազկաթոռը մյուս կողմը շուռ տամ, և դու այդ նկարը այլևս չես տեսնի։ Ա՛յ, այսպես,— ասաց պառավ լեդին և աթոռն իսկույն հակառակ կողմ դարձրեց։— Այժմ էլ չես տեսնի։

Օլիվիերը սակայն այդ նկարը տեսնում էր իր մտքի աչքերով և այնքան հստակ ու որոշակի, որ կարծես իր դիրքը բոլորովին չէր փոխ-վել։ Բայց մտածելով, որ ավելի լավ կլիներ բարի լեդիին շմտահո-գել, նրա հայացքին պատասխանեց մեղմ ժպիտով, իսկ միսիս Բեդ-վինը, ուրախանալով, որ նա իրեն ավելի լավ է զգում, հանդիսավոր կերպով արգանակի մեջ աղ և կարմրած հացի կտորներ դրեց Օլիվիերի առաջ։ Տղան մեծ ախորժակով կերավ։ Նա մսաջրի վերջին գդալի պարունակությունը հաղիվ էր կուլ տվել, երբ դուռը բախեցին։

— Համեցե՛ք,— ասաց պառավ լեդին։

Դուռը բացվեց, և շեմքին հայտնվեց միստր Բրաունլոն։

Մերունի ջենթլմենը սենյակ մտավ աշխույժ քայլերով և հազիվ էր ակնոցը բարձրացրել ճակատին ու ձեռքերը սենեկազգեստի տա-կից մեջքին դրել, որ ուշադրությամբ Օլիվիերին նայի, երբ հուզումից նրա դեմքը տարօրինակ կերպով ծամածռվեց։ Հիվանդության պատ-ճառով Օլիվիերը շատ հյուծված էր ու դժգույն։ Ի հարգանք յուր բարե-րարի, նա մի անզոր փորձ արավ ոտքի կանգնելու, բայց այդ փորձը վերջացավ նրանով, որ նորից ընկավ բազկաթոռի մեջ։ Այստեղ հա-նուն ճշմարտության պետք է ասել, որ միստր Բրաունլոնի սիրտը բա-վականաշափ մեծ լինելով և կարողանալով պարունակել վեց սովո-րական մարդու հումանիտական զգացումները՝ այս տեսարանից սաստիկ հուզվեց և, չգիտենք ջրաբաշխական ինչպիսի ներգործու-թյամբ, որովհետև փիլիսոփայական հմտություներ պակասում է մեզ, նրա աչքերը լցվեցին արցունքով։

— Խե՛ղճ տղա, ին՛չ՛ղճ տղա,— ասաց միստր Բրաունլոն թեթև

հազարով։— Այս առավոտ ձայնս խռպոտել է, միսիս Բեդվինը։ Երևի մոտենում եմ։

— Կհուսամ սխալվում եք, սըր,— ասաց միսիս Բեդվինը։— Ձեր սպիտակեղենը լավ չորացած էր։

— Չգիտեմ, Բեդվին, չգիտեմ,— ասաց միստր Բրաունը։— Կարծում եմ, որ երեկ ճաշին իմ օգտագործած անձեռոցը փոքր-ինչ խոնավ էր, բայց դա կարևոր չէ հիմա։ Ինչպե՞ս ես քեզ զգում, սիրելիս։

— Շատ երջանիկ, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը,— և շատ ու շատ երախտապարտ ձեր ցույց տված հոգատարություն համար։

— Ի՞նչ խելոքն է,— ասաց միստր Բրաունը։— Նրան ուտելու բան տվե՞լ ես, Բեդվին։ Որևէ անդարար հեղուկ, հը՞։

— Հենց հիմա մի պնակ հիանալի արգանակ կերավ,— պատասխանեց միսիս Բեդվինը, մարմինը ձգելով և նախավերջին բառը հատկապես ուժեղ շեշտելով, հաստատելու համար, որ ջրալի կերակուրներ և հյուսթալի ու անդարար մսաջուրը ոչ մի առնչություն չունեն իրար հետ, բացարձակապես ո՛չ մի առնչություն։

— Փո՛ւհ,— ասաց միստր Բրաունը թևթև սարսուռով,— մի քանի բաժակ գինին շատ ավելի նպաստած կլինի նրան. այնպես չէ՞, Թոմ Հուայթ։

— Իմ անունը Օլիվեր է, սըր,— պատասխանեց փոքրիկ հիվանդը՝ չափազանց զարմացած։

— Օլիվե՛ր,— ասաց միստր Բրաունը,— Օլիվեր Հուայթ, հա՞։

— Ո՛չ, սըր, Թվի՛ստ, Օլիվեր Թվի՛ստ։

— Տարօրինակ անուն է,— ասաց ծերունի ջենթլմենը։— Իսկ ինչի՞ց դրված դատավորին ասացի՞ր, որ քո անունը Հուայթ է։

— Ես հրեքեք այդպիսի բան չեմ ասել, սըր,— ապշած պատասխան տվեց Օլիվերը։

Պատասխանը կասկածելի թվաց, և ծերունի ջենթլմենը խստորեն նայեց Օլիվերի երեսին։ Սակայն անկարելի էր տարակուսել. նրա նիհար ու հյուժված դեմքի ամեն մի գիծը ճշմարտություն էր արտացոլում։

— Երևի ինչ-որ թյուրիմացություն կա յայտեղ,— ասաց միստր Բրաունը, և շնայած այլևս որևէ պատճառ չունեց Օլիվերին այդպես սեճոտն նայելու, այնուամենայնիվ, այն հին տպավորությունը, թե նա ինչ-որ մոտրիկից ծանոթ մեկի նմանությունն է կրում, այնքան համակեց ծերունի ջենթլմենի միտքը, որ նա հայացքը չկարողացավ հեռացնել տղայից։

— Կհուսամ՝ ինձնից չեք նեղացել, սրբ,— ասաց Օլիվերը, աչքերը պաղատագին վեր բարձրացնելով:

— Ո՛չ, ո՛չ,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը:— Օ՛հ, այս ի՞նչ է, Բեդվի՛ն, տե՛ս, տե՛ս:

Խոսելիս նա շտապ մատնացույց արեց Օլիվերի գլխավերևում կախված նկարը, ապա տղայի դեմքը: Այնտեղ էր նրա երկրորդ և կենդանի արտացոլանքը: Աչքերը, գլուխը, բերանը, ամեն մի գիծը հար և նման էին, դեմքի արտահայտությունը մի պահ այնքան նման էր նկարի լեզրի դեմքի արտահայտությանը, որ անգամ ամենանուրբ գծերը կարծես արտագրվել էին ապշեցուցիչ ճշգրտությամբ:

Օլիվերը չիմացավ այս հանկարծական բացականչության պատճառը, քանի որ, դեռևս բավականաչափ կազդուրված լինելով, հուզմունքից չկարողացավ դիմանալ և ուշաթափվեց:

Թողնելով Օլիվերին այս վիճակում և չցանկանալով մեր ընթերցողին պահել անորոշության մեջ, այժմ վերադառնանք ղվարձասեր ծերունի ջենթլմենի երկու փոքրիկ աշակերտներին և պատմենք այդ մասին:

Երբ Ստահակը և նրա արժանավոր ընկեր Վարպետ Բեյթսը միացան Օլիվերին հետապնդողների խմբին, նրանք լցվեցին մեծ հարգանքի զգացումով դեպի իրենց անձը, քանի որ միասոր Բրաունլոյի անհատական սեփականությունը յուրացնելուց հետո նրանց հաջողվել էր մարդկանց ուշադրությունը շեղել այլ կողմ:

Եվ քանի որ իսկական անգլիացին ամենից առաջ և ամենամեծ պարծանքով կառչում է իր քաղաքացիական և անհատական ազատություններին, հազիվ թե անհրաժեշտ լինի ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրել այն բանի վրա, որ Ստահակի և Վարպետ Բեյթսի այսպիսի վարմունքը պետք էր նրանց բարձրացներ բոլոր հասարակական գործիչների և հայրենասերների աչքում: Այդ երևույթը որոշ չափով կարողարացներ նաև նրանց անձնական ապահովության ու անվտանգության մասին ունեցած մտահոգությունը, որը հաստատվում, ամրապնդվում է օրենսգրքով և որը որոշ խորիմաստ ու ողջախոհ փիլիսոփաների կողմից ընդունված է որպես բնության բոլոր արարքների, բոլոր գործերի հիմքը: Այս փիլիսոփաները շատ իմաստուն կերպով բնության օրինաչափությունները դարձրել են տեսություն, բայց նրա իմաստությունն ու հասկացությունը նրբորեն և գեղեցիկ կերպով գովաբանելով հանդերձ, բոլորովին անտեսել են այն ամենը, ինչ կապված է սրտի ազնվության և վեհ զգացմունքների հետ: Վերոհիշյալ

զգացմունքները, սակայն, ոչ մի կերպ չեն պատկանում իգական սեռի այս մեծագույն ներկայացուցչին, որը տիեզերական հավանության մասնաշված է իր սեռակիրքների անհամար թերութուններից և տկարութուններից բոլորովին զերծ մի անձնավորություն:

Եթե ես ցանկանայի շարունակել իմ փաստարկումները այս նուրբ ու դժվարին կացության մեջ գտնվող երկու փոքրիկ ջենթլմենների վարքագծի հույժ փիլիսոփայական բնույթի մասին, ես անմիջապես առաջ կբաշխի այն փաստը (նույնպես արձանագրված այս պատմության նախորդող մասում), որ երբ ընդհանուր ուշադրությունը կենտրոնացավ Օլիվերի վրա, նրանք հրաժարվեցին հետապնդումից և ամենակարճ ճանապարհով գնացին տուն: Չնայած չեմ ուզում պնդել, որ առհասարակ հայտնի և իմաստուն գիտնականների սովորությունն է իրենց խոսքը կարճ կապել (իրականում նրանք ավելի շուտ տրամադրված լինելով այն երկարացնել զանազան շատախոսություններով ու շեղումներով, նման այն շեղումներին, որ հարբած մարդիկ մտքերի շատ ուժեղ հորձանքի ճնշման տակ հակամեծ են իրենց թույլ տալ), այսուհանդերձ, ես ուզում եմ ասել, և շատ պարզորոշ ասում եմ, որ բազմաթիվ մեծ փիլիսոփաների անփոփոխ սովորությունն է իրենց տեսությունները զործադրելու մեջ ցուցաբերել մեծ իմաստություն և կանխատեսություն, խիստ միջոցներ ձեռք առնելով որևէ պատահականության դեմ, որը կարող է նվազագույն իսկ չափով վտանգավոր լինել նրանց համար: Ուստի մեծ արդարություն գործելու համար դուք կարող եք փոքր-ինչ անիրավություն թույլ տալ և կարող եք օգտագործել որևէ միջոց, որ նպատակը կարդարացնի: Սահմանել արդարության կամ անիրավության չափանիշը, կամ երկուսի միջև եղած տարբերությունը, դա ամբողջությամբ թողնվում է դրանով շահագրգռված փիլիսոփայի հայեցողությանը, որպեսզի նա հստակ և անկողմնակալ կերպով վճռի ու տնօրինի:

Երկու տղաները միայն այն ժամանակ համարձակվեցին կանգ առնել, երբ, մեծ արագությամբ վազելով լաբիրինթոսանման փողոցների և բակերի միջով, շնչակտուր թափնվեցին ցածր ու մթին մի կամարակապ դարպասի տակ: Այստեղ փոքր-ինչ հանգստանալուց հետո վարպետ Բեյթսը, ցնծության ճիչերով և բարձրաձայն քրքրալով, իրեն դցեց մի տան շեմքին և սկսեց թավալվել:

— Ի՞նչ է պատահել, — հարցրեց Ստահակը:

— Հա՛, հա՛, հա՛, — որոտաց Բեյթսը:

— Ձայնդ կտրի՛ր,— առարկեց Ստահակը՝ կասկածանքով շուրջը նայելով։— Հիմարի մեկը, ուզում ես ձերբակալվե՞լ, ինչ է։

— Ես ինձ չեմ կարող զսպել,— ասաց Չարլին,— օ՛հ, չեմ կարող, երբ մտածում եմ այն մասին, թե նա ինչպես էր խելագարի նման վազում, ինչպիսի կայծակնային արագութեամբ թեքվում էր անկյուններից, խփվում էր սյուններին, ընկնում, նորից բարձրանում և շարունակում վազել այնպես, կարծես և՛ նա, և՛ ամբոխը երկաթյա ուժ ունենային, մինչդեռ ես, թաշկինակը գրպանումս, հանգիստ, երգելով հետևում էի նրանց։ Օ՛յ, օ՛յ, աստված իմ, իսկապես որ հիանալի էր։— Վարպետ Բեյթսի վառ երևակայությունը տեսաբանը ներկայացրեց չափազանց ուժեղ գույներով և երբ հասավ պատմության այս կետին, նա նորից գլորվեց դռան շեմքին և առաջվանից ավելի բարձր քրքջաց։

— Արդյոք Ֆեզինը ի՞նչ կասի,— հարցրեց Ստահակը, օգտվելով այն հանգամանքից, որ իր ընկերը, ժիծադից թուլացած, չկարողացավ շարունակել պատմությունը։

— Ի՞նչ,— կրկնեց Չարլի Բեյթսը։

— Այո, ի՞նչ կասի,— ասաց Ստահակը։

— Պահ, ի՞նչ պետք է ասի որ,— ասաց Չարլին՝ հանկարծ լռջատելով, քանի որ Ստահակը հարցը շատ լուրջ էր դրել։— Ի՞նչ պետք է ասի որ։

Միստր Դոբինզը մի քանի րոպե սուլեց, հետո գլխարկը հանեց և գլուխը քորելով՝ երեք անգամ նշանակալից թափահարեց։

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— հարցրեց Չարլին։

— Տրա, լա, լա, լա, հիմարություն և անմտություն։ Գրողը տանի, թե ինչ եմ ուզում ասել,— վրա բերեց Ստահակը, և նրա ուշիմ դեմքը թեթև հեգնանք արտահայտեց։

Այս պատասխանը բոլորովին գոհացուցիչ չէր։ Վարպետ Բեյթսը, զգալով այդ, նորից հարցրեց.

— Ի՞նչ ես ուզում ասել։

Ստահակը ոչ մի պատասխան չտվեց. նա գլխարկը դարձյալ դրեց գլխին, իր երկար պիջակի ծայրը առավ թևի տակ, լեզուն խրեց թշի մեջ, հատկանշական ձևով վեց անգամ խփեց քթաբմատին և կրնկի վրա պտտվելով՝ անաղմուկ դուրս եկավ բակից։ Վարպետ Բեյթսը մտածկոտ հետևեց նրան։

Այս խոսակցությունից մի քանի րոպե հետո ծերունի զվարթ ջենթլմենը սթափվեց ճոճոացող սանդուղքների վրա լսվող ոտնաձայ-

ներից: Նա նստել էր կրակարանի մոտ, ձախ ձեռքում կար մի կտոր երշիկ ու մի փոքրիկ նկանակ հաց, աջ ձեռքում կար մի դանակ, իսկ եռոտանու վրա՝ մի պղնձյա կաթսա:

Երբ շրջվեց, նենգ ժպիտ էր ուրվագծված նրա գունատ դեմքին: Նա շեկ, թավ հոնքերի տակից ուշադիր նայելով դեպի դուռը՝ գլուխը հակեց և ականջ դրեց:

— Պա՛հ,— մրթմրթաց Հրեան, փոխելով դեմքի արտահայտությունը,— միայն երկու՛ւր: Իսկ որտե՞ղ է երրորդը. բա՛ն է պատահել, ինչ է:

Ոտնաձայները ավելի ևս մոտեցան, հասան հարթակին. ապա դուռը կամացուկ բացվեց. Ստահակն ու Չարլի Բեյթսը մտան ներս և դուռը փակեցին:

ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ուշիմ ընթերցողը ծանոթանում է մի ֆանի նոր դեմֆեթի, և այդ աղբնշտյամբ այս պատմությանը վերաբերող զանազան հաճելի նյութեր են շոշափվում

— Որտե՞ղ է Օլիվերը,— սպառնալից հարցրեց Հրեան տեղից վեր թռչելով,— որտե՞ղ է այդ սողան:

Փոքրիկ գողերը, իրենց ղեկավարի կատաղությունից կարծես ահաբեկված, անհանգիստ իրար նայեցին, բայց ոչ մի պատասխան չտվեցին:

— Խ՛նչ է պատահել տղային,— ասաց Հրեան՝ Ստահակի օձիքից բռնելով և ահավոր հայհոյանքներով սպառնալով նրան.— Խոսի՛ր, թե չէ հիմա կխեղդեմ քեզ:

Չարլի Բեյթսի բնավորության ցայտուն գծերից մեկն էր՝ բոլոր դեպքերում խոհեմորեն մտածել նախ և առաջ սեփական անվտանգության մասին: Հետևաբար, լսելով միստր Ֆեգինի վճռական արտահայտությունը և վախենալով, որ Ստահակից հետո խեղդվելու հերթը գուցե իրեն կհասնի՝ ծունկի եկավ և սկսեց երկարաձիգ ու բարձրագույն աղաղակներ արձակել, որոնք նման էին կատաղած ցուլի բառաչի ու խլացնող փողհարություն:

— Խոսելո՞ւ ես,— որոտաց Հրեան, այնքան սաստիկ ցնցելով Ստահակին, որ զարմանալի թվաց, թե մեծ պիջակը ինչպես դուրս չեկավ նրա հագից։

— Նա ծուղակն ընկավ, հասկացա՞ր, ահա և բոլորը,— ասաց Ստահակը խոժոռվելով։— Դե՛, թո՛ղ ինձ։— Եվ մի ճարպիկ շարժումով դուրս սահելով պիջակի միջից, այն թողեց Հրեայի ձեռքերում, ապա ինկույն վերցրեց մեծ պատառաքաղը և փորձեց խփել ծերունի զվարթ ջենթլմենին, բայց վրիպեց։

Այս տագնապալի դրուժյան մեջ Հրեան, իր տարիքին անհամապատասխան ճարպկությամբ, ետ քաշվեց, խլեց գարեջրամանը և պատրաստվում էր նետել իր հակառակորդի գլխին, երբ նույն րոպեին Չարլի Բեյթսը այնպիսի ահռելի մի ոռնոց արձակեց, որ նրա ուշադրությունը իր կողմը հրավիրեց, և Հրեան, փոխելով ուղղությունը, գարեջրամանը շարժեց ուղիղ այդ փոքրիկ ջենթլմենի գլխին։

— Այս ի՞նչ բան է,— մոլտաց մի թավ ձայն։— Դա ո՞վ շարտեց վրաս։ Լավ է որ գարեջուրը դիպավ ինձ և ոչ թե գարեջրի ամանը, այլապես ինչ-որ մեկի հետ հաշվի կնստեի։ Բայց ինձ զարմանալի է թվում, որ անիծյալ, վաշխառու, հարուստ մի ծեր հրեա ինչպես է գարեջուր շարտում մարդկանց վրա, երբ ես գիտեմ, թե նա միայն ջուր կարող է շռայլել, այն էլ Ջրմուղային Ընկերությանը խաբած և երեք ամսվա դրամը չվճարած լինելու ծայրահեղ դեպքում։ Ինչե՛ր եմ տեսնում, Ֆեզին։ Անիծված լինեք դուք, վզկապս ինչպես է գարեջրով ողողվել։ Նե՛րս եկ, քծնող սրիկա, ինչո՞ւ ես կանգնել դրսում. տիրուջիցդ ամաչո՞ւմ ես, ինչ է։ Նե՛րս եկ։

Այս բառերը քրթմնջացող մարդը մոտավորապես երեսունհինգ տարեկան հաղթանդամ մի երիտասարդ էր։ Հագել էր սև թավշյա պիջակ, շատ կեղտոտ տաբատ, հնամաշ կոշիկներ և բամբակյա մոխրագույն գուլպաներ, որոնք ամփոփում էին մի զույգ խոշոր, ուռած սրունքներ, որոնք այսպիսի տեսքով կատարյալ չեն համարվի, եթե զարկարված չլինեն շղթաներով։ Գլխին դրել էր սրճագույն գլխարկ և վզին փաթաթել կեղտոտ, խայտաբեղտ մի թաշկինակ, որի ծոպերով սրբելով երեսի գարեջուրը՝ ի հայտ բերեց երեք օրվա մորուքով պատած լայն, խոժոռ դեմք և երկու դաժան աչքեր, որոնցից մեկը ինչ-որ բոռնցքի հարվածի երկներանգ հետքերն էր կրում, որ վերջերս էր ստացել։

— Նե՛րս արի, հասկացա՞ր,— զոռաց այդ քրիկան։

Սպիտակ, թափամազ մի շուն, դեմքը քսան տարբեր տեղերից ճանկոտոված ու պատառոտոված, կծկվելով մտավ սենյակ:

— Իսկ մինչև հիմա ինչո՞ւ չէիր գալիս,— ասաց մարդը:— Այն-քան ես գոռոզացել, որ մարդկանց մոտ այլևս չես ուզում ճանաչել քո տիրոջը, հա՞: Դե՛, պառկի՛ր:

Հրամանին հետևեց մի աքացի, որը կենդանուն շարտեց սենյակի մյուս ծայրը: Շունը երևի այդ վերաբերմունքին շատ սովոր էր, քանի որ լուռումունջ կծկվեց անկյունում և իր տգեղ աչքերը մի ըռպեում քսան անգամ թարթելով՝ սկսեց այնպես նայել, ասես հարկաբաժինը զննելով էր զբաղված:

— Գլխումդ ի՞նչ ծրագիր կա դարձյալ: Տղաների հետ վատ ես վարվում, հա՞. ագահ, կծծի, անհագ ծերուկ,— ասաց մարդը նստելով մի աթոռի:— Հետաքրքիր է, ինչո՞ւ չեն սպանում քեզ: Ես անպայման կսպանեի, եթե նրանց տեղը լինեի: Եթե ես քո աշկերտը լինեի, շատ վաղուց քեզ սպանած կլինեի, Ֆիգին: Բայց ո՛չ, ինչ եմ ասում, սպանելուց հետո ես քեզ չէի էլ կաշույ վաճառել, որովհետև դու պիտանի ես միայն իբրև տգիղության մարմնացում մի շշի մեջ դրվելով ցուցադրվելու: Ափսո՞ս որ այդքան հսկա ծավալով ապակյա շշեր չեն պատրաստվում:

— Կամա՛ց, կամա՛ց, միստր Սայքս,— ասաց Հրեան դողդողալով,— այդքան բարձրաձայն մի՛ խոսի:

— Ինչո՞ւ ես ինձ «միստր» կոչում,— պատասխանեց ոճրագործը,— դու միշտ էլ ինչ-որ նենգ նպատակներ ես հետապնդում, երբ սկսում ես այդ ձևով խոսել: Իմ անունը գիտես, դրանով էլ կոչիր ինձ: Ես իմ անունը չեմ արատավորի, երբ որ ժամանակը գա:

— Լա՛վ, լա՛վ, ուրեմն, Բիլլ Սայքս,— ասաց Հրեան քծնող համեստությամբ:— Երևի տրամադրությունդ ընկած է, Բիլլ:

— Գուցե ընկած է,— պատասխանեց Սայքսը,— քոնը նույնպես լավ չի երևում: Իհարկե, այլ բան է, եթե պղինձներ շարտած ժամանակ մտադիր ես այնքան քիչ վնաս հասցնել, որքան մատնություններ անելիս և...

— Գժվե՞լ ես, ինչ է,— ասաց Հրեան զրուցակցի թևից բռնելով և տղաների կողմը մատնացույց անելով:

Միստր Սայքսը բավականացավ մի երևակայական օղակ անցկացնելով իր ձախ ականջը և զուլսը թեքելով աջ ուսի վրա, մի տեսակ մնջախաղ, որը երևի Հրեան շատ լավ էր հասկանում: Ապա գողերի հատուկ ծածկալեզվով, որը համեմատ էր նրա գրեթե ամբողջ

խոսակցությունը, մի բաժակ ըմպելիք պահանջեց: Բայց քանի որ այդ բառերը ընթերցողի համար բոլորովին անհասկանալի են, ավելորդ ենք համարում այստեղ արձանագրել դրանք:

— Եվ զգուշ, չլինի հանկարծ թույն լցնես մեջը,— ասաց միստր Սայքսը, գլխարկը դնելով սեղանին:

Սա կատակով ասվեց, բայց խոսողը եթե հնարավորութիւն ունենար տեսնելու, թե դեպի պահարանը շրջվելիս ինչպիսի նենգ ժպիտ խաղաց Հրեայի դեմքի վրա, և նա ատամներով ինչպես սեղմեց իր շոր, դալուկ շորթը, գուցե մտածեր, որ նախազգուշութիւնը այնքան էլ անտեղի չէր, և կամ ըմպելին պատրաստող մասնագետի հրմտութիւնը կատարելագործելու ցանկութիւնը իրոք առկա էր ծեր ջենթլմենի զվարթ սրտում:

Միստր Սայքսը մի քանի բաժակ ըմպելիք կուլ տալուց հետո, երբ բարեհաճեց փոքրիկ ջենթլմենների ներկայութիւնը հաշվի առնել, նրանք կրկին անդրադարձան Օլիվերին, և Ստահակը, տվյալ պարագայի պատշաճ ու անհրաժեշտ բարեփոխումներով, մանրամասնորեն պատմեց տղայի ձերբակալման դեպքը:

— Վախենում եմ,— ասաց Հրեան,— նա այնպիսի բաներ ասի, որ փորձանքի մեջ գցի մեզ:

— Շատ հավանական է,— ընդհատեց Սայքսը չարախինդ և խորամանկ ժպիտով.— Կորած մարդ ես, Ֆե՛զին:

— Եվ գիտես, ես վախենում եմ,— ավելացրեց Հրեան զրուցակցին ուշադիր նայելով և խոսելով այնպես, ասես ընդհատումը չէր նկատել,— վախենում եմ, որ եթե մենք ծուղակն ընկնենք, գուցե մեզ հետ ընկնեն նաև շատ-շատերը, իսկ դա քեզ համար կարող է ավելի վատ հետևանքներ ունենալ, քան ինձ համար, սիրելիս:

Մարդը ցնցվեց և դեպի Հրեան շուռ եկավ: Բայց ծերունի ջենթլմենը իր ուսերը բարձրացրել էր մինչև ականջները և մտացիկ ու սեռուն նայում էր հանդիպակաց պատին:

Երկարատև լռութիւն տիրեց: Հարգելի խմբակի յուրաքանչյուր անդամը խորասուզված էր մտածմունքի մեջ, անգամ շունը չէր բացառվում: Նա, անկյունում լուռ կծկված, չարամտորեն լիզում էր իր դունչը. թվում էր, թե նա ծրագրում էր հարձակվել առաջին իսկ ջենթլմենի կամ լեզիի ոտքերի վրա, երբ փողոց դուրս գար:

— Մեկնումեկը պետք է գնա և ստուգի, թե ինչ է կատարվել բանտում,— այժմ շատ ավելի ցածր ձայնով ասաց միստր Սայքսը:

Հրեան գլխով հավանութեան նշան տվեց:

— Եթե նա արդեն չի մատնել մեզ և այժմ դատապարտված է, մինչև բանտից դուրս գա մենք ապահով ենք,— ասաց միստր Սայքսը,— իսկ դուրս գալուց հետո պետք է հետևել, պետք է անպայման գտնել նրան:

Հրեան նորից գլխով արեց:

Բացահայտ էր, որ այս ուղղությամբ աշխատելը մեծ խոհանու-
թյուն կլիներ, սակայն դժբախտաբար կար մի լուրջ պատճառ, որ ար-
գելք էր հանդիսանում այս որոշումը գործադրելուն: Բանն այն էր, որ
և՛ Ստահակը, և՛ Չարլի Բեյթսը, և՛ Ֆեզինը, և՛ միստր Վիլյամ Սայք-
սը, բոլորն էլ անխտիր, սաստիկ հակակրօթյուն ունեին ոստիկանա-
տների նկատմամբ և ոչ մի առիթով չէին ցանկանում անգամ նրանց
մոտով անցնել:

Այս անորոշ ու տհաճ դրության մեջ որքան երկար մնացին ու
իրար դիտեցին՝ դժվար է գուշակել: Սակայն հարկավոր չէ որևէ են-
թադրություն անել նյութի շուրջը, քանի որ հանկարծ հայտնվեցին
այն երկու լեզիները, որոնց Օլիվերը մի այլ առիթով տեսել էր, և
խոսակցությունը նորից աշխուժացավ:

— Ա՛յ թե իսկականն է, հա՛,— ասաց Հրեան:— Բեթը կգնա,
այնպես չէ՞, անուշիկս:

— Իսկ ո՞ւր, — հարցրեց դեռատի լեզին:

— Հենց այստեղ, ոստիկանական տեղամասը, սիրելիս, — ասաց
Հրեան համոզիչ տոնով:

Այստեղ հօգուտ դեռատի լեզիի պետք է ասել, որ նա հաստատա-
պես չմերժեց գնալ, նա միայն՝ ասաց, որ պարզապես «օրհնված»
կլիներ, եթե գնար: Լեզին իրենից խնդրվածը կատարելուց հրաժարվեց
շատ նուրբ ու քաղաքավարի ձևով. ապացույց այն իրողության, որ
դեռատի լեզիի ի ծնե ունեցած բարձր դաստիարակությունը իրեն թույլ
չէր տալիս իր ընկերների առաջարկությունները բացահայտորեն մեր-
ժելով ցավ պատճառել նրանց:

— Նենսի, սիրելի՛ս, դու ի՞նչ կասես, — դեպի մյուս լեզին շրջ-
վելով, փաղաքուշ ձայնով ասաց Հրեան:

— Դա լինելու բան չէ, հետևաբար այլևս չխոսենք այդ մասին,
Ֆեզին, բոլորովին անօգուտ է, — պատասխանեց Նենսին:

— Իսկ դու դրանով ի՞նչ ես ուզում ասել, — նկատեց միստր
Սայքսը՝ խոժոռված վեր նայելով:

— Այն, ինչ որ արդեն ասացի, Բիլլ, — անվրդով պատասխանեց
լեզին:

— Ճիշտ: Դու ամենահարմար անձն ես այդ գործի համար,— պատճառաբանեց միստր Սայքսը,— շրջապատում ոչ ոք ոչինչ չգիտե քո մասին:

— Եվ քանի որ չեմ էլ ցանկանում որ գիտենան,— պատասխանեց Նենսին նույն անվրդով տոնով,— ապա իմ պատասխանը ավելի շուտ ոչ է, քան թե այո, բիլլ:

— Նա կգնա, Ֆեգին,— ասաց Սայքսը:

— Ո՛չ, նա չի գնա, Ֆեգին,— ասաց Նենսին:

— Անպայման կգնա,— պնդեց Սայքսը:

Միստր Սայքսը իրավացի դուրս եկավ: Հաջորդական սպառնալիքների, խոստումների ու կաշառքների ազդեցության տակ, վերոհիշյալ լեդին վերջապես հարկադրված եղավ ստանձնել սույն հանձնարարութունը: Եվ արդարև, իր սիրելի ընկերուհու նման նա առարկելու այնքան էլ հարգելի պատճառներ չունեիր, քանի որ Րեթքլիֆ կոչված հեռավոր, բայց արիստոկրատական արվարձանից դեռևս նոր էր տեղափոխվել Ֆիլդ Լեյնի թաղամասը և իր բազմաթիվ ծանոթներից որևէ մեկին հանդիպելու երկյուղը չէր ապրում:

Հետևաբար, հագուստի վրայից մի մաքուր, սպիտակ գոգնոց կապելով և իր խոպոպաթղթերը թաքցնելով ծղոտե գլխարկի տակ (երկու առարկաներն էլ հայթայթվել էին Հրեայի անսպառ պահեստից), միսս Նենսին պատրաստվեց դուրս գալ:

— Սպասի՛ր մի րոպե, սիրելիս,— ասաց Հրեան, մի ծածկված զամբյուղ բերելով:— Մի ձեռքով սա պահիր: Ավելի պատկառելի տեսք կտա քեզ:

— Նրան մի բանալի էլ տուր, Ֆեգին. այդ էլ թող մյուս ձեռքում պահի,— ասաց Սայքսը,— դա ավելի ևս համոզիչ ու բնական կլինի:

— Այո՛, այո՛ սիրելիս, շատ ճիշտ է,— ասաց Հրեան դարպասի մի մեծ բանալի կախելով դեռատի լեդիի աջ ձեռքի ցուցամատից:— Այժմ հիանալի է, իսկապես հիանալի է, սիրելիս,— ասաց Հրեան ձեռքերը իրար շփելով:

— Օ՛հ, եղբա՛յր իմ: Իմ խեղճ, անուշի՛կ, անմե՛ղ փոքրիկ եղբայր իմ,— բացականչեց Նենսին հանկարծ փղձկալով և փոքրիկ զամբյուղն ու մեծ բանալին ծալրահեղ հուսահատությամբ տրորելով ձեռքի մեջ:— Արդյոք ի՞նչ է պատահել, ո՛ւր են տարել նրան: Օ՛հ, գթացե՛ք, ջենթլմեններ, և ինձ ասացե՛ք, թե ի՞նչ է կատարվել այդ սիրասուն տղայի հետ, խնդրո՞ւմ եմ, ջենթլմեններ, գթացե՛ք, ջենթլմեններ:

Շատ ողբալի ու սրտաճմլիկ ձևով արտասանված այս բառերը մեծապես հիացրին ունկնդիրներին: Հետո միսս Նենսին մի բոպե կանգնեց, աչքով արեց, շարաճճի ժպտաց բոլորին ու անհետացավ:

— Ա՛հ, ուշիմ աղջիկ,— ասաց Հրեան՝ շուռ գալով դեպի իր փոքրիկ բարեկամները և գլուխը նշանակալից շարժելով, ասես կամենալով հասկացնել նրանց, թե հարկավոր է հետևել աղջկա փայլուն օրինակին:

— Նա իր սեռի պարծանքն է,— ասաց միսսը Սալքսը՝ բաժակը լցնելով և իր հսկա բոունցքով սեղանին խփեց:— Դե՛, խմենք նրա կենացը: Երանի թե բոլոր կանաչք նրա պես լինեին:

Մինչդեռ այսպիսի բազմաթիվ գովասանքներ էին շոռլվում նրա հասցեին, հմուտ Նենսին շտապում էր ոստիկանատուն, և շնայած այն հանգամանքին, որ փողոցներում մենակ ու անպաշտպան քայլելը փոքր-ինչ վախ էր ներշնչում նրան, այնուամենայնիվ, մի կարճ միջոցում նա բոլորովին ապահով տեղ հասավ:

Մտնելով հետևի մուտքից, նա բանալիով թեթև թակեց խցերից մեկի դուռը և ականջ դրեց: Ներսից ոչ մի ձայն չսվեց: Լեզին հազաց և նորից ականջ դրեց: Դարձյալ ոչ մի պատասխան:

— Օլիկ, սիրելի՛ս,— մրմնջաց Նենսին քնքշությամբ,— Օլի՛կ:

Ներսում ոչ ոք չկար, բացի թշվառ, ոտաբորիկ մի ոճրագործից, որը ձերբակալված էր սրինգ նվագելու մեղադրանքով: Հասարակության դեմ նրա գործած հանցանքը քացահայտ կերպով ապացուցված լինելով, միսսը Ֆենգը ըստ պատշաճի դատապարտել էր նրան մեկ ամսով բանտարկության և ուղարկել Ուղղիչ Տուն, տեղին ու զվարճալիորեն դիտել տալով, որ բանտարկյալը իր կրծքի բովանդակ ուժը փոխանակ երաժշտական գործիքի վրա սպառելու, շատ ավելի օգտակար կլիներ, եթե սպառեր պտտվող անվի վրա: Բանտարկյալը ոչ մի պատասխան չտվեց. նա մտովին զբաղված էր իր բռնագրավված սրնգի կորուստը ողբալով: Հետևաբար, Նենսին առաջուցավ և թակեց հաջորդ խցի դուռը:

— Հետո՞,— լսվեց տկար ու նվաղկոտ մի ձայն:

— Իմ փոքրիկ Օլիկին եմ փնտրում: Այդպիսի մի տղա չկա՞ այստեղ,— հարցրեց Նենսին կեղծ հեկեկանքով:

— Ո՛չ,— պատասխանեց ձայնը:— Աստված ո՛չ անի:

Խոսողը վաթսուհինգ տարեկան մի դատարկապորտ էր, որը բանտարկված էր սրինգ չնվագելու համար, կամ այլ կերպ ասած՝ օրինական ապրուստի միջոց չստեղծելով փողոցներում մուրացկանու-

Թյուն անելու համար: Հաջորդ խցում կար մի ուրիշ մարդ, որը բանտ էր ուղարկված՝ իր համար ապրուստի միջոց ստեղծելով փողոցներում թիթեղյա ամանների վաճառելու գործով, իսկ սա էլ մեղադրվում էր այն պատճառով, որ առանց արտոնագրի էր աշխատում:

Քանի որ այս հանցագործներից ո՛չ մեկը, ո՛չ էլ մյուսը Օլիվերին չէին անձնավորում, և կամ ոչինչ չգիտեին նրա մասին, Նենսին դիմեց շերտավոր բաճկոն հագած կոպիտ արտաքինով ոստիկանին և շափազանց սրտառուչ ողբ ու կոծով, որն ավելի սրտառուչ էր դառնում փոքրիկ զամբյուղի և մեծ բանալու ճշգրիտ ու հմուտ գործածությամբ, պահանջեց իր հարազատ եղբորը:

— Նա ի՞նձ մոտ է, սիրելիս,— ասաց ծերունին:

— Հապա որտե՞ղ է,— ճշաց Նենսին մտամոլոր:

— Այն ջենթլմենը տարավ նրան,— պատասխանեց ոստիկանը:

— Ո՞ր ջենթլմենը: Օ՛հ, տե՛ր իմ աստված: Ի՞նչ ջենթլմեն,— բացականչեց Նենսին:

Ծերունին, տեսնելով քրոջ տագնապալի վիճակը, այդ անկապ հարցերին ի պատասխան տեղեկացրեց նրան, որ Օլիվերը ոստիկանատանը ուշաթափվել էր, և երբ, ինչ-որ վկայի ցուցմունքով, հաստատվել էր, որ գողությունը ինքը չէր կատարել, քանի որ թաշկինակը գողացել էր մի ուրիշ տղա, որը այդ պահին դեռևս ձերբակալված չէր, մեղադրող ծերունի ջենթլմենը վերցրել էր նրան այդ անզգա վիճակում և փոխադրել իր բնակարանը, իսկ թե այդ բնակարանը որտեղ էր գտնվում՝ նա չգիտեր: Միայն ծերունի ջենթլմենի կառապանին տված հրահանգից, որ նա պատահաբար լսել էր, կարելի էր հետևեցնել, որ դա Պենտոնվիլի մոտորքը մի ինչ-որ տեղ պետք է լիներ:

Դեռատի կինը մոռյվեց: Նրան համակեց ահալոր կասկած ու անորոշութուն: Նա երերուն քայլերով ուղղվեց դեպի դարպասը, բայց հենց որ փողոց դուրս եկավ, տատանվող քայլերը փոխելով սրընթաց վազքի, լաբիրինթոսանման և կողմնակի ճանապարհներով վերադարձավ Հրեայի տունը:

Երբ միստր Բիլլ Սալքսը լսեց միսս Նենսիի զեկուցումը, նա իսկույն ձայն տվեց սպիտակ շանը, զլխարկը դրեց զլխին և առանց խմբին հրաժեշտ տալու ձեականության, շտապ դուրս եկավ տանից:

— Մենք պետք է իմանանք որտեղ է նա, սիրելիներ, մենք պետք է անպայման գտնենք նրան,— ասաց Հրեան սաստիկ վրդովված:— Զարլի, դու պետք է շարունակ որոնես նրան մինչ որ լուր բերես նրա մասին, այդ է քո անելիքը: Նե՛նսի, սիրելիս, ես պետք է անպայման

գտնեմ նրան: Այս բանը ես քեզ եմ վստահում, սիրելիս, քեզ և Ստահակին: Բայց կացե՛ք,— ավելացրեց Հրեան դողացող ձեռքերով ինչոր դարակ բացելով,— վերցրե՛ք այս դրամը, սիրելիներս: Ես այս գիշեր խանութը փակելու եմ: Դուք գիտեք, թե որտեղ կարելի է գտնել ինձ: Շտապ հեռացե՛ք այստեղից: Ոչ մի վայրկյան չմնաք:

Այս խոսքերով Հրեան նրանց դուրս հրեց սենյակից և, դուռը կրկնակի կողպեքով և այլ փականքներով ապահով ամրացնելուց հետո, դուրս քաշեց այն արկղիկը, որի գոյութիւնը, անկախ իր կամքից, Օլիվերին հայտնի էր դարձել: Ապա սկսեց ժամացույցներն ու գոհարեղենները փութով թաքցնել իր զգեստների տակ:

Այս զբաղվածութեան պահին դուռը թեթև թակեցին, և նա ցնցվեց:

— Ո՞վ է,— գռչեց նա զիւ ձայնով:

— Ինքս,— պատասխանեց Ստահակը բանալու անցքից:

— Ի՞նչ կա,— գռչեց Հրեան անհամբերութեամբ:

— Նենսին ուզում է իմանալ, նրան առևանգելու դեպքում մյո՞ւս որջը պետք է տանենք,— հարցրեց Ստահակը:

— Այո՛,— պատասխանեց Հրեան,— հենց որ գտնեք նրան, իսկույն տարեք մյուս որջը: Շուտ գտեք նրան, ինչ գնով լինի՝ գտեք նրան, ահա ամբողջը: Հետո ինքս գիտեմ իմ անելիքը, անհոգ եղեք:

Տղան քրթմնջալով, թե ամեն ինչ պարզ է, վազեց սանդուղքն ի վար և միացավ իր ընկերներին:

— Նա մինչև հիմա չի մատնել մեզ,— ասաց Հրեան իր զբաղմունքը վերսկսելով,— իսկ եթե մտադիր է իր նոր բարեկամների շրջապատում շաղակրատել ու մեթ զաղտնիքը դուրս տալ, ապա մենք դեռ կարող ենք նրա բերանը ծեփել:

ՏԱՍՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Բովանդակում է ավելի մանրամասն տեղեկություն Օլիվերի՝ միստր Բրաունլոյի մոտ լինելու մասին և այն երեկի գուշակությունը, որ արեց ումն միստր Գրիմվիզ Օլիվերի հասցեին, երբ նա ուղարկվեց մի հանձնարարություն կատարելու:

Երբ Օլիվերը սթափվեց այն ուշաթափութիւնից, որի պատճառը եղել էր միստր Բրաունլոյի հանկարծական բացականչութիւնը, ծերունի չենթլմենն ու միսիս Բեդվինը զգուշութեամբ խուսափեցին թե՛ նկարի և թե՛ Օլիվերի անցյալի կամ ապագայի մասին որևէ ակնարկու-

թշուհն անելուց: Ընդհակառակն, նրանք սկսեցին խոսել այնպիսի նյութերի շուրջ, որոնք կարող էին միայն զվարճացնել տղային, առանց հուզելու նրան: Օլիվերը տակավին թույլ էր զգում իրեն և ի վիճակի չէր նախաճաշի համար վեր կենալու, բայց հրեջրոգ օրը իշավ տնտեսուհու սենյակը, նրա առաջին մտածմունքը եղավ անձկալից մի հայացք գցել պատին: Նա հույս ուներ, որ դարձյալ կարող էր դիտել չքնաղ լեզիի դեմքը: Սակայն հիասթափվեց, քանի որ նկարը վերցված էր այնտեղից:

— Ա՜հ,— ասաց տնտեսուհին,— հետևելով Օլիվերի աչքերի ուղղությանը:— Տեսնում ես, այնտեղ չէ:

— Տեսնում եմ, տիկին,— պատասխանեց Օլիվերը:— Բայց ինչո՞ւ են վերցրել:

— Վերցրել են, մանչուկ, որովհետև դա քեզ անհանգստացնում էր: Միտար Բրաունլոն մտածելով, որ գուցե այդ նկարը քո ապաքինմանը արգելք հանդիսանա, այդպես կարգադրեց,— պատասխանեց պառավ լեզին:

— Օ՜հ, ո՛չ, ո՛չ, ինձ չէր անհանգստացնում, տիկին,— ասաց Օլիվերը:— Ընդհակառակն, ինձ համար շատ հաճելի էր նայել այդ նկարին:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասաց պառավ լեզին բարեհաճորեն,— դու հնարավոր եղածին չափ շուտ կազդուրվիր, անուշիկս, և մենք այդ նկարը նորից կկախենք: Ա՛յ, խոսք եմ տալիս: Իսկ այժմ խոսենք այլ նյութերի շուրջ:

Այդ էր այն ամբողջ տեղեկությունը, որ Օլիվերը կարողացավ ձեռք բերել նկարի մասին: Եվ որովհետև ծեր լեզին հիվանդության ժամանակ մեծ հոգատարություն էր ցուցաբերել իր հանդեպ, Օլիվերը ճիգ թափեց գոնե առայժմ մոռանալ նկարը: Ուստի նա ուշադիր լսեց այն բոլորը, որ լեզին պատմեց իր երեխաների մասին. թե ինչպես իր համակրելի ու գեղեցիկ մի աղջիկը ամուսնացած էր մի համակրելի ու գեղեցիկ տղամարդու հետ, թե ինչպես Վեստ Ինդիայում ուներ մի որդի, որը ինչ-որ վաճառականի մոտ աշխատում էր որպես քարտուղար և, իբրև բարի ու ծնողասեր որդի, սիրալիր նամակներ էր ուղարկում մորը տարին կանոնավորապես շորս անգամ: Այս բոլորը մտաբերելիս նա հուզումից արտասովեց: Երբ պառավ լեզին բավականին երկար պատմել էր իր երեխաների շնորհքների մասին, մեջ բերելով նաև քսանվեց տարի առաջ մահացած իր ամուսնու արժանիքները, արդեն ժամանակն էր թեյելու: Թեյից հետո պառավ լեզին սկսեց Օլիվերին

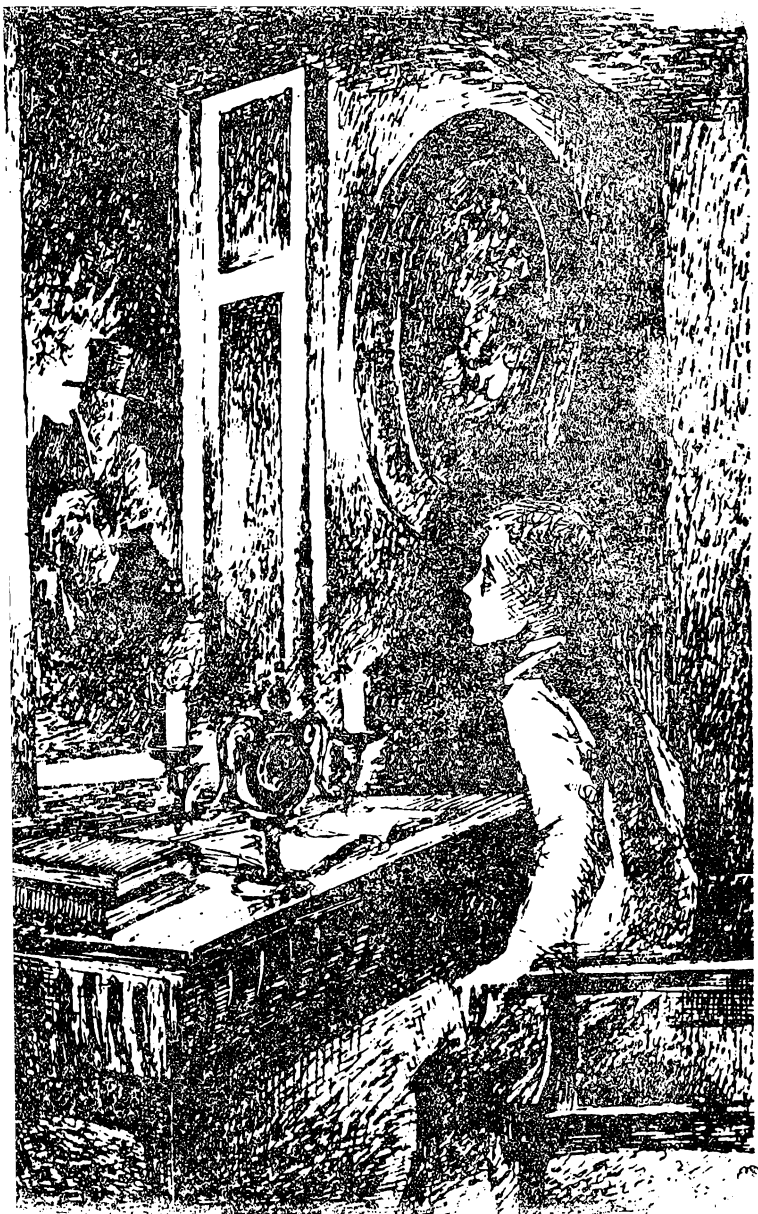
մի թղթախաղ ցույց տալ, որը նա սովորեց այն արագութեամբ, ինչ արագութեամբ լեզին կարողացաւ սովորեցնել նրան: Նրանք խաղը մեծ հետաքրքրութեամբ ու լրջութեամբ շարունակեցին մինչև այն պահը, երբ նորից ժամանակն էր Օլիվերին կերակրելու: Տղան պետք է խմեր ջրախառն տաք գինի, ուտեր մի շերտ կարմրած հաց, ապա հանգիստ քներ:

Որքան երջանիկ էին անցնում Օլիվերի ապաքինման օրերը: Նրան շրջապատող ամեն ինչ այնքան մաքուր էր և կոկիկ, և բոլորը այնքան բարի էին ու հոգատար նրա հանդեպ, որ այն աղմկահույզ ու փոթորկալից միջավայրից հետո, որտեղ նա անց էր կացրել իր ամբողջ մատաղ կյանքը, նրան այնպես էր թվում, թե դրախտումն է: Երբ նա կադդուրվեց այնքան, որ արդեն ի վիճակի էր անկողնուց վեր կենալ և հագնվել, միստր Բրաունլոն նրա համար պատրաստել տվեց մի ձեռք նոր հագուստ, նոր կեպի և նոր կոշիկներ: Քանի որ Օլիվերին ասացին, թե իր հին շորերի հետ կարող էր վարվել ինչպես կամենում է, նա այդ հին շորերը տվեց մի սպասուհու, որն իր հանդեպ ազնիվ վերաբերմունք էր ցուցաբերել, խորհուրդ տալով, որ դրանք վաճառի մի հրեայի և դրամը օգտագործի ըստ իր ցանկութեան: Սպասուհին հաճույքով կատարեց նրա ասածը, և երբ Օլիվերը հյուրասենյակի լուսամուտից նայելով տեսավ, թե հրեան ինչպես քուրջերը պարկի մեջ դնելով հեռացավ, կարծես ավելի ազատորեն շնչեց: Նա չափազանց երջանիկ էր, որ դրանք նորից հագնելու վստահից առմիշտ ազատվել էր: Զջմարիտն ասած՝ տխրահռչակ ցնցոտիներ էին, իսկ Օլիվերը կյանքում երբեք նոր զգեստ չէր ունեցել:

Նկարի միջադեպից մոտավորապես մի շաբաթ հետո, մի երեկո, երբ տղան նստած գրուցում էր միսիս Բեդվինի հետ, միստր Բրաունլոն սպասավորին ուղարկեց, հայտնելով, որ եթե Օլիվեր Թվիստը իրեն բավականաչափ լավ է զգում, ապա ինքը կցանկանար տեսակցել և մի փոքր խոսել նրա հետ իր առանձնասենյակում:

— Օհ, տե՛ր իմ աստված: Ձեռքերդ լվա և շուտ մոտս եկ, որ մազերդ սանրեմ, մանչուկ,— ասաց միսիս Բեդվինը:— Ի՞նչ անենք հիմա: Եթե իմանայինք, որ նա քեզ իր մոտ էր կանչելու, գոնե վերնաշապիկդ օձիքը կփոխեինք, և քեզ ավելի ներկայանալի կդարձնեինք:

Օլիվերը կատարեց միսիս Բեդվինի պատվերը, և թեպետ պառավ լեզին լուրջ մտահոգված էր, թե ժամանակ չկար անգամ նրա վերնաշապիկի օձիքը երիզող փոթածալքերը արդուկելու, այնուամենայնիվ

տղային բախց գլուխ մեծ գոհունակությամբ զննելուց հետո ասաց, որ ի վերջո հնարավոր չէր նրան ավելի վայելուչ դարձնել:

Այսպես խրախուսված, Օլիվերը թեթև թակեց ծերունի ջենթլմենի առանձնասենյակի դուռը և ներս մտնելով իրեն գտավ անհամար գրքերով լի մի սենյակում, որի լուսամուտը բացվում էր փոքրիկ, բայց հաճելի պարտեզների վրա: Լուսամուտի տակ կար մի սեղան, որի առջև նստած՝ միսոր Բրաունլոն կարդում էր: Երբ Օլիվերին տեսավ, գիրքը հրեց մի կողմ, տղային հրավիրեց սեղանի մոտ և առաջարկեց նստել: Օլիվերը հնազանդվեց, ապշած մտածելով, թե որտեղ կարելի էր այսքան շատ թվով գրքեր կարդացող մարդիկ գտնել, գրքեր, որոնք կարծես թե գրված էին աշխարհը ավելի իմաստուն դարձնելու համար: Եվ Օլիվերը առաջինը չէր, որ այդպես մտածեց: Դա մի երևույթ է, որ նույնքան զարմանք է պատճառում Օլիվեր Թվիստից շատ ավելի փորձառու մարդկանց, նրանց կյանքի յուրաքանչյուր օրում:

— Շատ գրքեր կան, այնպես չէ՞, տղաս,— ասաց միսոր Բրաունլոն, նկատելով, թե Օլիվերը ինչպիսի հետաքրքրություններ էր զննում հատակից մինչև տուստաղը հասնող դարակները:

— Չափազանց շատ, սրբ,— պատասխանեց Օլիվերը:— Կյանքումս այսքան շատ թվով գրքեր երբեք չեմ տեսել:

— Եթե քեզ լավ պահես, դու կկարդաս այդ բոլոր գրքերը,— սիրալիրությամբ ասաց ծերունի ջենթլմենը,— և կարդալը քեզ ավելի դուր կգա, քան դիտելը (իհարկե որոշ դեպքերում), որովհետև ինչ խոսք, որ գոյություն ունեն այնպիսի գրքեր, որոնց արտաքին ձևավորումը ավելի գեղեցիկ է, քան թուվանդակությունը:

— Երևի դրանք այդ մեծածավալ գրքերն են, սրբ,— ասաց Օլիվերը մատնացույց անելով մի քանի հսկա հատոր, որոնց կազմը հիմնականում ոսկեգոծված էր:

— Միշտ չէ, որ այդպես է,— ասաց ծերունի ջենթլմենը և ժպտալով Օլիվերի գլուխը շոյեց,— կան շատ գրքեր, որոնք նույնքան բովանդակալից են, բայց շատ ավելի փոքր ծավալ ունեն: Չէի՞ր ցանկանա խեղացի մարդ դառնալ և գրքեր գրել, հա՞:

— Ավելի կնախընտրեի կարդալ դրանք, սրբ,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Ինչպես, ուրեմն չէի՞ր ցանկանա գրող դառնալ,— հարցրեց ծերունի ջենթլմենը:

Օլիվերը մի քիչ վարանեց և վերջապես ասաց, որ ինքը կարծում է, թե շատ ավելի նախընտրելի է գրավաճառ դառնալ: Այս խոսքի վրա

ծերունի ջենթլմենը լիաթոք ծիծաղեց և ասաց, որ շատ կարգին բան էր մտածել: Օլիվերը ուրախացավ, որ ծերունի ջենթլմենը գոհ մնաց իր պատասխանից, բայց թե ինչու, պարզ չէր իր համար:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասաց ծերունի ջենթլմենը լրջանալով:— Մի՛ վախենա, քեզ հեղինակ չենք դարձնի, երբ մի որևէ պարկեշտ արհեստ կա սովորելու, ծայրահեղ դեպքում կարող ենք դիմել և որմնադրության:

— Շնորհակալություն, սրբ,— ասաց Օլիվերը: Նրա անմեղունակ պատասխանը դարձյալ շարժեց ծերունի ջենթլմենի ծիծաղը, և նա ինչ-որ բան մրմնջաց տարօրինակ մի բնազդի մասին, բայց այդ ևս Օլիվերի համար անհասկանալի լինելով՝ նրա ուշադրությունից վրիպեց:

Այա միստր Բրաունլոն, խոսելով ավելի սիրալիր, բայց շատ ավելի լուրջ տոնով, քան Օլիվերը երբևէ տեսել էր, ասաց.

— Այժմ, ևս ուզում եմ, որ ինձ շատ ուշադիր լսես, սղաս: Քեզ հետ խոսելու եմ առանց վերապահությունների, որովհետև վստահ եմ, որ դու քեզնից ավելի տարեց մարդկանց հավասար հասունություն ունես և կարող ես լրիվ ըմբռնել իմ ասածները:

— Օ՛հ, մի՛ ասեք, որ ինձ ետ եք ուղարկելու, սրբ,— ծերունի ջենթլմենի խոսելու լուրջ եղանակից վախեցած բացականչեց Օլիվերը:— Խնդրում եմ, ինձ մի՛ վտարեք այս տանից և մի՛ թողեք, որ դարձյալ փողոցներում թափառեմ: Թող այստեղ մնամ և սպասավոր դառնամ, միայն թե ինձ նորից չուղարկեք այն սարսափելի վայրը, որտեղից եկել եմ: Գթացեք ինձ նման մի խեղճ տղայի, սրբ:

— Սիրելի փոքրի՛կս,— ասաց ծերունի ջենթլմենը խորապես ազդված Օլիվերի այս ջերմ աղերսից,— մի վախենա, որ ես երբևէ կլքեմ քեզ, բացի այն դեպքից, երբ քո վարքով կպարտադրես ինձ այդպես վարվել քեզ հետ:

— Ես երբե՛ք, երբե՛ք առիթ չեմ տա, սրբ,— ընդհատեց Օլիվերը:

— Ես էլ այդպես եմ կարծում,— ասաց ծերունի ջենթլմենը:— Ես հաճախ հիասթափվել եմ ուրիշներին հովանավորելու իմ ջանքերից, բայց դու վստահություն ես ներշնչում, և ինձ էլ անհասկանալի է, թե քեզնով ինչո՞ւ եմ այսքան հետաքրքրված: Չնայած իմ կյանքի երջանկությունն ու բերկրանքը թաղված են այն շիրիմների մեջ, որտեղ ինձ շատ սիրելի մարդիկ խոր քնած են հավերժական քնով, այսուհանդերձ իմ սիրտը դազադի չեմ վերածել և այնտեղ հավիտյան չեմ փակել իմ լավագույն զգացմունքները: Ընդհակառակն,

այդ զգացմունքները տառապանքի բովից անցնելով ավելի ազնվացել ու ամրացել են:

Քանի որ ծերունի ջենթլմենը այս բառերը ցածրաձայն ասաց, կարծես՝ ավելի ինքն իր հետ էր խոսում, քան իր զրուցակցի, Օլիվերը լուռ նստեց իր տեղում:

— Լա՛վ, լա՛վ,— վերջապես ասաց ծերունի ջենթլմենը ավելի զվարթ տոնով:— Այս բոլորը քեզ ասում եմ այն պատճառով, որ դու դեռ փոքր ես, և իմանալով, որ շատ եմ տառապել, գուցե ավելի զգույշ լինես և առիթ չտաս, որ ուրիշ դառնություններ էլ ճաշակեմ: Ասում ես՝ որք ես և աշխարհում ոչ ոք չունես: Բոլոր հարցուփորձերը, որ կարողացել եմ կատարել այդ ուղղությամբ, հաստատում են քո ասածը: Պատմի՛ր քո կյանքի պատմությունը. որտեղի՞ց ես գալիս, ո՞վ է մեծացրել քեզ և ինչպե՞ս ընկար այն միջավայրը, որտեղ քեզ հանդիպեցի: Ասա՛՛ ճշմարտությունը, և քանի ես կենդանի եմ, դու աննեցուկ չես մնա:

Օլիվերը հուզմունքից հեկեկալու պատճառով չկարողացավ իսկույն խոսել: Նա հաղիվ էր պատրաստվում պատմել, թե ինչպես էր երեխաների ազարակում մեծացել, և միստր Բամբլը՝ հանձնաժողովի կարգադրությամբ, ինչպես էր նրան այնտեղից տեղափոխել աղքատանոց, երբ հանկարծ դարպասը շատ տարօրինակ ու անհամբեր ձևով ծեծեցին, և սպասավորը սանդուղքն ի վեր վազելով ազդարարեց միստր Գրիմվիգի ժամանումը:

— Վերև՝ է բարձրանում,— հարցրեց միստր Բրաունլոն:

— Այո՛, սըր,— պատասխանեց սպասավորը:— Հարցրեց, թե կարկանդակ ունե՞նք տանը, և իմ դրական պատասխանի վրա ասաց, որ եկել է թեյելու:

Միստր Բրաունլոն ժպտաց և Օլիվերին ասաց, որ միստր Գրիմվիգը իր վաղեմի բարեկամներից է, և որ նա չպետք է ուշ դարձնի նրա, այսպես ասած, կոպիտ ձևերին, քանի որ ներքուստ նա արժանիք ունեցող մարդ է:

— Իսկ ես դնա՞մ ներքե, սըր,— հարցրեց Օլիվերը:

— Ո՛չ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն,— կնախընտրեի, որ այստեղ մնայիր:

Ծիշտ այդ րոպեին իր հաստ գավազանին հենված՝ սենյակ մտավ մի հաղթանդամ ծերունի ջենթլմեն, որի մի ոտքը փոքր-ինչ կաղ էր: Նա հագել էր կապույտ պիջակ, գծավոր բաճկոնակ, չինական մուգ-դեղին բամբակե տաբատ, սրունքի սոնապաններ և շուրջանակի կա-

նաշուով երիզված լայնեզր, սպիտակ գլխարկ: Նրա վերնաշապկի կուրծքը զարդարված էր շատ նուրբ փոթածալերով, որոնք բաճկոնից դուրս էին ընկնում, և ժամացույցի շափաղանց երկար, պողպատյա մի շղթա, որի ծայրին ուշինչ չկար, բացի մի բանալուց, ճոճվում էր այդ փոթածալերի տակից: Սպիտակ վզկապի ծայրերը գնդակաձև հանգուցվել էին նարնջի մեծովթյամբ: Իսկ ինչ վերաբերում էր նրա դեմքին, ապա դա այնքան տարատեսակ ծամածռությունների էր ենթարկվում, որ նկարագրության սահմաններից դուրս է: Խոսելիս աչքերը մի տեսակ կկոցելու և գլուխը մի կողմ թեքելու յուրահատուկ ձև ուներ, որը թուփակին էր հիշեցնում: Նա այս դիրքն ընդունեց սենյակ մտած բոպեից, և ձեռքում նարնջի կճեպի փոքրիկ մի կտոր բռնած՝ դժգոհ ու ջղագրգիռ բացականչեց.

— Այստեղ նայե՛ք, տեսնո՞ւմ եք այս նարնջի կճեպը: Մի՞թե անչափ զարմանալի և տարօրինակ բան չէ, որ ում տունը որ այցելության գնամ, պետք է անպայման սանդուղների վրա գտնեմ աղբատ վիրաբույժի այս բարեկամին: Նարնջի կճեպը եղավ պատճառը իմ կաղության և նարնջի կճեպից էլ մահանալու եմ վերջապես: Այո՞, սը, նարնջի կճեպից էլ մահանալու եմ: Եթե այդ ճիշտ չէ, ես իմ գլուխը կուտեմ, սըր:

Միստր Գրիմվիգը այս հրաշալի առաջարկությանը էր եղբափակում ու հաստատում իր ամեն մի խոսքը: Իհարկե, դա շատ տարօրինակ առաջարկություն էր, և հասկապես տարօրինակ միստր Գրիմվիգի համար, քանի որ, եթե նույնիսկ ի սեր վիճաբանության մի բոպե ընդունենք, որ գիտության նվաճումները երբեք կհասնեն այն աստիճանի, որ մարդ կկարողանա, այդպես կամենալու դեպքում, իր սեփական գլուխը ուտելու, ապա միստր Գրիմվիգի գլուխը այնքան մեծ էր, որ նույնիսկ ամենաուրվամուղ մարդը հազվի թե կարողանար տեղավորել այն իր ստամոքսի մեջ, բոլորովին հաշվի չառնելով այն հանգամանքը, որ դա պատած էր պուդրայի շատ հաստ շերտով:

— Ես իմ գլուխը կուտեմ, սըր,— կրկնեց միստր Գրիմվիգը, գավազանը խփելով գետնին:— Օհո՛, Բարե, ո՞վ է այդ տղան,— ավելացրեց նա նայելով Օլիվերին և մի քանի քայլ ետ գնալով:

— Փոքրիկ Օլիվեր Թվիստն է, որի մասին խոսում էինք,— ասաց միստր Բրաունլոն:

Օլիվերը խոնարհվեց:

— Երևի դա այն տղան է, որ տեսդով հիվանդացել էր, այնպես չէ՞,— ասաց միստր Գրիմվիգը մի փոքր ավելի ընկրկելով:— Սպա-

սեցե՛ք մի րուպե։ Լոռիթյուն։ Գտա։ Ահա հենց այդ տղան էլ կերել է նարինջը։ Եթե այդ տղան չի կերել նարինջը, սըր, և չի նետել այս կճեալը աստիճանների վրա, ես իմ գլուխը կտտեմ, իրենն էլ հետը,— եզրափակեց միատր Գրիմվիգը, տենդի մասին իր ունեցած ամբողջ սարսափը հանկարծ մոռանալով։

— Ո՛չ, ո՛չ, նա ոչ մի նարինջ չի կերել,— ասաց միատր Բրաունլոն ծիծաղելով։— Դե՛, գլխարկդ ցած դիր և խոսիր իմ փոքրիկ բարեկամի հետ։

— Ես շատ բծախնդիր եմ այս հարցում,— ասաց դյուրագրգիռ ծերունի ջենթլմենը, ձեռնոցները ձեռքից հանելով։— Մեր փողոցի մայթի վրա միշտ էլ փոքր ի շատե նարնջի կճեպներ լինում են, և ես հաստատ գիտեմ, որ անկյունում ապրող վիրաբույժի սպասավոր տղան է գցում դրանք։ Երեկ գիշեր մի դեռատի կնոջ ոտքը սայթաքեց նարնջի կճեպի պատճառով, և նա ընկավ իմ պարտեզի ցանկապատի վրա։ Հենց որ բարձրացավ, նկատեցի, որ նա իսկույն նայեց վիրաբույժի անիծված կարմիր լույսի ուղղությամբ։ «Մի՛ գնա նրա մոտ,— բղավեցի ես լուսամուտից,— նա մարդասպան է։ Նա՛ է դնում այդ ծուղակները»։ Եվ իրոք էլ այդպես է, թե որ այդպես չէ...— Այստեղ դյուրագրգիռ ծերունի ջենթլմենը գավազանը ուժգնորեն խփեց հատակին։ Այդ բանը իր բարեկամների կողմից ընդունված էր իբրև ակնարկություն գլուխը ուտելու նրա սովորական առաջարկության, քանի որ հաճախ բառերի փոխարեն դա արտահայտվում էր գավազանի հարվածով։ Այս գավազանը պահելով ձեռքում, նա նստեց և լայն, սև ժապավենի ծայրից կախված ակնոցը դնելով աչքերին, սկսեց ուշիուշով նայել Օլիվերին։ Տղան, տեսնելով, որ զննության առարկա է դարձել, շառագունեց և նորից գլուխ տվեց։

— Սա է այդ տղան, հա՛,— ասաց միատր Գրիմվիգը վերջապես։

— Այո՛,— պատասխանեց միատր Բրաունլոն։

— Ինչպե՞ս ես, տղա՛,— ասաց միատր Գրիմվիգը։

— Շատ ավելի լավ, շնորհակալություն, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը։

Միատր Բրաունլոն, կարծես վախենալով, որ իր տարօրինակ բարեկամը պատրաստվում էր ինչ-որ տհաճ բան ասելու, Օլիվերին խորհրդեց իջնել ցած և միատր Բեդվինին իմաց տալ, որ պատրաստ են թեյելու։ Տղան հաճույքով դուրս եկավ սենյակից, քանի որ այցելուի վերաբերմունքը այնքան էլ դուր չէր եկել նրան։

— Շնորհալի տղա է, այնպես չէ՞,— հարցրեց միատր Բրաունլոն։

— Չգիտեմ,— պատասխանեց միստր Գրիմվիլզը քմահաճորեն:

— Չգիտե՞ս:

— Ո՛չ, չգիտեմ: Տղաների մեջ ոչ մի տարբերություն չեմ տեսնում: Ես միայն երկու տեսակի տղաներ գիտեմ՝ նիհար տղաներ և գեր տղաներ:

— Իսկ Օլիվերը ո՞ր խմբին է պատկանում:

— Նիհարների: Ես ճանաչում եմ մեկին, որը մի գեր տղա ունի: Ուրիշները նրան անվանում են հիանալի տղա. իսկ հիանալի ի՞նչ կա նրա կտր գլխի, կարմիր այտերի և պսպղուն աչքերի մեջ: Ընդհակառակը, սարսափելի տղա է. մարմինը ասես դուրս է պայթելու նրա կապույտ կոստյումի կարամասերից: Նավաստու ձայնով և գայլի խորթակով մի տղա է նա: Ես ճանաչում եմ այդ թշվառականին:

— Լա՛վ,— ասաց միստր Բրաունլոն,— սրանք փոքրիկ Օլիվեր Թվիստի բնությանը համապատասխանող գծեր չեն, հետևաբար, իզուր տեղը մի՛ ջղայնանա:

— Իսկապե՞ս,— վրա բերեց միստր Գրիմվիլզը,— միգուցե նա ավելի վատ գծեր ունի:

Այստեղ միստր Բրաունլոն անհամբերությամբ հազաց, որը կարծես միստր Գրիմվիլզին չափից դուրս հաճույք պատճառեց:

— Ասում եմ, գուցե նա ավելի վատն է,— կրկնեց միստր Գրիմվիլզը:— Որտեղի՞ց է գալիս: Ո՞վ է նա: Տեսնո՞ւմ հիվանդացել է. հետո՞ ինչ, Կարծում եք տենդը միայն լա՞վ մարդկանց յուրահատուկ հիվանդություն է: Մի՞թե վատ մարդիկ տենդով չեն հիվանդանում: Ես ճանաչում էի մի մարդու, որը Զամայկայում կախաղան բարձրացավ իր տիրոջն սպանած լինելու համար: Նա կյանքում վեց անգամ հիվանդացել էր տենդով, բայց նրան ներում չընորհվեց հենց այդ պատճառով: Փո՛ւհ, հիմարաբանություն:

Զժմարիտն ասած՝ Օլիվերի արտաքին տեսքն ու վարվելակերպը միստր Գրիմվիլզին թվացել էին արտակարգ հրապուրիչ և դուրեկան, բայց նա ընդհանրապես հակում ուներ հակաճառելու, որը այսօր առավելապես շեշտված էր աստիճանների վրա նարնջի կճեպը գտնելու պատճառով: Բացի այդ, ներքուստ որոշած լինելով չենթարկվել տղաների լավ կամ վատ լինելու մասին ուրիշների հայտնած կարծիքներին, նա սկզբից ևեթ վճռել էր ընդդիմախոսել իր բարեկամին:

Երբ միստր Բրաունլոն ասաց, թե ինքը տակավին չէր զբաղվել Օլիվերի անցյալով, ի նկատի ունենալով այն պարագան, որ հուզում-

ների դիմանալու համար նա դեռ բավականաչափ կազդուրված չէր, և երբ ընդունեց, որ տղան մինչև այժմ որևէ գոհացուցիչ պատասխան չէր տվել իր հարցերին, միստր Գրիմվիգը շարախինդ քմծիծաղ տվեց։ Ապա նա հեզանքով հարցրեց, թե արդյոք տնտեսուհին սովորութուն ունե՞ր քնելուց առաջ արծաթեղեն սպասները հաշվելու, որովհետև, մի գեղեցիկ առավոտ եթե գդալներից մի քանիսը պակասեին, ինքը պատրաստ էր իր գլուխն ուտելու և այլն։

Չնայած միստր Բրաունլոն ևս որոշ չափով դյուրագրգիռ խառնրվածք ուներ, այսուհանդերձ, իմանալով իր բարեկամի տարօրինակությունները, այս բոլորը տարավ մեծ համբերությամբ, և քանի որ թեյելիս միստր Գրիմվիգը բարեհաճեց գնահատել կարկանդակները՝ մթնոլորտը պարզվեց։ Նույնիսկ Օլիվերը, որ թեյում էր նրանց հետ, առաջին անգամ իրեն ազատ զգաց այս խստաբարո ջենթլմենի անսխորժ ներկայությամբ։

— Իսկ ե՞րբ է Օլիվեր Թվիստը քեզ պատմելու իր կյանքի և արկածների ճշգրիտ, ստույգ ու մանրամասն պատմությունը, — ճաշի վերջում հարցրեց միստր Գրիմվիգը՝ աչքի ծայրով Օլիվերին նայելով։

— Վաղը առավոտյան, — պատասխանեց միստր Բրաունլոն։ — Ես կնախընտրեի, որ առանձին տեսակցենք։ Վաղը առավոտյան ժամը տասին եկ ինձ մոտ, սիրելիս։

— Կգամ, սրբ, — ասաց Օլիվերը։ Բայց միստր Գրիմվիգի սեեռուն հայացքից շփոթված՝ նա որոշ վարանումով պատասխանեց։

— Գիտե՞ս ինչ, — շնչաց այդ ջենթլմենը միստր Բրաունլոնին։ — Վաղը առավոտյան նա չի՞ գա։ Քեզ մոտ։ Ես տեսա նրա վարանումը։ Նա քեզ խաբում է, բարեկամս։

— Կարող եմ երդվել, որ նա ինձ չի խաբում, — պատասխանեց միստր Բրաունլոն ջերմորեն։

— Թե որ չխաբեց, — ասաց միստր Գրիմվիգը, — ես իմ գլուխը... — և գավազանը ուժգին իջավ հատակին։

— Ես այդ տղայի անկեղծությունը կյանքովս կերաշխավորեմ, — ասաց միստր Բրաունլոն, սեղանին հարվածելով։

— Իսկ ես իր կեղծիքի համար՝ ամբողջ գլխովս, — վրա բերեց միստր Գրիմվիգը, նույնպես սեղանին խփելով։

— Մենք այդ կտեսնենք, — ասաց միստր Բրաունլոն իր բորբոքվող զայրույթը զսպելով։

— Այո՛, կտեսնենք, — ասաց միստր Գրիմվիգը գրգռիչ մի ժպիտով, — անպայման կտեսնենք։

Ճակատագրի քմահաճ մի զուգահեռությամբ ճիշտ այդ պահին միստր Բեդվինը ինչ-որ գրքեր ներս բերեց, որ միստր Բրաունլոն առավոտյան գնել էր այն միլենույն գրավաճառից, որի մասին արդեն խոսվել է այս պատմության մեջ, և կապոցը դնելով սեղանին՝ պատրաստվեց դուրս գալ սենյակից։

— Տղային ասա՝ թող սպասի, միստր Բեդվին,— ասաց Բրաունլոն,— ինչ-որ բան կա վերադարձնելու։

— Նա գնացել է, սրբ,— պատասխանեց միստր Բեդվինը։

— Կանչեցե՞ր նրան,— ասաց միստր Բրաունլոն,— այդ գործը կարևոր է։ Աղքատ մարդ է, իսկ գրքերի փոխարժեքը չեմ վճարել։ Բացի այդ, կան նաև որոշ գրքեր, որ պետք է վերադարձվեն։

Փողոցի դուռը բացվեց։ Օլիվերը վազեց մի ուղղությամբ, սպասուհին՝ մի այլ ուղղությամբ, իսկ միստր Բեդվինը, շեմի վրա կանգնած, բղավեց տղայի հետևից, բայց իզուր։ Օլիվերը և աղջիկը շնչասպառ վերադառնալով հայտնեցին, որ տղային չգտան։

— Ափսոս, շատ ափսոս,— բացականչեց միստր Բրաունլոն։— Ես ցանկանում էի, որ այդ գրքերն այս երեկո անպայման վերադարձվեին իրենց տիրոջը։

— Օլիվերի հետ ուղարկիր,— ասաց միստր Գրիմվիգը չարախինդ ժպտալով,— նա անպայման ապահով տեղ կհասցնի դրանք, իմացած եղիր։

— Այո՛, թողե՛ք ես տանեմ այդ գրքերը, խնդրում եմ, սըր,— ասաց Օլիվերը։— Ամբողջ ճանապարհին կվազեմ, սըր։

Մերունի ջենթլմենը պատրաստվում էր ասել, որ Օլիվերը ոչ մի դեպքում տանից դուրս չէր գնալու, երբ միստր Գրիմվիգը չարամտորեն հազաց։ Միստր Բրաունլոն, հանկարծ փոխելով իր որոշումը, հայտնեց, որ տղան գնալու է։ Նա մտածեց, որ դա լավագույն առիթն էր քմահաճ բարեկամին ապացուցելու, թե նա որքան անիրավացի է իր կասկածների մեջ։ Գոնե այս հանձնարարությունը պարկեշտորեն կատարելով՝ Օլիվերը կարող է իսկույն ևեթ հաստատել այդ։

— Դու պիտի անպայման գնաս, սիրելիս,— ասաց ծերունի ջենթլմենը։— Գրքերը վերևում են, սեղանիս մոտ, աթոռի վրա։

Օլիվերը, սաստիկ ուրախացած, թե վերջապես ծերունի ջենթլմենին որևէ ձևով օգտակար էր լինելու, գրքերը թևի տակ իջավ ցած և կիպին ձեռքին՝ սպասեց հանձնաբարությունների։

— Դու պետք է ասես,— խոսեց միստր Բրաունլոն, հայացքը սևեռելով միստր Գրիմվիգի վրա,— դու պետք է ասես, որ այս գրքերը

հոս ես բերել և որ եկել ես վճարելու այն շորս ֆունտ և տասը շիլլինդը, որ ես պարտք եմ նրան: Սա մի հինգ ֆունտանոց է, հետևաբար, դու պետք է տասը շիլլինգ ես բերես:

— Տասը ռոպեից այստեղ կլինեմ, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը անկեղծորեն: Ապա հինգ ֆունտանոցը դրեց պիջակի գրպանը, ուշադիր կոճկեց, գրեքը խնամքով դրեց թևի տակ և, հարգալից գլուխ տալով, դուրս եկավ սենյակից:

Միսիս Բեդվինը ուղեկցեց նրան մինչև փողոցի դուռը, մի քանի անգամ բացատրեց, թե որն էր ամենակարճ ճանապարհը, ինչ էր գրավաճառի անունը, որ փողոցում էր կրպակը, կրկին ու կրկին պատվիրեց ուշադիր լինել և չմոռնալ, ապա վերջապես թույլ տվեց, որ տղան մեկնի:

— Անմեղ հրեշտակս,— ասաց պառավ լեդին նայելով Օլիվերի հետևից:— Չգիտեմ, թե ինչու, բայց չեմ կարող հաշտվել այն մտքի հետ, որ նա թեկուզ մի կարճ միջոցով հեռանա իմ մոտից:

Հենց այդ ռոպեին Օլիվերը, նախքան անկյունը թեքվելը, դեմքի զվարթ արտահայտությամբ շրջվեց և գլխով արեց: Մեր լեդին ժպտալով փոխադարձեց նրա ողջույնը և դուռը ծածկելով գնաց իր սենյակը:

— Ա՛յ, կտեսնե՞ք, ամենաուշը քսան ռոպեից նա այստեղ կլինի,— ասաց միստր Բրաունլոն՝ գրպանից հանելով ժամացույցը և դնելով սեղանին:— Մինչ այդ մուժը կընկնի:

— Դու իսկապե՞ս հավատում ես, որ նա կվերադառնա,— հարցրեց միստր Գրիմվիգը:

— Իսկ դու չե՞ս հավատում,— հարցրեց միստր Բրաունլոն ժպտալով:

Միստր Գրիմվիգը այդ ռոպեին մեծ ցանկությույն ուներ հակաճառելու. նրա ցանկությույնը ավելի էս սաստկացավ, երբ տեսավ իր բարեկամի ինքնավստահ ժպիտը:

— Ո՛հ,— ասաց նա բռունցքի ուժեղ մի հարված իջեցնելով սեղանին,— բոլորովին ոչ: Նա այժմ իր հագին նոր զգեստ ունի, թևի տակ՝ մի շարք թանկագին գրեք, իսկ գրպանում՝ հինգ ֆունտանոց: Նա կմիանա իր հին ընկերներին՝ գողերին, և կծիծաղի քեզ վրա: Եթե տղան երբեք այս տունը վերադարձավ, սըր, ես իմ գլուխը կկտրեմ:

Այս խոսքերով՝ նա աթոռը ավելի մոտեցրեց սեղանին, և երկու բարեկամները նստեցին լուռ ու սպասողական դիրքով, ժամացույցը իրենց մեջտեղը դրած:

Թեպետ մենք պարծենում ենք մեր անխոհեմ և հապճեպ եզրա-

կացութիւններով, այնուամենայնիւ, որպէս լուսաբանութիւն, այստեղ արժե նշել, որ միստր Գրիմվիզը առանձնապէս շարամիտ մարդ չէր, և նա խորապէս ցավ կզգար, եթե իր հարգելի բերեկամը խաբէութեան զոհ գնար ու ընկներ հիմար դրութեան մեջ: Բայց հատկապէս այս դեպքում նա անձկությամբ և ամբողջ սրտով ցանկանում էր, որ Օլիվեր Թվիստը չվերադառնար:

Այնքան մթնեց, որ թվերը ժամացույցի երեսին հազիվ էին նշմարվում: Բայց երկու ժերունի ջենթլմենները, դեռևս նստած սեղանի առաջ, ժամացույցն իրենց մեջտեղում, լուռությամբ սպասում էին:

ՏԱՍՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ցույց է տալիս, թե զվարճասեր ծերունի Հրեան և միսս Նենսին որքան հոգատար էին Օլիվեր Թվիստի նկատմամբ:

Փոքր Սաֆրոն Հիլլի ամենակեղտոտ մասում, վատահամբավ մի գինետան մթին սրահում,— խավար և մռայլ մի որջ, որն ամբողջ ձմռան ընթացքում լապտերի լույսով է լուսավորվում, և ուր ամռանը արևի ոչ մի ճառագայթ չի թափանցում,— մտախոհ նստած էր թավշյա պիջակով, կարճ տաբատով, կիսակոշիկներով և գուլպաներով մի տղամարդ, որին, նույնիսկ այս աղոտ լույսի տակ, որևէ փորձառու ոստիկանական գործակալ չէր տատանվի ճանաչելու որպէս միստր Վիլյամ Սալքս: Նրա առջև, սեղանի վրա, կար պղնձե մի թաս և գինու փոքր բաժակ: Ըստ երևութիւն, նա մեծ քանակութեամբ էր կոնծել այդ հեղուկից, քանի որ նրանից խմիչքի ուժեղ հոտ էր փչում: Նրա ոտքերի տակ նստել էր կարմրած աչքերով սպիտակամազ մի շուն: Սա աչքերը անընդհատ թարթելով նայում էր իր տիրոջը և լիզում դնչի կողքին բացված մի վերք, որը, ըստ երևութիւն, հետեանք էր ինչ-որ նոր ընդհարման:

— Հանգի՛ստ, հանգի՛ստ, գարշելի արարած,— ասաց միստր Սալքսը՝ հանկարծ լուռթյունը խզելով: Արդյո՞ք նա այնքան տարված էր մտածմունքներով, որ շան աչքերի թարթումը խանգարում էր իրեն, թե՞ իր խորհրդածութիւնից առաջացած սրտնեղութիւնը մեղմանում էր մի անվնաս կենդանու խփելով, դա դեռևս վիճելի հարց է, և դժվար է ասել: Սակայն ինչ էլ որ լինի պատճառը, արդյունքը եղավ այն, որ շանը բաժին հասավ և՛ աքացի, և՛ հայհոյանք:

Շները սովորաբար վրեժ չեն լուծում այն նախատինքների համար, որ իրենց են հասցնում, բայց միստր Սայքսի շունը, ունենալով իր տիրոջ նման քմահաճ բնավորություն և գուցե այդ պահին մեծապես դառնացած իր կրած վիրավորանքից, առանց վարանելու ատամները իսկույն խրեց նրա կիսակոշիկներից մեկի մեջ, և ուժեղ ցնցելուց հետո, կաղկանձելով թաքնվեց մի նստարանի տակ՝ հագիվ խուսափելով պղնձյա թասից, որ միստր Սայքսը շարտեց նրա գլխին։

— Այդպես, հա՛, — ասաց Սայքսը՝ մի ձեռքով ունեւին խլելով, իսկ մյուսով զրպանից դուրս բերելով խոշոր մի դանակ։— Արի՛ աչտեղ, սատանի ծնունդ։ Արի՛ աչտեղ, լսո՛ւմ ես։

Շունը, ինչ խոսք, լսեց, որովհետև միստր Սայքսը խոսեց իր բիրտ ձայնի ամենաբիրտ եղանակով, բայց, ըստ երևույթին, կենդանին, անբացատրելիորեն դեմ լինելով իր կոկորդը կտրելուն, գամվեց տեղում և, առաջվանից ավելի կատաղի կաղկանձելով, ատամներով ամուր բռնեց ունելու ծայրը և գազանի նման կծեց։

Այս դիմադրությունը ավելի վայրացրեց միստր Սայքսին։ Նա ծուռկի եկավ և կատաղած հարձակվեց կենդանու վրա։ Շունը ցատկում էր աջից ձախ և ձախից աջ՝ կծելով, ունալով և հաշելով։ Մարդը հարվածում էր, հայհոյում, խփում ու անիծում։ Պայքարը թե՛ մեկի և թե՛ մյուսի համար արդեն հասել էր չախազանց տագնապալի մի կետի, երբ դուռը հանկարծ բացվեց, և շունը նետի արագությամբ դուրս թռավ սենյակից։ Բիլլ Սայքսը մնաց մենակ՝ ունեւին և դանակը ձեռքին։

Ինչպես հին առածն է ասում, կովի մեջ միշտ պետք է երկու հակառակ կողմեր լինեն։ Միստր Սայքսը, շան անսպասելի անհետանալուց հիասթափված, նրա բաժին կոփվը իսկույն փոխանցեց նորեկին։

— Սատանի բաժին, ինչո՞ւ ես իմ և իմ շան միջև տեղի ունեցած հարցերի մեջ քո քիթը խոթում, — ասաց Սայքսը կատաղի շարժուն ձևով։

— Չգիտեի, սիրելիս, չգիտեի, — պատասխանեց Ֆեգինը հեզությամբ, որովհետև եկողը ինքն էր։

— Չգիտեի՞ր, վախկոտ ավաղակ, — ոռնաց Սայքսը։— Իսկ աղմուկը չէի՞ր կարող լսել։

— Ոչ մի շշուկ չլսեցի, կյանքովս եմ երդվում, Բիլլ, ոչ մի շշուկ, — պատասխանեց Հրեան։

— Իհարկե չես լսի,— խստությամբ պատասխանեց Սայքսը վայրագ քմծիծաղողով։— Այնպես ես ներս ու դուրս սողողսկում, որ ոչ ոք չի իմանում, թե ինչպես ես գալիս ու ինչպես գնում։ Երանի կես րոպե առաջ շան տեղը դու եղած լինեիր, Ֆեգին։

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց Հրեան բռնազբոսիկ ժպիտով։

— Որովհետև կառավարութիւնը, որը քեզ նման շների քաջության կեան իսկ շունեցող մարդկանց կյանքի մասին հոգածութիւն է ցույց տալիս, թուլատրում է մի մարդու, որ շանը սպանի ինչ ձևով որ ցանկանում է,— պատասխանեց Սայքսը, բազմանշանակ հայացքով դանակը փակելով,— ահա՛ թե ինչու։

Հրեան ձեռքերը շփեց և սեղանի առջև նստելով՝ ձևացրեց, թե ծիծաղում է իր բարեկամի զվարճության վրա։ Այնուհանդերձ, ակնհայտ էր, որ սաստիկ վրդովված էր։

— Ծիծաղում ես, հա՞,— ասաց Սայքսը ունեւիին դնելով տեղը և բիրտ արհամարհանքով նայելով նրան։— Ծիծաղի՛ր տեսնենք, Բայց քեզ երբե՛ք չի հաջողվի ինձ վրա ծիծաղել, բացառությամբ, երբ կախաղան կբարձրանամ։ Դու իմ բռնումն ես, Ֆեգին, և թող նզովյալ լինեմ ես, եթե քեզ բաց թողնեմ իմ ձեռքից։ Եթե ես ընկնեմ, կընկնես նաև դու, ուրեմն զգուշ վարվիր ինձ հետ։

— Լա՛վ, լա՛վ, սիրելիս,— ասաց Հրեան։— Ես այդ բոլորը գիտեմ։ Մենք փոխադարձ շահագրգռութիւն ունենք, Բիլլ, փոխադարձ շահագրգռութիւն։

— Հը՛մ,— ասաց Սայքսը, կարծես մտածելով, թե Հրեան ավելի շատ էր շահագրգռված, քան ինքը։— Լա՛վ, հիմա խոսիր, ի՞նչ ունես ասելու։

— Բոլորը ապահով անցել են հալոցից,— պատասխանեց Ֆեգինը։— Ահա՛ քո բաժինը։ Նույնիսկ մի քիչ էլ ավելի է, քան հարկավոր էր, սիրելիս, բայց քանի որ գիտեմ, թե դու ուրիշ անգամ դարձյալ ինձ լավութիւն կանես և...

— Կա՛րճ կապիր,— ընդհատեց ավազակը անհամբերությամբ։— Որտե՞ղ է, տո՛ւր տեսնեմ։

— Համբերի՛ր, համբերի՛ր, սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան հաշտարար ձայնով։— Ահա՛ այստեղ է։ Բոլորովին ապահով։— Խոսելիս նա ծոցից դուրս քաշեց բամբակե մի հին թաշկինակ և անկյունից մի մեծ հանգույց քանդելով՝ այնտեղից հանեց թղթե մի փոքրիկ փաթեթ։ Սայքսը խեց փաթեթը, շտապ բաց արեց և սկսեց հաշվել ոսկիները։

— Ա՞յս է ամբողջը,— հարցրեց Սայքսը:

— Ամբողջը,— պատասխանեց Հրեան:

— Հո կապոցը ճանապարհին բաց չե՞ս արել և մեկ-երկուսը կոպ տվել, հը՞,— հարցրեց Սայքսը կասկածամտությամբ:— Ի՞նչ ես վերաժողոված տեսք ընդունում հարցիս վրա: Կարծես կյանքումդ իսկի այդպիսի բան չես արել... Դե՛, զնգացրու:

Այս բառերը պարզ անգլերենով հաղորդում էին զանգը տալու հրաման: Զանգին պատասխանեց մի ուրիշ հրեա, որը Ֆեզինից փոքր էր տարիքով, բայց ուներ համարյա նույնքան ստոր ու վանող արտաբերին:

Բիլլ Սայքսը պարզապես մատնացույց արեց դատարկ գարեջրամանը, և հրեան, լրիվ հասկանալով ակնարկը՝ գնաց այն լցնելու: Բայց նախքան գնալը նշանակալից մի հայացք նետեց Ֆեզինի վրա: Ծեր Հրեան, կարծես սպասելով այդ բանին, աչքերը մի րոպե բարձրացրեց և գլուխը թեթև շարժեց, այնքան թեթև, սակայն, որ մի ուրիշի կողմից հազիվ թե նշմարելի լիներ: Սայքսը ոչինչ չնկատեց: Նա այդ րոպեին կոտցել էր ու քանդած կոշիկի կապերն էր ամրացնում: Եթե գլխի այդ պայմանական շարժումները նկատած լիներ, գուցե մտածեր, որ դրանք կարող էին շարագուշակ հետևանքներ ունենալ իր համար:

— Որե՛ է մեկը կա՞ այստեղ, Բարնի,— հարցրեց Ֆեզինը, և քանի որ Սայքսը իրեն էր նայում, նա աչքերը հատակից վեր շարժարացրեց:

— Ոչ մեկը,— պատասխանեց Բարնին, որի բառերը սրտից էին բխում թե ոչ, համենայն դեպս քթի միջով էին ճանապարհ հարթում:

— Ոչ մե՞կը,— զարմանքով հարցրեց Ֆեզինը,— գուցե այդ արտահայտությունը նշանակում էր, որ Բարնին կարող էր անվերապահորեն ճիշտ խոսել:

— Ո՛չ մեկը, բացի Տետսիից,— պատասխանեց Բարնին:

— Նենսի՞ն,— բացականչեց Սայքսը:— Որտե՞ղ է: Թող իմ աչքերը կուրանան, եթե ես այդ աղջկան չեմ հարգում իր բնածին հատկությունների համար:

— Դա խորտակարադուբ բի պղակ խաշած բիս է ուտուր,— պատասխանեց Բարնին:

— Ուղարկի՛ր նրան այստեղ,— ասաց Սայքսը բաժակի մեջ օղի ածելով,— ուղարկի՛ր նրան այստեղ:

Բարնին երկշոտ նայեց Ֆեզինին, ասես թույլտվություն ակնկա-

լելով, բայց երբ տեսավ, որ Հրեան լուռ մնաց ու աչքերը հատակից շարժարացրեց, նա հեռացավ և իսկույն վերադարձավ Նենսիի հետ, որը պճնված էր լայնեզր գլխարկով, գոգնոցով, զամբյուղով և դարպասի մեծ բանալիով:

— Հետապնդում ես, հա՛, Նենսի,— հարցրեց Սայքսը՝ բաժակը մատուցելով նրան:

— Այո՛, Բիլլ,— պատասխանեց դեռատի լեդին, դատարկելով բաժակի պարունակութունը,— և արդեն ձանձրացել եմ այդ գործից: Փոքրիկ լակոտը հիվանդ է եղել և անկողին է ընկել, և...

— Ահ, Նենսի, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեգինը վեր նայելով:

Արդյոք ծեր Հրեայի շեկ հոնքերի տարօրինակ կծկումը, թե խորը ընկած աչքերի կիսով չափ փակվելը նախազգուշացրին միսս Նենսիին, որ նա պետք եղածից ավելին էր ասում, դա այնքան էլ կարևոր չէ մեզ համար: Մենք այստեղ շահագրգռված ենք իրողությամբ, իսկ իրողությունն այն է, որ նա հանկարծ ընդհատեց իր խոսքը և, մի քանի շնորհալի ժպիտներ շռայլելով միստր Սայքսին, խոսակցությունը շեղեց այլ նյութերի շուրջ:

Մոտավորապես տասը ընկեր հետո միստր Ֆեգինին բռնեց հազի ուժեղ նոպա, որի վրա Նենսին շալը ուսերին քաշեց և հայտարարեց, որ ժամանակն էր գնալու: Միստր Սայքսը, գտնելով, որ ճանապարհի որոշ մասը համընկնում է իր գնալիք ճանապարհի հետ, առաջարկեց ընկերակցել նրան, և երկուսով մեկնեցին: Շունը, հենց որ տերը բավականին հեռացավ, մի ինչ-որ բակից դուրս սպրդելով սկսեց գաղտագողի հետևել նրան:

Երբ Սայքսը գնաց, Հրեան սենյակի դռնից գլուխը դուրս հանած նայեց նրա հետևից մինչև նա քայլում էր մուլթ միջանցքի երկայնքով, բռունցքը ճոճեց օդի մեջ, մի գարշելի հայհոյանք մրթմրթաց, ապա մի դիվային ժպիտով վերստին նստեց սեղանի առջև և շուտով թաղվեց Հյու-էնդ-Քրայի¹ հետաքրքրաշարժ էջերի մեջ:

Մինչ այդ, Օլիվեր Թվիստը, հազիվ պատկերացնելով, որ զվարճասեր ջենթլմենի սահմաններին այնքան մոտիկ է գտնվում, հանգիստ քայլերով գնում էր դեպի գրավաճառի կրպակը: Երբ հասավ Քլըրքնվել, նա պատահաբար թեքվեց մի կողմնակի փողոց, որը ճշտիվ իր դնալիք ճանապարհը չէր: Բայց երբ անդրադարձավ իր սխա-

¹ Ոստիկանական թերթ հանցագործների մասին Մ. Թ.

լին, արդեն ճամփի կեսը անցել էր, և իմանալով, որ հնարավոր էր այդտեղից էլ գնալ, մտածեց, որ չարժե հետ դառնալ:

Նա գնում էր՝ մտածելով, թե երջանիկ և գոհ պետք է լիներ իր վիճակից և ինքը որքան կցանկանար գեթ մի անգամ տեսնել խեղճ փոքրիկ Դիէին, որ գուցե ճիշտ այդ ընկերին, քաղցած ու զանակոծված, դառնորեն լաց է լինում, երբ հանկարծ ցնցվեց մի դեռատի կնոջ սուր ճշոցից.

— Օհ, իմ անդին եղբայրս:

Տղան հաղիվ էր գլուխը բարձրացրել տեսնելու, թե ինչ է պատահել, երբ մի զուգ բազումներ ամուր փաթաթվեցին նրա վզին և հարկադրեցին կանգ առնել:

— Թո՛ղ,— գոչեց Օլիվերը, ճգնելով դուրս գալ իրեն շղթայող ձեռքերից:— Թո՛ղ ինձ: Դուք ո՞վ եք: Ինչո՞ւ եք ինձ բռնել:

Այս խոսքերին ի պատասխան նրան գրկող դեռատի կինը դարձյալ ողբալի աղաղակներ արձակեց: Կնոջ ձեռքում մի փոքրիկ զամբյուղ կար և դարպասի մի մեծ բանալի:

— Օհ, տե՛ր աստված,— ասաց դեռատի կինը,— վերջապես գտա նրան: Օհ, Օլիվե՛ր, Օլիվե՛ր: Օհ, դու չարաճճի տղա, ինչքան եմ տառապել քո պատճառով: Արի տուն, անուշիկս, արի՛: Օհ, գտա նրան: Փա՛ռք նախախնամությանը, գտա նրան:— Այս անհարիր բացականչություններով դեռատի կինը նորից փղծկաց և այնքան սոսկալիորեն ջղագրգռվեց, որ այդ միջոցին վրա հասնող մի քանի կանայք խնդրեցին մտավաճառի մի աշկերտից, որը նույնպես ականատես էր, և որի գլուխը փայլում էր մազերին քսած ճարպի պատճառով, թե արդյոք լավ չէ՞ր լինի, եթե վազեր բժիշկ կանչելու: Մտավաճառի աշակերտը, որը դատարկապորտի մեկն էր երևում, անտարբերությամբ պատասխանեց, թե կարիք չկա:

— Օհ, ո՛չ, ո՛չ, ոչի՛նչ,— ասաց դեռատի կինը ամուր բռնելով Օլիվերի ձեռքից,— արդեն տագնասյն անցավ, ես ինձ ավելի լավ եմ զգում: Շուտ տուն գնանք, անխի՛ղճ տղա: Տուն գնանք:

— Ի՞նչ է պատահել, տիկի՛ն,— հարցրեց կանանցից մեկը:

— Օհ, տիկին,— պատասխանեց դեռատի կինը,— սրանից մոտավորապես մի ամիս առաջ նա փախավ իր ծնողներից, որոնք աղքատ ու պարկեշտ մարդիկ են, և գնաց ու միացավ գողերի և սրիկաների խմբին: Խեղճ մայրը վշտաբեկ նրան է սպասում:

— Թշվառակա՛ն,— ասաց կանանցից մեկը:

— Դե՛, տո՛ւն գնա, փոքրիկ գազան,— ասաց մյուսը:

— Ես այդպիսի տղա չեմ,— ահաբեկված պատասխանեց Օլիվերը։— Ես ո՛չ քույր ունեմ, ո՛չ հայր և ո՛չ էլ մայր։ Ես որք տղա եմ և ապրում եմ Պենտոնվիլլում։

— Սրա՛ն լսեք, ինչպես ուրանում է ամեն ինչ,— գոչեց դեռատի կինը։

— Վա՞հ, Նե՛նսին է,— բացականչեց Օլիվերը, հանկարծ ճանաչելով աղջկան՝ և զարմանքից ցնցվելով՝ ընկրկեց։

— Տեսնո՞ւմ եք, ճանաչում է ինձ,— ճշաց Նենսին, դիմելով շուրջը կանգնածներին։— Այլ կերպ չէր էլ կարող վարվել։ Բարի մարդիկ, խնդրում եմ, ստիպեք նրան, որ տուն գա, այլապես այս վարմունքով նա իր մորն ու հորը կսպանի, իսկ ինձ սրտաճաք կանի։

— Սատանան տանի, այս ի՞նչ աղմուկ է,— ինչ-որ դարեջրատնից դուրս պրծնելով գոռաց մի տղամարդ։— Աա՛, փոքրիկ Օլիվերն է։ Վերադարձի՛ր խեղճ մորդ մոտ, շա՛ն լակոտ։ Իսկույն տուն գնա։

— Ես ծնողներ չունեմ։ Ես նրանց չեմ ճանաչում։ Օգնութ՛յո՛ւն, օգնութ՛յո՛ւն,— գոչեց Օլիվերը՝ մաքառելով տղամարդու զորավոր բազուկների մեջ։

— Օգնութ՛յո՛ւն,— կրկնեց մարդը։— Հիմի ես քեզ լավ օգնութ՛յո՛ւն ցույց կտամ, փոքրիկ սրիկա։ Այդ ի՞նչ գրքեր են ձեռքումդ։ Գողացել ես, հա՞։ Տուր տեսնեմ։— Այս խոսքերով մարդը հատորները կոպտորեն խլեց մանկան ձեռքից և ամուր զարկեց նրա գլխին։

— Այ այդպե՛ս,— ձայնեց ձեռնահարկի լուսամուտներից դիտող հանդիսականներից մեկը։— Այդ միակ միջոցն է նրան խելքի բերելու։

— Իհա՛րկե,— բղավեց քնկոտ տեսքով մի ատաղձագործ, հավանութ՛յամբ նայելով դեպի այն կողմը։

— Այդ օգտակար կլինի նրա համար,— ասացին երկու կին։

— Ես չեմ խնայի նրան, այդ մասին դուք անհոգ կացեք,— ասաց տղամարդը մի հարված ևս իջեցնելով Օլիվերի գլխին և նրա օձիքից պինդ բռնելով։— Դե՛, գնա՛նք, փոքրիկ անզգամ։ Հե՛յ, Լուսա՛կ՛, այստեղ եկ։ Լա՛վ հսկիր նրան, հսկի՛ր։

Վերջին հիվանդութ՛յունից թուլացած, հանկարծակի հարձակումից և գլխին իջած հարվածներից շժմած, շան կատաղի ոռնոցից ու մարդու զազանային վերաբերմունքից սարսափած և մանավանդ ընկրճված դիտողների մոտ գոյացած այն համոզմունքից, թե ինքն իսկապես նրանց պատկերած անզգամ փոքրիկ թշվառականն է, ի՞նչ

¹Սայքսի շան անունը։ Մ. Թ.

կարող էր անել մի խեղճ երեխա: Մութն արդեն ընկել էր, վատահամբավ մի թաղամասում էին գտնվում, օգնության հույս չկար, դիմադրելն անօգուտ էր: Նրան իսկույն մեծ արագությամբ քարշ տվեցին մութ ու նեղլիկ բակերի լաբիրինթոսի միջով, և այն մի քանի նվաղկոտ ճիշերը, որ համարձակվեց արձակել, անլսելի մնացին: Սակայն ի՞նչ փուլթ, եթե անգամ լսելի լինեին: Այդ մասին ո՛չ մտահոգվող կար, ո՛չ էլ անհանգստացող:

Գազային լապտերները վառվեցին: Միսիս Բեզվինը անձկությամբ սպասում էր բաց դռան շեմքին: Սպասավորը մի քսան անգամ փողոցն ի վեր վազել էր տեսնելու, թե արդյոք Օլիվերը չէ՞ր երևում: Իսկ երկու ժեռունի ջենթլմենները, ժամացույցը դրած իրենց առջև, դեռևս լռությամբ սպասում էին խավար հյուրասենյակում:

ՏԱՍՆՎԵՅԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պատմում է, թե ինչ պատահեց Օլիվեր Թվիստին, երբ նենսին նրան տե՛ր կանգնեց

Նեղլիկ փողոցներն ու բակերը անցնելուց հետո վերջապես բացվեց մի լայն ու ընդարձակ տարածություն, որտեղ ամենուրեք ցանուցիր երևում էին փոքր փարախներ և եղջերավոր անասունների առևտուրն ապացուցող զանազան այլ փաստեր: Երբ հասան այստեղ, Սալքսը դանդաղեցրեց իր քայլերը, քանի որ աղջիկը այլևս կատարելապես անկարող էր պահպանել այն արագ ընթացքը, որով մինչև այդ քայլել էին: Ապա դառնալով Օլիվերին՝ կոպտաբար հրամայեց բռնել նենսիի ձեռքից:

— Չե՞ս լսում, — գոռաց Սալքսը, երբ Օլիվերը վարանումով շուրջըն էր նայում:

Նրանք գտնվում էին ճանապարհից բոլորովին հեռու մի մութ անկյունում: Օլիվերը, պարզ տեսնելով, որ դիմադրելն անօգուտ էր, ձեռքը մեկնեց նենսիին, և աղջիկը ամուր բռնեց:

— Մյուսն էլ ի՛նձ տուր, — ասաց Սալքսը՝ խլելով Օլիվերի ազատ ձեռքը: — Դե՛, կուսա՛կ:

Շունը վեր նայեց ու ունաց:

— Տէ՛ս,— ասաց Սայքսը խոսքն ուղղելով շանը և մշուս ձեռքը դնելով Օլիվերի կոկորդին:— Եթե նա համարձակվի անգամ ծպտուն հանել, կկաշես սրան, իմացա՞ր:

Շունը նորից ունաց և, դունչը լիզելով, այնպես զննեց Օլիվերին, ասես նույն պահին ուզում էր պատառել նրա շնչափողը:

— Նա քրիստոնյայի չափ պատրաստակամ է այդ անելու, աչքերս կուրանան, թե սուտ եմ ասում,— ասաց Սայքսը՝ կենդանուն դիտելով ինչ-որ ահեղի և վայրագ հաճությամբ:— Այժմ զիտես, թե ինչ է սպասում քեզ, սբր, հետևաբար բղավիր ինչքան ուզում ես, շունը քեզ շոտով կարգի կբերի: Դե՛, ճոտիկ, շարժվի՛ր:

Հուսափել, իբրև երախտիք այս բացառիկ սիրալիր խոսելաձևին, պուշը շարժեց և ի սարսափ Օլիվերի մի անգամ՝ էլ վնգստաւուց հետո վազեց առջևից:

Արդյոք Սմիթֆիլդն էին անցնում, թե՞ Գրոզվենների հրապարակը, Օլիվերը ոչինչ չգիտեր: Խավար ու մառախլապատ գիշեր էր: Խանութների լույսերը հաղիվ էին թափանցում թանձր մշուշի միջից, որը ավելի ու ավելի խտանալով՝ թախծով էր պատում փողոցներն ու տները և Օլիվերի համար օտար շրջապատը դարձնում առավել ևս օտար, նրա անորոշ դրուժյունը՝ ավելի շարագուշակ ու տազնապալի:

Մի քանի քայլ շտապով անցել էին, երբ լսվեց եկեղեցու զանգի ծանր ղողանջը, որ ժամն էր պղղարարում: Նրա առաջին իսկ զարկը լսելով՝ Օլիվերի երկու ուղեկիցները կանգ առան և իրենց գլուխները դարձրին ձայնի ուղղությամբ:

— Ժամը ութն է, Բիլլ,— ասաց Նենսին, երբ ղողանջը մարեց:

— Իսկ ինչո՞ւ ես այդ մասին ինձ ասում, չէ՞ որ ես էլ եմ լսում նրա ղողանջը,— պատասխանեց Սայքսը:

— Ես մտածում եմ, թե արդյոք նրանք էլ կարո՞ղ են լսել այդ,— ասաց Նենսին:

— Անշո՞ւտ կարող են,— պատասխանեց Սայքսը:— Բարթլեմի ժամանակն էր, երբ ես ձեռքակալվեցի: Տոնավաճառում զրնգացող յուրաքանչյուր պեննիի հնչյունը շէր վրիպում իմ ականջից: Իսկ գիշերը այնտեղ արգելափակվելուց հետո դրսի վայնասունն ու ժխորը հին, անիծյալ բանտը այնքան լուռ դարձրին, որ կարող էի գտնված փշրել երկաթյա դռներին զարկելով:

— Խեղճ մարդիկ,— ասաց Նենսին, որի հայացքը դեռևս սևեռ-

ված էր այն ուղղությամբ, որտեղից զանգի հնչյուններն էին լսվել:— Օ՛հ, Բիլլ, այնքան հիանալի տղաներ էին:

— Այո՛, դուք կանայքդ միայն այդ մասին եք մտածում,— պատասխանեց Սալքսը:— Հիանալի տղաներ: Նրանց մեռած համարիւրն է վերջ:

Իրեն այսպես սփոփելով՝ միստր Սալքսը ասես ցանկանում էր ճնշել սրտում աճող նախանձի զգացումը, և Օլիվերի ձեռքից ավելի պինդ բռնելով՝ ասաց, որ դարձյալ առաջ շարժվի:

— Մի րոպե սպասի՛ր,— ասաց աղջիկը:— Մի՞թե ես կշտապեի, եթե վաղը, հենց այս ժամին, կախաղան բարձրացողը դո՛ւ լինեիր, Բիլլ: Նույնիսկ եթե գետինը ձյունով ծածկված լիներ, և ընդամենը մի շալ չունենայի ցրտից պատսպարվելու, ես այնքան ստույտներ կգործեի այդ վայրի շուրջը, մինչև շնչասպառ վայր ընկնեի:

— Իսկ ինձ ի՞նչ օգուտ դրանից,— չարությամբ հարցրեց միստր Սալքսը:— Այլ բան է, եթե կարողանայիր ուղարկել մի խարտոց և քսան յարդ ամուր հրաշալի պարան: Այլպես ինձ համար քո հիսուն մղոն հեռվում քայլելը կամ ֆուլբոլին չքայլելը ոչ մի արժեք չէր ունենա: Դե, վե՛րջ տուր քարոզներիդ և շարժվիր:

Աղջիկը բարձրաձայն քրքեաց, շալը ավելի պինդ փաթաթեց ուսերին, և նրանք գնացին: Բայց Օլիվերը զգաց, որ նրա ձեռքը դողում էր, և մի գազալին լապտերի մոտով անցնելիս նա նկատեց, որ աղջկա դեմքը մեռելային գույն էր ստացել:

Կես ժամ նրանք քայլեցին ամայի և կեղտոտ փողոցներով, հանդիպելով շատ քիչ մարդկանց, որոնք, դատելով նրանց արտաքին տեսքից, հասարակության մեջ նույն դիրքն էին զբաղում, ինչպես հենց ինքը՝ միստր Սալքսը: Վերջապես թեքվեցին շատ կեղտոտ և նեղ մի փողոց, որտեղ բազմաթիվ հին հագուստներ վաճառող խանութներ կային: Շուներ, ասես գիտակցելով, որ այլևս հսկողության կարիք չկար, վաղեց առաջից և կանգնեց ինչ-որ փակ, և ըստ երևութի՛ն անմարդաբնակ խանութի մուտքի առաջ: Տո՛ւնը ավերակ վիճակում էր և դռան ցուցանակի վրա գրված էր, որ վարձու է: Այնպես էր երևում, կարծես թե այդ ցուցանակը երկար տարիներ կախված էր այնտեղ:

— Լա՛վ,— ասաց Սալքսը՝ զգուշությամբ շուրջը նայելով:

Նենսին կռացավ, ձեռքը երկարեց փեղկերի տակով, և Օլիվերը զանգի ձայն լսեց: Ապա նրանք անցան փողոցի հանդիպակաց կողմը և մի քանի րոպե կանգնեցին լապտերներից մեկի տակ: Լսվեց լուսամուտի ապակու մեղմ շխկոց, որից անմիջապես հետո դուռը կա-

մացուկ բացվեց: Միստր Սայքսը, առանց ավելորդ ձևականության, կոպտորեն քաշեց ահաբեկված տղայի օձիքից, և նրանք երեքով իսկույն ներս մտան:

Միջանցքը շատ մուժ էր: Նրանք սպասեցին մինչև որ այն անձը, որ իրենց ներս էր առաջնորդել, շղթան և փականքը կրկին ամրացրեց դռան:

— Մարդ կա՞ ներսում,— հարցրեց Սայքսը:

— Ո՛չ,— պատասխանեց մի ձայն, որը Օլիվերին թվաց, թե ծանոթ էր:

— Ծերուկն այստե՞ղ է,— հարցրեց ավազակը:

— Այո՛, — պատասխանեց ձայնը, — և բավականին մտահոգ: — Իսկ կարծում եք նա չի՞ ուրախանա ձեզ տեսնելով: Օ՛հ, ոչ, իհարկե ոչ:

Պատասխանի այս ոճը և խոսողի ձայնը օտար չհնչեցին Օլիվերի ականջին, բայց այնքան մուժ էր, որ անկարելի էր որոշել անգամ նրա կերպարանքը:

— Զրա՞գ բերեք,— ասաց Սայքսը, — թե չէ հիմի մեր գլուխը կջարդենք կամ շանը կկոխենք: Այդ դեպքում մտածեցեք ձեր ոտքերի մասին:

— Մի բոպե հանգիստ մնացեք, հիմա կբերեմ,— պատասխանեց ձայնը: Լավեցին խոսողի նահանջող քայլերը, և մի բոպե լանցած հայտնվեց միստր Զեկ Դոբինզը, այլ կերպ ասած՝ Հնարամիտ Ստահակը՝ մոմը ձեռքին:

Փոքրիկ շենթլմենը, բացի անիմաստ մի ժպիտից, Օլիվերին չբարեհաճեց ծանոթության ուրիշ ո՞րևէ նշան ցույց տալ, բայց ձեռքի թեթև շարժումով հասկացրեց այցելուներին՝ իրեն հետևել աստիճաններով ցած: Նրանք անցան մի դատարկ խոհանոցի միջով և, բաց անելով դուռը ինչ-որ ցածր, հողահատակ խոնավ սենյակի, որը ըստ երևույթին կառուցված էր շենքի հետևն ընկած մի բակում, ներսում նստողների կողմից ընդունվեցին բարձրագույն քրքիջներով:

— Օ՛հ, աստվա՛ծ իմ, չե՛մ կարող, չե՛մ կարող,— գոչեց միստր Զարլզ Բեյթսը ծիծաղից թուլացած: — Նա այստեղ է, օ՛հ, տե՛ր իմ աստված, նա այստեղ է: Մի սրան նայիր, Ֆե՛զին, սրան նայիր: Չեմ կարող դիմանալ: Ի՛նչ հիանալի գվարճություն է, ուղղակի չեմ կարող դիմանալ: Բռնե՛ք ինձ, մեկնումեկդ բռնե՛ք ինձ:

Բերկրանքի այս անզուսպ պոռթկումից հետո Վարպետ Բեյթսը հասակով մեկ փովեց հատակին և, ոտքերը ջղաձգաբար ճոճելով օդի մեջ, ուղիղ հինգ բոպե անձնատուր եղավ ցնծության նոպաների, հե-

տո տեղից վեր ցատկելով՝ Ստահակի ձեռքից խլեց ճրագը և, մոտենալով Օլիվերին, ոտից գլուխ գնեց նրան, մինչդեռ Հրեան իր գիշերային թասակը գլխից հանելով մի քանի անգամ խոնարհվեց ապշած տղայի առաջ։ Իսկ Ստահակը, որը համեմատաբար ավելի մեկամաղձոտ խառնվածքի տեր էր, քան մյուսները, և զվարճությամբ տեղի էր տալիս միայն այն ժամանակ, երբ գործին չէր խանգարում, սկսեց յուրահատուկ ժրաշնությամբ Օլիվերի գրպանները խուզարկել։

— Մի սրա հագուստներին նայիր, Ֆե՛գին,— ասաց Չարլին և ճրագը այնքան մոտեցրեց տղային, որ քիչ էր մնում նրա շորերը վառելու։— Նայի՛ր սրա հագուստներին։ Գերազանց որակի կերպաս է և հիանալի կարված։ Օ՛հ, ասովա՛ծ իմ, ի՛նչ հրաշալի խաղ է։ Բա նրա գրքերը։ Իսկական ջենթլմեն է, Ֆե՛գին, իսկական ջենթլմեն։

— Հիացած եմ ձեզ այսքան լավ վիճակի մեջ տեսնելով, սիրելիս,— ասաց Հրեան հեգնական համեստությամբ խորը գլուխ տալով։— Հնարամիտը հիմա ձեզ մի ուրիշ ձեռք հագուստ կտա, որպեսզի հանկարծ այդ տոնական շքեղ շորերը չփչացնեք։ Ինչո՞ւ մի գրություն չուղարկեցիք, սիրելիս, և մեզ չհայտնեցիք, որ գալիս եք։ Գոնե մի տաք ճաշ պատրաստած կլինեիք ընթրիքի համար։

Սրա վրա Վարպետ Բեյթսը այնքան դղողալից քրքջաց, որ Ֆեգինը թեթևակի ծիծաղեց, և նույնիսկ Ստահակը ժպտաց. բայց քանի որ ճիշտ այդ րոպեին Ստահակը հինգ ֆունտանոց թղթադրամը դուրս էր քաշել նրա գրպանից, դժվար է ասել շրջապատի աշխուժությունը, թե դրամի հայտնաբերումն էր նրա մեջ առաջացրել զվարթ տրամադրությունը։

— Հե՛յ, այդ ի՞նչ բան է,— հարցրեց Սալքսը՝ առաջ դալով, կրթ տեսավ որ Հրեան խլեց թղթադրամը։— Այդ իմն է, Ֆե՛գին։

— Ո՛չ, ո՛չ,— ասաց Հրեան,— իմն է, Բիլլ, սիրելիս, իմն է, դու գրքերը կվերցնես։

— Եթե այդ իմը չէ,— ասաց Բիլլ Սալքսը՝ վճռականությամբ գլխարկը դնելով գլխին,— իմը և Նենսիինը, ես տղային նորից ետ կտանեմ։

Հրեան ցնցվեց։ Ցնցվեց նաև Օլիվերը, բայց բոլորովին այլ պատճառով։ Նա հույս ուներ, թե վեճը գուցե այնպես կավարտվեր, որ իրեն իսկապես հա կտանեին։

— Դրամը ի՛նձ տուր, իմացա՞ր,— սպառնաց Սալքսը։

— Դու լավ չես անում, Բիլլ, քո արարմունքը հադի։ Թե արդարացի լինի, այնպես չէ՞, Նենսի,— հարցրեց Հրեան։

— Արդարացի է, թե ոչ,— ընդհատեց Սայքսը,— միևնույնն է, տո՛ւր ինձ դրամը: Կարծում ես նենսին և ես ուրիշ անելիք չունենք, և մեր թանկագին ժամանակը պետք է վատնենք անվերջ հետապնդելով և առևանգելով ամեն մի փոքրիկ տղայի, որ քո ճանկն է ընկել, հա՞: Տո՛ւր ինձ դրամը: Տո՛ւր ինձ, ասում եմ, գծած ուրվական:

Այս մեղմ ընդդիմախոսությունը միտոր Սայքսը թղթադրամը կորզեց Հրեայի ցուցամատի ու բթամատի միջից և, սառնասրտությամբ նայելով նրա դեմքին, ծալեց և կապեց իր թաշկինակի ծայրը:

— Այս գումարը մեր կրած դժվարությունների կեսն անգամ չարժե,— ասաց Սայքսը:— Նթե ընթերցասեր ես, գրքերը քեզ համար պահիր: Իսկ եթե չես ուզում, վաճառիր դրանք:

— Շատ գեղեցիկ են,— ասաց Չարլի Բեյթսը, որը դեմքի զանազան ժամածոություններով այնպես ձևացրեց, իբրև թե կարգում է ակնարկված հատորներից մեկը,— հրաշալի գրվածք է, այնպես չէ՞, Օլիվեր:— Տեսնելով այն հուսահատ հայացքը, որով Օլիվերը դիտում էր իր տանջարարներին, Վարպետ Բեյթսը, որը շատ աշխույժ բնավորություն ուներ, սկսեց նույնիսկ առաջվանից ավելի բարձրաձայն ծիծաղել:

— Այդ գրքերը պատկանում են ծերունի չենթլմենին,— ասաց Օլիվերը, ծայրահեղ հուսահատության մեջ ձեռքերը տրորելով,— այն բարի, ազնիվ ծերունի չենթլմենին, որը ինձ իր տունը ընդունեց և հույսով մասին, երբ տենդից համարյա մահանում էի: Օ՛հ, պաղատում եմ, գրքերն ու դրամը վերադարձրեք նրան: Ինձ պահեցեք այստեղ իմ ամբողջ կյանքում, բայց աղաչում, պաղատում եմ, այդ գրքերն ու դրամը ետ ուղարկեցեք: Նրանք կմտածեն, ես գողացել եմ այդ գրքերը: Պառա՛վ լեզին, բոլորը, բոլորը, որոնք այնքան սիրալիր վերաբերմունք ցույց տվին ինձ, այնպես կկարծեն, որ ես գողացել եմ դրանք: Օ՛հ, խնդրո՛ւմ եմ, գթացե՛ք ինձ:

Այս բառերն անսահման վշտով արտասանելուց հետո Օլիվերը ծայրահեղ հուսահատության մեջ ձեռքերը միացրեց իրար և ծունկի եկավ Հրեայի առաջ:

— Տղան ճիշտ է ասում,— նկատեց Ֆեզինը նենգամտորեն շուրջը նայելով և թավ հոնքերը կիտելով,— Օլիվե՛ր, դու իրավացի ես, նրանք իճարկ կմտածեն, որ դու գողացել ես այդ գրքերը: Հա՛, հա՛,— քմծիծաղ տվեց Հրեան ձեռքերը շփելով,— ավելի հաջող հանդիպում չէր կարող լինել, անգամ եթե ժամադրված լինեիրք. ո՛չ ավելի հաջող հանդիպում չէր կարող լինել:

— Իհարկե չէր կարող,— պատասխանեց Սայքսը,— ես այդ զգացի անմիջապես, երբ նրան տեսա գրքերը թևի տակ Քլըրքնվելով իջնելիս։ Այդպես է։ Նրանք փափկասիրտ սաղմոսերգուներ են, այլապես նրան երբեք իրենց տունը չէին ընդունի, և կտեսնես, որ ոչ մի հարցումս չեն անի նրա մասին, վախենալով, թե դրանով պատճառ կդառնան նրա բանտարկությունը։

Այս բաներն արտասանվելիս Օլիվերը շփոթված նայում էր մեկից մյուսին, կարծես հազիվ գլխի ընկնելով, թե ինչ էր կատարվում, բայց երբ Բիլլ Սայքսը ավարտեց իր խոսքը, նա ընդոստ վեր ցատկեց և մոլեգին շարժումով դուրս թռավ սենյակից՝ արձակելով օգնություն ասնպիսի ճիշեր, որոնց արձագանքը թնդացրեց հին և դատարկ շենքի բոլոր անկյունները։

— Շանը պահիր, Բիլլ,— ճշաց նենսին ոստնելով դեպի դուռը և փակելով այն, մինչդեռ Հրեան և նրա երկու աշակերտները դուրս խոյացան Օլիվերի հետևից։— Շանը պահիր, թե չէ տղային կբզկտի։

— Թող բզկտի, տե՛ղն է,— գոռաց Սայքսը, ճգնելով ազատվել աղջկա ամուր բազուկներից։— Հեռացիր ինձեից, թե չէ հիմա գլուխդ կշարդեմ։

— Ջարդիր, վախեցողը չեմ, բոլորովին վախեցողը չեմ,— ճշաց աղջիկը՝ վայրագորեն մաքառելով մարդու հետ։— Քանի դեռ ողջ եմ, թույլ չեմ տա, որ շունը երեխային բզկտի։

— Թույլ չես տա՞,— ասաց Սայքսը ատամները սեղմելով,— ես հիմա կսպանեմ քեզ, եթե ետ չջաշվես։

Ավաղակը աղջկան շարտեց սենյակի ամենահեռավոր անկյունը ճիշտ այն միջոցին, երբ Հրեան ու երկու տղաները Օլիվերին քարշ տալով բերեցին ներս։

— Այստեղ ի՞նչ է պատահել,— ասաց Ֆեզինը շուրջը նայելով։

— Երեկ աղջիկը խեղազարվել է,— կատաղած պատասխանեց Սայքսը։

— Ո՛չ, չի՛ խեղազարվել,— ասաց նենսին, բուռն մաքառումից գունատ և շնչասպառ,— չի՛ խեղազարվել։ Այդպիսի բան չմտածես, Ֆե՛զին։

— Ուրեմն լո՛ւի՛ր,— սաստեց Հրեան սպառնալից հայացքով։

— Ոչ էլ կլռեմ, իմացա՞ր,— պատասխանեց նենսին շատ բարձրաձայն։— Ի՞նչ կարող ես անել։

Միտոր Ֆեզինը բավականին քաջածանոթ էր մարդկության մաս-

նավորապես այն ցեղի սովորութենքին, որին միսս նենսին էր պատկանում: Հետևաբար, նա զգաց, որ տվյալ ընդհանրապես հետ խոսակցությունը շարունակելն անխոհեմություն կլիներ, և խմբի ուշադրությունը նրանից շեղելու նպատակով՝ դարձավ Օլիվերին:

— Ուրեմն դու ուզում էիր փախչել, սիրելիս, ճի՞շտ է,— ասաց Հրեան, վերցնելով մի սրածայր մահակ, որն ընկած էր բուխարու մի անկյունում:

Օլիվերը ոչ մի պատասխան չտվեց: Բայց նա հետևում էր Հրեայի շարժումներին և ծանրորեն շնչում:

— Ուզում էիր օգնություն ստանալ, ոստիկաններ կանչել, հա՞,— հեգնեց Հրեան բռնելով մանկան թևից:— Մենք քեզ կբուժենք այդ հիվանդությունից, իմ փոքրիկ բարեկամ:

Հրեան մահակով մի ուժգին հարված իջեցրեց Օլիվերի ուսերին և մահակը բարձրացրեց, որ երկրորդ անգամ խփի, երբ աղջիկը, խուճապահար առաջ վաղելով, նրա ձեռքից խլից և այնպիսի ուժգնությունամբ շարժեց կրակի մեջ, որ շիկացած ածուխների մի մասը դուրս թռչելով՝ ցրվեց սենյակով մեկ:

— Ներկա լինել այստեղ և հանդուրժել այս ամենը, այդ բանը անկարելի է ինձ համար, Ֆեգին,— բացականչեց աղջիկը:— Տղան քեզ մոտ է, էլ ի՞նչ ես ուզում: Հանգի՛ստ թողեք նրան, հանգի՛ստ թողեք, այլապես մի քանիսիդ վրա այնպիսի նշաններ կդրոշմեմ, որոնք ժամանակից առաջ ինձ կախաղան բարձրացնելու պատճառ կդառնան:

Այս սպառնական խոսքերից, աղջիկը կատաղությամբ ոտքը խփեց հատակին և շրթունքները պինդ սեղմած ու ձեռքերը բռունցք կազմած՝ փոխնիփոխ նայեց մերթ Հրեային և մերթ մյուս ավազակին: Զայրությից նրա դեմքը բոլորովին գունատվել էր:

— Լսի՛ր, Նե՛նսի,— խոսքը աղքատի ուղղելով հաշտարար տոնով ասաց Հրեան կարճ դադարից հետո, որի ընթացքում ինքը և միսոր Սայքսը շփոթված իրար էին նայում,— դու, դու այս գիշեր շատ ավելի խելոք ես, քան եղել ես երբեկից: Այո՛, սիրելիս, դու քեզ սքանչելի ես պահում այս գիշեր:

— Իսկապե՞ս,— ասաց աղջիկը:— Զգո՛ւյշ կացեք, որ ծայրահեղությունների շղթան: Այդ ձեզ համար ավելի վատ կլինի, Ֆե՛գին, ուստի ժամանակին զգուշացնում եմ, որ հանգիստ թողնեք ինձ:

Քիչ տղամարդիկ կցանկանան մոլեգնած կնոջ զայրույթը գրգռել, մանավանդ, երբ նրա մյուս բոլոր ուժեղ կրքերին ավելանում է նաև

Հախուռնության և հուսահատության վայրագ մոլուցքը: Հրեան տեսավ, որ այլևս վտանգավոր կլինեն միսս նենսիի զայրույթը կասկածի տակ զնել, հետևաբար, ակամա մի երկու քայլ ընկրկեց և աղերսանքի երկշոտ մի հայացք նետեց Սայքսի վրա, ասես կամենալով ակնարկել, թե նա հարմարագույն անձն էր վեճը շարունակելու համար:

Ֆեզինի այս լուռ խնդրանքը միստր Սայքսի ինքնասիրությունը շոյեց, և նա բազմաթիվ հայհոյանքներ ու սպառնալիքներ տեղաց միսս նենսիի վրա, որոնք իր հանճարեղ մտքի արգասիքն էին կազմում: Սակայն տեսնելով, որ այդ ամենը զգալի ազդեցություն չգործեցին իր ենթակայի վրա, նա դիմեց նորանոր, ավելի ծանրակշիռ պատճառաբանություններին:

— Ի՞նչ է նշանակում քո այս վարմունքը,— ասաց Սայքսը: Եվ իր հարցումը ծաղկեցրեց մարդկային զգայարաններից ամենագեղեցիկին վերաբերող մի շատ տարածված հայհոյանքով, որը այն բոլոր հիսուն հազար անգամներից, որ արտասանվում է երկրում, եթե երկընթույմ արտասանվեր գեթ մեկ անգամ, ապա կուրծքումը կդառնար այնքան սովորական հիվանդություն, ինչպիսին կարմրուկն է:— Ի՞նչ ես ուզում ասել գրանով: Կրակ թափվի գլխիս: Գիտե՞ս թե ով ես դու, կամ ինչ ես դու:

— Օ՛հ, ես այդ բոլորը շատ լավ գիտեմ,— ջղագրգիռ ծիծաղեց աղջիկը և գլուխը կեղծ անտարբերությամբ տարուբերեց:

— Դե՛ ուրեմն, ձայնդ կտրի՛ր,— գոռաց Սայքսը, այնպիսի տոնով, որ նա սովոր էր օգտագործել խոսքը շանն ուղղելիս,— թե չէ այնպես կանեմ, որ մեկառմիշտ կլռես:

Աղջիկը նորից ծիծաղեց, բայց առաջվանից շատ ավելի հիստերիկ ձևով, և, մի սուր հայացք նետելով Սայքսի վրա ու երեսը մի կողմ դարձնելով, շրթունքը այնպես ամուր կծեց, որ արյուն եկավ:

— Ա՛յ թե լավիկն ես, հա՛,— արհամարհաբար նրան զննելով ասաց Սայքսը,— սկսել ես մարդասիրաբա՞ր մոտենալ հարցերին: Նրան երեխա ես անվանում, իսկ հետը բարեկամություն ես հաստատում: Իսկապես որ շատ հարմար ընկեր ես ընտրել քեզ համար:

— Այո՛, ընտրել եմ, ամենակարող աստվածը թող օգնական լինի ինձ,— գոռաց աղջիկը սաստիկ բարկությամբ:— Երանի թե փողոցում տեղնուտեղը մեռնեի կամ փոխարինած լինեի այն մարդկանց, որոնց մոտով մենք անցանք այս գիշեր, քան որևէ ձևով օգնած լինեի նրան այստեղ բերելու գործում: Այս գիշերվանից սկսած նա կլինի թե՛

գող, թե՛ ստախոս, թե՛ զրպարտիչ և թե՛ ամեն ստոր բան: Այս բու-
լբուր հերիք չէ խեղճ մանկան համար, դեռ ծեծն էլ է ավելանում:

— Կտի՛ր, Սայքս,— համոզիչ տոնով ասաց Հրեան՝ դիմելով ավա-
ղակին և մատնացույց անելով տղաներին, որոնք ուշադիր հետևում
էին խոսակցությանը,— մենք պետք է քաղաքավարի լինենք, Բիլլ,
մենք չպետք է միմյանց հայհոյենք:

— Քաղաքավարի՛,— ահավոր զայրույթով գոռաց աղջիկը:—
Ինձնի՞ց ես պահանջում քաղաքավարի լինել քեզ հետ, ստոր թշվա-
ռական, ինձնի՞ց, որ քեզ համար գողանալ սովորեցի, երբ այս երեխա-
յի կես տարիքն անգամ չունեի,— Օլիվերին մատնանշելով շարունա-
կեց աղջիկը:— Ահա այդ օրվանից տասներկու տարի է անցել, իսկ
ես դեռևս գտնվում եմ նույն ծառայության մեջ և զբաղվում եմ այդ
միևնույն կեղտոտ գործով: Մի՞թե քեզ հայտնի չէ այդ, խոստի՛ր, ինչո՞ւ
ես լռում:

— Լա՛վ, լա՛վ,— հանգիստ պատասխանեց Հրեան, փորձելով
մեղմացնել նրա զայրույթը,— եթե դու այդ բոլորը արել ես, ապա
արել ես քո ապրուստի համար:

— Ինչպե՞ս, իմ ապրուստի համա՞ր,— գոռաց աղջիկը: Եվ բա-
ռերը այլևս բնական ընթացքով չհաջորդեցին իրար, այլ դուրս պոռթ-
կացին զահավեժ ու ամեհի հորձանքով:— Իսկ մի՞թե իմը չեն եղել
ցուրտ, խոնավ, կեղտոտ փողոցները, և դու չե՞ս եղել այն թշվառա-
կանը, որ ինձ շատ վաղուց խրել ես այս տիղմի մեջ, ուր և պահելու
ես օր ու գիշեր, օր ու գիշեր մինչև շունչս փչեմ:

— Եթե շարունակես այդ ձևով խոսել, գլխիդ այնպիսի փորձանք
կբերեմ,— այդ նախատինքներից կատաղած՝ աղջկան ընդհատեց Հրե-
ան,— այնպիսի փորձանք, որ ավելի վատթար կլինի, քան թե մինչև
հիմա բերածներս:

Աղջիկը այլևս ոչինչ չասաց. իր մաղերն ու հագուստը պատառո-
տելով, նա խելահեղորեն հարձակվեց Հրեայի վրա: Նրա վրիժառու-
թյունը, հավանաբար, շատ խոր նշաններ դրոշմած կլինե՛ր ծերունու
մարմնին, եթե Սայքսը հենց նույն րոպեին ամուր չբռներ նրա դաս-
տակներից: Աղջիկը մի քան թույլ ճիգեր գործադրելուց հետո ուշա-
թափվեց:

— Այժմ արդեն հանգստացա՛վ,— ասաց Սայքսը, թողնելով նրան
մի անկյունում:— Նրա թևերը արտակարգ ուժեղ են, երբ այսպես ջղա-
գրգռված է:

Հրեան ճակատը սրբեց և ժպտաց, կարծես սրտում մի թեթևություն զգալով, որ անասորժությունը վերջացավ: Բայց թե՛ ինքը, թե՛ շունը և թե՛ տղաները որևէ նշանակություն չտվեցին այս միջադեպին, այլ պարզապես այդ բանը համարեցին իրենց աշխատանքի հետ սերտորեն կապված սովորական մի պատահար:

— Կանանց հետ գործ բռնելն ունի նաև իր վատ կողմերը,— ասաց Հրեան, մահակը դնելով նախկին տեղը,— բայց նրանք ուշիմ են, և մեր աշխատանքի բնույթը այնպիսին է, որ առանց կանանց հնարավոր չէ մեր գործը առաջ տանել: Չա՛րի, Օլիվերին տար քնելու:

— Անշուշտ լավ կլինեիր, եթե վաղը նա իր նոր շորերը չհագնեիր, այնպես չէ՞, Ֆեգին,— հարցրեց Չարլի Բեյթսը:

— Իհարկե,— պատասխանեց Հրեան և ինքն էլ ժպտաց, տեսնելով Չարլիի նշանակալից ու խորամանկ ժպիտը:

Վարպետ Բեյթսը, ըստ երևույթին չափազանց գոհ այս հանձնարարությունից, վերցրեց ճրագը և մանկանը առաջնորդեց սենյակի հարակից խոհանոցը: Հատակին գցված էին մի քանի խշտյակներ, որոնց վրա Օլիվերը առաջներում էլ քնել էր: Եվ այստեղ անզուսպ քրքիջներից թուլացած Վարպետ Բեյթսը բերեց նրա նախկին հին շորերը, որոնց վաճառված օրը խեղճ երեխան այնքան երջանիկ էր զգացել իրեն: Ճակատագրի քմահաճ մի խաղով սպասուհուց այդ շորերը գնող հրեան դրանք պատահաբար վաճառել էր Ֆեգինին, և հենց այդ էլ հանդիսացել էր առաջին հետքը, որով կարողացել էին իմանալ, թե մոտավորապես որտեղ է տղան:

— Դե՛, նոր շորերդ հանի՛ր,— ասաց Չարլին,— հանձնելու եմ Ֆեգինին, որ ապահով պահի: Օ՛հ, որքա՛ն զվարճալի է:

Խեղճ Օլիվերը ակամա հնազանդվեց: Վարպետ Բեյթսը նոր շորերը փաթաթելով դրեց թևի տակ և Օլիվերին թողնելով մթության մեջ՝ դուրս եկավ սենյակից և դուռը կողպեց:

Միսս Բետսին ճիշտ ժամանակին եկավ իր ուշաթափված ընկերուհու վրա ջուր շաղ տալու և նրան ուշքի բերելու համար կանացի այլ պարտականություններ կատարելու: Չարլիի քրքիջները և այդ իրարանցումից առաջացած աղմուկը գուցե շատ մարդկանց արթուն պահեին, որոնք Օլիվերից ավելի ուրախ պայմաններում էին գտնվում: Բայց նա հիվանդ էր, ուժասպառ, և շուտով թաղվեց խոր քնի մեջ:

Ճակատագիրը շարունակում է հալածել Օլիվերին և, Լոնդոն բերելով մի անվանի սփռողու, առատավորում է նրա բարի ամուսնը՝

Արկածախնդրական բոլոր մեղուդրամաներում ընդունված սովորույթյուն է դարձել զավեշտական ու ողբերգական պատկերները ներկայացնել այնքան ճշգրիտ հաջորդականությամբ, որքան սպիտակ և կարմիր շերտերը խոզապուխտի մեջ: Դժբախտություններից ճնշված շղթայակապ հերոսը ընկնում է ծղոտե անկողնու վրա, հաջորդ պատկերում նրա հավատարիմ, բայց անգիտակ զինակիցը ուկնդիրներին հյուրասիրում է զավեշտական երգով: Բացվում է մի այլ պատկեր, և մենք տեսնում ենք պատիվն ու կյանքը վտանգած հերոսուհուն՝ հպարտ ու անգուլթ ազնվականի երկաթյա բազուկների մեջ մաքառելիս: Մեր հայացքները հառած սրտատրոփ հետևում ենք, թե նա ինչպես է դաշույնը խրոխտաբար մերկացնում՝ կյանքի գնով պաշտպանելու իր պատիվը, և ճիշտ այն պահին, երբ մեր հուզումը հասնում է իր գագաթնակետին, լսվում է մի սուլոց, և մենք իսկույն տեղափոխվում ենք դղյակի հսկա դահլիճը, որտեղ մի սպիտակահեր ֆեոդալ ինչ-որ ծիծաղելի խմբերգ է երգում իր առավել ևս ծիծաղելի արքայականների հետ, որոնք, զերծ լինելով բոլոր կաշկանդումներից, սկսած եկեղեցիների կամարներից մինչև պալատները, խմբով թափառում են տեղից տեղ, այսպես հավերժորեն տաղերգելով:

Այսպիսի փոփոխությունները թեպետ առաջին հայացքից արտառոց են երևում, բայց թափանցելով նրանց խորքը՝ մենք կարող ենք տեսնել և համոզվել, որ այնքան էլ անբնական չեն: Իրական կյանքում պատկերների հարափոխությունը խնջույքի սեղաններից դեպի մահվան մահճները կամ սգո հանդերձներից դեպի տոնական շքեղ հագուստները նույնքան զգայացունց երևույթներ են, որքան թատերական ներկայացումները, այն հսկայական տարբերությամբ միայն, որ մեկում լոկ անգործուն դիտողներ ենք, իսկ մյուսում՝ գործուն դերակատարներ: Երբ բեմում դերասանները անտարբեր են իրենց մարմնավորած կերպարների հանկարծական ներմղումներին, վայրագ կրքերին ու զգացմունքներին և լրիվ չեն կարող դրսևորել այդ կերպարը, հանդիսատեսը իսկույն դատապարտում է նրանց, որպես այլանդակ և հակաբնական կատարողներ:

Այս կարճ ներածականը գուցե ավելորդ թվա սույն գլխի համար, եթե նկատի չառնենք այն հանգամանքը, որ տեսարանների, ժամանակի և վայրի հանկարծական ու արագ փոփոխությունները ոչ միայն գրքերում լայն կիրառման են ենթարկված, այլև շատերի կողմից ընդունված են որպես հեղինակի մեծ վարպետություն: Համաձայն այս քննադատների, հեղինակի ճարտարությունն ու հմտությունը գնահատվում է այն համեմատությամբ, ինչ համեմատությամբ նրան հաջողվում է իր հերոսներին անել կացության մեջ թողնել յուրաքանչյուր գլխի վերջում: Եթե այդ իրողություն է, ուրեմն թող սա համարվի նուրբ անկարկություն այն բանի, որ պատմագիրը ետ է գնում դեպի այն փոքրիկ քաղաքը, ուր ծնվել է Օլիվեր Թվիտսը, վստահեցնելով ընթերցողին, որ եթե գոյություն չունենային լուրջ ու կարևոր պատճառներ, նա չէր հրավիրվի այս տաղտկալի ճամփորդությունը կատարելու:

Միստր Բամբլը վաղ առավոտյան աղքատանոցի դարպասից դուրս եկավ և պատկառելի կերպարանքով ու իշխող քայլերով բարձրացավ Հայ Սթրիթն ի վեր: Նրա բիզլությունը ծաղկունքի մեջ էր, և նա համակված էր իր կոշտին վայել ծայրահեղ սնապարծությամբ: Նրա եռանկյունի գլխարկն ու վերարկուն շողշողում էին առավոտյան արևի տակ: Միստր Բամբլը գլուխը միշտ բարձր էր պահում, իսկ այս առավոտ՝ սովորականից է՛լ ավելի բարձր: Ուշադիր դիտողը գուցե կարող էր նկատել, որ բիզլի մտացրիվ հայացքն ու վերացած տեսքը արտացոլումն էին նրա գլխով անցնող ինչ-որ մտքերի, որոնց մասին չէր կարելի հայտնել հասարակ մահկանացուներին:

Ճանապարհով անցնելիս միստր Բամբլը ուշադրություն չէր դարձնում փոքր խանութպաններին և այն մարդկանց, որոնք ակնածանքով խոսում էին իր հետ: Նա նրանց ողջույնները փոխադարձում էր ձեռքի թեթև շարժումով միայն, և իր սիգաճեմ քայլվածքը չթուլացրեց մինչև հասավ այն ազարակը, որտեղ միսիս Մեննը չքավոր երեխաներին պահում էր ծխական հոգատարությամբ:

— Գրողը տանի այդ բիզլին, — ասաց միսիս Մեննը լսելով պարտեզի դռան ծանոթ, ուժգին ցնցումը: — Երևի դարձյալ նա է առավոտյան այս ժամին: Օ՛հ, ասովա՛ծ իմ, միստր Բամբլը, այդ դո՛ւք եք, միստր Բամբլը: Որքա՛ն հաճելի է ձեզ այստեղ տեսնել: Օ՛հ, տե՛ր ասոված, իսկապես որ հաճելի է: Անցե՛ք ներս, սըր, խնդրում եմ, հյուրասենյակ անցե՛ք:

Առաջին նախադասութիւնն ուղղված էր Սուզանին, իսկ ցնծության բացականչութիւնները միստր Բամբըլի համար էին: Ապա բարի լեզին պարտեղի դռան փականքը բաց արավ և մեծ ուշադրութեամբ ու հարգանքով բիղըլին ներս առաջնորդեց:

— Միսիս Մենն,— ասաց միստր Բամբըլը, ոչ թե նստելով կամ իրեն գցելով նստարանի վրա, ինչպէս անում են հիմար մարդիկ, այլ աստիճանաբար և դանդաղորեն իջնելով ամթոռի մեջ,— միսիս Մենն, տիկին, բարի լույս:

— Ձեզ էլ բարի լույս, սըր,— փոխադարձեց միսիս Մեննը, քրնքշորեն ժպտալով.— Հոսով եմ, որ դուք ձեզ լավ եք զգում, սըր:

— Մի քիչ լավ, մի քիչ վատ, միսիս Մենն,— ասաց բիղըլը:— Ծխական կյանքի ուղին վարդերով պատած մի պարտեզ չէ, միսիս Մենն:

— Անկասկած, միստր Բամբըլ,— հաստատեց լեզին: Եթե նպատարն էլ երեսնները լսած լինեին միսիս Մեննի պատասխանը, բոլորն էլ միահամուռ կերպով համաձայն կլինեին նրա հետ:

— Ծխական կյանքը, տիկին,— շարունակեց միստր Բամբըլը, գավազանը խփելով սեղանին,— հոգսերով, ցավերով և դժվարութիւններով լի մի կյանք է, և ես պետք է ասեմ, որ բոլոր հասարակական գործիչներն էլ ենթակա են հալածանքի:

Միսիս Մեննը, այնքան էլ չհասկանալով բիղըլի ասածը, կարեկցաբար նայեց նրան և, ձեռքերը վեր բարձրացնելով, հառաչեց:

— Ա՛հ, այո՛, հառաչելու բան է, միսիս Մենն,— ասաց բիղըլը: Գտնելով որ ճիշտ է վարվել, միսիս Մեննը նորից հառաչեց, բացահայտորեն մեծ բավարարութիւն պատճառելով հասարակական գործչին, որը զսպելով մի քաղցրաբարո ժպիտ, խստորեն նայեց եռանկյունի գլխարկին և ասաց.

— Միսիս Մենն, իոնդոն եմ գնում:

— Աստված իմ, միստր Բամբըլ,— ճշաց միսիս Մեննը ցընցվելով:

— Իոնդոն, տիկին,— կրկնեց բիղըլը անդդովելիորեն,— և այն էլ կառքով: Ես և երկու աղջատներ, միսիս Մենն: Ինչ-որ դատ է լինելու չքավորների մշտական բնակութեան հարցի վերաբերյալ և հանձնաժողովն ի՛նձ է ուղարկում, ի՛նձ, միսիս Մենն, որպէսզի Քլըրքնվելի դատական նիստում ցուցմունքներ տամ այդ կապակցութեամբ: Իսկ այժմ ձեզ հարց եմ տալիս, թե Քլըրքնվելի դատավորները արդո՞ք

դժվարին կացութեան շնոր մատնվելու ինձ հետ գործ ունենալու պատճառով,— ավելացրեց միստր Բամբըլը փքվելով։

— Օ՛հ, դուք չպետք է շատ խստութեամբ վարվեք նրանց հետ, սըր,— թախանձեց միսիս Մեննը։

— Քլերքնվելի դատավորները իրենք են իրենց վրա հրավիրել այդ, տիկին,— պատասխանեց միստր Բամբըլը,— և եթե այնպես պատահի, որ գործը ավելի վատ բնույթ ստանա, քան ենթադրում էին, ապա այդ կլինի միայն դատավորների հանցանքով։

Միստր Բամբըլի արտահայտած այս սպառնալից խոսքերի մեջ այնքան վճռականություն և պարտքի գիտակցություն կար, որ միսիս Մեննի վրա մեծ ազդեցություն գործեց։ Վերջապես նա ասաց.

— Կառքով եք գնալու, սըր։ Ես կարծում էի, այնպես է ընդունված, որ աղքատներին միշտ սալլով են ուղարկում։

— Այդ լինում է նրանց հիվանդության դեպքում, միսիս Մենն,— ասաց բիդլը։— Անձրևոտ եղանակին մենք հիվանդ նպաստընկալներին դնում ենք բաց սալլերին, նրանց ցրտից պաշտպանելու համար։

— Օ՛հ,— ասաց միսիս Մեննը։

— Վերադարձող կառքը պայմանավորվում է այս երկուսի համար, և էժան գնով,— ասաց միստր Բամբըլը։— Երկուսն էլ շատ ծանր վիճակումն են, և մենք գտնում ենք, որ նրանց տեղափոխելը մեզ վրա երկու ֆունտով ավելի էժան կնստի, քան թե թաղելը. այսինքն՝ մեր նպատակն է նրանց բարձել մի ուրիշ ժխի ուսին, որը կարծում եմ մեզ կհաջողվի, եթե, իհարկե, հակառակ մեր ցանկության, նրանք ճանապարհին չմեռնեն։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Երբ միստր Բամբըլը բավականին ծիծաղել էր, նրա աչքերը դարձյալ հանգան եռանկյունի գլխարկի վրա, և նա լրջացավ։

— Գործը մոռանում ենք, տիկին,— ասաց բիդլը,— ահա այս ամսվա ձեր ժխական թոշակը, վերցրե՛ք։

Միստր Բամբըլը իր դրամապանակից հանեց թղթի մեջ փաթաթված բավականաչափ արծաթ դրամ և միսիս Մեննին հանձնելով՝ ստացական պահանջեց։ Միսիս Մեննը ստացականը գրեց։

— Չափազանց կեղտոտ է, սըր,— ասաց երեխաների ագարակատերը,— բայց երևի բավականաչափ պաշտոնական է։ Շնորհակալություն, միստր Բամբըլ, վերին աստիճանի պարտավորված եմ, սըր, վստահ եղեք։

Միստր Բամբըլը, իբրև երախտիք միսիս Մեննի իր հանդեպ ցու-

ցաբերած հարգանքի, բարեհաճորեն ժպտաց և հարցրեց, թե ծխական երեխաները ինչպես են:

— Իմ անուշիկ բալիկները,— ասաց միսիս Մեններ հուզումով,— հրաշալի են, հրաշալի: Անշուշտ, բացի այն երկուսից, որ անցյալ շաբաթ մահացան: Եվ փոքրիկ Դիկը:

— Այդ տղան տակավին չի՞ ուղղվել:

Միսիս Մեններ գլուխը բացասաբար շարժեց:

— Նա վատ, անառակ և անզգամ ծխական երեխա է,— ասաց միստր Բամբըրը զայրացած:— Որտե՞ղ է:

— Ես այս րոպեիս նրան ձեզ մոտ կբերեմ, սըր,— պատասխանեց միսիս Մեններ՝ սենյակից դուրս գալով:— Հե՛յ, Դիկ, որտե՞ղ ես, Դի՛կ:

Բավական կանչելուց հետո Դիկը հայտնվեց: Երբ տղան երեսը աղբյուրի տակ լվաց և միսիս Մենների հագուստի փեշով սրբեց, նրան տարան միստր Բամբըրի մոտ:

Երեխան դժգուլյն ու նիհար էր, այտերը փոսացած, աչքերը խոշոր ու փայլուն: Մխական ողորմելի շորերը,— դժբախտության այդ համազգեստը,— նրա հյուծված մարմնից կախ էին ընկել, և նրա մանկական մատաղ մարմնի անդամները ծեբացած մարդու անդամների նման կծկված ու կմախքացած էին:

Խեղճ փոքրիկ էակ: Նա դողալով ու գլխիկոր կանգնել էր միստր Բամբըրի դաժան հայացքի տակ: Նա չէր համարձակվում աչքերը դետնից վեր բարձրացնել և բիդլի ձայնից անգամ սարսափում էր:

— Չե՞ս կարող ջենթլմենի դեմքին նայել, կամակոր տղա,— ասաց միսիս Մեններ:

Երեխան հեզությամբ աչքերը վեր բարձրացրեց և նայեց միստր Բամբըրին:

— Խ՛նչ է պատահել քեզ, ծխական Դիկ,— ասաց միստր Բամբըրը՝ շատ տեղին գվարձախոսելով:

— Ոչինչ, տեր իմ,— պատասխանեց երեխան նվաղկոտ ձայնով:

— Այդպես էլ պետք է լիներ,— ասաց միսիս Մեններ, որը, բնականաբար, շատ էր ծիծաղել միստր Բամբըրի կատակի վրա:— Համոզված եմ, թե որևէ բանի կարիք չունես, սըր:

— Ես կցանկանայի...— տատամսելով ասաց երեխան:

— Օհո՛,— ընդմիջեց միսիս Մեններ,— գուցե հանկարծ կասես, որ իրո՞ք որևէ բանի կարիք ունես, հա՞, փոքրիկ թշվառական:

— Կացե՛ք, միսիս Մենն, կացե՛ք,— ասաց բիդլը, ձեռքը հե-

դինակութիւնն արտահայտող ձևով վեր բարձրացնելով:— Ի՞նչ կցանկանայիր, սըր, ասա տեսնենք:

— Կցանկանայի, որ գրեւ իմացող մեկը մի կտոր թղթի վրա մի քանի տող բան գրեր ինձ համար,— տատամսելով շարունակեց երեխան:

— Այդ տղան ի՞նչ է ուզում ասել,— բացականչեց միստր Բամբըլը, որը շնայած այսպիսի երևույթների շատ սովոր էր, բայց երեխայի անձկալի խոսելու ձևը և դժգոյն դեմքը բավականաչափ տպավորութիւն էին գործել նրա վրա:— Ի՞նչ ես ուզում ասել, սըր:

— Ես կցանկանայի,— ասաց երեխան,— իմ սրտագին ողջույնը հաղորդել խեղճ Օլիվեր Թվիստին և հայտնի նրան, թե որքան հաճախ մի անկյունում կուշ գալով լաց եմ ևղել նրա համար, մտածելով, թե ինչ ահա՛վոր էր գիշերվա թանձր խավարում մեն-մենակ թափառել օտար ու ամայի վայրերում: Կցանկանայի ասել նրան, որ,— շարունակեց երեխան երկու փոքրիկ ձեռքերը անձկութեամբ իրար միացնելով և մեծ ջերմեռանդութեամբ խոսելով,— որ ես ուրախ կլինեի, եթե շատ վաղ հասակում մեռնեի, քրովհետև, եթե երկար ապրեի ու ծերանայի, գուցե իմ փոքրիկ քույրը, որ երկնքումն է, մոռանար ինձ, կամ գուցե այլևս ինձ նման չլիներ, իսկ որքան ավելի երջանիկ կլինի, եթե երկուսս էլ երեխաներ լինեինք այնտեղ:

Միստր Բամբըլը, չափազանց ապշած, ոտքից գլուխ գննեց փոքրիկ ատենախոսին և շուտ գալով դեպի իր զրուցակիցը՝ ասաց.

— Բոլորի մոտ նույն կրկներգն է, միսիս Մենն: Այդ անպիտան Օլիվերը բոլորին էլ փչացրել է:

— Ես չէի կարող հավատալ, սըր,— ասաց միսիս Մեննը՝ ձեռքերը վեր բարձրացնելով և նենգ մի հայացք գցելով Դիկի վրա:— Այսպիսի կամակոր փոքրիկ անզգամ կյանքումս տեսած չկամ:

— Հեռացրե՛ք նրան այստեղից, տիկին,— ասաց միստր Բամբըլը հրամայական տոնով:— Հարկավոր է հանձնաժողովին ղեկուցել այդ մասին, միսիս Մենն:

— Անշուշտ ջենթլմենները կհասկանան, որ մեղավորը ես չեմ, սըր,— ասաց միսիս Մեննը սրտառուչ հեկեկանքով:

— Նրանք այդ կհասկանան, տիկին, ես նրանց ամեն ինչ կպատմեմ,— ասաց միստր Բամբըլը,— դե՛, հեռացրե՛ք դրան այստեղից: Ուղղակի տեսնել չեմ ուզում:

Դիկին անմիջապես հեռացրին և փակեցին ածխանոցում: Փոքրանց միստր Բամբըլը մեկնեց՝ ուղևորութեան պատրաստվելու համար:

Հաշորդ առաւելոտ ժամը վեցին միստր Բամբըլը իր եռանկյունի գլխարկը փոխանակեց մի կտր գլխարկի հետ, ապա հագաւ մուգ-կապույտ վերարկուն և կառք բարձրանալով՝ գրավեց իր տեղը կառապանի կողքին: Նրան ընկերակցում էին այն հանցագործները, որոնց մշտաբնակութեան իրավունքը աղքատանոցում վեճի առարկա էր, և որոնց հետ նա պատեհ ժամանակին հասաւ լոնդոն: Միակ անախորժութունը, որ հանդիպեց նրան ճանապարհին, այն էր, որ երկու աղքատները իրենց շատ վատ էին պահում՝ անընդհատ ցրտից բողոքելով: Նրանց կամակորուքունը այնքան անհանգստացրեց միստր Բամբըլին, որ նրա ատամները նուշնպես կրճատացին, թեպետ նա ցրտի դեմ պաշտպանւած էր հաստ ու տաք վերարկուով:

Երկու չարամիտ աղքատներից առժամանակ աղատվելուց հետո միստր Բամբըլը գիշերեց այն պանդոկում, որտեղ կառքն էր իջեանել, և բավարարվեց համեստ ճաշով, որը բաղկացած էր խորոված մսից, ոստրեններից և գարեջրից: Ապա բուխարու վրա մի բաժակ տաք ջին և ջուր դնելով, նա աթոռը մոտեցրեց կրակին և, դժգոհելու ու բողոքելու շատ տարածված մեղքի մասին զանազան բարոյական խորհրդածութիւններ անելուց հետո, պատրաստվեց օրվա լրագիրը կարդալու:

Ամենաառաջին պարբերութիւնը, որ գրավեց միստր Բամբըլի ուշադրութիւնը, հետեյալ հայտարարութիւնն էր.

Հինգ գինեայի՛ վարձատրութուն

«Անցյալ հինգշաբթի երեկո Օլիվեր Թվիստ անունով մի երեխա անհետացած կամ առևանգված է Պենտոնվիլլում գտնվող իր բնակարանից: Մինչև այսօր նրա մասին ոչ մի տեղեկութիւն չկա: Սույն վարձատրութիւնը կտրվի նրան, ով կարողանա բացահայտել վերոհիշյալ Օլիվեր Թվիստի որտեղ լինելը, կամ որեւէ լույս սփռել նրա անցյալի վրա, որի համար հայտարարույլը, մի շարք պատճառներով, չափազանց հետաքրքրված է»:

Այնուհետև հայտարարութիւնը հետևում էր մանրամասն նկարագրութիւն Օլիվերի հագուստի արտաքինի մասին, նաև ծանուցվում էր միստր Բրաունլոյի անունն ու հասցեն ամբողջ մանրամասնութեամբ:

¹ Գուինիա կամ գինեա — ոսկեղրամ, քսանմեկ շիլլինգ: Մ. Թ.

Միստր Բամբըլը աչքերը բաց արեց, հայտարարութիւնը մոտաւորապես տասն անգամ դանդաղ և ուշադիր կարդաց և համարյա հինգ րոպեից հետո բռնեց Պենտոնվիլի ճանապարհը, իր հուզման մեջ մոռանալով նույնիսկ ջրախառն տաք ջինը:

— Միստր Բրաունլոն տա՞նն է,— հարցրեց միստր Բամբըլը դուռը բաց անող սպասուհուն:

Այս հարցին աղջիկը տվեց սովորական խուսափողական պատասխանը՝ «Չգիտեմ, իսկ դուք որտեղի՞ց եք գալիս»:

Երբ միստր Բամբըլը արտասանեց Օլիվեր Թվիստի անունը, միսիս Բեդվիլը, որը հյուրասենյակի դռանը կանգնած լսում էր խոսակցութիւնը, շնչասպառ միջանցք դուրս եկավ:

— Համեցե՛ք, նե՛րս համեցեք,— ասաց պառավ լեդին,— ես գիտեի որ լուր ենք առնելու նրա մասին: Խեղճ երեխա: Համոզված էի: Օ՛, հոգյա՛կ իմ: Ամբողջ ժամանակ պնդում էի, որ կգտնենք նրան:

Այս ասելով՝ արժանաւոր պառավ լեդին շտապ հյուրասենյակ վերադարձավ և նստելով մի բազմոցի վրա՝ չկարողացավ արցունքը զսպել: Աղջիկը, որ այդքան էե դյուրագգաց չէր, մինչ այդ վերև էր վազել և այժմ իջնելով ներքև խնդրեց, որ միստր Բամբըլը անմիջապես հետևի իրեն:

Սպասուհին նրան առաջնորդեց այն փոքրիկ առանձնասենյակը, որտեղ միստր Բրաունլոն և նրա բարեկամ միստր Գրիմվիլը նստել էին խմիչքի բաժակներով և շշերով լիքը մի սեղանի առաջ: Վերջին ջենթլմենը անմիջապես պոռթկաց:

— Բիզը՛ւ: Միական բիզը՛ւ: Գլուխս կկտրեմ, եթե ճիշտ չէ:

— Խնդրում եմ մեզ մի քանի րոպե հանգիստ թող,— ասաց միստր Բրաունլոն և ապա բիզըլին առաջարկեց նստել:

Միստր Բամբըլը նստեց՝ միստր Գրիմվիլի արտառոց վարվելակերպից բոլորովին շփոթված: Միստր Բրաունլոն լամպը դրեց այնպիսի դիրքով, որ կարողանար բիզըլի դեմքը լավ տեսնել, և փոքր-ինչ անհամբերութեամբ ասաց.

— Ուրեմն, սըր, դուք հայտարարութիւնը կարդացել եք, հետո եք եկել, այնպես չէ՞:

— Այո՛, սըր,— պատասխանեց միստր Բամբըլը:

— Եվ դուք իսկապես բիզըլ եք, այնպես չէ՞,— հարցրեց Գրիմվիլը:

— Ես ծխական բիզըլ եմ, ջենթլմեններ,— պատասխանեց միստր Բամբըլը հպարտորեն:

— Իհարկե,— նկատեց միստր Գրիմվիգը՝ խոսքն ուղղելով իր բարեկամին.— Ես այդպես էլ գիտեմ: Ոտից գլուխ բիզը:

Միստր Բրաունլոն իր բարեկամին լռեցնելու համար գլուխը թեթևակի շարժելով՝ շարունակեց.

— Դուք գիտե՞ք, թե որտեղ է այդ խեղճ տղան հիմա:

— Ի՞նչ իմանամ,— պատասխանեց Բամբըլը:

— Ուրեմն, ի՞նչ գիտեք նրա մասին,— հարցրեց ժերունի ջենթլմենը:— Պատմեցե՞ք, բարեկամս, ինչ որ գիտեք նրա մասին, պատմեցե՞ք մեզ:

— Չեմ կարծում, որ որևէ լավ բան գիտենաք նրա մասին,— հեգնանքով ասաց միստր Գրիմվիգը, միստր Բամբըլի դեմքը ուշադիր զննելուց հետո:

Միստր Բամբըլը, իսկույն ըմբռնելով հարցի իմաստը, շարագուշակ հանդիսավորությամբ գլուխը շարժեց:

— Տեսնո՞ւմ ես,— ասաց միստր Գրիմվիգը՝ հաղթական մի հայացք նետելով միստր Բրաունլոյի վրա:

Միստր Բրաունլոն մտահոգ նայեց միստր Բամբըլի գեր դեմքին և նրանից խնդրեց մի քանի բառով պատմել այն ամենը, ինչ որ գիտենի Օլիվիերի մասին:

Միստր Բամբըլը գլխարկը հանեց, վերարկուի կոճակներն արձակեց, ձեռքը ծալեց, գլուխը խորիմաստ կերպով հակեց մի կողմ և կարճ մտածմունքից հետո սկսեց իր պատմությունը:

Ձանձրալի կլինեի, եթե այստեղ վերարտադրեինք բիզըլի խոսքերի հարազատ կրկնությունը: Ամբողջ պատմությունը տևեց մոտ քսան րոպե, որի բովանդակությունը հետևյալն էր: Օլիվիերը մի ընկեցիկ երեխա էր, ծնված ստորադաս և վատահամբավ ծնողներից: Մանկությունից նրա էությունը բնորոշող գծերը եղել էին խաբուսկությունը, ապերախտությունը և նենգամտությունը: Իր ծննդավայրում մի անպաշտպան տղայի վրա ստոր կերպով հարձակում գործելուց հետո նա կեսգիշերով փախել էր իր տիրոջ մոտից:

Հաստատելու համար իր ինքնությունը, միստր Բամբըլը սեղանի վրա դրեց այն բոլոր փաստաթղթերը, որ իր հետ կոնդոն էր բերել, և թևերը նորից ծալելով՝ սպասեց միստր Բրաունլոյի հետևություններին:

— Կարծես այս բոլորն իսկապես համապատասխանում են իրականությանը,— վշտահար ասաց ժերունի ջենթլմենը թղթերը քննե-

լուց հետո:— Ձեր հաղորդած տեղեկության համար իմ մատուցած վարձատրությունը այնքան էլ մեծ բան չէ, բայց ես ուրախությամբ այդ գումարի եռապատիկը կտայի, միայն թե դրանք նպաստավոր լինեին:

Եթե միստր Բամբըլը ժամանակին վերահասու լիներ այս իրողությունը, շատ հավանական է, որ իր կարճ պատմությունը կներկայացներ բոլորովին տարբեր գույներով: Այժմ շատ ուշ էր սակայն. ուստի նա գլուխը մտածկոտ շարժեց, գրպանեց հինգ գինեան և հենացավ:

Միստր Բրաունլոն այնքան հուզված էր բիզըլի պատմությունից, որ նույնիսկ միստր Գրիմվիգը չհամարձակվեց շարունակել իր զայրացուցիչ խոսքերը: Մի քանի րոպե սենյակում ջղազրդիտ ետ ու առաջ քայլելուց հետո, վերջապես կանգ առավ և զանգը ուժգին հնչեցրեց:

— Միսիս Բեդվին,— ասաց միստր Բրաունլոն, երբ տնտեսուհին ներկայացավ,— այդ տղան, Օլիվերը, խաբեբայի մեկն է:

— Ձի կարող պատահել, սըր: Ձի կարող պատահել,— ասաց պառավ լեդին բուռն կերպով:

— Ես ձեզ ասում եմ, որ այդպես է,— կրկնեց ծեղունի ջենթըլմենը:— Ի՞նչ է նշանակում չի կարող պատահել: Մենք հենց նոր տեղեկություններ ստացանք նրա մասին: Նա իր ամբողջ կյանքում եղել է մի շարագործ փոքրիկ սրիկա:

— Ես երբե՛ք չեմ հավատա այդ բանին, սըր,— հաստատակամորեն պատասխանեց պառավ լեդին:— Երբե՛ք:

— Դուք՝ ծեր կանայքդ, ոչնչի չեք հավատում, բացի շաղակրատ սուտ-բժիշկներից և ստախոսություններով լի պատմության գրքերից,— մուտաց միստր Գրիմվիգը:— Ես այդ քաջ գիտեմ: Ինչո՞ւ հենց սկզբից չանսացիք իմ խրատներին: Եթե տենդով հիվանդացած չլինեի, երեկ ինձ կլսեիք: Հետաքրքիր էր նա, այնպես չէ՞: Հետաքրքիր: Բա՛հ:— Եվ միստր Գրիմվիգը ունեւիով կրակը հանդիսավոր ձևով խառնեց:

— Նա քաղցրաբարո, հեզ, երախտագետ երեխա էր, սըր,— ասաց միսիս Բեդվինը զայրացած:— Ես լավ եմ ճանաչում երեխաներին. քառասուն տարվա փորձ ունեմ նրանց հետ, սըր, և մարդիկ, որ չեն կարող նույնը ասել, լավ կանեն, եթե լռեն: Այդ է իմ կարծիքը:

Սա մի ուժգին հարված էր միստր Գրիմվիգին, որը ամուսնի էր: Բայց քանի որ հիշյալ ջենթլմենը միայն ժպիտով պատասխանեց այս ակնարկին, ուստի պառավ լեդին գլուխը վեր բարձրացրեց, գոգնոցը

հարթեց և պատրաստվում էր շարունակել խոսակցությունը, երբ միստրը Բրաունլոն կասեցրեց նրան։

— Լռությո՛ւն,— գուցե ծերունի ջենթլմենը, որը, չնայած սրտի խորքում գուցե հավատում էր տղայի անմեղությանը, բայց կեղծ զայրությով շարունակեց.— էլ երբեք չլսեմ այդ տղայի անունը։ Ես ձեզ դրա համար եմ կանչել ինձ մոտ, միսիս Բեդվին։ Իմացա՞ք, ոչ մի առիթով նրա մասին չխոսեք ինձ հետ. զգուշացնում եմ։ Այժմ կարող եք գնալ, միսիս Բեդվին։ Հիշեցե՛ք։ Այս բոլորը ես ասում եմ ամենայն լրջությամբ։

Որքա՛ն թախծոտ էին սրտերը միստր Բրաունլոյի բնակարանում այդ գիշեր։

Օլիվերի սիրտը նույնպես ճմլվում էր մտաբերելով իր բարեսիրտ և ազնիվ բարեկամներին։ Լավ է, որ նա չէր կարող իմանալ, թե ինչպիսի բաներ էին լսել նրանք իր մասին։ Եթե իմանար, գուցե տեղնուտեղը կաթվածահար լիներ։

ՏԱՍՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պատմում է, թե ինչպես էր Օլիվերը ժամանակ անցկացնում իր համբավվոր բարեկամների ընտիր ընկերակցության մեջ

Հաջորդ օրը, կեսօրվա մոտ, երբ իրենց սովորական աշխատանքի համար Ստահակը և Վարպեն՝ Բեյթսը տանից դուրս էին եկել, միստր Ֆեզինը, առիթից օգտվելով, ապերախտության անքավելի մեղքի շուրջը երկար քարոզ կարդաց Օլիվերի գլխին, ասելով, թե նա չափազանց մեղավոր էր իր հոգատար բարեկամների ընկերակցությունից կամավոր հեռացած լինելու պատճառով, մանավանդ, երբ այդ բարեկամները այնքան նեղություններ էին կրել և ծախսերի տակ էին ընկել նրա ապաքինման համար։ Միստր Ֆեզինը հատկապես շեշտեց այն հանգամանքը, որ ինքը Օլիվերին վերցրել և խնամել էր այնպիսի ժամանակ, երբ առանց իր անմիջական օգնության ու գուրգուրանքի նա անպայման սովամահ կլիներ։ Ապա նա պատմեց իր փոքրիկ տղայի տխուր և սրտառուչ պատմությունը, որին նա մարդասիրաբար օժանդակել էր նույնանման պարագաներում։ Բայց այս տղան, իր հանդեպ ցույց տրված վստահությունը չարաշահելով, ցուցաբերել էր

ոստիկանների հետ կապ հաստատելու բուռն ցանկութունն և, դժբախտաբար, մի առավոտ կախաղան էր բարձրացվել Օլդ Բեյլիում:

Միստր Ֆեգինը շփորձեց թաքցնել այդ աղետալի գործում իր ունեցած մասնակցութունը. ընդհակառակն, արտասովալից աչքերով ողբաց, որ հիշյալ փոքրիկ տղան, մոլորվելով և դավաճանական վերաբերմունք ցույց տալով, դարձել էր զոհը դատարանում տրված որոշ ցուցմունքների, որոնք, անգամ եթե չէին համապատասխանում ճշմարտությանը, այնուամենայնիվ, անխուսափելիորեն անհրաժեշտ էին իր (միստր Ֆեգինի) և մի քանի ընտրյալ բարեկամների ապահովության համար: Միստր Ֆեգինը եզրափակեց, ուրվագծելով բավականին հուսահատական մի պատկեր կախաղան բարձրանալու անախորժությունների մասին, և շատ բարեկամաբար ու քաղաքավարի կերպով ջերմ հույս հայտնեց, որ ինքը Օլիվեր Թվիստին այդ տհաճ գործողության ենթարկելու հարկադրանքի տակ երբեք չէր գտնվի:

Հրեային ունկնդրելիս փոքրիկ Օլիվերի արյունը սառեց իր երակներում, և նա տարտամորեն հասկացավ նրանց խորքում թաքնված մութ սպառնալիքը: Նա արդեն համոզված էր, որ անգամ ինքը՝ արդարութունը, կարող էր շփոթել անմեղն ու մեղավորը, եթե նրանք պատահական ընկերակցության մեջ գտնվեին: Նա նույնիսկ կասկածում էր այն մասին, որ Հրեայի ձեռքով բազմիցս կործանված էին պետք եղածից ավելի բանիմաց կամ անգաղտնապահ մարդիկ, քանի որ նա հիշում էր այս ջենթլմենի և միստր Սայքսի միջև տեղի ունեցած որոշ վիճարանություններ, որոնք կարծես ակնարկում էին անցյալում նյութված ինչ-որ դավադրություններ: Երբ նա գլուխը բարձրացրեց և իր երկշոտ հայացքը հանդիպեց Հրեայի որոնող հայացքին, նա զգաց, որ նենգամիտ ծեր ջենթլմենը գոհունակությամբ էր նկատել իր սարսափից գունատված դեմքը և դողացող ձեռքերն ու ոտքերը:

Հրեան զարհուրելի ժպտալով Օլիվերի գլուխը շոյեց և ասաց, որ եթե նա իրեն լավ պահեր և լծվեր աշխատանքի, ինքը գտնում էր, որ նրանք դեռևս կարող էին շատ լավ բարեկամներ լինել: Հետո գլխարկը վերցրեց և, փաթաթվելով մի հին, կարկատված վերարկուի մեջ, դուրս եկավ տանից, սենյակի դուռը ամուր փակելով իր հետևից:

Եվ այսպես, Օլիվերն այդ օրը, ինչպես նաև հաջորդող շատ օրեր, վաղ առավոտվանից մինչև ուշ գիշեր ոչ ոքի չէր տեսնում, հետևաբար, երկար ժամեր մնում էր թաղված խոր մտածմունքների մեջ: Իսկ այդ մտածմունքները, անվրեպ բևեռվելով իր ազնիվ բարեկամնե-

րի և նրանց իր մասին կազմած վատ կարծիքի վրա, երեխայի սիրտը լցնում էին անհուն կակիծով:

Մոտավորապես մի շաբաթ անց Հրեան սենյակի դուռը այլևս չկողպեց, և նա կարող էր ազատ ման գալ բնակարանի նաև մյուս մասերում:

Տունը շատ կեղտոտ էր: Վերևի սենյակները փայտյա բարձր բուխարիկներ և մեծ դռներ ունեին: Փողուց և անխնամ թողնվելուց ձեղունները թեպետ սևացել էին, այնուամենայնիվ երիզված էին զանազան գեղեցիկ զարդարանքներով: Եւ այս բոլորից Օլիվերը եզրակացրեց, որ շատ տարիներ առաջ, նախքան ծեր Հրեայի ծնվելը, այդ տունը պատկանել է ավելի լավ մարդկանց և գուցե եղել է նույնքան զվարթ ու գեղեցիկ, որքան այժմ մոռալ էր ու ամայի:

Պատերի ներքին և վերին անկյուններում սարդերն իրենց ոստայններն էին հյուսել, և երբեմն, երբ Օլիվերը անշշուկ որևէ սենյակից ներս էր մտնում, մկները հատակի վրայից սարսափահար փախչելով թաքնվում էին իրենց բներում: Ամբողջ շնեքում, բացի այս արարածներից, կենդանության ուրիշ ոչ մի նշույլ չկար: Հաճախ, երբ մուծն ընկնում էր, և նա սենյակից սենյակ թափառելով հոգնում էր, կուշ էր գալիս միջանցքի այն անկյունում, որը ամենից մոտ էր գտնվում փողոցի դռանը, որպեսզի հնարավոր եղածի չափ մոտիկ լինի մարդկային էակների, և այդտեղ էլ մնում էր երկար ժամանակ, լսողությանը լարած և ժամերը հաշվելով մինչև Հրեան կամ տղաները կվերադառնային:

Բոլոր սենյակներում լուսամուտների ձուլածո փեղկերը պինդ փակված էին, և նրանց պահող երկաթյա վանդակապատ ձողերը շատ ամուր կերպով պտտտակված էին փայտյա շրջանակների մեջ: Միակ լույսը թափանցում էր փեղկերի վերևում գտնվող ինչ-որ բոլորակ անցքերի միջով, որը սենյակները դարձնում էր առավել մոռալ և լքեցնում էր խորհրդավոր ստվերներով: Տան հետնամասում կար ձեղնահարկային մի խուց, որի լուսամուտը փեղկ չուներ և դրսից վանդակապատված էր երկաթյա ժանգոտած ձողերով: Օլիվերը հաճախ սեղեռուն և մեղամաղձոտ հայացքով ժամեր շարունակ նայում էր այս լուսամուտից դուրս, որտեղից երևում էին միայն խառնիճաղանջ տների տանիքներ և սեփռած ծխնելույզների ու երկթեք տանիքների կատարներ: Երբեմն, արդարև, պատահում էր այնպես, որ հեռավոր մի տան փայտորմե պատից գաղտազողի դիտող գորշավուն մի գլուխ էր երևում, բայց դա շուտով անհետանում էր, և քանի որ Օլիվերի դի-

տարանի լուսամուտը ամուր գամված, և ապակին տարիների անձրե-
վից և ծխից աղոտած էր, տղան դժվարութեամբ էր գանազանում
հեռվում գտնվող այլևայլ առարկաները, իսկ ձայնը լսելի դարձնել կամ
դրսի աշխարհին հայտնել իր գոյության մասին, այդ բանը նրա համար
այնքան անհնար էր, որքան եթե Սուրբ Պողոսի տաճարի գմբեթում
ապրած լիներ:

Մի անգամ, կեսօրից հետո, երբ Ստահակը և Վարպետ Բեյթսը
պայմանավորվել էին այդ երեկո նորից դուրս գալ տանից, որտեղից
որտեղ առաջին փոքրիկ ջենթլմենը քմահաճ ցանկությունն ունեցավ
իր արդուզարդի նկատմամբ բժախնդիր լինելու (թեև հանուն արգա-
րության պետք է ասել, որ նա շատ քիչ էր զբաղվում իր արտաքին
տեսքով): Եվ այդ արդյունքին հասնելու նպատակով նա բարեհաճեց
հրամայել Օլիվերին օգնել իրեն:

Օլիվերը սիրահոժար հնթարկվեց հրամանին, որովհետև մենա-
կությունից այնքան էր ձանձրացել, որ գոնե միառժամանակ թեկուզ
և վատ մարդկանցով շրջապատված լինելու միտքը ուրախացրեց նրան:
Եվ հետո նա միշտ էլ աշխատել էր բոլորի հետ հաշտ լինել և բոլորին
գոհացնել, իհարկե, եթե դա իրենից չէր պահանջել դուրս գալ պար-
կեշտության սահմաններից: Հետևաբար, նա պատրաստակամորեն
չոքեց հատակին, և Ստահակը, նստելով սեղանի վրա, ոտքը դրեց
նրա ծնկին: Այսպես, Օլիվերը սկսեց մի աշխատանք, որը միստր Դո-
քինզը կոչեց «նժույզների շպարումը»: Հասարակ անգլերենով այդ
արտահայտությունը նշանակում էր «մաքրել ոտնամանները»:

Արդյոք իշխանավայել կերպով սեղանին բազմած վիճակում իր
կոշիկները ներկվելու պարագա՞ն բարձրացրեց միստր Դոքինզի տրա-
մադրությունը, ծխախոտի լավ որա՞կը, թե գարեջրի դուրեկան զովու-
թյունը, մենք այդ չգիտենք: Համենայն դեպս, ինչի հետևանքով էլ
որ լիներ, բացահայտ էր, որ գոնե այդ պահին նա վիպախին ու խան-
դավառ ապրումների մեջ էր գտնվում, և հիշյալ երևույթը բոլորովին
խորթ էր նրա նկարագրի համար: Նա մտածկոտ դեմքով նայեց Օլի-
վերին, ապա գլուխը բարձրացրեց ու թեթև հառաչելով, կես ինքն
իրեն ու կես միստր Բեյթսին ասաց.

— Ափսո՞ս, որ նա գրպանահատ չէ:

— Ա՜հ,— ասաց Վարպետ Չարլզ Բեյթսը:— Նա չի հասկանում,
թե ինչն է լավ իր համար:

Ստահակը նորից հառաչեց և շարունակեց ծխամորճը քաշել:
Նույնը արեց նաև Չարլի Բեյթսը: Երկուսն էլ մի պահ լուռ ծխեցին:

— Երեւի նույնիսկ չգիտես, թե ինչ է նշանակում գրպանահատ,— ողբալի տոնով ասաց Ստահակը:

— Կարծում եմ՝ այդ մեկը գիտեմ,— պատասխանեց Օլիվերը վեր նայելով:— Դա նշանակում է գող... Դու դրանցից մեկն ես, ճիշտ չէ՞,— հարցրեց Օլիվերը ինքն իրեն զսպելով:

— Այո՛, ես գող եմ,— պատասխանեց Ստահակը,— և ես անպատվություն կհամարեի ուրիշ բան լինել:— Միստր Դոքինզը այս կարծիքը հայտնելուց հետո զլխարկը զայրացած թեքեց և այնպես նայեց Վարպետ Բեյթսին, որ կարծես թե նրան մարտի էր հրավիրում:

— Այո՛, ես գող եմ,— կրկնեց Ստահակը:— Գող է նաև Չարլին: Ֆեզինը նույնպես: Նաև Սայքսը, նաև Նենսին, նաև Բեյթը: Բոլորս էլ գողեր ենք, մինչև իսկ մեր շունը: Իսկ նա մեր բոլորից ամենախոտրամանկն է:

— Եվ երբեք չի դավաճանի մեզ,— ավելացրեց Չարլի Բեյթսը:

— Եթե նրան դատապարտյալի աթոռին նստեցնեն՝ չի էլ հաշի, վախենալով վտանգել իրեն, նույնիսկ եթե տասնհինգ օր կապած թողնեն նրան այնտեղ և ուտելու էլ ոչինչ չտան,— ասաց Ստահակը:

— Այդպես է,— հաստատեց Չարլին:

— Դա տարօրինակ շուն է,— շարունակեց Ստահակը:— Ինչպե՛ս է կատաղում, հրե մի օտար տղա ծիծաղում կամ երգում է իր ներկայությամբ, ինչպե՛ս է ոռնում, հրե ջութակի ձայն է լսում, ինչպե՛ս է ատում ուրիշ շներին, որոնք իր ցեղից չեն: Ծիշտ չէ՞:

— Նա կատարյալ քրիստոնյա է,— ասաց Չարլին:

Այս ակնարկությամբ Վարպետ Բեյթսը ուզում էր դրվատել շան արժանիքները, բայց այդ արտահայտության տակ թաքնված էր նաև մի ուրիշ իմաստ, որը նա ի վիճակի չէր ըմբռնելու: Որովհետև կան շատ լեզուներ և ջենթլմեններ որոնք իրենց համարում են իսկական քրիստոնյաներ, բայց որոնք միստր Սայքսի շնից շատ քիչ են տարբերվում:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասաց Ստահակը, վերադառնալով այն կետին, որտեղից շեղվել էին:— Դա ոչ մի առնչություն չունի փոքրիկ Տհասի հետ:

— Ո՛չ մի,— ասաց Չարլին:— Դու քեզ ինչո՞ւ Ֆեզինի հսկողության չես հանձնում, Օլիվեր,— հանկարծ հարց տվեց նա:

— Եվ քեզ համար հարստություն չես դիզո՞ւմ,— ավելացրեց Ստահակը նշանակալից ժպիտով:

— Եվ այդպիսով հնարավորություն չես ստեղծում ժերուխան

տարիներին քո իսկ սեփական կալվածքներով ազնվականի նման ապրելու, ինչպես ես եմ ծրագրում անել շորս նահանջ տարի հետո, Երրորդության Շաբաթվա քառասուներկուերորդ երեքշաբթին,— ասաց Չարլի Բեյթսը:

— Այդ ինձ դուր չի գալիս, ասաց Օլիվերը երկչոտությամբ:— Երանի թե թողնեին ինձ գնալ այստեղից: Ես կնախընտրեի գնալ այստեղից:

— Իսկ Ֆեզինը կնախընտրեր որ չգնայիր այստեղից,— պատասխանեց Չարլին:

Օլիվերը շատ լավ գիտեր այդ, բայց մտածելով, որ եթե իր զգացումները ավելի անվերապահորեն արտահայտեր՝ հարցը վտանգավոր բնույթ կստանար, գոհացավ միայն հառաչելով և շարունակեց կոշիկները մաքրելու իր գործը:

— Գնա՛լ,— բացականչեց Ստահակը:— Պա՛հ, իսկ որտե՞ղ է քո արժանապատվությունը: Դու ինքնասիրություն չունե՞ս: Մի՞թե ավելի նախընտրելի է գնալ ու բեռ լինել քո բարեկամների վրա:

— Դե թո՛ղ, է՛,— ասաց Վարպետ Բեյթսը, գրպանից մի քանի մետաքսյա թաշկինակ դուրս քաշելով և անփութորեն դնելով պահարանի մեջ:— Դա արդեն շատ ստոր մտածելակերպ է, շա՛տ:

— Ես, օրինակ, երբեք չեի կարող այդպես անել,— ասաց Ստահակը զզվանքով:

— Բայց կարող եք ձեր բարեկամներին թողնել ու փախչել,— ասաց Օլիվերը թեթև ժպտալով,— և թույլ տալ, որ նրանք պատժվեն ձեր գործած մեղքի համար:

— Այդ բոլորը,— պատասխանեց Ստահակը ծխամորճը օդի մեջ թափահարելով,— այդ բոլորը մենք արեցինք ի սեր Ֆեզինի, որովհետև ոստիկանները գիտեին, որ մենք միասին ենք աշխատում, և եթե չփախչեինք, գուցե նա վտանգի կենթարկվեր: Այդ էր մեր հետապնդած նպատակը, այնպես չէ՞, Չարլի:

Վարպետ Բեյթսը գլխով հաստատեց միստր Դոքինզի ասածը, և պատրաստվում էր խոսել, երբ հանկարծ վերհիշելով Օլիվերի փախուստի մանրամասնությունները այնպես քրքրաց, որ ծխամորճից ներշնչած ծուխը մնաց կոկորդում և առաջացրեց հազի նոպա, որը տևեց ամբողջ հինգ րոպե:

— Տե՛ս,— գրպանից մի բուռ շիլլինգ հանելով ասաց Ստահակը,— Սեհա՛ քեզ ուրախ կյանք: Ի՞նչ փուլթ, թե որտեղից են գալիս:

Բռնի՛ր, սրանցից շատ կան այնտեղ, որտեղից վերցրել ենք: Զես ուզում, հա՞: Օ՛հ, դու անգին բթամիտս:

— Դա անօրինություն է, այնպես չէ՞, Օլիվեր,— հարցրեց Զարլի Բեյթսը:— Նա մի օր վեր կբարձրանա, ճիշտ չէ՞:

— Ես չգիտեմ, թե այդ ինչ է նշանակում,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Դա մի այսպիսի բան է,— բարեկամս,— ասաց Զարլին: Խոսելիս Բեյթսը, իր վզկապի մի ծայրից բռնելով, օդի մեջ ուղիղ պահեց այն, ապա գլուխը գցեց ուսի վրա և ատամների արանքից հանեց ինչ-որ տարօրինակ, կոտրտված ձայներ: Դա մի զվարթ մնջախաղ էր, որը ցույց էր տալիս, թե վեր բարձրանալը և կախաղան բարձրանալը միևնույն բաներն էին:

— Ա՛յ, այդ է նշանակում,— ասաց Զարլին:— Տես, թե նա ինչպես ակնապիշ է նայում, Զեկ: Կյանքումս երբեք սրա նման տհաս ընկեր չեմ ունեցել: Այս տղան իմ մահվան պատճառը կդառնա, ես այդ բանում համոզված եմ:— Եվ Վարպետ Բեյթսը, նորից լիաթոք ծիծաղելուց հետո, վերսկսեց իր ծխամորճը ծխել՝ արցունքն աչքերին:

— Քեզ վատ են դաստիարակել,— ասաց Ստահակը, մեծ գոհունակությամբ զննելով Օլիվերի փայլեցրած կոշիկները:— Բայց Ֆեգինը քեզ մարդ կդարձնի: Իսկ եթե քեզնից բան դուրս չեկավ, այդ կլինի նրա առաջին ձախողությունը: Լավ է իսկույն անցնես գործի, Օլիվեր: Ուշ կամ կանուխ դու ակամա յուրացնելու ես այդ արհեստը, իզուր տեղ ինչու՞ ես ժամանակ կորցնում:

Այս խրատականին ավելացան նաև Վարպետ Բեյթսի զանազան անհատական բարոյախոսությունները, որոնք սպառնալուց հետո նա և իր բարեկամ միստր Դոքինզը սկսեցին վառ գույներով նկարագրել իրենց վարած կյանքի բազմապիսի հաճույքները և նրան խորհուրդ տվեցին անհապաղ սիրաշահել Ֆեգինին այն միևնույն միջոցներով, որ իրենք էին օգտագործել նրա հովանավորությունը ձեռք բերելու համար:

— Եվ մի բան միշտ լավ հիշիր, Նոլլի,— ասաց Ստահակը, երբ վերևից լավեց, թե ինչպես Հրեան բաց էր անում դուռը,— եթե դու չվերցնես խնդոցներն ու թիք-թաքները...

— Ի՞նչ միտք ունի այդ ձևով խոսելը,— ընդհատեց Վարպետ Բեյթսը,— նա չի հասկանում, թե ինչ ես ուզում ասել:

— Եթե դու չվերցնես թաշկինակներն ու ժամացույցները,— ասաց Ստահակը, բառերը պարզաբանելով այնքան, որ դրանց իմաստ-

տը մատչելի դառնա Օլիվերին,— մի ուրիշը կվերցնի դրանք։ Կորցնողի վնասը մեծ է, բայց քո վնասը ավելի մեծ։ Շահում է միայն նա, ով յուրացրել է այդ բաները։ Իսկ դու նույնքան իրավունք ունես դրանք թողնելու, որքան մյուսները։

— Իհարկե, իհարկե,— ասաց Հրեան, որը Օլիվերից աննկատ ներս էր մտել։— Այդ բոլորը կարելի է խտացնել մի ընկույզի կեղևի մեջ, սիրելիս, մի ընկույզի կեղևի մեջ. դու հավատ ընծայիր Ստահակի խոսքերին։ Հա՛, հա՛, հա՛։ Նա քաջ ծանոթ է իր արհեստի նրբություններին։

Մերունին, Ստահակի դատողության վրա հիացած, հրճվանքից ձեռքերը շփեց իրար և չափազանց մեծ բավականություն զգաց իր աշակերտի ընդունակությունները տեսնելով։

Խոսակցությունը սակայն չշարունակվեց, որովհետև Հրեան մենակ չէր վերադարձել տուն։ Նրան ընկերակցում էր միսս Բեցին և Օլիվերին անծանոթ մի ջենթլմեն, որին Ստահակը բղջունեց Թոմ Չիթլինգ անունը տալով։ Այս ջենթլմենը աստիճանների վրա փոքրիկն վարանեց և լեղիի հետ մի քանի հաճոյախոսություններ փոխանակելուց հետո՝ սենյակ մտավ։

Միսսը Չիթլինգը տարիքով ավելի մեծ էր, քան Ստահակը, լինելով գուցե տասնութ տարեկան, բայց այդ փոքրիկ ջենթլմենի հանդեպ նրա ցուցաբերած հարգալից վերաբերմունքը դիտողին այնպես էր տպավորում, որ հարցը քննելով հանճարի և հմտության տեսանկյունից, միսսը Չիթլինգը այդ ջենթլմենից փոքրիկն ստորադաս էր զգում իրեն։ Նա ուներ մանր, կայծկլտուն աչքեր և ծաղկատար դեմք։ Հագել էր մորթե կեպի, գորշ թավշե պիջակ, կեղտի մեջ կորած բամբակե տաբատ և գոգնոց։ Հագուստները իրոք որ մաշված էին, բայց նա խմբից ներողություն խնդրելով ասաց, որ իրեն «բաց էին թողել» դեռևս մի ժամ առաջ, և քանի որ անցած վեց շաբաթների ընթացքում համազգեստ էր հագել, ապա հնարավորություն չէր ունեցել իր քաղաքացիական շորերին ուշադրություն դարձնել։ Միսսը Չիթլինգը ծայրահեղ զայրույթով ավելացրեց, թե շորերը հակառակն իր նոր ձևը անիծվածորեն հակասահմանադրական էր, քանի որ այդպիսով դրանք ծակոտվում ու փշանում էին, իսկ իշխանությունների դեմ պայքարելը անհնար էր։ Նա նման դիտողություններ արեց նաև մազերը խուզելու կարգադրության դեմ, որը նա համարում էր նույնպես բացարձակորեն անօրինական։

Միսսը Չիթլինգը իր դիտողությունները եզրափակեց ասելով, որ

քառասունհերկու երկար, տաժանակիր աշխատանքով բեռնավորված օրերն ի վեր ոչ մի կաթիլ ըմպելիք չէր ճաշակել, և որ «թող ինքը մեռնի», եթե դրա պակասից ներքին օրգանները չէին ցամաքել:

— Քո կարծիքով, ջենթլմենը որտեղի՞ց եկած կլինի, Օլիվեր,— հարցրեց Հրեան խորամանկ ժպիտով, մինչև մյուս տղաները մի շիշ սգելից ըմպելիք դրեցին սեղանին:

— Չգիտեմ, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Իսկ դա ո՞վ է,— Օլիվերի վրա մի արհամարհական հայացք նետելով հարցրեց Ջիթլինգը:

— Իմ փոքրիկ բարեկամներից մեկը, սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան:

— Ուրեմն բախտավոր է,— ասաց երիտասարդը բազմանշանակալից նայելով Ֆեզինին:— Փույթ չէ, թե որտեղից եմ եկել, փոքրիկս, մի կրոնով գրազ կգամ, որ դու էլ շուտով այդ ճանապարհով կգնաս:

Այս սրախոսությունը տղաների մոտ ծիծաղ առաջացրեց և տեղի տվեց բազմաթիվ այլ կատակների: Ապա Ֆեզինը և միստր Ջիթլինգը կարճատև մեկուսի խոսակցությունից հետո իրենց աթոռները մոտեցրին կրակարանին և Հրեան, Օլիվերին կանչելով իր մոտ, սկսեց այնպիսի նյութերի մասին զրուցել, որ, նրա կարծիքով, ամենից շատ կարող էին հետաքրքրել իր ունկնդիրներին: Նա թվեց իրենց գործի առավելությունները, գովեց Ստահակի հմտությունը, Չարլի Բեյթսի մարդասիրությունը և իր, այսինքն՝ միստր Ֆեզինի, առատաձեռնությունը: Ապա միսս Բեցին, տեսնելով, որ միստր Ջիթլինգը հոգնածությամբ նշաններ է ցույց տալիս, քանի որ որոշ ժամանակ հետո ուղղիչ տունը վատ է անդրադառնում մարդու տրամադրության վրա, նրանց բարի գիշեր մաղթեց ու հեռացավ, որից հետո բոլորը պատրաստվեցին քնելու:

Այդ օրվանից Օլիվերին բոլորովին մենակ չթողեցին, ընդհակառակն, այնպես դասավորեցին, որ նա գրեթե միշտ գտնվի երկու տղաների ընկերակցության մեջ, որոնք ամեն օր, կանոնավոր կերպով, հին խաղը խաղում էին Հրեայի հետ, բայց թե ում առաջադիմության համար, տղաների՞ թե Օլիվերի, այդ մասին Ֆեզինը գիտեր: Իսկ ծերունին շատ անգամ նրանց պատմում էր իր ջահել օրերին կատարած գողությունների մասին, որոնք համեմված էին լինում այնքան դարձանալի ու զվարճալի միջադեպերով, որ Օլիվերը, հակառակ իր ազնիվ զգացումներին, սրտանց ծիծաղում էր:

Ի՞նչ կարող էր անել խեղճ երեխան: Մոայլ էր նրա շրջապատը,

առավել ևս մոայլ էին նրան ճնշող մտքերը: Նա սկսեց որևէ ընկերակցություն նախընտրել այդ տանջալից ու թախծոտ մենակությանը: Հրեան հենց այդ էլ ցանկացել էր իր հրեշային հոգու ամբողջ սաստկությամբ, և այժմ նրա մեջ կաթիլ առ կաթիլ թորում էր այն մաղձը, որ խաթարելու էր երեխայի վճիտ հոգին և նրան կորստյան էր մատնելու առհասկում:

ՏԱՍՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ ֆենադկում և ընդունվում է մի կարևոր ծրագիր

Խոնավ, ցուրտ ու փոթորկոտ մի գիշեր էր: Հրեան իր կմախքացած մարմինը փաթաթեց վերարկուի մեջ, պինդ կոճկեց, օձիքը բարձրացրեց մինչև ականջները այնպես, որ դեմքին ներքին մասը բոլորովին ծածկվեց, և դուրս եկավ իր որջից: Աստիճանի վրա մի պահ կանգ առավ սակայն, ուշադիր ականջ դրեց, ապա լսելով տղաների հեռացող ոտնաձայները և ապահով լինելով, որ ներսից ամեն ինչ ամրացվել է, արագ քայլերով սահեց փողոցն ի վար:

Այն տունը, ուր Օլիվերը գաղտագողի փոխադրվել էր, գտնվում էր Հուլայթչափի մոտերքում: Հրեան փողոցի անկյունում մի բույն կանգ առավ, կասկածամտությամբ շուրջը դիտեց, հետո անցավ հանդիպակաց կողը և ուղղվեց դեպի Սֆիթելֆիլդս:

Անձրև էր մաղում, քարերը ծածկված էին ցեխի թանձր շերտով, մի զանգվածային սև մշուշ կախված էր փողոցների վրա, ամեն ինչ սառն էր ու մածուցիկ: Կարծես այնպիսի գիշեր էր, երբ տանից դուրս գալը ձեռնտու էր միայն Հրեայի նման արարածներին: Այսպես գաղտագողի սողոսկելիս նա նման էր գարշելի մի սողունի, որը, ծնունդ առնելով այն տիղմից ու խավարից, որի մեջ խաբխափում էր, իր հրեշային ստամոքսի համար ասես ինչ-որ հարուստ որս էր որոնում:

Նա երբեք չէր ունեցել օձագալար ու նեղ նրբուղիներից մինչև հասավ Բեթնալ Գրին. ապա հանկարծ թեքվելով դեպի ձախ, շուտով անհետացավ այն վատահամբավ փողոցների լաբիրինթոսի մեջ, որոնք այնքան բազմաթիվ են այդ խճողված ու հեղձուցիչ թաղամասում:

Հրեան անշուշտ չափազանց ծանոթ էր շրջապատին, քանի որ ո՛չ գիշերվա թանձր խավարը, ո՛չ էլ ճանապարհի բարդությունները չոշափեցին նրան: Մի քանի փողոց ու նրբանցք ևս շտապ անցնելուց

հետո վերջապես նա թեքվեց մի փողոց, որի հեռավոր ծայրում առկայծում էր միայն մի լապտեր։ Այս փողոցում գտնվող տներից մեկի առջև կանգնեց, դուռը ծեծեց և բաց անողի հետ մի քանի բառ փոխանակելուց հետո՝ սկսեց աստիճաններով բարձրանալ։

Երբ ծերունին սենյակի դռան բռնակը սեղմեց, ներսից ինչ-որ շուն մոլտաց և ինչ-որ մարդու ձայն կոպտորեն հարցրեց, թե ով է։

— Միայն ե՛ս եմ Բիլլ, միայն ե՛ս եմ, սիրելիս,— ասաց Հրեան ներս նայելով։

— Էլ ի՞նչ ես դրսում կանգնած ձևեր թափում,— ասաց Սայքսը։— Իսկ դու, ապո՛ւշ գազան, սատանային չե՞ս ճանաչում, երբ նա վերարկուով է ներկայանում։

Ըստ երևույթին, միստր Ֆեգինի արտաքին հանդերձանքը որոշ չափով շփոթության էր մատնել շանը, քանի որ, երբ Հրեան կոճակները արձակեց և վերարկուն գցեց աթոռի հենակին, կենդանին վերադարձավ իր տեղը և պոչը շարժելով կծկվեց անկյունում, կարծես ցույց տալու համար, որ ինքը չափազանց գոհ էր այդ այցելությունից։

— Դե՛,— ասաց Սայքսը։

— Դե՛, սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան։— Ա՛հ, Նե՛նսի։

Միստր Ֆեգինը և նրա դեռատի բարեկամուհին չէին հանդիպել այն օրվանից, երբ վերջինս միջամտել էր Օլիվերի օգտին։ Հետևաբար, բացականչությունը երկիմաստ էր և կասկած էր առաջացնում։ Նրա բոլոր կասկածները, սակայն, թե իրոք այդպիսի կասկածներ գոյություն ունեին, փարատվեցին դեռատի լեզվի վերաբերմունքով։ Նա ոտքերը բուխարու վանդակաճաղից իջեցրեց, աթոռը ետ հրեց և Ֆեգինին խորհուրդ տվեց առանց առարկելու նստել կրակի մոտ, քանի որ տարակույս չկար, որ չափազանց ցուրտ գիշեր էր։

— Իսկապես շատ ցուրտ է, Նե՛նսի, սիրելիս,— ոսկրուտ ձեռքերը կրակի վրա տաքացնելով ասաց Հրեան։— Կարծես թե ծակումանցնում է մեջդ,— ավելացրեց ծերը, կողը բռնելով։

— Ուրեմն շատ սուր ծակիչ պետք է եղած լինի, որ կարողացել է քո սիրտը ծակել,— ասաց միստր Սայքսը։— Նե՛նսի, շո՛ւտ արա, սրան խմելու մի բան տուր։ Գրողը տանի, շտապի՛ր։ Զե՛ս տեսնում ինչպես է դողում։ Նրա կմախքացած մարմնի տեսքը կարող է հիվանդացնել մարդուն։ Կարծես թե շիրմից նոր դուրս եկած գարշելի ուրվական լինի։

Նենսին բաց արեց ինչ-որ պահարան, որտեղ կային դանազան

խմիչքներով լցված բազմաթիվ շշեր, և շտապ վերցնելով նրանցից մեկը՝ տվեց Սալբսին։ Վերջինս բաժակը օղիով լցրեց և Հրեային մատուցելով՝ առաջարկեց խմել։

— Շնորհակալութիւն, բավական է, Բիլլ, բավական է,— պատասխանեց Հրեան, շուրթերը բաժակին հագիլ հպելուց և բաժակը սեղանին դնելուց հետո։

— Ի՛նչ, Վախենում ես, որ քեզ կթունալորենք, հա՞,— հարցրեց Սալբսը հայացքը սեւեռելով Հրեայի վրա։— Թո՛ւ։

Միստր Սալբսը արհամարհանք արտահայտող ինչ-որ բառեր մրթմրթաց, խեց Հրեայի բաժակը, և օղու մնացուկը թափելով մոխրացած ածուխների վրա, իր համար նորից լցրեց։

Մինչ գրուցակիցը երկրորդ բաժակն էր կոնծում, Հրեան սկսեց շուրջը դիտել, ոչ թե հետաքրքրությունից դրդված, որովհետև նա շատ անգամներ էր եղել այդ սենյակում, այլ իր խառնվածքին յուրահատուկ անհանգստությամբ ու կասկածամտությամբ։ Արտաքին երեւոյթյուններից դատելով, էժանագին կահավորումով սովորական մի սենյակ էր այդ։ Միայն պահարանում գտնվող իրերի գոյութիւնը կարող էր արթնացնել այն միտքը, թե այդ տան բնակիչը ազնիվ աշխատանքով զբաղվող մարդ չէ։ Սենյակի մի անկյունում դրված էին երկու-երեք ծանր մահակներ, իսկ բուխարու վերևում կախված էր մի գավազան՝ ծայրը արձիճով լցրած։ Դրանից բացի, կասկած հարուցող ոչինչ չկար շրջապատում։

— Դե՛,— ասաց Սալբսը, շրթունքները լպստելով։— Այժմ պատրաստ եմ։

— Գործի՞,— հարցրեց Հրեան։

— Գործի,— պատասխանեց Սալբսը։— Հետևաբար, ինչ որ ունես ասելու, շուտ ասա։

— Չերթսիի վրա կատարվելիք այդ գործի մասին է խոսքը, Բիլլ,— ասաց Հրեան աթոռը մոտեցնելով ավազակին և շատ ցածրաձայն խոսելով։

— Այո։ Ի՛նչ ես ուզում ասել,— հարցրեց Սալբսը։

— Ա՛հ, դու գիտես, թե ինչ եմ ուզում ասել, սիրելիս,— ասաց Հրեան։— Նա իմ միտքը հասկանում է, այնպես չէ՞, Նենսի։

— Ո՛ւ, չի՛ հասկանում,— քմծիծաղ տվեց միստր Սալբսը։— Կամ հասկանալով հանդերձ չի ուզում կատարել քո ասածը, իսկ այդ երկուսը միեւնույն նշանակութունն ունեն։ Դե՛, դերասանությունները թող և կարգին խոսիր։ Ի՛նչ ես աչքերդ ճպճպացնում և ինձ հետ ալ-

նարկություններով խոստում, կարծես դու չէիր, որ առաջինը մտածեցիր այդ գողության մասին: Ի՞նչ ես ուզում ասել, խոսի՛ր:

— Հանդա՛րտ, Բիլլ, հանդա՛րտ,— ասաց Հրեան, որ իզուր էր փորձում այս զայրույթի պոռթկումը կասեցնել:— Մեկնումեկը կարող է լսել մեզ, սիրելիս: Մեկնումեկը կարող է լսել:

— Լսում է, թող լսի,— ասաց Սալքսը:— Հոգս չէ:— Բայց քանի որ միասր Սալքսին իսկապես մտահոգում էր ուրիշներից դարանվելու պարագան, հետևաբար, ավելի լրջությամբ մտածեց և հանդարտվելով՝ հաջորդող խոսքերը արտասանեց ավելի ցածրաձայն:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասաց Հրեան համոզել տոնով:— Այդ միայն մի փոքր նախազգուշացում էր իմ կողմից, ուրիշ ոչինչ: Ուրեմն, սիրելիս, անդրադառնանք այդ՝ Չերթսիում կատարվելիք գողության հարցին: Ե՛րբ է կատարվելու, Բիլլ, ե՛րբ է կատարվելու: Այնպիսի արժաթեղեն կա այնտեղ, սիրելիս, այնպիսի արժաթեղեն,— ասաց Հրեան, ձեռքերը շփելով և հոնքերը, իբրև բավականության կանխաճաշակում, վեր բարձրացնելով:

— Երբեք չի կատարվելու,— պատասխանեց Սալքսը սառնությամբ:

— Երբե՞ք,— արձագանքեց Հրեան ընկնելով աթոռի հենակին:

— Այո, երբե՞ք,— պատասխանեց Սալքսը:— Որովհետև չի ստացվում այն, ինչ մենք ակնկալել էինք:

— Ուրեմն հարցը ըստ պատշաճի չի շոշափվել,— ասաց Հրեան, զայրույթից գունատվելով:— Մի՛ պնդիր:

— Բա՛հ, իսկ դո՞ւ ով ես, որ հակաճառության չես հանդուրժում, հը՞,— խիստ տոնով պատասխանեց Սալքսը:— Քեզ ասում եմ, որ թոքի ֆրեքիթը տասնհինգ օր շարունակ թափառել է շրջակայքում և նրան չի հաջողվել սպասավորներից որևէ մեկին կաշառել, հասկացա՞ր:

— Այսինքն՝ ուզում ես ասել, Բիլլ,— ասաց Հրեան փափկելով, քանի որ դիմացինը բռնկվել էր,— թե այդ տան ծառայող երկու մարդկանցից և ոչ մեկին չի՞ կարելի դրավել:

— Այո՛, ճիշտ՝ այդ եմ ուզում ասել,— պատասխանեց Սալքսը:— Նրանք ամբողջ քսան տարի ծառայել են պառավ լեդիի մոտ, հետևաբար, հնարավոր չէ հրապուրել նրանց, նույնիսկ եթե հինգ հարյուր ֆունտի հսկայական մի գումար՝ խոստանաս:

— Բայց մի՞թե դու ուզում ես ասել, սիրելիս,— առարկեց Հրեան,— որ այնտեղ ծառայող կանանց էլ չի կարելի շլացնել:

— Բոլորովին հնարավոր չէ,— պատասխանեց Սայքսը:

— Անգամ Թոբի Քրեքիթի ճարտարությունամբ հնարավոր չէ, հը՞,— ասաց Հրեան կասկածամտորեն:— Մտածի՛ր, թե կանայք ինչպիսի արարածներ են, Բիլլ:

— Նույնիսկ Թոբի Քրեքիթի ճարտարությունամբ այդ բանը հնարավոր չէ,— պատասխանեց Սայքսը:— Նա ասում է, որ ամբողջ ժամեր թափառել է այնտեղ՝ ծպտված կեղծ մորուքով և դեղնավուն բաճկոնով, սակայն իզուր:

— Նա պիտի կեղծ բեղեր դրած լիներ և գինվորական տարազ հագներ, սիրելիս,— ասաց Հրեան:

— Այդպես էլ արել է,— պատասխանեց Սայքսը,— բայց այդ ծրագիրը նույնպես ձախողվել է, ինչպես նախորդները:

Հրեայի դեմքը մոռյլվեց այդ տեղեկությունից: Գլուխը կախած կրծքին, մի քանի րոպե լուռ խորհրդածելուց հետո, վեր նայեց և խոր հոգոց քաշելով ասաց, որ եթե Թոբի Քրեքիթի հաղորդած լուրերը ճշմարտացի էին, ապա այնպես էր երևում, թե խաղը տանուլ էր տըրված:

— Եվ սակայն,— ասած ծերը, ձեռքերը ծնկներին խփելով,— և սակայն, կորցնել այն բոլորը, որ այնքան տենչացել էինք: Ափսո՛ս, ափսո՛ս:

— Այդպես է,— ասաց Սայքսը:— Մե՛ծ ձախորդություն:

Ապա երկար լռություն տիրեց: Հրեան սուղված էր խոր մտածմունքի մեջ: Կնճիռները նրա դեմքին մի այնպիսի սրիկաշաղկան արտահայտություն էին տվել, որ նա դիվային մարդու տեսք էր ստացել: Սայքսը մերթ ընդ մերթ գաղտագողի նայում էր նրան: Նհնսին, ըստ երևույթին վախենալով ավագակի զայրույթը գրգռել, աչքերը կրակին հառած, իր շուրջը կատարվածից կարծես բոլորովին անտեղյակ, լուռ ու անշարժ նստել էր իր տեղում:

— Ֆե՛զին,— ասաց Սայքսը, տիրող լռությունը հանկարծ խղելով.— Ի՞նչ է քո կարծիքը. եթե գործը դրսից ապահով գլուխ բերվի, արժե՞ հիսուն ոսկի ավելի վճարել:

— Իհարկե արժե,— ասաց Հրեան, նույնքան հանկարծակի սթափվելով իր խորհրդածությունից:

— Համաձա՞յն ես սակարկության,— հարցրեց Սայքսը:

— Այո՛, սիրելիս, այո՛,— պատասխանեց Հրեան, որի աչքերը շողացին և դեմքի մկաններն սկսեցին հուզմունքից թրթռալ։

— Ուրեմն,— ասաց Սալքսը, Հրեայի ձեռքը զզվանքով դեն հրելով,— մենք այդ գործին ձեռնամուխ կլինենք, երբ որ ցանկանաս։ Նախանցյալ գիշերը Թորին և ես պարտեզը շրջապատող պարսպի վրայով ներս ցատկեցինք և զննեցինք դռների փայտակերտ շրջանակներն ու պատուհանների փեղկերը։ Բնակարանը գիշեր ժամանակ բոլոր կողմերից բանտի նման ամրացվում է, բայց կա մի տեղ, որ կարող ենք անաղմուկ ջարդել ու ապահով ներս մտնել։

— Այդ տեղը շենքի ո՞ր մասում է գտնվում,— հարցրեց Հրեան սաստիկ հետաքրքրությամբ։

— Այդ այնտեղն է,— շնչաց Սալքսը,— երբ մարզի միջով անցնում ես մյուս կողմը և...

— Այո՞, — ասաց Հրեան, գլուխը առաջ մեկնելով։ Նրա աչքերը համարյա դուրս էին ժայթքել ականակապիճներից։

— Ի՛հ,— բացականչեց Սալքսը և իսկույն լռեց։ Աղջիկը գլուխը հագիվ շարժելով, հանկարծ նայել էր ավաղակին և ականթարթային արագությամբ մատնացույց արել Հրեայի դեմքը։— Ոչի՛նչ, թե որ մասումն է։ Գիտեմ, որ առանց ինձ ոչինչ չես կարող գլուխ բերել, բայց քեզ հետ գործակցելիս ավելի ապահով է գործը լավ կարգադրել։

— Ինչպես կցանկանաս, սիրելիս, ինչպես կցանկանաս,— պատասխանեց Հրեան։— Բացի քեզնից ու Թորիից ուրիշ որևէ մեկի օգնությամբ կարիք չունե՞ք։

— Ոչ ոքի,— ասաց Սալքսը։— Մեզ հարկավոր է միայն ճեղք բաց անելու մի գործիք և մի տղա։ Առաջինը ունենք, իսկ երկրորդը դո՛ւ պետք է ճարես մեզ համար։

— Մի տղա՞,— բացականչեց Հրեան։— Օ՛հ, ուրեմն ինչ-որ նեղ անցք է, հա՞։

— Քո ի՛նչ գործն է, թե ինչ անցք է,— պատասխանեց Սալքսը։— Ինձ մի տղա է հարկավոր, և նա չպետք է խոշորակազմ լինի։ Օ՛հ, տե՛ր իմ աստված,— ասաց միստր Սալքսը խորհրդածելով,— եթե կարողանայի այդ ծխան մաքրող Նեդի տղային գտնել։ Նա դիտավորյալ կերպով փոքրակազմ է նրան պահում և ըստ պահանջի տալիս է վարձու։ Բայց հայրը ինչ-որ ոճրի համար ուղարկվում է տաժանակիր աշխատանքի, իսկ Անշափահաս Հանցագործների մասին հոգացող Ընկերությունը տղային վերցնում է, գրեթե կարգալ է սովորեցնում և, զրկելով մի արհեստից, որը չահավետ էր նրա համար, ժամանակի

ընթացքում նրան աշակերտ է դարձնում: Եվ այդպես էլ կշարունակեն,— ասաց միստր Սայքսը իր դեմ եղած անիրավությունները մտաբերելիս բորբոքվելով,— և այդպես էլ կշարունակեն: Եթե բավականաչափ դրամ ունենային (ինչ մեծ բարեբախտություն, որ չունեն), այնպես կանեին, որ մի քանի տարի հետո հաղիվ հինգ-վեց տղա կմնար մեր գործի համար:

— Այո՛, այդպես է,— հաստատեց Հրեան, որը՝ այս մենախոսու-թյան ընթացքում, մտքերով տարված, միայն վերջին նախադասու-թյունն էր լսել:

— Բի՛լլ:

— Հը՛, Ի՞նչ է,— հարցրեց Սայքսը:

Նենսին դեռևս սեեռուն հայացքով կրակին էր նայում. Հրեան գլխի թեթև շարժումով ավազակին հասկացրեց, թե հարկավոր է ինչ-որ պատրվակով Նենսին հեռացնել սենյակից: Սայքսը, նախա-զգուշացումը կարծես անտեղի համարելով, անհամբերությամբ ուսերը թոթվեց, այնուամենայնիվ ենթարկվելով թեղադրանքին՝ միսս Նենսիից մի բաժակ գարեջուր խնդրեց:

— Դու ոչ մի գարեջուր էլ չես ուզում, Բիլլ,— ասաց Նենսին թե-վերը ծալելով և շատ անվրդով մնալով իր տեղում:

— Ուզում եմ,՝— պատասխանեց Սայքսը:

— Հիմարություն,— հարեց աղջիկը պաղարյունությամբ:— Շա-րունակի՛ր, Ֆեզին: Ես գիտեմ, թե ինչ է ուզում ասել, Բիլլ, կարիք կա ինձնից թաքցնելու:

Հրեան դեռևս վարանում էր: Սայքսը զարմացած մեկից մյուսին նայեց:

— Հո մեր աղջկանից բան չե՞ս ուզում թաքցրել, Ֆե՛զին,— վեր-ջապես հարցրեց նա:— Դու նրան վաղուց ես ճանաչում, էլ Ի՞նչ ան-վստահության հարց կարող է լինել. այլապես, սատանան տանի, ինչ-որ զաղտնիք կա այստեղ: Հո նա մեզ չի՞ դավաճանի: Այնպես չէ՞, Նենսի:

— Կարծում եմ,— պատասխանեց դեռատի լեղին՝ աթոռ մո-տեցնելով և արմուկները հենելով սեղանին:

— Իհարկե չես դավաճանի, ես այդ գիտեմ, սիրելիս,— ասաց Հրեան.— բայց... — և ծերունին նորից լռեց:

— Բայց Ի՞նչ,— հարցրեց Սայքսը:

— Ինձ թվում է, նրա տրամադրությունը այնքան էլ երաշխավո-

րելի չէ. գուցե նախորդ գիշերվա նման նա դարձյալ ջղագրգռվի, սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան:

Այս խոստովանության վրա միսս նենսին շոնդալից ծիծաղեց, կռու տվեց մի բաժակ օղի և, գլուխը մարտահրավեր նետողի նման թափահարելով, զանազան բացականչություններ արավ. ինչպես, օրինակ, «խաղը համարձակ շարունակե՛ք», «երբեք մի ընկճվե՛ք» և այլն: Աղջկա այդ վարմունքը, ըստ երևույթին, երկու ջենթլմեններին էլ վստահություն ներշնչեց, քանի որ Հրեան, բավարարված, գլխով նշան արեց և կրկին գրավեց իր տեղը. նույնը արեց և միստր Սայքսը:

— Դե՛ ուրեմն, Ֆեզին,— ասաց նենսին ծիծաղելով,— շուտ պատմիր Բիլլին Օլիվերի մասին:

— Ա՛հ, ինչ սրամիտն ես, սիրելիս. դու իմ տեսած բոլոր աղջիկներից ամենասրամիտն ես,— ասաց Հրեան, նրա ծոծրակը շոյելով:— Իսկպահես, հենց Օլիվերի մասին էլ ուզում էի խոսել: Հա՛, հա՛, հա՛:

— Իսկ ի՞նչ ես ուզում ասել նրա մասին,— հարցրեց Սայքսը:

— Նա քո ուզած տղան է,— սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան խոպոտ փսփսոցով: Ապա մատը դրեց քթին, և գեմքին ստարածվեց մի գարշելի ժպիտ:

— Նա՛,— բացականչեց Սայքսը:

— Վերցրու նրան, Բիլլ,— ասաց նենսին:— Եթե էս քո տեղը լինեի, անպայման կվերցնեի: Գուցե մյուսների չափ ճարպիկ չլինի, բայց քո ուզածը ճարպկություն չէ, եթե մենակ մի դուռ պետք է բաց անի քեզ համար: Նա անվնաս է, այդ մասին կարող ես վստահ լինել, Բիլլ:

— Այո՛, անվնաս է,— հաստատեց Ֆեզինը:— Մանավանդ այս վերջին շաբաթների դաստիարակությունը, ինձ թվում է, մեծապես կոփած կլինի նրան: Եվ հետո արդեն ժամանակն է, որ օգուտ բերի մեզ: Իսկ գալով մյուս տղաներին, նրանք բոլորն էլ շատ խոշորակազմ են:

— Այո՛, նա ճիշտ իմ ուզած չափսին է,— ասաց միստր Սայքսը խորհրդածելով:

— Եվ նա կկատարի ինչ-որ ցանկանաս, սիրելիս,— ընդհատեց Հրեան,— այլ կերպ չի էլ կարող լինել, եթե, իհարկե, նրան պետք եղածի չափ վախեցնես:

— Վախեցնե՛լ,— արձագանքեց Սայքսը:— Հավ իմացիր, որ նրա հետ կատակ չեմ անելու: Գործն սկսելուց հետո, եթե գտնեմ, որ նա որևէ տարօրինակություն է ցուցաբերում, դու այլևս ողջ չես տեսնի

նրան, Ֆեզին: Ուղարկելուց առաջ լավ մտածիր և հիշիր իմ խոսքերը,— ասաց ավազակը, ձեռքի վրա հավասարակշռելով մի երկաթյա ձող, որի ծայրը ծանր իրեր տեղից շարժելու նպատակով ճարմանդված էր, և որը նա դուրս էր քաշել մահճակալի տակից:

— Ես այդ բոլորի մասին մտածել եմ,— վրա բերեց Հրեան,— նրան շատ մոտիկից եմ հետևել, սիրելիներ, շատ-շատ մոտիկից: Թող նա մի անգամ զգա, որ արդեն մերոնցից է, թող նրա միտքը մի անգամ համակվի այն զգացումով, որ ինքը գող է, և արդեն մերը կդառնա: Մերը, մինչև իր կյանքի վերջը: Օհո՛, սրանից ավելի հաջող զուգադիպություն չէր կարող լինել,— և ծերունին թեևրը խաշածեց կրծքին, գլուխն ու ուսերը միացրեց իրար և ուրախությունից, բառիս բուն առումով, գրկեց ինքն իրեն:

— Մե՛րը,— ասաց Սալթսը,— այսինքն՝ քոնը:

— Գուցե այդպես է, սիրելիս, գուցե այդպես է,— զիլ ձայնով քրքջաց Հրեան: Թող իմը լինի, եթե այդպես ես ցանկանում, Բիլլ:

— Իսկ ինչի՞ց դրդված աղքատ մեծ հոգածություն ես ցուցաբերում մի լակոտի հանդեպ, երբ գիտես, որ հիսունից ավելի տղաներ ամեն գիշեր թափառում են Քամըն Գարդընի շրջակայքում, և դու կարող ես նրանցից որևէ մեկին ջոկել,— իր սիրելի բարեկամի վրա սաստիկ գոռալով ասաց Սալթսը:

— Որովհետև նրանք ինձ համար պիտանի չեն, սիրելիս,— փոքրինչ չփոթված պատասխան տվեց Հրեան,— որովհետև այդպիսիներին վերցնել ձեռնառու չէ: «Ծուղակն ընկնելու» դեպքում նրանց արտաքին երևույթը իսկույն կմատնի իրենց, և ես ամեն ինչ կկորցնեմ: Իսկ եթե այս տղայի հետ վերաբերվեմ պատշաճ ձևով, ես կհասնեմ այնպիսի հաջողությունների, որ նրանցից քսանի օգնությամբ չէի հասնի: Բացի այդ,— ինքնավստահությամբ վերագտնելով ասաց Հրեան,— երբ նրան հաջողվի նորից փախչել, նա կմատնի մեզ, ուստի նա պետք է անպայման նույն նավով ճամփորդի, ինչպես մենք: Ինչ փույթ, թե ինչպես հայտնվեց այնտեղ: Բավական է, որ նա մասնակից լինի մի գողության, ահա միակ բանը, որ հարկավոր է ինձ: Իսկ մի՞թե սա ավելի նախընտրելի չէ, քան այն, որ հարկադրվենք խեղճ փոքրիկ տղային մեջտեղից վերացնել, որը և վտանգավոր կլիներ, և մեր գործը կսուժեր:

Միստր Սալթսը Ֆեզինի մարդասիրական զգացումների նկատմամբ իր զգվանքը արտահայտող ինչ-որ նախատական խոսքեր էր ծոր տալիս, երբ միսս Նենսին ընդհատեց նրան հարցնելով.

— Ե՛րբ եք մտադիր այս գործը ձեռնարկել:

— Ա՛հ, իսկապես,— ասաց Հրեան,— ե՛րբ եք մտադիր, Ռիլ:

— Թոբիի հետ ծրագրել էինք ձեռնարկել վաղը չէ մյուս օրը, եթե մինչև այդ մեր որոշումը բեկանող որևէ կարգադրություն չստանար ինձնից,— սրտենդած պատասխանեց Սայքսը:

— Լա՛վ է,— ասաց Հրեան,— լուսին էլ չկա:

— Չկա,— հաստատեց Սայքսը:

— Ավարը բերելու համար ամեն ինչ ծրագրված է,— հարցրեց Հրեան:

Սայքսը գլխով արեց:

— Եվ նմանապես...

— Օ՛հ, ա՛հ, ամեն ինչ ծրագրված է,— պատասխանեց Սայքսը՝ ընդհատելով նրան:— Մանրամասնությունները քեզ պետք չեն: Դու միայն աշխատիր տղային վաղը գիշեր այստեղ բերել: Լուսաբացից մի ժամ հետո կճանապարհվենք: Այնուհետև լեզուդ քեզ քաշիր և հալոցի կաթսան էլ պատրաստ պահիր. ահա՛ բոլորը, որ պահանջվում է քեզնից:

Փոքր-ինչ վիճելուց հետո, որին երեքն էլ եռանդով մասնակցեցին, այնպես որոշվեց, որ Նենսին հաջորդ երեկո, մուժն ընկնելուց հետո, գնար և Հրեայի բնակարանից Օլիվերին բերեր Սայքսի մոտ: Հրեան մտածեց, որ գուցե տղան չկամություն հայտնի, որոշեց ուղեկցել աղջկան, որը մոտավոր անցյալում այնքան բուռն կերպով միջամտել էր այդ տղայի օգտին: Ապա հանդիսավորապես որոշվեց նաև, որ խեղճ Օլիվերը այդ ամբողջ արշավանքի ընթացքում լինելու էր միստր Վիլյամ Սայքսի բացարձակ հսկողության տակ: Դեռ ավելին. այս Սայքս կոչեցյալը նրա հետ վարվելու էր ինչպես կամենար և նրան պատժի ենթարկելու դեպքում Հրեայի կողմից որևէ պատասխանատվության չէր կանչվելու: Եվ որպեսզի համոզվեին, որ միստր Սայքսի ցուցմունքները համապատասխանում էին իրականության, համաձայնեցին նաև, որ տրված բոլոր տեղեկությունները տուն վերադառնալուց հետո իրենց կարևոր մանրամասնություններով հաստատվելու էին ճարտար Թոբի Քրեքիթի վկայությամբ:

Այս նախնական կարգադրությունները ավարտելուց հետո միստր Սայքսը սկսեց մոլեգնորեն օղի կոնծել և երկաթե ձողը ահարկու ձևով ճոճել օդի մեջ, միաժամանակ ծոր տալով կատաղի հայհոյանքներ և երգի շատ աններդաշնակ բեկորներ: Վերջապես, պրոֆեսիոնալ ցնծության նոսպայի մեջ, նա պնդեց, որ դուրս բերվի իր մասնագի-

տության վերաբերյալ գործիքների արկղը: Նա խմիչքի ազդեցության տակ երերալով հազիվ էր բաց արել: այդ արկղը և պատրաստվում էր բացատրել զանազան պիտույքների ձևն ու հատկությունը և նրանց սարքավորման յուրահատուկ գեղեցկությունները, երբ արկղի վրայից գլորվելով ընկավ հատակին և հենց այնտեղ էլ քնեց:

— Բարի գիշեր, Նենսի,— ասաց Հրեան, առաջվա նման փաթաթվելով վերարկուի մեջ:

— Բարի գիշեր:

Երկուսի հայացքները հանդիպեցին իրար, և Հրեան սեեռուն նայեց իր զրուցակցին: Աղջիկը անթարթ աչքերով պատասխանեց նրա հայացքին: Այս հարցի նկատմամբ նա այնքան անկեղծ էր երևում, որքան հենց ինքը՝ Թոբի Քրեբիթը:

Հրեան նորից բարի գիշեր մաղթեց և, մինչ աղջիկը մյուս կողմ էր շուռ եկել, թաքուն մի քացի տալով միստր Սայքսի գետնատարած մարմինին, խարխափելով իջավ ներքև:

— Ահա այս է հաջողության գաղտնիքը,— տուն գնալիս ինքն իրեն քրթմնջաց Հրեան:— Կանանց բնավորության ամենավատ կողմն այն է, որ չնչին մի երևույթ նրանց մեջ արթնացնում է վաղուց մոռացված մի զգացմունք, և նրանց բնավորության լավագույն կողմն այն է, որ այդ զգացմունքից առաջացած հուզումը երբեք տեճական չի լինում: Հա՛, հա՛, հա՛:

Այս հաճելի մտքերով տարված՝ միստր Ֆեգինը, ցեխի ու տիղմի միջով քարշ գալով, վերջապես հասավ իր բնակարանը, որտեղ ստահակը անհամբեր նրա վերադարձին էր սպասում:

— Օլիվերը քնած է, ես ուզում եմ նրա հետ խոսել,— անմիջապես հարցրեց Հրեան աստիճաններով իջնելիս:

— Վաղուց է քնել,— պատասխանեց Ստահակը, մի ինչ-որ պինդ փակված սենյակի դուռը բաց անելով:— Ահա այստեղ է նա:

Տղան խոր քնած էր հատակին գցված մի խշտյակի վրա: Սենյակի օդը հեղձուցիչ էր. անձկությունն ու թախիծը ծանր նստել էին նրա դեմքին և նա գունատ էր, ինչպես մահը: Մահը ոչ այնպես, ինչպես ներկայանում է մեզ պատանքի ու դաճաղի մեջ, այլ մահը այն տեսքով, որ ընդունում է, երբ մատաղ ու գողտրիկ հոգին դեռ նոր է սլացած լինում երկինք, և երկրի ապականված օդը դեռևս եղծանած չի լինում նրա կավե պատյանը:

— Ոչ այժմ,— շնչաց Հրեան՝ հեռանալով այդտեղից:— Լուսաբացի՛ն: Լուսաբացի՛ն:

Որտեղ Օլիվերը հանձնվում է միստր Վիլյամ Սայֆսի տնօրինությանը

Առավոտյան, երբ Օլիվերը զարթնեց, մեծ զարմանքով տեսավ, որ անկողնու մոտից իր հին կոշիկները չբացել և դրանց փոխարեն մի գույգ նոր կոշիկներ էին դրվել՝ հաստ ու ծանր ներբաններով։ Սկզբում այս երևույթը հաճույք պատճառեց նրան, իր մեջ արթնացնելով այն հույսը, թե գուցե դա իր «գերուխուսից» ազատվելու նախանշանն էր։ Բայց այդպիսի մտածմունքները արագորեն ցնդեցին, քանի որ նախաճաշելիս Հրեան խորհրդավոր կերպով ասաց, թե այդ գիշեր նրան տանելու էին Բիլլ Սայքսի բնակարանը։

— Այնտեղ մշտապես թողնելու՞ համար, տեր իմ,— հարցրեց Օլիվերը անհանգստությամբ։

— Ո՛հ, սիրելիս, մշտապես թողնելու համար չեն տանում,— պատասխանեց Հրեան։— Մենք չենք ցանկանա կորցնել քեզ։ Մի՛ վախենա, Օլիվեր, դու նորից մեզ մոտ ես գալու։ Հա՛, հա՛, հա՛, Մենք այնքան էլ անգույթ չենք, որ հրաժարվենք քեզնից, սիրելիս։ Օ՛հ, ո՛չ, ո՛չ։

Մերունին, որը կրակի վրա թեքված հաց էր կարմրացնում, այսպես զվարճաբանելիս՝ շուտ եկավ և ինքնագոհ ծիծաղեց, ասես Օլիվերին հասկացնելու համար, թե ինքը գիտեր, որ առիթը ներկայանալու դեպքում Օլիվերը մեծ ուրախությամբ կփախչեր այդտեղից։

— Անշուշտ,— ասաց Հրեան, աչքերը անքթիթ հառելով Օլիվերին,— անշուշտ կցանկանայիր իմանալ, թե ինչո՞ւ ես Բիլլի մոտ գնում, այնպես չէ՞, սիրելիս։

Օլիվերը, գտնելով, որ ծեր ավագակը կարողացել էր կարգալ իր մտքերը, ակամա շառագունեց, այնուամենայնիվ հանդգնությամբ ասաց, որ ցանկանում է իմանալ։

— Իսկ ի՞նչ ես կարծում,— հարցրեց Ֆեզինը, խուսափելով պատասխանից։

— Իսկապես չգիտեմ, թե ինչու եմ գնում, տեր իմ,— ասաց Օլիվերը։

— Բա՛հ,— ասաց Հրեան,— տղայի դեմքը ուշադիր զննելուց հետո հիասթափված շրջվելով։— Այդ դեպքում սպասիր մինչև ինքը՝ Բիլլը քեզ կասի։

Հրեան, Օլիվերի լուրջությունը վերագրելով նրա անտարբերությանը, վրդովված էր երևում, այնինչ երեխան նրա լուրջ ու խորամանկ շար-

ժուձէից ու իր մանուկ մտքի հանած հետեւություններից այնքան շփոթված էր, որ չկարողացավ ավելի մանրամասնությունների մեջ մտնել: Արդեն ուրիշ առիթ էլ չունեցավ, որովհետեւ Հրեան մինչև գիշեր շատ լուռ ու ծածկամիտ մնաց, հետո էլ տանից դուրս եկավ:

— Կարող ես մի մոմ վառել,— ասաց Հրեան՝ մոմը սեղանին դնելով:— Ահա և մի գիրք, կարդա, մինչև կգան քեզ տեսնելու: Բարի գիշեր:

— Բարի գիշեր,— շշնջաց Օլիվերը:

Հրեան ուսի վրայից տղային նայելով գնաց դեպի դուռը: Հանկարծ կանգ առավ և նրա անունը տվեց:

Օլիվերը նայեց նրան: Մերունին մոմը ցույց տալով՝ լռությամբ հասկացրեց վառել: Երեխան հնազանդվեց և երբ մոմակալը դրեց սեղանին, նա տեսավ, որ Հրեան, հոնքերը կիտած ու սեւեռուն հայացքով, սենյակի մութ անկյունից իրեն էր նայում:

— Զգո՛ւյշ կաց, Օլիվե՛ր, զգո՛ւյշ կաց,— աչ ձեռքը սպառնական թափ տալով ասաց ծերը:— Նա բիրտ մարդ է և արյուն թափելուց բոլորովին չի խուսափում: Ինչ էլ որ պատահի, մի առարկիր նրան և կատարիր ինչ որ նա կհրամայի քեզ: Զգո՛ւյշ:— Վերջին բառը հատկապես ուժեղ շեշտելով, նրա դեմքի վրա աստիճանաբար ուրվագծվեց դժոխային մի ժպիտ, և գլուխը խորհրդավոր թափահարելով՝ դուրս եկավ սենյակից:

Մերունու մեկնելուց հետո Օլիվերը գլուխը առավ ձեռքերի մեջ և սարսափից դողացող սրտով սկսեց խորհրդածել իր լսածների մասին: Մտածելը, սակայն, ավելի ու ավելի շփոթեցրեց նրան, և նա ոչ մի կերպ չկարողացավ իմանալ Հրեայի խոսքերի իմաստը և նրանց խորքում թաքնված գաղտնիքների էությունը:

Օլիվերը գտնում էր, որ եթե իրեն ուզում էին ուղարկել Սալքսի մոտ որևէ վատ նպատակի համար, այդ նույն նպատակը կարելի էր իրագործել նաև այստեղ՝ Ֆեզինի մոտ: Երկար խորհրդածելուց հետո վերջապես եկավ այն եզրակացության, որ իրեն ընտրել էին ավագակի մոտ ինչ-որ հասարակ ծառայություններ մատուցելու, մինչև այն ժամանակ, երբ իրենից ավելի հարմար մեկը կճարեին: Խեղճը այնքան էր սովոր տառապանքի և այժմյան պայմաններում այնքան էր տառապել, որ իր վիճակի որևէ կերպ փոփոխության ենթարկվելու պարագան հազիվ թե սուր կերպով ներգործեր նրա վրա:

Հետևաբար, մի քանի րոպե այսպես մտորելուց հետո խոր հա-

ռաշնելով վեր կացավ, մոմի պատրույզը մաքրեց և վերցնելով Հրեայի տված գիրքը՝ սկսեց կարդալ:

Սկզբում, կարդալու մտադրութիւն չունենալով, անտարբերութեամբ թերթեց էջերը, բայց պատահելով մի հատվածի, որն իր ուշադրութիւնը գրավեց, իսկույն տարվեց հատորի ընթերցանութեամբ: Դա պատմում էր հայտնի ոճրագործների կյանքի ու դատաւարութիւնների մասին, և նրա էջերը երկար գործածութիւնից մաշվել ու կեղտոտվել էին: Դա պատմում էր քստմենելի ոճիրների մասին, որ մարդու արյունը սառեցնում էր երակներում: Դա պատմում էր ճամփաների եզրին կատարված գաղտնի մարդասպանութիւնների մասին, խորունկ փոսերի ու ջրհորների մեջ գցված դիակների մասին, որոնք շնայած շատ խորն էին թաղված, բայց տարիներ հետո վերջապես հայտնաբերվել էին, և նրանց տեսքը այնքան էր սարսափեցրել մարդասպաններին, որ այդ արհաւիրքի սաստկութեան մեջ նրանք խուստովանել էին իրենց հանցապարտ լինելը, և իրենց հոգեկան տառապանքին վերջ տալու համար աղաղակներով կախաղան էին հայցել: Դա պատմում էր նաև այն մարդկանց մասին, որոնք խուզ գիշերին, անկողիններում պառկած ժամանակ անձնատուր լինելով (իրենք էին այդպես վկայում) իրենց մեղսալից խորհուրդներին, կատարել էին այնպիսի ահեղ սպանութիւններ, որոնց մասին մտածելն անգամ մարդուն սարսուռ կպատճառեր: Ահավոր նկարագրութիւնները այնպիսի վառ գույներով էին պատկերված, որ գրքի դեղնած էջերը ասես վառվում էին հրակարմիր արյունով, և գրված բառերը այնքան սահմրկեցուցիչ էին, ասես մեռած հոգիները անդրշիրիմյան ձայներով շշնջում էին նրա ականջին:

Սաստիկ զարհուրած, տղան փակեց գիրքը և դեն գցեց: Ապա ծունկի գալով ջերմեռանդորեն աղոթեց աստծուն, որ ինքը երբեք չգտնվի նման արարքների մեջ, և թող նախախնամութիւնն այնպես կամենար, որ իսկույն մեռներ, քան որևէ կերպ մասնակից լիներ այդպիսի քստմենելի ոճիրներին: Աստիճանաբար նա հանդարտվեց և դողդոջուն ձայնով դարձյալ աղերսեց, որ երկինքը փրկեր իրեն սպառնացող վտանգից և եթե որևէ օգնութիւն հասնելու էր մի խեղճ, անտեր երեխայի, որը կյանքում բարեկամի և հարազատի սեր չէր զգացել, թող այդ հասներ այժմ, այս ճակատագրական պահին, երբ ինքը, լքված ու միայնակ, կանգնած էր անօրինականութիւնների ու ոճիրների այս քաոսային աշխարհում:

Աղոթողը վերջացրել էր, բայց նա դեռևս նստած էր գլուխը ձեռքերի մեջ առած, երբ ինչ-որ խշրտոց սթափեցրեց նրան:

— Ի՞նչ բան է,— ճշաց նա ընդոտտ վեր ցատկելով և դռան մոտ ինչ-որ ստվեր նկատելով՝ խուճապահար հարցրեց, թե ով է այնտեղ:

— Ե՛ս եմ, միայն ե՛ս,— պատասխանեց մի ղողղոջուն ձայն:

Օլիվերը մոմը բարձրացնելով՝ նայեց դեպի դուռը: Նենսին էր:

— Ճրագը դիր սեղանին,— ասաց աղջիկը՝ գլուխը շուռ տալով,— լույսը վնասում է աչքերիս:

Օլիվերը տեսավ, որ նա շատ գունատ էր և կիսաձայն հարցրեց, թե արդյոք հիվա՞նդ էր: Աղջիկը, մեջքը շուռ տալով դեպի տղան, իրեն գցեց մի աթոռի վրա և, առանց հարցին պատասխան տալու, սկսեց ձեռքերը տրորել:

— Տե՛ր, ողորմյա՛ ինձ,— ճշաց նա քիչ հետո:— Երբեք մտքովս չէր անցել:

— Հուրջ բա՞ն է պատահել,— հարցրեց Օլիվերը:— Կարո՞ղ եմ որևէ կերպ օգնել: Ես անպայման կօգնեմ, անպայման, անպայման:

Աղջիկը ամբողջ մարմնով ետ ու առաջ էր ճոճվում, մեկ էլ կոկորդում ինչ-որ բան ասես նրան շնչահեղձ արեց:

— Նենսի՛,— թախանձեց Օլիվերը:— Ի՞նչ է պատահել:

Աղջիկը ձեռքերով ծնկները ծեծեց, ոտքերը ուժգին խփեց հատակին, բայց հանկարծ հանդարտվելով, ավելի պինդ փաթաթվեց շալի մեջ և ցրտից սկսեց սարսռալ:

Օլիվերը կրակը բորբոքեց: Աղջիկը աթոռը մոտեցրեց օջախին, մի պահ լուռ նստեց, բայց վերջապես գլուխը բարձրացնելով նայեց շուրջը:

— Չգիտեմ, թե երբեմն ինչ է կատարվում ինձ հետ,— ասաց նա, ձեռքներով իբրև թե հաղուստն է կարգի բերում,— երևի այս խոնավ, կեղտոտ սենյակից է: Ուրեմն, Նոլլի, սիրելիս, պատրա՛ստ ես:

— Քե՞ղ հետ եմ գալու:

— Այո: Բիլլի մոտից եմ եկել,— պատասխանեց աղջիկը:— Ինձ հետ պիտի գաս:

— Իսկ ինչո՞ւ համար,— ասաց Օլիվերը ընկրկելով:

— Ինչու համա՞ր,— արձագանքեց աղջիկը ու մի րոպե վեր նայեց, բայց խուսափելով տղայի հայացքից՝ աչքերը իսկույն խոնարհեց գետին:— Օ՛հ, անհանգստանալու բան չկա:

— Զեմ հավատում,— ասաց Օլիվերը, որը շատ ուշադիր դիտել էր նրա դեմքը:

— Դու գիտես,— պատասխանեց աղջիկը՝ կեղծ քրքիշով:— Ուզում ես՝ հակառակը հասկացիր:

Օլիվերը տեսնում էր, որ ինքը կարող էր աղջկա մեջ որոշ չափով ալիքի լավ զգացմունքներ արթնացնել, ուստի մի րոպե մտածեց իր անօգնական վիճակի համար դիմել նրա գթասրտությանը: Բայց հանկարծ նրա գլխում փայլատակեց այն միտքը, որ ժամը հազիվ տասներմեկն էր, և փողոցներում դեռևս շատ մարդ կար: Նրանցից ոմանք անշուշտ հավատ կընծայեին իր պատմությանը: Այս մտքերով հուսադրված՝ նա առաջ եկավ և նույնիսկ փոքր-ինչ անհամբերությամբ ասաց, թե պատրաստ է գնալու:

Աղջկա ուշադրությունից, սակայն, չվրիպեց Օլիվերի մտադրությունը: Նա ուշադիր դիտեց տղային, մինչդեռ նա խոսում էր և նշանակալից նայելով նրան՝ բավականին պարզ հասկացրեց, որ կռահել էր նրա միտքը:

— Կամաց,— նրա ականջին կռանալով շշնջաց աղջիկը և կասկածամտությամբ շուրջը նայելով՝ դուռը ցույց տվեց:— Ամեն ճիգ գործադրել եմ քեզ այս դրությունից դուրս բերելու համար, բայց իզուր: Դու ընկած ես այնպիսի ցանցի մեջ, որ ներկայումս փրկություն չկա քեզ համար: Դու պետք է լուռությամբ ենթարկվես քո ճակատագրին: Իսկ եթե երբևէ այստեղից ազատվելու մասին ես մտածում, ապա իմացիր, որ այժմ դրա ժամանակը չէ:

Օլիվերը, աղջկա ազդող խոսքերից ապշած, մեծ զարմանքով նրա դեմքին նայեց: Այնպես էր երևում, որ նա ճշմարտությունն էր ասում: Դեմքը գունատ էր ու ալյալված. նա հուզմունքից դողում էր:

— Դու գիտես, թե ինչպես պաշտպանեցի քեզ այն գիշեր, և այժմ էլ կպաշտպանեմ,— շարունակեց աղջիկը բարձրաձայն,— որովհետև, եթե ես չգայի, նրանք, ովքեր պիտի գային քեզ տանելու, քեզ հետ շատ ավելի կպատությանք պիտի վարվեին: Սա երաշխավորել եմ, որ դու քեզ հանգիստ և խաղաղ կպահես: Եթե հակառակը պատահի, դու վնաս կհասցնես թե՛ քո անձին, թե՛ ինձ և թերևս իմ մահվան պատճառը դառնաս: Տե՛ս, ես այս բոլոր տանջանքները քեզ համար եմ քաշել, և վերևում աստվածն է վկա այդ ամենին:— Նա շտապ ցույց տվեց մի շարք կապտավուն նշաններ, որ դրոշմված էին իր վզի ու թևերի վրա, և հեասպառ շարունակեց.— Հիշի՛ր այս բոլորը և մի՛ թողնիր, որ նորից տառապեմ քեզ համար, զոնե այժմ: Եթե հնարա-

վոր լինելը օգնել, չէի զլանաւ: Բայց դա իմ ուժերից վեր է: Նրանք քեզ որևէ վնաս չեն հասցնելու, և ինչ էլ որ հարկադրեն քեզ անել, մեղավորը դո՛ւ չես: Կամա՛ց: Քո արտասանած յուրաքանչյուր բառը մի հարված է ինձ համար: Տո՛ւր ինձ ձեռքդ: Շտապի՛ր: Զե՛ղքդ:

Նա բռնեց Օլիվերի բնազդաբար մեկնված ձեռքը և մոմը հանգնելով ու տղային քաշելով իր հետևից՝ աստիճաններով վեր բարձրացավ: Մութի մեջ պատանքված ինչ-որ մեկը դուռը արագութեամբ բաց արեց և նրանց դուրս գալուց հետո նույնքան արագութեամբ փակեց: Դրսում նրանց սպասում էր միաձի երկանիվ մի կառք: Արագ կառք մտնելով, աղջիկը վարագույրները պինդ փակեց, և կառապանը, որը հրահանգի կարիք չուներ, մտրակեց ձին, և կառքը սլացավ առաջ:

Աղջիկը դեռևս ամուր բռնած Օլիվերի ձեռքից, շարունակում էր նրա ականջին շշնջալ այն բոլոր խրատներն ու խոստումները, որ նախապես թվարկել էր, երբ կառքը հանկարծ կանգ առավ այն տան առաջ, դեպի ուր ուղղվել էին Հրեայի քայլերը նախորդ երեկո: Այս ամենը կատարվեց այնպիսի ակնթարթային արագութեամբ, որ տղան հազիվ կարողացավ ըմբռնել, թե ուր էր գտնվում և կամ ինչպես էր եկել այնտեղ:

Երբ կառքից ցած իջան, Օլիվերը շտապ մի ակնարկ նետեց ամայի փողոցի երկայնքով, և նրա շուրթերից կախվեց օգնություն հայցող մի աղաղակ: Բայց աղջկա տագնապալից ու թախանձագին ձայնը դեռ հնչում էր նրա ականջներում, և նա սիրտ չարեց արտասանել այդ: Մինչդեռ նա այդպես տատանվում էր, առիթը ձեռքից գնաց, քանի որ նրանք արդեն բնակարանի ներսումն էին, և դուռը փակվել էր:

— Այս կողմից, — ասաց աղջիկը, տղայի ձեռքը վերջապես բաց թողնելով: — Բի՛լլ:

— Հալո՛ւ, — պատասխանեց Սայքսը, վառվող մոմը ձեռքին հայտնվելով սանդուղքի զխին: — Արդեն եկել եք, հա՛, հիմապի՛ է:

Միասոր Սայքսի խառնվածքը ունեցող մարդու համար գնահատանքի արտասովոր արտահայտություն էր սա: Հետևաբար, նենսին, մեծապես զոհ այս բացառիկ ջերմ ընդունելությունից, սրտագին ողջունեց նրան:

— Լուսակը Թոմի հետ տուն էր գնացել, — նկատեց Սայքսը, երբ վերև բարձրանալով նրանց ճանապարհն էր լուսավորում: — Եթե այստեղ լինեիր, կխանգարեիր մեզ:

— Ժիշտ է, — հաստատեց նենսին:

— Ուրեմն լակոտին բերեցիր,— երեքով սենյակ մտնելուց և դուռը ծածկելուց հետո ասաց Սայքսը:

— Այո՛, բերեցի, ահա, տե՛ս,— պատասխանեց Նենսին:

— Ճանապարհին լավ պահե՛ց իրեն,— հարցրեց Սայքսը:

— Գառնուկի նման,— պատասխանեց աղջիկը:

— Ուրախ եմ,— ասաց Սայքսը՝ Օլիվերի վրա մի դաժան հայացք նետելով:— Ինձ համար, իհարկե, միևնույնն է, ես նրա կաշին նկատի ունեմ, որը ալլապես կտուժեր: Այստեղ արի, լակո՛տ, և ուշադիր լսիր այն քարոզը, որ կարդալու եմ գլխիդ: Լավ է այդ հարցը վերջացնենք և այդ հաշիվը փակենք:

Իր նոր աշակերտի հետ այսպես խոսելով, միստր Սայքսը Օլիվերի կեպին գլխից վերցրեց և շարունակեց սենյակի մյուս անկյունը: Ապա սեղանի մոտ նստելով, բռնեց տղայի ուսից և նրան կանգնեցրեց իր դիմաց:

— Սկսենք սրանից. դիտե՛ս, թե սա ինչ բան է,— հարցրեց Սայքսը, վերցնելով մի փոքրիկ ատրճանակ, որ սեղանի վրա էր գտնվում: Օլիվերը դրական պատասխան տվեց:

— Լավ, այստեղ նայիր ուրեմն,— շարունակեց Սայքսը:— Սա վառոդ է, սա փամփուշտ է, իսկ սա էլ հին գլխարկի մի կտոր է խժուժի համար:

Նրբ Օլիվերը մրմնջաց, որ զենքի զանազան մասերի վերաբերյալ նրա բացատրությունները ըմբռնել էր, միստր Սայքսը կշռադատելով ու հանդիսավոր կերպով սկսեց լցնել:

— Այժմ ատրճանակը լցված է,— ասաց միստր Սայքսը՝ գործը վերջացնելով:

— Տեսնում եմ, որ լցված է, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Ուրեմն,— ասաց ավազակը, Օլիվերի դաստակից պինդ բռնելով և ատրճանակը այնքան մոտեցնելով, որ հրափողը համարյա թե կպավ նրա քունքին, և տղան ակամա ցնցվեց,— եթե ճանապարհին համարձակվես անգամ մի բառ արտասանել, բացի այն դեպքից, երբ ինքս քեզ հետ կխոսեմ, այս ատրճանակի պարունակությունը կդատարկվի քո զանգի մեջ առանց նախազգուշացման: Ուստի, եթե անպայման մտադրվել ես խոսել առանց թույլտվության, նախապես աղոթիր:

Ազդարարությունը ավելի տպավորիչ դարձնելու համար միստր Սայքսը սպառնազին նայեց Օլիվերին, ապա շարունակեց.

— Որքան գիտեմ, եթե իրոք որևէ վտանգ պատահի, քեզնով

հետաքրքրվող կամ քո ճակատագրով մտահոգվող մարդ չկա, հետեւաբար, ես ոչնչով պարտավոր չէի այսքան ձանձրույթ հանձն առնել և այս ամենը բացատրել քեզ, եթե դա քո օգտի համար չլիներ։ Լսո՞ւմ ես։

Նենսին նշանակալից նայեց Օլիվերին և, ասես հոնքերի թեթև շարժումով կամենալով հասկացնել նրան, որ ուշադիր լսի իրեն, ասաց.

— Ամփոփելով այդ բոլորը, Սայքս, դու ուզում ես ասել, որ եթե Օլիվերը որևէ կերպ խանգարի քո գործը, դու ատրճանակով կկրակես ուղիղ նրա գլխին և միանգամ ընդմիշտ վերջ կտաս մասնություն անելու նրա ցանկությունը։ Դրանով դու քեզ կախաղան բարձրանալու վտանգին կենթարկես ճակ նրա համար, ինչպես որ, քո աշխատանքի բնույթի բերումով, զանազան գործերի համար դու այդ վտանգին ընդառաջ ես գնում քո ամբողջ կյանքում։

— Ա՛յ այդպես,— աղջկա ասածին հավանություն տալով նկատեց Սայքսը։— Կանայք միշտ էլ ավելի քիչ բառերով կարող են արտահայտել իրենց միտքը, բացառությամբ, երբ ջղագրգռվում են։ Իսկ այդպիսի ժամանակ այնքան են երկարաբանում, որ նրանց խոսքերին վերջ չկա։ Ուրեմն, քանի որ այժմ լակոտը լրիվ ծանոթ է մեր պայմանին, մի բան ուտենք և, նախքան ճանապարհ ընկնելը, մի փոքր հանգրտանանք։

Կատարելով ավագակի պատվերը, Նենսին խսկույն սփռոցը զսեղանին և ներսից մի շիշ փայրեջուր ու մի պնակ ուխարի խաշած միս բերելով՝ դրեց մեջտեղը։ Այս առթիվ, միատր Սայքսը մի շարք զվարթ սրամտություններ արեց՝ հիմնված այն տարօրինակ զուգադիպության վրա, որ «ջեմմիզ» բառը գողերի հատուկ ծածկալեզվով նշանակում էր ինչ-որ ուտելիք, իսկ «ջեմմիզ» կոչվում էր նաև մի խորամանկորեն հնարված գործիք, որը շատ անհրաժեշտ էր նրա մասնագիտության մեջ։ Արդարև, արժանավոր ջենթլմենը, շուտով գործի անցնելու հեռանկարից ոգևորված, շատ բարձր տրամադրության մեջ էր։ Այդ կարելի է ապացուցել, այստեղ նշելով այն հանգամանքը, որ նա ամբողջ զարեջուրը միանգամից եռանդով ըմպեց և ճաշելիս ընդամենը միայն ութսուն անգամ հայհոյեց։

Ընթրիքից հետո,— ընկալանաբար Օլիվերը համարյա ոչինչ չկարողացավ ուտել,— միտքը Սայքսը մի քանի բաժակ ջրախառն ոգելից ըմպելիք կոնծեց ու, բաղմամբով հայհոյանքներով նախազգուշացնելով Նենսին, որ չմոռանա ուղիղ ժամը հինգին զարթնեցնել իրեն, փովեց

անկողնու վրա: Նույն աղբյուրից բխած հրամանով Օլիվերը առանց հանվելու պատկեց հատակին գցված մի խշտյակի վրա, իսկ աղջիկը, կրակը բորբոքելով, նստեց բուխարիկի առջև և լուռ սպասեց, որպեսզի որոշյալ ժամին նրանց արթնացնի:

Օլիվերը երկար ժամանակ արթուն մնաց, մտածելով, որ գուցե Նենսին իրեն նորանոր խորհուրդներ տալու համար այդ առիթին էր սպասում, բայց աղջիկը մտախոհ ու անշարժ մնաց կրակի առաջ, վեր կենալով միայն այն ժամանակ, երբ հարկավոր էր լինում մոմի պատրույզը մաքրել: Վերջապես, սպասումից ու անձկությունից հոգնած, երեխան քուն մտավ:

Երբ զարթնեց, նախաճաշի սեղանը պատրաստ էր, և Սալքսը դանազան առարկաներ էր տեղավորում աթոռի հենակից կախված վերարկուի գրպանները: Նենսին զբաղված էր նախաճաշ պատրաստելու գործով: Օրը դեռ լուսացած չէր, քանի որ մոմը դեռևս վառվում էր, և դրսում խավարը թանձր էր տակավին: Անձրևն ուժգնությամբ խփում էր լուսամուտների փեղկերին, և երկինքը մռայլ ու ամպամած էր երեվում:

— Ուրեմն,— մոլտաց Սալքսը, մինչ Օլիվերը ցնցվելով վեր ցատկեց տեղից:— Հինգ անց կես է: Շտապի՛ր, այլապես նախաճաշից կզրկվես, առանց այդ էլ ուշ է արդեն:

Օլիվերը երկար ժամանակ չվատնեց արդուզարդի համար: Մի քիչ բան ուտելուց հետո, Սալքսի խիստ հարցումին ի պատասխան ասաց, որ ինքը լրիվ պատրաստ է:

Նենսին, հազիվ նայելով տղային, վզին փաթաթելու համար հեռվից մի թաշկինակ նստեց նրան, իսկ Սալքսը մի լայն, հաստ թիկնոց տվեց, որ ուներին գցի, և այսպես հարդարված՝ նա ձեռքը մեկնեց ավազակին: Վերջինս մի բուրբ կանգ առավ, սպառնական շարժումով վերարկուի գրպանը շոշափեց, ցույց տալու համար, որ այն նույն ատրճանակը իր մոտ էր գտնվում, ապա ամուր բռնեց նրա ձեռքից և, Նենսին հրածեշտ տալով, ուղղվեց դեպի դուռը:

ՔԱՆԱՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Արշավանք

Երբ նրանք փողոց դուրս եկան, ուժեղ քամի էր ու սաստիկ անձրև, և գորշ, լեռնացող ամպերը կանխադուշակում էին փոթորիկ: Գիշերվա տեղատարափ անձրևը լցվել էր փողոցները, և ամենուրեք ջրի

լճակներ էին գոյացել: Զրատար առուները հորդում էին: Հորիզոնում ծավալվող դժգույն շողերը, որոնք գալիք օրվա մասին էին խոսում, ոչ թե ցրում էին տեսարանի մոայլությունը, այլ ավելի էին շեշտում, և նվազում լույսը ծառայում էր միայն է՛լ ավելի դալկացնելու դրսում վառվող լապտերների ցուրքը, առանց որևէ շերմություն սփռելու ջրաթաթախ տանիքների ու ամալի փողոցների վրա: Քաղաքի այդ մասում ոչ մի շարժում չէր նկատվում, տների լուսամուտները ամուր փակված էին, և փողոցները, որտեղից նրանք անցնում էին, լուռ էին ու թափուր:

Երբ հասան Բեթնեկ Գրին պողոտան, օրը համարյա լուսացել էր, և լապտերներից շատերը արդեն հանգել էին: Մի քանի գլուղական սալեր դանդաղորեն ընթանում էին դեպի Լոնդոն: Երբեմն ցեխաթաթախ մի փոստակառք ճոնչալով՝ շտապ անցնում էր նրանց կողքով, և կառավանքը, մտրակի մի հարված իջեցնելով ծանրաշարժ սալապանին, բողբոջում էր նրա դեմ, որ երթևեկության կանոնները խախտելով և փողոցի սխալ կողմից գնալով՝ սահմանված ժամից քառորդ բուպե ուշ գրասենյակ հասնելու վտանդին էր ենթարկում իրեն: Գազով լուսավորված գինեաները արդեն բացվել էին: Աստիճանաբար ուրիշ խանութներ ևս բացվեցին, և սկսեցին հատուկենտ մարդիկ երեւալ: Հետո եկան աշխատանքի գնացող բանվորների խմբեր, ապա գլուխներին ձկան սակառներ դրած տղամարդիկ և կանայք: Նրանց հաջորդեցին բանջարեղեններով բեռնավորված իշասալներ, անասուններով կամ հսկա մսակույտերով բեռնված երկանիվ կառքեր, կաթնավաճառ կանայք՝ դուլլերով, և այսպես մարդկանց մի անվերջ շարան, որոնք զանազան մթերքներ առած, հաղիվհաղ ճանապարհ գտնելով, գնում էին դեպի արեւելյան արվարձանները: Երբ նրանք մոտեցան Սիթիին, աղմուկը և երթևեկությունը աստիճանաբար ավելացան, իսկ Շորդիչի ու Սմիթֆիլդի միջև գտնվող փողոցներով անցնելիս իրաբանացումն ու ժխորը արդեն հասել էին իրենց գագաթնակետին:

Սան Սթրիթ և Քրաուն Սթրիթ փողոցներով իջնելով և հանդիպակաց Ֆինսբերգի հրապարակը ձեռքելով, միտոր Սալբսը թեքվեց Չիզվել փողոցով դեպի Բաբեկեն, այնտեղից ընթացավ դեպի Լոնդոն Լեյն և ապա Սմիթֆիլդ: Այս վերջին տեղից այնպիսի խլացուցիչ ու աններդաշնակ ձայների արձագանքներ լսվեցին, որ Օլիվեր Թվիստը բոլորովին ապշեց:

Շուկայական առավուտ էր: Գետինը ծածկված էր գրեթե մինչև

սրունքները հասնող կեղտով ու տիղմով: Խոշոր եղջերավոր անասունների մարմիններից շարունակ բարձրացող թանձր գոլորշին, միախառնվելով տների կատարներին նստած մառախուղի հետ, ծանր զանգվածով կախվել էր վերևից: Ընդարձակ հրապարակի կենտրոնում գտնվող բոլոր փարախները և էլի նույնքան թվով ժամանակավոր փարախներ, որ հնարավոր էր խցկել բաց տարածության մեջ, լիքն էին ոչխարներով և այլ եղջերավոր անասուններով: Իսկ ակոսների եզրին, սյուններին կապված երևում էին եզների անվերջ շարաններ: Գյուղացիներ, մսավաճառներ, խաջնարածներ, փերեզակներ, տղաներ, գողեր, անգործներ, ցածր խավի դատարկապորտներ, բոլորը շաղախվել էին մի զանգվածի մեջ: Խաջնարածների սուլոցը, շների հաչոցը, եզների բառաչը, ոչխարների մայունը, խոզերի խոնչյունը, փերեզակների կանչերը, բոլոր կողմերից լսվող ճիչերն ու անեծքները, յուրաքանչյուր դինետնից դուրս հորդող որոտագին ձայներն ու զանգակների զնգոցները, կոիվները, խճողումը, հրմշտուքը, քաշքշուկը, ծեծվուտքը, հիշոցներն ու աղաղակները, ահեկի ու աններդաշնակ ժխորը, որ արձագանք էր տալիս շոկայի ամեն մի անկյունից, և խաժամոժի միջից շարունակ դես-դեն վազող չվացված, չսպիրված, պիղծ ու կեղտոտ մարդկանց կերպարանքները այնպիսի շփոթ ու խառնակ տեսարան էին ներկայացնում, որ բոլորովին շմեցուցիչ էր:

Միստր Սայքսը, Օլիվերին քարշ տալով իր հետևից, արմունկով ճանապարհ բաց արեց և անցավ բազմության ամենախճողված մասով: Նա համարյա ուշք չդարձրեց այն բազմաթիվ պատկերներին ու ձայներին, որոնք այդքան մեծ զարմանք էին պատճառում Օլիվերին: Նա միայն մի քանի անգամ գլխով բարեկեց մի շարք ծանոթների և, մերժելով նրանց՝ խմբով հյուրասիրվելու հրավերները, հաստատորեն շարունակեց իր ճամփան, մինչև ժխորը բոլորովին անլսելի դարձավ և նրանք Հոգյեի լեյնով հասան Հոլբորն:

— Այժմ, լակո՛տ,— ասաց Սայքսը՝ նայելով Ս. Անդրեաս եկեղեցու ժամացույցին,— ժամը դրեթե յոթն է: Դու պետք է ավելի արագ քայլես: Դե՛, ի՞նչ ես դանդաղում, անպե՛տք ծուլ:

Խոսելիս միստր Սայքսը իր փոքրիկ ուղեկցի դաստակը ցնցեց, և Օլիվերը ավազակի հետ միասին ընթանալու համար ստիպված եղավ համարյա վազել նրա կողքով:

Նրանք շարունակեցին այս ընթացքով քայլել մինչև անցան Հայդ Պարկ Քորները: Քենսինգթոնի ճանապարհին էին, երբ Սայքսը դան-

դադեցրեց իր քայլերը: Հետևից գալիս էր ինչ-որ դատարկ սալ, որի վրա գրված էր «Հառնալո»¹: Երբ սալը հավասարվեց նրանց, Սայքսը հնարավոր եղածի չափ քաղաքավարութուն կեղծելով՝ սալապանից հարցրեց, թե արդյոք չէ՞ր կարող նրանց տանել մինչև Ալվերի:

— Բարձրացե՛ք,— ասաց մարդը:— Այդ ձեռք տղան է:

— Այո՛, իմ տղան է,— պատասխանեց Սայքսը՝ խստությամբ Օլիվերին նայելով և ձեռքը սպառնական դնելով այն գրպանի մեջ, որտեղ ատրճանակն էր գտնվում:

— Քո հայրը շատ արագ է քայլում, այնպես չէ՞, տղաս,— հարցրեց սալապանը, տեսնելով, որ Օլիվերը շնչառապառ էր:

— Բոլորովին,— պատասխանեց Սայքսը ընդմիջելով,— նա սովոր է դրան: Դե՛, ձեռքս բռնիր, նեղ, և վեր բարձրացիր:

Այս ասելով՝ ավազակը Օլիվերին սալի վրա բարձրացրեց: Սայլապանը, մատնացույց անելով պարկերի մի կույտ, ասաց տղային, որ պակի դրանց վրա ու հանգստանա:

Անցնելով բազմաթիվ մղոնաքարերի կողքից, Օլիվերը ավելի քան ավելի զարմացավ և սկսեց մտածել, թե իր ուղեկիցը արդյոք ո՞ւր էր ծրագրում տանել իրեն: Քենսինգթոն, Համմերսմիթ, Չիզվիք, Քյուլբրիջ, Բրենդֆորդ, բոլորը անցել էին և դեռևս շարունակում էին գնալ այնքան համառորեն, ասես հենց նոր էին սկսել իրենց ճանապարհորդությունը: Վերջապես հասան «Կառք և ձիեր» կոչված մի պանդոկ, որից մի քիչ այն կողմ խճուղին ճյուղավորվում էր, և այստեղ սալը կանգ առավ:

Սայքսը, ամբողջ ժամանակ Օլիվերի ձեռքից բռնած, ծայրահեղ արագությամբ ցած իջավ սալից և, ահռելի մի հայացք գցելով նրա վրա, մյուս ձեռքը նշանակալից դրեց գրպանը:

— Գնաս բարով, ա՛յ տղա,— ասաց մարդը:

— Նա կամակորի մեկն է,— պատասխանեց Սայքսը, մի լավ ցնցելով տղային,— կամակորի մեկն է, մի իսկական լակոտ: Ուշադրութուն մի՛ դարձնի նրան:

— Ի՞նչ ինչ գործն է: Հիանալի օր է, վերջ ի վերջո,— ասաց մարդը և բարձրանալով իր սալը՝ քշեց-գնաց:

Սայքսը սպասեց մինչև սալը բոլորովին անհետացավ, Օլիվերին ասաց, որ այժմ կարող է շուրջը դիտել, եթե ցանկանում է և շարունակեցին իրենց ճանապարհը:

¹ Դիկկենսի ժամանակակից գյուղ կոնդոնի մոտ: Մ. Թ.

Նրանք թեզվեցին դեպի ձախ, պանդոկից քիչ այն կողմ, ապա՝ դեպի աջ և երկար քայլեցին: Ճանապարհի երկայնքով ձգվել էին ընդարձակ պարտեզներ և շքեղ տներ, բայց նրանք ոչ մի տեղ կանգ չառան (բացառությամբ մի ինչ-որ կրպակի, որտեղ մի քիչ գարեջուր խմեցին), և բավական քայլելուց հետո վերջապես հասան մի փոքրիկ քաղաք: Քաղաքում Օլիվերը տեսավ, որ տներից մեկի վրա մեծ, գեղեցիկ տառերով գրված էր «Հեմֆթոն»:

Մի քանի ժամ դաշտերում թափառելուց հետո քաղաք վերադարձան և մտնելով ջնջված ցուցատախտակով մի խարխուլ պանդոկ, նստեցին խոհանոցի օջախի առաջ և ճաշի պատվեր տվեցին:

Խոհանոցը խաբխրած մի սենյակ էր, որի ցածր առաստաղի մի ծայրից մյուսը մի հաստ գերան էր դրված: Կրակի մոտ կային բաշխի թիկնակներով նստարաններ, որոնց վրա աշխատանքային շապիկներով մի բանի կոպիտ մարդիկ նստած խմում էին ու ծխում: Նրանք Օլիվերին համարյա չնկատեցին, իսկ Սալլեսին շատ քիչ ուշադրություն դարձրին, և քանի որ Սալլեսն էլ իր հեթեթին նրանցով չհետաքրքրվեց, հետևաբար, նա և իր փոքրիկ ուղեկիցը նստեցին մի անկյունում, առանց շատ ննդվելու այդ խմբի ներկայությունից:

Ընթերցուց հետո նրանք այնքան մնացին աշտեղ, մինչ միտքը Սալլեսը երեք-չորս գլանակ ծխեց, որ Օլիվերին թվաց, թե էլ ոչ մի տեղ չէին գնալու: Առավոտ վաղ զարթնելուց և երկար քայլելուց հետո, նա սկզբում մի քիչ մրափեց, բայց շուտով ծխախուտի ծուխը և հոգնաբեկությունը հաղթահարեցին նրան, և նա ընկղմվեց խոր լնդ մեջ:

Բուրոլիին մոտին էր, երբ Սալլեսը մշթելով արթնացրեց նրան: Հազիվ սթափվելով, երբ շուրջը նայեց, տեսավ, որ այդ արժանավոր չինիզները շատ մոտեմոտեն խոսում էր ինչ-որ բանվորի հետ, և երկուսով գարեջուր էին խմում:

— Ուրեմն Ներքին Հելլիֆորդ եք գնում, այդպե՞ս է,— հարցրեց Սալլեսը:

— Այո՛, — պատասխանեց մարդը, որը խմիչքի հետևանքով իրեն մի քիչ ավելի վատ, թե ավելի լավ էր զգում, նայած պարագային: — Իմ ձին այժմ ծանրաբեռնված էլ չէ, ինչպես առավոտյան, երբ հայրս էինք, հետևաբար մեզ շատ շուտով տեղ կհասցնի: Դե՛, ձիուս կենացը! Ուոա՛, ինչ հրաշալի ձի ունեմ:

— Դու կարո՞ղ ես ինձ և տղայիս տանել մինչև այնտեղ, — հարցրեց Սալլեսը, գարեջուրը հրելով դեպի իր նոր բարեկամը:

— Եթե հենց հիմա գնում եք, կարող եմ,— պատասխանեց մարդը, գարեջուրը խմելիս իր զրուցակցին նայելով։— Իսկ դուք Հելլիֆոֆթը եք գնում։

— Շեփփերթոն,— պատասխանեց Սայքսը։

— Ես իսկ և իսկ այն մարդն եմ, որը կարող է ձեզ օգտակար լինել,— պատասխանեց մարդը։— Բոլորը վճարված է, Բեքի։

— Այո՛, մյուս ջենթլմենը վճարեց,— պատասխանեց սպասարկող աղջիկը։

— Վա՛հ,— ասաց մարդը հարբածի լրջությամբ,— այդ արդեն չեղավ, գիտե՛ք։

— Իսկ ինչո՞ւ չեղավ— առարկեց Սայքսը։— Փանի որ դու մեր գործը հեշտացնելու ես, ես էլ փոխարենը մի քանի փայնի խմիչքով կհօգուտսիրեմ քեզ, ի՛նչ կա որ։

Անծանոթը այս առարկություն մասին մի պահ խորհրդածելուց հետո, հանկարծ Սայքսի ձեռքը բռնեց և ասաց, որ շատ սքանչելի մարդ է, իսկ Սայքսը, պատասխանելով նրան, ասաց, որ երևի կատակում է, քանի որ, եթե հարբած չլինեիր, լուրջ տվյալներ կունենար հավատալու, որ ինքն այդպիսին էր։

Մի քանի հաճոյախոսություններ ևս փոխանակելուց հետո նրանք խմբին բարի գիշեր մաղթեցին ու դուրս եկան։ Սպասարկող աղջիկը, ամաններն ու բաժակները ձեռքին, գնաց մինչև դուռը՝ տեսնելու, թե ինչպես են ուղևորվում։

Ձին, որի կենացը խմել էին նրա բացակայությամբ, սայլին լրծված՝ պատրաստ սպասում էր յդրսում։ Օլիվերը և Սայքսը, առանց ավելորդ ձևականությունների, նստեցին սայլի մեջ, իսկ ձիու տերը պանդոկի ձիապանին ու ամբողջ աշխարհին քարոզ կարդալուց հետո, որ իր ձիու նմանը չկա, ինքը ևս բարձրացավ սայլ։

Բայց երևելի ձին, նախքան ճանապարհվելը, գլուխը արհամարհական ճոճեց օդի մեջ, ճամփին պատահած գինեաների լուսամուտներին խփվեց և, բազմաթիվ այլ շահատակություններ անելուց ու մի պահ հետևի ոտքերի վրա խրոխտաբար կանգնելուց հետո, վերջապես սկսեց քառասմբակ արշավել և այս հերոսական ձևով դուրս եկավ քաղաքից։

Խավար գիշեր էր։ Գետից և շրջակայքի ճահիճներից բարձրացող խոնավ մշուշը տարածվում էր ամայի դաշտերի վրա։ Խայթող ցուրտ էր միաժամանակ, և ամեն ինչ մոայլ էր ու տխուր։ Նրանք լուռ էին,

որովհետեւ կառապանի քունը տանում էր, իսկ Սայքսը խոսելու ցանկություն չուներ: Օլիվերը, շփոթված սահմեղած, կծկվել-նստել էր սայլի մի անկյունում: Նրան այնպես էր թվում, որ ծառերի արանքներում ինչ-որ խորհրդավոր ստվերներ էին պարում, և ահավոր հանդիսավորությամբ ետ ու առաջ շարժվող ճյուղերը ասես դիվային խրախճանքի մեջ էին տեսարանի ամալությունից:

Սանբերի եկեղեցու մոտով անցնելիս ժամը յոթը խփեց: Փողոցի հանդիպակաց կողմից, լաստավարի պատուհանից լույսը թափանցում էր դուրս և, ձգվելով ճամփի երկայնքին, ավելի թախծոտ տեսք էր տալիս խավարի մեջ ուրվագծված ինչ-որ գորշ կարմրածառի, որի տակ շիրիմներ կային: Ոչ շատ հեռվից լսվում էր գահավիժող ջրի խուլ խշշոց, և հնամենի ծառի տերևները գիշերվա զեփյուռից մեղմորեն օրորվում էին: Ասես քաղցրալուր մեղեդի լիներ ննջեցյալների անդորրության համար:

Անցնելով Սանբերին, նրանք դարձյալ ամայի խճուղի դուրս եկան: Մի քանի մղոն ևս գնալուց հետո սայլը կանգ առավ: Սայքսը իջավ ցած, բռնեց Օլիվերի ձեռքից, և նրանք նորից սկսեցին քայլել:

Շեփիերթոնում նրանք ոչ մեկի տունը չգնացին, ինչպես հոգնաբեկ տղան ակնկալում էր: Ցեխի և խավարի միջով, մթին կածաններով և տափաստանային ցուրտ բացատներով երկար քայլելուց հետո վերջապես ինչ-որ քաղաքի լույսեր երևացին: Ուշադիր դեպի առաջ նայելով, Օլիվերը տեսավ, որ գետը ճիշտ իրենց ներքևումն էր, և որ իրենք ինչ-որ կամրջի էին մոտենում:

Սայքսը դեռևս համառորեն շարունակում էր քայլել, մինչև հասան կամրջին, ապա հանկարծ թեքվելով դեպի ձախ՝ սկսեց գետի եզերքով առաջանալ:

— Ջո՛ւրը,— մտածեց Օլիվերը, վախից թուլանալով:— Ինձ սպանելու համար է բերել այս ամայի վայրը:

Նա պատրաստվում էր ծունկի գալ և իր մատաղ կյանքի համար շնորհ հայցել ավազակից, երբ վերջինը կանգ առավ խարխուլ ու մենավոր մի տան առջև, որի ավերված մուտքի յուրաքանչյուր կողմում կար մի լուսամուտ: Թանձր խավարի մեջ թաղված և բոլորովին փլատակ այդ տունը անմարդաբնակ էր թվում: Բայց Սայքսը, դեռևս ամուր բռնած Օլիվերի ձեռքից, մոտեցավ ծանր արտագավթին և նիզը քաշեց: Դուռը անաղմուկ բացվեց, ու նրանք երկուսով ներս գնացին:

Կողոպուտը

— Հալո՛ւ,— լսվեց մի թավ, խուպոտ ձայն, հենց որ միջանցք մտան:

— Ի՞նչ ես այդքան աղմկում,— ասաց Սաքսը, դռան նիզը ամրացնելով:— Մի ճրագ բեր, Թո՛բի:

— Աա՛, ընկե՛րս,— լսվեց նույն ձայնը:— Մի ճրագ բեր, Բարնի, մի ճրագ: Ջենթլմենին ներս առաջնորդիր, Բա՛րնի, և մանավանդ զարթնիր, եթե, իհարկե հանգիստդ չի՛ խանգարվի:

Թվաց, թե այս բառերն արտասանողը՝ մի բան շարտեց քնածի վրա, նրան արթնացնելու համար, որովհետև ինչ-որ փայտյա իր ուժգին թրմիաց հատակին, և լսվեցին անհասկանալի քրթմնջոցներ, ասես մեկը խոսելիս լիներ կես-քուն, կես-արթուն վիճակում:

— Կսո՞ւմ ես,— գոռաց նույն ձայնը,— Ահա Բիլլ Սաքսը միջանցքումն է, և նրան հյուրասիրող չկա, իսկ դու այնքան խորն ես քնել, ասես ճաշիդ հետ ափիոն ես ընդունել: Լրիվ սթափվելո՞ւ ես, թե այս երկաթե մոմակալն էլ գործի դնեմ:

Ի պատասխան այս հարցի, կիսամաշ կոշիկներ հագած մի զույգ ոտքեր սահեցին սենյակի մերկ հատակի վրայով, և աշ կողմում զրտնըվող ինչ-որ դռնից երևաց նախ մի՛ աղոտ մոմի լույս, ապա կերպարանքը այն մարդու, որը նախնապես նկարագրված է որպես քթից խոսելու տկարությունը տառապող մարդ, և որը Սաֆրոն Հիլլի գինետանը պաշտոնավարում էր որպես մատուցող:

— Բիստր Սա՛քս,— ճշմարիտ, թե կեղծված ուրախությամբ բացականչեց Բարնին,— հաբեցե՛ք, սըր, հաբեցե՛ք:

— Է՛յ, նախ դու անցիր,— ասաց Սաքսը՝ Օլիվերին իրենից առաջ ներս հրելով:— Արա՛գ շարժվիր, թե չէ հիմի ոտքերդ կտրորեմ:

Դանդաղաշարժության համար Օլիվերի հասցեին մի հայհոյանք քրթմնջալով՝ Սաքսը տղային հրեց առաջ, և նրանք մտան ինչ-որ ցածր, մթին սենյակ: Սենյակում կային երեք ջարդված աթոռ, մի սեղան և մխացող կրակի մոտ մի շափազանց հին բազմոց, որի վրա ամբողջ հասակով մեկ տարածված էր ոտքերը գլխից շատ ավելի բարձր դրած մի մարդ և կավե երկայն ծխամորճ էր ծխում: Նա հագել էր մետաղյա խոշոր կոճակներով ծխախոտագույն բարեձև պիջակ,

նարնշագույն վզկապ, խայտաբղետ բաճկոն և գորշ գույնի տաբատ։ Միստր Քրեքիթը (որովհետև այդ նա էր), ո՛չ գլխի և ո՛չ էլ դեմքի վրա մեծ քանակությամբ մազեր չունեւ, բայց այն քիչը, որ ունեւ, կարմրավուն էր և կախված էր ուսերին կտրավուն խոպոպներով, որոնց մեջ նա, ժամանակ առ ժամանակ, խրում էր հասարակ, խոշոր մատանիներով զարդարված շատ կեղտոտ մատները։ Միջահասակից փոքր-ինչ բարձր էր նա, և կարծես թէ սրունքները այնքան էլ ամուր չէին, բայց այս պարագան բոլորովին չէր խանգարում նրան հիանալու իր երկարավիզ կոշիկներով, որոնք, այնպես ինչպես դրվել էին բարձր դիրքով, առիթ էին տալիս նրան մեծ բավականությամբ դիտելու դրանք։

— Բի՛լլ, տղա՛ս,— ասաց այս անձնավորությունը՝ գլուխը շրջելով դեպի դուռը,— ուրախ եմ քեզ տեսնելուս համար։ Արդեն սկսել էի մտածել, որ հրաժարվել ես գործից. այդ դպրում ես պետք է մեռա՛յ ձեռնարկիւի Հալլո՛ւ։

Միստր Թոբի Քրեքիթը, Օլիվերին նկատելով, զարմանքի այս բացականչությամբ խելոյն չնստած դիրք ընդունեց և անհամբեր հարցրեց, թե ո՛վ է։

— Այս աղան։ Միայն այս տղան,— ավելի մոտեցնելով՝ պատասխանեց Սայքսը։

— Բիստր Ֆեդիդի լակոտդերից բեկը,— բացականչեց Բարնին նշանակալի ժպտալով։

— Ֆեդինի, հա՞,— ձայնեց Թոբին՝ Օլիվերին նայելով։— Եկեղեցում պառավ լեզդիների գրպանների համար որքան հարմար, տղա է նա։ Դեմքի անմեղ արտահայտությունը մեծամեծ հաջողությունների կարող է հասցնել նրան։

— Դե՛, դե՛, բավական է,— ընդհատեց Սայքսը նեղսրտությամբ և կռանալով՝ ինչ-որ բաներ փսփսաց ընկերոջ ականջին, որի վրա միստր Քրեքիթը շոնգալից ծիծաղեց և երկար ու սեւեռուն հայացքով, զարմացած նայեց Օլիվերին։

— Այժմ,— ասաց Սայքսը, դարձյալ իր տեղը նստելով,— քանի դեռ սպասում ենք, մեզ ուտելու և խմելու բան տվեք, որպեսզի աշխուժանանք, կամ, համենայն դեպս, գոնե ես աշխուժանամ։ Մոտեցի՛ր կրակին ու հանգստացիր, լակո՛տ, որովհետև մեզ հետ նորից դուրս ես գալու այս գիշեր, թեև այս անգամ շատ հեռու չենք գնալու։

Օլիվերը լուռ զարմանքով ու ահաբեկված նայեց Սայքսին և, ցածր աթոռակը մոտեցնելով, ցավոք գլուխը ձեռքերի մեջ առած նստեց,

հազիվ կռահելով, թե որտեղ է գտնվում կամ ինչ է կատարվում իր շուրջը:

— Դե՛, մեր գործի հաջողության կենսացը,— ասաց Թորբին, երբ երիտասարդ հրեան մի շիշ խմիչք դրեց սեղանին: Ի պատիվ այս կենացի, նա վեր կացավ տեղից, ծխամորճը զգուշությամբ մի անկյունում դատարկելով՝ մոտեցավ սեղանին և, մի բաժակ խմիչք լցնելով, միանգամից կու տվեց: Նույնը արեց նաև միստր Սայքսը:

— Այս մի ումպն էլ տղայի համար,— ասաց Թորբին, գինու բաժակի կեսը լցնելով:— Դե՛, կոնծի՛ր, անմեղությո՛ւն:

— Իսկապես,— ասաց Օլիվերը, ողբալի տեսքով մարդու դեմքին նայելով,— իսկապես, ե՛ս...

— Դե, կոնծի՛ր,— ձայնեց Թորբին:— Դու կարծում ես, ես չգիտե՛մ ինչն է լավ քեզ համար: Բի՛լլ, ասա՛ թող խմի:

— Լավ կանես, որ իսկույն կոնծես,— ասաց Սայքսը, ձեռքը խփելով գրպանին:— Գրողը տանի, սա ավելի մեծ փորձանք է մեր գլխին, քան ստահակների մի ամբողջ բանակ: Դե՛, խմի՛ր, կամակոր սատանի ճուտ, խմի՛ր:

Օլիվերը, երկու մարդկանց սպառնալից շարժումներից սարսափած, արագությամբ կու տվեց բաժակի պարունակությունը և անմիջապես սկսեց սաստիկ հազալ: Այս երևույթը մեծապես զվարճացրեց Թորբի Քրեքիթին ու Բարնիին, և նույնիսկ խոժոռադեմ միստր Սայքսը թեթև ժպտաց:

Երբ Սայքսը իր ստամոքսը լցնելու գործը ավարտեց (Օլիվերը ոչինչ չկարողացավ ուտել, բացի մի կտոր հացից, որ նա հարկադրանքով կու տվեց), երկու մարդիկ, կարճ ժամանակով մրափելու համար, ընկողմանեցին աթոռների վրա: Օլիվերը մնաց իր տեղում, իսկ Բարնին, փաթաթվելով մի ծածկոցի մեջ, հենց կրակի մոտ պառկեց հատակին:

Նվ նրանք այսպես միառժամանակ քնեցին, կամ ձևացրին, թե քնեցին: Բացի Բարնիից, որը մի քանի անգամ վեր կացավ կրակը նորոգելու, ուրիշ ոչ մեկը չշարժվեց տեղից: Օլիվերին պատեց ծանր թմբի, և նրան այնպես թվաց, որ մոլորված քայլում է մթին կածաններով, կամ թափառում եկեղեցու մոռյլ գերեզմանատան մեջ, կամ վերապրում է օրվա դեպքերը, երբ Թորբի Քրեքիթը, հանկարծ տեղից վեր ցատկելով և ասելով, որ ժամը մեկն անց կեսն է, արթնացրեց նրան:

Մի ակնթարթում մյուս երկուսը վեր թռան իրենց տեղից և սկսե-

ցին պատրաստութիւններ տեսնել: Սայքսը և ընկերը իրենց վիզն ու կզակը փաթաթեցին երկայն, սև շարճերով և վերարկուները հագան: Բարնին մի ինչ-որ պահարան բացելով, դուրս բերեց մի շարճ իրեր և հապճեպով կոխեց գրպանները:

— Ինձ համար «հաշոցներ» են հարկավոր, Բարնի,— ասաց Քրեքիթը:

— Վերցրո՛ւ,— պատասխանեց Բարնին՝ պահարանից մի գույգ ատրճանակ դուրս բերելով:— Ի՞նչդ ես լցրել դրադը:

— Լավ,— ասաց Թոբին, ատրճանակները գրպանում թաքցնելով:— Իսկ մյուս զենքերը որտե՞ղ են:

— Ինձ մոտ են,— պատասխանեց Սայքսը:

— Աքցաններ, կեղծ բանալիներ, գայլիկոններ, լապտերներ, բոլորը վերցրե՛լ ենք, ոչինչ չե՞նք մոռացել,— վերարկուի քղանցքի ներսի կողմում գտնվող օղակին ինչ-որ լծակ ամրացնելով, հարցրեց Թոբին:

— Ամեն ինչ վերցված է,— ասաց ընկերը:— Բա՛րնի, այդ մահակները բեր այստեղ. արդեն ժամանակն է:

Բարնին, ձեռքում գտնվող հաստ գավազաններից մեկը Սայքսին, իսկ մյուսը Թոբինին հանձնելով, սկսեց Օլիվերի թիկնոցը հագցնել ու կոճկել:

— Օ՛րն ուրեմն,— ասաց Սայքսը՝ ձեռքը մեկնելով:

Օլիվերը, որն այս անսովոր վարժութիւնից, հեղձուցիչ օդից ու հարկադրաբար խմած ըմպելիքի ազդեցութիւնից բոլորովին շշմած էր, ձեռքը մեքենաբար երկարեց Սայքսին:

— Մյուս ձեռքից էլ դու բռնի, Թոբի,— ասաց Սայքսը:— Բա՛րնի, իմացիր, դրսում ինչպէս է դրութիւնը:

Բարնին զնաց դեպի դուռը և վերադառնալով հայտարարեց, թե անհանգստանալու ոչինչ չկար: Այս հավաստիացումից հետո երկու ավազակները, Օլիվերին իրենց մեջտեղն առած, դուրս եկան տանից: Բարնին, դռները ապահով փակելուց հետո, առաջվա նման փաթաթեց ծածկոցի մեջ ու շուտով քնեց:

Խավարը սաստիկ թանձրացել էր, մշուշը շատ ավելի խտացել էր, քան գիշերվա սկզբնական ժամերին, և մթնոլորտը այնքան խոնավ էր, որ թեև չէր անձրևում, այնուամենայնիվ տանից դուրս գալուց մի քանի րոպե հետո չորս կողմը ծփացող առք խոնավութիւնից Օլիվերի մազերն ու հոնքերը փայտացան: Կամուրջը անցնե-

լով՝ նրանք ուղղվեցին դեպի այն լույսերը, որ նա առաջ տեսել էր։ Արդեն շատ ճանապարհ՝ չէր մնացել և քանի որ բավականին արագ էին քայլում, նրանք շուտով հասան Զերթսի։

— Ուղիղ քաղաքի միջով անցիր,— շնչաց Սալքսը,— գիշերվա այս ժամին մեզ խանդարող չի լինի։

Թորին հալվածություն տվեց, և նրանք արագաքայլ անցան այդ փոքրիկ գյուղաքաղաքի կենտրոնական փողոցով, որը այդ ուշ ժամին բոլորովին ամայի էր։ Մերթ ընդ մերթ որևէ ննջասենյակի լուսամուտից մի աղոտ լույս էր պլպլում, և երբեմն շների խռպոտ հաշոցները խզում էին գիշերվա լուռությունը, բայց փողոցներում ոչ ոք չկար։ Քաղաքը բոլորովին դատարկվել էր, հենց որ եկեղեցու զանգակը խփել էր ժամը երկուսը։

Արագացնելով իրենց քայլերը, նրանք թեքվեցին դեպի ձախ և մոտավորապես քառորդ մղոն քաշվելուց հետո, կանգ առան մեկուսացած ու պարսպապատ մի տան առջև։ Թորի Քրեքիթը, առանց մի րոպե իսկ հանգստանալու, մի անխթարթում մագլցեց այդ պարիսպն ի վեր։

— Տղային բարձրացրո՛ւ, ես կբռնեմ նրան,— ասաց Թորին։

Օլիվերը տակավին ժամանակ չէր ունեցել շտաբը նայելու, երբ Սալքսը նրան գրկելով դրեց պարսպի մյուս կողմը։ Մի քանի րոպե, և Թորի Քրեքիթի հետ նա արդեն պառկած էր խոտերին։ Սալքսը անմիջապես միացավ նրանց, և նրանք մեծ զգուշությամբ ու գաղտագողի սկսեցին առաջանալ դեպի տունը։

Վշտից ու սարսափից հաժարյա խեղակորույս, Օլիվերը առաջին անգամ գլխի ընկավ, որ այս արշավանքի նպատակը գողությունն էր, կեղոպուտը և գուցե նույնիսկ մարդասպանությունը։ Նա ձեռքերը սեղմեց իրար ու զարհուրած մի ճիչ արձակեց։ Աչքերը հանկարծ մթազնեցին, կապարագույն դեմքը ծածկվեց սառը քրտինքով, ոտքերը թուլացան, և նա ընկավ ծնկների վրա։

— Վե՛ր կաց,— մրմնջաց Սալքսը՝ զայրույթից դողալով և ատերձանակը գրպանից դուրս քաշելով։— Վե՛ր կաց, թե չէ հիմա ուղեղդ ջրիվ կտամ խոտերի վրա։

— Օ՛հ, աստծո սիրուն, թողե՛ք ինձ գնամ,— ճչաց Օլիվերը,— թողե՛ք փախչեմ և մեռնեմ դաշտերում։ Էլ երբեք չողոնի մոտերքը չեմ գա, երբե՛ք, երբե՛ք։ Օ՛հ, խնդրում եմ, գթացե՛ք ինձ և մի՛ ստիպեք, որ գողություն անեմ։ Երկնքում գտնվող բոլոր պայծառ հրեշտակների անունով խնդրում եմ ձեզնից, գթացե՛ք ինձ։

Մարդը, որին ուղղված էին այս աղերսները, ահռելի մի հայհոյանք արձակեց և, ատրճաճակը պատրաստած, այն է՝ ուզում էր կրակել, երբ Թորին զենքը խլեց նրանից և ձեռքով ծածկելով տղայի բերանը՝ նրան դեպի տուն քարշ տվեց:

— Հանդա՛րտ,— գոչեց մարդը,— այդպիսի բաների տեղը չէ: Համարձակվիր մի բառ էլ արտասանել, և քո հաշիվը իմ ձեռքով կմաքրեմ: Գլուխդ երկուսի ճեղքելով: Այդ առանց աղմուկի է լինում և նույնքան վստահելի միջոց է, որքան մյուսը, նամանավանդ՝ ավելի բարեկիրթ: Դե՛, Բիլ, փեղկերը բաց արա: Այժմ նա բավականին սրտապնդված է, հավատացնում եմ: Ես տեսե՛ք եմ՝ նրանից ավելի հասակով մարդկանց, որոնք այսպիսի ցուրտ գիշերով ավելի լավ վիճակում չեն եղել:

Անասելի անեծքներ տեղալով Ֆեզինի գլխին, որ նման հանձնարարության համար Օլիվերին էր ուղարկել, Սաքսը սկսեց ուժով, բայց համարյա անձայն, լծակը աշխատեցնել: Փոքր անց, Թորիի միացյալ օգնությանմբ, փեղկը հաջողությամբ բացվեց:

Դա տան հետևի մասում, փիջանցքի մյուս ծայրում գտնվող ինչ-որ լվացարանի կամ դարեջուր պատրաստելու սենյակի փոքրիկ վանդակապատ լուսամուտն էր, որ սարքված էր գետնից: Հինգ ու կես ոտք բարձրությամբ: Անցքը այնքան փոքր էր, որ բնակիչները գուցե չէին էլ մտածել, որ արժեք ավելի ամուր կերպով պաշտպանել, այնուամենայնիվ, Օլիվերի մեծությանմբ մի տղա կարող էր հեշտությանմբ ներս մտնել այդտեղից: Մի քիչ ջանք թափելուց հետո միաստի Սաքսի ճարտարությանմբ վանդակորմի ագույցը նույնպես տեղի տվեց, և լուսամուտը լայն բացվեց նրանց առջև:

— Այժմ լսիր ինձ, սատանի՛ ճուտ,— շշնջաց Սաքսը, գրպանից հանելով գողերին հատուկ մի աղոտ լապտեր և լույսը կենտրոնացնելով ուղիղ Օլիվերի դեմքին,— ես հիմա քեզ այս լուսամուտից ներս կմտցնեմ, վերցրու այս ճրագը, աստիճաններով կամաց բարձրացիր, փոքրիկ գավթի միջով անցնելով՝ գնա դեպի փողոց բացվող դուռը և բաց արա, որ ներս մտնենք:

— Վերելում մի փականք կա, որին չես կարող հասնել,— ընդմիջեց Թորին:— Գավթում գտնվող աթոռներից մեկի վրա բարձրացիր: Երեքն են այնտեղ, Բիլ, և դրանց վրա կա բավականին խոշոր կապույտ մի եղջյուր, ոսկյա եղան, որոնք ծեր լեդիի ղենքերն են:

— Ձայնդ կտրի՛ր, չե՛ս կարող մի քիչ ցածր խոսել,— ասաց

Սայքսը՝ սպառնական մի հայացք գցելով զրուցակցի վրա։— Սեն-յակի դուռը բաց է, հա՛:

— Բոլորովին բաց է,— իրեն գոհացնելու համար աչքի ծայրով ներս նայելուց հետո պատասխանեց Թոբին։— Եվ զվարճալին այն է, որ նրանք դուռը միշտ բաց են թողնում, որպեսզի շունը, որն այդտեղ է պառկում, միջանցքի երկայնքով կարողանա ազատ ման գալ արթուն պահերին։ Բայց Բարնին ինչպես չբացրեց նրան այս գիշեր։ Հա՛, հա՛։ Բարնին շատ հիանալի անհետացրեց նրան այս գիշեր։

Չնայած միտար Քրեքիթթը խոսում էր հազիվ լսելի փսփսուքով և ծիծաղում առանց աղմուկ հանելու, այնուամենայնիվ, Սայքսը տիրաբար հրամայեց նրան լռել և գործի անցնել։ Թոբին, հրամանին ենթարկվելով, կանթեղը գրպանից հանեց ու դրեց գետնին, ապա, մեջքը իբրև սանդուղք ծառայեցնելու համար գլուխը ամուր հենեց պատին ու ձեռքերը պահեց ծնկներին, որից հետո Սայքսը իսկույն բարձրացավ Թոբիի վրա և նախ Օլիվերի ոտքերը լուսամուտից ներս անցկացնելով՝ առանց օձիքը բաց թողնելու, անաղմուկ կանգնեցրեց նրան սենյակի հատակին։

— Վերցրո՛ւ այս լապտերը,— ներս նայելով ասաց Սայքսը։— Քո առջև գտնվող այդ աստիճանները տեսնո՞ւմ ես։

Օլիվերը, ասես անդենական աշխարհից եկած ձայնով, շշնջաց՝ «Այո»։ Սայքսը, ատրճանակի ծայրով փողոցի դուռը մատնացուց անելով, նորից զգուշացրեց նրան, որ միջանցքի երկայնքով գնդակահարվելու վտանգին ենթակա էր; և եթե վարաներ հրահանգվածը կատարելու, նույն րոպեին անկենդան կփովեր գետնին։

— Մի վայրկյանի գործ է,— դարձյալ հազիվ լսելի ձայնով ասաց Սայքսը։— Հենց որ քեզ բաց թողեցի, իսկույն կվերջացնես։ Ապա՛, լսե՛ք։

— Ի՞նչ պատահեց,— շշնջաց մյուսը։

Նրանք ուշադրությամբ ականջ դրին։

— Ոչինչ չկա,— ասաց Սայքսը՝ Օլիվերի օձիքը բաց թողնելով։— Դե՛, շարժվի՛ր։

Այն մի քանի րոպեների ընթացքում, երբ տղան իր ցրված միտքը կենտրոնացրեց, հաստատորեն որոշեց, թեկուզ իր կյանքի գնով, միջանցքից ուղիղ դեպի վեր վազել և տան բնակիչներին ազդարարել սպառնացող վտանգի մասին։ Այս մտքով համակված, նա իսկույն առաջ շարժվեց, բայց գաղտագողի։

— Ե՛տ դարձիր,— հանկարծ գոռաց Սալքսը բարձրաձայն:—
Ե՛տ, Ե՛տ:

Երբ Սալքսի ձայնը և նրան հաջորդող ինչ-որ ճիշ մեռելային լու-
թյունը խզեցին, տղան, ահաբեկված, ձեռքի լապտերը վայր գցեց և
չգիտեր՝ առաջ գնար, թե փախչեր:

Ճիշը կրկնվեց, ինչ-որ լույս պլպլաց, երկու կիսամերկ, սարսա-
փահար մարդկանց կերպարանք սահեց իր աչքերի առջևով, ինչ-որ
բան փայլատակեց, ինչ-որ աղմուկ լսվեց, ինչ-որ ծուխ բարձրացավ,
լսվեց ինչ-որ խլացուցիչ կրակոց, թե որտեղից՝ չիմացավ, և նա ետ-
ետ գնաց:

Սալքսը մի րոպեով անհետացել էր, բայց վերստին հայտնվեց,
նախկին կրակոցների ծուխը դեռևս չցնդած՝ բռնեց Օլիվերի օձիքից,
ինքն էլ իր հերթին կրակեց նահանջող մարդկանց վրա և տղային քա-
շեց վերև:

— Ավելի ամուր փաթաթվիր վզիս,— լուսամուտի միջով նրան
դուրս բերելիս ասաց Սալքսը:— Հե՛յ, մի շարՖ տվեք, տղային վիրա-
վորել են, շուտ արեք: Արյունը լինչպե՛ս է հոսում վրայից:

Ապա Օլիվերը լսեց մի ինչ-որ զանգի ձայն, զենքերի կրակոց-
ներ, մարդկանց աղաղակներ և զգաց, որ իրեն արագորեն տանում են
անհարթ գետնի վրայով: Այնուհետև աղմուկը հեռվում տարածվեց
դառնալով խուլ ու շփոթ, և երեխայի սիրտը սողոսկեց մի ցուրտ,
մահաբեր սարսուռ: Եվ նա այլևս ոչինչ չտեսավ ու ոչինչ չլսեց:

ՔԱՆՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ուտեղ միստր Բամբրլի և ինչ-որ լեդիի միջև տեղի է ունենում
հանելի խոսակցություն, և ցույց է տրվում, թե ինչպես նույնիսկ մի
բիզըլ, որոշ դեպքերում, կարող է դյուրագգաց լինել

Շատ ցուրտ գիշեր էր: Գետնին նստած ձյունը սառել, վերածվել
էր հաստ, կարծես կեղևի: Մոլեգնած քամին անկյունները քշած ձյան
կույտերն ամեհի ամպերի նման բարձրացնում էր երկինք, պտտեց-
նելով առաջացնում էր հազարավոր մշուշապատ հորձանքներ և ցրում
օդի մեջ: Բուք էր, խավար, սառնամանիք: Այնպիսի գիշերներից էր,
երբ ճոխ բնակարանում կուշտ ապրող մարդիկ, բոլորվելով բոցկտա-
ցող կրակի շուրջ, փառք են տալիս աստծուն, որ իրենք տանն են գրա-
նալիս:

նըվում, իսկ անտուն ու սովատանջ թշվառականը լքված մեռնում է մայթերի վրա: Այսպիսի ժամանակներում որքա՛ն սովահար արարածներ իրենց աչքերը փակում են մեր ամալի փողոցներում, և ինչպիսին էլ լինեն նրանց հանցագործությունները այս աշխարհի մեջ, դժվար թե ավելի մեծ դառնություններ ճաշակեն անդենականում:

Այսպես էր պատկերը դրսում, երբ միսիս Քորնին, աղքատանոցի տեսչուհին, այն աղքատանոցի, որ մեր ընթերցողներին արդեն ծանոթ է որպես ծննդավայրը Յլիվեր Թվիստի, իր փոքրիկ սենյակում մի զվարթ կրակի առաջ նստած, գոհունակությամբ նայում էր ինչ-որ կերպ, փոքրիկ սեղանի, որի վրա կար համապատասխան չափսի մի ափսե՝ լցված տեսչուհիներին վայել բոլոր անհրաժեշտ համադրամներով: Բանն այն էր, որ միսիս Քորնին պատրաստվում էր թեյելու: Երբ նա հայացքը սեղանից տեղափոխեց բուխարիկին, որի վրա թեյամաններից ամենափոքրիկը մի ինչ-որ քնքուշ մեղեդի էր մրմնջում քնքուշ ձայնով, միսիս Քորնիի ներքին գոհունակությունը այն աստիճան ավելացավ, որ նա ծպտաց:

— Օ՛հ,— ասաց տեսչուհին, արմունկը սեղանին հենելով և մտախոհ նայելով կրակին:— Որքա՛ն պատճառներ ունենք երախտապարտ լինելու, եթե միայն գիտակցեինք այդ բանը:

Միսիս Քորնին գլուխը վշտահար թափահարեց, ասես խղճալով այն աղքատների հոգեկան կուրուքյանը, որոնք այս պարագան անտես էին առնում, և արժաթյա գդալը (սեփական հարստություն) խրելով ինչ-որ փոքրիկ թիթեղյա տուփի ամենախոր անկյունները, սկսեց թեյը պատրաստել:

Չնչին մի երևույթ հաճախ ինչպես է խոռվում մեր հոգու անգորրը: Գորշ թեյամանը շատ փոքրիկ լինելու պատճառով հորդեց, և մինչդեռ միսիս Քորնին խորհրդածում էր, եռացող ջուրը թեթև այրեց միսիս Քորնիի ձեռքը:

— Գրո՛ղը տանի այդ թեյամանը,— ասաց արժանավոր տեսչուհին, թեյամանը իսկույն վար դնելով,— մի փոքրիկ, հիմար թեյաման, որ կարող է միայն մի քանի բաժակ թեյ պարունակել: Ո՞ւմ է հարկավոր այս անպետք թեյամանը,— ասաց միսիս Քորնին ցածրաձայն,— բացի ինձ նման խղճուկ ու լքյալ մի արարածից: Օ՛հ, աստված:

Այս խոսքերով, տեսչուհին նստեց աթոռին և, արմունկը նորից հենելով սեղանին, սկսեց մտածել իր մանկանց ճակատագրի մասին: Փոքրիկ թեյամանը և իր առջև դրված միակ բաժակը անցյալի

տխուր հիշատակներ էին զարթեցրել նրա մեջ: Նա հիշեց իր ամուսնուն՝ միստր Քորնիին, որը մահացել էր ուշավելի քան քսանհինգ տարի առաջ, և հուսալքութունը համակեց նրան:

— Էլ երբեք նմանը չեմ ճարի,— ասաց միսիս Քորնին սրտենդությամբ.— էլ երբեք նմանը չեմ ճարի:

Մեզ համար պարզ է, թե ականաբկությունը ում էր վերաբերում. ամուսնուն, թե թեյամանին: Գուցե խոսքը վերջինի մասին էր, քանի որ միսիս Քորնին խոսելիս թեյամանին նայեց ու հետո էլ վերցնելով այն՝ թեյ լցրեց իր համար: Թեյի առաջին բաժակը հազիվ էր վերջացրել, երբ դուռն ինչ-որ մեղմ թակոց լավեց, որ խանգարեց նրա հանգիստը:

— Օհ, նե՛րս արի,— ասաց միսիս Քորնին խստությամբ:— Երեւի դարձյալ պառավներեից մեկնումեկը հոգին է փշուր: Նրանք միշտ մահանում են, երբ ես նստած եմ լինում ճաշի: Ի՞նչ ես կանգնել այդտեղ՝ ցուրտ քամին սենյակ ներս թողնելով: Ի՞նչ է պատահել, խոսի՛ր:

— Ոչինչ չի պատահել, տիֆին,— պատասխանեց մի տղամարդու ձայն:

— Աստված իմ, միստր Բամբըլն է,— բացականչեց տեսչուհին շատ ավելի քնքուշ ձայնով:

— Ձեր խոնարհ ծառան, տիկին,— ասաց միստր Բամբըլը, որը դրսում կանգնել էր կոշիկները մաքրելու և վերարկուի վրայից ձյունը թափ տալու համար, և որը այժմ մի ձեռքում եռանկյունի գլխարկը պահած, իսկ մյուսում ինչ-որ կապոց բռնած՝ ներս մտավ:— Դուռը ծածկե՞մ, տիկին՛:

Լեդին պարկեշտորեն վարանեց. պատասխան տալիս մտածեց, որ գուցե անպատշաճ կլիներ միստր Բամբըլի հետ առանձին տեսակցություն ունենալը, այն էլ փակ դռների հետևում: Միստր Բամբըլը, այդ վարանումից օգտվելով և ինքն էլ շափազանց մրսած լինելով, առանց թույլտվության ծածկեց դուռը:

— Սարսափելի եղանակ է, միստր Բամբըլ,— ասաց տեսչուհին:

— Չափազա՛նց,— պատասխանեց բիդըլը,— նաև հակաթխական: Այսպիսի եղանակները վնաս են հասցնում ծխին, տիկին՛: Մենք բաժանել ենք, միսիս Քորնի, մենք բաժանել ենք մոտ քսան հատ չորս ֆունտանոց հացի նկանակ և մեկ ու կես գլուխ պանիր, հենց այս օրհնյալ երեկոյան, և տակավին այդ անպիտան աղքատները բավարարված չեն:

— Է՛հ, նրանք ե՛րբ են իրենց վիճակից գոհ եղել,— ասաց տեսչուհին թեյը խմելով:

— Երբե՛ք, երբե՛ք,— վրա բերեց միստր Բամբըլը:— Մեզ մոտ կար մի մարդ, որը, նկատի ունենալով նրա կին ունենալու և ընտանիքի բազմանդամ լինելու պարագան, ստացավ մի նկանակ հաց և լրիվ մեկ ֆունտ պանիր, առանց թերակշռումի: Կարծում եք նա բավարարվե՛ց, տիկի՛ն: Անգամ շնորհակալություն չհայտնեց: Դեռ ավելին. նա եկավ և մեզնից ածուխ պահանջեց: Թեկուզ մի թաշկինակ ածուխ, ասում է նա: Ածո՞ւխ: Իսկ ի՞նչ էր անելու ածուխով: Պանիրն էր խորովելու և վերադառնալու էր, որ նորից պահանջի: Այսպես են սրանք, տիկի՛ն: Այսօր մի գոգնոց լիքը ածուխ տուր նրանց, մեկ էլ տեսար երկու օր հետո նորից դուռը կծեծեն և էլի կպահանջեն: Նրանց երեսը ավաբաստրի պնդությունն ունի:

Տեսչուհին այս արտահայտության ճշմարտությունը լրիվ հաստատեց, որից հետո բիզըլը շարունակեց:

— Ես երբեք չեմ կարող պատկերացնել,— ասաց նա,— թե այս բանը մինչև ուր կհասնի: Դուք ամուսնացած կին եք, տիկի՛ն, և ես կարծում եմ թույլատրելի է ձեզ մոտ ազատ խոսել. նախանցյալ օրը գրեթե կիսամերկ մի մարդ (այստեղ միսիս Քոռնին աչքերը խոնարհեց գետին) գնում է մեր խնամակալի մոտ այնպիսի ժամանակ, երբ նա տանը հրավիրյալներ է ունենում, և ասում է, թե պետք է անպայման օգնեն իրեն: Խնամակալը տեսնելով, որ այդ մարդը ոչ մի կերպ չի հեռանում և հյուրերի մոտ շատ անհարմար դրություն է ստեղծվում իր համար, տալիս է մի ֆունտ գետնախնձոր և կես փայնթ վարսակալուր: «Տե՛ր աստված,— ասում է ապերախտ սրիկան,— սա իմ ինչի՞ն է պետք: Միևնույնն էր, եթե ինձ երկաթյա ափնոց տալիք»: «Շատ լավ,— ասում է մեր խնամակալը, ետ վերցնելով դրանք,— դու ինձնից էլ ուրիշ ոչինչ չես ստանա»: «Ուրեմն ես փողոցում կմեռնեմ»,— ասում է դատարկապորտը: «Չես մեռնի»,— ասում է մեր խնամակալը:

— Ա՛յ քեզ հետաքրքիր բան: Այնքան նման է միտր Գրեննտի գոլծեկակերպին,— ընդհատեց միսիս Քոռնին:— Հետո՞, միստր Բամբըլ:

— Հետո,— շարունակեց բիզըլը,— նա հեռանում է այնտեղից, և իսկապե՛ս մահանում է փողոցում: Ահա՛ քեզ աղքատի կամակորություն:

— Այն էլ ինչպիսի՜ կամակորուժյուն, մարդու հավատալը չի գալիս,— ազդու տոնով նկատեց տեսչուհին։— Բայց չե՞ք կարծում, որ աղքատանոցից դուրս տրված նպաստը վատ բան է, միստր Բամբըլ։ Դուք փորձառու ջենթլմեն եք և անշուշտ կիմանաք։ Հապա՛ :

— Աղքատանոցից դուրս տրված նպաստը, Միսիս Քորնի,— ասաց բիդըլը, ժպտալով այնպես, ինչպես ժպտում են ամեն ինչի տեղյակ լինելու գիտակցությունն ունեցող մարդիկ,— պատշաճ կարգը պահպանելու դեպքում, ծխի փրկությունն է։ Աղքատանոցից դուրս տրված նպաստի մեծագույն սկզբունքն է աղքատներին տալ հենց այն, ինչը նրանց հարկավոր չէ, այն ժամանակ նրանք կձանձրանան և էլ չեն գաքեղ անհանգստացնելու։

— Օ՛հ,— բացականչեց միսիս Քորնին,— իսկապես որ շատ խելոք բան է։

— Այո՛, Մեր մեջ ասած, տիկին,— շարունակեց միստր Բամբըլը,— այդ է լավագույն սկզբունքը, և եթե այդ անպատկառ թերթերում հրապարակված դեպքերը կարդալու լինեք, դուք միշտ պիտի նկատեք, որ հիվանդ ընտանիքներին պանրի շերտեր են ուղարկվում որպես նպաստ։ Այժմ այդ է ամբողջ քաղաքում տարածված կանոնը, միսիս Քորնի։ Բայց,— ասաց բիդըլը, կապոցը քանդելու համար կռահալով,— սրանք ծխական գաղտնիքներ են, տիկին, որոնց մասին չի կարելի խոսել, բացառությամբ, այսպես ասած, մեզ նման ծխական պաշտոնյաների։ Ահա՛ և գինին, տիկին, որը հանձնաժողովը ուղարկել է անկեկանոցի համար։ Անաղարտ, թարմ, բնական գինի է, որ հենց այս առավոտ դուրս է եկել տակառից։ Զերծ է մրուրից և բյուրեղի նման հստակ է, տիկին։

Գինու գերազանց որակը փորձելու համար շշերից մեկը բռնելով լույսի դեմ և լավ ցնցելով, միստր Բամբըլը երկուսն էլ դրեց ինչ-որ պահարանի վրա, ծալեց այն թաշկինակը, որի մեջ փաթաթված էին, դրեց գրպանը և գլխարկը վերցնելով՝ ձեռքերը, թե գնում է։

— Կարգին ցուրտ է դրսում, միստր Բամբըլ, երևի կմրսեք,— ասաց տեսչուհին։

— Այնպիսի ուժեղ քամի է, տիկին,— պատասխանեց միստր Բամբըլը, վերարկուի օձիքը վեր բարձրացնելով,— որ կարող է մարդու ականջները պոկել։

Տեսչուհին փոքրիկ թեյամանից հայացքն ուղղեց դեպի դուռը

ընթացող բիդըլին, որը թեթև հազաց և պատրաստվում էր բարի զիշեր մաղթել, երբ այդ պարկեշտ լեզին ամոթխածորեն հարցրեց, թե արդյոք միստր Բամբըլը չէ՞ր ցանկանա մի բաժակ թեյ խմել:

Միստր Բամբըլը անմիջապես վերարկուի օձիքն իջեցրեց, գլխարկըն ու գավազանը դրեց մի աթոռի, մի ուրիշ աթոռ մոտեցրեց սեղանին և, դանդաղորեն նստելով, լեզին նայեց: Լեզին աչքերը հառեց փոքրիկ թեյամանին: Միստր Բամբըլը նորից հազաց ու թեթև ժպտաց:

Միսիս Քորնին վեր կացավ և պահարանից մի բաժակ ևս վերցրեց: Նստելիս նրա հայացքը նորից հանդիպեց փառահեղ բիդըլին: Լեզին շառագունեց և զբաղվեց բիդըլի թեյը պատրաստելով: Միստր Բամբըլը դարձյալ հազաց, բայց այժմ շատ ավելի բարձրաձայն:

— Քա՛ղցր, միստր Բամբըլ,— հարցրեց տեսչուհին շաքարամանը վերցնելով:

— Շատ քաղցր, իսկապե՛ս, տիկին,— պատասխանեց միստր Բամբըլը: Այս բառերն ասելիս նա աչքերը սևեռեց միսիս Քորնիի վրա, և եթե որևէ բիդըլ քնքուշ է եղել երբևէ, ապա միստր Բամբըլը հենց այդպիսին էր այդ պահին:

Թեյը պատրաստվեց և լոռթյամբ մատուցվեց: Միստր Բամբըլը, իր շքեղ տաբատը չփախցնելու համար ծնկներին մի թաշկինակ փռելով, սկսեց ուտել ու խմել: Այս հաճելի պարտականությունը կատարելիս նա մերթ ընդ մերթ խոր հառաչում էր, բայց այդ հառաչանքները ոչ մի բացասական ազդեցություն չէին գործում նրա ախորժակի վրա, ընդհակառակն, կարծես անվելի զրգռում էին, և նա աշխուժությամբ կուլ էր տալիս թեյն ու կարմրած հացը:

— Տեսնում եմ, որ դուք կատու ունեք և կատվի ձագեր, տիկի՛ն,— ասաց միստր Բամբըլը նկատելով, թե ինչպես մի կատու ձագերին շուրջը հավաքած տաքանում էր բուխարիկի առաջ:

— Չեք կարող պատկերացնել, թե ես որքան եմ սիրում դրանց, միստր Բամբըլ,— պատասխանեց տեսչուհին:— Նրանք այնքան երջանիկ են, այնքան զվարճասեր, և այնքան աշխույժ, որ կատարյալ ընկերներ են ինձ համար:

— Շատ գեղեցիկ կենդանիներ են, տիկին,— պատասխանեց միստր Բամբըլը հավանություններ,— և որքա՛ն էլ ընտանի են:

— Այո,— ասաց տեսչուհին հիացած,— և այնքան կապված են իրենց տան հետ, որ մեծ հաճույք է ինձ համար:

— Միսիս Քո՛րնի,— դանդաղորեն ասաց միստր Բամբըլը, թեյի

գդալը համաշափ դարկելով սեղանին,— ուզում եմ ասել հետեւյալը. եթե ձեզ մոտ ապրելու հնարավորութիւն ունեցող որեւէ կատու կամ կատվի ձագ կապված չլինի իր տան հետ, ապա կնշանակե՛նա ավանակ է:

— Մ՛հ, միստր Բամբըլը,— առարկեց միսիս Քորնին:

— Ճշմարտութիւնը ինչո՞ւ քողարկել, տիկին,— ընդհատեց միստր Բամբըլը՝ սիրահարված արժանապատւությամբ թեյի գդալը օդի մեջ թափահարելով, որը նրան կրկնապատիկ վեհաշուք դարձրեց:— Ես մեծ հաճույքով կխեղդեի դրան, տիկին:

— Ուրեմն դուք շատ անգութ մարդ եք,— ասաց տեսչուհին աշխուժությամբ, և ձեռքը մեկնեց, որ բիզլի բաժակը վերցնի:— Ավելին, նաև շատ կարծրասիրտ:

— Կարծրասի՞րտ, տիկին,— ասաց միստր Բամբըլը:— Կարծրասի՞րտ:

Ապա նա քաժակը անխոս տվեց միսիս Քորնին, կսմեց նրա ճկույթը, երբ լեզին վերցնում էր, ձեռքի ափերը երկու անգամ թափով սահեցրեց իր ժանկալոր քամկոնի վրայով, խոլապես հառաչեց և իր աթոռը մի փոքր հեռացրեց կրակի մոտից:

Սեղանը կտր էր, և քանի որ միսիս Քորնին ու միստր Բամբըլը նստած էին իրարից ոչ-շատ հեռու, երեսները դեպի բովարիկը, պարզ էր, որ միստր Բամբըլը, փոքր-ինչ հեռանալով կրակի մոտից և տակավին մնալով սեղանի մոտ, իր և միսիս Քորնիի միջև եղած տարածութիւնը ավելացրեց: Որոշ խոհեմ ընթերցողներ անտաբաղոյս կլինեն հիանալու այս արարքով, համարելով այն մեծ հերոսութիւն: Բամբըլի կողմից, որովհետև այդ ջենթլմենը վայրի, ժամանակի և ներկայացած առիթի հարմարութիւններից փորձութեան մատնւելով կարող էր լեզուի ականջին որոշ քնքուշ բառեր շնչալ, բառեր, որոնք եթե անխելք ու թեթամիտ մարդկանց շրթներին լավ են պատշաճում, ապա երկրի դատաւորների, խորհրդարանի անդամների, պետութեան նախարարների, քաղաքապետների և այլ հայտնի հասարակական գործիչների արժանապատւութեանը բոլորովին վայել չեն, սուսվել ևս անպատշաճ են որեւէ բիզլի պատկառելի դիրքին, որը (ինչպես հայտնի է ամենքին) պետք է լինի այդ բոլորից ամենից դաժանը և ամենանորդավելին:

Ինչպիսին էլ որ լինեն միստր Բամբըլի դատաւորութեանները (անկասկած նրանք վատ լինել չէին կարող), այնուամենայնիւ քանի

որ սեղանը, ինչպես երկու անգամ հիշել ենք, դժբախտաբար կլոր էր, ուստի միստր Բամբըլը, իր աթոռը աստիճանաբար շարժելով դեպի այն կողմը, իր և տեսչուհու միջև եղած տարածությունը որոշ չափով պակասեցրեց, և դեռևս շարունակելով կատարել իր շրջանը, վերջապես նրա աթոռը գտնվեց հենց տեսչուհու աթոռի կողքին. դեռ ավելին, երկու աթոռները իսկապես կսկան իրար, և այդ ժամանակ միստր Բամբըլը կանգ առավ:

Այժմ, եթե տեսչուհին իր աթոռը շարժեր դեպի աջ, կրակից կխորտվեր, իսկ եթե իր աթոռը շարժեր դեպի ձախ, կընկներ միստր Բամբըլի գոգը: Հետևաբար (լինելով խոհեմ մի տեսչուհի և անտարակույս առաջին իսկ հայացքից նախատեսելով այդ հետևանքները), նա բուրովին տեղից շարժվեց և միստր Բամբըլին հյուրասիրեց ևս մի բաժակ թեյով:

— Օ՛, կարծրասի՞րտ, միսիս Քորնի,— ասաց միստր Բամբըլը թեյը խառնելով և նայելով տեսչուհու դեմքին:— Դուք կարծրասի՞րտ եք, միսիս Քորնի:

— Օ՛, ասովա՛ծ իմ,— ասցականչեց տեսչուհին,— որքան տարօրինակ հարց է մի ամուրի մարդու կողմից: Ինչո՞ւ եք ուզում իմանալ, միստր Բամբըլ:

Բիզըլը ըմպեց վերջին կաթիլ թեյը, վերջացրեց կարմրած հացը, ծնկների վրայից թափ տվեց փշրանքները, սրբեց բերանը և առանց այլևայլի համբուրեց տեսչուհուն:

— Միստր Բամբըլ,— գոչեց այդ խոհեմ լեզվին շնջալով. խեղճը այնքան էր վախեցել, որ ձայնը համարյա քաշվել էր:— Տե՛ս, կճշամ, միստր Բամբըլ:— Միստր Բամբըլը ոչինչ չասաց. նա իր բազուկը, առանց շտապելու, արժանավայել կերպով փաթաթեց տեսչուհու մեջքին:

Քանի որ միսիս Քորնին ճշալու մասին իր մտադրությունը հայտնել էր, նա անտարակույս կճշար, մանավանդ այդ հավելյալ հանդգնությունից հետո, բայց սենյակի դուռը հանկարծ թակեցին, և լեզվին չարողացավ իր մտադրությունը կատարել: Նա միայն խստորեն հարցրեց, թե ով է, մինչդեռ միստր Բամբըլը մի ուսույունով թռավ գինու շշերի մոտ և դրանցից մեկը վերցնելով՝ սկսեց սաստիկ թափով փոշին մաքրել:

Այստեղ, իբրև զարմանալի բնագիտական պարագա, արժի հի-

շատակել, որ հանկարծակի անակնկալը այն աստիճան հակազդել էր սաստիկ վախին, որ լեզբի ձայնը վերագտել էր իր պաշտոնական ամբողջ խստությունը:

— Եթե կրթահաճեք, տիրուհի՛, պառավ Սելլին մեռնում է,— գլուխը դռներից ներս երկարելով ասաց աղքատանոցի բնակչուհիներից մեկը՝ ահեղիորեն տգեղ և զառամյալ մի պառավ:

— Էհ, հետո՞ ինչ,— զայրացած գոչեց տեսչուհին:— Հո ես չեմ կարող նրան մահից փրկել:

— Իհա՛րկե, իհա՛րկե, տիրուհի, ոչ ոք չի կարող փրկել նրան,— պատասխանեց պառավը:— Նրան այլևս ոչի՛նչ չի օգնի: Ես շատ մահեր եմ տեսել: Ես տեսել եմ մահեր նորածինների և մահեր ուժեղ, հաղթանդամ մարդկանց, հետևաբար լավ գիտեմ, թե երբ է մահը գալիս: Բայց նրա խիղճը ինչ-որ մի բան է տանջում: Երբ նոպան անցնում է,— իսկ դա հազվադեպ է լինում, քանի որ նա արդեն մահվան շեմքին է,— ասում է, որ դուք պետք է անպայման լսեք իրեն: Նա երբեք հանգիստ սրտով չի մեռնի մինչև դուք չգաք, տիրուհի:

Միսիս Քորնին զանազան անեծքներ տեղաց պառավների գլխին, որոնք մեռնել անգամ չեն կարողանում առանց դիտավորյալ կերպով անհանգստացնելու իրենց վերադասներին, և փաթաթվելով մի հաստ շալի մեջ, միստր Բամբլլից խնդրեց այդտեղ մնալ մինչև իր վերադարձը, որպեսզի որևէ արտակարգ բան պատահելու դեպքում իրեն օգնության հասնի: Ապա մեծ դժկամությամբ հետևեց պառավին, ամբողջ ճանապարհին սաստելով ու հանդիմանելով նրան, թե աստիճաններից ինչու էր այդքան դանդաղ բարձրանում, ինչու էր իր հանգիստը խանգարել և այլն:

Տեսչուհու մեկնելուց հետո միստր Բամբլլի վարքը անբացատրելի էր: Երբ սենյակում մենակ մնաց, նա պահարանը բացեց, հաշվեց թեյի գդալները, ձեռքի վրա կշռեց շաքարի ունեխն, ուշադիր զննեց մի արծաթյա կաթնաման՝ համոզվելու համար, թե դա իրոք այդ աղնիվ մետաղից էր: Այս բոլոր հարցերը լուծելուց և գոհացուցիչ արդյունքի հասնելուց հետո հուսովանելով գլխարկը շեղակի դրեց գլխին և, ամենայն լրջությամբ, լրիվ շորս անգամ սեղանի շուրջը պար եկավ: Այս արտառոց ներկայացումը վերջացնելով՝ նա հուսովանելով գլխարկը հանեց գլխից և, մեջքը կրակին դեմ արած, ասես մտովի զբաղվեց այդ ամբողջ իրերի ճշգրիտ ցուցակագրման գործով:

ՔՍԱՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ խոսվում է մի ինչ-որ շատ աննշան նյութի մասին. նա-
կիրճ, բայց գուցե կաբեռ մի գլուխ այս գրքի պատմության մեջ

Մահվան ինչպիսի՜ համապատասխան պատգամավոր էր այդ,
որ վրդովել էր տեսչուհու սենյակի անդորրը: Նրա մարմինը կորացել
էր տարիներե ծանրության տակ, ձեռներն ու ոտները դողդողում էին
հաշմվածությունից: Նրա ծամածռված դեմքը, որի վրա սառել էր
դառնության մի մի հայացք, ավելի նման էր կոշտ մատիտով ուր-
վագծված մի ալյանդակ գծագրի, քան թե բնության ձեռակերտի:

Ավա՛ղ, Բնության ստեղծած դեմքերից որքան քչերն են անխա-
թար մնում իրենց գեղեցկության մեզ երջանկացնելու համար: Աշ-
խարհի հոգսերը, վշտերն ու զրկանքները նրանց սրտերի հետ ալյա-
նդիտում են նաև նրանց չքնաղ կերտվածքը. և միայն այդ հույզերը
ննչելուց և իրենց իշխանությունը ընդմիշտ կորցնելուց հետո է, որ
ցրվում են գորշ ամպերը և պարզվում է երկնքի մակերեսը: Շատ սո-
վորական երեւոյթ է, որ մեռածների դեմքի վրա, նույնիսկ այդ ան-
կենդան ու քարացած վիճակում, հաճախ քնած մահական վաղուց մո-
ռացված արտահայտությունը և նրանց տեսքը հիշեցնի նրանց մատուղ
տարիները: Նրանք այնքան խաղաղ, այնքան անվրդով են դառնում
նորից, որ ովքեր ճանաչում էին նրանց երջանիկ մահկանությունը, եր-
կյուղածության մեջ դադարում են՝ դադարել մոտ և տեսնում են երկնային
հրեշտակը երկրի վրա:

Ալյանդակ պառավը, իր ուղեկցի հանդիմանանքներին ինչ-որ
անորոշ պատասխաններ քրթմնջալով, միջանցքներով քարշ էր գալիս
երերուն քայլերով և հազիվ էր կարողանում աստիճաններով բարձ-
րանալ: Վերջապես, հարկադրված լինելով մի քիչ հանգստանալ, ճրա-
գը տվեց տեսչուհուն և ինքը դանդաղ հետևեց իր աշխույժ վերադա-
սին, որը առույգ քայլերով գնաց հիվանդ կնոջ սենյակը:

Ձեղնահարկի մերկ մի սենյակ էր այդ, որի հեռավոր ծայրում մի
աղոտ լույս էր պլպլում: Մի ուրիշ պառավ հսկում էր անկողնու մոտ,
ծխական դեղագործի աշակերտը, կրակի առաջ կանգնած, սաղի փետ-
րից ատամ-մաքրիչ էր պատրաստում իր համար:

— Ցուրտ գիշեր է, միսիս Քորնի,— ասաց այդ երիտասարդ չեն-
թլմենը, եբ տեսչուհին ներս մտավ:

— Իսկապէս շատ ցուրտ է, սըր,— պատասխանեց տեսչուհին իր շափազանց քաղաքավարի եղանակով, միկնույն ժամանակ գլուխը թեթև խոնարհելով:

— Հարկավոր է ավելի լավորակ ածուխ պահանջել ձեր մատակարարներից,— ասաց դեղագործի փոխանորդը, ժանգոտված ունելիով մի կտոր ածուխ փշրելով կրակի մեջ.— Սրանք ցուրտ գիշերվա հարմար ածուխ չեն:

— Հանձնաժողովն է ընտրել այդ ածուխը, սըր,— պատասխանեց տեսչուհին,— իսկ հանձնաժողովը կարող էր հոգալ առնվազն այն մասին, որ գոնե այդ հարցում բավարարեր մեզ, քանի որ առանց այդ էլ մեր աշխատանքը ծանր է:

Այստեղ խոսակցութիւնը ընդհատվեց հիվանդ կնոջ արձակած խուլ հեծկլտոցով:

— Օհ,— ասաց երիտասարդը՝ դեմքը շրջելով ձայնի կողմը, ասես բոլորովին մոռացած լինել հիվանդին:— Նրա գործը վերջացած է, միսիս Քորնի:

— Իսկապէ՞ս,— հարցրեց տեսչուհին:

— Ինձ շատ մեծ զարմանք կպատճառեր, եթե նա մի քանի ժամ էլ դիմանար,— ասաց դեղագործի աշակերտը՝ ուշադրութիւնը կենտրոնացնելով ատամ-մաքրիչի ծայրը սրելու վրա,— նրա ամբողջ կազմը լրիվ քայքայված է: Ստուգիր, ննջո՞ւմ է, թե ոչ:

Հիվանդապահ կինը կուցալ անկողնու վրա և գլխով դրական նշան արեց:

— Դե՛, ուրեմն, գուցե այդպես էլ շունչը փչի, եթե դուք չալմը կեք,— ասաց երիտասարդը:— Ծրագը դիր հատակին: Այդպես խանգարում է նրան:

Պառավը լույսը դրեց հատակին՝ միաժամանակ գլուխը թափահարելով, ասես կամենալով ականարկել, թե հիվանդը այդքան հեշտությամբ չէր մահանա: Ապա նա նստեց իր նախկին տեղը, մյուս հիվանդապահ պառավի կողքին, որ մինչ այդ վերադարձել էր: Տեսչուհին, սրտնեղած, փաթաթվեց իր շալի մեջ և նստեց մահճակալի ոտքերի մոտ:

Ատամ-մաքրիչը պատրաստելով, դեղագործի աշակերտը կանգնեց կրակի առջև և մոտավորապես տասը րոպե լավ տաքացավ: Ապա, ըստ երևույթին սպասումից ձանձրացած, միսիս Քորնիին բարի գվարճութիւն մաղթեց իր գործի մեջ և անշշուկ դուրս սահեց սենյակից:

Որոշ ժամանակ այսպես լուռ նստելուց հետո երկու պառավները

վեր կացան անկողնու մոտից և, կծկվելով բուխարիկի առաջ, իրենց կմախքացած ձեռքերը դեմ արին՝ կրակին: Բոցը զարհուրելի մի ցուլք գցեց նրանց խորշումած երեսներին և նրանց այլանդակ դեմքերը դարձրեց ավելի սարսափելի, մինչ այս դիրքում նստած ցածրաձայն զրույցում էին:

— Էլի բաներ ասա՞ց իմ գնալուց հետո, Ա՛նի, սիրելիս,— հարցրեց պատգամաբերը:

— Ոչ մի բառ,— պատասխանեց մյուսը:— Որոշ ժամանակ նա թևերը փետեց, բայց ես նրա ձեռքերը ամուր բռնեցի, և նա շուտով թուլացավ: Բավականին հյուծված է, հետևաբար, կարողացա հեշտությամբ զսպել նրան: Համեմատած իմ տարիքին, այդքան էլ տկար չեմ, չնայած աղքատանոցի օրաբաժնով եմ սնվում: Ո՛չ, ո՛չ, այդքան էլ տկար չեմ:

— Իսկ նա խմե՞ց այն տաք գինին, որ բժիշկը կարգադրել էր,— հարցրեց առաջինը:

— Աշխատեցի մի կերպ նրա բերանը լցնել,— պատասխանեց մյուսը,— բայց ատամները պինդ սեղմված էին, և ըմպանակը այնքան ամուր էր պահել, որ հաղիվ կարողացա ետ վերցնել: Հետևաբար, ինքս խմեցի այդ և այժմ ինձ լավ կադդուրված եմ զգում:

Վստահ լինելու համար, որ ոչ ոք չի հետևում իրենց խոսակցու, թյանը, երկու վճուկանման պառավները ուշադիր իրենց շուրջը նայեցին, ապա, ավելի կծկվելով կրակի մոտ, լիաթոք ծիծաղեցին:

— Հիշում եմ այն օրերը,— ասաց առաջին խոսողը,— երբ նա նույն ձևով էր վերաբերվում և նշնուհետև զվարճանում էր իր արածով:

— Այդպես է,— հաստատեց մյուսը,— զվարթ սիրտ ուներ նա: Որքա՛ն շնորհալի ձևով թաղման էր պատրաստում այն բազմաթիվ գեղեցիկ դիակները, կարծես թե գեղեցիկ մոմարձանների էր վերածում նրանց: Ես իմ տկար աչքերով տեսել և այս զառամած ձեռքերով շոշափել եմ այդ դիակները, որովհետև շատ անգամներ օգնել եմ նրան:

Խոսելիս պառավը դողդոջուն մատները հրճվալից թափ տվեց իր քթի առաջ և գրպանը քրքրելով, այնտեղից դուրս բերեց երկար տարիների գործածությունից գունաթափված մի թիթեղյա քթախոտի տուփ: Զրուցակցի մեկնած ափի մեջ մի պտղունց քթախոտ դնելով և մի քիչ էլ ինքը վերցնելով, տուփը վերադարձրեց իր տեղը: Մինչդեռ նրանք այսպես զբաղված էին, տեսչուհին, որն անհամբեր սպա-

սել էր մահամերձ կնոջ սթափվելուն, գնաց նրանց մոտ և խստորեն հարցրեց, թե ինքը, վերջ ի վերջո, որքան պետք է սպասեր:

— Երկար չեք սպասի, տիրուհի,— պատասխանեց երկրորդ կինը, նայելով նրա դեմքին:— Մեզնից ոչ մեկը երկար չի սպասելու մահվան: Համբերութ՞յուն, համբերութ՞յուն: Մահը շուտով բոլորիս էլ կտանի:

— Զառանցանքներդ դադարեցրու, հիմա՛ր,— սաստեց տեսչուհին:— Մա՛րթա, ասա՛ ինձ, նա ուրիշ ժամանակ էլ այդպես եղե՞լ է:

— Հաճախ էր լինում,— պատասխանեց առաջին կինը:

— Էլ երբեք չի լինի,— ավելացրեց երկրորդը,— այսինքն՝ նա էլ երբեք չի զարթնի. նա կզարթնի միայն մեկ անգամ, և այն էլ տիրուհի, իմացեք, շատ կարճ ժամանակով:

— Երկար, թե կարճ,— ասաց տեսչուհին չափազանց զայրացած,— միևնույնն է, նա ինձ այստեղ չի գտնի. երկուսդ էլ դգույշ կացեք, մեկ էլ այդպիսի հիմար բաների համար ինձ չանհանգստացնեք: Իմ պարտականության մեջ չի մտնում աղքատանոցում բնակվող բոլոր պառավների մահվանը ներկա գտնվել. լա՛վ հիշեցեք այդ, լկտի, անպատկառ վհուկներ: Եթե փորձեք կրկին անգամ ինձ խաբել, ձեզ շուտով կբուժեմ այդ տկարութ՞յունից, համոզված եղեք:

Նա մեծ քայլերով դուրս էր գնում սենյակից, երբ երկու պառավները, որոնք դեպի անկողինն էին շրջվել, ճշացին, որի պատճառով նա ետ նայեց: Հիվանդը ուղղաձիգ նստել էր անկողնու մեջ՝ ձեռքերը դեպի նրանց կողմը երկարելով:

— Ո՞վ է,— հարցրեց նա խուլ ձայնով:

— Հանգի՛ստ, հանգի՛ստ,— ասաց պառավներից մեկը, թեքվելով հիվանդի վրա:— Պառկի՛ր, պառկի՛ր:

— Էլ երբեք ողջ վիճակում չեմ պառկի,— դժվարութ՞յամբ ասաց կինը:— Ես պետք է պատմեմ նրան, ես անպայման պետք է պատմեմ նրան: Ե՛կ այստեղ: Ավելի՛ մոտեցիր: Թո՛ւյլ տուր քո ականջին շըընջամ:

Նա տեսչուհու թևից պինդ բռնեց և, նրան հարկադրաբար նստեցնելով անկողնու մոտ գտնվող մի աթոռի, ուզում էր խոսել, երբ շուրջը նայելով նկատեց երկու պառավներին, որոնք, հակված դեպի առաջ ունկնդրելու պատրաստ դիրքով, անհամբեր սպասում էին:

— Հեռացրո՛ւ նրանց այստեղից,— ասաց կինը նվաղկոտ ձայնով,— շտապի՛ր, շտապի՛ր, շտապի՛ր:

Այս արտահայտութեան վրա երկու վճռականման պառաւմները սկսեցին աղիւրորմ ողբալ, ասելով, թե խեղճը այնքան էր գիտակցութեամբ կորցրել, որ անգամ իր ամենաճշմարիտ բարեկամներին չի ճանաչում, և թե նրանք ոչ մի դէպքում իրենց ընկերուհուն մենակ չեն թողնի. բայց տեսչուհին նրանց դուրս հրեց սենյակից և դուռը ամուր ծածկելով՝ վերադարձավ անկողնու մոտ: Պառաւմները, դուրս արվելուց հետո, փոխեցին իրենց խոսելու եղանակը և բանալու անցքից բղավեցին, թէ պառաւ Սեւին հարբած է, մի բան, որ այնքան էլ անհավանական չէր, քանի որ, ի լրացումն դեղագրքո՞ծի դուրս դրած ափիոնի շափաւոր քանակի, նրա վրա մեծապէս ազդել էր նաև ջրախառն ջինի վերջին բաժինը, որով բարեսրտութեամբ և գաղտնորեն նրան հշուրասիրել էին հենց իրենք՝ արժանավոր պառաւ լեղինները:

— Այժմ ի՛նձ լսիր,— բարձրաձայն ասաց մահամբրձ կինը, ասես մեծ ձիգ գործադրելով արծարծելու համար իր մեջ հանգչող կյանքի վերջին կայծը:— Այս միեւնույն սենյակում, այս միեւնույն անկողնու մեջ ես ժամանակին խնամեցի մի ինչ-որ սիրուն, դեռատի կնոջ, որ աղքատանոց բերվեց երկար քայլելուց ճաքճքված ոտքերով, ամբողջապէս փոշեթաթախ և արյունլիւ: Նա ծնեց մի երեխա ու մահացավ: Հապա հիշեմ, թե այդ որ տարին էր:

— Ոչինչ թե որ տարին էր,— ասաց անհամբեր ունկնդիրը,— ի՞նչ պատահեց նրա հետ:

— Ա՛հ,— միմնջաց հիվանդ կինը դարձյալ խոսքի կապը կորցնելով:— Ինչ պատահեց նրա հետ. ե՛ս գիտեմ, թե ինչ պատահեց,— ճշաց նա վայրագորեն տեղից-վեր թռչելով: Նրա դեմքը շառագունած էր, և աչքերը կարծես իրենց ակնակապիճներից դուրս էին պրծնում:— Ես կողոպտեցի նրան, այո՛, ես կողոպտեցի նրան: Նրա դիակը դեռ չէր սառել, հավատացնում եմ, նրա դիակը դեռեւս չէր սառել, երբ ես գողացա այդ:

— Ի՞նչ գողացար, ի սեր աստծո, — դրսից օգնութեուն կանչելու շարժուձևով ճշաց տեսչուհին:

— Այդ բանը,— պատասխանեց կինը՝ ձեռքով մշուսի բերանը ծածկելով,— նրա միակ ունեցվածքը: Նրան հանդերձանք էր հարկավոր ցրտից պատասպարվելու և սնունդ՝ քաղցից չմեռնելու համար, բայց նա այդ պահել էր իր ծոցում անձեռնմխելի ու ապահով: Դա ոսկի էր, հավատացե՛ք: Շքեղ ոսկի, որ կարող էր նրան մահից փրկել:

— Ոսկի՛,— արձագանքեց տեսչուհին, անձկութեամբ թեքվելով

կնոջ վրա, երբ նա նորից ընկավ բարձին:— Շարունակի՛ր, շարունակի՛ր, հետո՛: Ո՞վ էր այդ կինը: Ե՞րբ պատահեց:

— Նա ինձ հանձնարարեց, որ ապահով պահեմ այդ,— պատասխանեց մահամերձը հեկեկալով,— և վստահեց ինձ՝ որպես իր մոտ գտնվող միակ կնոջը: Առաջին իսկ պահին, երբ նա ցույց տվեց այդ իրը՝ կախված իր վզից, ես մտքումս որոշեցի կողոպտել նրան: Եվ երեսույթի մահվան մեղքն էլ գուցե իմ վրա է ծանրանում: Նրանք խեղճ մանկիկի հետ ավելի լավ կվերաբերվեին, եթե մանրամասնություններն իմանային:

— Ի՞նչ մանրամասնություններ,— հարցրեց մյուսը:— Խոսի՛ր:

— Տղան քանի մեծանում՝ այնքան էր մոռը նմավում,— առանց այդ հարցին ուշադրություն դարձնելու, մտացիր շարունակեց կինը,— որ նրա դեմքը տեսնելիս երբեք չէի կարողանում անցյալը մոռանալ: Խեղճ աղջիկ, խեղճ աղջիկ: Որքան էլ մանկահասակ էր, և ինչ հեզահամբույր բնավորություն ուներ: Սպասի՛ր, դեռ ավելին կպատմեմ. ես դեռ բոլորը չեմ ասել, մի՞թե ասել եմ:

— Հետո՞, հետո՞,— բառերը լավ լսելու համար գլուխը հակելով ասաց տեսչուհին, քանի որ մահամերձ կնոջ ձայնը գնալով նվաղում էր:— Շտապի՛ր, այլապես գուցե արդեն ուշ կլինի:

— Երբ մահվան առաջին արհամիրքը համակեց նրան,— առաջվանից ավելի սաստիկ ճիգ գործադրելով ասաց կինը,— մայրը շնչաց իմ ականջին, որ եթե մանկիկը ողջ ծնվեր ու մեծանար, գուցե կգար ժամանակ, երբ իր խեղճ մոր անունը այնքան էլ անպատվություն չէր բերի իրեն: «Եվ, ո՞վ բարեգութ աստված», վտիտ ձեռքերը բարձրացնելով ասաց նա, «տղա լինի, թե աղջիկ, դու այս ալեկոծ աշխարհում բարեկամներ գտիր նրա համար և քո ողորմածությամբ օգնության հասիր իր բախտին թողնված անտեր ու անտիրական մի երեսխայի»:

— Իսկ տղայի անո՞նը,— հարցրեց տեսչուհին:

— Նրան անվանեցին Օլիվեր,— պատասխանեց կինը հազիվ լսելի ձայնով:— Բայց այն ոսկին, որ ես գողացա...

— Այո՛, այո՛, ի՞նչ էր այդ ոսկին,— ճշաց մյուսը:

Պատասխանը իմանալու համար նա անձկությամբ թեքվեց կնոջ վրա, բայց հանկարձ բնազդաբար ետ քաշվեց, երբ հիվանդը մեծ դժվարությամբ ու դանդաղորեն մի անգամ էլ նստած դիրք ընդունեց, երկու ձեռքով պինդ բռնեց ծածկոցը, կոկորդի միջից ինչ-որ խառնակ ձախներ արձակեց և անկենդան ընկավ անկողնու վրա:

— Արդեն քարացել է,— ներս շտապելով ասաց պառավներին մեկը, հենց որ դուռը բացվեց:

— Եվ այդ բոլորից հետո նա ոչինչ էլ չասաց,— վրա բերեց տեսչուհին, անտարբերությամբ դուրս գալով սենյակից:

Երկու վհուկանման պառավները, ըստ երևույթին չափից դուրս զբաղված լինելով իրենց ահավոր պարտականությունների նախապատրաստությամբ, ոչ մի պատասխան չտվեցին նրան: Մնալով մենակ, նրանք գիշակերների նման սկսեցին պտտվել դիակի շուրջը:

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ այս պատմությունը նորից անդադառնում է միստր Ֆեգինին և նրա խմբին

Երբ գավառի աղքատանոցում՝ տեղի էին ունենում այս դեպքերը, միստր Ֆեգինը իր հնամենի որջում,— այն միևնույն որջը, որտեղից աղջիկը Օլիվերին տարել էր միստր Սայքսի բնակարանը,— անհրապույր ու միացող մի կրակի առջև նստած, խորհրդածում էր: Մնկների վրա կար մի փոքր, որով, ըստ երևույթին, նա աշխատել էր կրակը բորբոքել, բայց խորասուզվելով մտքերի մեջ, թևերը ծալել էր դրանց վրա, կղակը հենել բթամատներին և սևեռում հայացքով ու մտացիք՝ կրակարանի ժանգոտված ձողերին էր նայում:

Նրա հետևում գտնվող մի սեղանի՝ շուրջ նստել էին Հնարամիտ Ստահակը, Վարպետ Չարլզ Բեյթսը և միստր Չիթլինգը՝ լուրջ զբաղված թղթախաղով, որը Ստահակի խարդախությամբ միշտ էլ կատարվում էր ի վնաս Վարպետ Բեյթսի և միստր Չիթլինգի: Հնարամիտ Ստահակի դեմքը, որ միշտ զարմանալիորեն ուշիմ արտահայտություն ուներ, այժմ դարձել էր առավել ևս հետաքրքիր: Նա լարված ուշադրությամբ հետևում էր խաղին և, ամեն հարմար առիթով ուսումնասիրելով միստր Չիթլինգի թղթերը, իր խաղը դասավորում էր համաձայն նրա թղթերի վրա կատարած ուսումնասիրության արդյունքների: Եղանակը ցուրտ էր, և Ստահակը, ըստ իր սովորության, ներսում էլ գլխարկով էր նստած: Շարունակ ատամների արանքում պահած կալն ծխամորճը, նա բերնից հեռացնում էր միայն այն ժամանակ,

երբ թարմանալու համար անհրաժեշտ էր համարում դնել ինչ-որ շշի, որը խմբի գործը դյուրացնելու նպատակով դրված էր սեղանին՝ ջրախառն ջինով պատրաստ:

Վարպետ Բեյթսը նույնպես ուշադիր հետևում էր խաղին, բայց ավելի դյուրագրգիռ լինելով, քան թե իր տաղանդավոր ընկերը, նկատելի կերպով ավելի հաճախ էր դիմում ջրախառն ջինին, բացի այդ, այնպիսի կատակներ ու անպատշաճ ակնարկություններ էր անում, որ բոլորովին աններելի էր մասնագետ խաղացողի համար: Ստահակը, արգարև, ելնելով Վարպետ Բեյթսի հետ ունեցած իր սերտ բարեկամության իրավունքներից, բազմաթիվ անգամներ լուրջ նկատողություն արեց նրա անվայել վարմունքի համար, բայց այդ բոլորը նա լսեց մեծ բարեհազուրկամբ և պարզապես չընկերոջն առաց, թե նա կարող էր «կորչել» կամ գլուխը կոխել տոպրակի մեջ, և նման այլևայլ սրահոսություններ, որոնց հաջող օգտագործումը մեծ հիացմունք էր պատճառում միստր Զիթլինգին: Շատ հետևանշական էր, որ վերջին ջենթլմենը և իր ընկերը անփոփոխ կերպով տանուլ էին տալիս, և այս պարագան ոչ միայն չէր զայրացնում Վարպետ Բեյթսին, այլ, ընդհակառակն, մեծապես ուրախացնում էր նրան, քանի որ ամեն խաղի վերջում նա շոնդալից ծիծաղում էր, հայտարարելով, թե այդպիսի զվարճալի խաղ կյանքումը տեսած չկար:

— Ահա երկու կրկնակ, և խաղն ավարտված է,— շատ խոժոռ դեմքով ասաց միստր Զիթլինգը՝ բաճկոնի գրպանից մի կես կրոնանոց դուրս բերելով:— Քեզ նման մարդ ես երբեք տեսած չկամ, Ջեկ, դու ամեն ինչում հաղթող ես դուրս գալիս: Նույնիսկ, երբ մեր թղթերը չափ են, ես և Չարլիս նորից ոչինչ անել չենք կարողանում:

Արդյոք այդ փառստը, թե այդ պատահալուծության ողբալի ձևը այնպիսի հրճվանք պատճառեցին Չարլի Բեյթսին, որ նա որոտագին լրբջաց և Հրեան, որ մինչ այդ լուռ ու մտառույզ նստած էր կրակի առջև, հարկադրվեց հարցնել, թե ինչ է պատահել:

— Ինչ է պատահել,— բղավեց Չարլիս:— Երանի թե մեզ դիտած լինեիր, Ֆեդին: Խաղի ամբողջ առողության ընթացքում Թոմ Զիթլինգը ոչ մի անգամ չի շահել, մենք երկուսով խաղում էինք Հնաբամտի դեմ:

— Այդպե՛ս, Ինչպե՛ս,— ասաց Հրեան նշանակալից ժպիտով, որից բացահայտ երևում էր, թե նա լավ գիտեր այդ պարտության պատճառը:— Նորի՛ց փորձիր, Թոմ, նորի՛ց փորձիր:

— Ո՛չ, շնորհակալություն, Ֆեդին,— պատասխանեց միստր Զիթ-

լինգը,— արդեն բավական է։ Այդ քո Ստահակ կոչեցյալը այնպիսի բախտ ունի, որ նրան դիմադրել անկարելի է։

— Հա՛, հա՛, սիրելիս,— ծիծաղեց Հրեան,— դու պետք է առաւելոտ շատ վաղ զարթնես, որ կարողանաս Ստահակին հաղթել։

— Առավո՛տ,— ասաց Չարլի Բեյթսը,— դու պետք է քո կոշիկները գիշերվանից հագնես, ամեն մի աչքիդ մի-մի հեռադիտակ դնես և մի հատ էլ ուսիդ կախ տաս, որպեսզի հավասարվես նրա հետ։

Միստր Դոքինգը, իր հասցեին շուայված այս հրաշալի հաճոյախոսությունները ընդունեց շատ փելիսոփայտորեն և առաջարկեց տեղում գտնվող որևէ ջենթլմենի բախար խաղաթղթերով գուշակել, փոխարենը պահանջելով յուրաքանչյուրից մի շիլլինգ։ Տեսնելով, որ կոշիկն ոչ ոք չի արձագանքում, և ծխամորճի ծխախոտը մինչ այդ վերջացած լինելով, նա վերցրեց այն կավճիկ կտորը, որը նրան ծառայել էր որպէս դրամանիշ խաղերը հաշվելու համար, և, տարօրինակորեն զիւ ձայնով տուելով, սկսեց, իբրև զվարճություն, սեղանի վրա նյութեթյան բանտի բնդհանուր հատեկաթիքը գծել։

— Ինչ բթամիտն ես, Թոմ,— ասաց Ստահակը երկարատև լռությունից հետո խոսքն ուղղելով միստր Չիթլինգին։— Ի՞նչ ես կարծում, նա ի՞նչ է մտածում, Ֆեզին։

— Ես ի՞նչ իմանամ, սիրելիս,— պատասխանեց Հրեան, կրակը արծարծելիս շուրջը նայելով։— Դուք ե իր կորուստների մասին է մտածում, կամ մտածում է գավառի այն փոքրիկ մեղաբանի մասին, որ տեղից նոր է եկել, քո կարծիքն ի՞նչ է, սիրելիս։

— Ամենևին,— պատասխանեց Ստահակը, ընդհատելով խոսելու պատրաստ միստր Չիթլինգին։— Իսկ դո՞ւ ինչ կասես, Չարլի։

— Ես կասեի, որ նա բացառիկ ուշադրություն էր դարձնում Բեյցիի վրա,— պատասխանեց Վարպետ Բեյթսը նշանակալից ժպիտով։— Տեսե՛ք, տեսե՛ք, ինչպես է շիկնում։ Օ՛հ, ասովա՛ծ իմ, ի՞նչ ուրախություն է։ Թոմ Չիթլինգը սիրահարված է։ Օ՛հ, Ֆե՛զին, Ֆե՛զին։ Կատարյալ խրախճանք է։

Բուրոսովին հաղթահարված այն մտքից, որ միստր Չիթլինգը այդ քնքուղ զգացմունքի զոհն է դարձել, Վարպետ Բեյթսը իրեն այնպիսի ուժգնությամբ նետեց աթոռին, որ հավասարակշռությունը կորցնելով գլորվեց գետին։ Բայց այդ բուրոսովին չազդեց նրա տրամադրության վրա։ Նա այդպես էլ ամբողջ հասակով մեկ փոված մնաց այնտեղ մինչև դադարեց քրքշալուց, ապա վեր կացավ, նստեց իր տեղն ու սկսեց նորից ծիծաղել։

— Նրան ուշադրութիւն մի՛ դարձնի, սիրելիս,— ասաց Հրեան, միասոր Դոքինզին աչքով անելով և փութսի ծայրով կեղծ դժգոհութեամբ հրելով Վարպետ Բեյթսին։— Բեցը հիանալի աղջիկ է։ Նրան բաց չթողնես, Թոմ։ Նրան բաց չթողնես։

— Այն, ինչ ես ուզում եմ ասել, Ֆեգին,— պատասխանեց միասորը Չիթլինգը, չափից դուրս կարմրելով,— դա այստեղ գտնվողներից ոչ մեկի գործը չէ։

— Իհարկե, — պատասխանեց Հրեան։— Դու Չարլին ուշք մի դարձնի, սիրելիս, դու Չարլին ուշք մի դարձնի։ Բեցին հիանալի աղջիկ է։ Հետևիք նրա խորհուրդներին, Թոմ, և դու մեծ հարստութիւն կդիզես։

— Ես միշտ էլ հետևում եմ նրա խորհուրդներին, — պատասխանեց միասոր Չիթլինգը։— Եթե նրա խորհուրդներին չհետևի, չէի բանտարկվի։ Բայց գործը ձեզ համար բարեհաջող դուրս եկավ, այնպես չէ՞, Ֆեգին։ Վերջ ի վերջո, վեց շաբաթ բանտարկութիւնը ի՛նչ մի մեծ բան է որ։ Ուշ կամ կանուխ՝ մի օր բանտարկելու էի, իսկ դա ինչո՞ւ չլինէր ձմռանը, երբ մարդ այնքան էլ տրամադիր չէ դրսում ման գալու, ճիշտ չէ՞, Ֆեգին։

— Ա՛յ, ինչ խոսք, սիրելիս, — պատասխանեց Հրեան։

— Դու կհամաձայնե՞իր նորից բանտարկվել, Թոմ, — հարցրեց Ստահակը, աչքով անելով Չարլին և Հրեային, — եթե Բեթը այդ վտանգից զերծ լինէր։

— Ես ուզում եմ ասել, որ չպետք է հրաժարվեի, — պատասխանեց Թոմը բարկացած։— Ինձնից բացի ո՞վ այդպիսի բան կասեր, հետաքրքիր է իմանալ։

— Ո՛չ ոք, սիրելիս, — պատասխանեց Հրեան, — բացարձակապես ո՛չ ոք, Թոմ։ Ես քեզնից բացի, ոչ ոքի չեմ ճանաչում, որը սիրահոժար ենթարկվեր այդ պատժին։ Նրանցից և ոչ մեկը այդ բանը չէր անի, սիրելիս։

— Ես կարող էի ազատվել, եթե Բեցի մասին հայտնեի, մի՞թե չէի կարող, Ֆե՛գին, — զայրացած շարունակեց խեղճ թանձրամիտ ապուշը։— Մի խոսք իմ կողմից, և ամեն ինչ վերջացած կլինէր, այնպես չէ՞, Ֆե՛գին։

— Անշո՛ւշտ, սիրելիս, անշո՛ւշտ, — պատասխանեց Հրեան։

— Բայց ես չմատնեցի, այնպես չէ՞, Ֆե՛գին, — շարունակեց հարցեր տեղալ Թոմը մեծ դյուրադարձութեամբ։

— Իհա՛րկե շմատնեցիր,— պատասխանեց Հրեան,— դու շափից դուրս անվեհեր դանվեցիր, շափից դուրս անվեհեր, սիրելիս:

— Գուցե այդպես է,— ասաց Թումը շուրջը նայելով,— եթե այդպես է, էլ ի՞նչ ծիծաղելու բան կա այստեղ, այնպես չէ՞, Ֆե՛գին:

Հրեան, տեսնելով որ միստր Զիթլինգը բավականին բորբոքված է, հավաստիացրեց նրան, որ ոչ մի ծիծաղող չկար, և հաստատելու համար խմբի լրջությունը, նա դիմեց գլխավոր հանցագործ վարպետ Բեյթսին: Չարլիս ուզում էր պատասխանել, որ կյանքում երբեք ավելի լուրջ չէր եղել, երբ կոկորդից այնպիսի որոտագին մի քրքիշ դուրս պրծավ, որ վիրավորված միստր Զիթլինգը, առանց նախապատրաստական արարողության, խոյացավ հանցավորի վրա և նրան հարվածելու համար ձեռքը թափով բարձրացրեց, բայց վարպետ Բեյթսը մի ճարպիկ շարժումով մյուս կողմ ուստնելով, ուժգին հարվածն իջավ դվարթ ծերունի ջննթմենի կրծքի վրա: Հրեան ցնցվեց, երերաց ու հեռապառ ընկրկեց դեպի պատը, մինչդեռ միստր Զիթլինգը, այս բուրրից սաստիկ ահաբեկված, չգիտեր ինչ աներ:

— Ապա՛ լսե՛ք,— ճիշտ փյո պահին գոչեց Ստահակը,— ինչ-որ զանգի ձայն հասավ ականջիս,— և ճրագը վերցնելով՝ անշշուկ վերև բարձրացավ:

Մինչդեռ խումբը մթության մեջ սպասում էր, զանգը անհամբերությամբ նորից հնչեց: Փոքր անց Ստահակը վերստին հայտնվեց և մի ինչ-որ խորհրդավոր բան փսփսաց Ֆեգինի ականջին:

— Ի՛նչ,— գոռաց Հրեան,— առանձի՛ն:

Ստահակը գլխով դրական պատասխան տվեց և, մոմի ցուրքը ձեռքով ստվերելով, Չարլի Բեյթսին նշանացի ու գաղտնաբար հասկացրեց, թե այժմ խեղիատակությունների ժամանակը չէ: Այս բարեկամական պարտականությունը կատարելուց հետո հայացքը սևեռեց Հրեայի դեմքին և սպասեց հրահանգի:

Ծերունին իր դեղին մատները կծեց և մի քանի րոպե խորհրդածեց, նրա դեմքը ամբողջ ժամանակ ջղաձգաբար կծկվում էր, ասես ինչ-որ ահավոր բան էր նախազգում, բայց և խուսափում էր իրողությունն իմանալուց: Վերջապես գլուխը բարձրացրեց.

— Որտե՞ղ է նա,— հարցրեց Հրեան:

Ստահակը, վերևի հարկը մատնացույց անելով, շարժվեց դեպի դուռ:

— Այո՛,— ասաց Հրեան, մունջ հարցին պատասխանելով:—

Առաջնորդի՛ր նրան այստեղ: Հանգի՛ստ կաց, Չարլի: Կամա՛ց, Թոմ: Չբացե՛ք, չբացե՛ք:

Չարլի Բեյթսին և նրա ժամանակավոր հակառակորդին ուղղված այս լակոնական հրահանգը անմիջապես կատարվեց: Նրանք անձայն ու անշշուկ հեռացան այդտեղից, և երբ Ստահակը լույսը ձեռքին ցած իջավ աստիճաններից, նրանց հետքն անգամ չկար: Ստահակին հետևում էր բանվորական կոշտ շապիկով մի մարդ, որը, մի շտապ հայացքով սենյակը զննելուց հետո, պոկեց մի մեծ փաթեթոց, որ քողարկել էր նրա երեսի ներքևի մասը և երևան հանեց ճարտար Թոբի Քրեքիթի հյուծված, անվառ ու մազակալած դեմքը:

— Ինչպե՞ս ես, Ֆեզի,— ասաց այս արժանապատիվը՝ Հրեային գլխով անելով:— Այդ շարժը խցկիր իմ տոպրակի մեջ, Ստահակ, որպեսզի զնալու ժամանակ իմանամ, թե որտեղ է գտնվում. ահա թե ինչպիսի օրի ենք հասել: Դու մի հրաշալի, փոքրիկ ավազակ կդառնաս, բարեկամս, ավելի լավը, քան այս խորամանկ ծերունին:

Այս խոսքերով նա բաճկոնը հանեց, փաթաթեց մեջքի շուրջը և, մի աթոռ քաշելով կրակի մոտ, ոտքերը դրեց բուխարու վանդակորմի վրա:

— Լսի՛ր, Ֆեզի,— վշտահար դեմքով իր երկաբալիզ կոշիկները մատնացույց անելով ասաց նա:— Դու ինքդ գիտես, թե սրանք որ օրվանից ներկի հոտ չեն քաշել, աստված վկա, դրանք այս քանի օրս բոլորովին չեն մաքրվել: Բայց ինչո՞ւ ես ինձ այդպես նայում, բարեկամս: Ամեն ինչ իր ժամանակն ունի: Մինչև չուտեմ ու չխմեմ, գործի մասին չեմ կարող խոսել, հետևաբար, ուտելիք բերեք և թողեք որ իմ սննդի ամբողջ օրվա պակասը հանգիստ լրացնեմ:

Հրեան Ստահակին նշաններով հասկացրեց սեղանին դնել այն ամբողջ ուտելիղենը, որ կար տանը, և նստելով ավազակի դիմաց, սպասեց մինչև նա կբարեհաճեր խոսել:

Սակայն թվում էր, թե Թոբին բոլորովին չէր շտապում խոսակցությունը բացել: Սկզբում Հրեան բավարարվեց միայն համբերությանմբ նրա դեմքը դիտելով, այդ դեմքի արտահայտության մեջ ասես որոնելով նրա հաղորդելիք տեղեկության թելը, բայց իզուր: Նա հոգնած էր ու հյուծված, դեմքը փոշեթաթախ էր և ծածկված մի քանի օրվա մորուքով, բայց բոլորի միջից դարձյալ շողում էր ճարտար Թոբի Քրեքիթի անվորդով ու ինքնագոհ ժպիտը: Հրեան, անհամբերության ծայրահեղ տագնապի մեջ, սկսեց սենյակում ետ ու առաջ քայլել, միա-

Ժամանակ դիտելով ամեն մի պատահ, որ նա բերանն էր դնում: Այդ էլ իզուր: Թոբին ուտում էր, արտաքուստ ձևանալով բացարձակ անտարբեր, և դադարեց ուտելուց միայն այն ժամանակ, երբ այլևս հնարավոր չէր ավելին ուտել: Ապա կարգադրելով, որ Ստահակը դուրս գնա, նա դուռը ծածկեց, մի բաժակ ջրախսոն ըմպելիք պատրաստեց և սկսեց խոսել:

— Նախ և ամենից առաջ, Ֆե՛գի — ասաց Թոբին:

— Լսում եմ, լսում եմ, — ընդհատեց Հրեան, աթոռը ավելի մոտիկ բերելով:

Միստր Քրեքիթը կանգ առավ՝ մի ումպ ջին կուլ տալու, և հայտարարեց թե խմիչքը հրաշալի է: Ապա ոտները բուխարու վրա դնելով այնպես, որ երկաթավիզ կոշիկները համարյա հավասարվեցին իր աչքերի հետ, հանգիստ շարունակեց:

— Նախ և ամենից առաջ, Ֆե՛գի, — ասաց ավազակը, — Բիլլն ինչպե՞ս է:

— Ի՛նչ, — ճշաց Հրեան ընդոստ վեր ցատկելով:

— Վա՛հ, հո չե՞ս ուզում ասել, թե... — սկսեց Թոբին գունատվելով:

— Ասե՛լ, — գոռաց Հրեան, ոտքը կատաղորեն գետնին խփելով: — Որտե՞ղ են նրանք: Սաքսը, տղան, որտե՞ղ են: Որտե՞ղ են եղել: Որտե՞ղ են թաքնված, ինչո՞ւ այստեղ չեն եկել:

— Կողոպուտը ձախողվեց, — նվաղկոտ ձայնով ասաց Թոբին:

— Գիտեմ, — պատասխանեց Հրեան, տագնապով մի օրաթերթ դուրս քաշելով գրպանից: — Հետո՞:

— Մենք սկսեցինք խույս տալ ճեղքելով դաշտերը, ընկնելով խրամատների ու փոսերի մեջ. այդ ժամանակ տղան մեզ հետ էր: Նրանք հետապնդում էին, գրողը տանի, ամբողջ գյուղը ոտքի էր ելել և շները արձակել էին մեզ վրա:

— Իսկ տղա՞ն:

— Բիլլը նրան շալակած, քամու նման սուրում էր: Մենք կանգ առանք, որ նրան առնենք մեր երկուսի միջև, նրա գլուխը կախ ընկավ, և մարմինը սառն էր: Հետապնդողները համարյա հավասարվել էին մեզ, յուրաքանչյուր մարդ պետք է մտածեր իր անձի և կախաղանից խուսափելու մասին: Մենք իրարից բաժանվեցինք՝ լակոտին թողնելով մի փոսի մեջ: Թե նա ողջ է կամ մեռած, ոչինչ չգիտեմ նրա մասին:

Հրեան չսպասեց ավելին լսելու: Բարձրագուշ մի աղաղակ արձակելով և մազերը փեռելով դուրս խուժեց տանից: Մի ականթարթ, և նա արդեն փողոցում էր:

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՍ

Որտեղ հանդես է գալիս խորհրդավոր մի անձնավորություն, և տեղի են ունենում շատ դեպքեր, որոնք սերտորեն կապված են այս պատմության հետ

Մեր Հրեան, Թորի Քրեքիթի տված տեղեկությունից մոլեգնած, խելահեղորեն սուրում էր փողոցներով, բայց հանկարծ նրա ականջին շատ մոտիկ լսվող ինչ-որ կոռքի դժժոց և սարսափահար ճիչը հետիոտն անցորդների, որոնք նկատել էին սպառնացող վտանգը, սթափեցրին նրան, և նա մայթը բարձրացավ: Կենտրոնական պողոտաներից հնարավոր եղածի չափ խուսափելով, և զնալով միայն խուլ փողոցներով ու ամալի նրբուղիներով, նա վերջապես հասավ Մնոու Հիլլ: Այստեղ նա սկսեց առաջվանից նույնիսկ ավելի արագ քայլել մինչև հասավ ինչ-որ գավիթ, ուր, ասես գիտակցելով, որ արդեն իր տարերքումն է, վերագտավ իր սովորական դանդաղ քայլվածքը և թվաց, թե ավելի ազատ է շնչում: Այնտեղ, ուր Մնոու Հիլլը և Հոլբորն Հիլլը միանում են իրար, քաղաքից դուրս գալուց հետո, աջ կողմի վրա, բացվում է մի նեղ և չարագուշակ նրբանցք, որը առաջնորդում է դեպի Սաֆրոն Հիլլ: Այդտեղ գտնվող կեղտոտ խանութներում ցուցադրվում են մեծ քանակությամբ օգտագործված մետաքսյա թաշկինակներ՝ ամեն տեսակի և չափսի, որովհետև գրպանահատներից այդ ապրանքները գնող առևտրականները այստեղ են բնակվում: Հարյուրավոր այդպիսի թաշկինակներ երևում են կախիչների վրա՝ լուսամուտների առաջ, կամ ծածանվում են դրանդիներից. ներսում գտնվող դարակներում դեզեր են կազմված դրանցից: Չնայած Ֆիլդ Լեյնի սահմանները նեղ են, այսուհանդերձ, այդ թաղն ունի իր հատուկ վարսավիրանոցը, սրճարանը, գարեջրատունը և տապակած ձկան մթերանոցը: Ֆիլդ Լեյնը մի առևտրական գաղութ է՝ մանր գողությունների վաճառատեղի, որի այցելուները միայն վաղ առավոտյան և երեկոյան մթնաշաղին հայտնվող լոակյաց վաճառականներ են, որոնք

անխոս ներս ու դուրս անելով, իրենց առուծախը կատարում են ճաշարանների մթին ու ծածուկ սենյակներում կամ գաղտնի առանձնառաններում: Այստեղ հանդերձավաճառը, հնակարկատն ու հնավաճառը ցուցադրում են իրենց ապրանքները, որ մի տեսակ ցուցանակ է հանդիսանում մանր գողերի համար: Այստեղ ոսկորների ու ժանգոտված երկաթի կույտեր և մեծ քանակությամբ բորբոսնած բրդյա ու բամբակյա կտորների դեզեր փշանում ու փտում են կեղտոտ և ծխապատ պահեստներում:

Ահա այդպիսին էր այն վայրը, ուր Հրեան ուղղեց իր քայլերը: Ըստ երևույթին, նա այդ շուկայի դժգույն բնակիչներին քաջ ծանոթ էր, քանի որ նրանցից ովքեր առուծախ անելու նպատակով դռների առջև ուշադիր հսկում էին, գլխով մտերմորեն բարեկցին նրան: Այդ ողջունները նա փոխադարձեց նույն ձևով, բայց որևէ մեկին բացառիկ մոտիկություն ցույց չտվեց, մինչև հասավ նրբուղու հեռավոր ծայրը: Այստեղ նա կանգ առավ և խոսեց ինչ-որ փոքրակազմ առևտրականի հետ, որը իր մարմինը, հնարավոր եղածի չափ, մի երեխայի աթոռի վրա կծկած, պաճենատի դռանը նստած՝ ծխամորճ էր ծխում:

— Բա՛հ, միստր Ֆե՛զին, աչքացավով տառապող մարդը կբուժվեր ձեզ տեսնելով,— ասաց այս հարգելի վաճառականը, պատասխանելով Հրեայի՝ իր առողջության մասին տված հարցին:

— Կարծես թաղում ինչ-որ խառնակություն կար, Լայվլի,— ասաց Ֆեզինը՝ հոնքերը բարձրացնելով և ձեռքերը խաշաձեկելով:

— Ես այդ գանգատը ուրիշ անգամ էլ եմ լսել,— պատասխանեց վաճառականը,— բայց շուտով կհանդարտվի, դուք այդպես չե՞ք զրտնում:

Ֆեզինը գլխով դրական պատասխան տվեց: Ապա Սաֆրոն Հիլլի ուղղությամբ նայելով՝ հարցրեց, թե արդյոք որևէ մեկը կա՞ր այնտեղ այդ գիշեր:

— «Հաշմոցո՞ւմ»,— հարցրեց մարդը:

Հրեան գլխով արեց:

— Տեսնեմ,— ասաց վաճառականը մտածելով:— Այո՛, որքան ես գիտեմ, երևի մի վեց-յոթ հոգի մտան այնտեղ: Բայց չեմ կարծում, որ քո բարեկամը այնտեղ լինի:

— Իսկ Սա՞յքսը,— հուսահատ արտահայտությամբ հարցրեց Հրեան:

— Non istwentus¹, ինչպէս փաստաբաններն են ասում,— պատասխանեց փոքրիկ մարդը, գլուխը թափահարելով և զարմանալիորեն խորամանկ տեսք ընդունելով։— Իմ գծով որևէ վաճառելու բան ունե՞ս այս գիշեր։

— Ոչ մի բան,— ասաց Հրեան հեռանալով։

— «Հաշմոց» ես գնում, Ֆեգին,— հետևից կանչեց փոքրիկ մարդը։— Սպասի՛ր, վատ չէր լինի քեզ հետ մի քանի բաժակ կոնծել։

Բայց քանի որ Հրեան ետ նայեց և ձեռքի յուրահաւուով շարժու՜մով հասկացրեց, թե նախընտրում էր մենակ լինել, և, մանավանդ, քանի որ փոքրիկ մարդը այնքան էլ հեշտությամբ չկարողացավ պոկ՜վել աթոռից, «Հաշմոցը» միառժամանակ զրկված մնաց միստր Լայվ՜լիի ներկայութիւնը վայելելու շնորհից։ Մինչև նա վեր կացավ, Հրեան արդեն անհետացել էր. միստր Լայվլին, հուսալով, թե կարող է նրան տեսնել, ոտքի մատների վրա ապարդշուն կանգնելուց հետո դարձյալ կծկվեց փոքրիկ աթոռին և դիմացի խանութից ինչ՜որ լեզբի հետ գլխի նշանակալից մի շարժում փոխանակելով, որի մեջ կասկածը և անվստահութիւնը բացահայտորեն միախառնված էին, ետ վերցրեց կիսատ թողած ծխամորճը և սկսեց մտախոհ ծխել։

Երեք «Հաշմոցը» կամ ավելի շուտ «Հաշմոցները» հաստատութիւնը այդ անունով էր ծանոթ յուր հաճախորդներին, այն պանդոկն էր, որտեղ արդեն մի անգամ տեսել ենք միստր Սայքսին և իր շանը։ Ֆեգինը վաճառասեղանի առաջ նստած մարդուն միայն նշանակալից գլխով անելով, ուղիղ վերև բարձրացավ, բաց արավ ինչ՜որ սենյակի դուռը, աննկատ ներս սահեց, ձեռքով աչքերը ստվերեց և, ասես հատկապես մեկին որոնելով, մտահոգությամբ նայեց շուրջը։

Սենյակը լուսավորված էր գազի երկու լապտերով։ Լուսամուտները ամուր փակված էին և գունաթափ կարմիր վարագույններով պինդ ծածկված, որպեսզի լույսը դուրս չթափանցի։ Զեղունը սև էր ներկված լապտերների ծխից չփչանալու համար, և ծխախոտի ծուխը այնքան խտացած էր սենյակում, որ ակզբում համարյա անհնար էր որևէ բան զանազանել։ Աստիճանաբար, սակայն, երբ այդ ծխի մի մասը բաց դռնից դուրս հոսեց, նկատելի դարձան երկար սեղանի շուրջը խոնված բազմաթիվ տղամարդկանց ու կանանց գլուխներ։ Այդ սեղանի վերևի ծայրում, իր պաշտոնը բնորոշող փոքրիկ մրճիկը

¹ Աղճատված ձեռ լատինական «non est inventus», արտահայտության, որ նշանակում է՝ «չի գտնված»։ Մ. Թ.

ձեռքին, բազմե՛կ էր նախագահը, իսկ կապտավուն քթով և դեմքը առամնացավի պատճառով փաթաթված մի պրոֆեսիոնալ ջենթլմեն, սենյակի հեռավոր անկյունում ջարդված դաշնամուրի առաջ տիրաբար նստած, որպես նախերգանք, մատներն էր սահեցնում ստեղ-նաշարերի վրայով:

Երբ Ֆեդինը անադմուկ ներս սպրդեց, ամենքը բարձրագույն աղա-ղակներով երգի պատկերներ էին տալիս: Փոթորիկը հանդարտվելուց հետո մի ինչ-որ դեռատի լեզվի խմբին հյուրասիրեց չորս քառյակից բաղկացած մի պարերգով, իսկ նվագակցող ջենթլմենը յուրաքանչյուր քառյակից հետո եղանակը ծայրեծայր նվագեց հնարավոր եղածի չափ բարձրաձայն: Այնուհետև նախագահը ինչ-որ վճիռ արձակեց, և նրա աջ ու ձախ կողմում նստած պրոֆեսիոնալ ջենթլմենները, որոտընդոստ ծափահարությունների տակ, ինքնակամորեն զուգըր-գեցին:

Հետաքրքիր էր դիտել որոշ դեմքեր, որ խմբի միջից զատորոշ-վում էին: Ահա ինքը՝ նախագահը (գինեստան տերը), բիրտ, անտաշ, ծանրամարմին մի մարդ, որ երգերի կատարման ընթացքում աչքերը դեսուդեն էր ուղորդւմ և, այնպիսի ձևացնելով իբրև թե անձնատուր է գլխաճուլթյան, ամեն ինչ տեսնում և սուր ականջներով ամեն բան լսում էր: Նրա կողքին նստած էին երգիչները, որոնք խմբի գովասանք-ներն ընդունում էին պրոֆեսիոնալ անտարբերությամբ, հերթակա-նությամբ վերցնելով իրենց մատուցված տասներկու ջրախառն ըմ-պելիով լիքը բաժակները: Այդ աղմկարար հիացողների դեմքերին որքա՛ն բացահայտ կերպով արտացոլված էր նրանց մեղսալից կյան-քի պատկերը, և ինչպիսի՜ նողկանք էր զգում մարդ, դիտելով այդ դեմքերի գարշելի արտահայտությունը: Խորամանկության, բռտու-թյան ու ստախոսության մարմնացումն էր այդ հարբեցողների ողոր-մելի ոճմակը, որի մի մասը, ավա՛ղ, կանայք էին: Կանայք, որոնց մի քանիսի մոտ, համարյա բո հայացքի տակ հայվելով դեռևս հա-մենում էր վաղեմի թարմության ստվերը. ոմանք բոլորովին կորցրած իրենց սեռի հատկանիշները, նարկայացնում էին ոճրի և գարշելի արարքների կենդանի մի հուշարձան: Մի քանիսը դեռահաս աղջիկ-ներ էին, մյուսները՝ դեռատի կանայք, բայց բոլորը, բոլորը հասու-նության շեմքին հասած ողորմելի արարածներ:

Այս սարսափելի սեսարանը բոլորովին շանհանգստացրեց Ֆե-գինին: Նա միայն հայացքը հետաքրքրությամբ սահեցրեց բոլոր գեմ-բերի վրայով, բայց կարծես չգտավ այն մեկին, որին հասկապես

որոշում էր: Վերջապես հաջողվելով նախագահի աթոռին նստած մարդու ուշադրությունը գրավել, նա ձեռքի թեթև շարժումով դուրս հրավիրեց նրան և ինքն էլ սենյակից դուրս սպորդեց այնպես անշշուկ, ինչպես եկել էր:

— Ինչո՞վ կարող եմ օգտակար լինել ձեզ, միասոր Ֆեզին,— հարցրեց նախագահը՝ նրա հետևից դեպի նախագավիթը գնալիս:— Ձե՞ր՞ք կամենա միանալ զվարճացողների խմբին: Ձեր ներկայությունը ամենքին մեծ ուրախություն կպատճառեր:

Հրեան նեղսրտությամբ գլուխը թափահարեց ու շնչաց.

— Նա այստե՞ղ է:

— Ո՛չ,— պատասխանեց մարդը:

— Իսկ Բարնիից ոչ մի նորություն չկա՞,— հարցրեց Ֆեզինը:

— Ո՛չ մի լուր,— պատասխանեց պանդկապետը, որովհետև այդ նա էր:— Մինչև ամեն ինչ ապահով չլինի, նա տեղից չի շարժվի, վստա՛հ եղիր: Այժմ այդ կողմերը լիքն են հետախույզներով, հետե՛վաբար, եթե նա փորձեր ճանապարհվել, անմիջապես առիթ կտար կասկածի: Բարնիի մասին բոլորովին չմտահոգվես. եթե որևէ վատ բան կատարված լիներ, ես իմացած կլինեի: Ես քեզ հետ գրե՛զ կգամ, որ Բարնին ճիշտ է վարվում: Դու այդ մասին անհոգ կաց:

— Իսկ նա այս գիշեր կլինի՞ր այստեղ,— հարցրեց Հրեան, առաջ՝ վա նման շեշտը նորից դեբանվան վրա դնելով:

— Մոնքսի՞ մասին է խոսքը,— հարցրեց պանդկապետը վարանելով:

— Կամա՞ց,— շնչաց Հրեան:— Այո՞:

— Անշո՛ւտ,— փոքրիկ գրպանից ոսկյա մի ժամացույց հանելով պատասխանեց մարդը:— Նույնիսկ պետք է ավելի շուտ եկած լիներ: Եթե սպասես մի տասը րոպե, կլինի:

— Ո՛չ, ո՛չ,— տագնապով ասաց Հրեան, որը, չնայած շատ էր ցանկանում տեսնել ակնարկված անձնավորությանը, այնուամենայնիվ, ուրախ էր նրա բացակայության համար:— Հայտնի՛ր, որ ես եկա իրեն տեսնելու, թող այս գիշեր անպայման գա ինձ մոտ: Բայց ո՛չ, ասա թող վաղը գա: Քանի որ այստեղ չէ, վաղն էլ ուշ չի լինի:

— Լա՛վ,— ասաց մարդը,— էլ բան չունե՞ս ասելու:

— Ոչ մի բան առայժմ,— ասաց Հրեան աստիճաններով իջնելիս:

— Լսի՛ր,— բազրիքների վրայից կռանալով և խոպտա փսփսալով ասաց մյուսը. սա ամենահարմար ժամանակն էր համախոհին մատ-

նելու— Յիլ Բարքերը ինձ մոտ է, և այնքան հարբած վիճակում, որ նույնիսկ ուզածդ մանուկը կարող է բռնել նրան։

— Ա՜հ, Բայց Յիլ Բարքերի ժամանակը դեռ չի եկել,— ասաց Հրեան վեր նայելով։— Յիլի համար ավելի կարևոր բան կա անելու, նախքան մենք կորոշենք ձեռք քաշել նրանից։ Հետևաբար, գնա՛, նորից միացի՛ր խմբին, սիրելիս, և ասա թող զվարճանան Բանի դեռ ապրում են։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Պանդոկապետը նույնպես քրքջաց և վերադարձավ իր հյուրերի մոտ։ Հենց որ Հրեան մենակ մնաց, նրա դեմքը նորից մռայլվեց, և նա սկսեց մտածել։ Փոքր-ինչ խորհրդածելուց հետո մի կառք վարձեց և կառապանին պատվիրեց գնալ Բեթնեյ Գրինի ուղղությամբ։ Միստր Սայքսի բնակարանից մոտավորապես քառորդ մղոն այս կողմը կառքից ցած իշավ և ճանապարհի մնացած քիչ մասը գնաց ոտով։

— Այժմ,— դուռը բախելով քրթմնջաց Հրեան,— եթո այսուեղ ինչ-որ մութ դավ կա, ես այն շուտով երևան կհանեմ, սիրելիս, ոչի՛նչ, որ դու խորամանկ աղջիկ ես։

Տան աշխատողն ասաց, թե նա իր սենյակումն է։ Ֆեզինը անշշուկ սողոսկեց վերև և ներս մտավ առանց նախազգուշացման։ Աղջիկը մենակ էր։ Նա գլուխը դրել էր սեղանին, որի վրա թափվել էին նրա կախ ընկած մազերը։

«Երևի հարբել է,— մտածեց Հրեան պաղարյունությամբ,— կամ գուցե իրեն դժբախտ է զգում»։

Հրեան, այսպես խորհրդածելով, շուտ եկավ դուռը ծածկելու։ Այդ աղմուկը աղջկան սթափեցրեց, և նա գլուխը բարձրացնելով հարցրեց, թե ինչ նորություն կա։

Մինչ Հրեան հաղորդում էր Թոբի Քրեքիթի պատմածները, աղջիկը ուշադրությամբ գննեց ավազակի դեմքը։ Երբ պատմությունը ավարտվեց, նա գլուխը նորից դրեց սեղանին առանց մի բառ ասելու։ Հետո ճրագը ջղաձգաբար դեն հրեց, մեկ-երկու անգամ տենդորին փոխեց դիրքը, ոտքերը քստեց հատակին և դրանով բավականացավ։

Տիրող լռությանից օգտվելով, Հրեան կասկածամտությամբ շուրջը նայեց, ասես Սայքսի գաղտագողի վերադարձած լինելը մատնանշող երևույթներ որոնելով, և ակներևաբար կատարած քննության արդյունքից զոհ՝ երկու-երեք անգամ հազաց և աշխատեց խոսակցության բաց անել, բայց աղջիկը նրա վրա ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց, կարծես թե իր առաջ մի արձան լիներ։ Վերջապես, որոշելով մի

անգամ էլ փորձել, նա ձեռքերը շփեց իրար և շատ հաշտարար տոնով ասաց.

— Քո կարծիքն ի՞նչ է. Բիլլը հիմա որտե՞ղ կլինի, սիրելիս:

Աղջիկը համարյա անհասկանալի ինչ-որ բաներ քրթմնջաց, թե չգիտեմ, և նրա խեղդուկ ձայնից զգացվեց, որ արտասովում է:

— Նույնպես և տղան,— շարունակեց Հրեան, նրա դեմքը տեսնելու համար մեծ ճիգ գործադրելով:— Խե՛ղճ երեխա: Նրան թողել ևս փոսի մեջ: Պատկերացրու, Նե՛նսի, նրա վիճակը:

— Երեխան,— ասաց աղջիկը՝ գլուխը ընդոստ վեր բարձրացնելով,— ավելի հանգիստ է այնտեղ, որտեղ գտնվում է, քան թե մեր մեջ: Եվ եթե Բիլլին որե՛է վտանգ չպատահի, ես կցանկանալի, որ նա հենց այդ փոսի մեջ էլ մահանար, և այնտեղ էլ փտեին նրա մատղաշ ոսկորները:

— Ի՛նչ,— գոռաց Հրեան ղարմանքից քարացած:

— Այո՛, հենց այդպես էլ ցանկանում եմ,— նրա անբթիթ հայացքը փոխադարձելով՝ ասաց աղջիկը,— Ես ուրախ կլինեի, եթե նա հեռանար աչքիցս, և ես համոզվեի, որ նա մեկընդմիջտ ազատվել է այս շրջապատից: Ես նրա ներկայութունը հանդուրժել չեմ կարող: Նրան տեսնելիս ես ատելությամբ եմ լցվում իմ հանդեպ և բռնորդի հանդեպ:

— Հիմարութուն է,— արհամարհանքով ասաց Հրեան:— Դու հարբած ես:

— Ինչպե՛ս,— ասաց աղջիկը հառնացած:— Այդ քո՛ մեղքը չէ, եթե հարբած չեմ: Եթե կարողանայիր քո կամքը պարտադրել, դու միշտ էլ կցանկանայիր ինձ այդ վիճակում տեսնել, բացառությամբ այսօրվա: Այժմ այդ սովորույթը քեզ դուր չի գալիս, այդպես չէ՞:

— Ո՛չ,— կատաղած գոռաց Հրեան:— Դուր չի գալիս:

— Ուրեմն, փոխիր այն,— ասաց աղջիկը քթշաղով:

— Փոխե՛լ,— բացականչեց Հրեան՝ գիշերվա մտահոգության և ազդեալ անախկնալ կամակորոթյան պատճառով բուրդովին համբերութունը կորցրած:— Այո՛, ես կփոխեմ այդ, ես անպայման կփոխեմ այդ, փշացածի մեկը: Լսի՛ր, ի՛նձ լսիր: Դու շատ լավ գիտես, որ բավական է ինձ համար ընդամենը վեց բառ արտասանել, և Սալքսը խելդամահ կլինի: Այդ այնքան ապահով բան է, որքան եթե ես այժմ մատնեիրս մեջ սեղմի նրա ցլակերպ վիզը: Եթե նա վերադառնա առաջին այնտեղ թողնելով, եթե նա վտանգից ազատվի և տղան ինձ չհանձնի ողջ, թե մեռած վիճակում, դու ինքդ պետք է սպանես նրան,

եթե չես ուզում, որ նա ընկնի Զեկ Քեչի¹ ձեռքը: Սպանի՛ր նրան, հենց որ ոտքը այս տան շեմքին կդնի, այլապես, հետո շատ ուշ կլինի, իմացի՛ր:

— Ինչե՛ր եմ լսում,— ականա ճշաց աղջիկը:

— Ինչե՛ր ես լսում,— կրկնեց Ֆեգինը զայրույթից գլուխը կորցրած:— Ծրբ այդ տղան ինձ համար արժե հարյուրավոր ֆունտեր, հիմա՞ր եմ, ինչ է, որ կորցնեմ այն բոլորը, որ բախտը գցել է իմ ճանապարհին, կամ զոհ գնամ մի խումբ հարբածների քմահաճույքին, որոնց կարող եմ ոչնչացնել իմ մատի մի շարժումով: Եվ ես շղթայված լինեմ իսկական մի սատանայի, որը միայն կտակն է պահանջում, և ի զորու է աւանելու...

Ծերը հուզմունքից հեռավո՛ր կակազեց և հարմար բառը գտնելու համար մի րոպե կանգ առավ, բայց հենց այդ րոպեին անդրադառնալով իր արածին, իսկույն կասեցրեց իր զայրույթի հորձանքը և փոխեց իր ամբողջ վարվելակերպը: Բռունցք կազմած ձեռքերը, որ օդն էին հարվածում, հանկարծ թուլացան, լայն բացված աչքերը կորցրին իրենց փայլը, զայրույթից կուպտած դեմքը գունաթափվեց, և ծերունին, կծկվելով մի աթոռի վրա, սկսեց սարսափից դողալ, մտածելով, թե գուցե իր իսկ բերանով բացահայտել էր մի ինչ-որ թաքնված սրիկայութուն: Կարճ լռությունից հետո, համարձակություն ձեռք բերելով, շուտ եկավ և իր զրուցակցին նայեց: Աղջիկը նստած էր նույն անտարբեր և մտացրիվ վիճակով, ինչպես նրան գտել էր, երբ առանց զգուշացման ներս էր մտել: Այս երևույթը Հրեային մի քիչ սրտապընդեց, բայց առավել ևս վստահ լինելու համար, որ նա չէր օգտվել իր անզգույշ արտահայտություններից, և իր սովորական ձայնով կռկոաց.

— Նե՛նսի, սիրելի՛ս, դու իմ ասածները լսեցի՞ր, սիրելի՛ս:

— Կավ կանեիր հիմա ինձ շանհանգստացնելի, Ֆեգին,— գլուխը ծանրորեն բարձրացնելով պատասխանեց աղջիկը:— Եթե Բիլը այս անգամ ոչինչ չի արել քեզ համար, ուրիշ անգամ կանի: Նա շատ անգամ է ծառայել քեզ, և նորից կծառայի, եթե կարողանա, իսկ եթե հնարավոր չեղավ, չի անի. հետևաբար, էլ չխոսենք այդ մասին:

— Իսկ այն տղան, սիրելիս,— ասաց Հրեան ջղաքրզուովյամբ ձեռքերի ափերը շփելով:

— Տղան էլ մյուսների նման պետք է թողնվի իր բախտին,— իսկույն վրա տվեց Նենսին:— Նորից եմ կրկնում. երանի նա մեռած լիներ և միանգամից ընդմիշտ զերծ որևէ վտանգի ենթարկվելու կամ

¹ Նշանավոր դահիճ Ստյոպանների ժամանակ:

քո ձեռքն ընկնելու՝ դժբախտությունից, եթե անշուշտ Բիլլի գլխին որևէ փորձանք չի եկել: Իսկ եթե Թոբին կարողացել է ծլկել, ինչ խոսք, որ Բիլլը նույնպես ապահով կլինի, որովհետև բոլոր դեպքերում նա երկու Թոբի արժի:

— Իսկ այն նյութի շուրջը, որ խոսում էի, սիրելիս,— ծակող հայացքը աղջկա վրա հառելով՝ նկատեց Հրեան:

— Եթե ուզում ես, որ ես քեզ համար որևէ բան անեմ, Ֆեֆին, դու պետք է բոլորը նորից ծայրեծայր կրկնես,— ասաց Նենսին:— Բայց ավելի լավ կլինեիր այդ բանը թողնելիք վաղվան: Մի րոպե կարծես միտքս պայծառացել էր, բայց այժմ նորից մշուշվեց:

Ֆեգինը մի քանի այլ հարցեր էլ տվեց, այդ միևնույն նպատակը հետապնդող, հաստատելու համար, թե արդյոք աղջիկը ուշադրություն դարձրե՞լ էր իր անզգույշ ակնարկներին, բայց իր զրուցակիցը այնքան անմիջականորեն պատասխանեց դրանց և իր որոնող հայացքի տակ մնաց այնքան անվրդով, որ Հրեան, ինչպես սկզբում ենթադրել էր, համոզվեց, թե նա հարբած է: Նենսիի, ինչպես նաև Հրեայի տնօրինության տակ դտնվող մյուս բոլոր կին աշակերտների մոտ ըմպելիքի նկատմամբ մեծ տկարություն գոյություն ունեւր, և այդ տկարությունը վաղ հասակում ավելի շուտ քաջալերվել էր, քան թե այն բուժելու համար որևէ ճիգ էր գործադրվել: Նրա անխնամ տեսքը և ջինսի սուր հոտը, որ տարածված էր սենյակում, վկայում էին այն մասին, թե Հրեայի ենթադրությունը համապատասխանում էր ճշմարտությանը: Իսկ երբ զանազան ներմղումների ազդեցության տակ նա սկսեց մերթ արտասվել, մերթ բացականչել «վանի՜ր հուսահատությունը», և դատողություններ անել այն մասին, թե ինչ նշանակություն ունեն վեճերը, եթե մի լեզի կամ ջենթլմեն երջանիկ է, միստր Ֆեգինը, որն այս հարցում բավականին փորձ ունեւր, մեծ գոհունակությամբ տեսավ, որ աղջիկը արդարև չափազանց հարբած էր:

Այսպես, ծեր Հրեան, իր ամբողջ իմացածը աղջկան հաղորդելուց և սեփական աչքերով տեսնելուց հետո, որ Սայքսը թաքուն չի վերադարձել, գնաց տուն: Նրա դեռատի ընկերուհին, գլուխը սեղանին դրած, արդեն քնել էր:

Գիշերվա ժամը տասնմեկն էր: Երկինքը մուսյլ էր, և եղանակը սաստիկ ցուրտ: հաճաքար, ծերը այնքան էլ մեծ ցանկություն չունեցավ դես-դեն թրեւելու: Ցրտաշունչ քամին ասես փողոցներից սրբել էր անցորդներին, ինչպես սրբել էր ցեխն ու փոշին, քանի որ դրսում շատ քիչ մարդիկ կային, և այդ քշերն էլ, ըստ երևույթին, շտապում

էին իրենց տները: Այսուհանդերձ, քամու ուղղութիւնը բարենպաստ էր Հրեայի համար, և շնայած նա դողդողում ու սարսռում էր, այնուամենայնիվ, յուրաքանչյուր հողմակոծութիւն թիկունքից հարվածելով՝ նրան բոտորեն դեպի առաջ էր մղում:

Նա հասել էր իրենց փողոցի անկյունը և արդեն գրպանի մեջ դռան բանալին էր որոնում, երբ ինչ-որ սև ստվեր, թանձր խավարի մեջ թաղված մի շենքի մոտքից դուրս սահելով, անցավ փողոցի հանդիպակաց կողմը և աննկատ նրան մոտեցավ:

— Ֆե՛գին, — շնչաց մի ձայն նրա ականջին շատ մոտիկ:

— Ա՛հ, — ասաց Հրեան՝ իսկույն շուռ գալով, — այդ դու...

— Այո՛, — ընդմիջեց անծանոթը: — Երկու ժամ է, ինչ թափառում եմ այստեղ: Այդ ո՞ր գրողի ծոցն էիր գնացել:

— Քո գործով էի զբաղված, սիրելի՛ս, — պատասխանեց Հրեան, շփոթված նայելով իր գրուցակցին և քայլերը դանդաղեցնելով: — Ամբողջ գիշերը քո գործով էի զբաղված:

— Օ՛հ, իհա՛րկե, — քմծիծաղ տվեց անծանոթը: — Իսկ ի՞նչ դուրս եկավ դրանից:

— Ո՛չ մի լավ բան, — պատասխանեց Հրեան:

— Զլինի՞ր թե որե՛է վատ բան է պատահել, — հանկարծ կանգ առնելով և սարսափած նրան նայելով ասաց անծանոթը:

Հրեան գլուխը թափահարեց և պատրաստվում էր պատասխանել, երբ անծանոթը, ընդհատելով նրան, մատնացույց արեց տունը, ուր այդ միջոցին հասել էին, և նկատեց, որ ավելի լավ կլիներ, եթե նա իր ասելիքը մի փակ տեղ ասեր, քանի որ դրսում երկար մնալով իր արյունը սառել էր երակներում, և քսմին թափանցում էր մինչև ոսկորները:

Այնպես էր երևում, որ Ֆեգինը բոլորովին տրամադիր չէր այդ ուշ ժամին հչուր ընդունելու, և արդարև ինչ-որ բաներ էլ քրթմնջաց կրակ շունենալու մասին, բայց երբ տեսավ, որ գրուցակիցը համառորեն պնդում է իր տեսակետը, դուռը բաց արեց և խնդրեց անաղմուկ ծածկել, մինչ ինքը կգնար մոմ բերելու:

— Այստեղ գերեզմանային մթութիւն է տիրում, — ասաց անծանոթը՝ դժվարութեամբ մի քանի քայլ առաջանալով: — Շտապի՛ր:

— Դուռը ծածկի՛ր, — շնչաց Ֆեգինը միջանցքի մյուս ծայրից: Երբ նա խոսում էր, դուռը մեծ աղմուկով փակվեց:

— Այդ ի՛մ մեղքը չէր, — ասաց անծանոթը մթան մեջ խարխալելով: — Քամին արեց, կամ ինքն իրեն փակվեց, մեկնումեկը դրան:

ցից: Լույսը շուտ հասցրու, թե չէ մի բանի դիպչելով գլուխս կփշրեմ այս անիծյալ որջում:

Ֆեզինը խոհանոցի աստիճաններով զգուշությամբ իջավ ցած: Փոքր անց վերադարձավ վառված մոմը ձեռքին և անժանոթին տեղեկացրեց, որ Թոբի Քրեքիթը քնած էր շենքի հետևի մասում՝ ներքնահարկի սենյակում, իսկ տղաները՝ սուղեի սենյակում: Ապա նշանով հասկացնելով, որ իրեն հետևի, սկսեց աստիճաններով վեր բարձրանալ:

— Այն մի քանի խոսքերը, որ փոխանակելու ենք, կարող ենք այստեղ փոխանակել, սիրելի՛ս,— առաջին հարկի սենյակներից մեկի դուռը բացելով ասաց Հրեան,— և որովհետև փեղկերի վրա ծակեր կան, և մենք միշտ զգուշանում ենք մեր հարևաններից, հետևաբար մոմը կդնենք աստիճանների վրա, ահա՛ այստեղ:

Ապա Հրեան կռնալով մոմը դրեց երկրորդ հարկը տանող աստիճանների վրա, որոնք դուռն ճիշտ դիմացն էին գտնվում, և անժանոթին սենյակ առաջնորդեց: Սենյակում ոչ մի շարժական իր չկար, բացառությամբ մի ջարդված բազկաթոռի և հին ու անժածկույթ մի բազմոցի: Անժանոթը հենց այս բազմոցի վրա էլ նստեց հոգնաբեկ, իսկ Հրեան, բազկաթոռը մոտեցնելով, նստեց ուղիղ նրա դիմաց: Դուռը կիսով չափ բաց լինելու պատճառով սենյակը լրիվ մթության մեջ չէր, իսկ աստիճանների վրա զետեղված մոմը աղոտ ցուր էր պցում հանդիպակաց պատին:

Նրանք բավական ժամանակ խոսեցին շշուկով: Թեև ոչինչ չէր հասկացվում, բացառությամբ մի քանի կցկտուր բառերի, այնուամենայնիվ, որևէ ունկնդրողի համար պարզ կլինեիր, որ Ֆեզինը անժանոթի կողմից իրեն ուղղված ինչ-որ դիտողությունների դեմ պաշտպանողական դիրք էր ընդունել, և որ անժանոթը բավականին ջղագրգռված վիճակումն էր: Մոտ տասնհինգ րոպե կամ գուցե ավելի երկար շշուկով խոսելուց հետո, Մոնքսը,— այսպես էր անվանել Հրեան անժանոթին խոսակցության ընթացքում,— ձայնը բարձրացնելով ասաց.

— Քեզ նորից եմ ասում, վատ էր ծրագրված: Տղային ինչո՞ւ չպահեցիր հենց այստեղ, մյուսների մոտ, և նրանից միանգամից չպատրաստեցիր ստոր և գծուծ մի գրպանահատ:

— Մի սրա՛ն լսեք,— բացականչեց Հրեան՝ ուսերը թոթվելով:

— Ի՞նչ է, ուզում ես ասել՝ չէ՞ր կարող, եթե կամենայիր,— խստությամբ հարցրեց Մոնքսը:— Մի՞թե տասնյակ անգամների այդպես չես արել ուրիշ տղաների: Եթե առավելագույնը մի տարի համ-

բերած լինելի, չէի՞ր կարող այնպես անել, որ նա դատապարտվեր և ապահով կերպով թագաւորութեան սահմաններից դուրս աքսորվեր, գուցե նույնիսկ ցմա՛հ:

— Իսկ այդ ո՞ւմ կարող էր նպաստած լինել, սիրելիս,— հեղո-
րեն հարցրից Հրեան:

— Ինձ,— պատասխանեց Մոնքսը:

— Բայց ո՞չ ինձ,— ասաց Հրեան զիջողաբար:— Ապագայում գու-
ցե նա ինձ օգտակար լինի: Երբ մի համաձայնութեան համար երկու
հակառակ կողմեր գոյութիւն ունեն, կարծում եմ տրամաբանական
է, որ երկուսի շահերն էլ պաշտպանվեն, այնպես չէ՞, բարեկամս:

— Հետո՞ ինչ:

— Ես տեսա, որ հեշտ չէր նրան գողութեան վարժեցնել,— պա-
տասխանեց Հրեան:— Նա միևնույն պարագաներում գտնվող ուրիշ
տղաների նման չէր:

— Այո, անիծվածը նման չէ ուրիշ տղաների,— քրթմնջաց մար-
դը,— այլապես նա վաղուց գող դարձած կլիներ:

— Ավելի վատ գործերի ծղելու համար ես որևէ կերպ չէի կա-
րող ազդել նրա վրա,— շարունակեց Հրեան՝ մտահոգ դիտելով իր
զրուցակցի դեմքը:— Ես անգոր էի նրա վրա: Ոչնչով չէի կարող վա-
խեցնել նրան, իսկ դա կարևորագույն ազդակն է սկզբնական շրջա-
նում, այլապես մեր ամբողջ աշխատանքը կորած է: Ուրեմն ի՞նչ էր
մնում ինձ անել: Ուղարկել նրան Ստահակի և Զարիի՞ հետ: Այդ ար-
դեն լինելու բան չէր: Ես գողում էի մեր բոլորիս համար:

— Այդ գործում ես բոլորովին մեղք չունեմ,— նկատեց Մոնքսը:

— Իհարկե, իհարկե, սիրելիս,— շարունակեց Հրեան,— և դրա
համար չեմ էլ վիճում այժմ, որովհետև, եթե այդ դեպքը պատահած
չլիներ, գուցե դու երբեք տեսած չլինեիր տղային, և այս հայտնաբե-
րումը տեղի չունենալով, այդպես էլ չիմանայիր, թե քո որոնածը
հենց այդ տղան էր: Ինչ արած: Ես նրան վերադարձրի քեզ այդ աղջկա
միջոցով, բայց այս անգամ էլ նա սկսեց տղային պաշտպանել:

— Խեղդի՞ր աղջկան,— ասաց Մոնքսը անհամբերութեամբ:

— Աս՛, մեզ համար դեռևս ձեռնտու չէ այդ անել, սիրելի՛ս,—
պատասխանեց Հրեան ժպտալով,— և, բացի այդ, այդ ձեռք մոտ
ընդունված չէ, այլապես մեծ ուրախութեամբ նրան իսկույն կվերացնեի
մեջտեղից: Ես այս աղջիկներին լավ եմ ճանաչում, Մոնքս: Հենց որ
տղան կփոխվի, աղջիկը այլևս նրանով չի էլ հետաքրքրվի: Քո բաղ-
ձանքն այն է, որ նա գող դառնա: Եթե տղան ողջ է, ես կարող եմ

Նրանից՝ գող պատրաստել, իսկ եթե, եթե... — ասաց Հրեան՝ ավելի մոտենալով իր զրուցակցին, — իմացի՛ր, դա այնքան էլ հավանական չէ, բայց եթե պատահի վատթարագույնը և նա մահացած լինի...

— Այդ իմ հանցանքը չէ, եթե մահացած լինի, — պատասխանեց զրուցակիցը՝ սարսափահար, դողացող ձեռքերով ամուր բռնելով Հրեայի թևից։ — Լավ իմացիր, Ֆե՛գին։ Ես ոչ մի մասնակցություն չեմ ունեցել այդ գործում։ Ես քեզ հենց սկզբից էլ ասացի. ամեն բանի համաձայն եմ, բացի նրա մահից։ Ես չեմ ուզում արյուն թափել։ Վերջի վերջո այդ բանը հայտնաբերվում է, և մեռնողի ուրվականը, մանավանդ, շարունակ հալածում է մարդուն։ Եթե նրան սպանել են, մեղավորը ես չեմ, լսո՛ւմ ես։ Անիծված լինե՛ր այս դժոխային որջը։ Այդ ի՞նչ բան է։

— Ի՞նչ բան, — ճշաց Հրեան՝ երկու թևերով ամուր փաթաթվելով երկշտին, երբ նա վեր թռավ տեղից։ — Որտե՞ղ։

— Ահա՛ այնտեղ, — սլատասխանեց Մոնքսը՝ լայն բացված աչքերով սևեռուն նայելով դեմի պատին։ — Ստվե՛րը։ Ես տեսա վերարկու և գլխանոց հագած մի կնոջ ստվեր, որ արագորին սահեց միջանցքով։

Հրեան բաց թողեց նրան, և նրանք խուճապահար դուրս վազեցին սենյակից։ Քամու հոսանքից հալածված մոմը դեռ մնում էր իր տեղում։ Այդ մոմի լույսի տակ նրանք տեսան միայն ամայի աստիճանները և միմյանց գունատ դեմքերը։ Ուշադիր ականջ դրին։ Ամբողջ շենքում խոր լռություն էր տիրում։

— Այդ մտքիդ պատրանքն է, — մոմը վերցնելով և դեպի իր զրուցակիցը շրջվելով ասաց Հրեան։

— Երգվում եմ, աչքովս տեսա, — դողալով պատասխանեց Մոնքսը։ — Նա թեքվեց դեպի առաջ, երբ սկզբում տեսա, իսկ երբ խոսեցի՝ լուծվեց խավարում։

Հրեան արհամարհանքով նայեց իր գործակցի գունատ դեմքին և, առաջարկելով հետևել իրեն, եթե ցանկանում է, սկսեց աստիճաններով վեր բարձրանալ։ Նրանք ման եկան այդ հարկի բոլոր սենյակները։ Ցուրտ, մերկ ու դատարկ սենյակներ էին դրանք։ Ապա նորից իջան ներքևի միջանցքն ու այնտեղից գնացին ներքնահարկում գտնվող մառանները։ Ցածրիվ՝ պատերը ծածկված էին կանաչ բորբոսով, խխունջների և կողինջների փայլուն հետքերը շողում էին մոմի լույսի տակ։ Բայց ամեն կողմ մեռելային լռություն էր տիրում։

— Այժմ ի՞նչ է քո կարծիքը, — ասաց Հրեան, երբ նորից միջանցք վերադարձան։ — Մեզ չհաշված, ամբողջ բնակարանում ոչ ոք չկա

բացի Թորիից և տղաներից: Իսկ նրանցից երկյուղ չկա: Տե՛ս:

Այդ բանը ապացուցելու համար Հրեան գրպանից հանեց երկու բանալի և բացատրեց, որ առաջին անգամ սանդուղներով ցած իջնելիս, նա դուռը կողպել էր նրանց վրա, որպեսպի որևէ խնճախուհյուր չխանգարեր իրենց խոսակցությունը:

Այս նոր փաստարկումը միստր Մոնքսին տարակուսանքի մատնեց: Երբ ամեն տեղ որոնելուց հետո ոչինչ չէին կարողացել հայտնաբերել, նրա առարկությունները աստիճանաբար ավելի ու ավելի կորցրին իրենց ուժգնությունը, և այժմ, մի շարք ահավոր քրքիջներ արձակելով, խոստովանեց, որ այդ բոլորի համար հանցավոր էր միայն իր գրգռված երեակայությունը: Բայց, հանկարծ տեսնելով, որ ժամը արդեն մեկն է, նա մերժեց խոսակցությունը շարունակելու առաջարկը: Եվ այսպես, երկու մտերիմ բարեկամները բաժանվեցին:

ՔԱՆԱՅՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Խոսում է այն մասին, թե ինչպես հախորդ գլխում մի ինչ-որ լեզվի աճապատկառուեն լինելու անհաղափարությամբ համար ներողություն է խնդրվում

Քանի որ համեստ մի հեղինակի համար վայելուչ չէր լինի բիրդի նման կարևոր մի անձնավորության սպասեցնել մեջքը կրակին և վերարկուի ծայրերը թևի տակ, մինչև բարեհաճեր աղատել նրան այդ անհանգիստ դիրքից, և, մանավանդ, քանի որ այդ հեղինակի պաշտոնին կամ ասպետությանը առավել ևս խոստր կհամարեր նույնպիսի զանցառության ենթարկել նաև մի լեզվի, որը այդ բիրդի սիրո ու գուրգուրանքի առարկան էր դարձել, և որի ականջին նա շնչացնել էր քնթուշ խոսքեր, որոնք, բխելով այդպիսի աղբյուրից, կարող էին որևէ բարձրաստիճան կույսի կամ կնոջ սրտի լարերը իրավացիորեն թրթռացնել, պատմագիրը, որ գրում է այս տողերը՝ համոզված լինելով, որ նա գիտակցում է իր դիրքը, և որը այս երկրում բարձր և կարևոր հեղինակություն շնորհված մարդկանց հարգում է ըստ պաշտաճի, փութով գալիս է վճարելու նրանց այն տուրքը, որ թելադրված է այդ անձանց պաշտոնով, և վերաբերվել նրանց այնպես, ինչպես նրանց վսեմ հասարակական դիրքը և (բնականաբար) մեծ առաքինությունները խստորեն պահանջում են իրենից: Ահա այս նպատակը

հետապնդելով, նա ծրագրել էր այստեղ ներածել բիդլներին սրբազան իրավունքը շոշափող և նրանց դիրքը բնորոշող մի ուսումնական ճառ այն մասին, թե բիդլները անսխալական են: Եվ այս դատողությունները ողջախոհ ընթերցողի համար անտարակույս կլինեին և՛ հաճելի, և՛ շահեկան, բայց տեղի և ժամանակի սղության պատճառով հեղինակը հարկադրված է հետաձգել դրանք ավելի հարմար և համապատասխան առիթի: Երբ այդ առիթը ներկայանա, նա սիրով պիտի ցույց տա, որ առ ի պատշաճի գոյություն ունեցող մի բիդլը, այսինքն՝ ծխական մի բիդլը, կցված ծխական մի աղքատանոցի և ծառայելով որպես պաշտոնական անձ ծխական եկեղեցուն, իր դիրքի և իրավունքների բերումով օժտված է մարդկային բոլոր կատարելություններով ու լավագույն հատկություններով, և այս առաքինություններից ոչ մեկը ունենալու հավակնությամբ չեն կարող պարծենալ առևտրական ընկերությունների, դատական գրասենյակների և նույնիսկ երկրորդական եկեղեցիների բիդլները:

Միստր Բամբլը կրկին և կրկին հաշվել էր թեյի գդալները, կշռել և վերակշռել շաքարի ունեւիները, ավելի ևս ուշադիր զննել կաթնամանը, ստուգել կարասիները, մինչև իսկ բազկաթոռների փսիաթե նստատեղիները, գոհունակությամբ նկատելով այդ բոլորի անթերի վիճակը: Նա յուրաքանչյուր գործողություն կրկնել էր առնվազն վեց անգամ, երբ սկսեց մտածել, որ միսիս Քորնին պետք է վերադարձած լիներ: Մի միտք ծնունդ է տալիս մի այլ մտքի. քանի որ միսիս Քորնիի վերադարձը հայտնող ոտնաձայներ դեռևս չէին լսվում, միստր Բամբլը մտածեց, որ վատ չէ՛ր լինի, եթե միսիս Քորնիի պահարանի դարակների մեջ հարեանցի մի ակնարկ զցեր ի գոհացում իր հետաքրքրությամբ: Ժամանակը վատնելու շատ անմեղ ու պարկեշտ միջոց էր այդ:

Հետևաբար, ականջը դնելով բանալու անցքին և ապահովվելով, որ դռանը ոչ մի մոտեցող չկա, միստր Բամբլը ներքևից սկսելով մինչև վերև բաց արեց բոլոր երեք մեծ դարակները և առանձին-առանձին զննեց պարունակությունը: Դարակները լիքն էին լավ որակի և ճաշակի հագուստեղենով, որոնք խնամքով զետեղված էին հին թերթերի արանքում և շաղ տրված քաղցրաբույր լավանդրի տերևներով: Այս բոլորը մեծ բավականություն պատճառեցին բիդլին: Հերթականությամբ հասնելով աջ անկյունում գտնվող դարակին (որի մեջ բանալին էր գրված) և այդ դարակում տեսնելով կախովի կողպե-

քով փակված մի փոքրիկ արկղ, որը թափ տված ժամանակ դուրեկան հնչյուններ էր արձակում, ասենք՝ մանրադրամի ղնդոցի նման, միստր Բամբըլը վեհաշուք կերպով մոտեցավ կրակին և, ընդունելով նախկին դիրքը, լուրջ ու վճռական ասաց. «Այո՛, ես այդ անելու եմ»։ Այս ծանրակշիռ հայտարարությունից հետո նա տասը բոպե գլուխը շարանճի շարժումներով տարուբերեց, ասես մտածելով այն մասին, թե ի՞նչ պիտի հիւնալի տղա էր ինքը, ապա սկսեց մեծ հիացմունքով ու հետաքրքրությամբ իր ոտքերը դիտել կողքից։

Նա հանգիստ և անվրդով շարունակում էր ոտքերի ղնությունը, երբ միսէս Քորնին, շնչասպառ ներս խուժելով սենյակ, իրեն գցեց օջախի մոտ գտնվող աթոռին, մեկ ձեռքով աչքերը ծածկեց, մյուս ձեռքը դրեց արտին ու սկսեց հեկեկալ։

— Միսիս Քո՛րնի,— ասաց միստր Բամբըլը, թեքվելով տեսչուհու վրա,— այս ի՞նչ բան է, տիկի՛ն, ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ եմ պատասխանեք ինձ, ես, ես... — միստր Բամբըլը հուզմունքից իսկույն չկարողացավ մտաբերել «կեռագամ» բառը ու դրա փոխարեն ասաց. — Կարծես փշրված շշե՞րի վրա եմ քայլում։

— Օ՛հ, միստր Բամբըլ,— արտասվեց լեդին,— այնքան սաստիկ վրդովել եմ ինձ։

— Վրդովե՛լ, տիկին,— բացականչեց միստր Բամբըլը,— այդ ո՞վ է համարձակվել ձեզ... Ա՛ա, ես գիտեմ,— ասաց միստր Բամբըլը, բնածին վեհաշուքությամբ իրեն զսպելով,— այդ կեղտոտ աղբատներից մեկն է վիրավորել ձեզ։

— Սարսափելի է մտածել այդ մասին,— ասաց լեդին սարսուռով։

— Այդ դեպքում մի՛ մտածեք այդ մասին,— խնդրեց միստր Բամբըլը։

— Անկախ ինձնից է լինում,— հեկեկաց լեդին։

— Ուրեմն մի բան խմեցեք, տիկի՛ն,— ասաց միստր Բամբըլը։ — Մի քիչ գինի, գուցե։

— Ոչ, անկարելի բան է,— պատասխանեց միսիս Քորնին։ — Չեմ կարող, օ՛հ։ Այ՛ն անկյունում գտնվող ամենավերևի դարակը, օ՛հ։ — Այս բառերը ասելիս ազնիվ լեդին մտացի մատնացույց արավ պահարանը և ներքին օրգանների կծկումի հետևանքով սկսեց ցավից զալարվել։ Միստր Բամբըլը տագնապով մոտեցավ պահարանին և անկապ խոսքերով մատնացույց արված դարակից կես լիտրանոց մի

ինչ-որ կանաչ շիշ խլելով՝ մի թեյի բաժակ լցրեց շշի պարունակած հեղուկից և մոտեցրեց լեզրի շրթներին:

— Արդեն ավելի լավ եմ զգում,— ասաց միսիս Քորնին, կեսը խմելուց հետո աթոռին հենվելով:

Միստր Բամբըլը երախտագիտական զգացումներով լցված աշ-քերը բարեպաշտորեն դեպի ձեղունը բարձրացրեց և ապա վերցնելով թեյի բաժակը՝ հոտ քաշեց:

— Օշարակ է, պատրաստված անանուխված շաքարով, որի մեջ խառնված է նաև մի փոքր, մի փոքր ուրիշ բան,— նվաղկոտ ձայնով շշնջաց միսիս Քորնին, խոսելիս մեղմորեն ժպտալով բիզլիին:— Փորձեցե՛ք:

Միստր Բամբըլը կասկածանքով համոեսեց դեղը, շրթունքները լպստեց, փորձեց մի կում ևս, ապա, բոլորը միանգամից կուլ տալով, դատարկ բաժակը դրեց սեղանին:

— Շատ հանգստացուցիչ է,— ասաց միսիս Քորնին:

— Չափազանց, տիկին,— ասաց բիզլը: Խոսելիս նա աթոռը գրեց տեսչուհու աթոռի մոտ և քնքշանքով հարցրեց, թե ի՞նչն էր այդքան տագնապի ենթարկել նրան:

— Ոչի՛նչ,— պատասխանեց միսիս Քորնին,— ես հիմար, դյուրահույզ և հոգեպես տկար մի արարած եմ:

— Տկա՞ր, տիկին,— ասաց միստր Բամբըլը, աթոռը ևս մի փոքր մոտեցնելով տեսչուհու աթոռին:— Տկա՞ր: Դուք հոգեպես տկա՞ր եք, միսիս Քորնի:

— Բոլորս էլ տկար արարածներ ենք,— ասաց միսիս Քորնին, հարցին ընդհանուր բնույթ տալով:

— Այո, բոլորս էլ,— ասաց բիզլը:

Մի պահ լռությույն տիրեց, որի ընթացքում միստր Բամբըլը իր դիրքը ավելի պատկերալից դարձնելու համար ձախ թևը միսիս Քորնիի աթոռի հենակից վերցնելով՝ դրեց միսիս Քորնիի գոգնոցի կապի-չին, որի շուրջը և աստիճանաբար փաթաթվեց:

— Մենք բոլորս էլ տկար արարածներ ենք,— ասաց միստր Բամբըլը:

Միսիս Քորնին հառաչեց:

— Մի՛ հառաչեք, միսիս Քորնի,— ասաց միստր Բամբըլը:

— Անկախ ինձնից է,— նկատեց միսիս Քորնին: Եվ նորից հառաչեց:

— Շատ հանգստավետ սենյակ ունեք, տիկին,— ասաց միստր

Բամբուլը շուրջը նայելով։— Այս և մի ուրիշ սենյակ իրար կցված՝ կատարելություն կլինեն։

— Մի հոգու համար շատ է,— մրմնջաց լեզին։

— Բայց ոչ երկուսի համար, տիկին,— շնչաց միստր Բամբուլը։— Ճիշտ չէ՞, միսիս Քորնի։

Բիդլի այս խոսքերի վրա միսիս Քորնին գլուխը խոնարհեց. միսիս Քորնիի դեմքը տեսնելու համար գլուխը խոնարհեց նաև բիդլը։ Բայց միսիս Քորնին առ ի պատշաճություն գլուխը շրջեց մյուս կողմը և ձեռքը ազատեց, որպեսզի գրպանից թաշկինակները հանի. անզգալաբար, սակայն, իր ձեռքը դրեց միստր Բամբուլի ձեռքի մեջ։

— Հանձնաժողովը ձեզ ածուխ հատկացնում է, այնպես չէ՞, միսիս Քորնի,— հարցրեց բիդլը, խանդաղատանքով սեղմելով նրա ձեռքը։

— Եվ մոմեր,— պատասխանեց միսիս Քորնին, թեթև փոխադարձելով ձեռքի սեղմումը։

— Ածուխ, մոմ, բնակարան, բոլորը ձրի,— ասաց միստր Բամբուլը։— Օ՛հ, միսիս Քորնի, դուք ուղղակի հրեշտակ եք։

Անկարող լինելով դիմագրավել զգացումների այսքան զեղուճ հորձանքին, լեզին նետվեց միստր Բամբուլի գիրկը, և այդ ջենթլմենը՝ հուզումից իրեն կորցրած, սիրատենչ մի համբույր դրոշմեց լեզվի պարկեշտ քթի վրա։

— Մխական ինչպիսի՜ կատարելություն,— հափշտակությամբ բացականչեց միստր Բամբուլը։— Գիտե՞ս, որ միստր Սլաուտի դուրսնը այս գիշեր ավելի է վատթարացել, ո՛վ իմ հոգու հատոր։

— Այո՛, — պատասխանեց միսիս Քորնին ամոթխածությամբ։

— Բժիշկն ասում է, որ նա մի շաբաթ էլ չի ապրի,— շարունակեց միստր Բամբուլը։— Նա այս հաստատության տերն է. երբ նա մահանա, նրա տեղը թափուր կմնա։ Հետևաբար, նրան անպայման փոխարինող է հարկավոր։ Օ՛հ, միսիս Քորնի, ի՞նչ հեռակարներ են բացվում մեր առաջ։ Սրտեր ու տնտեսություններ միացնելու ինչպիսի՜ պատենհություն։

Միսիս Քորնին հեկեկաց։

— Իսկ փոքրիկ բա՛ռը,— ասաց միստր Բամբուլը, կռանալով ամոթխած գեղեցկուհու վրա։— Այդ փոքրիկ, փոքրիկ, փոքրիկ բառը, իմ զմայլելի Քորնի։

— Ա.ա.այո,— հառաչեց տեսչուհին։

— Միայն մի բառ ևս,— խնդրեց բիդլը,— մի վերջին անգամ

էլ զսպիր քո թանկագին զգացումները և այդ մի բառն էլ արտասանիր: Ե՞րբ է տեղի ունենալու:

Միսիս Քորնին երկու անգամ փորձեց խոսել, բայց երկու անգամ էլ ձախողվեց: Վերջապես, համարձակություն ձեռք բերելով, փաթաթվեց միստր Բամբլիի պարանոցին և ասաց, որ այդ տեղի կունենա անմիջապես, երբ ինքը կցանկանա և որ իր կարծիքով, նա մի «անդիմադրելի աղավնյակ է»:

Հարցերը այսպես բարեկամաբար լուծելուց և շափաղանց գոհացուցիչ արդյունքի հասնելուց հետո, դաշինքը առավել ամուր դարձնելու համար, նրանք հանդիսավոր կերպով մի երկրորդ բաժակ էլ լցրին անանուխված շաքարի բաղադրովթյունից,— որը մանավանդ լեզիի թրթռացող և հուզված սրտի համար անհրաժեշտ էր,— և մինչդեռ խմում էին այդ օշարակը, միսիս Քորնին տեղեկացրեց միստր Բամբլիին պառավի մահվան մասին:

— Շատ լավ,— ասուց այդ ջենթլմենը, կում առ կում, դանդաղ խմելով անուշահամ հեղուկը:— Տուն ցնալիս կանցնեմ Սովերբերրիի խանութի մոտով և կառնեմ, որ առավոտյան մի դագաղ ուղարկի Ուրեմն ա՛յդ է սարսափեցրել քեզ, հոգսա՛կս:

— Առանձնապես ոչինչ չի պատահել, պիբլի՛ս,— խուսափողաբար պատասխանեց լեդին:

— Անպայման մի բան պատահել է, հոգսա՛կս,— պնդեց միստր Բամբլը:— Եվ մի՞թե՞ դու այդ բանը չես հաչտնելու քո սիրեցյալ Բ.-ին:

— Ո՛չ այժմ,— պատասխանեց լեդին,— մոտ օրերս: Ամուսնությունից հետո, սիրելի՛ս:

— Ամուսնությունից հետո՞,— բացականչեց միստր Բամբլը:— Չլինի՞ թե աղքատանոցի տղամարդկանցից մեկնումեկը անպատկառ վերաբերմունք է ցուցաբերել քո նկատմամբ և...

— Ո՛չ, օ՛հ, ո՛չ, հոգսա՛կս,— ընդմիջեց լեդին շտապով:

— Եթե կասկածեի, որ այդպիսի բան կա,— շարունակեց միստր Բամբլը,— եթե կասկածեի, որ նրանցից որևէ մեկը համարձակվել է իր գոհճիկ աչքերը բարձրացնել այդ չքնաղ դեմքին...

— Նրանք չեն համարձակվի, հոգսա՛կս,— ասաց լեդին:

— Լավ կանեն չհամարձակվեն,— ասաց միստր Բամբլը ձեռք բռնեց կազմելով:— Յույց տուր ինձ որևէ մեկը՝ ծխական կամ ոչ ծխական, որ մտածեր նման բան անելու մասին, և ես նրան ցույց

կտամ, թե ինչպես նա երկրորդ անգամ չի համարձակվի կրկնել իր մտադրությունը:

Եթե այս արտահայտությունները զարդարված չլինեին ձեռքի զանազան համարձակ շարժումներով, գուցե այնքան էլ մեծ տուրք վճարած չէին լինի լեդիի հմայքներին, բայց քանի որ միաստր Բամբըլի սպառնական խոսքերին ընկերակցում էին բազմաթիվ մարտական ձեռնաշարժումներ, լեդին շատ հուզվեց նրա նվիրումի այս փաստարկությունից և մեծ հիացմունքով հայտարարեց, որ նա իրոք մի աղավնյակ էր:

Այա աղավնյակը բարձրացրեց վերարկուի օձիքը, դրեց եռանկյունի գլխարկը և, իր ապագա կողակցի հետ երկար ու սիրալիք գիրկընդխառնվելուց հետո, հրաժեշտ տվեց նրան: Նախքան աղքատացողից դուրս գալը, սակայն, մի քանի ըոպե կանգ առավ տղամարդկանց պալատում և նրանց աշտնոյի կերպով նախատելով՝ ավելի ևս համոզվեց այն բանում, որ կարող էր պահանջված դաժանությամբ վարել աղքատացողի մեծավորի պաշտոնը: Այսպես, իր ընդունակությունների մասին վստահ և իր պաշտոնի ապագա բարձրացման մասին վառ երազներով համակված, միաստր Բամբըլը թեթև սրտով դուրս եկավ հաստատությունից և այս մտքերով տարված՝ հասավ դադաղագործի խանութը:

Միաստր և միսիս Մովերբերինները բացակայում էին տնից, իսկ միաստր Նոա Քլեյփոլը ինչպես միշտ ուտելու և խմելու հանգստավետ գործողությունից բացի ֆիզիկական ուրե՛ ալլ հոգնության ենթարկվելու տրամադիր չէր, հետևաբար, դադաղագործի խանութը տակավին փակված չէր, թեպետ խանութների փակվելու ժամը վաղուց անցել էր: Միաստր Բամբըլը գավազանով մի քանի անգամ թփթփացրեց վաճառասեղանին, բայց ոչ մի ուշադրություն չգրավելով և նկատելով, որ խանութի հետևում գտնվող փողբիկ ճաշասենյակի լուսամուտից լույս էր երևում, մտածեց գաղտնագողի ներս նայել ու տեսնել, թե ինչ էր կատարվում այնտեղ: Երբ տեսավ, թե ի՛նչ էր կատարվում, մեծապես զարմացավ:

Ընթրիքի համար սիոոցը փռված էր. սեղանի գրա դրված էին հաց, կարագ, ամաններ, բաժակներ, մի գարեջրաման և մի գինու շիշ: Սեղանի վերևի ծայրում միաստր Նոա Քլեյփոլը անհոգ ընկողմանած էր բազկաթոռում, ոտքերը բազկաթոռի թեկից կախ տված: Նրա մի ձեռքում դանակ կար, մյուսում՝ կարագով պատած հացի մի մեծ զանգված: Հենց նրա կողքին կանգնած էր Շառլոթը և մի փոքրիկ

տակառից ոստրեններ հանելով հյուրասիրում էր նրան, իսկ միստր Քլեյփոլը զիջողաբար կուլ էր տալիս դրանք արտասովոր անհագությամբ: Այդ երիտասարդ ջենթլմենի քթի սովորականից ավելի կարմիր լինելու պարագան, նրա աջ աչքի շարունակական թարթումը և ոստրենները այդքան ծայրահեղ ախորժակով լափելը վկայում էին այն մասին, թե նա փոքր-ինչ հարբած էր: Եվ իրոք, միայն ներքին ջերմության պարագային մարդ կարող էր դրանց զովացուցիչ հատկությունները այդքան բարձր գնահատել:

— Ահա մի գեր, համեղ ոստրե, Նոա՛, անգի՛նս,— ասաց Շառլոթը,— կեր, անուշ արա: Խնդրում եմ, միայն այս մեկը:

— Ինչ համեղ բան է ոստրեն,— ես մի հատ կուլ տալուց հետո նկատեց միստր Քլեյփոլը:— Որքան ափսոս, որ երբ մի քիչ ավելին ես ուտում, անհանգիստ ես զգում քեզ: Այնպես չէ՞, Շառլոթ:

— Մեծ անգթություն է,— ասաց Շառլոթը:

— Այդպես է,— հավանություն տվեց միստր Քլեյփոլը:— Իսկ դու ոստրե չե՞ս սիրում:

— Ոչ այնքան,— պատասխանեց Շառլոթը:— Ինձ ավելի հաճույք է պատճառում, երբ դու ես ուտում, անգի՛նս:

— Տե՛ր աստված,— ասաց Նոան խորհրդածելով,— ի՛նչ տարօրինակ բան:

— Մի հատ էլ վերցրու,— ասաց Շառլոթը:— Ահա այս մեկը այնքան գեղեցիկ, նուրբ մորուս ունի:

— Շատ եմ ցավում, բայց էլ չեմ կարող ուտել,— ասաց Նոան:— Այժմ ե՛կ այստեղ՝ համբուրեմ քեզ, Շառլոթ:

— Ի՛նչ,— ասաց միստր Բամբըլը՝ սենյակ ներս խուժելով:— Ապա մի անգամ էլ կրկնիր քո ասածը՝ սը՛ր:

Շառլոթը մի ճիշ արձակեց և դեմքը պահեց գոգնուցի մեջ: Միստր Քլեյփոլը, հազիվհազ ոտքերը իջեցնելով բազկաթոռի թևից, հարբածի սարսափով աչքերը հռեց բիդլի վրա:

— Ապա մի անգամ էլ կրկնիր քո ասածը, անպիտա՛ն, անամո՛թ,— ասաց միստր Բամբըլը:— Ինչպե՛ս ես համարձակվում այդպիսի բան ասել, սը՛ր: Եվ դու ինչպե՛ս ես համարձակվում քաջալերել նրան, լրբի մեկը: Համբուրե՛լ,— ցատումնալից բացականչեց միստրը Բամբըլը:— Թո՛ւ:

— Ես չե՛ի ուզում համբուրել,— կակազեց Նոան:— Նա միշտ էլ համբուրում է ինձ, անկախ այն բանից՝ ես այդ ցանկանո՞ւմ եմ, թե ոչ:

— Օ՛հ, Նոա՛,— կշտամբեց Շառլոթը:

— Այո՛, դու ինձ միշտ էլ համբուրում ես: Ինքդ էլ գիտես, որ այդպես է,— վրա բերեց Նոան:— Այո՛, միստր Բամբըլ, նա ինձ շարունակ համբուրում է: Նա իմ կզակը շոյում է, սը՛ր, և ամեն տեսակ սիրաբանություն անում ինձ հետ:

— Լոռիթյո՛ւն,— գոռաց միստր Բամբըլը խստությամբ:— Այս րոպեիս գնա ներքև, օրիորդ, իսկ դու, Նոա՛, փակիր խանութը. էլ չհամարձակվես մի բառ ասել մինչև քո տերը վերադառնա: Զգո՛ւյշ, թե չէ՝ վա՛յ քեզ: Եվ երբ վերադառնա, կասես, որ միստր Բամբըլը մի դագաղ է ուզում պառավի համար: Թող ուղարկի վաղ առավոտ, նախաճաշից հետո: Լսո՞ւմ ես, սը՛ր: Համբուրե՛լ,— գոչեց միստր Բամբըլը ձեռքերը վեր բարձրացնելով:— Այս ծխական թաղամասում գտնվող ցածր խավի մարդկանց մեղքերն ու անօրինությունները որքա՛ն ահավոր են: Եթե խորհրդարանի անդամները խիստ միջոցներ ձեռք չառնեն նրանց պիղծ ընթացքը կասեցնելու համար, այս երկիրը կործանված է, և գյուղացիության բարոյականությունը առհավետ կորած:— Այս խոսքերով, բիրդը, խրոխտ ու մոռյված, հեռացավ դադադագործի կայվածքից:

Եվ այժմ, քանի որ մենք ընկերակցել ենք նրան մինչև այստեղ և պառավի հուղարկավորության վերաբերյալ բոլոր հարկավոր պատրաստությունները տեսել ենք, եկեք մի քանի հարցուփորձ կատարենք Օլիվեր Թվիստի մասին և ստուգենք, թե նա արդյոք դեռևս մնո՞ւմ է այն փոսի մեջ, որտեղ Թոբի Քրեքիթը թողեց նրան:

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Զբաղվում է Օլիվերով և շարունակում պատմել նրա արկածների մասին

— Գայլե՛րը գզեն ձեր կոկորդը,— ատամները կրճտացնելով բրթմնջաց Սայբըր:— Երանի հիմա մոտս լինեիք, այն ժամանակ ավելի խոսկոտ կկաղկանձեիք:

Սայբըր իր կատաղի խառնվածքի ամբողջ թափով այս անեծքը ծոր տալուց հետո, վիրավոր տղայի մարմինը հանգչեցրեց իր կորացրած ծնկների վրա և իրեն հետապնդողներին նայելու համար գլուխը մի բռպե շուռ տվեց:

Խաւարի և մշուշի մեջ շատ քիչ բան էր դատորոշվում, բայց մարդկանց բարձրագոյն աղաղակները օդը թնդացնում էին, և ահա-զանգի սարսափազդու ձայնից գրգռված հարեան շների հաշոցները արձագանք էին տալիս բոլոր կողմերից:

— Կանգնի՛ր, վախկո՛տ շուն,— դռաց ավազակը՝ բղավելով Թոբի Քրեքիթի հետևից, որը, իր երկար սրունքները լավագոյնս օգտագործելով, արդեն բավականին հեռացել էր:— Կանգնի՛ր:

Այդ խռաքի կրկնութունից հետո Թոբին քարացած մնաց իր տեղում: Նա դժգոհությամբ տեսավ, որ գնդակի զոհ գնալու վտանգից այնքան էլ հեռու չէր, իսկ Սայքսը կատակ անելու տրամադրության մեջ չէր գտնվում:

— Արի օգնի՛ր, միասին տանենք տղային,— դռաց Սայքսը, ձեռքի կատաղի շարժումով ետ կանչելով նրան:— Վերադարձի՛ր:

Թոբին այնպես ձևացրեց, իբրև թե վերադառնում է, բայց դանդաղաբայլ առաջանալիս հանդգնեց կցկտուր ձայնով, որը շնչասպառության հետևանք էր, չկամություն արտահայտող ինչ-որ բառեր բրթմնջալ:

— Շո՛ւա շարժվիր,— տղային իր ոտքերի առջև գտնվող չոր փոսի մեջ դնելով և գրպանից մի ատրճանակ հանելով դռաց Սայքսը:— Դու քո խարդախությունը ինձ վրա մի բանեցնի, հասկացա՞ր:

Այդ պահին աղմուկը ավելի սաստկացավ: Սայքսը նորից շրջվելով նկատեց, որ հետապնդողները արդեն մագլցում էին դեպի այն դաշտի դարպասը, որի մեջ Կանգնած էր ինքը, և երկու շներ, նրանցից ավելի առաջ անցած, շտապում էին այդ կողմը:

— Ամեն ինչ վերջացած է, Բիլլ,— գոչեց Թոբին,— գցի՛ր այդ լակոտին ու փախի՛ր:— Այս խրատական հրաժեշտով, միասոր Քրեքիթը, իր բարեկամի գնդակից մեռնելու հավանականությունը նախընտրելով վստահաբար թշնամու ձեռքն ընկնելու հեռանկարից, լքեց նրան և սկսեց ամբողջ ուժով վազել: Սայքսը ատամները սեղմեց, մի բոլակ շուրջը նայեց, երեսնիվայր պառկած Օլիվերի վրա գցեց այն թիկնոցը, որի մեջ նրան հապճեպ փաթաթել էին, հետևից եկողների ուղադրությունը տղայից այլ կողմ հրավիրելու համար ցանկապատի եզերքով վազ տվեց: Հակառակ ուղղությամբ, մի բոլակ կանգ առավ մի ուրիշ ցանկապատի առաջ, որ նախորդի հետ ուղղանկյուն էր կազմում, ապա ատրճանակը օդի մեջ բարձր պահած կրակից և մեկ ոստյունով մյուս կողմը ցատկելով՝ չքացավ:

— Հո՛, հո՛, հե՛յ,— լսվեց մի դողդոջուն ձայն հետևից։— Պին-
չեր, Նեպտուն, շուտ այստեղ եկե՛ք։

Շները, որոնք, ըստ երևույթին, իրենց տերերի նման այնքան էլ
մեծ հաճույք չէին զգում այս զբոսանքից, իսկույն հնազանդվեցին
հրամանին։ Երեք տղամարդ, որոնք մինչ այդ դաշտի համարյա մեջ-
տեղն էին հասել, կանգ առան խորհրդակցելու։

— Իմ կարծիքը կամ ավելի ճիշտ՝ իմ հրամանը,— ասաց խմբի
ամենագեր մարդը,— այն է, որ մենք անմիջապես վերադառնանք
տուն։

— Ինձ համար հաճելի է անել այն ամենը, որ հաճելի է միստր
Ջայլսի համար,— ասաց ավելի կարճահասակ մի մարդ, որը նույն-
պես բավականին գեր էր, շատ գունատ և չափավանց քաղաքավարի,
ինչպես սովորաբար լինում են ահաբեկված մարդիկ։

— Ես չէի ցանկանա անքաղաքավարի գտնվել, ջենթլմեններ,—
ասաց երրորդը, որը շներին ետ էր կանչել։— Այդ միստր Ջայլսի գի-
տենալու բանն է։

— Անշուշտ,— պատասխանեց կարճահասակ մարդը,— միստր
Ջայլսի ասածին չի կարելի ընդդիմանալ։ Ո՛չ, ո՛չ, Փա՛ռք աստծո, ես
գիտեմ, թե ինչ է պահանջում իմ դիրքը։— Ծշմարիտն ասած, փոքրիկ
մարդը կարծես իրոք գիտակցում էր իր դիրքը և կատարելապես գի-
տե՛ր, թե նախանձիկի գրոթթյան մեջ չէր գտնվում, քանի որ խոսելիս
ատամները կրճատում էին։

— Դու վախենում ես, Բրիտըլզ,— ասաց միստր Ջայլսը։

— Ո՛չ, չե՛մ վախենում,— ասաց Բրիտըլզը։

— Վախենում ես,— պնդեց Ջայլսը։

— Դուք ստում եք, միստր Ջա՛յլս,— ասաց Բրիտըլզը։

— Դու մի ստախոս ես, Բրիտըլզ,— ասաց միստր Ջայլսը։

Այս վեճը առաջ եկավ միստր Ջայլսի կշտամբանքի պատճառով,
իսկ միստր Ջայլսի կշտամբանքը բխում էր այն դաշտույթից, որ նո-
րից տուն վերադառնալու որոշման պատասխանատվությունը հար-
կադրաբար ընկնում է իր վրա՝ հաճոյախոսության դիմակի տակ։ Եր-
րորդ մարդը, սակայն, վեճը դադարեցրեց չափավանց փիլիսոփա-
յորեն։

— Գիտե՞ք ինչ, ջենթլմեններ,— ասաց նա,— բոլորս էլ վախե-
նում ենք։

— Դու մենակ քո անձի համար խոսիր, սը՛ր,— ասաց միստր
Ջայլսը, որ խմբի ամենագունատ մարդն էր։

— Այդպես էլ անում եմ,— պատասխանեց նա:— Տվյալ պայմաններում վախենալը շատ բնական և պատշաճ բան է: Ես վախենում եմ, սը՛ր:

— Ես նույնպես վախենում եմ,— ասաց Բրիտըլը,— բայց, վերջի վերջո, չի կարելի այդպես միանգամից...

Այս անկեղծ արտահայտությունները մեղմացրին միստր Զայլսի զայրույթը, և նա իսկույն ընդունեց, որ ինքը ևս վախենում էր, որից հետո երեքն էլ կատարյալ համերաշխությամբ վազեցին դեպի տուն: Սակայն ճանապարհին միստր Զայլսը շատ քաղաքավարի կերպով պնդեց, որ փոքր-ինչ կանգ առնեն և երբ նրանք կանգ առան, նա իր վիրավորական խոսքերի համար խմբից ներողություն խնդրեց:

— Բայց զարմանալի է, թե մարդ ինչեր անելու ընդունակ չէ: Երբ շարունը եռ է գալիս,— շարունակեց միստր Զայլսը:— Ես կարող էի ոճիւր գործել, այո՛, իսկապես ոճիւր գործել, եթե այդ ստահակներից մեկնումեկին բռնած լինեիր:

Քանի որ մյուս երկուսը նույնպես բաժանում էին միստր Զայլսի կարծիքը, և քանի որ նրանք էլ միստր Զայլսի նման կորցրել էին իրենց քաջությունը, հետևաբար սկսեցին ենթադրություններ անել, թե տրամադրությունների այս հանկարծակի փոփոխության պատճառն ինչ էր:

— Ես գիտեմ,— ասաց միստր Զայլսը,— պատճառը դարպասն էր:

— Բոլորովին զարմանալի չէ, եթե դարպասը լինի,— բացականչեց Բրիտըլը՝ կառչելով այդ մտքից:

— Վստահ եղե՛ք,— ասաց Զայլսը,— որ այդ դարպասը կասեցրեց հուզումի հորձանքը: Դարպասից վեր մագլցելիս ասես ինչ-որ բան ցամաքեց իմ մեջ:

Զարմանալի զուգահեռությամբ մյուս երկուսը հենց նույն միջոցին համակվել էին այդ միևնույն տհաճ զգացողությամբ, ուստի բացահայտ էր, որ դարպասն էր պատճառը: Մանավանդ, երբ կասկած չկար այն մասին, թե զգացումների փոփոխությունը երբ էր տեղի ունեցել, որովհետև երեքն էլ հիշում էին, թե ինչպես դարպասից մագլցելիս նրանք գողերին տեսել էին:

Այս խոսակցությունը տեղի էր ունենում գողերը հալածող երկու մարդկանց և մի շրջիկ թիթեղագործի միջև, որ գիշերել էր ինչ-որ ցախանոցում, և որին զարթեցրել էին իր երկու խառնածին շներով հետապնդմանը մարնակցելու համար: Միստր Զայլսը պառավ լեզվի ապարանքում ծառայում էր՝ որպես սեղանապետ և մատակարար. Բրի-

տըլզը ընդհանուր մանր գործեր էր կատարում, և լեդիի մոտ շատ վաղ հասակից ծառայելու պատճառով նրա հետ վարվում էին որպես փոքրիկ խոստումնալից պատանու, չնայած արդեն երեսունն անց էր:

Թեև այսպիսի խոսքերով իրար խրախուսում էին, այնուամենայնիվ, այդ երեքը քայլում էին իրար համարյա կպած, և ամեն անգամ, երբ սաղարթախիտ ծառերի միջով շաշում էր հողմակոծ քամին, նրանք ահաբեկված իրենց շուրջն էին նայում: Վերջապես հասան այն ծառին, որի տակ թողել էին իրենց լապտերը, չկամենալով գողերին ցույց տալ, թե ինչ ուղղությամբ պետք է կրակել: Կպտերը վերցնելով՝ արագ քայլերով ուղղվեցին դեպի տուն, և նույնիսկ երբ նրանց աղոտ կերպարանքները լուծվել էին խավարում, այդ երեքուն լույսը տակավին առկայծում էր նրանց շրջապատող խոնավ ու մռայլ մթնոլորտում:

Մինչդեռ առավոտը համրաքայլ առաջանում էր, օդը ավելի ցրտեց, և մառախուղը ծխի խտացած ամպի նման ծածկեց շրջապատը: Խոտը թաց էր, արահետներն ու քարուփոս վայրերը լցված էին տիղմով ու ջրով: Ցրտաշունչ խոնավ քամին խուլ հեծյունով անցնում էր դաշտերի վրայով: Օլիվերը դեռևս անշարժ ու անզգա պառկած էր այնտեղ, ուր Սայքսը թողել էր նրան:

Օրը գնալով լուսանում էր, բայց երբ այգաբացի դժգույն շողերը, որոնք խոսում էին ավելի շուտ գիշերվա տխուր մահվան, քան նոր օրվա՝ ծնունդի մասին, սկսեցին տարածվել երկնքում, օդը ավելի ցրտեց, և քամին դարձավ առավել սուր ու ծակող:

Մթնոլթյան մեջ մռայլ ու սարսափելի թվացող առարկաները ավելի ու ավելի որոշակի դարձան և աստիճանաբար ընդունեցին իրենց նախկին սովորական տեսքը: Անձրևը հեղեղի նման թափվում էր գետինն և աղմկում մերկացած թավուտների մեջ: Իսկ Օլիվերը չէր զգում, թե ինչպես անձրևը հարվածում էր դեմքին, քանի որ դեռևս փոված էր բնության կավն անկողնու վրա՝ անօգնական և զգայազուրկ:

Վերջապես ցավի խուլ մի տնքոց խզեց տիրող լուռթյունը, և իր իսկ ձայնից տղան սթափվեց: Չախ թևը, որ անխնամ փաթաթված էր մի շալով, ծանորերն և ընդարմացած կախ էր ընկած կողքից. վիրակապը արյունաթաթախ էր: Նա այնքան թույլ էր, որ հագիվ կարողացավ նստած դիրք ընդունել և նստելուց հետո օգնություն հայցող հայացքով շուրջը նայելով՝ խոր հեծեծաց ցավից: Մրսած և ուժա-

ստլառ, նա ամբողջ մարմնով դողում էր: Ճիգ արած հոտքի կանգնելու, բայց ոտից գլուխ սարսռալով՝ փռվեց գետնին:

Երբ ուշաթափության երկրորդ տագնապը վերջացավ, որի նախընթացը այնքան երկար էր տևել, Օլիվերին համակեց շարագուշակ մի գշացում, ասես ինչ-որ ներքին ձայն նախազգուշացնում էր նրան, որ եթե այդտեղ պատկած մնար, անպայման կմեռներ: Ուստի տղան ուռքի կանգնեց և փորձեց քայլել: Գլուխը պտտվում էր. նա հարբածի նման ետ ու առաջ էր շարժվում: Այնուհանդերձ, իրեն հազիվ պահելով, սալթաքելով ու տատանվելով և գլուխը կրծքին կախ գցած, շարունակեց քայլել, շիմանալով, թե ուր է գնում:

Եվ այժմ շփոթ ու խառնակ գաղափարների մի ամբողջ հույլ լեճնվեց նրա մտքում: Նրան այնպես թվաց, որ դեռևս քայլում էր Սալքսի ու Թորքի Քրեքթին մեջտեղում, և նրանք բորբոքված վիճում էին, քանի որ նրանց արտասանած յուրաքանչյուր բառը հնչում էր նբա ականջներում. երբ չընկնելու համար սաստիկ ճիգ գործադրելիս նա հանկարծ սթափվեց այդ մտքից, գտավ, որ բարձրաձայն խոսում էր նրանց հետ: Հետո նրան այնպես թվաց, թե ինքը Սալքսի հետ առանձին էր, և իրենք քայլում էին ինչպես նախորդ օրը, թե իբրև խորհրդավոր սովորներ իրենց մոտով անցնելիս սովազակը ասես նորից պինդ սեղմում էր իր ձեռքը: Հանկարծ նա ցնցվեց հրազենի ձայներից, օդը լցվեց ճիւղերով ու աղաղակներով: Նբա աչքերի առջև լույսեր շուրջին. շուրջը ամեն ինչ խառնակ էր ու շփոթ. ապա աներևույթ մի ձեռք շտապ հեռացրեց իրեն այդտեղից: Բոլոր այդ տեսիլների ընթացքում նա զգում էր բուլթ-ու անբացատրելի մի ցավ, որ հոգնեցնում ու տանջում էր նրան:

Այսպես, նա երեք անգամ շարունակեց քայլել, գրեթե մեքենաբար սեղանակելով դարպասների երկաթյա ձողերի արանքից կամ դժվարութեամբ անցնելով ճանապարհին հանդիպած խրամատների միջով, մինչև հասավ մի պողոտա: Այստեղ անձրևը այնքան սաստկացավ, որ նա սթափվեց:

Նա նայեց շուրջը և շատ հեռվում մի ինչ-որ տղն նկատեց: Արդյոք չէ՞ր կարող այնտեղ հասնել: Խղճալով իր վիճակին, գուցե կարեկցություն ցույց կտային. նույնիսկ եթե հակառակը պատահեր, դարձյալ նախընտրելի է,— մտածեց նա,— մեռնել մարդկային արարածների մոտ, քան թե լայնատարած ամայություն մեջ: Ուստի նա լարեց իր բոլոր ուժերը մի վերջին անգամ և զոզոջոջուն քայլերով ուղղվեց դեպի այնտեղ:

Մոտենալով տանը, սակայն, ինչ-որ տարօրինակ զգացում համակեց նրան, ասես առաջին անգամը չէր, որ տեսնում էր այդ շենքը։ Ներքին մանրամասնություններից ոչինչ չէր հիշում, բայց արտաքին տեսքն ու ձևը ծանոթ թվացին նրան։

Ժ՛հ, այդ ցանկապատը։ Զէ՞ որ դեռ երեկ դիշեր, ցանկապատից այն կողմ, ներսում, նա ծունկի էր եկել խոտերի վրա և երկու ավազակներից շնորհ հայցել։ Մի՞թե դա հենց այն տունը չէր, որ նրանք փորձել էին կողոպտել։

Երբ Օլիվերը ճանաչեց այդ վայրը, այնպիսի սարսափ պատեց նրան, որ նա մի պահ նույնիսկ մոռացավ իր ցավերի սաստկությունը և մտածեց միայն փախչելու մասին։ Փախչել, բայց ինչպե՞ս, երբ դժվարությամբ էր ոտքի վրա կանգնում։ Այդ արդեն իր ուժերից վեր էր։ Նա հրեց պարտեզի դարպասը. դուռը, կողաված չլինելով, լայնորեն բացվեց նրա առջև, և նա երերուն քայլերով ներս մտավ։ Ապա, մի կերպ քարշ գալով անցավ մարզը, սողոսկելով բարձրացավ աստիճաններից, հազիվ լսելի թակեց դուռը և հանկարծ բոլորովին թուլանալով՝ դռեթե անզգա ընկավ կամարակապ գավթի սյուներից մեկի կողքին։

Դիպվածն այնպես բերեց, որ համարյա նույն պահին միսոր Զայլսը, Բրիտըլը և թիթեղագործը, գիշերվա հոգնածությունից և սարսափներից հետո, խոհանոցում իրենց սպառած ուժերը վերականգնում էին թելով և զանազան թխվածքներով։ Այստեղ պետք է տեսել, որ միսոր Զայլսը սովորություն չունեւր ստորադաս ծառաների հետ մոտիկ հարաբերության մեջ մտնելու։ Ընդհակառակն, նրանց հետ վերաբերվում էր այնպիսի գոռոզ սիրալիրությամբ, որ թեև գոհացնում էր նրանց, լայնումենայնիվ, պարզ զգացնել էր տալիս իր վերադաս դիրքը հասարակության մեջ։ Բայց մահ, հրդեհ, գողություն և այլ սարսափազդու երևույթների մարդկանց հավասար են դարձնում, հետևաբար, միսոր Զայլսը, ոտքերը բուխարու երկաթյա վանդակորմին մեկնած և ձախ թևը հենած սեղանին, աչ ձեռքով ցուցադրում էր գողությունը իր բոլոր մանրամասնություններով, որին իր ունկնդիրները (մասնավորապես խոհարարուհին և սպասուհին) լարված ուշադրությամբ ականջ էին դնում։

— Ժամը համարյա երկուսն անց կես էր,— ասաց միսոր Զայլսը,— բայց չեմ կարող երդվել, որ երեքին ավելի մոտ չէր, երբ զարթնեցի և անկողնուս մեջ դառնալով, երևի այսպես (այստեղ միսոր

Ջալսը շրջվեց իր աթոռի մեջ և սեղանի սփռոցի ծայրը իր վրա քաշեց, նմանեցնելով վերմակի), ինձ թվաց, որ աղմուկ լսեցի:

Պատմության այս կետում խոհարարուհին գունատվեց և խնդրեց սպասուհուց դուռը ծածկել. սպասուհին իր հերթին խնդրեց Բրիտըլզից, սա խնդրեց թիթեղագործից, իսկ վերջինս ձևացրեց իբրև թե չի լսում:

— Աղմուկ լսեցի,— շարունակեց միստր Ջալսը,— Սկզբում ասացի՝ «Երեւի պատրանք է» և այն է ուզում էի նորից քնել, երբ աղմուկը կրկնվեց առավել հստակ:

— Ի՞նչ տեսակ աղմուկ էր,— հարցրեց խոհարարուհին:

— Պայթյունի պես մի աղմուկ,— պատասխանեց միստր Ջալսը՝ շուրջը նայելով:

— Ավելի շուտ մի աղմուկ, որ ստացվում է երկաթ խարտոցելիս,— թելագրեց Բրիտըլզը:

— Քո լսած ժամանակ այդպես էր, սը՛ր,— վրա տվեց միստր Ջալսը,— իսկ իմ լսած ժամանակ պայթյունի էր նման: Վերմակը վրախիցս դեն նետեցի,— շարունակեց միստր Ջալսը՝ սփռոցը մի կողմ հրելով,— նստեցի անկողնու մեջ ու ականջ դրեցի:

Խոհարարուհին և սպասուհին միաժամանակ «աստված» կանչեցին և աթոռները ավելի մոտեցրին իրար:

— Այժմ ես այդ աղմուկը լսում էի բացահայտ կերպով,— շարունակեց միստր Ջալսը:— «Մեկնումեկը,— ասում եմ,— աշխատում է ինչ-որ դուռ կամ պատուհան խորտակել, ի՞նչ պետք է անել: Գնամ այդ խեղճ տղային՝ Բրիտըլզին զարթեցնեմ և փրկեմ նրան իր անկողնու մեջ սպանվելուց, այլապես նրա աչ ականջից մինչև ձախ ականջը կկտրեն, և նա երբեք էլ չի իմանա, թե ինչ կատարվեց»:

Այս պահին բոլոր աչքերը նայեցին Բրիտըլզին, որը, բերանը լայն բաց արած, ծայրահեղ սարսափը դիմքին, սեեռուն հայացքով խոսողին էր նայում:

— Վերմակը մի կողմ հրեցի,— ասաց Ջալսը՝ սփռոցը դեն շալըրտելով և աչքերը հառելով սպասուհուն ու խոհարարուհուն,— անշշուկ վեր կացա անկողնուց, հագնվեցի...

— Լեղիների ներկայությամբ չի կարելի նման բաներ ասել, միստրըր Ջալս,— մրմնջաց թիթեղագործը:

— Հագա կոշիկնե՛րս, և ոչ թե ուրիշ բան, սը՛ր,— ասաց Ջալսը՝ շրջվելով նրա կողմը և մեծապես շեշտելով «կոշիկ» բառը:— Խնցի փամփուշտով լցված ատրճաճակը, որ ամեն գիշեր արծաթեղեն

սպասների զամբյուղով վեր է բերվում, և կամացուկ մտա նրա սենյակը. «Բրիտըլը», ասում եմ արթնացնելով նրան, «մի՛ վախենա»:

— Այդպես էլ ասացիր,— նկատեց Բրիտըլը ցածրաձայն:

— «Կարծում եմ մեր կյանքի վերջը հասել է, Բրիտըլը», ասում եմ,— շարունակեց միստր Զալլսը,— «բայց մի՛ վախենա»:

— Իսկ նա վախեցա՞վ,— հարցրեց խոհարարուհին:

— Բոլորովին,— պատասխանեց միստր Զալլսը:— Նա այնքան քաջասիրտ էր. ա՛հ, գրեթե իմ չափ քաջասիրտ:

— Եթե ձեր տեղը լինեի, անտարակույս վախից կմեռնեի,— նկատեց սպասուհին:

— Դու կին ես,— վրա տվեց Բրիտըլը՝ մի քիչ սրտապնդվելով:

— Բրիտըլը իրավացի է,— ասաց Զալլսը՝ գլխով համաճիտություն տալով,— կանանցից ուրիշ ի՞նչ կարելի է ակնկալել: Բայց մենք, լինելով տղամարդ, Բրիտըլի բուխարու վրա գտնվող ազոտ լապտերը վերցրինք և թանձր մթնոթյան մեջ խարխալելով իջանք ներքև, մոտավորապես այսպես:

Համապատասխան շարժումներով միստր Զալլսը աթոռից վեր էր կացել և երկու քայլ առաջացել էր փակ աշեքերով, երբ հանկարծ սաստիկ ցնցվեց, ինչպես ցնցվեցին նաև բոլոր մյուս անդամները, և շտապ վերադարձավ իր տեղը: Խոհարարուհին և սպասուհին ճշացին:

— Դուռը թակեցին,— ասաց միստր Զալլսը՝ իրեն բոլորովին անվրդով ձևացնելով:— Մեկնումեկդ բա՛ց արե՛ք:

Ոչ ոք տեղից չշարժվեց:

— Զարմանալի է, որ առավոտյան այս ժամին դուռը թակում են,— ասաց միստր Զալլսը շրջապատի գունատ դեմքերին նայելով և ինքն էլ սաստիկ վախենալով,— բայց դուռը անպայման պետք է բացվի: Լսո՞ւմ եք, մեկնումեկդ:

Միստր Զալլսը խոսելիս Բրիտըլին նայեց, բայց այդ երիտասարդը, լինելով համեստ խառնվածքի տեր մարդ, գուցե իրեն ոչնչություն համարեց և, հետևաբար, մտածեց, որ հարցը որևէ առնչություն չունի իր հետ. և այդ պատճառով էլ ոչ մի պատասխան չտվեց, Միստրը Զալլսը ազդերսող մի հայացք դեցեց թիթեղագործի վրա, բայց նա հանկարծ քնել էր: Կանայք հաշվից բոլորովին դուրս էին:

— Եթե Բրիտըլը նախընտրում է դուռը բաց անել վկաների ներկայությամբ, ես պատրաստ եմ այդ վկաներից մեկը լինել,— կարճ լռությունից հետո ասաց միստր Զալլսը:

— Ես նույնպես,— ասաց թիթեղագործը, նույնքան հանկարծակի զարթնելով, որքան հանկարծակի քնել էր:

Բրիտըլը համաձայնեց այս պայմաններին, և խմբի անդամները (փոքր-ինչ սրտապնդված այն բանից հետո, երբ փեղկերը բացելով տեսան, որ արդեն լուսացել էր), շնորհ իրենց առաջը գցած՝ բարձրացան վերև: Խոհարարուհին և սպասուհին, վախենալով ներքևում մնալ, եկան վաշտի հետեից: Միստր Ջայլսի խորհրդով, բոլորն էլ խոսում էին բարձրաձայն, որպեսզի չարամիտ անձանկներն նախազգուշացնեին, թե իրենք թվով շատ են: Ապա, նույն այդ հանճարեղ ջենթլմենի ուղեղում ծագած դիվանագիտական ինչ-որ մտահղացումով, նրանք շնորհի պոչերը միջանցքում ուժեղ կամթեցին, որպեսզի այդ կենդանիները կատաղորեն հաչեն:

Այս նախազգուշական միջոցները ձեռք առնելով, միստր Ջայլսը ամուր բռնեց թիթեղագործի թևից (որպեսզի նա չփախչի, ինչպես ինքը կատակով նկատեց) և հրամայեց, որ դուռը բանան: Բրիտըլը կատարեց հրամանը. երբ խմբի անդամները մեկը մյուսի ուսի վրայով սարսափած նայեցին, զպրմանքով տեսան ուժասպառ, խոսելու ընդունակությունը կորցրած խեղճ փոքրիկ Օլիվեր Թվիստին, որը, ծանրացող կուպերը հագելով բարձրացնելով, լուռ գլխովն էր հայցում նրանցից:

— Այս ի՞նչ տղա է,— բացականչեց միստր Ջայլսը, թիթեղագործին հերոսաբար մի կողմ հրելով և առաջ անցնելով,— ի՞նչ է պատահել նրան... հապա՛, Բրիտըլ, մի այստեղ նայիր. չե՞ս ճանաչում:

Բրիտըլը, որ դռան հետևն էր մտել՝ դուռը բանալու համար, Օլիվերին տեսավ թե չէ, բարձրաձայն ճչաց: Միստր Ջայլսը, տղայի մի ոտից և մի թևից բռնելով (բարեբախտաբար ոչ վիրավոր թևից), նրան քարշ տվեց միջանցք և ամբողջ հառակով մեկ փռեց հատակին:

— Նա՛ է,— մեծապես հուզված և գլուխը դեպի աստիճանները երկարելով ճչաց Ջայլսը,— գողերից մեկը այստեղ է, միսս: Ահավասիկ մի գող, միսս: Վիրավոր է, միսս: Բրիտըլը լույսը պահեց, միսս, իսկ ես կրակեցի նրա վրա, միսս:

— Լապտերի լույս էր, միսս,— ձայնը ավելի ուժեղ հնչեցնելու համար ձեռքը բերանի մի կողմը դնելով գոչեց Բրիտըլը:

Երկու կին ծառայողները վազեցին վերև տեղեկացնելու, թե միստր Ջայլսը ինչ-որ ավազակի էր բռնել, մինչդեռ թիթեղագործը, վախենալով, որ նա կարող էր մեռնել, առանց կախաղան բարձրանալու պատժին ենթարկվելու, աշխատեց Օլիվերին ուշքի բերել: Այս աղմուկի

և իրարանցման մեջ լավեց կանացի քնքուշ մի ձայն, որն իսկույն հանդարտեցրեց փոթորիկը:

— Զայլս,— աստիճանների վերևի հարթակից շնչաց ձայնը:

— Այստեղ եմ, միսս,— պատասխանեց միստր Զայլսը:— Մի վախեցեք, միսս, ես այնքան էլ վնասված չեմ: Նա չկարողացավ ուժեղ դիմադրություն ցույց տալ, միսս, նա տեսավ, որ ինձ հետ չէր կարելի չափվել:

— Հանգի՛ստ,— շնչաց դեռատի լեդին,— դուք մորաքրոջս այնքան եք վախեցնում, որքան գողերը: Ծա՛նր է վիրավորված խեղճը:

— Սարսափելի ծանր,— պատասխանեց Զայլսը աննկարագրելի ինքնագովությամբ:

— Կարծես շունչը փչելու է, միսս,— առաջվա նման բարձրաձայն ասաց Բրիտլըլը:— Զէի՞ք ցանկանա ներքև գալ, միսս, և չմեռած տեսնել նրան:

— Հանգի՛ստ, խնդրո՛ւմ եմ,— ասաց լեդին:— Մի բոպե հանգիստ սպասեք, մինչև մորաքրոջս հետ խոսեմ:

Դեռատի լեդին իր ձայնի նման մեղմ ու եթերային քայլվածքով սահեց ու անհետացավ: Փոքր անց նա վերադարձավ և, հաղորդելով նրանց մորաքրոջ կարգադրությունը, ասաց, որ վիրավորը ուշադրությամբ փոխադրվելու էր վերև, միստր Զայլսի սենյակը, իսկ Բրիտլըլը ձին թամբելով, իսկույն գնալու էր Չերթսի, որտեղից նա շտապ ուղարկելու էր մի ոստիկան ու մի բժիշկ:

— Գեթ մի անգամ չէի՞ք ցանկանա տեսնել նրան, միսս,— հարցրեց միստր Զայլսը այնպիսի պարծանքով, ասես Օլիվերը հազվագյուտ փետուրներով մի թուռն լիներ, որին նա ձեռք էր բերել ճարտարությամբ կրակելով:— Գեթ մի փոքրիկ ակնարկ. միթե ա՛յդ էլ մերժում եք, միսս:

— Ոչ այժմ, այդ անկարելի բան է: Խեղճ մարդ: Օ՛հ, լավ վերաբերվեք նրա հետ, Զայլս, ի սեր իմ, լավ վերաբերվեք նրա հետ,— ասաց դեռատի լեդին ու գնաց:

Ծերունի սպասավորը այնպիսի հիացմունքով ու հպարտությամբ նայեց նրա հետևից, ասես իր հարազատ երեխան լիներ: Ապա կռանալով Օլիվերի վրա, կանացի հոգածությամբ օգնեց, որ նրան փոխադրեն վերև:

ՔՍԱՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Տալիս է նախնական տեղեկություն այն տան բնակիչների մասին,
որոնց մոտ ապաստան գտավ Օլիվերը

Շքեղ մի սենյակում, որի կահավորումը շնայած ոչ այնքան ժամանակակից պերճանքի, քան հնի դրոշմը կրող հանգստավետության մասին էր խոսում, ճոխ մի սեղանի առաջ նստել էին երկու լեզիներ։ Միստր Ջայլսը, բոլորովին անթերի սև կոստյում հագած, սպասարկում էր նրանց։ Նա կանգնած էր ճաշասեղանի և բուֆետի միջև։ Ամբողջ հասակով ձգված, գլուխը պահած էր դեպի ետ և թեթևակի մի կողմ թեքած. ձախ ոտքը դեպի առաջ և աջ ձեռքը խրած բաճկոնի մեջ, մինչդեռ ձախով բռնել էր մի մատուցարան։ Այդ կեցվածքով նա ունեւր տեսքը այն մարդու, որը գիտակցում է իր մեծությունը և արժանիքները։

Երկու լեզիներից մեկը բավականին առաջացած տարիքի էր, բայց նա իրեն ավելի ուղղաձիգ էր պահում, քան թե հենակը այն կաղնյա աթոռի, որի մեջ նստել էր։ Նա հագած էր չափազանց նուրբ ու վայելուչ զգեստ, որը շնայած հնի և նորի խառնուրդ էր, բայց դա ավելի շուտ դուրեկանորեն շեշտում, քան թե նվազեցնում էր ընդհանուր հմայքը։ Նա նստել էր վեհաշուք տեսքով, ձեռքերը սեղանին ծալած և աչքերը (իսկ տարիները գրեթե չէին աղոտել նրանց վճիռ փայլը) հառած իր դեռատի զրուցակցի վրա։

Դեռատի լեզին իր կյանքի հրապուրիչ գարունն էր ապրում։ Նա այնպիսի հասակի էր, որ եթե հրեշտակները աստծու բարի նպատակների համար երբեք սահմանվեն մահկանացուների կերպարանքներում ապրելու, առանց սրբապղծություն գործած լինելու կարելի է ասել, որ նրանք բնակություն կհաստատեն նման էակների մեջ։

Նա բոլորած էր հազիվ տասնյոթ գարուն։ Այնքան չքնաղ էր նա, այնքան հեզ ու քնքուշ, այնքան անբիծ ու եթերային, որ ասես այս աշխարհը իր տարերքը չէր, և երկրային բիրտ արարածները նրան հավասար ընկերներ չէին։ Այնպիսի իմաստություն կար նրա ծավի աչքերի խորքում, որ հազիվ թե իր տարիքին համապատասխան լինեւր կամ պատկանեւր այս աշխարհին։ Եվ սակայն նրա քաղցրիկ ու մեղմ վերաբերմունքը բոլորի հանդեպ, նրա դեմքում ցոլացող բյուրավոր լույսերը և առավելապես նրա ծպիտը, նրա ջերմիկ, սրտաբուխ ծպի-

տը ստեղծված էին ընտանեկան բույնի համար, օջախի շուրջը տիրող խաղաղ մթնոլորտի համար, երանության համար:

Նա զբաղված էր սեղանին մանր ծառայություններ մատուցելով: Երբ պատահաբար աչքերը բարձրացնելով տեսավ, որ պառավ լեզին իրեն էր նայում, նա մագեբը, որ պարզունակ հյուսքերով պսակ էին կազմել ճակատին, նազանքով ետ տարավ և այնքան անկեղծ ու գրավիչ արտահայտությամբ նայեց լեզիին, որ երկնային ոգիները կժըպտային նրան տեսնելով:

— Մի ժամ կլինի, որ Բրիտըլը զնացել է, այնպես չէ՞,— կարճ դադարից հետո հարցրեց պառավ լեզին:

— Մի ժամ և տասներկու րոպե, տիկին,— սև ժապավենի ծայրին ամրացված արծաթյա ժամացույցը գրպանից դուրս քաշելով պատասխանեց միստր Զայլսը:

— Նա միշտ դանդաղ է շարժվում,— նկատեց պառավ լեզին:

— Բրիտըլը միշտ էլ դանդաղաշարժ տղա է եղել,— պատասխանեց սպասավորը:— Եվ իսկապես, եթե մեկը ավելի քան երեսուն տարի է դանդաղաշարժ է եղել, հավանական բան է, որ նա երբևէ արագաշարժ դառնա:

— Ինձ թվում է, որ նրա այդ թերությունը գնալով խորանում է,— նկատեց տարեց լեզին:

— Շատ աններելի է, եթե ճանապարհին նա զբաղվել է ուրիշ տղաների հետ խաղալով,— ասաց դեռատի լեզին ժպտալով:

Ըստ երևույթին, միստր Զայլսը ևս մտածում էր ժպտալու պատշաճության մասին, երբ պարտեզի դարպասի առջև կանգ առավ մի բաց կառք: Կառքի միջից դուրս թռավ ինչ-որ գեղ ջենթլմեն, վազեց դեպի դուռը, առեղծվածային ճարպկությամբ տուն մտնելով՝ խուժեց սենյակ և նախաճաշի սեղանի հետ մեկտեղ միստր Զայլսին էլ համարյա շուռ տալով՝ բացականչեց.

— Ես կյանքումս այսպիսի բան չէի լսել, իմ թանկագին՝ միսիս Մեյլի, տե՛ր աստված, այն էլ խուլ գիշերով, երբեք այսպիսի բան չէի լսել:

Ապա ցավակցական խոսքերով գեր ջենթլմենը թոթվեց երկու լեզիների ձեռքերը և, նստելով մի աթոռի, հարցրեց, թե ինչպես են իրենց զգում:

— Երևի վախից լեղաճաք եղաք, ուղղակի լեղաճաք,— ասաց գեր ջենթլմենը:— Ինչո՞ւ ինձ չտեղեկացրիք: Տե՛ր աստված, իմ սպասավորը անմիջապես այստեղ կգար, նմանապես և ես: Ուրախությամբ

կգար նաև իմ օգնականը կամ մեկը նման պարագաներում: Աստված իմ, աստված իմ: Այդքան անակնկալ: Եվ այն էլ խուլ գիշերով:

Բժշկին մտահոգում էր հատկապես այն պարագան, որ գողությունը կատարվել էր անակնկալ կերպով, և այն էլ խուլ գիշերին, կարծես կողոպուտով զբաղվող շենթմենների մոտ ընդունված սովորովթյուն էր իրենց գործողությունները կատարել ցերեկը, ենթակաների հետ նամակով նախօրոք պայմանավորվելով:

— Իսկ դուք, միսս Ռոզ,— ասաց բժիշկը դիմելով դեռատի լեզբին,— ես...

— Օ՛հ, անշուշտ,— ասաց Ռոզը ընդմիջելով,— բայց վերևում կա խեղճ մի արարած, որին մորաքույրը ցանկանում է, որ տեսնեք:

— Օ՛հ, իսկապե՛ս,— պատասխանեց բժիշկը,— իսկապե՛ս: Ինչպես երևում է, այդ քո ձեռքի գործն է, Ջայլս:

Միստր Ջայլսը, որ տենդագին փութաջանությամբ շուռ եկած թեյի բաժակներն էր կարգի բերում, շափազանց կարմրեց և ասաց, որ ինքը բախտ էր ունեցել արժանանալու այդ պատվին:

— Պատի՛վ,— ասաց բժիշկը,— չգիտեմ, գուցե խոհանոցից գողի վրա կրակելը նույնքին պատվաբեր է, որքան հակառակորդին սպանելը տասներկու քայլ հեռավորության վրա: Պատկերացրու, որ նա կրակել է օդում, իսկ դու մենամարտել ես, Ջայլս:

Միստր Ջայլսը, որը հարցի նկատմամբ այդպիսի թեթև վերաբերմունքը համարում էր իր համբավը նսեմացնելու շատ անիրավ փորձ, ակնածանքով պատասխանեց, որ իր նմանների գործը չէր դատողություններ անել այդ խնդրի շուրջ, սակայն, իր կարծիքով, դա կատակ չէր հակառակ կողմի համար:

— Աստված իմ, ճիշտ է,— ասաց բժիշկը,— իսկ նա որտե՞ղ է: Առաջնորդեցե՛ք նրա մոտ: Միսիս Մեյլի, իջնելիս դարձյալ կայցելեմ ձեզ: Ուրեմն, այս փոքրիկ պատուհանի միջով է նա անցել ձեզ մոտ, այո՞: Բոլորովին անհավատալի է:

Ջենթլմենը, ամբողջ ճանապարհին խոսելով, միստր Ջայլսի հետ բարձրացավ վերև. և թող նա բարձրանա, իսկ մենք, օգտվելով առիթից, ընթերցողին կտեղեկացնենք, որ միստր Լոգբերնը այդ թաղամասում ապրող մի վիրաբույժ էր և մինչև տասը մղոն հեռավորության վրա ճանաչված էր որպես «մեր բժիշկը»: Նա գեր էր ավելի շուտ իր զվարթ խառնվածքի, քան թե լավ ապրուստի պատճառով: Նա շատ բարեհոգի, շատ սրտաբաց, բայց միաժամանակ շատ արտառոց մի ամուրի տարեց տղամարդ էր, և որևէ հետախույզի համար

դժվար էր նրա նմանը ճարել այդ տարածությունից նույնիսկ հինգ անգամ ավելի մեծ տարածության վրա:

Բժիշկը բացակայեց շատ ավելի երկար, քան նախատեսել էին ինքը և երկու լեզդիները: Կառքից բերվեց մի մեծ տափակ արկղ, նընջարանի դանգը հաճախակի հնչեց, մինչ սպասավորները անընդհատ վեր ու վար էին անում, և այս բոլորից բնական էր եզրակացնել, թե ինչ-որ ժանրակշիռ բան էր կատարվում վերևում: Վերջապես, բժիշկը իջավ ցած, և երբ նրան հարցրին, թե հիվանդի վիճակը ինչպես է, նա շատ խորհրդավոր տեսք ընդունեց և դուռը զգույշ ծածկեց:

— Սա շատ արտասովոր բան է, միսիս Մեյլի,— ասաց բժիշկը, կանգնելով մեջքը դռանը դեմ արած, կարծես դուռը փակ պահելու համար:

— Չլինի՞ հիվանդի դրությունը լուրջ է,— ասաց պառավ լեզին:

— Տվյալ պայմաններում դա արտասովոր բան չէր լինի,— պատասխանեց բժիշկը,— թեև չեմ կարծում, որ լուրջ բան գոյություն ունենա: Դուք տեսե՞լ եք այս գողին:

— Ո՛չ,— պատասխանեց պառավ լեզին:

— Ոչ էլ որևէ բա՞ն եք լսել նրա մասին:

— Ոչինչ չեմ լսել:

— Ներեցեք, տիկի՛ն,— ընդմիջեց միստր Զայլսը,— ես պատրաստվում էի նրա մասին ձեզ պատմելու, բայց բժիշկ իզգբերնը եկավ: Իրողությունն այն էր, որ միստր Զայլսը սկզբում ոչ մի կերպ չէր կարողացել հաշտվել այն մտքի հետ, որ ինքը կրակել է միայն մի տղայի վրա: Նրա քաջազործությունների շուրջ այնպիսի գովքեր էին հյուսվել, որ նա ամբողջ հոգով ցանկացել էր հնարավոր եղածի չափ ավելի երկարել այն մի քանի հեշտալի թուպները, որոնց ընթացքում նա ապրել էր իր կարճատև համբավի հասցեին շոսյված փառաբանությունների գազաթնակետում:

— Թուղը ցանկացավ տեսնել նրան, բայց ես չհամաձայնեցի,— ասաց միսիս Մեյլին:

— Շը՛մ,— ասաց բժիշկը:— Նա բոլորովին սարսափազդու տեսք չունի: Արդյոք որևէ առարկություն ունե՞ք նրան իմ ներկայությամբ տեսնելու:

— Եթե այդ անհրաժեշտ է,— պատասխանեց պառավ լեզին,— անշուշտ առարկություն չունեմ:

— Ուրեմն, ես գտնում եմ, որ անհրաժեշտ է,— ասաց բժիշկը:— Ես բացարձակապես վստահ եմ, որ ապագայում դուք խորապես կզրդ-

ջաք, եթե հետաձգեք նրան տեսնելու գործը: Այժմ նա կատարելապես հանդարտված է: Թույլ տվեք ինձ, միսս Ռոզ: Արդյոք արտոնություն կտա՞ք: Աղնվությամբ երդվում եմ, վախենալու ոչինչ չկա:

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պատմում է, թե Օլիվերի նոր այցելուները ինչ կառնի՞ կազմեցին նրա մասին

Բժիշկը դեռատի լեդին և միսիս Մեյլիին թեանցուկ արեց և, բազմաթիվ անգամներ հավաստիացնելով, որ ոճրագործի տեսքը հաճելի զարմանք էր պատճառելու նրանց, մեծ շուքով ու հանդեսով երկուսին առաջնորդեց վերև:

— Այժմ, — շնչաց բժիշկը՝ մինչ ննջարանի դռան բռնակը անաղմուկ պտտեցնում էր, — տեսնենք ինչ է ձեր կարծիքը նրա մասին: Չնայած վաղուց չի սպիրվել, այնուամենայնիվ, բուրոռվին վայրենի տեսք չունի: Բայց, սպասեցեք: Նախ ստուգեմ, թե արդյոք նա ի վիճակի՞ է հյուրերը ընդունելու:

Առաջինը սենյակ մտնելով, նա հրավիրեց մյուսներին հետևել իրեն: Երբ նրանք ներս մտան, դուռը ծածկեց և վարագույրը կամացուկ մի կողմ քաշեց: Որքան մեծ եղավ նրանց զարմանքը, երբ դաժան ու ահռելի կերպարանքով ոճրագործի փոխարեն նրանք տեսան անկողնու վրա պառկած մի հոգնաբեկ և հյուծված երեխայի, որ թաղվել էր խոր քնի մեջ: Նրա վիրավոր թևը, փալասով փաթաթված, հանգչում էր կրծքին, իսկ գլուխը հակած էր մյուս թևի վրա, որ կիսով չափ քողարկված էր բարձին թափված երկայն մազերով:

Բարեսիրտ ջենթլմենը, վարագույրը ձեռքում պահած, մի պահ լուռ նայեց: Մինչ նա այսպես դիտում էր հիվանդին, դեռատի լեդին եթերային քալվածքով սահեց նրանց մոտով և, նստելով անկողնու կողքին դրած մի աթոռի, Օլիվերի մազերը դեմքից ետ տարավ: Այսպես թեքված ժամանակ աղջկա աչքերից արցունքներ գլորվեցին և ընկան հիվանդի ճակատին:

Տղան խլրտաց քնի մեջ, և մի անուշ ժպիտ խաղաց նրա դեմքին, ասես կարեկցությունից բխած այդ արցունքի կաթիլները նրա մեջ

զարթեցրել էին ինչ-որ հաճելի երազային զգացում սիրո և գուրգուրանքի մասին, որ բոլորովին անծանոթ էր նրան: Այսպես, դաշն մեղեդու մի թրթիռ, կամ խաղաղ վայրում հոսող ջրի ախորժալուր կարկաշ, կամ ծաղկի բույր, կամ թե ինչ-որ ծանոթ բառի կրկնություն հաճախ մեր մեջ հանկարծակիորեն զարթեցնում են աղոտ հուշեր տեսարանների, որ երբեք չեն եղել այս կյանքում, տեսարաններ, որ զեկյուռի նման անցնում-չքանում են, որ մեզ տալիս են այն պատրանքը, թե դրանք վաղեմի ու կարճատև ինչ-որ ավելի երջանիկ գոյության հիշատակներ են, բայց այնպիսի հիշատակներ, որոնք չի կարող հիմնավորել մտքի գործադրած գերազույն ճիգն անգամ:

— Այս ի՞նչ է նշանակում,— բացականչեց պառավ լեղին:— Անհնարին է, որ այս խեղճ երեխան ավազակներին աշակերտած լինի:

— Ապականությունը, ավա՛ղ, շատ հաճախ է տաճարներ ընտրում իր բնակության համար, և ո՞վ կարող է վիճել, որ շքեղ արտաքինը չի կարող օթևան դառնալ դրան,— հառաչեց բժիշկը վարազույրը ծածկելով:

— Բայց այսքա՛ն վաղ հասակում,— պնդեց Ռոզը:

— Իմ սիրելի փոքրիկ լեղի,— գլուխը վշտահար թափահարելով ասաց վիրաբույժը,— ոճիրը, ինչպես մահը, սահմանված չէ միայն ծերերի և զառամյալների համար: Ամենից դեռահասերն ու ամենից չքնաղները շատ հաճախ նրա ընտրյալ զոհերն են:

— Բայց դուք կարո՞ղ եք, օ՛հ, դուք իսկապես կարո՞ղ եք հավատալ, որ այս վտիտ տղան կամավոր մեղսակիցը եղած է հասարակության ամենանողկալի տականքը հանդիսացող այդ ոճմալին:

Բժիշկը գլուխը տարուբերեց այնպիսի ձևով, որ կարծես թե պընդում էր իր տեսակետը, և նկատելով, որ իրենք կարող էին անհանգրստացնել հիվանդին, նրանց առաջնորդեց հարակից մի սենյակ:

— Բայց նույնիսկ եթե նա ընկել է մոլությունց մեջ,— շարունակեց Ռոզը,— մտածեք, թե որքան փոքր է նա, մտածեք, որ գուցե նա մայրական գուրգուրանք երբեք չի տեսել և կամ զրկված է եղել ընտանեկան հարկի հոգատարությունից: Մտածեցեք, որ գուցե վատ վերաբերմունքը, ծեծը կամ հացի պահանջը նրան մղել են միանալու այնպիսի մարդկանց, որոնք հարկադրել են նրան մեղանշելու Մորաքույր, սիրելի մորաքույր, հանուն գթության, մտածեցեք այդ բոլորի մասին, քանի դեռ ուշ չէ և մի թողեք որ խեղճ, հիվանդ երեխային քարշ տան բանտերը, ուր, անշուշտ, նրան ուղղելու մեր բոլոր հույսերը անվերադարձ նկորչեն: Գիտեք, որ ձեր բարության և հո-

գածության շնորհիվ ես ծնողների չգոյությունը երբեք չեմ զգացել, մինչդեռ կարող էի նույնպիսի անտեր ու առօգնական վիճակում լինել, ինչպես այս խեղճ հրեխան, ուստի գլխացեք նրան քանի դեռ ուշ չէ:

— Հոգյա՛կ իմ անգին,— արտասովող աղջկան իր կրծքին սեղմելով՝ ասաց պառավ լեդին,— դու կարծում ես նրա մազի մի թելին իսկ կդիպչեի՞:

— Ոչ,— պատասխանեց Ռոզը անձկությամբ:

— Իհարկե ոչ,— ասաց պառավ լեդին:— Ահա իմ կյանքը մոտենում է իր վախճանին, և թող երկինքն իմ հանդեպ այնքան բարեշնորհ լինի, որքան ես եմ լինում իմ նմանների հանդեպ: Ասացեք, ինչպե՞ս անեմ, որ փրկեմ նրան, սը՛ր:

— Թողեք մտածեմ,— ասաց բժիշկը:— Թողեք մտածեմ:

Միստր Լոգգերնը ձեռքերը խրեց գրպանների մեջ և մի քանի անգամ վեր ու վար արեց սենյակում, հաճախ կանգ առնելով և մարմինը հավասարակշռելով ոտքի մատնքի վրա և շափազանց խոժոռվելով: Ապա, երբեմն բացականչելով, թե «արդեն գտել եմ» կամ «ոչինչ չեմ գտել» և մերթ սենյակում պտույտ գալով ու նորից խոժոռվելով, վերջապես ընդոստ կանգ առավ ու այսպես խոսեց.

— Ես կարծում եմ, եթե դուք ինձ անսահման լիազորություն տաք Ջայլսին և այդ փոքրիկ տղային՝ Բրիստլզին՝ ահաբեկելու, ապա ես այդ գործը կարող եմ գլուխ բերել: Ճիշտ է, Ջայլսը հավատարիմ մարդ է և ձեր վաղեմի սպասավորը, բայց դուք կարող եք հազար ու մի ձեռով հատուցել նրան և, բացի այդ, վարձատրել լավ նշանառության համար: Ձեք առարկի, այնպես չէ՞:

— Արդյոք հնարավոր չէ՞ այդ միջոցով փրկել երեխային,— ասաց միսիս Մեյլին:

— Ոչ մի այլ միջոց գոյություն չունի, հավատացե՛ք ինձ,— պատասխանեց բժիշկը:

— Այդ դեպքում իմ մորաքույրը բացարձակ լիազորում է ձեզ,— ասաց Ռոզը արցունքների միջից ժպտալով:— Բայց նրանց հետ պետք եղածից ալելի խիստ չվարվեք, խնդրում եմ:

— Միսս Ռոզ, դուք այնպես եք կարծում, որ բացի ձեզնից այսօր ամեն մարդ տրամադրված է կարծրասիրտ լինել,— վրա բերեց բժիշկը:— Ես կցանկանայի, որ առաջին իսկ արժանավոր երիտասարդի առաջարկության հանդեպ դուք գտնվեիք նույնքան զգայուն հոգեկան

վիճակում, ինչպես այժմ, և երանի թե ես լինեի այնպիսի տարիքի, որ կարողանայի տեղի ունենալը օգտվել այդ բարեպաշտե՛հ առիթից:

— Խեղճ Բրիտըլզի նման դուք ևս մի չափահաս երեխա եք,— ասաց Ռոզը շիկնելով:

— Լա՛վ, Լա՛վ,— ասաց բժիշկը սրտանց ծիծաղելով,— դա այնքան էլ դժվարին հարց չէ: Բայց վերադառնանք այս տղային: Մեր համաձայնության կարևոր կետին դեռ չենք հասել: Երևի, նա մոտավորապես մի ժամից կղարթնի: Թեպետ ես ներքևում գտնվող այդ թանձրամիտ ոստիկանին ասել եմ, որ նրա հետ խոսել կամ նրան տեղից շարժել չի կարելի, որովհետև նա կարող է մահանալ, այնուամենայնիվ, ինձ թվում է, թե մենք կարող ենք հանգիստ զրուցել նրա հետ առանց նրան վտանգելու: Ուրեմն, լսեցե՛ք իմ պայմանը: Այժմ ես նրան հարցաքննելու եմ ձեր ներկայությամբ: Եթե իր ասածներից եղբայրացնելով կարողանամ ձեզ ապացուցել, որ նա իսկապես բուրոմվին ընկած նկարագրի տեր մի տղա է (իսկ դա ավելի քան հավանական է), այդ դեպքում նա կթողնվի իր բախտին, կամ ամեն պարագայի տակ գոնե ես կհրաժարվեմ նրա հետ որևէ առնչություն ունենալուց:

— Օ՛հ, ո՛չ, մորաքույր,— թախանձեց Ռոզը:

— Օ՛հ, այո՛, մորաքույր,— ասաց բժիշկը:— Համաձայն եք:

— Զի կարող պատահել, որ նա մոլությունների անձնատուր երեխա լինի: Անկարելի բան է:

— Շատ լավ,— վրա բերեց բժիշկը,— ուրեմն իմ առաջարկությունը կարող եք ավելի հանգիստ ընդունել:

Վերջապես համաձայնությունը կայացավ, և երկու հակառակ կողմերը անհամբերությամբ սպասեցին Օլիվերի զարթնելուն:

Լեդիների համբերությունը, սակայն, ենթարկվեց շատ ավելի երկար փորձության, քան թե միտքը խոստովեցնեի նախատեսել էր: Ժամերը իրար հետևից սահում էին, բայց Օլիվերը դեռևս խոր քնած էր: Մութն ընկել էր արդարև, երբ բարեսիրտ բժիշկը տեղեկացրեց նրանց, որ նա վերջապես զարթնել է և բավականին ի վիճակի է խոսելու:

— Տղայի դրությունը շատ լուրջ է,— ասաց նա,— և մեծ քանակությամբ արյուն կորցնելու պատճառով շատ է ուժասպառ, բայց ինչոր բան հայտնելու՝ մտահոգությունից այնքան վրդովված է, որ ես նախընտրեցի թույլ տալ նրան խոսելու, քան հարկադրել, որ մինչև առավոտ հանգիստ պառկի, ինչպես այդ հարկավոր էր անել նման պարագաներում:

Տեսակցությունը երկար տևեց: Օլիվերը նրանց պատմեց իր կյանքի տխուր սլատմությունը, ցավերի և ուժասպառության պատճառով հաճախ կանգ առնելով: Որքա՞ն հանդիսավոր էր իրիկվա մթնշաղին լսել հիվանդ երեխայի նվաղկոտ ձայնը, երբ նա մի առ մի թվեց բուլոր այն սարսափելի շարիքներն ու աղետները, որ դաժան մարդիկ պատճառել էին նրան: Օ՛հ, երբ մենք ճնշում ու տանջում ենք մեր նմաններին, եթե գեթ մի պահ անդրադառնայինք մեր գործած սխալներին ու մեղքերին, որոնք զանգվածային ծանր թուխպերի նման դանդաղորեն, բայց ոչ նվազ անշեղորեն բարձրանում են երկինք՝ իրենց հետագա վերծը թափելու համար մեր գլխին, եթե մենք գեթ մի րոպե ունկնդրեինք մեռած հոգիների տրտունջին, որը ոչ մի ուժ չի կարող խեղդել և ոչ մի գոռոզ սիրտ չի կարող լռեցնել, էլ ո՞ւր կմնային այն վիրավորանքն ու անարդարությունը, տառապանքը, դժբախտությունն ու անիրավությունը, որ կյանքի յուրաքանչյուր օրը բերում է իր հետ:

Քնքուշ էին Օլիվերին խնամող ձեռքերը այդ գիշեր, և գեղեցկությունն ու առաքինությունը հակեցին նրան իր քնի մեջ: Նա անդորր էր ու երջանիկ և կարող էր մեռնել առանց տրտնջալու:

Այդ խիստ երկար տեսակցությունից անմիջապես հետո բժիշկը, աչքերը սրբելով և բոլորին էլ նրբազգացություն համար մեղադրելով, միստր Ջայլսի վրա գրոհելու համար շտապեց ներքև: Միջանցքներում ու սենյակներում ոչ ոքի չգտնելով և մտածելով, որ գուցե խոհանոցում կարող էր ավելի լավ արդյունքի հասնել, նա խսկույն ուղղվեց դեպի խոհանոց:

Սպասավորների խորհրդարանի այդ համեստ բաժանմունքում հավաքվել էին սպասուհիները, միստր Բրիտըլը, միստր Ջայլսը, թիթեղագործը (որը հատուկ հրավեր էր ստացել իր մատուցած ծառայությունների համար օրվա մնացած մասը կերուխումով անցկացնելու) և ոստիկանը: Վերջին ջենթլմենը ուներ մի մեծ ցուպ, մեծ գլուխ, մեծ քիթ, մեծ բերան, մեծ աչքեր ու մեծ կիսակոշիկներ, և այնպես էր երևում, կարծես թե բավականին մեծ քանակությամբ զարեջուր էր խմել, և իրոք այդպես էր:

Նախորդ գիշերվա արկածները դեռևս վեճի առարկա էին, քանի որ, երբ բժիշկը ներս մտավ, միստր Ջայլսը հոխորտում էր իր քաջությունների մասին, իսկ միստր Բրիտըլը, դարեջրի բաժակը ձեռքին, հաստատում էր իր մեծավորի ամեն մի խոսքը, նույնիսկ նրա խոսելուց էլ առաջ:

— Կարիք չկա՝ վեր կենալու,— ձեռքի թեթև շարժումով ասաց բժիշկը։

— Շնորհակալ եմ, սը՛ր,— ասաց միստր Ջայլսը։— Միսիս Մեյլին կամեցավ, որ մեր անձնակազմը հյուրասիրվի գարեջրով, և քանի որ ես տրամադիր չէի փակվել իմ փոքրիկ սենյակում, սը՛ր, և բնկերության պահանջ էի զգում, ուստի նրանց մոտ մնացի, սը՛ր։

Բրիտըլը և մյուս լեդիներն ու ջենթլմենները այն բարի վերաբերմունքի համար, որ միստր Ջայլսը ցուցաբերել էր իրենց հանդեպ, շնորհակալության ինչ-որ խոսքեր մրմնջացին։ Միստր Ջայլսը հովանավորողի ձևով շուրջը նայեց, կարծես կամենալով ասել, թե ինքը նրանց երբեք չի լքի, եթե իրենց կարգին պահեն։

— Իսկ հիվանդը ինչպե՞ս է իրեն զգում, սը՛ր,— հարցրեց Ջայլսը։

— Այնքան էլ լավ չէ,— պատասխանեց բժիշկը։— Կարծում եմ դուք ձեզ փորձանքի մեջ եք գցել, միստր Ջայլս։

— Հույս ունեմ, որ դուք չեք ուզում ասել, թե կմեռնի, սը՛ր,— դողալով ասաց միստր Ջայլսը,— այլապես ես կյանքում էլ երբեք երջանիկ չէի զգա ինձ։ Ես ոչ մի դեպքում որևէ մեկին չէի սպանի, սը՛ր, ոչ մի դեպքում, ոչ էլ Բրիտըլը այդպիսի բան կաներ։ Ես այդ բանը չէի անի, անգամ եթե քաղաքի ամբողջ արծաթն ու ոսկին ինձ խոստանային, սը՛ր։

— Հարցը այդ չէ,— խորհրդավորությամբ ասաց բժիշկը։— Դուք բողոքակա՞ն եք, միստր Ջայլս։

— Այո՛, սըր, կարծում եմ բողոքական եմ,— կակազեց միստր Ջայլսը չափազանց գունատվելով։

— Իսկ դու ի՞նչ դավանանքի տեր ես, տղա՛,— խստորեն հարցրեց բժիշկը Բրիտըլին։

— Աստված իմ,— պատասխանեց Բրիտըլը ուժգին ցնցվելով։— Ես, ես էլ միստր Ջայլսի պես բողոքական եմ, սը՛ր։

— Այդ դեպքում ասե՛ք ինձ,— հարեց բժիշկը,— երկուսդ էլ, երկուսդ էլ, արդյոք հանձն կառնե՞ք երգվելու, որ վերևում գտնվող տղան այն միևնույն տղան է, որին երեկ գիշեր գողերը լուսամուտից ներս խցկեցին։ Դե՛, պատասխանեցե՛ք։ Մենք ձեզ լսում ենք։

Բժիշկը, որին լուրերն էլ համարում էին աշխարհի ամենամեղմ բնավորության տեր մարդկանցից մեկը, հարցը այնպիսի ահեղ բարկությամբ դրեց, որ Ջայլսը և Բրիտըլը, որոնց գլուխները գարեջրից և հուզմունքից բավականին մշուշված էին, ապշահար իրար նայեցին։

— Խնդրում եմ, ուշադիր լսե՛ք պատասխանը, ոստիկան,— ասաց

բժիշկը ցուցամատը ծանրակշիռ թափ տալով, ապա խփելով իր քրթարմատին, որպեսզի այդ արժանավոր ջենթլմենը ուշադրությունը կենտրոնացնի տրված պատասխանի վրա:— Գուցե շուտով մի ինչ-որ բան կհայտնաբերվի:

Ոստիկանը, հնարավոր եղածի չափ իմաստուն տեսք ընդունելով, վերցրեց իր պաշտոնը հատկանշող գավազանը, որը անփութորեն հենված էր մի անկյունում:

— Ինչպես տեսնում եք, սա անձի իսկությունը հաստատող մի պարզ հարց է,— ասաց բժիշկը:

— Ճշմարիտ է, սը՛ր,— պատասխանեց ռատիկանը՝ սաստիկ հազալով, որովհետև գարեջուրը շտապ խմելու պատճառով հեղուկի մի մասը գնացել էր սխալ ճանապարհով:

— Գողերը ցանկանում են մի տուն կողոպտել,— ասաց բժիշկը,— և երկու մարդ վառողի ծխի մեջ, այդ շփոթ ու խառնակ պահին, հարևանցիորեն նկատում են մի տղայի: Հաջորդ առավոտ, այդ միևնույն տանը մոտենում է ինչ-որ մանուկ, և որովհետև նրա թևը փաթաթված է լինում, այճի մարդիկ անողոքաբար բռնում են նրան,— նրա կյանքը մեծապես վտանգի ենթարկելով,— և երդվում են, որ նա նախորդ գիշերվա գողերին ընկերացող տղան է: Այժմ հարց է ծագում. արդյո՞ք այս մարդիկ իրավացի են: Եթե իրավացի չեն, ապա ինչպիսի՞ կացության մեջ են գցում իրենք իրենց:

Ոստիկանը խորիմաստ կերպով գլուխը թափահարեց և ասաց, որ եթե դա օրենք չէ, ապա ինքը կցանկանար իմանալ, թե ո՞րն է օրենքը:

— Սա ձեզ նորից հարց եմ տալիս,— որոտաց բժիշկը,— դուք հաստատ կարո՞ղ եք երդվել և վավերացնել ձեր ասածը:

Բրիտըլը երկշոտ նայեց միստր Զայսին. միստր Զայսը տարակուսանքով նայեց Բրիտըլին, ոստիկանը ձեռքը ականջի հետևը դրեց պատասխանը լավ լսելու համար, երկու կանայք և թիթեղագործը թեքվեցին դեպի առաջ՝ ունկնդրելու համար, բժիշկը խստորեն նայեց շուրջը, բայց հանկարծ զանգը հնչեց, և ճիշտ նույն պահին ինչ-որ անիմների աղմուկ լսվեց:

— Հարցաքննիչներն են,— ասաց Բրիտըլը՝ ըստ երևույթին շատ թեթևացած:

— Ինչեր ե՞ն,— բացականչեց բժիշկը, ինքն էլ իր հերթին ահաբեկված:

— Բառւ Սթրիթի գործակալներն են, սը՛ր,— պատասխանեց

Բրիտըլը՝ մի մոմ վերցնելով,— ես և միսոր Զայլը այս առավոտ մարդ էինք ուղարկել նրանց հետևից:

— Ի՛նչ,— գոռաց բժիշկը:

— Այո՛, մարդ էինք ուղարկել,— պատասխանեց Բրիտըլը:— Կառապանի միջոցով իմաց էինք տվել, և զարմանալի էր, թե ինչո՞ւ պետք էր այսքան ուշանալին, սըր:

— Այդպես, հա՛, Դե՛ ուրեմն, թող անիծվեն այստեղի կառքերը, որ հազիվ են քարշ գալիս, ահա՛ բոլորը,— ասաց բժիշկը հեռանալով:

ԵՐԵՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պատմում է մի ճգնաժամային կացության մասին

— Ո՞վ է,— հարցրեց Բրիտըլը, դուռը կիսով չափ բաց անելով և առանց շղթան քանդելու դուրս նայելով, մինչ ձեռքով ստվերում էր մոմը:

— Բա՛ց արեք դուռը,— ձայն տվեց ինչ-որ մեկը դրսից,— Բաու Սթրիթի գործակալներն են, որոնց հետևից մարդ էր ուղարկված այսօր:

Բրիտըլը, այս պատասխանից չափազանց հանգստացած, դուռը լայն բաց արեց և իր առջև շտեմալ վերարկու հագած մի թիկնեղ մարդու, որը անխոս ներս մտավ և ոտքերը խսիրի վրա մաքրեց այն-քան պաղարյունությամբ, կարծես թե այդ տան բնակիչներից մեկը լիներ:

— Երիտասա՛րդ, մեկնումեկին չե՞ս ուղարկի, որ ընկերոջս փոխարինի,— ասաց գործակալը:— Նա կաղքում է: Իսկ կառատուն չունե՞ք, որ հինգ-տասը ռոպեով ձին և կառքը այնտեղ մնան:

Երբ Բրիտըլը դրական պատասխան տվեց և մատնացույց արեց շենքը, թիկնեղ մարդը դեպի պարտեզի դարպասը գնաց և օգնեց իր ընկերոջը, որ կառքը կառատուն մտցնի: Այդ ամբողջ ժամանակ Բրիտըլը, մեծ հիացմունքով, ճրագը ձեռքին լուսավորում էր նրանց: Այդ գործը ավարտելուց հետո, երբ նրանք տուն եկան և հյուրասենյակ առաջնորդվելով հանեցին իրենց վերարկուներն ու գլխարկները, երևան եկավ, թե ինչի էին նման:

Գուռը թակող ոստիկանը միջհասակ, մոտ հիսուն տարեկան բարեկազմ մի մարդ էր, կարճ կտրած սև, փայլուն մազերով, կլոր դեմքով և սուր աչքերով: Մյուսը երկարաճիտ կոշիկներ հագած, կարմրահեր, ոսկրոտ դեմքով մի տղամարդ էր:

— Քո տիրոջը չե՞ս զեկուցի, որ Բլեթհերզն ու Դաֆֆը այստեղ են,— մազերը կոկելով և մի զույգ ձեռնակապեր սեղանին դնելով ասաց ամրակազմ մարդը:— Օ՛հ, բարի երեկո, պարոն: Զի՞ կարելի ձեզ հետ մի քանի ռուպե առանձին խոսել:

Այդ հարցը ուղղված էր միստր Լոզբերնին, որը նոր էր ներս մտնել: Նա նշաններով հասկացրեց Բրիտըլզին հեռանալ այնտեղից և երկու լեզիներին ներս բերելով՝ դուռը ծածկեց:

— Տանտիրուհին այս լեզին է,— ասաց միստր Լոզբերնը, միսիս Մեյլին մատնանշելով:

Միստր Բլեթհերզը գլուխ տվեց: Երբ նրան հրավրեցին նստել, նա գլխարկը դրեց հատակին և, մի աթոռ վերցնելով, Դաֆֆին էլ հասկացրեց նույնը անել: Վերջինս, որը, ըստ երևույթին, այնքան էլ սովոր չէր ընտիր հասարակության, կամ իրեն այնքան էլ ազատ չէր զգում այդպիսի շրջապատում, ձեռքերի ու ոտքերի բազմաթիվ շղաձիգ շարժումներից հետո, հազիվհազ նստեց, շփոթությունից գավազանի գլուխը բերանը խրելով:

— Այժմ զբաղվենք այս կողոպուտի հարցով,— ասաց Բլեթհերզը՝ դիմելով Լոզբերնին:— Գործի հանգամանքներն ինչպե՞ս են:

Միստր Լոզբերնը, որը երևում էր, թե ցանկանում է ժամանակ շահել, եղելությունը պատմեց բազմաթիվ շեղումներով ու երկարաբանություններով, որի ընթացքում պարոնայք Բլեթհերզն ու Դաֆֆը, շատ բանիմաց տեսք ընդունած, հաճախ գլխի նշանակալից շարժումներ էին փոխանակում միմյանց հետ:

— Իհարկե, ես մինչև տեղադննություն չկատարեմ, վերջնական ոչինչ չեմ կարող ասել,— ասաց Բլեթհերզը,— բայց իմ անմիջական տպավորությունը այն է (չեմ խուսափում ես ինձ այդ աստիճանի վտանգելուց), թե սա հոտաղի ձեռքի գործ չէ: Այնպես չէ՞, Դաֆֆ:

— Անշուշտ,— պատասխանեց Դաֆֆը:

— Իսկ «հոտաղ» բառը թարգմանելով լեզիների համար, եթե չեմ սխալվում, դուք ուղում եք ասել, որ սա գլուղացու ձեռքի գործ չէ, այդպե՞ս է,— ասաց միստր Լոզբերնը ժպտալով:

— Զիշտ այդպես, պարոն,— պատասխանեց Բլեթհերզը:— Ուրիշ մանրամասնություններ չկա՞ն այդ գողությունից: Վերաբերյալ:

— Բոլորը այդ է,— պատասխանեց բժիշկը:

— Իսկ սպասավորները մի ինչ-որ տղայի մասին էին խոսում, ի՞նչ բան է,— հարցրեց Բլեթհերզը:

— Դատարկ բան է,— պատասխանեց բժիշկը:— Չգիտես ինչու, վախեցած սպասավորներից մեկի գլուխը մտել է, թե այդ տղան կապված է գողերի հետ, բայց դա հիմարություն է, բացարձակ անմտություն:

— Եթե այդպես է, ապա այդ գործը կարելի է շատ հեշտությամբ վերջացնել,— նկատեց Դաֆֆը:

— Նա իրավացի է,— հաստատեց Բլեթհերզը, գլուխը դրակա-նորեն շարժելով և ձեռնակապերի հետ խաղալով այնպիսի անփութությամբ, ասես թե բամբիռներ լինեին:— Ո՞վ է այդ տղան: Ի՞նչ տեղեկություն է տալիս իր մասին: Որտեղի՞ց է եկել: Անշուշտ ամպերից ցած չի ընկել, այնպես չէ՞, պարոն:

— Ինչ խոսք որ ամպերից չի ընկել,— պատասխանեց բժիշկը, անհանգիստ նայելով երկու լեզրիների կողմը:— Նրա ամբողջ պատմությունը ծանոթ է ինձ, բայց մենք այդ մասին շուտով կիտ-սենք: Երեկ դուք կցանկանայիք նախ տեսնել, թե գողերը որտեղից են փորձել ներս մտնել:

— Իհարկե,— հաստատեց միստր Բլեթհերզը,— նախ կզննենք կալվածքի հարակից մասերը, ապա կհարցաքննենք սպասավորներին: Այդ է հետաքննության ընդունված կարգը:

Ապա լույս բերվեց, և պարոնաձք Բլեթհերզն ու Դաֆֆը, տեղա-կան ոստիկանի, Բրիտըլզի, Ջալլսի, կարճ ասած՝ բոլորի ուղեկցու-թյամբ գնացին միջանցքի վերևի ծայրում գտնվող սենյակը և լուսա-մուտին նայեցին ներսի կողմից, ապա շրջանցելով մարզը, լուսամու-տին նայեցին դրսի կողմից: Այնուհետև նրանց տվեցին մի մոմ՝ փեղ-կը զննելու համար, ապա նույն ձևով մի լապտեր տեղ հասավ՝ ոտ-նահետքերի ուղղությանը հետևելու համար, հետո բերվեց մի եղան՝ թավոտները քրքրելու համար, և երբ հանդիսատեսների լարված ուշա-դրության ներքո այս բոլորը ավարտվեց, նրանք նորից ներս եկան, և սկսվեց միստր Ջալլսի ու Բրիտըլզի հարցաքննությունը նախորդ գի-շեր պատահած դեպքերին իրենց ունեցած մասնակցության մասին: Այդ պատմությունը նրանք արեցին մեկուդրամատիկ ձևով, վեց ան-գամ, իրար ժխտելով ոչ ավելի քան մեկ կարևոր կետում՝ առաջին անգամ, և ոչ ավելի քան տասներկու կետում՝ վերջին անգամ: Այս արդյունքին հասնելուց հետո Բլեթհերզն ու Դաֆֆը, մյուսներին դուրս

ուղարկելով, սենյակում առանձնացան և երկար խորհուրդ արեցին։ Այդ տեղի ունեցավ այնքան հանդիսավոր ու գաղտնի կերպով, որ բժշկական ամենակնճռոտ հարցերի վերաբերյալ հայտնի բժիշկների ունեցած խորհրդակցությունը դրա համեմատությամբ սոսկ երեսույական խաղ կարող էր համարվել։

Այդ միջոցին բժիշկը հարևան սենյակում շատ վրդովված վեր ու վար էր անում, իսկ միսիս Մեյլին ու Ռոզը մտահոգությամբ հետևում էին նրա բոլոր շարժումներին։

— Ճշմարիտն ասած, չգիտեմ ինչ անեմ,— ասաց բժիշկը, սենյակում բազմաթիվ անգամներ արագ գնալ-գալուց հետո ընդոստ կանգ առնելով։

— Եթե այդ թշվառ երեսայի պատմությունը բարեխղճորեն ներկայացնենք այս մարդկանց,— ասաց Ռոզը,— անշուշտ դա բավական կլինի նրան արդարացնելու համար։

— Դժվար թե, իմ փոքրիկ անգին լեդի,— գլուխը թափահարելով առարկեց բժիշկը։— Իմ կարծիքով, այդ չի կարող նրան արդարացնել ո՛չ նրանց աչքում, ո՛չ էլ օւմելի բարձրաստիճան պաշտոնյաների աչքում։ Վերջ ի վերջո, ո՛վ է այդ տղան, կասեն նրանք։ Մի փախստական։ Դատելով լոկ աշխարհիկ նկատառումներով ու հավանականությանամբ, նրա պատմությունը շատ անհավատալի է։

— Դուք անշուշտ հավատում եք, չէ՞,— ընդհատեց Ռոզը։

— Զարմանալի է, բայց ես հավատում եմ։ Գուցե հիմարի մեկն եմ, որ հավատում եմ,— ասաց բժիշկը,— այնուամենայնիվ, իմ կարծիքով, դա այնպիսի պատմություն չէ, որ համոզի մի փորձառու ոստիկանական աստիճանավորի։

— Ինչո՞ւ չէ,— հարցրեց Ռոզը։

— Որովհետև, իմ սիրուն հարցաքննիչ,— պատասխանեց բժիշկը,— նրանց տեսանկյունից դիտելով, նրա պատմությունը շատ կասկածելի կետեր ունի, և նա կարող է ապացուցել միայն դրա բացասական կողմերը, իսկ դրականների մասին ոչ մի ապացույց չունի։ Սատանան տանի, նրանք անպայման կհարցնեն, ինչու և ինչպես, և ոչնչի չեն հավատա առանց շոշափելի փաստաբանության։ Ինչպե՞ս տեսնում եք, իր սեփական խոստովանությամբ նա որոշ ժամանակ ապրել է գողերի մեջ և տարվել է ոստիկանատուն ինչ-որ ջենթլմենի գրպանը խուզարկած լինելու համար։ Ապա այդ ջենթլմենի տնից բռնությամբ փոխադրվել է այնպիսի տեղ, որը նա ո՛չ նկատարել կարող է, ո՛չ մատնացույց անել։ Այդ վայրի մասին նա ամենատարտամ զաղափար

անգամ չունի։ Այդ մարդիկ, չգիտես թե ինչ-ինչ պատճառներով, ոչ մի կերպ չեն ուզում հրաժարվել նրանից, հաշվի չառնելով՝ նա այդ բանը կամենում է, թե ոչ։ Ու այսպես մի օր նրան հանկարծ բերում են Զերթսի և մի ինչ-որ տուն կողոպտելու համար խցկում են լուսամուտից ներս։ Այն պահին, երբ նա պատրաստվում է գողության մասին ազդարարել տան բնակիչներին և այդ մի արարքով արդարանալ նախկինում գործած բոլոր հանցանքների համար, ահա այդ միջոցին հայտնվում է այս անմիտ, կիսաքաղաքակիրթ մատակարար կոչեցյալ շունը և կրակում նրա վրա։ Կարծես դիտավորյալ կերպով արգելելու համար նրան, որ իր օգտին որևէ բան անի։ Մի՞թե այդ բոլորը դուք չեք տեսնում։

— Անշուշտ տեսնում եմ,— բժշկի խիստ տոնի վրա ժպտալով պատասխանեց Ռոզը,— այնուամենայնիվ, այդ խեղճ երեխային ամբաստանող ոչինչ չեմ գտնում այստեղ։

— Իհարկե ոչինչ չեք գտնի,— պատասխանեց բժիշկը։— Օրհնյալ լինեն ձեր սեռի բոլոր պայծառ աչքերը։ Լավ թե վատ նրանք գործի միայն մեկ կողմն են տեսնում և այն էլ միշտ այն կողմը, որ առաջինն է ներկայանում նրանց։

Բժիշկը, որպես սեփական փորձի արդյունք, այսպես արտահայտվելուց հետո ձեռքերը դրեց գրպանը և սկսեց առաջվանից նույնիսկ ավելի արագ գնալ-զալ սենյակում։

— Որքան մտածում եմ, ալելի եմ համոզվում, որ եթե այս մարդկանց իրազեկ դարձնենք պատմության բուն էությունը, դա տեղի կտա անվերջ դժվարությունների և անախորժությունների,— ասաց բժիշկը։— Բացի այդ, ես վստահ եմ, որ նրանք հավատ չեն ընծայի մեր ասածին, եթե նույնիսկ վերջում որևէ վնաս չկարողանան հասցնել այդ տղային, այնուամենայնիվ, հրապարակումը այն բոլոր կասկածների, որ առաջանալու են պատմության բացահայտումով, էապես կանդորդառենա նրան դժբախտությունից փրկելու ձեր բարի մտադրության վրա։

— Օհ, այդ դեպքում ի՞նչ անենք,— հուզված ասաց Ռոզը։— Տե՛ր իմ աստված, տե՛ր իմ աստված, այդ մարդկանց ինչո՞ւ կանչել տվեցին։

— Այո՛, ինչո՞ւ, բացականչեց միսիս Մեյլին։— Ես ոչ մի գնով չէի կամենա նրանց իմ տանը տեսնել։

— Ես միայն մի բան գիտեմ,— վերջապես ասաց միստր Լոզբերնը, մի տեսակ հուսահատ անդորրությամբ նստելով աթոռին,—

մենք պետք է հանդուգն լինենք այս գործում: Մեր նպատակը բարի է, դրանով էլ պետք է արդարանանք: Տղան տենդով հիվանդ է, և դրուժյունը այնքան լուրջ է, որ ոչ մի պատրվակով չի կարելի անհանգստացնել նրան կամ խոսել նրա հետ. այդ մեկը մխիթարական է: Մենք պետք է աշխատենք հնարավորն անել, իսկ եթե հակառակ մեր ջանքերին վատ բան ստացվեց, ապա մեղավորը մենք չենք: Մտե՛ք:

— Ուրեմն, պարոն,— ասաց Բլեթհերզը, իր պաշտոնակցի հետ սենյակ մտնելով և նախքան խոսքը շարունակելը դուռը ամուր փակելով:— Սա կանխամտածված գործ չէ:

— Իսկ ո՞րն է կանխամտածված գործը,— անհամբերությամբ հարցրեց բժիշկը:

— Մենք կանխամտածված անվանում ենք այն կողոպուտը, լեղիներ,— ասես նրանց տգիտության վրա խղճալով, իսկ բժշկի տգիտությունը արհամարհելով ասաց Բլեթհերզը՝ շրջվելով դեպի լեղիները,— որ կատարվում է սպասավորների մեղսակցությամբ:

— Այս գործում ոչ ոք նրանց վրա չի կասկածել,— ասաց միսիս Մեյլին:

— Գուցե դուք չեք կասկածել, տիկին,— պատասխանեց Բլեթհերզը,— բայց նրանք կարող էին, այնուամենայնիվ, մեղսակից լինել:

— Հենց այն պատճառով, որ ոչ ոք նրանց վրա չի կասկածել, նրանք կարող էին մեղսակից լինել,— ասաց Դաֆֆը:

— Մենք հայտնաբերել ենք, որ այդ կողոպուտը քաղաքացու ձեռքի գործ է,— ասաց Բլեթհերզը, շարունակելով իր զեկուցումը,— որովհետև գործը շատ մաքուր է արված:

— Իսկապես որ մեծ հմտությամբ է արված,— նկատեց Դաֆֆը ցածրաձայն:

— Երկուսով են եղել,— շարունակեց Բլեթհերզը,— իրենց հետ եղել է նաև մի տղա: Այդ է ցույց տալիս լուսամուտի չափսը: Առայժմ աղքատներ: Իսկ հիմա գնանք այդ տղայի մոտ, որ վերելում է:

— Նախքան վերև բարձրանալը արդյոք լավ չէ՞ր լինի, որ նրանք մի բան խմեն, միսիս Մեյլի,— պայծառացած դեմքով ասաց բժիշկը, ասես մի նոր միտք փայլատակեց նրա գլխում:

— Օ՛, անշո՛ւշտ,— տեղից վեր թռչելով բացականչեց Ռոզը:— Իսկույն պատրաստ կլինի:

— Աա՛, շնորհակալություն, միսս,— ասաց Բլեթհերզը, վերար-

կուի թեք բերնին քսելով,— մեր աշխատանքի բնույթը այնպիսին է, որ մարդու կոկորդն է շորանում՝ Որեկիցն պատրաստի բան, միսս։ Մեր պատճառով մի՛ անհանգստացիք։

— Ի՞նչ կցանկանայիք,— հարցրեց բժիշկը, դեռատի լեզվի հետ դեպի բուֆետը գնալով։

— Մի քիչ ռզելից ըմպելիք, պարոն, եթե ձեզ համար նեղություն չէ,— պատասխանեց Բլեթհերզը։— Լոնդոնից մինչև այստեղ ցրտին ճամփորդելը դժվար է, տիկի՛ն, և իմ կարծիքով՝ ռզելից ըմպելին բուրից լավ է տաքացնում, ես այդ շարունակ նկատել եմ։

Միսիս Մեյլին շատ բարեհաճորեն ունկնդրեց իրեն ուղղված այս հետաքրքիր տեղեկությունը, և մինչդեռ նրանք զբաղված էին, բժիշկը աննկատ դուրս եկավ սենյակից։

— Է՛հ,— շարունակեց միստր Բլեթհերզը, գինու բաժակը բռնած ոչ թե կոթից, այլ հատակը ամուր պահած իր ձախ ձեռքի բթամատի ու ցուցամատի արանքում։— Ժամանակին ես այսպիսի գործեր շատ եմ տեսել, լեզիներ։

— Օրինակ, այն գողությունը, որ կատարվեց էդմոնդոնի հետևում գտնվող նրբուղում, Բլեթհերզ,— ասաց միստր Դաֆֆը՝ օգնելով, որ իր աշխատակիցը հիշի։

— Դա էլ սրա նման մի բան էր, այնպես չէ՞,— վրա բերեց Բլեթհերզը,— և Քոնքի Չիքվիդի ձեռքի գործը։

— Դու այդ գործը միշտ էլ նրան ես վերագրել,— պատասխանեց Դաֆֆը։— Իսկ ես քեզ ասում եմ, որ դա Ֆեմիլի Փեթի գործն էր։ Քոնքին այդ գործում բուրովին մասնակցություն չի ունեցել։

— Բա՛ն ասացիր,— տաքացավ միստր Բլեթհերզը։— Ես ավելի լավ գիտեմ։ Հիշո՞ւմ ես, թե ինչպես Քոնքիի փողը գողացան։ Ի՛նչ զգայացունց եղելություն էր։ Ոչ մի վեպ այդքան հետաքրքիր չի եղել։

— Ինչպե՞ս պատահեց,— հարցրեց Ռոզը, ցանկանալով քաջալերել անգուր հյուրերի լավ տրամադրությունը։

— Դա մի գողություն էր, միսս, որը դժվար թե որեւէ մեկը կարողանար հասկանալ,— ասաց Բլեթհերզը։— Այս Քոնքի Չիքվիդը...

— Քոնքի նշանակում է քթավոր, տիկի՛ն,— ընդմիջեց Դաֆֆը։

— Անշուշտ այդ բառը լեզվին հասկանալի է, այնպես չէ՞,— հարցրեց միստր Բլեթհերզը։— Անվերջ ընդհատում ես ինձ, բարեկամս։ Ուրեմն այս Քոնքի Չիքվիդը, միսս, Բեթլ Բրիջի ճանապարհին ուներ մի գինետուն և մի մառան։ Այդ մառանում մեծ թվով երիտասարդ չենթվաններ հավաքվում էին աքլորակով դիտելու կամ բախտախա-

դով ու նման ժամանցներով զբաղվելու: Այդ խաղերը ղեկավարվում էին շատ վարժ կերպով, քանի որ ես ինքս հաճախ ներկա եմ գտնվել: Այս դեպքը պատահած ժամանակ նա դեռևս գողերի խմբի մեջ չէր մտնում: Մի գիշեր նրանից գողանում են երեք հարյուր քսանյոթ գինեա, որը նա պահում էր կտավե մի տոպրակում: Ինչ-որ բարձրահասակ մարդ, որի աչքի մեկը ծածկված է լինում սև շորով, թաքնվում է նրա մահճակալի տակ և գողությունը խուլ գիշերին կատարելուց հետո դուրս է ցատկում սենյակի լուսամուտից, որը լինում է երկրորդ հարկում: Նա այդ կատարում է շատ արագ, բայց Քոնքին էլ չի դանդաղում: Աղմուկից զարթնելով, նա տեղից վեր է թռչում և կրակում նրա հետևից՝ ամբողջ թաղը ոտքի հանելով: Նրանք սկսում են վազել գողի հետևից, բայց շուտով տեսնում են, որ Քոնքին արդեն վերավորել է նրան, քանի որ ամբողջ ճանապարհը, մինչև բավական հեռվում գտնվող ինչ-որ ցանկապատ, ծածկված է լինում արյան հետքերով, իսկ այնտեղ հետքերը կորչում են: Համենայն դեպս, գողը իր ավարով փախած էր, հետևաբար, արտոնյալ խմիչք վաճառող միստր Չիքվիդի անունը հրապարակվեց «Գազեթում», մյուս սնանկացած մարդկանց շարքում, և ամեն տեսակ նպաստներ ու հանգանակություններ և չգիտեմ էլ ինչեր շարվեցին այդ խեղճ մարդու համար: Իր կորուստի պատճառով նա գտնվում էր շատ ծանր հոգեկան տագնապի մեջ և ծայրահեղ հուսահատություն մատնված՝ մազերը փետելով մի քանի օր շարունակ մոլորված թափառում էր փողոցներում: Մի օր նա խուճապահար գալիս է ոստիկանատուն և առանձին տեսակցում է ոստիկանապետի հետ, որը երկար զրույցից հետո զանգը հնչեցնում և կարգադրում է Ջեմ Սփայերզին (Ջեմը ակտիվ գործակալ էր)՝ գնալ և օգնել միստր Չիքվիդին գողին գտնելու և ձերբակալելու գործում: «Ես նրան տեսա, Սփայերզ, — ասում է Չիքվիդը, — երեկ առավոտ նա իմ տան առջևով անցավ»: «Իսկ ինչո՞ւ օձիքից չընենցիր», — ասում է Սփայերզը: «Այնքան շփոթված էի, որ կարող էր գանգս մի փետուրով փշրել», — ասում է խեղճ մարդը: «Բայց մենք անպայման կընենք նրան, որովհետև գիշերվա ժամը տասի և տասնմեկի միջև նա նորից անցավ»: Սփայերզը, այս խոսքերը լսելով և մտածելով, որ թերևս մի քանի օր հարկադրված կլինի այնտեղ մնալ, մի ձեռք սպիտակեղեն և մի սանր է վերցնում ու ճանապարհ ընկնում: Տեղ հասնելով, նա

¹ Gazette— կրճատված ձևը "The London Gazette"-ի (Լոնդոնյան թերթ): Մ. Թ.

թաքնվում է գինետան լուսամուտներից մեկի կարմիր վարագույրի հետևը՝ առանց գլխարկը հանելու, որպեսզի հարկ եղած ըուպեին կարողանա իսկույն դուրս արժնել։ Ուշ գիշերին, երբ նա այնտեղ նստած գլանակ է ծխելիս լինում, Չիբլիդը հանկարծ որոտում է. «Ահա՛ գողը, բռնեցի՞ք նրան։ Մարդասպանություն»։ Զեմ Սփայերզը դուրս է վազում և տեսնում, որ Չիբլիդը, բարձրագուշ կանչերով, խուճապահար սլանում է փողոցներով։ Շտապում է Սփայերզը, վազում է Չիբլիդը, հավաքվում են մարդիկ, բոլորը որոտագին գոչում են «գողե՛ր», ինչպես նաև ինքը՝ Չիբլիդը ամբողջ ժամանակ դիվահարի նման գոռալով կրկնում է նույնը։ Բայց ինչ-որ անկյուն շուտ գալու ժամանակ Սփայերզը մի ըուպե կորցնում է նրան, տեսնում է մարդկանց փոքր մի խումբ, մտնում է նրանց մեջ. «Սրանցից ո՞ր մեկն է գողը»,— հարցնում է անհամբերությամբ։ «Սատանան տանի,— ասում է Չիբլիդը,— նորից անհետացավ»։ Շատ դարմանակի երևույթ, բայց գողը ոչ մի տեղ չի երևում, հետևաբար, նրանք վերադառնում են գինետուն։ Հաջորդ առավոտ Սփայերզը դարձյալ գրավում է իր նախկին տեղը և վարագույրի հետևը դարանում՝ տեսնելու մեկ աչքը սև կտորով ծածկված բարձրահասակ մարդուն։ Նա այնքան լարված է նայում, որ երկու աչքերն էլ սկսում են ցավել, և երբ փոքր-ինչ հանգստանալու համար մի ըուպե փակում է, նույն պահին լսում է Չիբլիդի բարձրագուշ աղաղակը՝ «Գողը այստե՛ղ է»։ Սփայերզը նորից է սկսում վազել, մինչդեռ Չիբլիդը փողոցի կեսը անցած է լինում։ Ապա նախորդ օրվանից կրկնապատիկ տարածություն վազելուց հետո այդ մարդը նորից անհետանում է։ Այսպես կրկնվում է մեկ կամ երկու անգամ ևս, մինչև հարեանների մի մասը հայտարարում է, թե սատանան է կողոպտել միստր Չիբլիդին և այժմ խաղեր է խաղում նրա հետ, իսկ մյուս մասը թե՛ խեղճ միստր Չիբլիդը վշտից խելագարվել է։

— Իսկ Զեմ Սփայերզը ի՞նչ ասաց,— հարցրեց բժիշկը, որը պատմությունն սկսելուց մի քիչ հետո վերադարձել էր սենյակ։

— Զեմ Սփայերզը,— շարունակեց գործակալը,— երկար ժամանակ ոչինչ չէր ասում, ամեն ինչի ականջ էր դնում, այնպես ձևացնելով, իբրև թե ոչնչի ուշադրություն չի դարձնում, բայց, ինչպես երևում էր, նա գործը լավ գիտեր։ Մի առավոտ նա մտավ գինետուն և իր թթախոտի տուփը հանելով՝ ասաց. «Չիբլիդ, ես դողին գտել եմ»։ «Իսկապե՞ս»,— ասաց Չիբլիդը։— Օ՛հ, սիրելի՛դ իմ Սփայերզ, միայն թող վրեժս լուծեմ, ապա հանգիստ մեռնեմ։ Օ՛հ, սիրելի՛դ իմ

Սփայերգ, որտե՞ղ է այդ սրիկան»։ «Գլտե՞ս ինչ,— ասաց Սփայերգը, մի պտղունց քթախոտ մատուցելով նրան,— վերջ տուր խարդավանք-ներիդ։ Ինքդ ես արել գողութունը»։ Եվ այդպես էլ էր։ Նա բավականին մեծ գումար էր շահել այդ միջոցով, և ոչ ոք բնավ ոչինչ չէր իմանա այդ մասին, եթե նա երևելիները փրկելու համար այնքան դերասանություն արած չլիներ,— ասաց միստր Բլեթհերգը, գինու բաժակը ցած դնելով և ձեռնաշղթաները շրխկացնելով։

— Իրոք որ շատ զարմանալի է,— նկատեց բժիշկը։— Այժմ, եթե կցանկանաք, կարող եք բարձրանալ վերև։

— Եթե դո՛ւք կցանկանաք,— պատասխանեց միստր Բլեթհերգը։ Ապա միստր Լոգբերնին կրնակալիս հետևելով, երկու ոստիկանները բարձրացան Օլիվերի սենյակը։ Միստր Զալլսը, վառված մի մոմով, խմբի առջևից էր գնում։

Օլիվերը քնից նոր էր զարթնել, բայց տենդը ավելի սաստկացած և դրուժությունը ավելի վատթարացած էր երևում։ Նա բժշկի օգնություն մը հաղիվ նստեց անկողնում և շփոթված շուրջը նայեց, չհասկանալով, թե ինչ է կատարվում, ավելին, անգամ չհիշելով, թե որտեղ է գտնվում և ինչ է պատահել իր հետ։

— Ահա նայեցեք,— ասաց միստր Լոգբերնը, մեղմ, բայց խիստ ձայնով,— սա այն տղան է, որ մեր հարևանության մեջ գտնվող միստրը Զգիտեմ-ինչի կալվածում ինչ-որ տղայական ոտնձգության միջոցին ինքնաձիգ զենքով պատահաբար վիրավորվելով, օգնության համար այստեղ է դիմել այս առավոտ, և մոմը պահող այդ հնարագետ ջենթլմենը նրան ձեռքակալել է և վատ է վերաբերվել, որի պատճառով տղայի կյանքը լուրջ վտանգի մեջ է, ինչպես, որպես բժիշկ, ես այդ կարող եմ հաստատել։

Պարոնայք Բլեթհերգն ու Դաֆֆը նայեցին Զալլսին, երբ նա այդ ձևով հանձնարարվեց նրանց ուշադրությանը։ Շփոթված մատակարարը, որի աչքերում ծիծաղելիորեն միախառնված էին սարսափն ու զարմանքը, սեեռուն հայացքը նրանցից փոխադրեց Օլիվերի վրա, իսկ Օլիվերից՝ միստր Լոգբերնի։

— Հո չես ժխտում քո արածը,— ասաց բժիշկը, Օլիվերին զգուշությամբ պառկեցնելով անկողնում։

— Ես այդ բոլորը արեցի մտածելով, մտածելով, որ ճիշտ եմ վարվում, սը՛ր,— պատասխանեց Զալլսը։— Ես համոզված էի, որ նա հենց այդ տղան է, այլապես բոլորովին չէի միջամտի։ Ես քարասիրտ մարդ չեմ, սը՛ր։

— Ո՞ր տղան է,— հարցրեց ավագ գործակալը։
— Ավագակի տղան, սը՛ր,— պատասխանեց Զայլսը։— Նրանք, նշանք, իհարկե, մի տղա ունեին իրենց հետ։

— Դու աշծմ էլ այդպես կարծո՞ւմ ես,— հարցրեց Բլեթհերզը։

— Այժմ ի՞նչ եմ կարծում, սը՛ր,— մտացիր՝ հարցաքննողին նայելով պատասխանեց Զայլսը։

— Որ սա այն միևնույն տղան է, ապուշի՛ գլուխ,— անհամբերությամբ վրա բերեց Բլեթհերզը։

— Զգիտեմ, իսկապես չգիտեմ,— ողբալի տեսքով ասաց Զայլսը։— Կարծում եմ, որ միևնույն տղան չէ։

— Ի՞նչ ես մտածում,— հարցրեց միստր Բլեթհերզը։

— Զգիտեմ ինչ մտածեմ,— պատասխանեց խեղճ Զայլսը։— Չեմ կարծում, որ նա է։ Իսկապես, գրեթե վստահ եմ, որ նա չէ։ Դուք էլ գիտեք, որ այդպիսի բան չի կարող լինել։

— Այս մարդը հարբա՞ծ է, ինչ է, սը՛ր,— հարցրեց Բլեթհերզը՝ դառնալով բժշկին։

— Ինչ հաստագլուխն ես, հա՛,— ժպրահեղ արհամարհանքով ասաց Դաֆֆը՝ խոսքն ուղղելով միստր Զայլսին։

Այս կարճ երկխոսության ընթացքում միստր Լոգգերնը զբաղված էր հիվանդի բազկերակը քննելով. բայց վեր կենալով անկողնու մոտ գտնվող աթոռից, ասաց, որ եթե գործակալները այդ նյութի շուրջը որևէ կասկած ունեն, արդյոք շե՞ն քանկանա անցնել կողքի սենյակը՝ Բրիտըլզի հետ հանգամանորեն խոսելու։

Այս առաջարկությունը ընդունելով, նրանք գնացին հարակից սենյակը, ուր կանչվեց նաև Բրիտըլզը։ Պատասխանելով նրանց հարցերին, միստր Բրիտըլզը հակասական և անհնարին այնպիսի նորանոր բաներ ասաց, որ և՛ ինքը, և՛ իր հարգելի վերադասը կորան խառնաշփոթ արտահայտությունների լարերին թոսի մեջ։ Ոչ մի բան չբացահայտվեց, բացառությամբ, որ ինքը մտացրիվ է, որ ավագակի տղային բոլորովին չի կարող ճանաչել, անգամ եթե այդ պահին նա կանգնած լինի իր առջև, որ ինքը Օլիվերին ընդունել է այդ տղայի փոխարեն պարզապես այն պատճառով, որ միստր Զայլսն է այդպես ասել, իսկ միստր Զայլսը հինգ րոպե առաջ խոհանոցում երկյուղ է հայտնել, թե ինքը քաջականաչափ շտապել է իր կարծիքի մեջ։

Այս բազմաթիվ հանճարեղ ենթադրությունների շարքում ծագեց նաև այսպիսի հարց, թե արդյոք միստր Զայլսը իսկապե՞ս կրակել է որևէ մեկի վրա։ Երբ նրա օգտագործած ատրճանակը ստուգման են-

թարկվեց, պարզվեց որ գունավոր թղթից և վառողից բացի ոչ մի ուրիշ վնասակար նյութ չկար այնտեղ: Այս հայտնությունը բու-
լորի վրա նկատելի ազդեցություն գործեց, բացառությամբ բժշկի, որը
տասը ռուպե առաջ գնդակը հանել էր: Այդ բանը առավելապես մեծ
տպավորություն գործեց իր՝ միստր Զայլսի վրա, որովհետև վեր-
ջին մի քանի ժամվա ընթացքում նա մեծ տագնապի մեջ էր ընկել,
վախենալով, թե մահացու վիրավորել է որևէ մեկին, հետևաբար, նա
ամբողջ հոգով կառչեց այս նոր մտքից: Վերջապես, գործակալները,
համարյա մոռանալով Օլիվերի մասին, Զերթսի տեղական ոստիկա-
նին թողեցին այնտեղ և, խոստանալով առավոտյան վերադառնալ,
գնացին քաղաքում գիշերելու:

Առավոտյան տարածվեց այսպիսի լուր, թե արգելափակված են
երկու մարդ և մի մանուկ, որոնց ձերբակալել էին անցյալ գիշեր կաս-
կածելի հանգամանքներում: Հետևաբար, պարոնայք Բլեթհերզն ու
Դաֆֆը իսկույն ուղևորվեցին այնտեղ: Ի դեպ, այդ կասկածելի հան-
գամանքները հետաքննության ենթարկելով՝ պարզվեց, որ նրանց գտել
էին խոտի դեղի տակ քնած, որը թեև մեծ հանցագործություն է, բայց
պատժվում է միայն բանտարկությամբ և, դատելով անգլիական զթա-
ռատ օրենքների տեսանկյունից և այդ օրենքների դեպի թագավորի
հպատակները տաժած անսահման սիրուց, բավականաչափ ապացույց
չի համարվում, երբ բացակայում են անհրաժեշտ այլ փաստեր, որ
քնած մարդը կամ քնած մարդիկ կատարել են գողություն բռնությամբ,
հետևաբար արժանի են մահապատժի: Այսպիսով, պարոնայք Բլեթհեր-
զըն ու Դաֆֆը Զերթսի վերադարձան առաջվանից ոչ ավելի իմաստուն:

Կարճ ասած, հարցը բավական երկար քննելուց և այդ մասին
առավել ևս երկար խոսելուց հետո միստր Հոգբերնը և միսիս Մեյլին
տեղական ոստիկանական դատավորի ներկայությամբ միասնաբար
երաշխավորեցին, որ Օլիվերը որևէ պահանջի դեպքում կներկայանա
ոստիկանատուն, ապա Բլեթհերզն ու Դաֆֆը, երկու գինեա վարձա-
տրություն ստանալով, վերադարձան քաղաք, իրենց արշավանքի
նկատմամբ երկու տարբեր կարծիքներով: Վերջին ջենթլմենը, բոլոր
հանգամանքները լուրջ դատելուց հետո, պաշտպանում էր այն թեզը,
որ գողության փորձը կատարել էր Ֆեմիլի Փեթը, իսկ առաջին ջեն-
թլմենը հավասարապես տրամադիր էր այդ ամբողջ արժանիքը վե-
րագրելու հռչակավոր Քոնքի Զիքվիդին:

Մինչ այդ, Օլիվերը աստիճանաբար ապաքինվեց ու կազդուրվեց
միսիս Մեյլիի, Ռոզի և բարեսիրտ միստր Հոգբերնի միացյալ հոգա-

ծությամբ շրջապատված: Եթե շնորհապարտ սրտերից բխած ջերմե-
ռանդ աղոթքները արձագանք են գտնում երկնքում,— իսկ եթե նման
աղոթքները արձագանք չգտնեն, էլ ինչու դիմել աստծուն,— ապա
այն օրհնությունները, որ խեղճ որբուկը հայցեց իր բարերարների
համար, սուզվեցին նրանց հոգիների մեջ՝ սփռելով խաղաղություն և
երջանկություն:

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Այն երջանիկ կյանքի մասին, որ Օլիվերը սկսեց վառել իր բա-
րեսիրտ բարեկամների հետ

Օլիվերի հիվանդությունը լուրջ էր ու բարդ: Բացի վիրավորված
թևի անասելի ցավից, ցրտի և անձրևի տակ այդքան ժամանակ ան-
պատասպար մնալը առաջացրել էր տենդ, որը տևեց երկար շաբաթներ
և ողբալիտրեն հյուսեց նրան: Բայց, վերջապես, նա սկսեց շատ դան-
դաղ ապաքինվել և խոսելու հնարավորություն ունեցած ընկերներին
արտասովորից աչքերով ասել, թե որքան խոր էր զգում այն բոլորը,
որ երկու ազնիվ լեդիները արել էին իր համար, և որքան ջերմորեն
ցանկանում էր, լրիվ առողջանալուց հետո, որևէ կերպ ցույց տալ
նրանց հանդեպ զգացած անհուն սերն ու նվիրվածությունը և ապա-
ցուցել, որ նրանց բարեսիրտությունը ապարդյուն չի անցել, քանի որ
այն խեղճ տղան, որին փրկել էին դժբախտությունից կամ մահից,
պատրաստ էր նրանց ծառայելու իր ամբողջ հոգով:

— Խեղճ տղա,— ասաց Ռոզը, երբ մի օր Օլիվերը դալուկ շըրթ-
ներով աշխատում էր հայտնել իր խոր երախտագիտությունը,— դու
տակավին շատ առիթներ կունենաս մեզ ծառայելու, եթե ցանկանաս:
Շուտով մենք գնալու ենք ամառանոց, և իմ մորաքույրը մտադիր է
քեզ ևս գյուղ տանել: Խաղաղ բնությունը, մաքուր օդը և զարնան
բազմազան հաճույքներն ու հմայքները մի քանի օրից կկազդուրեն
քեզ, և մենք հաղար՝ ու մի բաներով քեզ զբաղված կպահենք, եթե
դու այդ նեղությունը տոկալու ի վիճակի լինես:

— Նեղություն,— ձայնեց Օլիվերը:— Օ՛հ, սիրելի լեդի, եթե մի-
աչն կարողանայի աշխատել ձեզ համար, եթե միայն կարողանայի

հաճույք պատճառել ձեզ՝ ջրելով ձեր ծաղիկները, կամ խնամելով ձեր թռչնակները, և կամ թե ամբողջ օրը վեր ու վար վազելով կարողանայի երջանկացնել ձեզ: Ինչե՞ր միայն չէի տա դրա համար:

— Քեզ ոչինչ հարկավոր չէ տալ,— ասաց միսս Մեյլին ժպտալով,— ինչպես նախապես ասել եմ, մենք քեզ բազմաթիվ հանձնարարություններ կտանք: Եվ եթե դու աշխատես քո խոստացածի կեսը կատարել, դու, արդարև, ինձ շատ մեծ երջանկություն պատճառած կլինես:

— Երջանկություն, օրիորդ,— բացականչեց Օլիվերը,— որքա՛ն բարեսիրտ եք, որ այդ ձևով եք խոսում:

— Ձեա կարող պատկերացնել, թե ես որքա՛ն երջանիկ կլինեմ, եթե դու քո խոստումը կատարես,— պատասխանեց դեռատի լեզին:— Ինձ համար շափազանց հաճելի է մտածել, որ իմ մերաքույրը որևէ մեկին փրկել է այն թշվառ վիճակից, որ քո բաժինն է եղել, ինչպես ինքդ նկարագրեցիր: Սակայն երբ տեսնում եմ, որ նրա բարություն ու սիրո առարկան այդքան անկեղծորեն երախտապարտ է և նվիրված, ապա այդ բանը ինձ ավելի է ուրախացնում, քան կարող ես երևակայել: Հասկանո՞ւմ ես ինձ,— հարցրեց նա՝ դիտելով Օլիվերի մտածկոտ դեմքը:

— Օ՛հ, այո՛, օրիորդ, այո՛,— պատասխանեց Օլիվերը անձկալի սրտով,— բայց ես այժմ մտածում էի, թե որքան ապերախտ եմ:

— Ո՞ւմ հանդեպ,— հարցրեց դեռատի լեզին:

— Այն բարի ջենթլմենի և սիրասուն պառավ դայակի, որոնք այնքան հոգատար էին իմ նկատմամբ,— ասաց Օլիվերը:— Նրանք, վստահ եմ, զո՛հ կլինեին, եթե իմանային, թե ես որքան երջանիկ եմ:

— Անշուշտ,— հաստատեց Օլիվերի բարերարուհին,— դրա համար միստր Լոգգերնը բարյացակամորեն խոսեացել է քեզ տեսակցություն տանել նրանց մոտ, հենց որ ի վիճակի լինես ուղևորվելու:

— Իսկապե՞ս, օրիորդ,— հրճականքից շողալող դեմքով գոչեց Օլիվերը:— Չգիտեմ, թե ի՞նչ կանեմ ուրախությունից, եթե նրանց բարի դեմքերը մեկ էլ տեսնեմ:

Շատ շանցած Օլիվերը բավականին կաշգորդվեց այդ արշավանքին տոկալու համար: Հետևաբար, նա և միստր Լոգգերնը, միսիս Մեյլին պատկանող մի փոքրիկ կառքով, ուղղվեցին դեպի միստր Բրաունլոյի ապրած թաղամասը: Երբ հասան Չեթսի Բրիջ, Օլիվերը սաստիկ գունատվեց ու բարձրաձայն ճչաց:

— Ի՞նչ պատահեց տղային,— իր սովորութեան համաձայն իրա-
րանցումով գոչեց բժիշկը։— Ինչ-որ բա՞ն տեսար, ինչ-որ բա՞ն լսե-
ցիր, ինչ-որ բա՞ն զգացիր, հը՞ր։

— Այո՛, այո՛, սըր,— ճշաց Օլիվիերը, կառքի լուսամուտից դուրս
մի տեղ մատնացուց անելով։— Այդ տո՛ւնը։ Այդ տո՛ւնը։

— Լա՛վ, հետո՞, հե՛յ, կառպա՛ն, կառքը կա՛նգնեցրո՛ւ,— գո-
չեց բժիշկը։— Ի՞նչ տան մասին է խոսքը, բարեկամս, հը՞ր։

— Գողե՛րը, լայն տունը, ուր ինձ տարա՛ն,— շշնջաց Օլիվիերը։

— Սատանան տանի,— գոռաց բժիշկը։— Հե՛յ, ո՞վ կա այնտեղ,
օգնեցե՛ք, որ դուրս դամ։

Բայց նախքան կառպանը դուռը կբանար, բժիշկը, չգիտես թե
ինչ ձևով, կառքից դուրս գլորվեց և, վազելով դեպի անմարդաբնակ
բնակարանը, սկսեց դիվաճարի նման ոտքով հարվածել դռանը։

— Ո՞վ է՞,— ձայն տվեց մի կուզ մարդ դուռը այնքան հանկար-
ծակի բանալով, որ բժիշկը իր վերջին աքացու ուժգնութեան հետևան-
քով միջանցքից համարյա ներս ընկավ։— Ի՞նչ է պատահել այստեղ։

— Պատահե՛լ,— բացականչեց բժիշկը, վայրկենապես նրա
օձիքից բռնելով։— Շատ բան է պատահել։ Գողութիւն է կատարվել
այստեղ։

— Շուտով նաև մարդասպանութիւն կկատարվի, եթե օձիքս
բաց չթողնես,— պատասխանեց կուզը պաղարկունությամբ։— Լսո՞ւմ ես։

— Լսում եմ,— ասաց բժիշկը, ուժեղ ցնցելով սապատավորին։—
Որտե՞ղ է, սատանան տանի՞ նրան, ի՞նչ էր այդ սրիկայի անունը,
Սայքս, հա՛ Սայքս։ Որտե՞ղ է Սայքսը, քեզ հետ եմ, ավազա՛կ։

Կուզը զարմանք ու զայրույթ կայծկտացող աչքերով ակնապիշ
նայեց բժիշկին, մի ճապով շարժումով դուրս պրծավ նրա ձեռքից և
լուստանքների ահավոր մի տարափ տեղալով՝ ետ քաշվեց։ Նախքան
դուռը փակելը, սակայն, բժիշկը առանց մի բառ ստելու մտել էր սեն-
յակ։ Նա անհանգստությամբ նայեց շուրջը։ Ո՛չ կահույքը, ո՛չ որևէ
բան, շնչավոր կամ անշունչ, նույնիսկ պահարանների դիրքը չէր հա-
մապատասխանում Օլիվիերի նկարագրությանը։

— Հե՛յ,— ասաց կուզ մարդը, որը խիստ հայացքով հետևել էր
նրան։— Այսպես բռնութեամբ իմ տունը մտնելով ի՞նչ ես ուզում
անել։ Ուզում ես ինձ կողոպտե՞լ, թե՞ սպանել։ Ո՞րն է քո նպատակը։

— Իսկ դու երբեքից տեսե՞լ ես մեկին, որ քո ասածներից մեկը
կամ մյուսը անելու համար կառքով դուրս գար տնից, արյունարբու
գարշնկի արարած,— ասաց դուրագրգիռ բժիշկը։

— Ուրեմն ի՞նչ ես ուզում,— հարցրեց կուզ մարդը։— Դուրս կգա՞ս այստեղից, թե՞ ուզում ես գլխիդ փորձանք բերեմ։ Անիծյա՛լ լինես։

— Դուրս կգամ միայն այն ժամանակ, երբ հարմար կգտնեմ,— ասաց միստր Լոզբերնը՝ նայելով մյուս սենյակից ներս, որը նախորդի նման բացարձակապես ոչ մի նմանություն չէր կրում Օլիվերի այդ մասին տված տեղեկություններին։— Մենք մի օր քեզ հետ նորից կհանդիպենք, բարեկամս։

— Իսկապե՞ս,— հեզնեց գարշելի հաշմանդամը։— Եթե երբեք ցանկանաս ինձ տեսնել, համեցի՛ր։ Քսանհինգ տարի այստեղ մենակություն մեջ և խելագար վիճակում ապրելուց հետո, կարծում ես քեզ նմաններից պիտի վախենամ։ Քո այս արարքի համար ես մի օր հաշիվ կտեսնեմ, անպայման հաշիվ կտեսնեմ քեզ հետ։— Եվ այսպես ասելով, այլանդակ դեր սկսեց ոռնալ ու այնպիսի խելահեղություն բարեկ սենյակում, ասես զայրույթից կատաղել էր։

— «Բավականին հիմար բան ստացվեց,— քրթմնջաց բժիշկը ինքն իրեն,— երևի տղան սխալվել է»։— Հե՛յ, վերցրո՛ւ, դիր զրպանդ ու նորից փակվիր շորս պատերի մեջ։— Այս խոսքերով՝ նա սապատավորին մի արծաթ դրամ շարտեց և կառք վեճադարձավ։

Կուզ մարդը, սակայն, ամբողջ ճանապարհին կատաղի անեծքներ ու հայհոյանքներ ծոր տալով, հետեց նրան մինչև կառքի դուռը։ Երբ միստր Լոզբերնը կառապանին ինչ-որ բան ասելու համար մյուս կողմը շուռ եկավ, նա գլուխը երկարեց կառքից ներս և մի այնպիսի մոլեգնած, թունոտ ու քինախնդրությամբ լի հայացք գցեց Օլիվերի վրա, որ տղան ամիսներ շարունակ, գիշեր ու ցերեկ, չկարողացավ մոռանալ այդ։ Նա իր ահռելի հայհոյանքները շարունակեց, մինչև կառապանը նորից նստեց իր տեղը, և նույնիսկ բավականաչափ հեռանալուց հետո նրանք կարող էին տեսնել, թե նա ինչպես ոտքով հարվածում էր գետնին և մազերը փետում էր զայրույթի սաստիկ նուպայի մեջ։

— Ես ավանակի մեկն եմ,— ասաց բժիշկը երկար լուռությունից հետո։— Դու այդ գիտեի՛ր, Օլիվեր։

— Ո՛հ, սըր։

— Ուրեմն, էլ չմոռանաս։

— Ավանակի մեկն եմ,— մի պահ լուռությունից հետո կրկնեց բժիշկը։— Նույնիսկ եթե դա քո ենթագրած տունը լիներ և մեր որոնած մարդիկ այնտեղ լինեին, ես մենակ ի՞նչ կարող էի անել։ Իսկ եթե

օգնականները ունենայի, հազիվ թե մի լավ բան դուրս գար: Ես անպայման կմերկացնեի ինքս ինձ և կխոստովանեի, թե ինչպես եմ այդ գործը լուեցրել: Զայրույթի ազդեցության տակ ես միշտ էլ փորձանքի մեջ եմ ընկնում: Դա տեղին կլինեի ինձ համար:

Իսկապես այդ հիանալի բժիշկը իր ամբողջ կյանքում միայն ներմուծումների ազդեցության տակ էր գործել, այնուամենայնիվ, նա ոչ մի անախորժ դեպքի կամ դժբախտության զոհ չէր գնացել դրանց պատճառով: Ընդհակառակն, բոլոր ճանաչողները անխտիր, շերմորեն սիրում ու հարգում էին նրան:

Ճշմարիտն ասած, նա մի քիչ բորբոքվել էր, որ առաջին իսկ ներկայացած առիթով իրեն չէր հաջողվել Օլիվերի պատմությունը հաստատող որևէ ապացույց ձեռք բերել: Նա շուտով հանդարտվեց սակայն, գտնելով, որ Օլիվերի պատասխանները իր տված հարցերին մնում են անփոփոխ և հաղորդվում են նույն անկեղծությամբ ու պարզությամբ, ինչպես միշտ, հետևաբար, որոշեց այնուհետև լրիվ հավատք ընծայել մանկան խոսքերին:

Քանի որ Օլիվերը գիտեր այն փողոցի անունը, ուր ապրում էր միստր Բրաունլոն, նրանք իսկույն ուղղվեցին այնտեղ: Երբ կառքը մոտեցավ տանը, նրա սիրտն սկսեց այնպիսի ուժգնությամբ բաբախել, որ հազիվ էր կարողանում շնչել:

— Հապա, տղա՛ս, ո՞ր տունն է,— հարցրեց միստր Լոգբերնը:

— Ա՛յ, այն մեկը,— կառքի լուսամուտից մի տուն մատնացույց անելով պատասխանեց Օլիվերը:— Այն սպիտակ տունը: Օ՛հ, շտապեցե՛ք, խնդրո՛ւմ եմ, շտապեցե՛ք: Այնպես սարսուռ եմ զգում, կարծես թե հիմա պիտի մեռնեմ:

— Դե լա՛վ, լա՛վ,— նրա ուսը շոյելով ասաց բարեսիրտ բժիշկը,— դու նրանց շուտով կտեսնես, և նրանք մեծապես կուրախանան քեզ ողջ ու առողջ գտնելով:

— Օ՛հ, արդյո՞ք,— գոչեց Օլիվերը:— Նրանք այնքան բարի էին իմ հանդեպ, անքա՛ն, այնքա՛ն բարի:

Կառքը շարժվեց առաջ: Կանգ առավ: Ո՛ր, այդ տունը չէր, սխալվել էր, հաջորդը: Մի քիչ էլ առաջացավ, նորից կանգ առավ: Օլիվերը գլուխը բարձրացրեց և երջանիկ հուզմունքի արցունքները աչքերին՝ լուսամուտներին նայեց:

Ավա՛ղ, սպիտակ տունը դատարկ էր, և պատուհանին փակցված մի ցուցանակ հայտարարում էր, որ բնակարանը «վարձու է տրվում»:

— Մյուս գուռը թակի՛ր,— գոչեց միստր Լոգբերնը՝ Օլիվերին թեանցուկ անելով։— Արդյոք չգիտե՞ք, թե ուր է գնացել այն ջենթլմենը, որ ապրում էր կողքի բնակարանում։

Սպասուհին չէր իմանում, բայց կարող էր հարցուփորձ անել։ Նա շուտով վերադարձավ և տեղեկացրեց նրանց, որ միստր Բրաունը բոլոր իր ունեցվածքը ծախել ու վեց շաբաթ առաջ գնացել էր Վեստ-Ինդիա։ Օլիվերը ձեռքերը հուսահատ միացրեց իրար և ընկերակց։

— Տնտեսուհին նույնպե՞ս գնացել է նրա հետ,— մի րոպե հետո հարցրեց միստր Լոգբերնը։

— Այո՛, սըր,— պատասխանեց սպասուհին։— Մեր ջենթլմենը, տնտեսուհին և միստր Բրաունլոյի բարեկամ մի ջենթլմեն, բոլորը միասին են գնացել։

— Դե՛ ուրեմն, ուղիղ տուն բշիր դարձյալ,— ասաց միստր Լոգբերնը կառապանին,— և նույնիսկ ձիերը կերակրելու համար կանգ չառնես, մինչև գուրս չգանք այս անիժյալ Լոնդոնից։

— Իսկ գրավաճա՞ռը, սըր,— ասաց Օլիվերը։— Ես գիտեմ, թե սրտեղ է գտնվում նրա կրպակը։ Գոնե նրա՛ն տեսեք, սըր, խնդրում եմ, գոնե նրա՛ն տեսեք։

— Խե՛ղճ տղաս, մի օրվա համար այսքան հուսախաբություն էլ բավական է,— ասաց բժիշկը։— Այո՛, մեր երկուսի համար այդ միանգամայն բավական է։ Եթե գնանք գրավաճառի հետևից, երեկ նա անպայման մահացած կլինի, տունը հրկիզված, կամ թե փախած։ Ո՛չ, ուղիղ տուն պիտի գնանք։

Եվ հնազանդվելով բժշկի ցանկությանը՝ նրանք ուղևորվեցին տուն։

Այս դառն հուսախաբությունը, սակայն, մեծ վիշտ պատճառեց Օլիվերին, հակառակ իրեն շրջապատող սյոդբան երջանկությանը, որովհետև հիվանդության ընթացքում նա շատ անգամ էր մտածել այն ուրախալի օրվա մասին, երբ ինքը միստր Բրաունլոյին և միսիս Բեգվիլին հանդիպելով պիտի պատմեր, թե որքան անքուն գիշերներ է անցկացրել, անդրադառնալով նրանց կողմից իր նկատմամբ ցուցաբերած հոգատար վերաբերմունքին, և թե որքան է ողբացել այդ դառն բաժանման համար։ Մանավանդ այն հույսը, թե մի օր հնարավոր կլիներ այդ ամենը պատմել նրանց և փաստել իր անմեղությունը։ ալեկոծ ծովում՝ նկատված փրկարար փարոսի նման, կանգուն էր պահել նրա կորովը մոռամոռ անցյալի բազմաթիվ փորձությունների

ժամանակ: Բայց այժմ, այն միտքը, որ նրանք գնացել էին այնքա՛ն հեռու, իրենց հետ տանելով այն համոզմունքը, որ ինքը ստահակի ու գողի մեկն է,— մի համոզմունք, որ նա գուցե իր ամբողջ կյանքում չկարողանար ծխտել,— այդ արդեն անտանելի էր:

Այս հանգամանքը, սակայն, ոչնչով չփոխեց նրա բարեբարների վերաբերմունքը իր նկատմամբ: Տասնհինգ օրից հետո, երբ ձմռան ցուրտը տեղի տվեց զարնան հեշտալի ջերմության, և յուրաքանչյուր ծառ ու ծաղիկ պճնվեց նորաբողբոջ տերեւներով ու փարթամ ծիլերով, նրանք պատրաստութուններ տեսան մի քանի ամսով հեռանալու Չերթսիից: Ոսկեղենն ու արծաթեղենը, որ այնքան գրգռել էին Ֆեգինի ընչաքաղցութունը, ուղարկելով դրամատուն, շենքի պահպանությունը հանձնեցին Ջայլսին և մի ուրիշ սպասավորի, իսկ Օլիվերին իրենց հետ վերցնելով՝ նրանք գնացին քաղաքից բավական հեռու գտնվող մի գյուղ:

Որքա՛ն խաղաղ էր այնտեղ, որքա՛ն ամոքիչ դալար բլուրների ու փարթամ անտառների խնկաբույր օդը: Ո՞վ կարող է նկարագրել այն ամենը, ինչ զգաց խեղճ, հիվանդագին երեխան այդ հեռավոր գյուղի վեհ լուսնյան մեջ: Ո՞վ կարող է ըմբռնել այն անհուն երջանկությունը, որ համակեց նրա մանկական հոգին: Մի՞թե կարելի է պատմել, թե հեղձուցիչ վայրերում ապրող բնակիչների հոգնաբեկ մտքերի վրա ինչպես են ներգործել խաղաղ ու անդորր տեսարանները, և դրանց թարմությունը ինչպես է թափանցել այդ խռնացած սրտերից ներս: Մարդիկ, որոնք իրենց կյանքի ամբողջ տեղդրության ընթացքում ապրել են դժնդակ պայմաններում և երբեք փոփոխության պահանջ չեն զգացել, մարդիկ՝ որոնց համար, արդար սովորությունը դարձել է բնավորության չափ հարազատ, և որոնց առօրյա պտույտների նեղ սահմաններում գտնվող յուրաքանչյուր քար ու աղյուս դարձել է համարյա սրբություն; նույնիսկ այդպիսի մարդիկ, մահվան շեմին կանգնած, վերջապես տենչացել են գեթ շատ կարճ ժամանակով վայելել բնությունը: Եվ երբ իրենց վշտերի ու հաճութեների վաղեմի թատերաբեմից տեղափոխվել են բնության գիրկը, նրանց այնպես է թվացել, որ անցել են մի նոր գոյավիճակի: Արևաշող մարգերից դիտելով ջինջ երկնքի կապույտը, վճիտ ջրի ծփանքը, կանաչազարդ բլուրների ու հովիտների հմայքը, նրանք ունեցել են երկնքում լինելու ինչ-որ զգացողություն, որը մեղմացրել է մահվան մղձավանջը, և նրանք իջել են գերեզման այնպես հանգիստ ու անվրդով, ինչպես նրանց անփայլ աչքերի առաջ հանգել է արևը, որի մայրամուտը

ընդամենը մի քանի ժամ առաջ դիտել են իրենց մեկնավոր ննջարանի պատուհանից: Գյուղական խաղաղ տեսարանները ինչ-որ անդրաշխարհային հուշեր են արթնացնում, որ երկրային հույսերից և հույզերից ոչինչ չեն պարփակում իրենց մեջ: Այդ հուշերի բարերար ազդեցության տակ մենք գուցե սովորում ենք թարմ պսակներ հյուսել մեր սիրեցյալների գերեզմանների համար, գուցե դրանով ազնվանում է մեր հոգին, և տապալվում են այնտեղ բույն դրած վաղեմի թշնամությունն ու ատելությունը: Բայց այդ ամենի խորքում, մեր ենթագիտակցության մեջ դեռևս մնում է հեռավոր անցյալում այդպիսի զգացմունքներ ունենալու մասին ինչ-որ տարտամ և անորոշ զգացություն, որը մեր մեջ արթնացնում է հանդիսավոր մտքեր հեռավոր ապագայի համար և խորտակում է աշխարհի ունայնությունն ու հպարտությունը:

Հիանալի էր այն վայրը, որ նրանք ընտրել էին իբրև ամառանոց: Այն գարշելի շրջապատից հետո, ուր նա անց էր կացրել իր օրերը, և այն փոթորկալից կյանքից հետո, որ մինչև հիմա բաժին էր ընկած Օլիվերին, նրան այնպես թվաց, որ ինքը վերածնվել է: Վարդն ու անճուպարը ծածկել էին բոթեջի պատերը, բաղնիքը պլված էր ծառերի բներին, և օդը հագեցած պարտեզի երփներանգ ծաղիկների հեշտալի բուրմունքով: Նրանց մոտ կար փոքրիկ մի գերեզմանատուն, որը խճողված չէր բարձր, տեղեղ տապանաքարերով: Այնտեղ կային միայն համեստ հողաթմբեր, ծածկված թարմ դալարիքով ու մամուռով, որոնց տակ անդորր ննջում էին գյուղի ծերերը: Օլիվերը հաճախ էր մենակ թափառում այստեղ և, մտաբերելով այն խղճալի շիրիմը, որի մեջ իր մայրն էր թաղված, նստած թաքուն արտասվում էր: Բայց երբ նա իր աչքերը բարձրացնում էր երկնակամարի անհունին, այլևս երկրի նեղ սահմաններում չէր տեսնում իր մորը, և այդ մտքից սփռված նրա հոգին խաղաղվում էր:

Ամենուրեք երջանկություն էր տիրում. ցերեկը խաղաղ էր ու անվրդով, իսկ գիշերը իր հետ չէր բերում սարսափ ու մտատանջություն: Ողորմելի մի բանտում հյուծվելու կամ գարշելի մարդկանց հետ շփման մեջ լինելու որևէ անախորժ զգացում չէր պղտորում ջինջ մթնոլորտը: Միայն հաճելի ու երջանիկ ապրումներ, և ուրիշ ոչինչ: Ամեն առավոտ նա գնում էր մատուռի կողքին ապրող մի սպիտակահեր ջենթլմենի մոտ, որը նրան ավելի սահուն կարգալ ու գրել էր սովորեցնում, և որը այնպիսի քաղցրությամբ էր վերաբերվում նրան և այնպիսի ուշադրությամբ հետևում նրա աշխատանքներին, որ Օլիվերը նրան գոհացնելու համար ոչ մի ջանք չէր խնայում: Այնուհետև,

օրվա որոշ մասը նա անց էր կացնում միսիս Մեյլիի և Ռոզի հետ, երբ նրանք զբոսնելու համար դուրս էին գալիս, ուշադիր հետևելով գրքերի մասին ունեցած նրանց կարծիքների փոխանակմանը, կամ որևէ հովասուն վայրում նստած նրանց կողքին՝ անհագաբար ունկընդրելով դեռատի լեզվի կողմից գրքերի ընթերցանությունը։ Ապա նա որոշ ժամանակ հատկացնում էր հաջորդ օրվա դասերը պատրաստելու գործին, և այս պարտականությունը նա փութաջանությամբ կատարում էր պարտեզի վրա բացվող մի փոքրիկ սենյակում. իսկ երբ մեղմիկ իջնում էր երեկոն, լեզիները նորից ելնում էին զբոսանքի, նրան ևս տանելով իրենց հետ։ Որքան հաճույքով էր լսում նրանց զրույցները և որքան հրջանիկ էր զգում իրեն, երբ կարողանում էր որևէ դժվարին սեղ մագլցելով պոկել նրանց ցանկացած մի ծաղիկը, կամ վազ տալով բերել մի անհրաժեշտ իր, որ մոռացվել էր տանը։ Երբ մուժն ընկնիլիս վերադառնում էին տուն, դեռատի լեզին նստում էր դաշնամուրի առջև և նվագում մի որևէ քաղցրահնչուն եղանակ, կամ մեղմ ու ակորդալուր ձայնով երգում մի վաղեմի երգ, որ նրա մորաքրոջ համար հաճելի էր լսել։ Այսպիսի պահերին մոմերը չէին վառվում, և Օլիվերը լուսամուտներից մեկի առաջ նստած՝ հափշտակված ունկնդրում էր քնքուշ մեղեդին։

Իսկ կիրակի օրը. որքան տարբեր էր այդ օրը իր կյանքում անցկացրած այլ կիրակիներից. որքան հրջանիկ էին սահում ժամերը, ինչպես այդ հրջանիկ ժամանակաշրջանի բոլոր օրերի բոլոր ժամերը։ Առավոտյան նրանք գնում էին փոքրիկ մատուռը, որի լուսամուտին պլաված կանաչ տերևները թրթռում էին զեփյուռից, հավքերի դայլը մթնոլորտը լցնում էր քաղցրալուր ձայներով, և անուշաբույր օդը ցածրիկ գավթից մեղմորեն ներս հոսելով՝ ողողում էր անշուք շենքը։

Ժողովրդի չթավոր խավերը այնքան մաքուր էին ու կոկիկ և այնպիսի ջերմեռանդությամբ էին ծունկի իջած աղոթում, որ ասես նրանց համար հոգնեցուցիչ պարտականություն չէր այդ, այլ հեշտալի մի հաճույք, և շնայած երգեցողությունը թերևս չունի երաժշտական կատարելություն, այնուհանդերձ անկեղծ էր հնչում, և (գոնե Օլիվերին) թվում էր ավելի ներդաշնակ, քան որևէ եկեղեցում լսված այլ երգեցողություն։ Հետո նրանք սովորականի նման դուրս էին գալիս զբոսանքի՝ կամ այցելում էին աշխատավորների մաքուր տները, իսկ գիշերը Օլիվերը նրանց համար կարդում էր Ավետարանի այն մի

քանի գլուխները, որ ամբողջ շաբաթվա ընթացքում սերտած էր լինում. իսկ այս պարտականությունը կատարելիս նա իրեն ավելի գոհ և հպարտ էր զգում, քան ինքը՝ կղերը:

Առավոտյան ժամը վեցին Օլիվերը վեր էր կենում և հեռավոր դաշտերից ու թավախիտ անտառներից տուն էր բերում վայրի ծաղիկների ահագին փնջեր, որոնք մեծ խնամքով դասավորելով զարդարում էր նախաճաշի սեղանը: Հարկավոր էր նաև ալեորուկ հավաքել միսս Մեյլիի թռչնակների համար, և Օլիվերը, որը բուսաբանական իր գիտելիքները սովորել էր գյուղի հմուտ դպիրի մոտ, դրանցով մեծ ճաշակով հարդարում էր վանդակները: Թռչունները այսպես զուգելուց ու զարդարելուց հետո սովորաբար լինում էր որևէ հանձնարարություն, որ նա պետք է կատարեր գյուղում: Իսկ երբ այդ չէր լինում, նա ժամանակը անց էր կացնում քրիքեթով, որ խաղում էին մարգագետնի վրա, իսկ երբ այդ էլ չէր լինում, նա պարտեզում դբաղվում էր բույսերով (այս գիտությունը նույնպես նա ձեռք էր բերել գյուղի դպիրի մոտ, որը արհեստով պարտիզպան էր), որոնց վրա նա մեծ աշխատանք էր թափում, մինչև հայտնվում էր միսս Ռոզը, նրա վրա տեղալով հազար ու մի փուլասանք այն բոլորի համար, որ նա կատարել էր:

Այսպես սահեցին երեք ամիսներ. ամիսներ երանության և անխառն երջանկության: Նրանք այնքան հոգատար և սիրալիր էին տղայի նկատմամբ, և նա այնպես նվիրված ու փարված էր նրանցից, որ այդ կարճ ժամանակամիջոցի վերջում Օլիվեր Թվիստը դարձել էր նրանց սիրո ու փայփայանքի առարկան, և իր նվիրումն ու խոր սերը վարձատրվում էին իր նկատմամբ նրանց ունեցած հպարտության զգացումով:

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ Օլիվերի և նրա բարեկամների երջանկությանը հանկարծակյան վտանգ է սպառնում

Գարունը արագ անցավ. եկավ ամառը: Եթե գարնանը գյուղը եղել էր գեղեցիկ, այժմ այն շողում էր իր ամբողջ շքեղությամբ: Վիթխարի ծառերը, որ դեռ մի քանի ամիս առաջ մերկ ու կծկված էին,

այժմ կենսունակ ու վերակենդանացած, իրենց կանաչ թևերը տարածել էին պապական հողի վրա և լերկ ու խոպան վայրերը վերածել գողարիկ անկյունների, ծածկված թանձր ու հովասուն ստվերով, որտեղից կարելի էր դիտել արևի շողերով ողողված լայնարձակ տարածությունները, որոնք ձգվում էին մինչև հորիզոն։ Երկիրը հագել էր իր ամենալավ կանաչ պատմուճանը, և օդը հագեցած էր զգլիխ թույրերով։ Տարվա ամենածաղկուն շրջանն էր։

Քոթեջում դեռևս շարունակվում էր նույն անդորր կյանքը, և դրա բնակիչների մոտ տիրում էր նույն անվրդով խաղաղությունը։ Օլիվերը վաղուց կազդուրված ու ամրացած էր, բայց առողջությունը կամ հիվանդությունը իր զգացմունքներից ոչինչ չէին փոխել շրջապատի մարդկանց նկատմամբ (չնայած շատերի մոտ հակառակն է պատահում)։ Նա մնում էր նույն հեզահամբույր, անձնվեր, սիրալիր տղան, ինչպես եղել էր ցավերի ու տառապանքների ամենածանր պահերին, երբ, բոլոր ուժերը սպառված, ամենաշնչին հոգատարության համար նա կարիք ուներ իր խնամակալների ուշադրությանը։ Մի հիանալի գիշեր նրանք սովորականից հեռու գնացին։ Ցերեկվա անսովոր տոթին հաջորդել էր մի պայծառ լուսնկա, և մի գովաշունչ, թեթև հով փչում էր անսովոր թարմությամբ։ Հետևաբար, նրանք ուրախ զրուցելով շարունակում էին քայլել, երբ նկատեցին, որ իրենց ամենօրյա սահմանները վաղուց անցել են։ Միսիս Մեյլին հոգնած լինելով, նրանք դանդաղ քայլերով վերադարձան տուն։ Գեռատի չևդին, դեն զցելով իր հասարակ գլխանոցը, ըստ սովորականի նստեց դաշնամուրի առջև և, մատները ստեղնաշարերի վրայով մի քանի բոպե մտացրիվ սահեցնելուց հետո, սկսեց նվագել մի ծանր, հանդիսավոր եղանակ։ Մինչ նվագում էր, թվաց, թե նա արտասվում է։

— Ռո՛գ, սիրելի՛ս,— ասաց պառավ լեդին։

Ռոգը ոչ մի պատասխան չտվեց. նա միայն արագացրեց մատների շարժումը, կարծես ասված բառերը նրան արթնացրին ինչ-որ ցավատանջ մտքերից։

— Ռո՛գ, հոգյա՛կս,— ճշաց միսիս Մեյլին, խուճապահար վեր կենալով և կռնալով աղջկա վրա։— Ի՞նչ է պատահել։ Արցունքներ։ Սիրելի մանկի՛կս, ի՞նչն է տանջում քեզ։

— Ո՛չ մի բան, մորաքույր, ո՛չ մի բան,— պատասխանեց դեռատի չևդին։— Չգիտեմ, թե ինչ է կատարվում ինձ հետ, նկարագրել չեմ կարող, բայց զգում եմ...

— Չլինի՞ հիվանդ ես, հոգյա՛կս,— ընդհատեց միսիս Մեյլին։

— Ո՛ր, ո՛ր, Օ՛հ ո՛ր, ես հիվանդ չեմ,— պատասխանեց Ռոզը այնպես դողալով, ասես խոսելիս ինչ-որ մահացու սառնություն էր իջնում նրա վրա։— Շուտով ավելի լավ կլինեմ։ Միայն լուսամուտը փակեցեք, խնդրում եմ։

Օլիվերը շտապեց կատարել նրա խնդրանքը։

Դեռատի լեդին, մեծ ճիգ գործադրելով վերագտնելու իր կենսորախությունը, փորձեց նվազել մի ավելի աշխույժ եղանակ, բայց մատները անշարժ մնացին ստեղնաշարի վրա։ Ձեռքերով դեմքը ծածկելով, նա ընկավ բազմոցին և, այլևս իրեն չկարողանալով զսպել, սկսեց արտասովել։

— Անուշի՛կս,— ասաց պառավ լեդին՝ գրկելով նրան,— քեզ երբեք այս վիճակում չեմ տեսել։

— Եթե հնար լիներ, ես բոլորովին չէի ահաբեկի ձեզ,— նկատեց Ռոզը։— Ես մեծ ճիգ եմ գործադրել թաքցնելու ինձ հետ կատարվածը, բայց հնարավոր չէ։ Վախենում եմ, որ իսկապես հիվանդ եմ, մորաբույր։

Արդարև նա հիվանդ էր, քանի որ, երբ մոմերը վառվեցին, նրանք տեսան, որ տուն վերադառնալուց հետո անցած կարճ ժամանակվա ընթացքում նրա դեմքի գույնը ստացել էր մարմաբիոնի սպիտակություն։ Արտահայտությունը իր հմայքից ոչինչ չէր կորցրել, բայց փոխված էր, և նրա գոգտրիկ դեմքը ստացել էր հյուժված ու անհանգիստ տեսք։ Հաջորդ րոպեին բուսորագույն դարձավ։ Նրա ծավի աչքերն սկսեցին փայլել վայրագ մի փայլով։ Ապա սահող ամպի նման այդ փայլը նորից անհետացավ, և նա վերստին դարձավ մեռելատիպ։

Օլիվերը, որը անձկությամբ հետևում էր պառավ լեդիի դեմքի բոլոր արտահայտություններին, նկատեց, որ նա վրդովված էր այս երևույթներից։ Ճշմարիտն ասած, ինքը նվազ չէր վրդովված, բայց տեսնելով, որ լեդին ցանկանում է անհոգ ձևանալ, ինքը ևս աշխատեց նույն կերպ վարվել։ Եվ երբ միսիս Մեյլին համոզեց Ռոզին, որ քնելու գնա, վերջինիս տրամադրությունը այնքան բարձր էր, նույնիսկ այնքան լավ էր զգում իրեն, որ հավաստիացրեց նրանց, թե առավոտյան կղարթնի բոլորովին առողջացած։

— Հույս ունեմ,— ասաց Օլիվերը, երբ միսիս Մեյլին վերադարձավ Ռոզի սենյակից,— որ մտահոգվելու որևէ լուրջ պատճառ չկա։ Այս գիշեր նա իրեն լավ չի զգում, բայց...

Պառաւ լեզին նշանացի հասկացրեց նրան շխտել և, սենյակի մութ անկյունում նստելով, բավական ժամանակ լուռ մնաց։ Վերջապէս դողդոջուն ձայնով ասաց.

— Հույս ունեմ, որ լուրջ բան չկա, Օլիվէր։ Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում ես նրա հետ շատ երջանիկ եմ եղել, թերևս չափից դուրս երջանիկ։ Եվ գուցե ժամանակն է, որ մի որևէ բանով դժբախտանամ, բայց տա աստված, որ ա՛յդ շիւներ ինձ դժբախտացնող պարագան։

— Ո՞րը, — հարցրեց Օլիվէրը։

— Այս ժանր հարվածը, այսքան տարիներ իմ կյանքի սփոփանքըն ու երջանկությունը հանդիսացող սիրելի աղջկա կորուստը, — ասաց պառաւ լեզին։

— Օ՛հ, աստված չանի, — շտապով բացականչեց Օլիվէրը։

— Ամե՛ն, մանկիկս, աստված չանի, — ասաց պառաւ լեզին ձեռքերը տրորելով։

— Անշուշտ որևէ սարսափելի վտանգ չի՞ սպառնում նրան, — ասաց Օլիվէրը։ — Երկու ժամ առաջ նա բոլորովին առողջ էր։

— Այժմ նրա դրությունը շատ լուրջ է, — ասաց միսիս Մէյլին, — և վստահ եմ, որ նույնիսկ ավելի կվատթարանա։ Իմ թանկագին, թանկագին Ռոզ, Օ՛հ, ինչ կլինի իմ վիճակը առանց նրա։

Պառաւ լեզին ծանր վշտից այնպէս կորցրեց իրեն, որ Օլիվէրը, զսպելով իր զգացումները, սկսեց անհարմարորեն խրատողի դերում գտնվել և թախանձագին խնդրել նրան, ի սեր դեռատի լեզիի, ավելի քաջասիրտ ու պաղարջուն լինել։

— Եվ մտածեցեք, տիկին, — ասաց Օլիվէրը, երբ, հակառակ իր կամքին, արցունքները հոսեցին աչքերից, — օ՛հ, մտածեցե՛ք, թե որքան մանկահասակ ու բարի է նա, և որքան հաճույք ու սփոփանք է պատճառում իր շրջապատի մարդկանց։ Ես համոզված եմ, ո՛չ, վստահ եմ, բոլորովին վստահ, որ քանի դուք այդքան բարեսիրտ եք, և քանի որ այդքան երջանկություն է սփռում իր շրջակայում, նա չի մեռնի։ Երկինքը երբեք թույլ չի տա, որ նա մեռնի այդքան վաղ հասակում։

— Կամաց, — ձեռքը Օլիվէրի գլխին դնելով շշնջաց միսիս Մէյլին։ — Խեղճ տղա, երեխայի նման ես մտածում։ Անուամենայնիվ, ինձ սովորեցնում ես կատարել իմ պարտականությունը։ Մի րոպե ես այդ մոռացել էի, Օլիվէր, բայց թող աստված ների իմ այդ տկարությունը, քանի որ արդէն ծերացել եմ, և այնքան հիվանդություն ու

մահ եմ տեսել, որ լավ գիտեմ, թե որքան ծանր է սխիզիսներից անջատվելու կսկիծը: Իմ կյանքի փորձը ցույց է տվել նաև, որ ամենից դեռահասներն ու բարիները միշտ չէ որ խնայվում են իրենց հարազատներին: Այս բանը պետք է սփռվի մեզ մեր վշտի մեջ, որովհետև աստված արդար է, և նման երևույթները հիշեցնում են մեզ, թե գոյություն ունի ավելի շողշողուն մի աշխարհ, քան այն մեկը, որի մեջ մենք ապրում ենք, որ անցումը դեպի այդ աշխարհը կատարվում է արագ: Թող տիրոջ կամքը օրհնյալ լինի: Ես նրան սիրում եմ և այն էլ ինչպիսի բուռն սիրով՝ այդ միայն աստված գիտե:

Օլիվերը զարմացած տեսավ, որ այսպես խոսելիս միսիս Մեյլին կարծես հեշտությամբ դադարեցրեց իր ողբը և խաղաղվեց ու հանգրստացավ: Հետագայում նա ավելի ևս զարմացավ՝ նկատելով, որ հաջորդող բոլոր վշտերի ու հոգսերի մեջ նա իրեն երբեք չկորցրեց և իրեն վիճակված պարտականությունները կատարեց հաստատամտությամբ և, արտաքին երևույթներից դատելով, նույնիսկ զվարթ տրամադրությամբ: Խեղճ տղա՝ նա դեռևս փոքր էր և չգիտեր թե ուժեղ կամքի տեր մարդիկ ծանր փորձությունների ժամանակ ինչեր անելու ընդունակ են: Բայց նա ինչպես իմանար այդ, երբ հաճախ նույնիսկ իրենք՝ այդ ուժեղ կամքի տեր մարդիկ, գրեթե ոչինչ չգիտեն այդ մասին:

Շատ անհանգիստ մի գիշեր անցկացրին: Առավոտյան միսիս Մեյլին կանխագուշակումները, ավա՛ղ, բոլորովին հաստատվեցին: Ռոզի մոտ սկսվել էին լուրջ ու վտանգավոր տենդի տազնապները:

— Մենք պետք է գործի անցնենք, Օլիվե՛ր, մենք չպետք է տեղի տանք անօգուտ վշտի, — մատը շուրթին դնելով և սևեռուն նրա դեմքին նայելով՝ ասաց միսիս Մեյլին: — Այս նամակը հնարավոր եղածի չափ շուտ պետք է ուղարկվի միստր Լոդբերնին: Դու այդ պետք է տանես գյուղաքաղաքի շուկայի հրապարակը, որը, եթե գնաս դաշտամիջյան արահետով, հազիվ շորս մղոն հեռավորության վրա է գտնվում, իսկ այնտեղից ձիավոր սուրհանդակի հետ կուղարկես Զերթսի Պանդոկի մարդիկ կկատարեն այս հանձնարարությունը. իսկ ինչ վերաբերում է քեզ, ես վստահ եմ, որ դու գործը գլուխ կբերես:

Օլիվերը ոչինչ չկարողացավ ասել, բայց երևում էր, որ վառվում էր անհապաղ ճանապարհ ընկնելու բուռն ցանկությամբ:

— Կա և մի ուրիշ նամակ, — ասաց միսիս Մեյլին՝ խորհրդաժեխով, — բայց, ճշմարիտն ասած, չգիտեմ հիմա՞ ուղարկեմ, թե սպա՞

սեմ, մինչև տեսնեմ Ռոզի դրուժյունը ինչպես կլինի: Ես այդ կուզե-
նայի ուղարկել միայն ծայրահեղ դեպքում:

— Ա՜յդ էլ պետք է Չերթսի տարվի, տիկի՛ն,— հանձնարարու-
թյունը կատարելու անհամբերությունից դողացող ձեռքը մեկնելով
հարցրեց Օլիվերը:

— Ո՛հ,— պատասխանեց պառավ լեդին, նամակը մեքենաբար
հանձնելով նրան: Օլիվերը հարեանցի մի ականարկ գցեց ծրարի վրա
և տեսավ, որ այն ուղղված էր ինչ-որ էսքուայր Հարրի Մեյլիի, որն
սպրում էր մի ինչ-որ հայտնի լորդի կավածքում, բայց թե որտեղ,
ևս չկարողացավ տառերը զատորոշել:

— Ուղարկելո՞ւ եք, տիկին,— անհամբերությամբ լեդինն նայե-
լով ասաց Օլիվերը:

— Երեի ոչ,— պատասխանեց միսիս Մեյլին՝ ետ վերցնելով նա-
մակը:— Մի օր էլ սպասենք, տեսնենք հետո ինչ կլինի:

Այս խոսքերով՝ լեդին իր դրամապանակը տվեց Օլիվերին, և տղան
անմիջապես ճանապարհ ընկավ:

Վազելով դաշտերի միջով, մերթ համարյա կորչելով արահետ-
ների երկու կողմը եզերող եգիպտացորենի բարձր ցանքերի մեջ, մերթ
դուրս գալով բաց մարգագետին, որտեղ հնձվորենքը զբաղված էին
խրեցն գործով, նա, վերջապես, սաստիկ քրտնած ու փոշեթաթախ՝
հասավ գյուղաքաղաքի շուկան:

Այստեղ նա կանգ առավ և հայացքով որոնեց ականարկված պան-
դուկը: Հրապարակում գտնվում էին դրամատան սպիտակ շենքը, գա-
րեջրատան կարմիր շենքը, քաղաքապետարանի դեղին շենքը, իսկ
անկյունում՝ ինչ-որ մի ուրիշ տուն, որի ներքևի փայտյա մասը կա-
նաչ էր ներկված: Նկատելով ցուցանակի վրա գրված «Ջորջ» բառը,
Օլիվերը շտապեց այն կողմ:

Այդտեղ նա խոսեց մի փոստատար տղայի հետ, որը դարպասի
առաջ մրափում էր, և որը Օլիվերին լսելուց հետո նրան ուղարկեց
ձիապանի մոտ, իսկ ձիապանը նրան ծայրից ծայր լսելուց հետո
ուղարկեց պանդոկապետի մոտ, որը կապույտ վզկապով, սպիտակ
զլխարկով, գորշագույն տաբատով և երկարաճիտ կոշիկներով բարձ-
րահասակ մի ջենթլմեն էր, և որը ախոռադռան մոտ գտնվող ծորա-
կին հենված, արծաթյա ատամաքրիչով ատամներն էր քչփորում:

Այս ջենթլմենը բոլորովին անշտապ ներս մտավ հարակից ծախ-
սերի համար վճարվելիք դրամի հաշիվը պատրաստելու, որը խից
երկար ժամանակ, և երբ էա դործը ավարտեց, ու դրամը վճարվեց,

անցան ևս տասը երկար րոպեներ մինչև մի ինչ-որ ձի թամբվեց, և մի ինչ-որ մարդ հագնվեց: Մինչդեռ Օլիվերը այնքան անհամբեր ու մտահոգ վիճակում էր գտնվում, որ քիչ էր մնում ինքը թռչեր ձիու վրա և արշավասույր հասներ մյուս կայանը: Վերջապես ամեն ինչ պատրաստ էր, և փոքրիկ ծրարը արագ ու ապահով տեղ հասցնելու համար բազմաթիվ խնդրանքներով մարդուն հանձնվելուց հետո, վերջինս խթանեց իր ձին և հրապարակի անհարթ սալաքարերի վրա աղմուկելով՝ դուրս սլացավ գյուղաքաղաքից:

Օլիվերը, գոհ այն բանից, որ հանձնարարությունը անհապաղ կատարվել էր և հիվանդը շուտով օգնություն կստանար, փոքր-ինչ թեթևացած սրտով փութաց տուն վերադառնալ: Բայց երբ դարպասից շտապ դուրս էր գալիս, հանկարծ քախվեց լայն թիկնոցի մեջ փաթաթված բարձրահասակ մի մարդու:

— Վա՛հ,— գոչեց այդ մարդը, աչքերը սևեռելով Օլիվերի վրա և հանկարծ քնկրկելով,— սատանա՛ն տանի, սա որտեղի՞ց հայտնվեց:

— Ներեցե՛ք, սըր,— ասաց Օլիվերը:— Անշափ շտապում էի տուն հասնել, հետևաբար չնկատեցի, որ այս կողմ եք գալիս:

— Անիծվե՛ս դու,— քրթմնջաց մարդը, իր մեծ, սև աչքերը հանելով տղայի վրա:— Ո՛ւմ մտքովը կանցներ: Որ փոշի էլ դարձնես, նա դարձյալ գերեզմանից դուրս կգա և իմ հանգիստը կխոտմի:

— Շատ եմ ցավում,— կակազեց Օլիվերը, վայրագ մարդու հացքից շփոթված:— Կհուսամ որ չեմ վնասել ձեզ:

— Գրո՛ղը տանի քեզ,— սեղմված ատամների միջից քրթմնջաց մարդը կատաղորեն:— Եթե միայն քաջություն ունենայի համաձայնելու այդ բանին, մի գիշերում կաղաւթի երեսից: Անե՛ծք բո գլխին և սև մահ բո սրտին, սատանի՛ ձագը: Խ՛նչ գործ ունես դու այստեղ:

Այս անհարկ խոսքերն ասելիս մարդը բռնեցքը թափահարեց օդի մեջ և առաջացավ դեպի Օլիվերը, ասես նրան հարվածելու դիտավորությամբ, բայց ինչ-որ նոպայի հետևանքով տապալվեց դեռ ինչ-որ գալարվելով և բերնից փրփուր թափելով:

Օլիվերը մի րոպե ակնապիշ նայեց այդ խելագարի տագնապալի գալարումներին (նա կարծեց, որ այդ մարդը խելագար է), ապա նետի արագությունը ներս գնալով՝ օգնություն կանչեց: Երբ տեսավ, որ մարդը ապահով պանդոկի փոխադրվեց, կորցրած ժամանակը շահելու համար նա ամբողջ ուժով վազեց դեպի տուն՝ խիստ զարմացած և վախեցած մտաբերելով այն մարդու տարօրինակ վերաբերմունքը:

Բայց այդ միջադեպը շուտով մոռացության տրվեց, քանի որ,

երբ քոթեջ հասավ, նրա միտքը զբաղեցնելու այնքան շատ բան կար այնտեղ, որ անձնական հարցերը բոլորովին ջնջվեցին հիշողութունից:

Ուղ Մեյլիի դրութիւնը ավելի էր վատթարացել, կեսգիշերով մոտ նա սկսեց զառանցել: Մոտերքում ապրող մի ինչ-որ բուժակ շարունակ հսկում էր նրան: Հիվանդին առաջին անգամ տեսնելուց հետո նա միսիս Մեյլիին մի կողմ քաշելով հայտնել էր, թե նրա դրութիւնը շատ լուրջ է:

— Ուղղակի հրաշք կլինի, եթե նա հաղթահարի հիվանդութիւնը,— ասել էր նա:

Օ՛հ, ի՞նչ տանջալի էր այդ գիշերը Օլիվերի համար. որքա՛ն անգամներ նա ցնցվելով վեր թռավ անկողնուց և անշշուկ միջանցք դուրս գալով՝ ականջ դրեց ստուգելու, թե արդյոք որեւէ շարժում կա՞ր հիվանդի սենյակում: Որքա՛ն անգամներ ամբողջ մարմնով դողալով վեր էր թռչում քնից, և սարսափից ճակատը թրջվում սառը քրտինքի կաթիլներով, երբ հանկարծակի լսվող ոտնաձայներ նրան ենթադրել էին տալիս, թե ինչ-որ բան կարող էր արդեն պատահած լինել, որի մասին մտածելն անգամ սարսափելի էր: Որքա՛ն տագնապ կար նրա մանուկ հոգուց դուրս հորդած աղոթքների մեջ, և ինչպիսի՞ ջերմեռանդությամբ նա շնորհ էր հայցում երկնքից, խնայել այն հրեշտակաման էակին, որը, ավա՛ղ, կանգնել էր մահվան խոր անդունդի եզրին:

Օ՛, անձկութիւնը, հաւաքո՛ւր, տանջալի՛ անձկութիւնը, որ համակում է մեզ, երբ, անճար կանգնած մեր սիրեցյալի սնարի մոտ, տեսնում ենք, թե նրա կյանքը՝ ինչպես է տատանվում նժարի մեջ: Օ՛, սոսկալի՛ խորհուրդներ, որ ներխուժում են մեր միտքը ու ճմլում մեր հոգին: Ինչպիսի՛ հուսահատութիւն է պատում մեր ողջ էութիւնը, երբ, մեր հարազատի տառապանքին ականատես, անկարող ենք նրա ցավը ամոքելու կամ, զգալով սպառնացող վտանգը, անզոր ենք շարիքը կասեցնելու: Արդյոք կա՞ սրանից ավելի խոր կսկիծ, ավելի հոգեմաշ տվայտանք:

Օրը լուսացավ, իսկ փոքրիկ քոթեջը ամայի էր ու լուռ: Մարդիկ խոսում էին շշուկներով. դարպասի առաջ մերթ՝ ընդ մերթ հայտնվում էին վշտահար դեմքեր. կանայք և երեխաներ հեռանում էին արտասովոր աչքերով: Օլիվերը ամբողջ օրը նույնիսկ մութն ընկնելուց հետո պարտեղում վեր ու վար էր անում, աչքերը՝ չհեռացնելով հիվանդի սենյակից, որի մթնած լուսամուտը նարսուռ էր պատճառում նրան, ասես հենց ինքը՝ մահը պառկած լիներ հիվանդի մահճի վրա: Ուշ

երեկոյան միտոր խղերենը ժամանեց: «Ափսո՛ս,— ասաց բարի բժիշկը, արցունքները թաքցնելու համար մշուկ կողմ շրջվելով,— այսօրան մատաղ հասակում և այսօրան սիրված բոլորից. բայց շատ քիչ հույս կա»:

Նորից առավոտ: Արևը պայծառ շողում էր, այնքան պայծառ, որ ասես ո՛չ դժբախտութիւն էր տեսնում, ո՛չ տառապանք: Յուրաքանչյուր տերև ու ծաղիկ փթթած էր նրա շուրջը. կենդանութիւն, առողջութիւն, ցնծալի ձայներ և պատկերներ շրջապատել էին նրան, իսկ նա, այդ չքնաղ էակը, արագ սպառվում էր: Օլիվերը գաղտագողի գնաց հնամենի գերեզմանատունը և, նստելով դալար հողաթմբերից մեկի վրա, լուռ արտասվեց ու աղոթեց նրա համար:

Տեսարանը այնքան վեհ էր ու անդորր, արեւոդ դաշտավայրը այնքան ծիծղուն ու գեղեցիկ, ամառային թռչունների երգը այնքան ուրախ ու ներդաշնակ, երկնքի լուրթ կապույտում ճախրող ագռավի սրընթաց թռիչքը այնքան ազատ ու անհագ, և ամեն ինչ այնքան զվարթ ու երջանիկ, որ երբ փղան իր այրվող աչքերը բարձրացրեց և շուրջը նայեց, բնագոյաբար մտածեց, թե սա մահվան հարմար եղանակ չէր, որ Ռոզը անշուշտ չէր կարող մեռնել, երբ նրանից նվազ չքնաղ արարածներ ապրում, շնչում և ցնծում էին, որ շիրիմները ցուրտ ու անհրապույր ձմռան օրերի համար էին, և ոչ թե բույրերի ու ճաճանչների համար: Նա մինչև իսկ մտածեց, որ պատանքները սահմանված են ժեր ու զառամած դիակների համար միայն, և որ դեռատի ու չքնաղ մարմինները երբեք չեն կարող պարուրվել դրանց զարհուրելի ծալքերում:

Եկեղեցու զանգակի խոր ղողանջը այս մանկական խորհրդածութիւնների թելը կոպտորեն խզեց: Մի հարված ևս: Մեկ էլ: Այն հընչում էր լալազին և թաղման արարողութիւյն հրավեր էր կարգում: Մի խումբ համեստ սգակիրներ դարպասից ներս մտան, կրծքներին սպիտակ ծապավեններ, որովհետև մահացողը մանկահասակ էր: Նրանք բաց գլուխներով կանգնեցին շիրմի առջև: Լացողների բազմութիւն մեզ կար մի մայր, մայր, որ զավակին էր կորցրել: Բայց արևը պայծառորեն շողում էր, և թռչունները շարունակում էին իրենց դալավայրը:

Օլիվերն ուղղվեց տուն, մտածելով այն ամենի մասին, որ դեռատի լեզին արեւ էր իր համար, և ամբողջ հոգով ցանկանալով, որ դարձյալ դար այնպիսի ժամանակ, երբ ինքը կարողանար ամեն ինչում ցույց տալ իր երախտագիտութիւնն ու նվիրվածութիւնը: Պարտազանցութիւն համար իրեն կշռամբելու ոչ մի պատճառ չունեի,

քանի որ միշտ անձնվիրությամբ ծառայել էր նրան: Այնուհանդերձ, նրա աչքերի առջև պատկերվում էին հազար ու մի մանր դեպքեր և մտածել էին տալիս, որ գուցե կարելի էր ավելի փութաջան լինել կամ ավելի եռանդով կատարել դեռատի լեդիի խնդրանքները, և այս ենթադրյալ զանցառությունների համար նա մեծապես ափսոսում էր: Որքան ահավոր է մտածել, որ մեղնից անվերադարձ բաժանված սիրելիների հետ շենք վերաբերվել այնպես, ինչպես հարկն է, որ նրանց հանդեպ մեր ունեցած պարտականությունների մեջ թերացել ենք, որ վիրավորել ենք նրանց, երբ կարող էինք սփոփել ու ամոքել նրանց ցավերը: Կա՛րողքը ավելի մեծ խղճահարություն, քան տանջվելը անցյալում գործածված սխալների համար, որ այժմ անհնարին է դարձանել: Եթե ուզում ենք զերծ մնալ այդ տանջանքից, եկեք հիշենք այս բոլորը, քանի դեռ ուշ է:

Երբ տուն եկավ, միսիս Մեյլին նստել էր փոքրիկ հյուրասենյակում: Օլիվերի սիրտը թուլացավ նրան այնտեղ տեսնելով, քանի որ պառավ լեդին դեռ ոչ մի անգամ չէր հեռացել հիվանդի սնարից, և տղայի մարմնով սարսուռ անցավ, որ գուցե պատահել է մի ինչ-որ սարսափելի բան, որը հարկադրել է նրան առանձնանալ այստեղ: Օլիվերին ասացին, որ Ռոզը խոր քուն է մտել, և որ այդ քնից նա կգարթնի կա՛մ ապաքինվելու և ապրելու, կա՛մ նրանց վերջնականապես հրաժեշտ տալու համար:

Միսիս Մեյլին ու Օլիվերը ժամերով լուռ նստեցին՝ վախենալով խոսել: Նրանց համար բերված ընթրիքը հտ տարվեց: Նրանք դիտում էին, թե ինչպես արևը գնալով իջնում էր ներքև և վերջապես երկինքն ու երկիրը ներկեց այն բոսորագույն շողերով, որ վերջալույս է ազդարարում: Նրանց լարված լսողությանը հանկարծ հասավ ինչ-որ մոտեցող ոտնաձայների աղմուկ: Երկուսն էլ ակամայից վեր թռան տեղից և վազեցին դեպի դուռը. ներս մտնողը միստր Լոզբերնն էր:

— Ինչպե՞ս է Ռոզը, — աղաղակեց պառավ լեդին, — անմիջապես ասացե՛ք, խնդրում եմ: Ես դրան կարող եմ տոկալ: Ես ամեն ինչի կարող եմ տոկալ, բացի անորոշությունից: Օ՛հ, ասացե՛ք, ի սեր աստըծո, խոսեցե՛ք:

— Դուք պետք է սառնասիրտ լինեք, տիկին, — ասաց բժիշկը՝ պահելով նրան: — Հանդարտվե՛ք, խնդրում եմ, հանդարտվե՛ք:

— Թողե՛ք ինձ, ի սեր աստծո, թողե՛ք ինձ գնամ նրա մոտ: Օ՛հ, իմ անգին մանկի՛կա: Նա մեռա՞ծ է: Նա երեի մեռնո՞ւմ է:

— Ո՛չ, — հուզված գուշեց բժիշկը, — աստված բարեգութ է և ողոր-

մած, նա ապրելու ու երջանկացնելու է մեզ բոլորիս դեռ շատ ու շատ տարիներ:

Հեղին ծունր իջավ և փորձեց ձեռքերը իրար միացնել, բայց կորովը, որ այդքան երկար կանգուն էր պահել նրան, առաջին գոհաբանական աղոթքի հետ սլացավ երկինք, և նա թաղվեց իրեն պահելու համար մեկնված ջերմ բազուկների մեջ:

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պարունակում է որոշ ներածական տեղեկություններ նոր հանդես եկող մի երիտասարդ ջենթլմենի և Օլիվերի հետ պատահած մի նոր արկածի մասին

Այդքան մեծ երջանկություն գրեթե անկարելի էր տանել: Օլիվերը անսպասելի տեղեկությունից ապշել-մնացել էր: Նա ո՛չ արտասվել կարող էր, ո՛չ հանգստանալ: Կատարված բաներից ոչ մեկը ըմբռնելու ի վիճակի չէր նա, մինչև միջնադղի անդորրության մեջ երկար թափառելուց հետո արցունքների ուժեղ մի հորձանք հանկարծ սթափեցրեց նրան, և նա անդրադարձավ, որ մի ինչ-որ ցնծալի փոփոխություն էր տեղի ունեցել և մի ծանր, ճնշող բեռ գլորվել իր սրտից:

Խաղաղը արագ թանձրանում էր, երբ նա, բեռնավորված ժաղիկներով, որ ինքը հատուկ բժախնդրությամբ ընտրել ու հավաքել էր հիվանդի սենյակի հարդարման համար, ուղղվեց դեպի տուն: Մինչդեռ այդպես արագաքայլ առաջանում էր, լսեց արշավասույր ընթացող ինչ-որ կառքի աղմուկ և շուռ գալով տեսավ մի փոստակառք, որը իր կողմն էր գալիս: Քանի որ ճամփան նեղ էր, և ձիերը սանձակոտոր վազում էին, նա հենվեց մի դարպասի և սպասեց մինչև փոստակառքը հեռանար:

Կառքը ուժգին թափով իր կողքով անցնելիս նա նշմարեց գիշերային սպիտակ թասակով մի մարդու, որի դեմքը ծանոթ թվաց իրեն, բայց պատկերը շատ ակնթարթային լինելու պատճառով չկարողացավ հաստատ: Որոշել, թե ո՛վ էր, Մի ըոպե հետո գիշերային թասակը կառքի պատուհանից դուրս երկարեց, և մեծադղորդ մի ձայն կառապանին կարգադրեց կանգ առնել, իսկ նա կանգ առավ միայն այն ժա-

մանակ, երբ սուրացող ձիերի հետ կարողացավ լեզու գտնել։ Ապա գիշերային թասակը նորից հայտնվեց, և նույն ձայնը Օլիվերին կանչեց իր անունով։

— Հե՛յ, Օլիվե՛ր, այստեղ եկ,— գոչեց ձայնը։— Ի՞նչ նորութուն։ Միսս Ռո՛զը։ Պարոն Օլիվե՛ր։

— Այդ դո՞ւ ես, Ջայլս,— ճշաց Օլիվերը՝ դեպի կառքի դուռը վազելով։

Ջայլսը գիշերային թասակով ծածկված գլուխը նորից դուրս երկարեց և այն է, ուզում էր ինչ-որ պատասխան տալ, երբ կառքի մյուս անկյունում նստած մի երիտասարդ ջենթլմեն նրան ներս քաշեց և առաջ անցնելով, անձկությամբ հարցրեց, թե հիվանդի դրութունը ինչպե՞ս է։

— Մի բառով,— գոչեց ջենթլմենը,— ավելի լա՞վ, թե ավելի վատ։

— Ավելի լավ, շա՛տ ավելի լավ,— իսկույն պատասխանեց Օլիվերը։

— Փա՛ռք աստծո,— բացականչեց ջենթլմենը։— Վստա՞հ ես։

— Բոլորովին, սը՛ր,— պատասխանեց Օլիվերը։— Փոփոխութունը տեղի ունեցավ միայն մի քանի ժամ առաջ, իսկ միսսը լոգերենը ասում է, որ ամբողջ վտանգը անցած է։

Ջենթլմենը այլևս ոչինչ չասաց, նա բացեց կառքի դուռը, դուրս ոստնեց և Օլիվերին թեանցուկ անելով՝ մի կողմ տարավ։

— Բոլորովին վստա՞հ ես քո ասածի մասին։ Չի՞ կարող պատահել, որ դու սխալված լինես, փոքրիկս, հա՞,— դողդոջուն ձայնով հարցրեց ջենթլմենը։— Մի՛ խաբիր ինձ, իմ մեջ հարուցելով անիրականանալի հույսեր։

— Ոչ մի դեպքում ես այդ չէի անի, սը՛ր,— պատասխանեց Օլիվերը։— Դուք կարող եք բացարձակ հավատ ընծայել իմ խոսքերին։ Դրանք միսսը լոգերենի ասած բառերի ճշգրիտ կրկնությունն են, որ իմ ականջով լսեցի։

Օլիվերի աչքերը արցունքով լցվեցին, երբ հիշեց այն տեսարանը, որ այնքան երջանկություն էր պատճառել բոլորին, իսկ ջենթլմենը շրջվեց ու մի քանի րոպե լուռ մնաց։ Օլիվերին թվաց, թե նա արտասվում է, որովհետև մի քանի անգամ հեկեկանքի ձայներ հասան իր ականջին, բայց նա խուսափեց նրան խանգարել նոր ակնարկություններիով (քանի որ նա գուշակեց, թե ինչպիսին էին երիտասարդի զգացումները դեռատի լեդիի հանդեպ), հետեաբար, մի կողմ կանգնելով։

ձեռքից այնպես, իբրև թե զբաղված է ծաղիկների փունջը դասավորելու գործով:

Այդ ամբողջ ժամանակ միստր Ջայլսը, գիշերային սպիտակ թասակը գլխին, կառքի աստիճանների վրա նստած և արմունկները հենած ծնկներին, բամբակյա կապույտ թաշկինակով աչքերն էր սրբում: Կասկած չկար, որ այդ սլարկեշտ մարդը անկեղծորեն հուզված էր, քանի որ, երբ երիտասարդ ջենթլմենը այն կողմ շրջվեց, տեսավ, որ ծեր սպասավորի աչքերը չափազանց կարմրած էին:

— Կարծում եմ՝ ավելի լավ կլինի, որ դու կառքով գնաս մայրիկի մոտ, Ջայլս,— ասաց երիտասարդ ջենթլմենը,— իսկ ես քայլելով կգամ հետևից: Նախքան նրա հետ հանդիպելը, ուզում եմ մի քիչ ժամանակ շահել: Կասես, որ գալիս եմ:

— Ինձ կներեք, միստր Հարրի,— ասաց Ջայլսը, թաշկինակով արցունքի վերջին հետքերը սրբելով դեմքից,— բայց որ այդ գործը փոստատար տղային հանձնեիք, ես շատ շնորհակալ կլինեի: Եթե սպասուհիները ինձ այս վիճակում տեսնեն, նրանց մոտ ես էլ երբե՛ք հեղինակություն չեմ ունենա, սը՛ր:

— Հա՛վ,— ասաց Հարրի Մեյլին ժպտալով,— թող քո ցանկացածի պես լինի: Ուրեմն նա կգնա՝ իր հետ տանելով ճամպրուկները, իսկ դու կընկերակցես մեզ: Միայն նախապես այդ գիշերային թասակը փոխարինիր մի ավելի պատշաճ ծածկույթով, այլապես մարդիկ կկարծեն, թե մենք գիժ ենք:

Այս ակնարկությունից հետո միստր Ջայլսը գիշերային թասակը անմիջապես պոկեց գլխից, դրեց գրպանը և կառքից հանդիսավոր մի գլխարկ դուրս բերելով՝ դրեց գլխին: Ապա փոստատար տղան կառքը քշեց: Ջայլսը, միստր Մեյլին և Օլիվերը դանդաղաքայլ հետևեցին նրան:

Ծանապարհին Օլիվերը մերթ ընդ մերթ մեծ հետաքրքրությամբ նայում էր երիտասարդ ջենթլմենին: Նա մոտավորապես քսանհինգ տարեկան միջահասակ մի երիտասարդ էր: Նրա դեմքի արտահայտությունը անկեղծ էր ու գրավիչ, իսկ շարժումները՝ ազատ ու տիրակալ: Չնայած տարիների այդքան մեծ տարբերության, նա պառավ լեզուին այնքան շատ էր նման, որ Օլիվերը նրանց ազգակցական կապերը կարող էր ամենայն հեշտությամբ գուշակել, նույնիսկ եթե այդ ջենթլմենը շասեր, թե լեզուն իր մայրն է:

Քոթեջում միսիս Մեյլին անհամբեր սպասում էր իր որդուն: Հանդիպումը երկուսի համար էլ շատ հուզումնալից էր:

— Մայրի՜կ,— շշնջաց երիտասարդը,— ինչո՞ւ ավելի շուտ չգրե՞ցիր:

— Գրեցի,— պատասխանեց միսիս Մեյլին,— բայց, ավելի լուրջ մտածելով, որոշեցի միստր Լոգբերնի կարծիքը լսել, ապա ուղարկել նամակը:

— Իսկ եթե՞ն պատահած լիներ սարսափելին,— ասաց երիտասարդը,— որը տվյալ դեպքում, ինչպես տեսնում եմ, այնքան էլ անհավանական չէր: Եթե Ռոդը,— օ՜հ, ես չեմ կարող այդ բառն արտասանել,— եթե հիվանդությունը ուրիշ կերպ վերջացած լիներ, դու քեզ ինչպե՞ս կներերի այդ արարքը: մայրիկ: Եվ ես կյանքում էլ ինչպե՞ս կարող էի նորից երջանիկ լինել:

— Եթե պարագան իրո՞ք այդպիսին լիներ, Հարրի,— ասաց միսիս Մեյլին,— կարծում եմ քո երջանկությունը այսպես թե այնպես խափանված կլիներ, և քո այստեղ մի օր շուտ կամ մի օր ուշ ժամանելը շատ քիչ նշանակություն կունենար:

— Ի՞նչ զարմանալու բան կա, եթե այդպես լինի, մայրիկ,— առարկեց երիտասարդը:— Եվ ինչո՞ւ ասել եթե, երբ իսկապես այդպես է, մայրիկ, դու պետք է իմանաս այդ:

— Ես գիտեմ, որ նա արժանի է ամենախոր և ամենաանկեղծ սիրո, — ասաց միսիս Մեյլին:— Գիտեմ, որ նրա նվիրվածությունն ու սերը պետք է փոխադարձվեն նույնքան խոր սիրով ու նվիրվածությամբ: Միաժամանակ գիտեմ նաև այն, որ նրա սիրած անձի կողմից որևէ վերաբերմունքի փոփոխություն անդամանելի վերք կբանար նրա սրտում: Այդ ամենը գիտակցելու պատճառով է, որ, անկախ այն պայքարից, որ մղվում է իմ մեջ, ես ընտրում եմ պարտականության ուղին:

— Դա ճիշտ մոտեցում չէ, մայրի՜կ,— ասաց Հարրին:— Մի՞թե դու տակավին այն կարծիքին ես, որ ես զգացումները զանազանելու անկարող եմ հոգու ներմղումները շփոթող մի անչափահաս տղա:

— Իմ սիրելի որդյա՜կ,— ձեռքը նրա ուսին դնելով ասաց միսիս Մեյլին,— ես կարծում եմ, որ երիտասարդությունը ունի շատ վեհանձն մղումներ, որոնք մնայուն չեն, և որ այդ մղումների մեծ մասը հագուրդ գտնելուց հետո դառնում է առավել վաղանցուկ: Բայց այդ բոլորից ավելի կարևորը, իմ կարծիքով, այն է,— ասաց լեզին՝ սևեռուն նայելով իր որդու դեմքին,— որ եթե մի խանդավառ, սիրատենչ, փառասեր մարդ ամուսնանա մի կնոջ հետ, որի անունը արատավորված է, անկախ այն բանից, թե կինը ոչնչով մեղավոր չէ դրա համար, և

դա չի բխում նրա անցյալում գործած որևէ անպատշաճ արարքից, ապա այդ մարդը վերջ ի վերջո կդժբախտանա: Որովհետև, երբ մարդիկ նրա կնոջ հետ վերաբերվեն սառնությունով ու վերապահությամբ, երբ նրանք այդ նույն վերաբերմունքը ցույց տան նաև նրա երեխաներին, և աշխարհում նրա հանդիպած հաջողությունների ճշգրիտ համեմատությամբ նա հանդիպի հեգնանքի ու նախատինքի, թեկուզ նա լինի ամենաազնիվ ու ամենավեհանձն մարդը, նա մի օր անպայման կզղջա վաղ հասակում իր հաստատած կապերի համար, իսկ կինը, տեսնելով նրա մեջ զգացումների այդ փոփոխությունը և գուցե կռահելով այդ փոփոխության պատճառը, կենթարկվի անասելի տառապանքների:

— Մայրի՛կ,— ասաց երիտասարդը սրտնեղությամբ,— այդպես վարվող մարդուն կարելի է կոչել առնվազն մի անձնասեր գաղան, մարդ անունը կրելու և քո նկարագրած կնոջ նման մեկին տիրանալու բոլորովին անարժան մի արարած:

— Դա քո այժմյան կարծիքն է, Հարրի,— պատասխանեց մայրը:

— Որը մինչև իմ կյանքի վերջը անփոփոխ պիտի մնա,— ասաց երիտասարդը:— Այն հոգեկան տագնապը, որ ցնցել է իմ ողջ էությունը վերջին երկու օրվա ընթացքում, հարկադրում է ինձ խոստովանել մի կրքի մասին, որը, ինչպես դու լավ գիտես, նոր ծնված չէ, ոչ էլ հարևանցիորեն մտածելուց առաջացած մի զգացմունք է: Ռոգի հրեշտականման ու հեզահամբույր հոգին այնպես է հմայել ինձ, և իմ սիրտը այնպես է տենչում նրան, մայրի՛կ, որ կյանքում իմ ունեցած բոլոր խորհուրդները, հույսերն ու ձգտումները կապված են նրա հետ, և եթե ինձ արգելք հանդիսանա ասյա վսեմ գործում, ապա դու ինձնից կխլես իմ երջանկությունն ու մտքի անդորրությունը և դրանք բաժնուն կտաս: Լավ մտածիր այս մասին, մայրի՛կ, լավ մտածիր իմ մասին, և անտարբեր մի վերաբերվիր իմ երջանկությանը, որը, ինձ թվում է, շատ քիչ է հետաքրքրում քեզ:

— Հարրի՛,— ասաց միսիս Մեյլին,— որովհետև ես ջերմ ու զգայուն սրտերի երջանկության մասին շատ խոր եմ մտածում, այդ իսկ պատճառով էլ աշխատում եմ, որ այդ սրտերը չխոցոտվեն: Բայց բավական է որքան խոսեցինք այս նյութի շուրջ, նույնիսկ հարկավորից ավելին եղավ:

— Ուրեմն վերջին խոսքը թող ինքը՝ Ռոզն ասի,— ընդհատեց Հարրին,— միայն, անշուշտ, չես աշխատի նախապաշարել նրան և հարկադրել, որ քո ժայռահեղ տեսակետները որդեգրի:

— Ամենևին,— ասաց միսիս Մեյլին,— բայց կցանկանայի, որ պու մտածես...

— Ես արդեն մտածել եմ,— նեղսրտությամբ պատասխանեց տղան։— Մայրի՛կ, ես այդ մասին մտածել եմ երկա՛ր, շա՛տ երկար տարիներ։ Ես այդ մասին մտածել եմ այն օրվանից, երբ ընդունակ եմ եղել լուրջ խորհրդածելու։ Իմ զգացմունքները, ինչպես միշտ, այժմ էլ մնում են անփոփոխ։ Էլ ինչո՞ւ իլուր ձգձգեմ խոսելը դրանց մասին և անտեղի կերպով ինչո՞ւ տառապեմ։ Ո՛չ, նախքան իմ մեկնելը ես անպայման կխոսեմ Ռոզի հետ։ Ռոզը պետք է ինձ լսի։

— Անպայմա՛ն,— ասաց միսիս Մեյլին։

— Քո արտահայտվելու ձևի մեջ ինչ-որ բան կա, մայրի՛կ, որ մտածել է տալիս, թե նա սառնությամբ կվերաբերվի ինձ հետ,— ասաց երիտասարդը։

— Ո՛չ,— պատասխանեց պառավ լեզին։— Բոլորովին այդպես չէ։

— Ինչպե՞ս ուրեմն,— սնդեց երիտասարդը,— արդյոք մեկ ուրիշի՞ հետ է կապված։

— Իհարկե ոչ,— պատասխանեց մայրը,— եթե չեմ սխալվում, դու արդեն այնքան գրավել ես նրա սիրտը, որ երկրորդի մասին խոսք լինել չի կարող։ Իմ ասածը այն է,— շարունակեց պառավ լեզին, խոսելու պատրաստ որդուն առիթ չտալով ընդհատել իրեն,— որ շնայած Ռոզը ամբողջ հոգով նվիրված է մեզ, շնայած նա բոլոր մեծ կամ փոքր հարցերում միշտ քուցաբերել է կատարյալ անձնազոհոթյուն, մի բան, որ նրա բնորոշ հատկանիշն է, այնուամենայնիվ, սիրելի մանկիկս, դու մի պահ անդրադարձիր նրա անցյալին և նախքան ամեն ինչ զոհելը նրան ձեռք բերելու հավանականության համար, նախքան դու քեզ թույլ կտաս բարձրանալ հույսերի իրականացման յոթներորդ երկինքը, մտածի՛ր, թե նրա կասկածելի ծագումը ինչ ազդեցություն կարող է ունենալ նրա որոշման վրա։

— Ի՞նչ ես ուզում ասել։

— Այդ թողնում եմ, որ ինքդ հայտնաբերես,— պատասխանեց միսիս Մեյլին։— Ես պետք է վերադառնամ նրա մոտ։ Աստված օրհնե քեզ։

— Մենք դարձյալ կհանդիպե՞նք այս երեկո,— հարցրեց երիտասարդը։

— Ավելի ուշ,— պատասխանեց լեզին։— Երբ Ռոզի մոտից վերադառնամ։

— Կհայտնե՞ս նրան, որ այստեղ եմ,— հարցրեց Հարրին:

— Անշո՛ւշտ,— պատասխանեց միսիս Մեյլին:

— Եվ կասե՞ս, թե որքան եմ մտահոգվել, որքան եմ տառապել նրա համար և ինչպես եմ այրվում նրան տեսնելու ցանկությամբ: Անշուշտ չես զլանա իմ այս խնդրանքը կատարել, մայրի՛կ:

— Ո՛չ,— ասաց պառավ լեդին:— Ես բոլորը կասեմ:— Եվ գորո՜վագի՜ն սեղմելով որդու ձեռքը, միսիս Մեյլին շտապ դուրս եկավ սենյակից:

Մինչդեռ այս հապճեպ խոսակցությունը տեղի էր ունենում, միստրը լողբերներ և Օլիվերը մնացել էին սենյակի մի ուրիշ անկյունում: Այժմ բժիշկը ձեռքը մեկնեց Հարրի Մեյլին, և նրանք սրտագին ողջունեցին իրար: Այնուհետև միստր լողբերներ, ի պատասխան իր երիտասարդ բարեկամի բազմաթիվ հարցերին, մանրամասն պատմեց հիվանդի դրուժյան մասին: Նրա տված տեղեկությունները նույնքան մխիթարական ու խոստումնալից էին, որքան Օլիվերի հաղորդածները, և միստր Զայլսը, այնպես ձևացնելով իբրև թե ճամպուրակներն է դասավորում, անհագաբար ակփնջ էր դնում այս բոլորին:

— Վերջերս որևէ աչքի ընկնող բան խփե՞լ ես, Զայլս,— հետաքրքրվեց բժիշկը վերջացնելուց հետո:

— Առանձնապես ոչ մի բան, սը՛ր,— պատասխանեց միստր Զայլսը՝ մինչև ականջները կարմրելով:

— Իսկ որևէ գողի բռնե՞լ ես, կամ հայտնաբերե՞լ ես որևէ ավազակի,— ասաց բժիշկը:

— Բոլորովին, սը՛ր,— լրջորեն պատասխանեց միստր Զայլսը:

— Ափսո՛ս,— ասաց բժիշկը,— ցավալի է, որովհետև դու այդպիսի գործեր հիմալի էիր կատարում: Իսկ Բրիտըլզը ինչպե՞ս է:

— Տղան շատ լավ է, սը՛ր,— ասաց միստր Զայլսը իսկույն վերագտնելով իր սովորական հովանավորողի տոնը:— Եվ հարգալի՜ր բարևում է ձեզ, սը՛ր:

— Այդ լավ է,— ասաց բժիշկը:— Բայց քեզ տեսնելով մի բան հիշեցի, միստր Զայլս: Շտապ այստեղ կանչվելուց մի օր առաջ, քո բարեսիրտ տիրուհու կարգադրությամբ, ինչ-որ փոքրիկ հանձնարարություն էի կատարել հօգուտ քեզ: Մի րոպե այստե՛ղ եկ, խնդրում եմ:

Միստր Զայլսը փքվելով և փոքր-ինչ զարմանքով առանձնացավ բժշկի մոտ: Մի քանի րոպե իրար հետ ցածրաձայն զրուցեցին, որից հետո նա բազմաթիվ անդամներ խոր գլուխ տվեց և արտակարգ հանդիսավորությամբ դուրս եկավ սենյակից: Այս տեսակցության ար-

դշունքը ճաշասենյակում շրացահայտվեց, բայց խոհանոցը անհապաղ
խմացավ այդ մասին, որովհետև միստը Զայլսը, ուղիղ խոհանոց
գնալով, մի բաժակ զարեջուր պահանջեց և վեհաշուքորեն, որ խիստ
տպալմորիչ էր, հայտարարարեց, թե իր տիրուհին, նկատի ունենալով
գողության գիշերվա իր ցուցաբերած ասպետական վերաբերմունքը,
կամեցի է՛ր՝ միստը Զայլսի համար տեղական խնայողամարկղում
պահ գնել քսանհինգ ֆունտի պատկառելի մի ցումար։ Այս զգայա-
ցունց նորությունից մեծապես ազդված, երկու սպասուհիները իրենց
էեռքերն ու աչքերը վեր բարձրացրին և ասացին, որ երևի միստը Զայլ-
սը այժմ բոլորովին կգոռոզանա։ Այդ բանի վրա միստը Զայլսը,
կրծքակալի փոթածալքերը դուրս քաշելով, պատասխանեց՝ «Ո՛հ, ո՛չ»
և եթե նկատեն, որ իր ստորադասների հետ զոռոզությամբ է վարվում,
ապա ինքը շնորհակալ կլինի, եթե իրեն հիեցնեն այդ մասին։ Այնու-
հետև նա բազմաթիվ ուրիշ դիտողություններ արեց, որ վկայում էին
իր համեստության մասին, որոնք ընդունվեցին նույնքան բարեհաճ
տրամադրությամբ և զնահատվեցին որպես նույնքան ինքնատիպ ու
տեղին, ինչպես սովորաբար լինում են բոլոր մեծ մարդկանց դիտո-
ղությունները։

Երեկոյի մնացած մասը վերևում շատ ուրախ անցավ։ Չնայած
Հարբի Մեյլին սկզբում հոգնած էր ու մտահոգ, այնուամենայնիվ,
բժշկի բարձր տրամադրությունը նրան էս վարակեց, և նա սիրով
ունկնդրեց այդ ջենթլմենի կյանքից պատմված միջադեպերը, մասնա-
գիտական հիշողությունները, զանազան սրամտություններն ու այլևայլ
կատակները։ Ինչ վերաբերում է Օլիվերին, ապա նա ծիծաղից թու-
լացավ՝ ասելով, որ այդպիսի զվարճալի բաներ կյանքում չէր լսել,
իսկ դա բացահայտ զոհոնակություն պատճառեց բժշկին, տեղի տա-
լով ափելի լիաթոք քրքիջների։ Այսպիսով, նրանք շատ հաճախ ժամա-
նակ անցկացրին, որքան հնարավոր է այդպիսի պարազաններում, և
արդեն ուշ գիշեր էր, երբ թեթևացած ու շնորհակալ սրտերով գնացին
հանգստանալու և վայելելու այն քունը, որն այդքան տազնապներից
հետո անհրաժեշտ էր նրանց։

Հաջորդ առավոտ Օլիվերը զարթնեց ափելի ուրախ տրամադրու-
թյամբ և սովորական աշխատանքները կատարեց նախորդ օրերից ավելի
մեծ հաճությամբ ու քաջատեսությամբ։ Վանդակները դարձյալ կախ-
վեցին գրսում իրենց նախկին տեղերը, թռչնակները նորից սկսեցին
ղեղգեղալ, և գոյություն ունեցող վայրի ծաղիկներից ամենաչքնաղները
վերստին բուրմունքով ու թարմությամբ լցրին Ռոզի սենյակը։ Թա-

խիծը, որ տղայի տխուր աչքերին թվացել էր, թե ծածկել է բոլոր գեղեցիկ իրերը, այժմ, ասես ինչ-որ կախարդանքով, ցրվել էր: Ցողը կարծես ավելի պայծառորեն էր շողշողում կանաչ տերևների վրա, նրանց միջով անցնող զեփյուռի խշռոցը ասես ավելի քաղցր էր հընչում նրա ականջին, և երկնակամարը ասես ավելի կապույտ ու ջինջ էր երևում: Այսպես մեր ներաշխարհի ապրումների պայմանական ներգործումը անդրադառնում է նույնիսկ արտաքին իրերի տեսքի վրա: Մարդիկ, որոնք, նայելով բնությանը և իրենց գոյակիցներին, հայտարարում են, թե աշխարհում ամեն ինչ մթին է ու տխուր, իրավացի են. բայց այդ մտայլ գոպները արտացոլումն են նրանց սեփական մաղձոտ սրտերի ու աչքերի: Իրական երանգները նուրբ են և պահանջում են ավելի հստակ տեսողություն:

Այստեղ արժե նշել, և Օլիվերի աչքից չվրիպեց, որ իր առավոտյան արշավանքները այլևս մենակ չէին կատարվում: Հարրի Մեյլին, այս առաջին օրվանից հետո, երբ տեսել էր Օլիվերին ծաղիկներով բեռնավորված տուն վերադառնալիս, ամեն օր ընկերակցում էր նրան, փնջերի կազմության ու դասավորման մեջ ցուցաբերելով այնպիսի հիանալի ճաշակ, որ իր երիտասարդ ուղեկցին բոլորովին գերազանցում էր: Բայց եթե Օլիվերը դրանում թերանում էր, ապա նա գիտեր լավագույն ծաղիկների գտնված վայրերը: Հետևաբար, նրանք ամեն առավոտ շրջում էին դաշտ ու հովիտ և տուն էին բերում բնության մեջ գոյություն ունեցող ամենաչքնաղ ծաղիկները: Այժմ դեռուտի լեզրի ննջարանի լուսամուտը բաց էր արվում, և ամառվա կենարար օդը ներս հոսելով՝ կազդուրում ու թարմացնում էր նրան: Բայց լուսամուտում, վանդակորմի ներսի կողմում, կար մի ծաղկեփունջ, որ ամեն առավոտ մեծ խնամքով կազմվում և դրվում էր ծաղկամանի մեջ: Օլիվերի աչքից չէր վրիպում այն բանը, որ թառամած ծաղիկները երբեք դեն չէին գցվում, չնայած փոքրիկ ծաղկամանը կանոնավորապես ներքվում էր թարմ ծաղիկներով: Նա նույնպես չէր կարող չնկատել, որ բծիշկը, նախքան իր առավոտյան զբոսանքի գնալը, ամեն անգամ պարտեզ իջնելիս աչքերը սևեռում էր հատկապես այդ անկյունին և գլուխը շատ նշանակալից թափահարում էր: Այս խորհրդածությունների և դատողությունների միջոցին օրերը սահումանցնում էին, և Ռոզը արագ ապաքինվում էր:

Չնայած դեռուտի լեզրին դեռևս իր սենյակից դուրս չէր գալիս, և երկույան երկար պտույտներ չէին կատարվում, բացառությամբ երբ միսիս Մեյլին Օլիվերի հետ երբեմն կարճատև զբոսանքի էր ելնում,

այնուամենայնիվ, տղան բոլորովին իզուր չէր վատնում իր ժամանակը: Նա կրկնապատկված ջանասիրությամբ նվիրվեց սպիտակահեր ջենթլմենի ուսուցած գիտելիքների յուրացմանը և իր տքնաջան աշխատանքի շնորհիվ հասավ այնպիսի արդյունքների, որ իր արագ առաջադիմությունը նույնիսկ իրեն՝ Օլիվերին զարմանք պատճառեց: Այս աշխատանքներին հետամուտ եղած միջոցին էր, որ նրան մեծապես ահաբեկեց ու տագնապի ենթարկեց մի անակնկալ դեպք:

Փոքրիկ սենյակը, որտեղ նա սովորաբար սերտում էր իր դասերը, գտնվում էր տան հետևի մասի ներքնահարկում: Վանդակորմած լուսամուտով օդավետ մի սենյակ էր այդ, և պատնիսի վեր մազլցող հասմիկներն ու մեղրածաղիկները շրջապատը լցնում էին գրգռիչ բույրերով: Այդ լուսամուտը բացվում էր մի պարտեզի վրա, որտեղից ինչ-որ դռնակ առաջնորդում էր դեպի փոքրիկ մի արոտավայր, իսկ ավելի հեռվում՝ դաշտեր ու անտառներ էին: Մոտերքը, այդ ուղղությամբ, ուրիշ բնակարան չկար, և մարգագետինը ծավալվում էր շատ հեռու:

Մի հիանալի երեկո, երբ մթնշաղի առաջին ստվերները դանդաղորեն իջնում էին երկրի վրա, Օլիվերը նստեց լուսամուտի առջև և սկսեց դասերը սերտել: Ցերեկը արտակարգ շոգ էր արել, և օդը տակավին հեղձուցիչ էր, հետևաբար, որոշ ժամանակ կլանված աշխատելուց հետո մի ինչ-որ թմրություն պատեց Օլիվերին, և ես կարծում եմ՝ որևէ հեղինակի համար նվաստացուցիչ չէր լինի ասել, թե նա աստիճանաբար քուն մտավ:

Կա մի տեսակ քուն, որը չնայած իշխում է մեր մարմնի վրա, այնուամենայնիվ, միտքը չի ձերբազատվում շուրջը կատարված երեվույթների գիտակցությունից և հնարավորություն չի տալիս նրան սավառնել իր ցանկացած ոլորտներում: Եթե զգացողության անհաղթահարելի թմրությունը, ուժերի լքումը, մեր խորհուրդներն ու շարժումները ղեկավարելու լրիվ անկարողությունը կարող են կոչվել քուն, ապա սա է քունը: Եվ սակայն մենք դիտակցում ենք մեր շուրջը կատարված բոլոր երևույթները, ու եթե այսպիսի ժամանակ երազելու լինենք, բառերը, որոնք իրապես ասվում են, կամ ձայները, որոնք իսկապես հնչում են տվյալ բոլորին, ապշեցուցիչ հեշտությամբ հարմարեցվում են մեր տեսիլքին, և, ի վերջո, իրականությունն ու երեվակայությունը այնքան զարմանալիորեն միաձուլվում են իրար, որ այնուհետև մեկը մյուսից բաժանել համարյա անհնարին է լինում: Եվ միայն սա չէ նման կացության ուղեկցող ամենաուշադրավ երեվույթը: Անժխտելի փաստ է, որ նույնիսկ եթե մեր զգայարաններից

երկուսը՝ շոշափեւիքն ու տեսանեւիքը, ժամանակավորապէս անկենդան լինեն, այնուամենայնիւ, մեր քնած մտքերն ու մեր առջև ներկայացող տեսիլքները կարող են ազդվել և նյութապէս ազդվել որեւէ օտար առարկայի միայն լուռ ներկայութիւնից, որը գուցե մեր մոտ էր, երբ մեր աչքերը փակեցինք և որի մերձավորութեան մասին չենք էլ գիտակցել արթուն վիճակում:

Օլիվերը շատ լավ գիտեր, որ ինքը իր փոքրիկ սենյակումն է, որ գրքերը գտնվում են սեղանի վրա, իր առջև, որ մեղմ զեփյուռը խլըրտում է դրսի գետնատարած բույսերի մեջ: Այնուհանդերձ, նա քնած էր: Հանկարծ տեսարանը փոխվեց. օդը դարձավ ճնշող ու հեղձուցիչ, և նա սարսափով մտածեց՝ թե ինքը նորից Հրեայի տանն է: Այնտեղ սովորական անկյունում նստած էր այդ ժանտատեսիլ ծերունին՝ իրեն մատնացույց անելով և ցածրաձայն խոսելով մի ուրիշ մարդու հետ, որ, դեմքը մյուս կողմ շուռ տված, նստած էր նրա կողքին:

— «Հանգի՛ստ, սիրելիս»,— նրան այնպես թվաց, թե լսում է Հրեայի խոսքերը:— «Այդ նա է, քնկասկած նա է: Գնա՛նք»:

— «Նա է,— թվաց թե պատասխանեց մյուսը,— կարծում ես ուրիշի հետ կշփոթե՞ի՞ նրան: Եթե ուրվականների մի ամբողջ բանակ նրա ճշգրիտ կերպարանքն ընդունեն, և նա կանգնէր նրանց միջև, ինչ-որ թաքուն ուժ ինձ կթելադրէր ինչպես զանազանել նրան: Եթե նրան թաղեիր հիսուն ոտք խորութեամբ և ինձ անցկացնէիր նրա գերեզմանի վրայով, և ոչ մի նշան չլինէր դրա վրա, ես դարձյալ կիմանայի, որ նա այդտեղ է թաղված»:

Մարդը այս խոսքերը այնպիսի ատելութեամբ ասաց, որ Օլիվերը վախից զարթնեց ու ընդոստ վեր թռավ տեղից:

Տե՛ր աստված: Այդ ի՞նչ էր, որ նրա արշուներ սառեցրեց երակների մեջ և նրան զրկեց ձայնից և շարժվելու կարողութիւնից: Այնտեղ, այնտեղ՝ լուսամուտի առաջ, հենց իր մոտ, այնքան մոտ, որ կարող էր համարյա կաշի նրան, կանգնած էր Հրեան և զննող աչքերով սենյակից ներս էր նայում: Իսկ նրա կողքին, զայրույթից կամ սարսափից կամ գուցե և այդ երկուսից սաստիկ գունատված, կանգնած էր հենց այն միկնուլն խոժոռադեմ մարդը, որ իրեն պատահել էր պանդոկի բակում:

Նրանք իր տեսողության մեջ մնացին միայն մի վայրկյան, մի ակնթարթ միայն և չքացան: Բայց նրանք փոխադարձաբար ճանաչել էին իրար: Նրանց ահաւոր տեսքը այնպես էր դրոշմվել տղայի հիշո-

ղության մեջ, որ կարծես խոր փորագրված էր մի տապանաքարի վրա և ցցված իր աչքերի առաջ՝ ծնված օրից: Օլիվերը մի ըոպե գամված մնաց իր տեղում, ապա լուսամուտից պարտեզ ցատկելով՝ բարձրաձայն շփոթություն կանչեց:

ԵՐԵՍՈՒՆՀԻՆՓԵՐՈՐԴ ՓԼՈՒԽ

Պարունակում է Օլիվերի արկածի անբավարար արդյունքը և բավականին կարևոր մի խոսակցություն Հարրի Մեյլիի և Ռոզի միջև

Երբ Օլիվերի աղաղակները լսելով տան բնակիչներն շտապեցին այնտեղ որտեղից այդ աղաղակները գալիս էին, նրանք տղային գտան գունատ և խռովահույզ վիճակում: Նա նույնիսկ խոսել չէր կարողանում և, մատնացույց անելով տան հետևում գտնվող մարգագետինը, հաղիվ թոթովում էր «Հրեա՛ն, Հրեա՛ն» բառերը:

Միստր Զայլսը չէր կարողանում ըմբռնել, թե ինչ է նշանակում այդ աղաղակը, իսկ Հարրի Մեյլին, որ ավելի արագ էր ըմբռնում և Օլիվերի պատմությունը լսել էր մորից, իսկույն հասկացավ, թե ինչ է պատահել:

— Ո՞ր ուղղությամբ գնաց, — հարցրեց նա՝ վերցնելով մի ծանր մահակ, որ գտնվում էր անկյունում:

— Այն ուղղությամբ, — պատասխանեց Օլիվերը՝ մատնացույց անելով նրանց գնացած կողմը: — Ես նրանց կորցրի մի ակնթարթում:

— Ուրեմն խրամատում կլինեն, — ասաց Հարրին: — Դե՛, հետե՛վե՛ք ինձ: — Այս ասելով՝ նա ոստենց ցանկապատի վրայով և այնպիսի արագությամբ սլացավ առաջ, որ մյուսների համար բավական դժվար եղավ հավասարվել նրան:

Զայլսը և Օլիվերը ինչքան ուժ ունեին վազեցրին, իսկ մի քանի րոպեից նրանց միացավ նաև միստր Լոգգերնը, որը նոր էր վերադարձել զբոսանքից: Նա իր համար շսպասված ճկունությամբ ցատկեց ցանկապատից այն կողմ և, ամբողջ ճանապարհին գոռալով ու հարցնելով, թե ինչ է պատահել, շտապեց նրանց հետևից:

Նրանք վազեցին առանց մի ըոպե անգամ հանգստանալու, առանց մի ըոպե իսկ կանգ առնելու, մինչև Հարրի Մեյլին հասավ դաշ-

տի այն մասը, որ մատնանշել էր Օլիվերը, և սկսեց ուշադիր զննել հարակից խրամատներն ու թավուտները: Եվ մինչդեռ նա այսպես դբաղված էր, խմբի մյուս անդամները հնարավորութուն ունեցան հասնելու նրան, իսկ միստր Լոգբերնը առիթից օգտվելով, Օլիվերից իմացավ, թե ինչ էր պատճառը այդ մոլեգին հետապնդման:

Կատարված հետազոտությունը ոչ մի արդյունք չտվեց: Նույնիսկ ոտքի թարմ հետքեր գոյություն չունեին: Այժմ նրանք կանգնել էին մի փոքրիկ բլրի գագաթին, որտեղից լայնատարած դաշտը մինչև երեք-չորս մղոն հեռավորության վրա պարզ երևում էր բոլոր ուղղություններով: Դեպի ձախ, փոսի մեջ, գլուղն էր գտնվում, բայց այդտեղ հասնելու համար մարդիկ պետք է բացատը շրջանցեին, որը անհնար էր անել այդքան կարճ միջոցում: Մի այլ ուղղությամբ մարգագետինը եղերված էր թավախիտ անտառով, բայց այնտեղ էլ չէին կարող հասած լինել այդ միևնույն պատճառով:

— Երեի երազում ես տեսնել, Օլիվե՛ր,— ասաց Հարրի Մեյլին:

— Ո՛չ, ո՛հ, ո՛չ, սը՛ր,— պատասխանեց Օլիվերը, սարսռալով ծերունի սրիկայի դեմքը մտաբերելիս:— Ես նրանց Լրկուսին էլ շատ պարզ տեսա, այնքան պարզ, ինչպես այժմ ձեզ եմ տեսնում:

— Երկուսի՞ն: Մյուսն ով էր,— հարցրին Հարրին և միստր Լոգբերնը միասին:

— Այն միևնույն մարդը, որը, ինչպես ասել եմ, պանդոկի բակում հանկարծակի հարձակվեց ինձ վրա,— ասաց Օլիվերը:— Մենք սևեռուն նայեցինք իրար, և ես կարող եմ երգվել, որ այդ նա էր:

— Վստա՞հ ես, որ նրանք այս ճանապարհով գնացին,— հարցրեց Հարրին:

— Այո՛, ինչպես վստահ եմ, որ նրանք կանգնած էին իմ լուսամուտի առաջ,— պատասխանեց Օլիվերը մատնացույց անելով այն ցանկապատը, որ տան պարտեզը բաժանում էր մարգագետնից:— Բարձրահասակ մարդը ցատկեց այդ ցանկապատի վրայով, ճիշտ այնտեղ, իսկ Հրեան մի քանի քայլ դեպի աջ վազելով՝ այդ անցքից դուրս սողոսկեց:

Մինչդեռ Օլիվերը խոսում էր, երկու ջենթլմենները ուշադիր դիտեցին նրա անմեղունակ դեմքը, ապա իրար նայեցին: Ըստ երևույթին, նրանք չէին կասկածում տղայի խոսքերի ճշմարտությանը: Այնուամենայնիվ, ոչ մի տեղ կարելի չէր խուճապահար մարդկանց ոտնահետքեր նկատել: Արտում խոտերը բարձր էին, բայց իրենց ոտքերի ճմլած տեղերից բացի ոչ մի կոխոտված տեղ չկար: Խրամատ-

ների եզերքներն ու շուրջը խոնավ կավով էին պատած, բայց մարդկանց կոշիկների հետքեր բոլորովին չէին նկատվում, ոչ էլ որևէ շնչին նշան կար, թե մի քանի ժամ առաջ մարդիկ էին անցել այդ խոնավ հողի վրայով:

— Բայց սա զարմանալի է,— ասաց Հարրին:

— Զարմանալի՞,— արձագանքեց բժիշկը:— Նույնիսկ Բլեթհերզն ու Դաֆֆը չէին կարող գլուխ հանել այս գործից:

Թեպետ բացահայտորեն անօգուտ էր հետապնդումը շարունակել, այնուհանդերձ, նրանք տուն չգնացին մինչև վրա հասած գիշերը նրանց հետագա որոնումը անհույս դարձրեց, և անգամ այդ ժամանակ նրանք չկամությամբ ձեռք քաշեցին դրանից: Սակայն Զայլսին շտապ ուղարկեցին գլուղում գտնվող զանազան գինետները՝ անծանոթների արտաքին տեսքն ու հագուստը նկարագրող լավագույն տեղեկություններով, որ կարող էր տալ Օլիվերը: Իսկ Հրեայի արտաքին տեսքը այնքան արտառոտ էր, որ որևէ մեկի հիշողության մեջ անպայման դրոշմված կլիներ, եթե նրան տեսած լինեին գինետներում խմելիս կամ շրջակայքում թափառելիս. բայց Զայլսը վերադարձավ իր հետ չբերելով այդ առեղծվածի վրա լույս սփռող ոչ մի տեղեկություն:

Հաջորդ երկու օրերում կատարված հետապնդումները, և Օլիվերի ու միստր Մեյլիի գլուղի շուկայում արած զանազան հարցումիորձերը նույնպես ոչ մի արդյունք չտվեցին, հետևաբար, մի քանի օր հետո միջադեպը սկսեց մոռացության ենթարկվել, ինչպես հաճախ պատահում է, երբ զարմանքն ու հետաքրքրությունը իրենց սնուցող թարմ նյութ չունենալով՝ ինքնաբերաբար հանգում են:

Մինչ այդ Ռոզը արագ ապաքինվում էր: Նա արդեն կարողանում էր իր սենյակից դուրս գալ, պտույտներին մասնակցել և, դարձյալ նստելով ընտանիքի անդամների հետ, բոլորի սիրտը լցնել ուրախությամբ:

Թեպետ այս բարեպատեհ փոփոխությունը նկատելի կերպով անդրադարձել էր դեռատի լեդիի անմիջական շրջապատի վրա, և թեպետ փոքրիկ քոթեջում դարձյալ լսվում էին ուրախ ձայներ և զրընգուն ծիծաղ, այնուամենայնիվ, լինում էին պահեր, երբ մի քանիսի մոտ զգացվում էր ինչ-որ անսովոր ճնշվածություն,— այդ թվում և Ռոզի մոտ,— որը չէր կարող վրիպել Օլիվերի աչքից: Միսիս Մեյլին հաճախ երկար առանձնանում էր որդու հետ, և Ռոզը ավելի քան մեկ

անգամ հայտնվեց արտասուքի հետքերը երեսին։ Այն բանից հետո, երբ միտոր ևսգբերնը որոշեց իր մեկնելու օրը, աչգ նշանները դարձան ավելի նկատելի, և այլևս բացահայտ էր, թե մի ինչ-որ բան վրդովում էր դեռաօտի լեզրի և նաև մեկ ուրիշի անդորրը։

Վերջապես, մի առավոտ, երբ Ռոզը մենակ էր ճաշասենյակում, Հարրի Մեյլին ներս մտավ և, փոքր-ինչ վարանումից հետո, նրա հետ մի քանի ըոպե խոսելու թույլտվություն խնդրեց։

— Միայն մի քանի ըոպե, Ռոզ, միայն մի քանի ըոպե,— ասաց երիտասարդը, աթուռ մոտեցնելով նրան։— Այն, ինչ ես պետք է ասեմ, դու արդեն գիտես, իմ սրտի ամենավառ հույսերը նույնպես հայտնի են քեզ, չնայած այդ բոլորը իմ շուրթերից դեռևս չես լսել։

Նրա սենյակ մուտք գործած պահից Ռոզը շափաղանց գունատ էր, բայց գուցե պետք էր վերադրել նրա հիվանդությունը։ Նա միայն գլուխ ավելեց և, թեքվելով մի ինչ-որ ծաղկամանի վրա, որ իր մոտ էր գտնվում, լուռ սպասեց, որ նա շարունակի։

— Ես, ես վաղուց պետք է մեկնած լինեի,— ասաց Հարրին։

— Այո, շատ վաղուց,— պատասխանեց Ռոզը։— Ների՛ր ինձ այսպես խոսելուս համար, բայց երանի թե մեկնած լինեիր։

— Ինձ այստեղ բերեց շափաղանց ահավոր ու տագնապալից մի երկյուղ,— ասաց երիտասարդը,— երկյուղը՝ կորցնելու այն միակ թանկագին էակին, որ իմ բոլոր իղձերի և հույսերի առանցքն է կազմում։ Դու մահամերձ էիր, տատանվելով երկրի ու երկնքի միջև։ Մենք գիտենք, որ երբ դեռափթիթ, գեղեցիկ ու բարեսիրտ էակները հիվանդանում են, նրանց անբիծ հոգին անգիտակցաբար ձգտում է սլանալ դեպի իր հավերժական պայծառ օթեանը։ Մենք գիտենք, և թող աստված մխիթարե մեզ, որ մեզնից ամենաընտիրներն ու ամենաչքնաղները, ավա՛ղ, շատ հաճախ են խամրում հենց իրենց ծաղկման բուն շրջանում։

Այս խոսքերի վրա շնորհալի աղջկա աչքերում արցունքներ շողացին, և երբ արցունքի կաթիլներից մեկը սահելով ընկավ այն ծաղկի վրա, որին նա կուսցել էր, ծաղիկը դարձավ ավելի հրաշագեղ։ Նրա կուսական սրտի զեղումները ասես նրա արեհավցությունն էին հաստատում բնության մեջ գոյություն ունեցող ամենագեղեցիկ բաների հետ։

— Աստծու հրեշտակների նման չքնաղ ու անբիծ մի էակ,— հուզված շարունակեց երիտասարդը,— տատանվում էր կյանքի ու մահվան միջև։ Օ՛հ, մի՞թե կարելի էր հուսալ, որ իր պատկանած

լուսաշող երկրի սահմաններին այդքան մոտենալուց հետո նա կարող էր վերադառնալ այս երկրի վշտերին ու դառնություններին։ Ռո՞գ, Ռո՞գ, գլխակցել, որ դու հալվում էիր ինչպես մի քնքուշ ստվեր, որին ինչ-որ երկնային լույս նետել էր երկրի վրա, բոլորովին չհուսալ, որ դու կխնայվես դեռևս այս աշխարհում հապաղող քո սիրելիների համար, միևնույն ժամանակ հարց տալ, թե ինչու՞ պետք է մնայիր այստեղ, երբ պատկանում էիր այն շողշողուն եթերային աշխարհին, դեպի ուր վաղ հասակում թռել են ամենից ընտիրներն ու չքավորները, և այս մխիթարական երևույթով հանդերձ աղոթել, որ շնորհվեիր քեզ սիրող սրտերի համար՝ գիշեր ու ցերեկ ինձ տանջող այս տագնապալի ապրումներին հազիվ թե կարելի լիներ տոկալ։ Եվ երբ այս ապրումներին ավելացավ նաև այն սարսափը, թե դու կարող էիր մեռնել և երբեք չիմանալ, թե քեզ որքան խոր եմ սիրել, ապա այն ինձնից համարյա խլեց իմ ամբողջ գիտակցությունն ու բանականությունը։ Դու կաղզուրվեցիր։ Օրավուր և գրեթե ժամ առ ժամ քո առողջությունը կաթիլ առ կաթիլ վերադարձավ և, միախառնրվելով քո մեջ սպառնալից ու տկարացած կյանքի առվին, աշխուժացրեց նրա ընթացքը և վերածեց այն մի ուժգին հորձանքի։ Ես քեզ վրա հսկել եմ խոր սիրուց և անձկությունից այրվող աչքերով, ես հետևեցի, թե դու ինչպես մահվան շեմից դեպի կյանք վերադարձար։ Մի՛ ասա, թե դու կցանկանայիր զրկել ինձ այս բոլորից, որովհետև դա իմ հոգին ազնվացրեց և իմ սիրտը փափկացրեց համայն մարդկությունն հանդեպ։

— Ես այդ չէի ուզում ասել,— պատասխանեց Ռոզը արտասվելով,— ես միայն կցանկանայի, որ այստեղից մեկնած լինեիր, որպեսզի դարձյալ հետամուտ լինեիր ավելի վեհ և ազնիվ իդեալների, որպեսզի դարձյալ ձգտեիր վսեմ նպատակներին։

— Ձկա որևէ ուրիշ նպատակ, որ ավելի արժանի լիներ ինձ, որ ավելի արժանի լիներ ամենաազնիվ մարդուն, քան ձգտումը տիրանալու այնպիսի մի սրտի, ինչպիսին քոնն է,— ասաց երիտասարդը՝ բռնելով նրա ձեռքը։— Ռո՞գ, իմ սիրելի՛, թանկագին՛ Ռոգ։ Տարիներ, տարիներ շարունակ՝ ես քեզ սիրել եմ, ծրագրելով նախ ձեռք բերել համբավ ու ապա հպարտորեն գալ քեզ մոտ և ասել, որ այդ բոլորը ես արել եմ միայն քեզ համար։ Արթուն վիճակում երազելով այն երջանիկ պահը, երբ քեզ հիշեցնելով իմ կողմից անխոս տրված պատանեկան բազմաթիվ հիշատակների մասին, խնդրելու էի քո ձեռքը որպես մեր երկուսի միջև կնքված մի ինչ-որ վաղեմի մունջ հա-

մածայնութեան իրազորութում: Այդ ժամանակը դեռևս չի հասել, բայց այժմ, ոչ մի համբավ չվաստակած, և չգործադրած ոչ մի պատանեկան երազ, ես քեզ առաջարկում եմ իմ սիրտը, որ վաղուց քեզ է տրված, և իմ ամբողջ բախտը կախված է այն խոսքերից, որոնցով դու կընդունես իմ առաջարկը:

— Դու ինձ հետ միշտ էլ վերաբերվել ես ազնվությամբ ու վեհանձնությամբ,— ասաց Ռոզը, զսպելով այն զգացումները, որ փոթորկում էին նրա հոգին:— Քանի որ հավատ ունես, թե ես անգիտակից կամ ապերախտ չեմ, ապա լսիր իմ պատասխանը:

— Այդ այն է, որ ես պետք է արժանի լինեմ քեզ, այնպես չէ՞, սիրելի Ռոզ:

— Այն է,— պատասխանեց Ռոզը,— որ դու պետք է ջանաս մոռանալ ինձ: Մոռանալ ոչ թե՞ քո վաղեմի և մտերիմ ընկերոջը,— այդ խորապես կվիրավորեր ինձ,— այլ մոռանալ քո սիրո առարկան: Նայի՛ր աշխարհին, տե՛ս, որքան սրտեր են սպասում քեզ այնտեղ, որոնց տիրանալը պարծանք կլիներ քեզ համար: Դարձրո՛ւ ինձ քո մտերիմը, եթե կկամենաս, և ես կլինեմ քո ամենաճշմարիտ, ամենաանկեղծ և ամենահավատարիմ բարեկամը:

Լուսնուն տիրեց: Ռոզը, որ մի ձեռքով դեմքն էր ծածկել, սկսեց արտասվել, մյուս ձեռքը դեռ Հարրին էր բռնած:

— Իսկ քո պատճառները, Ռոզ,— ի վերջո ասաց նա ցածրաձայն,— ի՞նչն է պատճառը այս որոշման հանգելու համար:

— Այդ պատճառները իմանալը քո արդար իրավունքն է,— պատասխանեց Ռոզը:— Դու ոչնչով չես կարող փոխել իմ որոշումը: Դա մի պարտականություն է, որ պետք է կատարեմ: Ես այդ պարտավոր եմ կատարել ի սեր ուրիշների և ի սեր իմ:

— Ի սեր քո՞:

— Այո, Հարրի, ի սեր իմ: Որովհետև որպես հարազատներից և ժառանգությունից զրկված մի աղջիկ, որի անվան վրա արատ կա ընկած, ես քո բարեկամներին չպետք է առիթ տամ կասկածելու, որ անարգոքն անձնատուր լինելով քո կրթերի առաջին իսկ բռնկվանը, լարգելք եմ հանդիսացել քո բոլոր հույսերի ու ծրագրերի իրագործմանը: Հանուն այն ամենի, որ պարտական եմ քեզ և քո հարազատներին, ես չպետք է թույլ տամ, որ քո խառնվածքի հատուկ վեհանձնությամբ անտեսես այս խոշընդուտը և խորտակես քո ապագան:

— Եթե քո զգացումները ներդաշնակում են քո պարտքի գիտակցությանը... — սկսեց Հարրին:

— Ո՛չ, չեն ներդաշնակում, — պատասխանեց Ռոզը սաստիկ շիկնելով:

— Կնշանակի՝ դու իմ սերը փոխադարձում ես, — հարցրեց Հարրին: — Գոնե այդ մեկն ասա, սիրելի՛ Ռոզ, գոնե այդ մեկն ասա, և այս ծանր հուսախաբուծյան դառնությունը գեթ որոշ չափով մեղմացրու:

— Եթե հնարավոր լիներ այդ բանն անել, առանց մեծապես անիրավելու նրան, որին սիրում եմ, — ասաց Ռոզը, — ես կարող էի...

— Կարող էիր բոլորովին այլ կերպ ընդունել այս առաջարկությունը, այնպես չէ՞, — հարցրեց Հարրին: — Գոնե այդ մեկը մի թաքցրնի ինձնից, Ռո՛զ:

— Այո, — ասաց Ռոզը: — Բայց բավական է, — ավելացրեց նա ազատելով իր ձեռքը, — ինչո՞ւ երկարածգել այս տանջալի տեսակցությունը, որը, այսուհանդերձ, ինձ մշտական երջանկություն է շնորհելու, որովհետև արդարև երջանկություն է զիտակցել, որ կար ժամանակ, երբ քո սրտում գրավում էի ամենապատվական տեղը, ինչպես այժմ, և կյանքում քո ունեցած յուրաքանչյուր հաջողությունը պիտի բգևորի ինձ և նորոգի իմ հաստատամտությունն ու կորովը: Գնաս բարով, Հարրի: Այնպես, ինչպես հանդիպեցիք մենք այսօր, այլևս չենք հանդիպի, և անկախ դրանից, որ այս զրույցը մեզ զրել է տարբեր հարաբերությունների մեջ, մենք կարող ենք շատ երջանիկ կերպով կապվել իրար հետ ուրիշ կապերով: Թող ճշմարտությունն ու անկեղծության աղբյուրից բխող բոլոր օրհնությունները, որ կարող է հայցել հավատարիմ ու նվիրված մի սիրտ, քեզ շնորհեն հաջողություն ու երջանկություն:

— Եվս մի խոսք, Ռո՛զ, — ասաց Հարրին, — ինչո՞ւ ես այս որոշմանը հանգել: Թող այդ պատճառը քո շրթներից լսեմ:

— Քո ապագան շատ խոստումնալից է ու փայլուն, — հաստատորեն պատասխանեց Ռոզը: — Քեզ են սպասում այն բոլոր փառքերը, որ հասարակական կյանքում կարող են ձեռք բերվել մեծ տաղանդի և ազդեցիկ բարեկամների միջոցով: Բայց այդ բարեկամները հպարտ են և չեմ ցանկանա հարաբերվել այն մարդկանց հետ, որոնք կարող են արհամարհանքով արտահայտվել այն մոր մասին, որ ինձ ծնունդ է տվել, կամ նախատինք բերել որդուն այն կնոջ, որն այնքան վեհանձնորեն փոխարինել է այդ մորը: Մի խոսքով, — ասաց ղե-

ռատի լեզին շրջվելով, քանի որ ժամանակավոր արիությունը լքել էր նրան,— իմ անվան վրա արատ է ընկած, որ հետագայում կանդա-դառնա անմեղների վրա. աշխարհի կարգն այդպես է. ուրեմն թող ուրիշ ոչ ոքի արյունը չխաթարվի դրանով, այլ այդ նախատինքը թող միայն ինձ հասնի:

— Մի խոսք ես, Ռոզ, իմ թանկագին Ռոզ, մի խոսք ես,— ասաց Հարրին իրեն գցելով նրա առջև:— Եթե ես լինեի նվազ-նվազ բախտավոր, ինչպես ասում են աշխարհում, եթե ինձ վիճակված լիներ մի անշուք և խաղաղ կյանք, եթե ես լինեի աղքատ, հիվանդ և անօգնական, դու դարձյա՞լ երես կդարձնեիր ինձնից, թե արդ-յո՞ք այդ բարեխղճությունը բխում է նրանից, որ ես գուցե ձեռք կբե-րեմ փառք և հարստություն:

— Մի՛ ստիպիր ինձ պատասխանելու,— առարկեց Ռոզը:— Այդ-պիսի հարց չի ծագել և չի էլ ծագի: Լավ չէ, գրեթե անխղճություն է պնդել այդ մասին:

— Եթե քո պատասխանը այն է, ինչ ես համարձակվում եմ հու-սալ,— շարունակեց Հարրին,— դա իմ մենավոր ճանապարհի երջան-կության հուսատու շողը կլինի և կլուսավորի իմ առջև ձգվող խավար ուղին: Մի՞թե դու կզլանաս ասելու այն մի քանի բառերը, որոնք գուցե կմեղմացնեն վիշտը մեկի, որը սիրում է քեզ իր կյան-քից էլ ավելի: Օ՛հ, Ռո՞զ, հանուն իմ բոցավառ և հավերժական սի-րո, հանուն այն բոլոր տառապանքների, որ կրել եմ քեզ համար, հա-նուն այն բոլոր դառնությունների ու հուսախաբությունների, որոնց ենթարկում ես ինձ, գեթ այս մի հարցիս պատասխանիր:

— Եթե այդպես է, ուրեմն լսի՛ր,— հուզված սկսեց Ռոզը:— Եթե քո ճակատագիրը տարբեր լիներ, եթե քո հասարակական դիրքը իմ դիրքից շատ քիչ չափով բարձր լիներ, եթե ես կարողանայի քեզ օգնել և սփոփել որևէ համեստ և մենավոր անկյունում և քո անունը արա-տավորող մի պատուհաս չլինեի փառասեր ու անվանի մարդկանց շրջապատում, ես ազատված կլինեի այս փորձությունից: Ինչ խոսք, որ ես այժմ երջանիկ եմ, շատ երջանիկ, բայց այդ ժամանակ, Հար-րի, շա՛տ ավելի երջանիկ կլինեի:

Այս խոստովանությունն անելիս, հուշերը վաղեմի հույսերի, որ նա սնուցել էր դեռ վաղ հասակից, խուժեցին Ռոզի միտքը, իրենց հետ բերելով արցունքներ, ինչպես պատահում է, երբ անցյալի հույ-սերը վերագառնում են խամրած վիճակում, և այդ արցունքները ամո-քեցին նրան:

— Չեմ կարող այս տկարութիւնը հաղթահարել, բայց դա իմ որոշումը դարձնում է ավելի վճռական,— ասաց Ռոզը՝ ձեռքը մեկնելով Հարրիին։— Այժմ մենք պետք է բաժանվենք։

— Ես միայն մի խնդրանք ունեմ,— ասաց Հարրին,— դու պետք է խոստանաս թույլ տալ մեկ անգամ ևս,— ասենք մի տարի հետո, կամ գուցե շատ ավելի շուտ,— մի վերջին անգամ քեզ հետ խոսել այս նյութի շուրջ։

— Այն պայմանով, որ դու ինձ չես ստիպի փոխել իմ ընդունած արդար որոշումը,— պատասխանեց Ռոզը մեկամաղձոտ ժպիտով։— Այդ անօգուտ կլինի։

— Լավ,— ասաց Հարրին,— ես չեմ ստիպի փոխել քո որոշումը, այլ կլսեմ այդ որոշման կրկնութիւնը, եթե այդպես ես կամենում, վերջնական կրկնութիւնը։ Այդ ժամանակ ես քո ոտքերի տակ կդնեմ այն հասարակական դիրքը կամ հարստութիւնը, որին տիրացել եմ. և եթե դու կշարունակես պնդել քո տեսակետը և անդրդվելի կմնաս քո վճռի մէջ, ես այլևս ոչ մի ջանք չեմ թափի փոխելու այն, լինի դա խոսքով կամ գործով։

— Թող այդպես լինի,— ասաց Ռոզը,— դա անշուշտ կնորոգի իմ վիշտը, բայց գուցե մինչև այդ ես կարողանամ ավելի լավ տոկալ։

Նա ձեռքը նորից մեկնեց։ Բայց երիտասարդը աղջկան իր կրծքին սեղմելով մի համբույր դրոշմեց նրա վեհ ճակատին և շտապ դուրս եկավ սենյակից։

ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Շատ հակիրճ մի գլուխ, որ գուցե այժմ մեծ նշանակություն չի ներկայացնում, բայց հարկավոր է կարդալ որպէս շարունակությունը նախորդի և որպէս բանալի այն գլխի, որ հետևելու է իր ժամանակին

— Ուրեմն, որոշել ես ինձ հետ ճանապարհորդել այս առավոտ, այո՞,— հարցրեց բժիշկը, երբ Օլիվերի հետ նախաճաշելիս Հարրի Մեյլին միացավ նրանց։— Բայց զարմանալի է, թե ինչպես մեկ ժամվա ընթացքում դու մի քանի անգամ փոխում ես քո մտադրութիւնը կամ որոշումը։

— Մոտ օրերս դուք այլ կարծիքի կլինեք,— ասաց Հարրին առանց հասկանալի պատճառի կարմրելով:

— Հույս ունեմ, որ հիմնավոր պատճառ կունենամ իմ կարծիքը փոխելու,— պատասխանեց միստր Լեզբերնը,— թեպետ պետք է խոստովանեմ, որ շատ չեմ հավատում այդ բանի հավանականությանը: Դեռ երեկ առավոտ էր, որ շատ շտապ կերպով որոշում կայացրիր մնալ այստեղ և պարտաճանաչ որդու նման քո մորը ընկերակցել ծովափ: Ապա կեսօր շեղած հայտարարեցիր, թե պատվելու ես ինձ քո ընկերակցությամբ մինչև Լոնդոն: Իսկ գիշերը շատ խորհրդավոր կերպով թախանձում ես ճանապարհվել նախքան լեդիները կզարթնեն, որի հետևանքով փոքրիկ Օլիվերը այժմ հարկադրված է նստել նախաճաշի, երբ պետք է դաշտ ու հովիտ շրջագայեր և ամեն տեսակի բուսաբանական սքանչելիքներ տուն բերել: Վատ բան ստացվեց, այնպես չէ՞, Օլիվեր՝

— Ինձ չափազանց մեծ ցավ կպատճառեր, եթե ձեր ու միստր Մեյլիի մեկնած ժամանակ ես տանը չլինեի, սը՛ր,— ասաց Օլիվերը:

— Ա՛յ քեզ հիանալի տղա՛,— նկատեց բժիշկը:— Երբ քաղաք վերադառնաս, այցելի՛ր ինձ: Բայց լրջորեն ասա՛, Հարրի, արդյոք ազնվական մեծերից ստացված որևէ լո՛ւր է քո մեջ առաջացրել մեկնելու այս հանկարծակի ցանկությունը:

— Ազնվական մեծերը,— պատասխանեց Հարրին,— որոնց թվին դուք դասում եք նաև իմ չափազանց վեհաշուք հորեղբորը, ինձ հետ բոլորովին չեն հաղորդակցվել այստեղ գալուց ի վեր, և ոչ էլ տարվա այս ժամանակին հավանական է այնպիսի բան, որ իմ անմիջական ներկայությունը անհրաժեշտ դառնար նրանց մոտ:

— Վերջապես,— ասաց բժիշկը,— դու շատ տարօրինակ ես, բարեկամս: Բայց անշուշտ Նոր Ետրվա տոներին առաջ տեղի ունենալիք ընտրություններին նրանք քեզ կընտրեն պառլամենտի անդամ: Իսկ այդ հանկարծակի տեղափոխություններն ու փոփոխությունները վատ նախապատրաստություն չեն քաղաքական ասպարեզի համար: Լավ վարժությունը միշտ էլ ցանկալի է, անկախ այն բանից, թե այդ մերցակցությունը պաշտոնի՞ համար է, բաժակի՞, թե՛ ձիարշավի:

Այնպես թվաց, որ Հարրի Մեյլին կարող էր այս կարճ զրույցը երկարել մեկ-երկու դիտողություններով, որոնք բավականին զգայացունց կլինեին բժշկի համար, բայց նա միայն գոհացավ ասելով՝ «տեսնենք», և խոսքը վերջացրեց: Քիչ հետո փոստային կառքը կանգնեց դռան առջև, և երբ Զայլսը եկավ ճամպրուկները տանելու, բա-

րեսիրտ բժիշկը շտապ հետևեց նրան, տեսնելու, թե ինչպես են տեղավորում:

— Օլիվե՛ր,— ասաց Հարրի Մեյլին ցածրաձայն,— մի րոպե այստեղ եկ: Ցանկանում եմ քեզ հետ փոքր-ինչ խոսել:

Օլիվերը, միտոր Մեյլիի թախժոտ ու միաժամանակ փոթորկած տրամադրությունից շատ զարմացած, մտավ պատուհանի այն որմնախորշը, ուր ջենթլմենը նշանացի հրավիրել էր նրան:

— Դու այժմ կարող ես լավ գրել, այնպես չէ՞,— ասաց Հարրին ձեռքը դնելով նրա ուսին:

— Այո՛, սըր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Գուցե ես երկար ժամանակ բացակայեմ տանից, Օլիվե՛ր: Ես կցանկանայի, որ դու ինձ գրեիր, ասենք՝ տասնհինգ օրը մեկ անգամ, երկուշաբթի օրերը, և քո նամակը ուղարկեիր Լոնդոնի կենտրոնական նամակատունը: Համաձա՞յն ես:

— Օ՛, անշուշտ, սը՛ր, մեծ հաճույքով,— իրեն վստահված հանձնարարությունից չափազանց ուրախացած բացականչեց Օլիվերը:

— Ես կցանկանայի իմանալ, թե ինչպես են ապրում իմ մայրը և միսս Մեյլին,— ասաց երիտասարդը:— Ապա դու կարող ես մի էջ լցնել, նկարագրելով ձեր պտույտներն ու առօրյա գրույցները, թե արդյոք նա, այսինքն՝ նրանք, երջանիկ և հանգիստ են: Դու ինձ հասկանում ես, այնպես չէ՞:

— Օ՛, հրաշալի եմ հասկանում, սը՛ր,— պատասխանեց Օլիվերը:

— Լավ կլիներ, որ դու այդ մասին նրանց ոչինչ չասեիր,— ասաց Հարրին, բառերը արագ արտասանելով,— որովհետև ավելի հաճախ գրելը կարող է մայրիկին հոգնություն ու տաղտուկ պատճառել: Թող այս համաձայնությունը քո և իմ միջև գաղտնի մնա. և հիշիր՝ ամեն ինչի մասին կգրես ինձ: Վստահ եմ, որ կարդարացնես քո վրա դրված հույսերը:

Օլիվերը, այդպիսի կարևոր գործ իրեն հանձնված լինելու գիտակցությունից վերացած, ամբողջ սրտով խոստացավ իր հաղորդագրություններում լինել գաղտնապահ և շիտակ: Միսս Մեյլին, հավաստիացնելով, որ բոլոր դեպքերում կհոգա նրա մասին և կհովանավորի նրան, հրաժեշտ տվեց ու դուրս եկավ:

Բժիշկը կառքում էր. Զայլսը (որը տիրուհու կարգադրությամբ մնալու էր գյուղում) դուռը բաց պահած սպասում էր, իսկ սպասուհիները, պարտեզում հավաքված, դիտում էին: Հարրին շատ հպանցիկ մի ականարկ գցեց վանդակապատ լուսամուտին և ցատկեց կառքի մեջ:

— Քշի՛ր,— գոռաց նա,— արա՛գ, մոլեգի՛ն, սրարշա՛վ։ Այսօր իմ հոգին սլացքի է կարոտ։

— Օ՛ր, ո՛չ,— գոռաց բժիշկը առաջը գտնվող լուսանցույցի ապակին խուճապահար իջեցնելով և կառապանին ձայն տալով,— իսկ ես վախենում եմ այդ սլացքից, լսո՞ւմ եք։

Քոթեջում մնացողները երկար դիտեցին սլացող կառքը, որ համարյա փոշու ամպի մեջ կորած՝ մերթ հայտնվում և մերթ անհետանում էր ճամփի օձագալար պտույտներին համընթաց։ Նրանք ցրվեցին միայն այն ժամանակ, երբ փոշու ամպն անգամ անտեսանելի դարձավ։

Բայց դիտողներից մեկը, աչքերը հառած այն կետին, որտեղից կառքը անհետացել էր, դեռևս անշարժ նստած, սևեռուն նայում էր նույնիսկ այն պահին, երբ կառքը շատ մղոններ հեռու էր արդեն։ Այն սպիտակ վարագույրի հետևը, որ քողարկել էր իրեն, երբ Հարրին աչքերը բարձրացրել էր լուսամուտին, ինքը՝ Ռոզն էր նստած։

— Երևում է բարձր տրամադրության մեջ է և երջանիկ,— ասաց նա վերջապես։— Որոշ ժամանակ մտահոգվել էի, որ այլ կերպ կլինեի։ Ես սխալվել եմ։ Որքա՛ն, որքա՛ն ուրախ եմ, որ սխալվել եմ։

Արտասուքը արտահայտում է թե՛ ուրախություն և թե՛ տրամուլթյուն. բայց այն արցունքները, որ վար էին հոսում Ռոզի աչտերով, երբ նա, լուսամուտի առջև մտախոհ նստած, դեռևս անթիթիթ նայում էր նույն ուղղությամբ, ավելի շուտ վշտի արցունքներ էին, քան ուրախություն։

ԵՐԵՍՈՒՆՅՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ ընթերցողը գուցե կնկատի մի հակասություն, որ հազվադեպ չէ ամուսնական կյանքում

Միստր Բամբլը, աղքատանոցի հյուրասնեյակում նստած, աչքերը մտախոհ հառել էր բուխարիկի երկաթյա վանդակորմին, որտեղից, ամառ լինելու պատճառով, ոչ մի պայծառ բոց չէր արտացուլում, բացառությամբ արևի մի քանի դժգույն շողերի, որոնք անդրադարձվում էին՝ դիպչելով դրա սառը, փայլուն մակերեսին։ Առաստա-

դից կախված թղթյա ճանճաքաղը, ետ ու առաջ ճոճվելով, մերթ ընդ մերթ նրա ուշադրությունը հրավիրում էր այնտեղ, և մինչդեռ միջատները անփութվթ վխտում էին խայտաբղետ ցանցի շուրջը, միասր Բամբըլը, թախծոտ մտածմունքների մեջ թաղված, խոր հառաչում էր։ Միասր Բամբըլը խորհրդածում էր. գուցե միջատները մի ցավատանջ դեպք էին հիշեցրել նրա կյանքի անցյալից։

Միասր Բամբըլի տխուր տրամադրությունը, սակայն, միակ բանը չէ, որ կարող էր դիտողի հոգում հաճելի մեկամաղճոտություն արթնացնել։ Չէին պակասում նաև նրա անձնավորության հետ սերտորեն կապված ուրիշ երևույթներ, որոնք հաստատում էին, թե մի ինչ-որ մեծ փոփոխություն էր կատարվել նրա գործերի մեջ։ Ժանյակով երիզված վերարկուն և եռանկյունի գլխարկը. որտե՞ղ էին դրանք։ Նա տակավին հագնում էր մինչև ծնկները հասնող տաբատ և գորշ բամբակյա գուլպաներ, որ ծածկում էին նրա սրունքների ներթևի մասը։ Բայց դա բոլորովին այն տաբատը չէր։ Վերարկուն լայնաբղանցք էր և աչք տեսակետից նման էր մյուս վերարկուին, բայց որքա՛ն մեծ էր տարբերությունը։ Հզոր եռանկյունի գլխարկին փոխարինել էր մի անշուք բոլորակ գլխարկ։ Միասր Բամբըլը այլևս բիզլը չէր։

Կյանքում կան դիրքի այնպիսի բարձրացումներ, որոնք, անկախ ավելի էական վարձատրություններից, հատուկ արժեք և պատիվ են ստանում այն վերարկուների ու բաճկոնների շնորհիվ, որ կցված են հիշյալ պաշտոններին։ Մարաշախտն ունի իր համազգեստը, եպիսկոպոսն իր մետաքսյա ղենջակը, փաքտաբանն իր մետաքսյա պատմունճանը, բիզլը իր եռանկյունի գլխարկը։ Զրկի՛ր եպիսկոպոսին իր ղենջակից կամ բիզլին իր եռանկյունի գլխարկից ու ժանյակից և ի՞նչ կմնա տակը. մարդիկ։ Սոսկ մարդիկ։ Արժանիքը, անգամ սրբությունը, հաճախ ավելի շուտ վերարկուին և բաճկոնին վերաբերող հարցեր են, քան ոմանք կարող են պատկերացնել։

Միասր Բամբըլը ամուսնացել էր միսիս Քորնիի հետ և նշանակվել էր աղքատանոցի կառավարիչ։ Այժմ իշխում էր մի ուրիշ բիզլը։ Նրան էր փոխանցված եռանկյունի գլխարկը, ոսկեգույն ժանյակով երիզված վերարկուն և գավազանը։

— Վաղը լրանում է երկու ամիս այն օրվանից, որ աչք տեղի ունեցավ,— ասաց միտոր Բամբըլը հառաչելով։— Ասես մի դար է անցել։

Գուցե միասր Բամբըլը կամենում էր ասել, որ ութ շաբաթների այն կարճ ժամանակամիջոցի մեջ խտացված էր անսահման երջան-

կություն, բայց հառաչանքը, այդ հառաչանքը չափազանց նշանակալից էր:

— Ես ինձ վաճառեցի՛ր,— ասաց միստր Բամբըլը, հետապնդելով խորհրդածույթյունների նույն շարանը,— ես ինձ վաճառեցի վեց թեյի գդալով, մի զույգ շաքարի ունեկիով, մի կաթնամանով, փոքր քանակությամբ կիսամաշ կարասիներով և քսան ֆունտ հնչուն դրամով: Ինձ շատ էժան գնահատեցի, չափազանց էժան:

— Էժան— հնչեց մի զիլ ձայն միստր Բամբըլի ականջին:— Քեզ համար ինչ գին էլ որ վճարեի, շատ կլինեի, իսկ ես չափազանց թանկ վճարեցի քեզ համար, վերևում աստված էլ վկա է այդ բանին:

Միստր Բամբըլը շուռ գալով տեսավ իր գեղեցիկ կողակցի երեսը: Այդ արժանավոր լեզվին թեև պարզ չէր հասկացել, թե ինչի շուրջ էին ամուսնու գանգատները, այնուամենայնիվ, վերոհիշյալ հանդիմանական խոսքերով հարձակվել էր նրա վրա:

— Միսիս Բամբըլ, տիկի՛ն,— ասաց միստր Բամբըլը զգացական խստությամբ:

— Ի՞նչ կա,— գոչեց լեզվին:

— Բարեհաճեցեք ինձ նայել,— ասաց միստր Բամբըլը, աչքերը սևեռելով նրա վրա: («Եթե նա դիմացավ այս հայացքին,— ինքն իրեն ասաց միստր Բամբըլը,— ապա էլ ոչ մի բան նրա համար սարսափելի չէ: Չեմ հիշում որե՛է դեպք, որ այս հայացքը ձախողված լինի աղքատների վերաբերմամբ: Եթե հակառակը պատահի, ուրեմն իմ հեղինակությունը կորած է»):

Գուցե փոքր-ինչ լայն լուսաված աչքերը բավական էին թեթև սնունդից անզոր դարձած աղքատներին սարսափեցնելու համար, կամ թերևս նախկին միսիս Քորնին հատկապես տոկունություն ունեի արծվային հայացքների դեմ, մենք այդ չգիտենք: Հարցը կախված է յուրաքանչյուրի տեսակետից: Իրողությունն այն է, սակայն, որ նա բոլորովին չընկրկեց միստր Բամբըլի խիստ հայացքի տակ և նույնիսկ մի քրքիչ արձակեց, որ կարծես թե կեղծ չէր:

Բոլորովին անսպասելի այս ձայնը լսելով, միստր Բամբըլը նախ չհամարտաց իր ականջներին, ապա ապուշ կտրեց: Բայց նա նորից թաղվեց խոր մտածմունքի մեջ և այդպես էլ մնաց իր տեղում, մինչև որ կողակցի ձայնը նորից գրավեց նրա ուշադրությունը և նա մեկ անգամ էլ սթափվեց:

— Ամբողջ օրը պիտի նստես այստեղ և խոմփացնե՞ս, ինչ է,— հարցրեց միսիս Բամբըլը:

— Ես այստեղ կնստեմ այնքան ժամանակ, որքան այդ պատշաճ կհամարեմ, տիկի՛ն,— պատասխան տվեց միստր Բամբըլը,— և թեպետ չէի խոմփացնում, բայց կխոմփացնեմ, կհորանջեմ, կփռշտամ, կծիծաղեմ կամ թե կարտասովեմ, երբ կամենամ: Այդ իմ առանձնաշնորհումն է:

— Քո՞ առանձնաշնորհումը,— հեզնեց միսիս Բամբըլը անբացատրելի արհամարհանքով:

— Ես այդ բառն արտասանեցի, տիկի՛ն,— ասաց միստր Բամբըլը:— Տղամարդու առանձնաշնորհումը հրամայելն է:

— Իսկ կնո՞ջ առանձնաշնորհումը որն է,— ճշաց հանգուցյալ միստրը Քորնիի այրին:

— Հնազանդվել, տիկի՛ն,— որոտաց միստր Բամբըլը,— քո լուսահոգի դժբախտ ամուսինը պետք է այդ բանը քեզ սովորեցրած լինե՞ր և, հավանաբար, այդ դեպքում նա ողջ կլինե՞ր այժմ: Երանի թե նա ողջ լինե՞ր, խեղճ մարդ:

Միսիս Բամբըլը, մի ակնթարթում տեսնելով, որ ճակատագրական ըրպեն հասել էր, և մեկ կամ մյուս կողմից ճարտարությամբ իջեցված մի հարված անպայման վճռական ու եզրակացուցիչ կլինե՞ր, հենց որ հանգուցյալի հասցեին եղած ակնարկությունը լսեց, իրեն գցեց մի աթոռի վրա և, բարձրագույն աղաղակելով, որ միստր Բամբըլը մի անսիրտ գազան է, սկսեց ջղաձգորեն արտասովել:

Բայց արտասուքը անկարող էր միստր Բամբըլի սիրտը թափանցել, նրա սիրտը անջրանցիկ էր: Թաղիքե գլխարկների նման, որոնք անձրևի տակ մնալով չեն փշանում, այլ ավելի լավ տեսք են ընդունում, նրա ջղերն ավելի ամրացան ու զորացան: Միստր Բամբըլը հաճույք զգաց ու ոգևորվեց մանավանդ այն բանից, որ արտասուքը, լինելով տկարություն նշան, լուեկայն ընդունումն էր իր հզորության, հետևաբար, նա մեծ բավականություն դիտեց իր բարի լեզվին և, քաջալերելով նրան, ասաց, թե կարող էր ուզածի շափ արտասովել, քանի որ, բժիշկների կարծիքով, այդ համարվում էր առողջությանը նպաստող մի վարժություն:

— Դա լայնացնում է թոքերը, լվանում է դեմքը, մարզում աչքերը և փափկացնում: Բնավորությունը,— ասաց միստր Բամբըլը:— Հետևաբար, ինչքան կարող ես լա՛ց եղիր:

Այս զվարճախոսությունից հետո միստր Բամբըլը գլխարկը վերցրեց կախիչից, թեք դրեց գլխին, այն մարդու նման, որը գիտակ-

ցում է իր գերադասությունը, ձեռքերը խրեց գրպանները և բոլորովին ինքնագոհ տեսքով ուղղվեց դեպի դուռը:

Ուրեմն, նախկին միսիս Քորնին փորձել էր արցունքներով պաշտպանել իր թեզը, որովհետև դա ավելի հեշտ և նվազ տանջալի միջոց էր, քան ձեռքով հարվածելը. բայց նա բոլորովին պատրաստ էր վերջին ձևը կիրառելու, ինչպես այդ բանում շուտով համոզվեց միստր Բամբըլը:

Որպես ապացույց դրան, միստր Բամբըլը մի խոլ շառաչ լսեց իր ականջին շատ մոտիկ, որից անմիջապես հետո գլխարկը թռավ սենյակի մյուս ծայրը: Երբ այս նախապատրաստական միջոցառումը նրա գլուխը զրկեց ծածկից, ճարտար լեդին մի ձեռքով ամուր բռնեց նրա կոկորդից, իսկ մյուսով հարվածների ուժգին մի տարափ իջեցրեց այդ գլխի վրա: Այս պեսպիսության համար ճանկոնց նրա երեսը, փետեց մազերը և սահմանած լինելով այնքան պատիժ, որքան նա անհրաժեշտ համարեց տվյալ հանցանքի համար, աղքատանոցի մեծավորին գցեց գետին և նրան ասպարեզ կարդաց խոսել իր առանձնաշնորհումի մասին, եթե կհամարձակվեր:

— Վե՛ր կաց, — ասաց միսիս Բամբըլը հրամայական եղանակով, — վե՛ր կաց և հեռացի՛ր այստեղից, եթե չես ուզում, որ ծայրաֆհեղությունների դիմեմ:

Միստր Բամբըլը շատ ողբալի տեսքով վեր կացավ, մտածելով, թե արդյոք ինչպիսի՞նք ծայրահեղության մասին էր խոսքը, և գլխարկը հատակից վերցնելով՝ նայեց դեպի դուռը:

— Գնացի՞ր, — հարցրեց միսիս Բամբըլը:

— Գնացի, սիրելի՛ս, գնացի, — պատասխանեց միստր Բամբըլը ավելի արագությամբ շարժվելով դեպի դուռը: — Ես մտադրություն չունեի... Գնացի, սիրելի՛ս: Դու այնքան կատաղի ես, որ իսկապես...

Ծիշտ այդ միջոցին միսիս Բամբըլը, ընդհարման ժամանակ իրար խառնված գորգը կարգավորելու նպատակով, փութով առաջ եկավ:

Միստր Բամբըլը, վախենալով, որ նոր հարձակում է սկսվելու, առանց մտածելու կիսատ մնացած նախադասության մասին, նետի արագությամբ դուրս թռավ սենյակից, մարտադաշտը թողնելով նախկին միսիս Քորնիի լրիվ տրամադրությանը:

Միստր Բամբըլը և՛ անակնկալի էր եկած, և՛ պարտված էր: Նրա բնավորության մեջ որոշակիորեն շեշտված էր ուրիշներին սպառնալիքով վախեցնելու գիծը, և նա մեծ հաճույք էր զգում ստոր անգթու-

թյուններ գործադրելուց, հետևաբար (ավելորդ է ասել) նա վախկոտի մեկն էր։ Սրանով շնք ուզում թերագնահատել միասոր Բամբըլի արժանիքները, որովհետև բազմաթիվ պաշտոնական անձնավորություններ, որ շատերի հիացմունքի և հարգանքի առարկան են դարձած, նույնանման տկարությունների զոհեր են։ Ակնարկությունը, արդարև, արված է ավելի շուտ նրա օգտին, և մեր նպատակն է ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրել այն բանի վրա, թե նա իր պաշտոնին վաճել ինչպիսի առավելություններով էր օժտված։

Բայց միասոր Բամբըլի նվաստացման բաժակը տակավին չէր լցվել։ Աղքատանոցում մի փոքր շրջելով և կյանքում առաջին անգամ մտածելով, թե աղքատների համար սահմանված օրենքները իսկապես խիստ դաժան են, և իրենց կանանցից բաժանվող ու նրանց ծխի խնամքին թողնող տղամարդիկ, հանուն արդարության, ոչ թե պատժելու են, այլ իբրև տառապյալներ վարձատրվելու են, միասոր Բամբըլը հասավ մի սենյակ, որտեղ իգական սեռի պատկանող աղքատներից մի քանիսը սովորաբար զբաղվում էին ծխի սպիտակեղենը լվալու գործով և որտեղից այժմ խոսակցության ձայներ էին լսվում։

— Հը՛մ,— ամբողջ իր բնածին արժանապատվությունը կոչ անելով ասաց միասոր Բամբըլը։— Գոնե այս կանայք դեռևս կհարգեն իմ առանձնաշնորհումը։ Հե՛յ, հե՛յ։ Այս ի՞նչ աղմուկ եք բարձրացրել, կտիներ՛ր։

Այս խոսքերով՝ միասոր Բամբըլը դուռը բաց արեց և ներս մտավ դեմքի խիստ կատաղի ու զայրացած արտահայտությամբ, բայց հանկարծ հանդիպելով իր կնոջ կերպարանքին, նա իսկույն կծկվեց և ընդունեց շափազանց խոնարհ տեսք։

— Սիրելի՛ս,— ասաց միասոր Բամբըլը,— չգիտեի, որ դու այստեղ ես։

— Չգիտեի՞ր, որ այստեղ եմ,— կրկնեց միսիս Բամբըլը։— Իսկ դու ի՞նչ գործ ունես այստեղ։

— Ինձ թվաց, որ նրանք շատախոսում են, սիրելի՛ս, իսկ դա կարող էր խանգարել նրանց գործին, սիրելի՛ս,— պատասխանեց միասոր Բամբըլը, ցրված հայացքով նայելով տաշտակի առաջ կանգնած երկու պառավներին, որոնք հիացած նայում էին աղքատանոցի մեծավորի նվաստացած դիրքին և կարծիքներ էին փոխանակում միմյանց հետ։

— Քեզ թվաց, որ նրանք շատախոսո՞ւմ են,— ասաց միսիս Բամբըլը։— Քո ի՞նչ գործն է։

— Ը՛հ, սիրելի՛ս... — թախանձեց միստր Բամբըլը զիջողաբար:

— Այո՛, քո ի՞նչ գործն է, — նորից պնդեց միսիս Բամբըլը:

— Միանգամայն ճշմարիտ է, որ աղքատանոցի տեսչուհին դու ես, սիրելի՛ս, — ասաց միստր Բամբըլը, — բայց մտածեցի, թե մի-գուցե այս բոլորին այստեղ չես լինի:

— Գիտե՞ս ինչ, միստր Բամբըլ, — ասաց լեդին: — Մենք քո կողմից որևէ միջամտություն չենք ուզում: Դու շատ մեծ մարմաջ ունես քեզ չվերաբերող գործերի մեջ քիթդ կոխելու, և օրվա բոլոր ժամերին այնքան հիմար բաներ ես անում, որ աղքատանոցի բնակիչները քեզ վրա ծիծաղում են, հենց որ մյուս կողմն ես շուռ գալիս: Դե՛, շուտ հեռացիր այստեղից, իմացա՞ր:

Միստր Բամբըլը, մեծապես վերավերվելով, որ աղքատանոցի պառավները ծիծաղում են իր վրա, մի պահ վարանեց: Միսիս Բամբըլը, որի համբերությունը որևէ հապաղում չէր հանդուրժում, մի պղնձաման օճառաջուր վերցնելով և դուռը մատնանշելով՝ հրամայեց նրան անմիջապես հեռանալ, այլապես պարունակությունը կդատարկվեր նրա պարարտ մարմնի վրա՞:

Ի՞նչ կարող էր անել միստր Բամբըլը: Նա վշտահար շուրջը նայեց և կամացուկ ծլկեց այդտեղից: Մինչև դուռ հասնելը պառավների ցածրաձայն կշկչոցները փոխվեցին անզուսպ քրքիչների: Միայն այս էր պակաս: Նա խաչտառակվել էր օտարների ներկայությամբ, կորցրել էր իր հեղինակությունն ու արժանապատվությունը նույնիսկ այս աղքատների առաջ: Նա բիդլի շքեղ ու մեծաքանչ բարձրությունից ընկել էր նվաստացման ամենախոր վիճը և հասնել էր եկել կնոջ ձեռքում խաղալիք դարձած ամուսնու դերով:

— Յվ այս ամբողջը երկու ամսվա ընթացքում, — ասաց միստր Բամբըլը մոռյված: — Երկո՛ւ ամիս: Երկու ամիս առաջ ես ոչ միայն իմ անձի տերն էի, այլև բոլորի իշխանավորը, գոնե ծխական աղքատանոցի սահմաններում, իսկ հիմա՛...

Այդ արդեն անտանելի էր: Միստր Բամբըլը ապտակեց այն տղային, որ բաց արեց դարպասը իր առջև (որովհետև մտքերի մեջ կորած՝ չէր նկատել, որ ելքի դուռն է հասել) և մտացիր դուրս եկավ փողոց:

Նա անցավ մի փողոցով, մտավ մի ուրիշը և միառժամանակ այգուկես շրջելուց հետո նրա վշտի սաստկությունը փոքր-ինչ մեղմացավ և, տրամադրությունը որոշ չափով փոխվելով, ծարավ զգաց: Անցավ բազմաթիվ գինեաններ և վերջապես կանգ առնելով մեկի առջև, որը

գտնվում էր ինչ-որ նրբանցքի մեջ, լուսամուտից մի հպանցիկ ակնարկ նետեց ներսը: Բացի մեն-մենակ նստած մի հաճախորդից, ոչ ոք չկար այնտեղ: Այդ միջոցին սաստիկ անձրևելու պատճառով միստր Բամբըլը որոշեց ներս գնալ: Վաճառասեղանի առջևով անցնելիս խմիչքի պատվեր տալով, նա ուղղվեց դեպի այն սենյակը, որ փողոցից տեսել էր:

Այն մարդը, որ նստած էր այնտեղ, բարձրահասակ էր ու թխադեմ և հագած էր լայն թիկնոց: Նա օտարականի տեսք ուներ և դատելով նրա հյուծված տեսքից ու փոշեթաթախ հագուստներից, այնպես էր երևում, որ երկար էր ճամփորդել: Օտարականը խեթ նայեց Բամբըլին և, ի պատասխան նրա բարեհիմ, բազմիվ բարեհաճեց գլխով անել:

Միստր Բամբըլը լուռությամբ խմեց ջրախառն ջինը և սկսեց թերթը կարդալ մեծ շուքով ու հանդիսավորությամբ:

Այնպես պատահեց, սակայն,— ինչպես այդ հաճախ պատահում է, երբ մարդիկ այդպիսի պայմաններում իրար են հանդիպում,— միստր Բամբըլը իր մեջ զգաց օտարականին նայելու մի անդիմադրելի, բուռն ցանկություն: Բայց ամեն անգամ, երբ այդ ցանկությունը գոհացում տալու համար նայում էր այն կողմը, նա աչքերը շփոթված հեռացնում էր, տեսնելով, թե ինչպես օտարականն էլ ճիշտ այդ միջոցին գաղտագողի իրեն է նայում: Միստր Բամբըլի շփոթությունը սաստկացավ օտարականի՝ աչքերի տարօրինակ արտահայտություն հետևանքով, աչքեր, որոնք սուր և փայլուն էին, բայց ստվերված կասկածի ու անվստահության այնպիսի արտահայտությամբ, որի նմանը միստր Բամբըլը կյանքում չէր տեսել և որը չափազանց խորշեցնող էր:

Երբ նրանք այսպես մի քանի անգամ իրենց հայացքները խաչաձևել էին, օտարականը խուպոտ ու խոր ձայնով լուռթյունը խզեց:

— Դուք ի՞նձ էիք որոնում, երբ լուսամուտից գաղտագողի ներս նայեցիք,— ասաց նա:

— Ես այդպիսի բան չէի անում, եթե, իհարկե, դուք միստր...— Այստեղ միստր Բամբըլը հանկարծ կանգ առավ. նա շատ էր ուզում օտարականի անունը իմանալ, և մտածեց, որ գուցե անհամբեր գտնելվելով կհարկադրի անժանոթին այդ բացը լրացնել:

— Տեսնում եմ, ինձ էիք որոնում,— ասաց օտարականը, հեզնական մի ժպիտ խաղացնելով շրթների վրա,— այլապես իմ անու-

նը կիմանայիք: Դուք իմ անունը չգիտեք: Ես ձեզ խորհուրդ կտայի՝ չհարցնել այդ մասին:

— Իմ նպատակը չէ ձեզ որևէ վնաս հասցնել, երիտասարդ,— նկատեց միստր Բամբըլը վեհաշուք կերպով:

— Եվ ոչ էլ հասցրել եք,— ասաց օտարականը:

Այս կարճատև զրույցից հետո դարձյալ լուռությամբ տիրեց, որը դարձյալ խզվեց օտարականի կողմից:

— Կարծում եմ ես ձեզ ուրիշ անգամ էլ եմ տեսել,— ասաց նա:— Այդ ժամանակ դուք տարբեր էիք հագնված. ես ձեզ հանդիպել էի միայն փողոցով անցնելիս, բայց և այնպես ճանաչեցի ձեզ: Դուք մի ժամանակ այստեղ բիզլիի պաշտոնն էիք վարում, այնպես չէ՞:

— Այո՛,— զարմացած պատասխանեց միստր Բամբըլը,— ծխական բիզլիի:

— Ճիշտ այդպես,— հաստատեց մյուսը գլուխը թափահարելով:— Այդ կերպարանքով էլ տեսել էի ձեզ: Իսկ ա՛յժմ ինչ եք:

— Աղքատանոցի վերակացու,— դանդաղ և տպավորիչ կերպով ասաց միստր Բամբըլը, կանխելու համար որևէ անվայել մտերմություն, որ օտարականը կարող էր իրեն թույլ տալ:— Աղքատանոցի վերակացու, երիտասարդ:

— Անշուշտ, ինչպես միշտ, դուք դարձյալ ուշադիր եք դեպի ձեր անձնական շահերը, այնպես չէ՞,— շարունակեց օտարականը թափանցող հայացքով նայելով միստր Բամբըլի աչքերի մեջ, երբ նա զարմացած բարձրացրեց գլուխը:— Կարող եք բոլորովին անվերապահ արտահայտվել, բարեկամս: Ինչպես տեսնում եք, ես ձեզ բավականին լավ եմ ճանաչում:

— Ինձ թվում է,— պատասխանեց միստր Բամբըլը, ձեռքերով աչքերը ստվերելով և բացահայտ շփոթվածություն մտից գլուխ զըննելով օտարականին,— ամուսնացած մարդը, ինչպես և ամուսին, առիթը ներկայանալու դեպքում չպետք է դեմ լինի ազնվորեն վաստակված մի գրողին: Ծխական պաշտոնյաները այնքան էլ լավ չեն վարձատրվում, որպեսզի մերժեն որևէ փոքրիկ լրացուցիչ վարձատրություն, երբ այդ նրանց առաջարկվում է քաղաքավարի ու պատշաճ ձևով:

Օտարականը ժպտաց և գլուխը նորից թափահարեց, ասես կամենալով հասկացնել, որ չէր սխալվել իր ենթադրությունների մեջ, ապա սեղմեց զանգի կոճակը:

— Այս բաժակը նորից լցրե՛ք,— ասաց նա, միստր Բամբըլի

դատարկ ըմպանակը մեկնելով պանդոկապետին:— Թող թունդ և տաք լինի: Ձեզ անշուշտ այդպես է դուր գալիս, այնպես չէ՞:

— Շատ թունդ հարկավոր չէ,— պատասխանեց միստր Բամբըլը՝ նրբորեն հազալով:

— Դուք հասկանում եք, թե այդ ինչ է նշանակում, պանդոկապետ,— չորությամբ նկատեց օտարականը:

Պանդոկի տերը ժպտաց, անհետացավ և քիչ հետո վերադարձավ մի պինու բաժակով, որից գոլորշի էր բարձրանում: Երբ միստր Բամբըլը բաժակի պարունակությունից մի ումպ կու տվեց, աչքերը ջրակալեցին:

— Այժմ լսե՛ք ինձ,— դուռ ու լուսամուտ փակելուց հետո ասաց օտարականը:— Այսօր ես այստեղ եկա հատկապես ձեզ համար. և այն դիպվածներից մեկի բերումով, որ սատանան երբեմն նետում է իր բարեկամների ճանապարհին, դուք ուղիղ այն սենյակը մտաք, որտեղ ես նստել էի և ձեր մասին էի մտածում: Ինչ-որ տեղեկություն է հարկավոր ինձ, և չնայած չնչին բան է իմ ուզածը, այնուամենայնիվ, ես այդ ձրիաբար չնմ պահանջում ձեզնից: Նախ և առաջ վերցրեք սրանք:

Օտարականը խոսելիս սեղանի վրայով զգուշությամբ երկու ոսկի սահեցրեց դեպի իր զրուցակիցը, ասես չցանկանալով, որ դրամից առաջացած հնչյունները լսվեն դրսում: Միստր Բամբըլը ոսկեդրամները ուշադիր զննեց և համոզվելով, որ կեղծ չեն, դրանք մեծ բավականությամբ բաճկոնի գրպանը դրեց:

— Այժմ մտքով տեղափոխվեցե՛ք դեպի անցյալը,— շարունակեց մյուսը,— մոտավորապես անցյալ ձմեռվանից տասներկու տարի առաջ:

— Երկար ժամանակ է,— առաց միստր Բամբըլը:— Շա՛տ լավ: Տեղափոխվեցի:

— Դործողության վայրը՝ աղքատանոցը:

— Լա՛վ:

— Ժամանակը՝ գիշեր:

— Այո՛:

— Եվ վայրը՝ այն զգվելի խորշը, որտեղ դժբախտ պոռնիկները աշխարհ էին բերում իրենց այդքան հաճախ զլացված կյանքն ու առողջությունը, ծնունդ էին տալիս ճվճվան երեխաների, թողնելով դրանք ծխի խնամքին, իսկ իրենք, անեծք նրանց գլխին, իրենց ամոթանքը թաքցնում էին գերեզմանում:

— Ծննդասենյակի մասին է խոսքը, երևի,— ասաց միստր Բամբըլը, լրիվ չկարողանալով հետեւել զրուցակցի հուզված նկարագրութեանը:

— Այո՛, — ասաց օտարականը, — մի ինչ-որ տղա ծնվեց այնտեղ:

— Շատ տղաներ ծնվեցին, — նկատեց Բամբըլը՝ գլուխը հուսահատ թափահարելով:

— Մահը տանի այդ սատանի ճտերին, — գոռաց օտարականը, — ես նրանցից մեկի մասին եմ խոսում, համեստ երեւութով, դաւկահար դեմքով մի տղայի մասին, որ աշկերտ էր ինչ-որ դազադագործի մոտ (երանի թե նա մի դազադ էլ այդ լակոտի համար շինած լիներ և նրա մարմինը պարուրած լիներ մեջը), և որը, ինչպես ենթադրվում էր, այդտեղից Լոնդոն փախավ:

— Օհ, Օլիվերի մասին է խոսքը: Փոքրիկ Թվի՛ստը, — ասաց միստր Բամբըլը, — իհարկե հիշում եմ նրան: Նրանից ավելի կամակոր փոքրիկ գազան...

— Բավական է ինչքան բան գիտեմ նրա մասին, իմ ուզածը այդ չէ, — ասաց օտարականը՝ ընդհատելով միստր Բամբըլին, երբ այդ արժանավոր ջենթլմենը պատրաստվում էր պատմել խեղճ Օլիվերի «բազմաթիվ անառակությունների» մասին: — Ես ցանկանում եմ տեղեկություններ ստանալ մի ինչ-որ կնոջ մասին, — շարունակեց օտարականը: — Այն վհուկի մասին, որը խնամեց նրա մորը: Որտե՞ղ է նա:

— Որտեղ է նա՞, — ասաց միստր Բամբըլը, որը խմիչքի ազդեցութեան տակ սրախոս էր դարձել: — Դժվար է մէջը, թե նա այժմ որտեղ է: Այնտեղ, ուր նա գնացել է, դաշակություն գոյություն չունի, հետեւաբար, երևի այժմ գործազուրկ է:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել, — խստորեն հարցրեց օտարականը:

— Ուզում եմ ասել, որ նա մահացավ անցյալ ձմեռ, — ասաց միստր Բամբըլը:

Այս տեղեկությունից հետո օտարականը սեեռուն նայեց միստր Բամբըլին, և թեպետ բավական երկար ժամանակ աչքերը չհեռացրեց նրանից, այնուամենայնիվ, նրա հայացքը աստիճանաբար դարձավ բութ ու մտացիր, և թվում էր, թե նա կորավ մտքերի մեջ: Որոշ ժամանակ այսպես երկմտելուց հետո, չիմանալով հուսադրվե՞լ, թե հիասթափվել այս տեղեկությունից, նա վերջապես ավելի ազատորեն շնչեց և աչքերը հտնելով այլ ուղղութեամբ՝ ասաց, թե դա այնքան էլ կարեւոր հարց չէր: Ապա վեր կացավ և պատրաստվեց մեկնել:

Բայց միստր Բամբըլը բավականաչափ խորամանկ էր: Նա անմիջապես կռահեց, որ իր խոսակցի տրամադրությունն առկա գտնվող ինչ-որ գաղտնիք կարող էր շահաբեր լինել: Առանց լուրջ հիմքի չէր, որ նա այդքան լավ էր հիշում այն գիշերը, երբ պառավ Սելլին մահացավ: Այդ միևնույն օրը նա միսիս Քորնիին ամուսնություն էր առաջարկել, և չնայած լեզին իրեն երբեք մասնակից չէր արել գաղտնիքին, որի միակ կենդանի վկան ինքն էր, այնուամենայնիվ, արժանավոր ջանքերն էր բավականին բաներ էր լսել եղրակացնելու համար, որ դա Օլիվեր Թվիստի մորը խնամող հիվանդապահ քրոջ հետ սերտորեն կապված մի հարց էր: Իսկույն վերհիշելով այս պարագան, նա խորհրդավոր կերպով տեղեկացրեց օտարականին, որ այդ պառավ վհուկի մահից անմիջապես առաջ մի ինչ-որ կին նրա հետ առանձին տեսակցել էր, և ինքը պատճառներ ուներ ենթադրելու, թե այդ կինը կարող էր որոշ չափով լույս սփռել իր հետապնդած հարցի վրա:

— Ինչպե՞ս կարող եմ գտնել նրան,— ասաց օտարականը հանկարծ ցնցվելով և բացահայտորեն ցույց տալով, որ իր բոլոր երկյուղները (ինչից էլ որ դրանք բխում էին) նորից պատել են իրեն այդ սեղեկության պատճառով:

— Միայն իմ միջոցով,— պատասխանեց միստր Բամբըլը:

— Ե՞րբ,— տագնապով հարցրեց օտարականը:

— Վաղը,— ասաց միստր Բամբըլը:

— Երեկոյան ժամը իննին,— ասաց օտարականը, գրպանից մի կտոր թուղթ հանելով և գետի՝ եզրին գտնվող ինչ-որ խորհրդավոր հասցե գրելով: Գրելիս նրա մատները դողում էին, որը պարզ ցույց էր տալիս, թե նա վրդովված էր:— Երեկոյան ժամը իննին նրան կբերեք այնտեղ: Կարիք չկա ասելու, որ գաղտնապահ լինեք: Ձեր շահն է այդպես պահանջում:

Ապա խմիչքի արժեքը վճարելուց հետո օտարականը իր զրուցակցին ընկերակցեց մինչև դուռը և, շորություն մեկնարկելով, որ իրենց ճանապարհները բաժանվում են, նորից շեշտեց հաջորդ երեկոյան կայանալիք տեսակցության ժամը և զնաց:

Միակամ պաշտոնյան թուղթը աչքի անցկացնելով, նկատեց, որ հասցեն անանուն էր: Օտարականը տակավին շատ չէր հեռացել, ուստի շտապեց նրա հետևից, որ իմանա այդ մասին:

— Ի՞նչ եք ուզում,— գոռաց մարդը ընդոստ ետ դառնալով, երբ Բամբըլը թեթևակի հպվեց նրա թևին:— Դուք հետևո՞ւմ եք ինձ:

— Միայն մի հարց տալու համար,— ասաց մյուսը թղթի կտորը մատնացույց անելով:— Հասցեատիրոջ անունը ի՞նչ է:

— Մոնթս,— կտրուկ պատասխանեց մարդը և շտապ հեռացավ:

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Որտեղ պատմվում է այն մասին, թե ինչ տեղի ունեցավ միստր և միսիս Բամբրլիի ու միստր Մոնթսի միջև նրանց գիշերային տեսակցության ժամանակ

Մանր, հեղձուցիչ, մոռյլ ամառային երեկո էր: Ամպերը, որ թանձր շոգու զանգվածի վերածված՝ ամբողջ օրը սպառնազին կախվել էին երկրի վրա, սկսեցին վարար շիթերով թափվել, երբ միստր ու միսիս Բամբրլիները գյուղաքնադաքի կենտրոնական փողոցից թեքվելով՝ ուղղվեցին դեպի մոտավորապես մեկ ու կես մղոն հեռավորության վրա գտնվող մի թաղամաս, որն իրենից ներկայացնում էր ցաքուցրիվ և ավերակ տների մի փոքրիկ գաղութ՝ կառուցված գետը հեղբորդ ցածր ու վատառողջ ճահճի վրա:

Երկուսն էլ փաթաթված էին հնամաշ հանդերձանքի մեջ, որը հավանաբար ծառայում էր թե՛ անձրևից պաշտպանվելու և թե՛ իրենց վրա ուշադրություն չհրավիրելու կրկնակի նպատակին: Ամուսնու ձևոքում կար մի լապտեր, որ դեռ վառված չէր: Նա գնում էր մի քանի քայլ առջևից, ասես հնարավորություն տալով կնոջը իր ծանր հետքերով անցնելու, քանի որ ճանապարհը ցեխոտ էր: Նրանք լուռ էին: Միստր Բամբրլը երբեմն դանդաղեցնում էր քայլերը և ետ էր նայում, կարծես վստահ լինելու համար, թե իր կողակիցը գալի՞ս է հետևից: Տեսնելով, որ կինը կրնկակոխ հետևում է իրեն, նա կրկնապատկված արագությունով ընթանում էր առաջ:

Այն վայրը, դեպի ուր ուղղված էին նրանց քայլերը, շատ վաղուց ճանաչված էր որպես հայտնի սրիկանների բնակատեղի, որի բնակիչները, օրինավոր աշխատանքով ապրելու դիմակի տակ, հիմնականում զբաղվում էին ավարով ու ոճրագործությամբ: Ողորմելի հյուղականների մի հավաքածու էր դա: Տների մի մասը սարքված էր հում աղյուսներից, մյուս մասը՝ նավի փտած գերաններով և այն-
36, Գ. Գեֆո, 2. Դեկտեմբեր — 561 —

խնամ ու խառնիճադանջ ցրիվ էին եկած գետեզերքից ընդամենը մի քանի ոտք դեպի խորքը։ Այստեղ ու այնտեղ ընկած էին թիեր, պարանի կծիկներ, խորտակված ու ցեխի մեջ խրված նավակներ, և այդ ամենը առաջին հայացքից այն տպավորությունն էր թողնում, թե այս թշվառ հյուղականների բնակիչները զբաղվում են գետի հետ կապված որևէ գործով, բայց մի ակնարկ այդ առարկաների քայքայված և անգործածելի վիճակի վրա հեշտությամբ մտածել կտար որևէ անցորդի, թե դրանք այնտեղ ցուցադրված են ավելի շուտ երևույթները փրկելու, քան իրոք գործածության մեջ լինելու պատճառով։

Այս խրճիթների կենտրոնում, հենց գետի եզրին, որտեղ վերևի հարկերը կախվում էին ջրի վրա, կար մի շինություն, որ նախկինում ինչ-որ գործարան էր եղել։ Գուցե ժամանակին այդ գործարանը աշխատանք էր հայթայթել շրջակայքում գտնվող հյուղականների բնակիչներին։ Բայց այն վաղուց ավերակ էր դարձել։ Առնետը, որդը և խոնավությունը փտեցրել և թուլացրել էին այն փայտյա սյուները, որոնց վրա կանգնած էր գործարանը։ Շենքի մեծ մասը արդեն խըրվել էր ջրի մեջ, մինչդեռ մնացածը, երեքալուծ և թեքվելով գետի մթին հոսանքի վրա, ասես հարմար առիթի էր սպասում իր վաղեմի ընկերոջը հետեւելու և իրեն էլ ենթարկելու նույն բախտին։

Ահա այս ավերակ շենքի առաջ էր, որ արժանավոր զույգը կանդ առավ, երբ հեռավոր որոտման առաջին դղրդյունը արձագանք տվեց օդում և անձրեն սկսեց ահավոր սաստկությունով թափվել։

— Այդ վայրը մոտավորապես այս շրջակայքում պետք է լինի, — ձեռքում բռնած թղթի կտորին նայելով ասաց Բամբըրը։

— Ո՞վ եք, — լսվեց մի ձայն վերևից։

Միստր Բամբըրը ձայնի ուղղությամբ գլուխը բարձրացրեց և նկատեց մի մարդու, որը երկրորդ հարկում գտնվող ինչ-որ դռնից մարմինը կիսով չափ դուրս էր հանել։

— Հանգիստ սպասե՛ք մի րոպե, — լսվեց նույն ձայնը, — ես այս րոպեիս կգամ։ — Եվ գլուխը անհետացավ, ու դուռը փակվեց։

— Ա՜յդ է այն մարդը, — հարցրեց միստր Բամբըրին ընթուշ լեզին։
Միստր Բամբըրը գլուխը դրականապես շարժեց։

— Ուրեմն, հիշի՛ր այն ամենը ինչ ասել եմ քեզ, — շնչաց տեսչուհին, — և խոսի՛ր որքան հնարավոր է քիչ, այլապես մեզ իսկույն կմատնես։

Շենքի տեսքը միստր Բամբըրի սրտում ասես կասկած էր առաջացրել, և նա, դեմքի ողբալի արտահայտությամբ դիտելով այդ, ըստ

երևույթին պատրաստվում էր այս գործից ձեռք քաշելու մասին իր հեղինակավոր կարծիքը հայտնել, երբ Մոնքսը հանկարծ բաց արեց մի փոքրիկ դուռ, որի մոտ կանգնած էին, և նրանց ներս հրավիրեց։

— Մտե՛ք,— անհամբերությամբ գոռաց նա ոտքը գետնին հարվածելով։— Ի՞նչ եք ինձ այստեղ պահում։

Կինը, որ սկզբում վարանել էր, քաջաբար ներս մտավ առանց լրացուցիչ հրավերի։ Միստր Բամբըլը, անհամար զգալով կամ վախենալով ետ մնալ, հետևեց նրան։ Սակայն բացահայտ երևում էր, որ իրեն վատ էր զգում, և նախկին վեհաշուք տեսքից, որը նրա նկարագրի հատկանիշն էր հանդիսանում, համարյա ոչինչ չէր մնացել։

— Ո՞ր գրողի ծոցի համար այդպես շտապեցիք անձրևի տակ,— դռան փականքը ամրացնելուց հետո շուտ գալով և խոսքը Բամբըլին ուղղելով՝ ասաց Մոնքսը։

— Մենք, մենք միայն հովանում էինք,— երկշոտությամբ շուրջը նայելով՝ կակազեց Բամբըլը։

— Հովանո՞ւմ էիք,— գոռաց Մոքսը։— Բոլոր անձրևները, որ թափվել են կամ թափվելու եմ երկնքից, չեն կարող հանգցնել այն դժոխսային կրակը, որ վառվում է մարդու մեջ։ Ձեզ այնքան էլ հեշտ չի լինի հովանալ, այդպիսի բան չմտածեք։

Այս սիրալիր խոսակցությունից հետո Մոնքսը հանկարծակի շուռ եկավ և այնպես սևեռուն նայեց տեսչուհուն, որ նույնիսկ այդ անվիհեր լեղին հաղթահարվեց նրա թափանցող հայացքից և աչքերը խոնարհեց գետին։

— Սա է այն կինը, այդպե՞ս է,— հարցրեց Մոնքսը։

— Հը՛մ, այդ է,— պատասխանեց միստր Բամբըլը, հիշելով իր կնոջ նախազգուշացումը։

— Երևի դուք կարծում եք, որ կանայք երբեք չեն կարող զաղտնիք պահել, հա՞,— ընդհատեց տեսչուհին, փոխադարձելով Մոնքսի խուզարկու հայացքը։

— Ես գիտեմ, որ նրանք մի գաղտնիք լավ են պահում, քանի դեռ չի հայտնաբերվել։

— Այդ ո՞րն է,— հարցրեց տեսչուհին։

— Իրենց պատվի կորուստը,— պատասխանեց Մոնքսը։— Հետևվաբար, նույն օրենքի հիման վրա, եթե մի կին մեղսակից է ինչ-որ գաղտնիքի, որը կարող է նրան կախաղան բարձրացնել կամ արքայադավայր ուղարկել, ապա ես ամենևին երկյուղ չունեմ, թե նա որևէ մեկին կարող է բանալ այդ գաղտնիքը։ Հասկանո՞ւմ եք, տիրուհի։

— Ո՛ր, շեմ հասկանում,— պատասխանեց տեսչուհին՝ փոթր-ինչ կարմրելով:

— Իհարկե չեք հասկանա,— ասաց Մոնքսը:— Ինչպե՞ս կարող եք հասկանալ:

Մարդը իր երկու զրուցակիցներին նայեց՝ թեթև մի ժպիտ խաղացնելով խոժոռ դեմքի վրա, ապա դարձյալ նշանացի հասկացնելով, որ հետևեն իրեն, շտապ գնաց սենյակի մյուս ծայրը, որը բավական ընդարձակ էր, բայց ուներ ցածր առաստաղ: Նա պատրաստվում էր բարձրանալ ինչ-որ ցից աստիճաններով կամ ավելի շուտ մի ելարանով, որն առաջնորդում էր դեպի վերևի հարկում գտնվող պահեստի ուրիշ սենյակները, երբ կայծակը փայլատակեց բացվածքից ներս, և ամպերը այնպես ուժգին որոտացին, որ խարխուլ շենքը հիմնովին ցնցվեց:

— Լսեցե՛ք,— գոչեց նա կծկվելով,— Լսեցե՛ք, թե ինչպես է դղրդում ու շառաչում, ասես հազարավոր քարանձավների մեջ թաքնված սատանաների դիվային ձայների արձագանքը լինի: Ես խորշում եմ այդ ձայնից:

Նա մի պահ լուռ մնաց. երբ ձեռքերը երեսից հանկարծակի հեռացրեց, սաստիկ շփոթված միստր Բամբըլը տեսավ, որ նրա դեմքը խիստ ծամածռված ու գունատ էր:

— Այս նոպաները երբեմն համակում են ինձ,— ասաց Մոնքսը, նկատելով նրա ահաբեկված տեսքը:— և հաճախ որոտն էլ է վատ ներգործում վրաս, բայց ուշադրությո՜ւն մի՛ դարձրեք, հիմա արդեն լավ եմ զգում:

Այս խոսքերով՝ նա վեր բարձրացավ ելարանով և շտապ փակեց սենյակի լուսամուտի փեղկերը: Ապա առաստաղի հաստ գերաններից մեկի միջով անցկացված պարանը քաշելով՝ ցած բերեց մի լապտեր, որ ամրացված էր պարանի ծայրին. լապտերի աղոտ լույսը երևան հանեց դրա տակ դրված մի սեղան և երեք աթոռ:

— Այժմ,— ասաց Մոնքսը, երբ երեքն էլ նստել էին,— որքան շուտ անցնենք գործի, այնքան լավ բոլորիս համար: Այս կի՛նը գիտե՛, թե ինչի մասին է խոսքը, այնպես չէ՞:

Հարցը ուղղված էր միստր Բամբըլին, բայց կի՛նը, կանխելով իր ամուսնուն, ասաց, թե ամեն ինչից տեղյակ է:

— Նա ճի՞շտ է ասում, որ դուք այդ վհուկի մոտ եք եղել այն գիշերը, երբ նա մահացել է, և որ նա ձեզ ինչ-որ բան է ասել...

— Այն տղայի մոր մասին, որի անունը դուք տվել եք,— պատասխանեց տեսչուհին ընդմիջելով նրան։— Այո՛։

— Առաջին հարցը այն է, թե նրա տվածը ինչպիսի տեղեկություն է,— ասաց Մոնքսը։

— Դա երկրորդ հարցն է,— կշռադատելով նկատեց կինը։— Առաջինը այն է, թե այդ տեղեկությունը ինչքան արժի։

— Ո՞ր սատանան կարող է ասել այդ, առանց իմանալու, թե ձեր հաղորդածը ինչպիսի տեղեկություն է,— ասաց Մոնքսը։

— Ես համոզված եմ, որ դուք միական եք, որ կարող եք ասել այդ,— պատասխանեց միսիս Բամբըլը, որը, ինչպես իր լծակիցը անձամբ տեսավ, շատ սրտոտ էր։

— Հը՛մ,— ասաց Մոնքսը նշանակալի ձևով,— միգուցե դրանով կարելի է դրամ շահել, հը՛։

— Միգուցե,— զսպվածությամբ պատասխանեց մյուսը։

— Նրանից վերցրել են ինչ-որ բան, ինչ-որ բան, որ նա կրում էր իր վրա։ Մի ինչ-որ թանկագին բան, որ...

— Լավ կլինեք նախ գինը որոշեիք,— ընդհատեց միսիս Բամբըլը։— Այն մի քանի բառերը, որ ասացիք, բավական են հավաստիացնելու, որ դուք հենց այն մարդն եք, որի հետ ես պետք է խոսեմ։

Միտար Բամբըլը, որը հարցի էությունից ոչինչ չգիտեր, բացի ժամանակին իմացած որոշ տարտամ բաներից, ապշությամբ մերթ իր կնոջն էր նայում և մերթ Մոնքսին, զրույցն ունկնդրելով վիզը երկարած դեպի առաջ՝ և աչքերը լայն բացած, որոնք զարմանքից ասես դուրս էին թռչելու ականակապիճներից, երբ վերջինս խստորեն հարցրեց, թե ինչ գումար էր պահանջում գաղտնիքի բացահայտման համար։

— Իսկ դուք ինչքա՞ն եք գնահատում,— հարցրեց կինը նույն զսպվածությամբ։

— Գուցե ոչինչ, գուցե և քսան ֆունտ,— պատասխանեց Մոնքսը։— Ասացե՛ք՝ ո՞րը դրանցից։

— Ավելացրե՛ք ևս հինգ ֆունտ ձեր առաջարկած գումարին, տվե՛ք ինձ քսանհինգ ֆունտ ոսկեդրամ,— ասաց կինը,— և ես կպատմեմ ձեզ բոլորը, ինչ որ գիտեմ, այլապես ոչ մի խոսք չեմ ասի։

— Քսանհինգ ֆո՛նտ,— բացականչեց Մոնքսը՝ ետ քաշվելով։

— Կարծեմ պարզ ասացի,— պատասխանեց միսիս Բամբըլը։— Այնքան էլ մեծ գումար չէ։

— Մեծ գումար չէ՛. և այն էլ մի չնչին գաղտնիքի համար, որ

գուցե ասվելուց հետո ոչ մի արժեք չներկայացնի,— անհամբերությամբ գոչեց Մոնքսը,— և որը ավելի քան տասներկու տարի թաղված է եղել:

— Այդպիսի նյութեր լավ են պահպանվում և ընտիր գինու նման հաճախ իրենց արժեքը կրկնապատկում են,— պատասխանեց տեսչուհին, տակավին պահելով այն անվեհեր անտարբերությունը, որ ընդունել էր:— Իսկ գալով թաղված մնալուն, ապա կան այնպիսի բաներ, որոնք թաղված են մնում տասներկու հազար կամ, մենք ի՞նչ գիտենք, գուցե և տասներկու միլիոն տարի, բայց որոնք վերջապես զարմանալի պատմություններ են բացահայտում:

— Իսկ եթե վճարելուց հետո գտնեմ, որ ձեր տված տեղեկությունը ոչինչ չարժե,— հաջորեց Մոնքսը վարանելով:

— Դուք շատ հեշտություն կարող եք ետ վերցնել,— պատասխանեց տեսչուհին:— Ես մի մենակ և անպաշտպան կի՛ն եմ այստեղ:

— Ինչո՞ւ մենակ, սիրելի՛ս, և ինչո՞ւ անպաշտպան,— վախից դողդողացող ձայնով վրա բերեց միստր Բամբըլը:— Չէ՞ որ քո կողքին ես եմ կանգնած, սիրելի՛ս: Եվ, բացի այդ, բացի այդ,— ատամները կափկափելով ասաց միստր Բամբըլը,— միստր Մոնքսը մի շատ կարգին ջենթլմեն է, և նա իրեն թույլ չի տա ծխական անձնավորությունների վրա բռնություն գործադրելու: Միստր Մոնքսը գիտե, որ ես երիտասարդ չեմ, սիրելի՛ս, նաև գիտե, որ ես, այսպես ասած, մի քիչ էլ թառամած եմ, բայց նա լսած կլինի, միստր Մոնքսը անշուշտ լսած կլինի, սիրելի՛ս, ոչ ես շատ բացառիկ ուժ և վճռականություն ունեցող մարդ եմ, եթե մի անգամ գրգովեցի, էլ ինձ զսպել հնարավոր չէ: Մի աննշան գրգիռ, և պրծավ. ահա բոլորը:

Միստր Բամբըլը խոսելիս խղճուկ փորձ արեց իր լապտերը սպառնազին վճռականությամբ բռնելու, բայց դեմքի ահաբեկված արտահայտությունը բացահայտորեն ցույց տվեց, թե որքան վախկոտ մարդ էր նա. իհարկե, այլ բան է, եթե հարցը վերաբերեր աղքատանոցի աղքատներին և կամ այնպիսի անձնավորությունների, որոնք հատկապես դաստիարակված են նման սպառնալիքներ հանդուրժելու համար:

— Դու հիմարի չժեկն ես,— ասաց միսիս Բամբըլը որպես պատասխան,— և լավ կանեիր, եթե լեզուդ քեզ քաշեիր:

— Ավելի լավ կաներ, եթե կտրեր այն՝ նախքան այստեղ գալը, քանի որ չի կարող ավելի ցածր ձայնով խոսել,— ասաց Մոնքսը խոժոռվելով:— Այդպես ուրեմն, նա ձեր ամուսինն է, հա՞:

— Նա՞ իմ ամուսինը,— ծղրտաց տեսչուհին խուսափելով պատասխանից:

— Ես այդպես էլ ենթադրեցի, երբ եկաք,— շարունակեց Մոնքսը, նկատելով, թե ինչպես լեզին խոսակիս բարկությամբ նայեց իր ամուսնուն:— Դա ինձ համար ավելի ձեռնտու է, որովհետև շատ ավելի ապահով է գործ ունենալ երկու մարդկանց հետ, որոնք մի կամք ունեն: Որպեսզի դուք համոզվեք, թե ես որքան լուրջ եմ խոսում, ահա վասիկ:

Նա ձեռքը խրեց գրպանը, այնտեղից հանեց մի կտավե տոպրակ և սեղանի վրա քսանհինգ հատ ոսկեդրամ հաշվելով՝ հրեց դեպի կինը:

— Վերցրե՛ք,— ասաց նա,— վերցրե՛ք, իսկ երբ այս անիծյալ որոտը, որ սպառնում է պայթել տան կտուրին, վերջանա, մենք կլրսենք ձեր պատմությունը:

Որոտը, որ ենթադրվածից շատ ավելի մոտիկ պայթեց, ասես փշրվելով հենց իրենց զխնեբրի վրա, հանդարտվեց: Մոնքսը գլուխը սեղանից վեր բարձրացրեց և կնոջ պատմությունը ունկնդրելու համար թեքվեց դեպի առաջ: Երեքի դեմքերը համարյա հավեցին իրար, որպեսզի կնոջ շշուկով ասված բառերը լավ լսեին: Առաստաղից կախ տրված լապտերի հիվանդագին շողերը սաստկացնում էին նրանց դեմքի գունատությունն ու այնտեղ ուրվագծված տագնապալի արտահայտությունը, իսկ շրջապատի թանձր ու մռայլ ստվերները ահռելի տեսք էին տալիս նրանց դիմագծերին:

— Երբ այն կինը, որին մենք կոչում էինք պառավ Սելլի, մահացավ,— սկսեց տեսչուհին,— նա և ես մենակ էինք:

— Ուրիշ որևէ մեկը չկա՞ր ձեզ մոտ,— հարցրեց Մոնքսը միևնույն խոր շշուկով,— որևէ մի հիվանդ թշվառական կամ որևէ ապուշ մի այլ անկողնում: Վերջապես որևէ մեկը, որ կարող էր լսել և հավանաբար հասկանալ ձեր ասածները:

— Ոչ մի ուրիշ էակ,— պատասխանեց կինը,— մենք մենակ էինք: Ես մեն-մենակ կանգնել էի դիակի մոտ, երբ մահը տարավ նրան:

— Լա՛վ,— ասաց Մոնքսը ուշադիր նայելով նրան:— Շարունակեցե՛ք:

— Նա խոսեց ինչ-որ մանկահասակ կնոջ մասին,— ասաց տեսչուհին,— որը մի քանի տարի առաջ ծնունդ էր տվել մի երեխայի, ոչ միայն այդ նույն սենյակում, այլև հենց այդ միևնույն անկողնում, որտեղ նա մահամերձ պառկած էր այդ ժամանակ:

— Ա՜ա,— գոչեց Մոնքսը՝ դողացող շրթներով և ուսի վրայից հտնայելով,— Նգո՛վք։ Ահա թե ինչպես են գաղտնիքները հայտնաբերվում։

— Այդ այն երեխան էր, որի մասին դու անցյալ երեկո խոսեցիր,— ասաց տեսչուհին, գլխով անտարբեր կերպով ամուսնուն ակնարկելով,— իսկ մայրը այն կինն էր, որին այդ հիվանդապահ քույրը կողոպտել էր։

— Նախքան մեռնե՞լը,— հարցրեց Մոնքսը։

— Մեռնելուց հետո,— պատասխանեց կինը՝ համարյա սարսուռալով։— Դիակը դեռևս չսառած նա գողացել էր այն միակ բանը, որ երեխայի մայրը իր վերջին շնչում խնդրել էր նրանից ապահով պահել ի սեր երեխայի։

— Եվ նա վաճառե՞ց այդ,— հուսահատութունից իրեն կորցրած գոչեց Մոնքսը։— Մի՞թե վաճառեց։ Որտե՞ղ։ Ե՞րբ։ Ո՞ւմ։ Որքա՞ն ժամանակ առաջ։

— Մեծ դժվարությամբ հաղիվ այսքանն ասելուց հետո նա ընկավ բարձին ու մահացավ,— ասաց տեսչուհին։

— Ուրիշ բան չասա՞ր,— գոռաց Մոնքսը այնպիսի ձայնով, որ զսպված լինելու պատճառով ավելի կատաղի հնչեց։— Սո՛ւտ է։ Ես թույլ չեմ տա, որ ինձ ձեռ առնեք։ Նա ավելին ասած կլինի։ Երկուսիդ էլ կխեղդեմ, մինչև չիմանամ, թե ուրիշ էլ ինչ է ասել։

— Էլ ոչ մի բառ չարտասանեց,— ասաց կինը, այդ տարօրինակ մարդու գործադրած ճնշման դեմ բռնորովին անայլայլ (մի բան, որ չէր կարելի ասել միստր Բամբլլի վերաբերմամբ),— բայց իմ շըրջազգեստը ամուր բռնեց մի ձեռքով, որը կիսով չափ փակված էր, և երբ տեսնելով, որ նա մեռած է, ձեռքը մի կերպ հեռացրի քղանցքիցս, տեսա, բռի մեջ մի կեղտոտ թղթի կտոր կա։

— Որը պարունակում էր...— ընդհատեց Մոնքսը վիզը ձգելով դեպի առաջ։

— Ոչ մի բան,— պատասխանեց կինը,— բացի գրավառուի ինչ-որ ստացականից։

— Ի՞նչ բանի համար,— հարցրեց Մոնքսը։

— Համբերեցե՛ք, երբ ժամանակը գա, կպատմեմ,— ասաց կինը։— Ենթադրում եմ, որ նա զարդեղենը որոշ ժամանակ պահել է իր մոտ, հուսալով, թե գուցե առիթը կներկայանա ավելի լավ նպատակի համար օգտագործելու, և այնուհետև դրել է գրավառուի մոտ։ Զարդեղենը ձեռքից բաց չթողնելու համար նա իր փոխ առած գու-

մարի տոկոսը տարին եր շարունակ դժվարությամբ ու մեծ զրկանքներով վճարել է, որպէսզի հարկ լինելու դեպքում իսկույն կարողանա ետ վերցնել: Սակայն, իր ծրագրերին հակառակ, դա ոչնչի պետք չի եկել, և ինչպես պատմեցի, նա մահացավ ճմլված ու պատառոտված թղթի կտորը ձեռքին: Երկու օրից ժամկետը լրանում էր. ես նույնպես մտածեցի, որ գուցե մի օր որեւէ բանի պետք կգա, ուստի գրավականը տալով՝ իրը վերցրի:

— Որտե՞ղ է այդ իրը հիմա,— անմիջապես հարցրեց Մոնթսը:

— Այստեղ,— պատասխանեց կինը:— Եվ կարծես ուրախացած դրանից ազատվելու համար, շտապով սեղանի վրա գցեց նուրբ կաշվից պատրաստված մի փոքրիկ քսակ, հագիւ մի ֆրանսիական ժամացույցի շափսի: Մոնթսը դողդողացող ձեռքերով հափշտակեց և իսկույն բաց արեց: Քսակի մեջ կար ոսկյա մի փոքրիկ մեղալիւն, որի մեջ դրված էին երկու գիսակ և մի պարզ, ոսկյա ամուսնական մատանի:

— Մատանու ներսի կողմը փորագրված է «Ագնես» բառը,— ասաց կինը:— Ազգանվան տեղը բաց է թողնված. ապա հետևում է տարեթիւը, որը երեխայի ծննդից մի տարի առաջ է: Այդ մեկը ես ստուգել եմ:

— Եվ ա՞յդ է բոլորը,— հարցրեց Մոնթսը, փոքրիկ ծրարի պարունակութունը ուշադիր ու մանրազնին քննելուց հետո:

— Բոլորը,— պատասխանեց կինը:

Միստր Բամբըլը խոր շունչ քաշեց, ասես նրա ուսերից մի բեռ էր գլորվել, որ պատմութունը վերջացել էր և քսանհինգ ֆունտը վերադարձնելու մասին ոչ մի հիշատակութուն չկար: Սրտապնդվելով, նա դեմքից սրբեց քրտինքը, որ ամբողջ զրույցի ընթացքում առատորեն հոսել էր նրա թթի վրայից:

— Պատմության մասին, բացի իմ ենթադրութուններից, ոչինչ չգիտեմ,— կարճ լուրջութունից հետո խոսքը Մոնթսին ուղղելով ասաց տեսչուհին,— և ոչինչ էլ իմանալ չեմ ցանկանում, որովհետեւ այդպես ավելի ապահով է: Միայն թույլ տվեք ձեզ երկու հարց տալ:

— Կարող եք,— որոշ զարմանք արտահայտելով ասաց Մոնթսը,— բայց ես կպատասխանեմ այդ հարցերին թե ոչ, այդ էլ ուրիշ հարց է:

— Որը կազմում է երեք հարց,— նկատեց միստր Բամբըլը, փորձելով սրախոսել:

— Ա՞յդ էր ձեր ականակաւած տեղեկությունը ինձնից,— հարցրեց տեսչուհին:

— Այո՛,— պատասխանեց Մոնքսը:— Մյուս հարցը՝

— Ի՞նչ եք մտադիր անել այդ իրով: Կարո՞ղ է պատահել, որ մի օր դա օգտադործվի իմ դեմ:

— Երբե՛ք,— ասաց Մոնքսը,— և ոչ էլ իմ դեմ: Այստե՛ղ նայեցեք: Բայց շարժվե՛ք, այլապես ձեր կյանքը մի ծղոտի արժեք էլ չի ունենա:

Այս խոսքերով՝ նա անվաւոր սեղանը հանկարծ մի կողմ հրեց և տախտակամածի վրայից մի երկաթյա օղակ վեր քաշելով՝ բաց արեց մի մեծ գաղտնի դուռ: Դուռը անմիջապես միստր Բամբըլի ոտքերի մոտ էր գտնվում, որի պատճառով այդ ջենթլմենը սփրթնած հոտ քաշվեց:

— Վա՛ր նայեցեք,— ասաց Մոնքսը լապտերը իջեցնելով վիհի մեջ:— Մի՛ վախենաք: Ես ձեզ շատ հանգիստ կարող էի ցած գլորել, երբ դուք նստած էիք դրա վրա, եթե իմ նպատակը այդ լիներ:

Այս խոսքերից քաջալիրված, տեսչուհին մոտեցաւ վիհի եզրին, և նուշնիսկ ինքը՝ միստր Բամբըլը, հետաքրքրությունից դրոգված, խիզախեց նույնն անել: Անձրեկից վարարած պղտոր ջուրը մուկեղին հորձանքով հոսում էր ներքևում և այնպիսի շոնգալից թափով էր խփում տիղմով ծածկված ցցերին, որ մյուս բոլոր ձայները խլանում էին այդ աղմուկի մեջ: Ժամանակին ինչ-որ ջրաղաց էր գոյովթյուն ունեցել այնտեղ: Փրփրած ու կատաղած հոսանքը բախվում էր մի շարք փտած սյուների և մեքենաների բեկորների (որոնք իզուր փորձում էին դրա գահավեժ ընթացքը կասեցնել) և, ասես ձերբազատված այդ արգելքներից, նորոգված թափով ընթանում էր առաջ:

— Եթե մի մարդու դիակ շարտեք այնտեղ, ո՞ւր կհասնի մինչև առավոտ,— ասաց Մոնքսը, լապտերը մթին վիհի մեջ հոռու առաջ ձռնելով:

— Տասներկու մղոն հեռու գետն ի վար, և նաև վերածված բազմաթիվ կտորների,— պատասխանեց Բամբըլը՝ կծկվելով այդ մտքից:

Մոնքսը փոքրիկ կապոցը դուրս քաշեց ծոցից, ուր շտապ թաքցրել էր, և այն կապելով մի ինչ-որ կապարային ծանրության, գցեց հոսանքի մեջ: Կանկոցը հազիվ լսելի ձողփյունով ձեղքեց ջուրը և անհայտացավ:

Երեքը նայեցին իրար և ասես ավելի ազատ շունչ քաշեցին:

— Դե՛,— ասաց Մոնքսը, փակելով գաղտնի դուռը, որը դրդոտ-

ցով ընկավ իր նախկին տեղը:— Եթե ծովը իր մեռելը երբևիցե դուրս տա, ինչպես գրեթե Հաստատում են, ապա նա ոսկին և արծաթը կպահի իրեն, որոնց հետ նաև այս բոլորը: Մենք այլևս ոչինչ չունենք ասելու, և լավ կլինի, որ վերջ տանք այս հաճելի տեսակցությունը:

— Իհարկե,— նկատեց միստր Բամբըլը աշխուժությամբ:

— Անշուշտ գիտեք, որ այս մասին հարկավոր չէ շաղակրատել,— սպառնական հայացքով նկատեց Մոնքսը:— Ինչ վերաբերում է ձեր կնոջը, ապա ես նբանից երկյուղ չունեմ:

— Կարող եք հանգիստ լինել նաև իմ նկատմամբ, երիտասարդ,— պատասխանեց միստր Բամբըլը ծայրահեղ քաղաքավարությանը և աստիճանաբար խոնարհվելով դեպի ներքև տանող սանդուղը:— Մեր բոլորիս ապահովության համար, երիտասարդ, իմ ապահովության համար, դուք այդ գիտեք, միստր Մոնքս:

— Ուրախ եմ, որ այդպես եք մտածում,— նկատեց Մոնքսը:— Այժմ վառեցե՛ք ձեր լապտերը և շտապ հեռացե՛ք այստեղից:

Բարեբախտաբար խոսակցությունը այս կետում վերջացավ, այլպես միստր Բամբըլը, որը գտնվում էր սանդուղից վեց մատնաչափ հեռավորության վրա, անպայման գլորված կլինեք ներքևի սենյակը: Նա իր լապտերը վառեց այն կանթեղից, որ Մոնքսը անշատել էր պարանի ծայրից, և առանց զրույցը շարունակելու որևէ փորձ անելու լուռ իջավ ցած: Կինը հետևեց նրան: Մոնքսը աստիճանների վրա մի պահ կանգ առավ, ստուգեց շուրջը և, տեսնելով որ անձրևի միակար աղմուկից ու ջրի ամենհի շառաչից բացի ուրիշ որևէ անհանգրստացուցիչ ձայն չկար, հետևեց նրանց:

Նրանք ներքևի սենյակով շատ կամաց և զգույշ անցան, քանի որ Մոնքսը ամեն չնչին սովորից սարսափով ցնցվում էր: Իսկ միստր Բամբըլը, լապտերը գետնից մեկ ոտք բարձր բռնած, ոչ միայն արտակարգ զգուշությամբ էր քայլում, այլև իր ծանր կազմվածքի համեմատ զարմանալի ճկունությամբ էր շարժվում, միաժամանակ ջղաձգորեն շուրջը նայելով, թե արդյոք նորից գաղտնի դռների շեփոն պատահելու: Մոնքսը անաղմուկ բացեց այն դարպասը, որից մուտք էին գործել. ամուսնացյալ զույգը, միայն գլխի թեթև շարժումով հրաժեշտ տալով այդ խորհրդավոր անժանոթին, դուրս եկավ փողոց և անձրևի ու թրանձր խավարի միջով ուղղվեց դեպի տուն:

Նրանց գնալուց անմիջապես հետո Մոնքսը, որը մենակությունից սարսափում էր, ձայն տվեց ներքևում ինչ-որ տեղ թաքնված մի

տղայի: Կարգադրելով նրան առջևից գնալ և ճանապարհը լուսավորել, նա նորից վերադարձավ այն սենյակը, որտեղից դեռ նոր ցած էր իջել:

ԵՐԵՍՈՒՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Հանդես է բերում մի շարք պատվարժան մարդկանց, որոնց հետ ընթերցողը արդեն ծանոթ է, և պատմում է այն մասին, թե Մոնսը և Հրեան ինչպես խորհրդակցեցին իրար հետ

Նախորդ գլխում հիշված հրեք արժանավորների գործը ավարտվելու հաջորդ հրեկոյան միստր Վիլյամ Սայքսը, զարթնելով քնից, բայց դեռևս քնաթաթախ վիճակում, քրթմնջալով հարցրեց, թե գիշերվա ժամը քանիսն է:

Սենյակը, որտեղ միստր Սայքսը այդ հարցը տվեց, այն սենյակներից չէր, որ նա զբաղեցրել էր նախքան Չերթսիի արշավանքը, թեև գտնվում էր քաղաքի նույն թաղամասում և շատ հեռու չէր իր հին բնակարանից: Արտաքուստ այնքան էլ ցանկալի մի բնակատեղի չէր այն, ինչպես նախկինը, քանի որ հասարակ և վատ կահավորված մի հարկաբաժին էր, շատ սահմանափակ տարածությամբ, կառուցված նեղ ու կեղտոտ մի նրբանցքում և լուսավորված հրկթեք տանիքի վրա գտնվող մի փոքր լուսամտոսից միայն: Ուրիշ ապացույցներ ևս չէին պակասում վկայելու, որ բարի ջենթլմենը վերջերս ձախողվել էր կյանքում: Կահույք, հանդերձանք, սպիտակեղեն և նման շարժական իրեր բոլորովին անհետացել էին, հանգստավետության մասին խոսող ոչ մի երևույթ չկար. ծայր աստիճան չքավորության էր տիրում: Իսկ եթե այս բոլորը բավարար հիմք չէին դիտողին համոզելու այդ հարցում, ապա միստր Սայքսի վտիտ ու նիհար դեմքը կարող էր լրիվ կերպով հաստատել վերոհիշյալ դրույթը:

Ավազակը պառկած էր մահճակալի վրա, սենեկազգեստի փոխարեն փաթաթված մպիտակ վերարկուի մեջ: Գլխին դրել էր մի կեղտակուր գիշերային թասակ: Սև մորուքով ծածկված դեմքը, հակառակ հիվանդության դրոշմած մեռելային գույնին, իր խստաբարո արտահայտությունը բոլորովին չէր կորցրել: Շունը նստած էր անկողնու

մտաւ և մերթ ուշադիր տիրոջն էր նայում, մերթ ներքևից կամ փողոցից լսած որևէ աղմուկի հետևանքով ականջները լարելով, մոլտում էր: Լուսամուտի առջև նստած էր ինչ-որ կանացի կերպարանք և կարկատում էր մի հին բաճկոն, որ ավազակի առօրյա հանդերձանքի մի մասն էր կազմում: Նա այնքան գունատ էր, զրկանքի ու գերհոգնածության պատճառով այնպես հյուծված, որ դժվար էր ճանաչել նրան: Միայն ձայնն էր հիշեցնում Նենսիին, այն Նենսիին, որին արդեն հանդիպել ենք սույն գրքի նախորդ էջերում: Աղջիկը միստր Սայքսի հարցումին պատասխանելով՝ ասաց.

— Յոթից մի քիչ անց: Այս գիշեր քեզ ինչպե՞ս ես զգում, Բիլլ:

— Ջրի նման թույլ,— իր աչքերի ու մարմնի մյուս անդամների վրա լուսանքներ թափելով պատասխանեց միստր Սայքսը:— Հե՛յ, եկ օգնիր ինձ, որ այս անիծյալ անկողնուց մի կերպ դուրս գամ: Լսո՞ւմ ես:

Հիվանդությունը միստր Սայքսի բնավորությունը չէր փոխել, քանի որ, երբ աղջիկը նրան անկողնուց բարձրացրեց և օգնեց աթոռին նստելու, նա զանազան հայհոյանքներ քթնմնջաց նրա անճարակության վրա և խփեց:

— Կաղկանձում ես, հա՞, — ասաց Սայքսը:— Դե՛, տզզալով մի կանգնիր իմ դեմ: Որ դրանից ավելի լավ բան չես կարող անել, կորի՛ր այստեղից: Լսո՞ւմ ես:

— Լսում եմ,— պատասխանեց աղջիկը, դեմքը շուռ տալով և հարկադրաբար ծիծաղելով:— Հիմա ի՞նչ միտք ծագեց գլխումդ:

— Օ՛հ, արդեն որոշել ես կարգին լինել, հա՞, — քրթմնջաց Սայքսը, նկատելով աղջկա աչքում փայլող արցունքի կաթիլը:— Ավելի լավ քեզ համար, եթե այդպես է:

— Օ՛հ, Բիլլ, գեթ այս գիշեր ինձ հետ կուպիտ չես վարվի, այնպես չէ՞, — ձեռքը նրա ուսին դնելով ասաց աղջիկը:

— Պա՛հ, — գոռաց միստր Սայքսը, — իսկ ինչո՞ւ:

— Այնքա՛ն երկար գիշերներ, — ասաց աղջիկը, հազիվ նկատելի կանացի քնքռությամբ, որը նույնիսկ նրա ձայնը դարձրեց ավելի ախորժալուր, — այնքա՛ն երկար գիշերներ համբերությամբ հսկել և երեխայի նման խնամել եմ քեզ: Այս առաջին գիշերն է, որ քեզ բավականին լավ ես զգում, մի՞թե այդպես կվարվեիր ինձ հետ, եթե ավելի լուրջ մտածեիր: Ասա՛, որ այդպես չեիր անի, դե՛, ասա՛:

— Լա՛վ, լա՛վ, — վրա բերեց միստր Սայքսը, — ասե՛նք չեի անի, պրծա՞նք: Վա՛հ, գրողը ինձ տանի, աղջիկը նորից է հեկեկում:

— Ուշինչ,— ասաց աղջիկը, իրեն դցելով մի աթոռի վրա։— Ուշագործություն մի՛ դարձնի։ Շուտով կանցնի։

— Ի՞նչը կանցնի,— վայրագ ձայնով հարցրեց միստր Սայքսը։— Դարձյալ ի՞նչ գծություն ես ծրագրում։ Վե՛ր կաց ու զբաղվի՛ր քո գործերով և քո կանացի հիմարություններով գլուխս մի տանի։

Որևէ այլ ժամանակ, այս ձևով տրված ազդարարությունը անպայման ցանկալի արդյունքը կտար, բայց աղջիկը, իսկապես տկար և ուժասպառ լինելով, գլուխը գցեց աթոռի հենակին և ուշաթափվեց, նախքան միստր Սայքսը կկարողանար արձակել իր պատշաճ հայհոյանքներից մի քանիսը, որոնք նման պարագաներում առհասարակ զարգարում էին իր սպառնալիքները։ Լավ չիմանալով, թե ինչ է հարկավոր անել,— որովհետև միսս Նենսիի նույնպես սովորաբար այն սաստիկ տեսակիցն էին, որ հիվանդը ինքը պետք է ճգներ ու պայքարեր դրանք հաղթահարելու համար, առանց հատուկ օգնության,— միստր Սայքսը, այս անակնկալ դեպքից շփոթված, նախ մի քանի հայհոյանք փորձեց, ապա գտնելով, որ բուժման այդ միջոցը բոլորովին ապարդյուն է, օգնություն կանչեց։

— Ի՞նչ է պատահել, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեզինը ներս նայելով։

— Ճգնի՛ր աղջկան, չե՛ս տեսնում,— անհամբերությամբ պատասխանեց Սայքսը։— Ի՞նչ ես կանգնած շատախոսում և անմտորեն ժպտում։

Զարմանքի բացականչությամբ՝ Ֆեզինը փութաց աղջկա մոտ, մինչդեռ միստր Զոն Դոքինզը (այսինքն՝ Հնարամիտ Ստահակը), որը իր մեծարգո բարեկամի հետ ներս էր մտել, շտապ հատակի վրա դրեց մի մեծ կապոց և իրեն ընկերակցող Վարպետ Զարլզ Բեյթսի ձեռքից մի շիշ խլելով՝ ատամներով մի ակնթարթում խցանը հեռացրեց և, սխալներ կանխելու նպատակով մի քիչ համտեսելուց հետո, պարունակության մի մասը հոսեցրեց հիվանդի կողորդն ի վար։

— Փութո՞ւմ մաքուր օդի հոսանք առաջացրու, Զա՛րլի,— ասաց միստր Դոքինզը։— Դու շփիր նրա ձեռքերը, Ֆե՛զին, իսկ Բիլլը թող արձակի նրա ներքնազգեստը։

Մեծ աշխուժությամբ տնօրինված այս կազդուրիչ միջոցառումները, հատկապես Վարպետ Բեյթսին հանձնված բաժինը, որը ասես նրան թվում էր աննման ղվարճություն, շուշաղան ցանկացած արդյունքը տալու Աղջիկը աստիճանաբար սթափվեց, երերուն քայլերով հասավ անկողնու մոտ դրված մի աթոռի և դեմքը թաղելով բարձի

մեջ, հյուրերով զբաղվելու պարտականութունը թողեց միստր Սայքսին, որը բավականին զարմացած էր նրանց անակնկալ այցելությամբ:

— Հե՛յ, այդ ի՞նչ սատանի քամի է ձեզ այստեղ քշել, — հարցրեց նա Ֆեզինին:

— Ոչ մի սատանի քամի, սիրելի՛ս, որովհետև սատանի քամին ոչ ոքի լավ բան չի բերում: Իսկ ես լավ բան եմ բերել ինձ հետ, որը մեծապես կուրախացնի քեզ: Ստահա՛կ, սիրելի՛ս, բա՛ց արա կապուցը և տո՛ւր Բիլլին այն շնչին բաները, որոնց վրա մեր ամբողջ խնայողութունն ենք ծախսել այս առավոտ:

Միստր Ֆեզինի խնդրանքը կատարելով, Հնարամիտը քանդեց իր կապուցը, որը սեղանի մի հին սփռոց էր, և միջի իրերը առանձին-առանձին տվեց Չարլի Բեյթսին: Վերջինս բոլորը դրեց սեղանի վրա, բազմաթիվ գովեստների շոռայնելով, թե դրանք ինչպիսի հազվագյուտ և ընտիր բաներ են:

— Օ՛հ, ի՞նչ հիանալի կարկանդակ է, նապաստակի մսից, Բիլլ, — բացականչեց այդ երիտասարդը, կապուցի միջից հանելով մի մեծ կարկանդակ, — ի՞նչ նրբին արարածներ են, Բիլլ, և որքա՛ն փափուկ անդամներ ունեն, նույնիսկ ոսկորները հալչում են բերնիդ մեջ: Ահավասիկ յոթ շիլլինգ վեց պեննի արժողությամբ կես ֆու՛ք: Կանաչ թեյ, անպիտանը այնքան թունդ է, որ եթե եռացրած ջրի մեջ գցես, թեյամանի խուփը համարյա օդը կթոչի: Մեկ ու կես ֆունտ շաքարավազ, որի վրա նեգրերը ինչքան աշխատանք են թափել այսպիսի կատարելության հասցնելու համար: Երկու հատ քառասունհինգ գրամանոց նկանակ հաց, մեկ ֆունտ թարմ կարագ, մի կտոր դոստերյան յուղոտ պանիր և, ի լրում այս բոլորի, ամենաընտիր տեսակի խմիչք, որ երբեկից կոնծել ես:

Այս վերջին գովասանքից հետո վարպետ Բեյթսը իր լայնածավալ գրպաններից մեկից դուրս քաշեց բերանը խնամքով կնքված գինու մի մեծ շիշ. ճիշտ նույն միջոցին միստր Դոքինզը իր ձեռքում գտնված շշից հիվանդի համար լցրեց մի բաժակ անարատ ըմպելիք, որ Սայքսը իր կոկորդից վար հոսեցրեց առանց վայրկենաշափ տատանման:

— Ա՛հ, — ասաց Ֆեզինը, մեծ բավականությամբ ձեռքերը իրար շփելով: — Հիմա արդեն կկազդուրվես, Բիլլ, դու հիմա արդեն կկազդուրվես:

— Կազդուրվե՛լ, — բացականչեց միստր Սայքսը, — կարող էի

քսան անգամ մահացած լինել, եթե սպասեի, որ ինձ օգնելու մասին մտածեիր: Երեք շաբաթից ավելի ինձ այսպես լքված թողնելու նպատակ ի՞նչ էր, խաբեբա դատարկապո՛րտ:

— Մի սրան լսեք, տղե՛րք, սրան լսեք,— ասաց Ֆեգինը ուսերը թոթվելով,— մենք այսքան հիանալի բաներ ենք բերել իր համար, իսկ ինքը ինչեր է ասում:

— Ձեր բերած բաները վատ չեն, իհարկե,— սեղանին նայելով փոքր-ինչ մեղմացած նկատեց միստր Սայքսը,— բայց դու քո մասին ի՞նչ կասես: Ինչպե՞ս կարելի էր ինձ այս վիճակում թողնել առանց դրամի, առանց օգնության, առանց որևէ բանում օժանդակութուն ցույց տալու, ամբողջ ժամանակ ինձ վրա ուշադրություն չդարձնել, ասես այս շան չափ էլ արժեք չունեի քեզ համար: Սեղանից դե՛ն քշիր նրան, Չարլի:

— Այսքան հիանալի շուն կյանքումս չեմ տեսել,— գռչեց վարպետ Բեյթսը, կենդանուն սեղանի մոտից հեռացնելով:— Ինչպե՞ս է հոտոտում ուտելիքը: Կարծես շուկայում գնումներ կատարող մի պառավ լեզի լինի: Թատերական ասպարեզում այդ շունը մեծ հարստություն կդիզեր, բացի այդ, ներկայացումներն էլ կաշխուժացներ:

— Ձայնդ կտրի՛ր,— գոռաց Սայքսը, երբ շունը կծկվեց անկողնու տակ, բայց դեռ բարկացած մոլտում էր:— Իսկ դու ի՞նչ ունես ասելու քեզ արդարացնելու համար, հը՞, քոսոտ ծերուկ:

— Ես ավելի քան մի շաբաթ է մեր գործով բացակայում էի լոնդոնից, սիրելի՛ս,— պատասխանեց Հրեան:

— Իսկ մյուս տասնհինգ՝ օրվա մասին ի՞նչ կասես,— պահանջեց Սայքսը:— Այո՛, այն մյուս տասնհինգ օրվա մասին, երբ ինձ պառկած թողեցիր այստեղ՝ իր ծակում կուչ եկած առնետի պես:

— Ուրիշ ճար չկար, Բի՛լլ: Այսքան մարդկանց ներկայությամբ հնարավոր չէ մանրամասն բացատրությունների մեջ մտնել, բայց պատվիս վրա երդվում եմ, որ իմ գնալը անհրաժեշտ էր:

— Ինչիդ վրա՞,— ծայրահեղ զգվանքով քրթմնջաց Սայքսը:— Հե՛յ, տղերք, մեկնումեկդ այդ կարկանդակից մի կտոր կտրեք ինձ համար, որ բերնիս մեջ գոյացած զգվելի համը սնցնի, թե չէ դրանից կխեղդվեմ:

— Մի՛ բորբոքվիր, սիրելի՛ս,— թախանձեց Ֆեգինը զիջողաբար:— Ես քեզ երբեք չեմ մոռացել, Բի՛լլ, ոչ մի անգամ:

— Իհարկե՞, չես մոռացել, գրազ կգամ, որ չես մոռացել,— դառն քմծիծաղով պատասխանեց Սայքսը:— Այն ժամանակ, երբ ես տա-

ուսպել եմ տենդի և ջերմության մեջ, դու ամեն ժամ հազար ու մի դավեր ես նյութել, հազար ու մի ծրագիր կազմել, թե Բիլլը այս կանի, թե Բիլլը այն կանի, թե երբ Բիլլը լավանա, այնքան հետին չթափորության մեջ կլինի, որ նա այդ ամենը կանի չափազանց շնչին վարձատրությամբ: Եթե չլիներ այս աղջիկը, գուցե և մեռած լինեիր:

— Ա՛յ, տեսնո՞ւմ ես, Բիլլ,— վրա բերեց Ֆեգինը, իսկույն կառչելով այդ բառերից:— Դու ասում ես՝ «եթե չլիներ այս աղջիկը»: Իսկ ո՞ւմ միջոցով ձեռք բերեցիր այդ ճարպիկ ու խելացի աղջկան, եթե ոչ խեղճ ծերուկ Ֆեգինի:

— Ճիշտ է ասում,— հաստատեց նենսին, շտապ դեպի առաջ գալով:— Թո՛ղ նրան, Բիլլ, հանգիստ թող նրան:

Երբ նենսին միացավ խմբին, խոսակցության նյութը փոխվեց, քանի որ տղաները, ինչ-որ ակնարկ ստանալով խորամանկ ծեր Հրեայից, սկսեցին աղջկան խմիչքով հյուրասիրել, որից, սակայն, նա ընդունեց շատ չափավոր քանակությամբ: Իսկ Ֆեգինը, ձևացնելով, որ ինքը շատ բարձր տրամադրություն մեջ է, աստիճանաբար բարձրացրեց նաև միստր Սայքսի տրամադրությունը: Նա իր զգացմունքները կեղծելով ցույց տվեց, որ իբրև թե նրա սպառնալիքները համարում է հաճելի կատակաբանություն. ավելին, նա լիաթոք ծիծաղեց այն մի քանի կոպիտ սրամտությունների վրա, որ այդ արժանավոր ջենթլմենը բարեհաճեց անել, բազմիցս ըմպելիքի շշին դիմելուց հետո:

— Այդ բոլորը շատ լավ,— ասաց միստր Սայքսը,— բայց այս գիշեր դու պետք է ինձ մի քիչ դրամ տաս:

— Մի գրոշ անգամ չունեմ մոտոս,— ասաց Հրեան:

— Ոչինչ, տանը ահագին դեզեր ունես,— վրա տվեց Սայքսը,— այս գիշեր ես անպայման պետք է որևէ գումար ստանամ:

— Ահագին դեզե՛ր,— գոչեց Ֆեգինը ձեռքերը վեր բարձրացնելով,— նույնիսկ այնքան չունեմ, որ կարող էր ինձ...

— Զգիտեմ թե որքան ունես, շատ հավանական է, որ ինքդ էլ չիմանաս ճշգրիտ քանակը, քանի որ բավական երկար ժամանակ է պետք այդ ամբողջ գումարը հաշվելու համար, բայց ինձ դրամ է հարկավոր այս գիշեր. և այդ դրամը ես պետք է անպայման ունենամ:

— Լա՛վ, լա՛վ,— հառաչելով ասաց Ֆեգինը:— Մի քիչ հետո Հնաբամիտի հետ կուղարկեմ:

— Այդպիսի բան չես անի,— առարկեց միստր Սայքսը:— Հնաբամիտը չափից դուրս հնարամիտ է և երեկ կմոռանա գալ, կամ ճամ-

փան կկորցնի, կամ կընկնի ծուղակը և չի կարողանա դուրս գալ, կամ, վերջապես, իր չգալը արդարացնող որևէ բան կմտածի, և այդ դրամը ինձ երբեք չի հասնի: Ո՛չ, գործի ապահովության համար նենսին կգա քեզ հետ և կբերի այդ գումարը, իսկ ես կպառկեմ և փոքր-ինչ կքնեմ մինչև նրա վերադարձը:

Մեծ վեճից ու սակարկությունից հետո Ֆեգինը միստր Սալքսի պահանջած հինգ ֆունտի գումարը իջեցրեց մինչև երեք ֆունտ չորս շիլլինգ և վեց պեննի, լուրջ ու հանդիսավար կերպով հայտարարելով, որ այժմ տան հարակից ծախսերի համար իրեն մնում էր միայն տասնութ պեննի: Միստր Սալքսը խոժոռված նկատեց, որ պետք է այդ քնով բավարարվել, քանի որ ավելին չէր կարող պահել: Դրանից հետո նենսին պատրաստվեց ընկերանալու ծերունի Հրեային, իսկ Ստահակը և Վարպետ Բեյթսը ուտելիքները դրեցին պահարանի մեջ: Ապա Հրեան, իր սիրելի բարեկամին հրաժեշտ տալով, նենսիի ու տղաների ուղեկցությամբ դուրս եկավ: Միստր Սալքսը, իրեն գցելով անկողնու վրա, աշխատեց քնել մինչև երիտասարդ լեզիի վերադարձը:

Նրանք ապահով հասան Ֆեգինի բնակարանը, որտեղ Թոբի Քրեքիթը և միստր Զիթլինգը կլանված էին թղթախաղով, և որը, ավելորդ է ասել, միշտ էլ լինում էր առաջին ջենթլմենի օգտին: Նրանք խաղում էին տասնհինգերորդ խաղը, երբ միստր Զիթլինգը, դարձյալ պարտվելով, ի մեծ զվարճություն իր փոքրիկ բարեկամների, կորցրեց իր տասնհինգերորդ և վերջին կես շիլլինգը: Միստր Քրեքիթը անհամար ղգալով, որ իրեն գտնել էին իրենից թե՛ դիրքով և թե՛ մտային կարողությամբ ցածր մի ջենթլմենի հետ խաղալիս, հորանջեց և, հարցնելով Սալքսի որպիսությունը, վերցրեց գլխարկը և պատրաստվեց մեկնելու:

— Ոչ ոք չի՞ եկել, Թո՛բի,— հարցրեց Ֆեգինը:

— Ոչ մի շնչավոր էակ,— պատասխանեց միստր Քրեքիթը օձիքը վեր բարձրացնելով:— Ձանձրույթից կարելի էր մեռնել: Դու պետք է ինձ մի ընտիր բանով վարձատրես, Ֆե՛գին, որ այսքան երկար ժամանակ տանը պահակ կանգնեցի: Սառանան տանի, երդվյալ դատավորի նման բթացել եմ և եթե չզբաղվի այս պատանու զվարճացնելով, այնքան խոր կքնեի, որ ականջիս տակ թմբուկ էլ զարկնիք, չէի զարթնի: Ձանձրույթից կարելի էր տրաքվել: Անիծված լինեմ, եթե ճիշտ չեմ ասում:

Նման բացականչություններով միասոր Թորի Քրեքիթը հավաքեց իր շահած դրամները և գոռոզաբար դրեց բաճկոնի գրպանը, կարծես կամենալով ասել, թե այդպիսի շնչին գումարներ ոչ մի արժեք չեն ներկայացնում իր նման անձնավորությունների համար։ Ապա սենյակից դուրս եկավ այնպես մեծաշուք ու վայելուչ քայլածքով, որ միասոր Զիթլինգը հիացմունքով նայեց նրա սրունքներին և երկարաձիտ կոշիկներին, մինչև նրանք անհետացան տեսողությունից, ու հետո հավաստիացրեց խմբին, թե իր կորստի համար բոլորովին չի ասոսում։ Ընդհակառակն, նա գտնում էր, որ շատ ձեռնտու էր այդքան էժան գնով տեսակցություն ապահովել այդպիսի հիանալի մի շենթլմենի հետ։

— Ինչ տարօրինակ մարդ ես, Թոմ,— ասաց վարպետ Բեյթսը, մեծապես զվարճացած այս հայտարարությունից։

— Ամենևին,— պատասխանեց միասոր Զիթլինգը։— Մի՞թե ես տարօրինակ եմ, Ֆեգին։

— Ընդհակառակը, շատ խելացի տղա ես, սիրելիս,— ասաց Ֆեգինը նրա ուրը շոյելով և մյուս աշակերտներին աչքով անելով։

— Միասոր Քրեքիթը շատ հայտնի անձնավորություն է, այնպես չէ՞, Ֆեգին,— հարցրեց Թոմը։

— Անկասկած, սիրելիս։

— Նրա հետ ծանոթություն ունենալը պատիվ է, այնպես չէ՞, Ֆեգին,— շարունակեց Թոմը։

— Իհա՛րկե, իհա՛րկե, չափազանց, սիրելիս։ Որովհետև նրանց հետ նա նույն մտերմությունը չի հաստատում, նրանք նախանձում են, Թոմ, բացարձակ նախանձում են։

— Ա՛հ,— գոչեց Թոմը հաղթական,— հիմա հասկացա։ Ճիշտ է, նա իմ ամբողջ ունեցածը տարավ, բայց ինչ նշանակություն ունի, հրե որ ցանկանամ, նորից կվաստակեմ, այնպես չէ՞, Ֆեգին։

— Անպայման, անպայման, և որքան շուտ գնաս, այնքան շահավետ է քեզ համար, Թոմ, հետևաբար աշխատիր քո կորուստը շուտ ծածկել։ Էլ ժամանակ մի՛ կորցնի։ Ստահակ, Չարլի, դեպի գործ։ Շարժվե՛ք, ժամը համարյա տասն է, և դեռ ոչինչ չի արվել։

Հնազանդվելով Հրեայի այս ակնարկությանը, տղաները գլխով արեցին նենսիին և իրենց կեպիները վերցնելով դուրս եկան։ Ճանապարհին նրանք զանազան սրախոսություններով երկար ծիծաղեցին միասոր Զիթլինգի վրա, որի վերաբերմունքի մեջ, հանուն արդարության պետք է ասել, արտառոց ոչինչ չկար, քանի որ մայրաքաղա-

քում կան բազմաթիվ ժիր երիտասարդներ, որոնք բարձր խափի մարդկանց ընկերակցության մեջ տեսնվելու համար շատ ավելի թանկ են վճարում, քան միտոր Զիթինգը, և կան սովոր թվով ընտիր ջենթլմեններ (հենց այդ վերոհիշյալ բարձր խավը կազմող), որոնք համբավի են հասել համարյա այն միևնույն ճանապարհով, ինչպես ճարտար Թոբի Քրեքիթը:

— Իսկ այժմ,— ասաց Ֆեգինը, երբ նրանք սենյակից դուրս եկան,— այժմ գնամ բերեմ իմ խոստացած գումարը, Նե՛նսի: Սա բանալին է մի փոքրիկ պահարանի, որտեղ տղաների բերած զանազան իրերն են պահում, սիրելիս: Զկարծես, որ սա դրամարկղի բանալի է. ես դրամ չունեմ, որ արկղ ունենամ կամ թե հարկադրված լինեմ բանալիով կողպել: Ո՛հ, ո՛հ, սիրելիս, ես բոլորովին դրամ չունեմ... Հա՛, հա՛, հա՛, բոլորովին չունեմ: Անշնորհակալ գործ է իմ արածը, Նե՛նսի, և համարյա ոչ մի շահ էլ չկա, բայց ես սիրում եմ երիտասարդներով շրջապատված լինել. և այդ բոլորը հանդուրժում եմ, այո՛, այդ բոլորը հանդուրժում եմ: Լուսթյո՛ւն,— ասաց նա, բանալին խոնճապահար ծոցում թաքցնելով,— ո՞վ է: Ապա՛, ակա՛նջ դիր:

Աղջիկը, որ թեևրը ծալած նստել էր սեղանի առջև, բոլորովին անտարբեր էր երևում եկվորի նկատմամբ, և կարծես թե իր համար միևնույնն էր, թե այդ անձը,— ով էլ լիներ,— գալի՞ս է, թե գնում: Բայց երբ ականջին տղամարդու ինչ-որ ձայն հասավ, նա գլխարկն ու շալը պոկից և կայծակի արագությամբ շարժեց սեղանի տակ: Դրանից անմիջապես հետո, երբ Հրեան շրջվեց դեպի նրա կողմը, աղջիկը գանգատվեց շոգից այնպիսի անվրդով ու նվաղկոտ ձայնով, որ զարմանալիորեն հակասում էր նրա քիչ առաջվա տագնապալի դրուժանը: Բայց Հրեան չէր նկատել այդ, քանի որ հիշյալ ժամանակ նա մեջքով դարձած էր դեպի աղջիկը:

— Պա՛հ,— շնչաց նա, ասես զայրացած՝ գործը ընդհատվելու պատճառով.— Այդ այն մարդն է, որին սպասում էի: Նա աստիճաններով իջնում է ցած: Նրա այստեղ եղած ժամանակ դրամի մասին ոչ մի խոսք, Նե՛նս: Նա երկար չի մնա: Տասը րոպե էլ չի մնա, սիրելի՛ս:

Կմախքացած ցուցամատը դնելով շուրթին, Հրեան մոմը վերցրեց ու գնաց դեպի դուռը: Դրսի աստիճանների վրա ինչ-որ մարդու ոտնաձայն լսվեց: Եվ ճիշտ այն միջոցին, երբ Հրեան հասավ դռանը, այցելուն արագությամբ ներս մտավ: Նա անգիտակցաբար հայտնվեց աղջկա մոտ, նախքան նրան նկատելը:

Այդ մարդը Մոնքսն էր:

— Իմ երիտասարդ աշակերտներից մեկը,— ասաց Ֆեգինը, երբ Մոնքսը անծանոթ մեկին տեսնելով ետ քաշվեց:— Տեղիցդ չշարժվես, նե՛նսի:

Աղջիկը ավելի մոտեցավ սեղանին և անհոգությամբ Մոնքսին նայելով՝ աչքերը խոնարհեց: Բայց երբ վերջինը փոքր-ինչ շուռ եկավ Ֆեգինի ուղղությամբ, նա այնպես սուր, թափանցող ու նշանակալից մի հայացք գցեց նրա վրա, որ փոփոխությունը նկատող որևէ դիտող դժվար կհավատար, թե այդ երկու հակասական հայացքները պատկանում էին նույն անձնավորությանը:

— Որևէ նորություն՞,— հարցրեց Ֆեգինը:

— Մե՛ծ նորություններ:

— Եվ... և... լա՛վ նորություններ,— վարանքով հարցրեց Ֆեգինը: Նա կարծես վախենում էր, որ շատ անհամբեր երևալով՝ կարող էր մյուսին զայրացնել:

— Համենայն դեպս, ո՛չ վատ,— ժպտալով պատասխանեց Մոնքսը:— Այս անգամ արդեն ճշտապահ եմ, այնպես չէ՞: Հարկավոր է մի քանի րոպե առանձին խոսել քեզ հետ:

Աղջիկը ավելի մոտեցավ սեղանին և չնայած տեսնում էր, որ Մոնքսը իրեն էր մատնացույց անում, աչնուամենայնիվ, շառաջարկեց դուրս գալ սենյակից: Հրեան, գուցե վախենալով, որ եթե փոքրիկ ազատվել նրանից, աղջիկը կարող էր դրամի մասին հայտնել, մատնացույց արեց վերևի հարկը և Մոնքսին դուրս տարավ սենյակից:

— Չլինի՞ թե ինձ նորից տանում ես այն ուրջը, ուր անցյալ անգամ հղանք,— լսվեց անծանոթի ձայնը, երբ Հրեայի հետ աստիճաններով բարձրանում էր վերև: Ֆեգինը ծիծաղեց և ինչ-որ բան ասաց, որ չհասավ աղջկան, բայց տախտակամածի խարխուլ գերանների ճոնչունից աղջիկը ենթադրեց, որ Հրեան իր զրուցակցին երկրորդ հարկն է առաջնորդում:

Նրանց ոտնաձայների արձագանքը դեռ չէր լսել, երբ աղջիկը կոշիկները հանեց, թևերը թաքցրեց գլխին գցած հագուստի քղանցքի մեջ և դռան առաջ կանգնելով՝ լարված ուշադրությամբ ականջ դրեց: Երբ աղմուկը դադարեց, նա իսկույն դուրս սահեց սենյակից, ծայրահեղ զգուշությամբ ու անշշուկ բարձրացավ աստիճաններով և անհետացավ վերևի թանձր խավարում:

Սենյակը մոտավորապես քառորդ ժամ թափուր մնաց, ապա աղ-

ջիկը նույն եթերային քայլվածքով վերադարձավ, որից անմիջապես հետո լսվեց մյուս երկու մարդկանց աստիճաններից իջնող ոտնաձայնը: Մոտքը իսկույն փողոց դուրս եկավ, իսկ Հրեան նորից սողոսկեց դեպի վերևի հարկը՝ դրամը բերելու համար: Երբ վերադարձավ, աղջիկը շալն ու գլխանոցն էր դնում, կարծես մեկնելու պատրաստվելով:

— Պա՛հ, Նե՛նս,— բացականչեց Հրեան, մոմը սեղանին դնելիս ցնցվելով և ընկրկելով,— որքա՛ն գունատ ես:

— Գունա՛տ,— արձագանքեց աղջիկը և, ասես աշխատելով նրա հայացքը անայլալ փոխադարձել, ձեռքերով աչքերը ստվերեց:

— Սոսկալի՛ր գունատ: Ինչո՞ւ էիր զբաղված:

— Ոչնչով, որքան ես գիտեմ,— անտարբեր պատասխանեց աղջիկը:— Իսկ այս հեղձուցիչ վայրում ինչքան երկար սպասեցիր ինձ: Դե շտապի՛ր, Ֆե՛գին, շտապի՛ր, որ տուն վերադառնամ:

Արժաթի յուրաքանչյուր կտորի համար հառաչելով, Ֆեգինը հաշվեց դրամը և տվեց աղջկան: Նրանք պարզապես «բարի գիշեր» մաղթեցին իրար ու բաժանվեցին առանց ուրիշ որևէ այլ բառ փոխանակելու:

Երբ աղջիկը փողոց դուրս եկավ, նա այնքան շփոթված էր, որ չկարողանալով ճամփան շարունակել, նստեց մի դռան շեմքին ու այդպես էլ մնաց մի քանի րոպե: Բայց ընդոտտ վեր ցատկեց և, բուրբուրելով հակառակ ուղղությու՜ն վերցնելով դեպի այն տունը, որտեղ Սալքսը սպասում էր իրեն, սկսեց այնպես արագ քայլել, որ աստիճանաբար այդ ընթացքը վերաճվեց ուժեղ վազքի: Երբ այլևս շնչակտուր եղած մի րոպե կանգ առավ, որ հանգստանա, ասես հանկարծ անդրադարձավ, որ անկարող էր անել այն, ինչ մտադրվել էր, ձեռքերը հուսահատ տրորելով՝ սկսեց սաստիկ արտասվել:

Արդյոք արցունքները թեթևացրի՞ն աղջկան, թե հուսահատ դրության գիտակցությունը հարկադրեց նրան փոխել իր միտքը, չգիտեմք, համենայն դեպս, նա ետ դարձավ և, մասամբ կորցրած ժամանակը շահելու, մասամբ էլ իր մտքերի ուժգին հորձանքին հավասարվելու համար, սկսեց նույն արագ ընթացքով վազել հակառակ ուղղությամբ և շուտով հասավ այն բնակարանը, որտեղ թողել էր ավազակին:

Եթե աղջիկը, ներկայանալով միստր Սալքսին, չկարողացավ թաքցնել իր ներքին փոթորիկը և որոշ չափով մատնեց իրեն, միստր Սալքսը այնքան տարված էր դրամի հարցով, որ բուրբուրելիս չեկատեց այդ: Նա պարզապես հարցրեց, թե խոստացված գումարը բերե՞լ

է; և երբ ստացավ դրական պատասխան, զոհունակութիւն արտահայտող ինչ-որ բառեր քրթմնջաց, ապա ընկավ բարձին ու նորից քնեց:

Աղջկա համար մեծ բարեբախտութիւն էր, որ դրամի առկայութիւնը ավազակին զբաղված պահեց հաջորդ օր: Նա ամբողջ օրը անցկացրեց ուտելով ու խմելով և այդ հաճելի զբաղմունքների բարերար ազդեցութեան տակ նրա բնավորութեան խստութիւնը այնքան մեղմացավ, որ աղջկա վարմունքի նկատմամբ բծախնդրութիւն ցուցաբերելու ո՛չ ժամանակ ունեցավ, ո՛չ էլ տրամադրութիւն: Կասկած չկա, որ եթե միստր Սայքսի փոխարեն Ֆեգինը լիներ նրա մոտ, անպայման կնկատեր այն ամենը, ինչ կատարվում էր այդ դեռատի լեդիի հետ: Նրա սրատես աչքից չէր վրիպի այն հանգամանքը, որ աղջիկը ապրում էր արտակարգ հոգեվիճակ: Նա իսկույն կթափանցեր իրերի խորքը և կտեսներ, որ այդ աղջիկը նման էր մեկի, որ բուռն հոգեկան պայքարից հետո ինչ-որ որոշման է հանգել և հանդուգն ու խիզախ մի քայլ անելու նախօրյակին է գտնվում: Բայց քանի որ միստր Սայքսը զուրկ էր այդ նրբութիւնները զննազանելու ընդունակութիւնից, և քանի որ բոլորի նկատմամբ նա ուներ չոր ու անհաղորդ մոտեցում և ավելին, լինելով բացառիկ ուրախ տրամադրութեան մեջ, ինչպես վերևում հիշել ենք, նա անսովոր ուշինչ շտեսավ աղջկա վարմունքի մեջ, և արդարև այնքան քիչ ուշք դարձրեց նրան, որ անգամ եթե նրա հուզմունքը լիներ ավելի բացահայտ, հազիվ թե կարողանար այդ արժանավոր ջենթլմենի սրտում որևէ կասկած հարուցել:

Երեկոյան աղջկա հուզմունքը կրկնապատկեց, իսկ երբ գիշերը վրա հասավ, և նստեց ավազակի մոտ՝ սպասելով, որ խմիչքի ազդեցութեան տակ քուն մտնի, նրա դեմքը այնքան գունատ էր, և աչքերի մեջ այնպիսի կրակ էր վառվում, որ նույնիսկ Սայքսը մեծապես զարմացավ նկատելով այդ:

Միստր Սայքսը տենդից ուժասպառ լինելով՝ պառկած էր անկողնում և ջինի գրգռիչ հատկութիւնը նվազեցնելու համար տաք ջրով էր խմում: Նա իր բաժակը երրորդ, թե չորրորդ անգամ հրեց նենսիի կողմը, որ լցնի, երբ հանկարծ այդ երևութիւնները ցնցեցին նրան:

— Վահ, գրողը ինձ տանի,— անկողնից կիսով չափ բարձրանալով և ակնապիշ նայելով աղջկա դեմքին՝ ասաց մարդը,— գերեզմանից նոր դուրս եկած դիակի ես նման: Ի՞նչ է պատահել քեզ:

— Ինչ է պատահել,— կրկնեց աղջիկը։— Ոչինչ չի պատահել։ Ինչո՞ւ ես այդպես սեւեռուն ինձ նայում։

— Այդ ի՞նչ գծություն է,— նրա թևից պինդ բռնելով և կոպտորեն ցնցելով հարցրեց Սայթսը։— Ի՞նչ է պատահել։ Ի՞նչ ես ուզում ասել։ Ինչի՞ մասին ես մտածում։

— Շատ բաների մասին, Բիլլ,— պատասխանեց աղջիկը դողալով և աչքերը ձեռքերով ամուր ծածկելով։— Բայց, աստված իմ, միևնույնը չէ՞, թե ինչի մասին եմ մտածում։

Կեղծ զվարթությամբ ասված վերջին բառերը կարծես ավելի խոր տպավորություն թողեցին Սայթսի վրա, քան դրանց նախորդող վայրագ ու խստաբարո հայացքը։

— Գիտե՞ս ինչ,— ասաց նա,— եթե դու տենդով չես վարակվել և այժմ հիվանդ չես, կնշանակի ինչ-որ արտաոճ քան կա այստեղ և վտանգավոր բան։ Անշուշտ չե՞ս ծրագրում... Բայց ոչ, գրողը ինձ տանի։ Դու այդպիսի բան չէիր անի։

— Ինչպիսի՞ բան չէի անի,— հարցրեց աղջիկը։

— Ձկա աշխարհում,— ասաց Սայթսը, հայացքը գամելով նրա վրա և ասես ինքն իրեն քրթմնջալով,— չկա աշխարհում ավելի արիասիրտ մի աղջիկ, այլապես ես նրա վիզը երեք ամիս առաջ կտրած կլինեի։ Նա էլ է տենդով վարակվել, ահա բոլորը։

Այս մտքերով հանգստացնելով իրեն, Սայթսը քամեց բաժակում եղած խմիչքի վերջին կաթիլը, ապա բազմաթիվ հայհոյանքներով պահանջեց իր դեղը։ Աղջիկը մեծ փութկոտությամբ վեր թռավ տեղից, մեջքը ավազակին շուռ տված շտապ լցրեց բաժակը և մոտեցրեց նրա շրթներին։ Նա բաժակը մինչև հատակը դատարկելով՝ ասաց.

— Այժմ եկ մոտոս նստի՛ր և ընդունիր քո սովորական տեսքը, այլապես դեմքդ այնպես կայլափոխեմ, որ հարկավոր լինելու դեպքում ես ունյիսկ ինքդ քեզ չես ճանաչի։

Աղջիկը հնազանդվեց։ Սայթսը, պինդ բռնելով նրա ձեռքից, ընկավ բարձին և հայացքը հառնց նրա դեմքին։ Ավազակի աչքերը փակվեցին, նորից բացվեցին, դարձյալ փակվեցին և մեկ էլ բացվեցին։ Նա անհանգստությամբ շուռ եկավ, մի քանի անգամ երկու-երեք րոպեով մրափեց, նույնքան անգամներ տեղից վեր ցատկեց, սարսափած տեսքով և բութ աչքերով շուրջը նայեց, ապա, ասես ինչ-որ աներևույթ ձեռքի ուժգին հարվածից տապալված, հանկարծ ընկավ բարձին և իսկույն թաղվեց խոր քնի մեջ։ Ձգված մատները թուլացան,

բարձրացրած թիւը անդոր կախ ընկավ կողքից, և նա պառկեց այնպես, ինչպես խորունկ ուշաթափության մեջ:

— Քնաբեր դեղը ներգործեց վերջապես,— անկողնում մոտից վերկենալով շշնջաց աղչիկը:— Գուցե նույնիսկ այժմ ուշ է արդեն:

Գլխանոցը տազնապահար գլխին դնելիս և շալը ուսերին փաթաթելիս նրան այնպես էր թվում, որ Սալբսը, հակառակ քնաբեր դեղին, ուր որ է կզարթնի, և նրա բիրտ ձեռքը ծանրորեն կիջնի իր ուսին: Նա կամացուկ թեքվեց անկողնու վրա, համբուրեց ավազակի շուրթերը, ապա դուռը անաղմուկ բաց անելով, շտապ դուրս եկավ փողոց:

Ինչ-որ մութ նրբանցքում, որտեղից պետք է անցներ գլխավոր պողոտա դուրս գալու համար, գիշերապահը ժամը ինն անց կեսն էր ազդարարում:

— Վաղ՞ուց է հնչել ժամը,— հարցրեց աղչիկը:

— Տասից պակաս է տասնհինգ րոպե,— ասաց մարդը, լապտերը բարձրացնելով աղչկա դեմքին:

— Եվ դեռ մի ժամից ավելի պետք է քայլեմ այնտեղ հասնելու համար,— մրմնջաց Նենսին ու մի ակնթարթում նրա կողքից սահելով՝ անհետացավ:

Սփիթելֆիլդից դեպի Լոնդոնի Վեստ-էնդը գնալու ճանապարհին, խուլ փողոցներում ու նրբուղիներում գտնվող խանութների մեծ մասը արդեն փակ էր: Երբ ժամը տասը հնչեց, աղչկա անհամբերությունը առավել ևս սաստկացավ: Նա խելահեղորեն վազում էր նեղ մայթերով, մերթ արմունկով բախվելով անցորդներին, մերթ հազիվ հազ ազատվելով ձիերի սմբակների տակ տորովելուց և մերթ խուճապով ճեղքելով խոնաված մարդկանց, որոնք, նույնքան անհամբեր, փողոցի մյուս կողմը անցնելու առիթին էին սպասում:

— Այս կինը խելագար է,— ասում էին մարդիկ, նայելով նրա հետևից, մինչդեռ նա քամու արագությամբ սուրում էր:

Երբ հասավ քաղաքի ավելի հարուստ թաղամասը, փողոցները համեմատաբար ամայի էին, և այնտեղ նրա գահավիժ ընթացքը ավելի մեծ հետաքրքրություն հարուցեց անցորդների մոտ: Նրանցից մի քանիսը իրենց քայլերը արագացրին, ասես տեսնելու, թե այդպիսի արտակարգ արագությամբ ուր էր շտապում այդ աղչիկը, իսկ ուրիշներ նրանից առաջ անցնելով, ետ նայեցին, զարմանալով, թե ինչպես նա շարունակում էր նույն թափով վազել, բայց կամաց-կամաց

բոլորն էլ հրաժարվեցին նրան հետապնդելուց, և երբ հասավ սահմանված վայրը, նա բոլորովին մենակ էր:

Հայդ Պարկի մոտ գտնվող խաղաղ, բայց գեղեցիկ փողոցում կառուցված մի ընտանեկան պանդոկ էր այդ: Երբ դռան առաջ վառվող լապտերի փայլուն լույսը նրան այնտեղ առաջնորդեց, ժամը տասնմեկը դարկեց: Նախքան շենքին մոտենալը փոքր-ինչ վարանեց և երկմտելով՝ չկարողացավ որոշ եզրակացություն հանգել, բայց ժամացույցի զարկը վճռականությամբ հաղորդեց նրա մտքերին, և նա մտավ նախագավիթ: Դռնապանի տեղը թափուր էր: Նա անվստահությամբ շուրջը նայելով՝ ուղղվեց դեպի աստիճանները:

— Հե՛յ, բարեկամս,— ասաց վայելուչ հագնված մի կին, նրա հետևում գտնվող ինչ-որ դռնից նայելով,— ո՞ւմ ես ուզում:

— Մի լեդիի, որը օթեանում է այս պանդոկում,— պատասխանեց աղջիկը:

— Մի լեդիի՞,— արհամարհական հայացքով բացականչեց կինը:— Ի՞նչ լեդիի:

— Միսս Մելլիին,— ասաց Նենսին:

Մանկամարդ կինը, որ մինչ այդ զննել էր Նենսիի արտաքին տեսքը, առաքինի անարգանք արտահայտող հայացքով միայն պատասխանեց նրա հարցին և մի սղամարդ կանչեց, որ խոսի նրա հետ. Նենսին կրկնեց իր խնդրանքը:

— Ի՞նչ անունով հայտնեմ ձեր մասին,— հարցրեց սպասավորը:

— Կարիք չկա անուն հաղորդել,— պատասխանեց Նենսին:

— Ի՞նչ գործով ես ցանկանում տեսնել լեդիին,— ասաց մարդը:

— Այդ նույնպես նշանակություն չունի,— ասաց աղջիկը:— Ես հենց իրեն՝ լեդիին պետք է տեսնեմ:

— Դե՛, հեռացի՛ր,— ասաց սպասավորը նրան հրելով դեպի գուռը:— Դո՛ւրս կորի՛ր այստեղից:

— Ես կամովին դուրս չեմ գա,— ասաց աղջիկը,— իսկ եթե փոքր ձեռք բռնությամբ հեռացնել, իմացե՛ք, այնպես կանեմ, որ երկուսով չեք կարող գլուխ դնել ինձ հետ: Մի՞թե այստեղ չկա մեկը, որ ինձ նման մի թշվառականի խնդրանքը կատարի,— ասաց նա շուրջը նայելով:

Այս սրտաշարժ կոչը իր բարենպաստ արդյունքը տվեց: Մի քանի այլ սպասավորների հետ զրույցին հետևող ինչ-որ բարեսիրտ խոհարար առաջ գալով միջամտեց նրա օգտին:

— Կատարի՛ր նրա խնդրանքը, Ջո, դժվար բան չէ,— ասաց նաև

— Իմ խոսելն ավելորդ է,— պատասխանեց մարդը:— Կարծում ես լեզին կընդունի՞ր այսպիսի մեկին:

Նենսիի կասկածելի նկարագրի մասին արված այս ակնարկությունը պարկեշտ զայրույթի փոթորիկ առաջացրեց չորս սպասուհիների կրծքում: Նրանք մեծապես բորբոքված ասացին, թե այդ աղջիկը անպատվություն է իրենց սեռի համար և հարկավոր է նրան առանց խղճահարության, անմիջապես բռնադատել:

— Արեք ինձ հետ ինչ կամենում եք,— ասաց աղջիկը, դարձյալ տղամարդկանց դիմելով,— բայց նախ կատարեք իմ խնդրանքը: Իսկ ես ամենակարող աստծու անունով խնդրում եմ, որ նրան հայտնեք իմ մասին:

Փափկասիրտ խոհարարը նորից բարեխոսեց, և արդյունքն այն եղավ, որ առաջին անգամ հայտնվող տղամարդը հանձն առավ նրա խնդրանքը կատարել:

— Ի՞նչ եմ ասելու,— հարցրեց նա, մի ոտը սանդուղին դրած:

— Ասացեք, որ մի երիտասարդ կին պաղատագին խնդրում է միսս Մեյլիի հետ առանձին տեսակցել,— ասաց Նենսին,— որ եթե լեզին լսի այդ կնոջ արտասանած առաջին իսկ բառը, ապա նրա կամքին է մնում շարունակել՝ տեսակցությունը, թե որպես խաբեբայի նրան դուրս շարտել պանդոկից:

— Օհո՛, — ասաց սպասավորը, — տեսնում եմ որ շատ տաքացած ես խոսում:

— Դուք միայն հաղորդեցե՞ք իմ ասածը, — անհոգորդղ ասաց աղջիկը, — և ինձ պատասխան բերե՞ք:

Սպասավորը աստիճաններով վերև վազեց:

Նենսին գունատ և համարյա շնչասպառ կանգնեց ներքևում, հուզմունքից դողացող շուրթերով ականջ դնելով պարկեշտ սպասուհիների նախատական խոսքերին, որ առատորեն շռայլվում էին իր հասցեին, և որոնք ավելի սուր բնույթ ստացան, երբ սպասավորը վերադառնալով հայտնեց, որ մանկահասակ կինը վերև բարձրանա:

— Ինչի՞ է պետք պատվավոր լինել այս աշխարհում, — ասաց առաջին սպասուհին:

— Նրեի պղինձը՝ ավելի հարգի է, քան ոսկին, որ կրակի բովից անցել է, — նկատեց երկրորդը:

Երրորդը գոհացավ միայն զարմացած հարց տալով՝ «արդյոք լեզինները ինչի՞ց են շինված», իսկ չորրորդը բացականչեց՝ «Ինչպի-

սի՛ խաչտառակություն», որին ձայնակցեցին նաև մյուս անբիծ կույսերը և դրանով վերջ տվեցին իրենց հեղինակավոր կարծիքներին:

Ուշ չդարձնելով այս բոլորին,— քանի որ նրա սրտի վրա ավելի ծանր բեռ էր ճնշում,— Նենսին ամբողջ մարմնով դողալով հետևեց սպասավորին, առաջնորդվելով դեպի մի փոքրիկ նախասենյակ, որը լուսավորված էր առաստաղից կախված լամպով: Այստեղ սպասավորը նրան թողեց մենակ և հեռացավ:

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Մի տարօրինակ տեսակցություն, որ հանդիսանում է նախորդ գլխի շարունակությունը

Չնայած աղչիկը իր ամբողջ կյանքը անց էր կացրել փողոցներում և լոնդոնի ամենապիղծ պոռնկանոցներում ու որջերում, այնուամենայնիվ, կանացի բնազդից ինչ-որ բան դուռնա մնացել էր նրա մեջ, և երբ ականջին հասավ թեթև ոտնաձայն, նա մտածեց այն մասին, թե ինչպիսի հսկայական հակադրության էր վկա լինելու այդ փոքրիկ սենյակը մի ընտանիք հետո: Իր իսկ խոր ամոթանքից ճնշված՝ նա կծկվեց, ասես չկարողանալով տանել ներկայությունը այն անհատի, որի հետ ցանկացել էր տեսակցել:

Բայց այս ազնիվ զգացումների դեմ պայքար էր մղում հպարտությունը, այն մոլութունը, որ առկա է թե՛ ամենաընկած ու խաղախ արարածների և թե՛ ինքնավստահ ու բարձր դասակարգի մարդկանց մոտ: Գողերի ու ոճրագործների ողորմելի մեղսակիցը, կեղտոտ հաճախավայրերից արտաքսված թշվառականը, ամենագարշելի հանցագործների ու բանտարկյալների գործակիցը, որը ապրում էր կախաղանի ստվերի տակ, նույնիսկ այդ այլասերված արարածը այնքան հպարտ էր, որ իրեն թույլ չէր տալիս ցուցաբերել կանացի քնքուշ զգացումի զեթ մի նշույլ, որը նա տկարություն էր համարում, բայց որը նրան մարդկության հետ կամրջող միակ զգացումն էր, այն մարդկության, որի հետքերը ջնջվել էին նրա դաժան կյանքից ամբողջ, այնքան վաղ հասակում:

Նա գլուխը կիսով չափ բարձրացնելով նկատեց, որ իր սուղև

կանգնած էր նուրբ ու գեղեցիկ մի աղջիկ, հետո աչքերը նորից խոնարհելով գետին՝ կեղծ անտարբերությամբ ասաց.

— Բավական դժվարին հարց էր ձեզ հետ տեսակցելու թույլտվություն ձեռք բերելը, լե՛ղի: Եթե ինձ հասցված անարգանքներից վերավորվելով թողնեի ու գնայի, ինչպես շատերը արած կլինեին իմ փոխարեն, դուք մի օր կափսոսայիք այդ բանի համար, և ձեր ափսոսանքը շատ իրավացի կլիներ:

— Շատ եմ ցավում, եթե որևէ մեկը կոպտել է ձեզ,— պատասխանեց Ռոզը:— Մի՛ մտածեք այդ մասին: Ասացե՛ք, ինչո՞ւ էիք ցանկանում ինձ տեսնել: Ձեր որոնած անձնավորությունը ես եմ:

Քնքշությամբ արտասանված այս բառերը, ախորժալուր ձայնը, մեղմ վարվեցողությունը, գոռոզությունն ու տհաճությունն արտահայտող որևէ երևույթի չգոյությունը հանկարծակիի բերեցին աղջկան, և նա փղձկաց:

— Օ՛հ, լե՛ղի, լե՛ղի,— ասաց նա սաստիկ հուզմունքի մեջ ձեռքերը տրորելով:— Եթե ձեզ նմանները ավելի մեծ թվով լինեին, ինձ նմանների թիվը ավելի պակաս կլիներ, այո՛, պակաս կլիներ:

— Նստե՛ք,— ասաց Ռոզը մեղմությամբ,— եթե կարիքի մեջ եք և կամ որևէ վշտով տառապում եք, ես սիրով կօգնեմ ձեզ, եթե դա իմ հնարավորության սահմաններում է: Իսկապե՛ս, իսկապե՛ս կօգնեմ ձեզ: Նստե՛ք:

— Թողեք կանգնած մնամ, լե՛ղի,— ասաց աղջիկը տակավին արտասվելով,— և ինձ հետ այդքան քնքշությամբ մի՛ խոսեք, քանի դեռ չգիտեք, թե ես ով եմ: Ժամանակը անցնում է: Այդ, այդ դուռը փակ է:

— Այո՛,— ասաց Ռոզը, մի քանի քայլ ետ գնալով, կարծես դռանը ավելի մոտիկ լինելու նպատակով, որ հարկ լինելու դեպքում օգնություն կանչի:— Ինչո՞ւ եք հարցնում:

— Որովհետև,— ասաց աղջիկը,— ես այժմ եկել եմ իմ և ուրիշների կյանքը ղեկու ձեր ձեռքերի մեջ: Ես այն աղջիկն եմ, որ Օլիվերին առևանգելով՝ նորից քարշ տվեց Ժերոմի Ֆեգինի մոտ այն երեկո, երբ տղան, ինչ-որ հանձնարարություն կատարելու համար, դուրս էր եկել Պենտոնվիլի բնակարանից:

— Դո՛ւ,— բացականչեց Ռոզ Մեյլին:

— Այո, ե՛ս, լեղի,— պատասխանեց աղջիկը:— Ես եմ այն անբարոյական արարածը, որի մասին լսել եք. ես եմ այն թշվառականը, որ ապրում է գողերի ոճմակի մեջ: Որքան հիշում եմ, կյանքումս

երբեք չեմ ունեցել ավելի լավ օթեան, քան Լոնդոնի փողոցները, և, օ՛հ, աստված իմ, չեմ լսել ավելի մաքուր խոսքեր, քան այն խոսքերը, որ լիտի մարդիկն են արտասանել: Մի՛ աշխատեք թաքցընել ինձնից ձեր խորշանքը, լե՛դի: Ձեր ենթադրածից շատ ավելի փոքր եմ տարիքով, բայց լավ սովոր եմ այդ հայացքին: Խճողված մայթերով անցնելիս նույնիսկ ամենաաղքատ կանայք զզվանքով խույս են տալիս ինձնից:

— Ի՛նչ սոսկալի քաներ եմ լսում,— ասաց Ռոզը, իր տարօրինակ զրուցակցից ակամա ընկրկելով:

— Մերադիր փառք տվեք աստծուն, սիրելի լեդի,— հեկեկաց աղջիկը,— որ մանկության ժամանակ ունեցել եք ձեզ խնամող և ձեր մասին հոգացող բարեկամներ, որ կյանքի դառնությունները երբեք չեք ճաշակել, որ ցուրտն ու քաղցը ձեզ երբեք չեն տանջել և որ ինձ նման հենց օրորոցից հարկադրված չեք եղել ապրելու հարբեցողությանց և խայտառակությունների մեջ, և... և... անձնատուր չեք եղել այդ բոլորից է՛լ ավելի սարսափելի այլ երևույթների: Օրորոցից եմ ասում, որովհետև նրբանցքներն ու ջրհորդաններն են եղել ինձ պատրասարան, և մի օր այդտեղ էլ կմեռնեմ անպայման:

— Ես խղճում եմ ձեզ,— ասաց Ռոզը դողդոջուն ձայնով:— Սիրտս ճմլվում է ձեր խոսքերից:

— Որքա՛ն բարի եք, լե՛դի, աստված օրհնի ձեզ,— շարունակեց աղջիկը:— Եթե իմանայիք, թե շատ անգամներ ինչպիսի արարքների մեջ եմ գտնվում, ապա դուք իսկապես կխղճայիք ինձ: Բայց ես գաղտնաբար եմ եկել ձեզ մոտ, լե՛դի, և եթե մեր մարդիկ իմանան, որ ձեզ հաղորդել եմ այն, ինչ դուք շուտով լսելու եք, նրանք անպայման կսպանեն ինձ: Դուք ճանաչո՞ւմ եք Մոնքս անունով մի մարդու:

— Ո՛չ,— պատասխանեց Ռոզը:

— Նա ձեզ ճանաչում է,— ասաց աղջիկը,— և գիտե, որ դուք այստեղ եք, որովհետև ես այդ իմացա ինչ-որ մեկի հետ ձեր մասին խոսելիս և այսպիսով հնարավորություն ունեցա գտնելու ձեզ:

— Այդ անունը երբեք չեմ լսել,— ասաց Ռոզը:

— Ուրեմն, մեզ մոտ նա կեղծ անուն է օգտագործում,— չրաբերեց աղջիկը,— այդպես էլ ենթադրում էի: Միառժամանակ առաջ, երբ ձեր տունը կողոպտելու համար Օլիվերին լուսամուտից ներս էին մտցրել, կասկածելով այս մարդու վրա, ես գաղտագողի ականջ

դրեցի մի խոսակցութեան, որ տեղի ունեցավ նրա և ծեր Ֆեգինի միջև մի մթին սենյակում: Իմ լսածներից ես տեղեկացա, որ Մոնթսը, այն մարդը, որի մասին հարցրեցի ձեզ...

— Այո,— ասաց Ռոզը,— հասկանում եմ:

— Որ Մոնթսը,— շարունակեց աղջիկը,— նրան պատահաբար տեսել էր մեր տղաներից երկուսի հետ հենց այն միևնույն օրը, երբ մենք նրա հետքը կորցրինք, և իսկույն ճանաչել էր նրան որպես իր հետապնդած երեխային, թեպետ ես այն ժամանակ չկարողացա ըմբռնել, թե այդ ինչ նպատակով էր արվում: Ֆեգինի և այս մարդու միջև համաձայնություն կայացավ, որ եթե Հրեային հաջողվեր Օլիվերին նորից իր ճանկը գցել, նա կստանար որոշ գումար. բայց նա ավելին կստանար, եթե նրան հաջողվեր տղային գող դարձնել, իսկ այդ բանը Մոնթսը ցանկանում էր ինչ-որ անձնական նպատակների համար:

— Ի՞նչ նպատակների,— հարցրեց Ռոզը:

— Նա պատի վրա նկատեց իմ ստվերը, երբ ես ականջ էի դնում իմանալու խոսակցութեան վերջին մասը,— ասաց աղջիկը,— և ուղղակի հրաշքի հավասար բան էր, թե ինչպես կարողացա իմ ինքնությունը ճարպկորեն թաքցնել: Այդ գիշերից հետո ես նրան բոլորովին չտեսա, մինչև երեկ գիշեր:

— Իսկ ի՞նչ պատահեց երեկ գիշեր:

— Հիմա կպատմեմ, լե՛զի: Երեկ գիշեր նա նորից եկավ: Նրանք նորից վերև բարձրացան, և ես, հագուստիս մեջ այնպես փաթաթվելով, որ ստվերս ինձ չմատնի, նորից դուռն անաչ ականջ դրի նրանց խոսակցութեանը: Մոնթսի արտասանած առաջին բառերը հետևյալներն էին. «Այդպես ուրեմն, տղայի ինքնությունը հաստատող բոլոր ապացույցները այժմ գետի հատակումն են գտնվում, իսկ այդ իրերը նրա մոտից գողացող պառավ վճուկը այժմ փտում է իր դագաղում»: Նրանք ծիծաղեցին և խոսեցին գործի այդքան բարեհաջող ավարտման մասին. հետո Մոնթսը, նորից անդրադառնալով տղային և չափազանց կատաղելով, ասաց, որ թեպետ այդ սատանի ճուտի փողերը այլևս հաստատապես իրենք կլինեին, այնուամենայնիվ, իր համար շատ ավելի նմխընտրելի էր, եթե ուրիշ միջոցով տիրացած լիներ դրանց: Որովհետև որքան հիանալի հեգեանք կլինեք, եթե հոր պարծանքը հանգիստացող կտակի պաշտաններին հակառակ, տղան բարձր տրվեր ֆաղաքում գտնվող բոլոր բանտերը, և ապա ինչ-որ ծանր քրեական հանցանքի համար, որ Ֆեգինը կարող էր հեշտությամբ

դասավորել, կախաղանի բաժին դարձնել նրան, նախապես մի լավ յաջագործելուց հետո:

— Ինչե՞ր եմ լսում,— ասաց Ռոզը:

— Ճշմարտությունը, լե՛զի, շնայած իմ շուրթերից է հնչում այն,— պատասխանեց աղջիկը,— ապա, այնպիսի հայհոյանքներով, որ իմ ականջները սովոր են, բայց ձեզ անշուշտ խորթ կթման, նա ասաց, որ եթե կարողանա իր ատելությանը հագուրդ տալով վերջ տալ տղայի կյանքին՝ առանց իր կյանքը վտանգելու, նա այդ բանը կանի, բայց քանի որ դա հնարավոր չէ, նա իր ամբողջ կյանքի տեղդության ընթացքում հետևելու է նրան, և եթե գտնի, որ նա փորձում է իր ծագումը կամ անցյալը շարաշահել, ապա ինքը դեռ կարող է լինասել նրան: «Վերջապես, Ֆե՛զին,— ասաց նա,— հրեա լինելով հանդերձ դու երբեք չկարողացար այնպիսի ծուղակներ լարել Օլիվերի՝ իմ փոքրիկ եղբոր համար, ինչպիսին ես եմ մտածել»:

— Իր եղբո՞ր,— բացականչեց Ռոզը:

— Այդ նրա բառերն են,— ասաց Նենսին անհանգիստ շուրջը նայելով, ինչպես արել էր սենյակ մտած առաջին իսկ պահից, որովհետև Սայքսի կերպարանքը շարունակ հալածում էր նրան:— Դեռ ավելին: Երբ նա խոսեց ձեր և մյուս լեզրի մասին և ասաց, որ կարծես աստծու կամ սատանայի իր հանդեպ ունեցած հակառակության հետևանքով էր, որ Օլիվերը ընկել էր ձեր ձեռքը, նա ծիծաղեց և ասաց, որ դրանից էլ գոհ է, քանի որ դուք սիրահոժար կտրամադրեիք հազարավոր և հարյուր-հազարավոր ֆունտեր, եթե ունենայիր այդքան հսկայական գումար, իմանալու համար, թե ո՞վ է ձեզ մոտ գտնվող այն լակոտը:

— Մի՞թե այդ խոսքերը լրջությամբ են ասվել,— հարցրեց Ռոզը՝ սաստիկ գունատվելով:

— Նա խոսում էր խիստ զայրացած և միանգամայն լուրջ,— գլուխը թափահարելով պատասխանեց աղջիկը:— Երբ ատելության կրակը բռնկում է նրա մեջ, նա շատ է լրջանում: Շատերին գիտեմ, որոնք այդպիսի պարագաներին շատ ավելի ծայրահեղությունների են դիմում, բայց ես նախընտրում եմ նրանց ունկնդրել տասնյակ անգամներ, քան այդ Մոնթս կոչեցյալին մեկ անգամ: Արդեն ուշ է, և ես պետք է այնպես հասնեմ տուն, որ կասկած չհարուցեմ, թե ինչպիսի գործով եմ ղբաղված եղել: Ես իսկույն պետք է վերադառնամ:

— Բայց ես ի՞նչ կարող եմ անել,— ասաց Ռոզը:— Զեր հաղորդած այս տեղեկությունը ինչպե՞ս կարող եմ օգտագործել առանց

ձեզ: Վերադառնա՛լ: Իսկ ինչո՞ւ եք ուզում վերադառնալ այն մարդկանց մոտ, որոնց այդպիսի սարսափելի գուլներով եք նկարագրում: Եթե այս տեղեկությունը կրկնեք ինչ-որ ջննթմենի մոտ, որին ես կարող եմ անմիջապես կանչել հարևան սենյակից, դեռ կես ժամ շանցած դուք տեղափոխված կլինեք մի ապահով տեղ:

— Ես ցանկանում եմ վերադառնալ,— ասաց սղջիկը:— Ես անպայման պետք է վերադառնամ, որովհետեւ... մի՞թե կարող եմ ձեզ պես անմեղ մի լեզբի նման բաներ ասել, որովհետեւ այն մարդկանց մեջ, որոնց մասին ձեզ պատմեցի, կա մեկը — բոլորից կատաղին — որին ես չեմ կարող լքել, նույնիսկ փրկվելու համար այն կյանքից, որ այժմ վարում եմ:

— Ձեր առաջվա միջամտությունը այդ սիրելի տղայի օգտին,— ասաց Ռոզը,— ձեր իմացածները ինձ հայտնելու համար այդքան մեծ վտանգի ենթարկվելով, ձեր այստեղ գալը, ձեր վերաբերմունքը, որ ձեր ասածների ճշմարիտ լինելու մասին վստահություն է ներշնչում, ձեր բացահայտ գղջումը և ամոթանքի գիտակցությունը ինձ մտածել են տալիս, որ դեռևս կարելի է փրկել ձեզ: Օ՛հ,— թախանձեց Երիտրը, ձեռքերը միացնելով իրար, մինչդեռ արցունքները նրա այտերից ցած էին հոսում,— ձեր սիրտը մի խստացրեք ձեր սեռակիցներից մեկի աղերսանքների հանդեպ, մեկի, որ առաջինն է, շատ հավանական է առաջինը, որ խղճում է ձեզ և ձեզ դիմում է անկեղծ կարեկցանքով: Խնդրում եմ, լսեցե՛ք ինձ՝ և թույլ տվեք, որ ձեզ փրկեմ այդ քառսից, բանի դեռ ուշ չէ:

— Օ՛, լե՛զի,— հեկեկաց աղջիկը իր զրուցակցի առջև ծունկի գալով,— թանկագին, քաղցրի՛կ, հրեշտակային՝ լեզի, իսկապես որ այդպիսի ամոթիչ խոսքերով իմ սիրտը ջերմացնող առաջին էական եք դուք, և եթե տարիներ առաջ լսած լինեի դրանք, գուցե այս մեղսալից ու դժբախտ կյանքից հեռացած կլինեի: Բայց արդեն ո՛ւշ է, արդեն ո՛ւշ է:

— Զղջման և մեղքերի քափության համար երբեք ուշ չէ,— ասաց Ռոզը:

— Ո՛ւշ է, օ՛հ, ո՛ւշ է,— հոգեկան տագնապից գալարվելով ասաց աղջիկը:— Ես այժմ չեմ կարող թողնել նրան, ես չեմ կարող նրա մահվան պատճառը դառնալ:

— Իսկ ինչո՞ւ դուք պետք է նրա մահվան պատճառը դառնաք,— հարցրեց Ռոզը:

— Ոչինչ չէր կարող փրկել նրան,— հեկեկաց աղջիկը։— Եթե այն ամենը, ինչ որ ձեզ եմ ասել, ուրիշներին ասեի, և այդ ոհմակը ձերբակալվեր, նրան անպայման մահապատժի կենթարկեին։ Նա բոլորից խիզախն է և ամբողջ ժամանակ այնքա՛ն անգութ է եղել։

— Մի՞թե հնարավոր է,— գռչեց Ռոզը,— որ այդպիսի մարդու համար դուք հրաժարվեք ապագայի բոլոր հույսերից և անմիջական ստույգ փրկությունից։ Այդ հիմարությունն է։

— Չգիտեմ, թե ինչ է,— պատասխանեց աղջիկը,— միայն գիտեմ, որ այդպես է, և այդ միայն ինձ հետ չէ, որ կատարվում է, այլև հարյուրավորների հետ, որոնք նույնքան ողորմելի ու ընկած վարքի տեր են, ինչպես ես։ Ես պետք է վերադառնամ։ Արդյոք այդ աստծո ցասումն է, որ թափվում է գլխիս իմ գործած մեղքերի համար, ես այդ չգիտեմ, այնուամենայնիվ, հակառակ այն բոլոր տանջանքներին, որ նա ենթարկում է ինձ, և հակառակ այն բոլոր բրտություններին, որ նա գործադրում է վրաս, ինչ-որ բան ինձ ձգում է դեպի նա, և երևի այնպես կլինի, մինչև անգամ եթե իմանամ, որ նրա ձեռքով մեռնելու եմ վերջապես։

— Ես ի՞նչ պետք է անեմ,— ասաց Ռոզը։— Ես չպետք է թույլ տամ ձեզ, որ այսպես թողնեք ու գնաք։

— Դուք չպետք է ինձ բռնությամբ այստեղ պահեք, լե՛զի, և գիտեմ, որ այդպիսի բան չեք անի,— ասաց աղջիկը վեր կենալով։— Դուք արգելք չեք հանդիսանա իմ գնալուն, որովհետև ես ապավինեցի ձեր բարությանը և ձեզնից որևէ խոստում չպահանջեցի, թեպետ կարող էի պահանջած լինել։

— Այդ դեպքում ձեր տված տեղեկությունը ի՞նչ արժեք ունի,— ասաց Ռոզը։— Այս առեղծվածային գաղտնիքը պետք է հետազոտել, այլապես ձեր պատմածը ի՞նչ օգուտ կբերի Օլիվերին, որին դուք այդքան բուռն կերպով ցանկանում եք օգտակար դառնալ։

— Գաղտնիքը խստորեն պահելով հանդերձ, դուք պետք է ձեզ մտտիկ որևէ ջենթլմենի հետ խոսեք այս մասին, և նրա հետ խորհրդակցելով՝ ձեռնարկեք գործի,— ասաց աղջիկը։

— Բայց ես ձեզ որտե՞ղ կարող եմ գտնել անհրաժեշտության դեպքում,— հարցրեց Ռոզը։— Ես ամենևին չեմ ուզում իմանալ, թե որտեղ են ապրում այդ սոսկալի մարդիկ, բայց դուք ո՞ր կարող եք լինել որևէ որոշյալ օր կամ որոշյալ ժամ՝ այս պահից սկսյալ։

— Կխոստանա՞ք, որ իմ գաղտնիքը խստորեն կպահեք և կգաք առանձին կամ միայն այն մեկի հետ, որը տեղյակ է այս ամենին, և

որևէ մեկը ինձ չի դարանելու և կամ բնակատեղին իմանալու համար ինձ չի հետապնդելու,— հարցրեց աղջիկը:

— Ազնվությամբ խոստանում եմ ձեզ,— պատասխանեց Ռոզը:

— Ամեն կիրակի, գիշերվա ժամը տասնմեկից մինչև տասներկուսը,— ասաց աղջիկը առանց վարանելու,— ես շրջելիս կլինեմ Լոնդոնի կամրջի վրա, եթե ողջ լինեմ:

— Մի ընդհատեց Ռոզը, երբ աղջիկը շտապով ուղղվեց դեպի դուռը:— Պետք է մտածել ձեր վիճակի և այդ կյանքից ազատվելու ձեր հնարավորություն մասին: Դուք գրավեցիք իմ հոգին ոչ միայն նրա համար, որ կամովին հաղորդեցիք ինձ այս գաղտնիքը, այլև նրա համար, որ անհուսալիորեն կորած մի կին եք: Մի՞թե կվերադառնաք այն ավազակների ոհմակի և այն մարդու մոտ, երբ մի բառը կարող է փրկել ձեզ: Ի՞նչն է հրապուրում և ձգում ձեզ ետ դառնալու և փարվելու անօրեննությանն ու թշվառությանը: Օ՛, մի՞թե ձեր սրտում չկա ոչ մի լար, որ կարողանամ թրթռացնել: Մի՞թե չի մնացել ոչ մի նվիրական զգացում, որին կարողանամ կոչ անել այս սարսափելի անմտության դեմ պայքարելու համար:

— Երբ ձեզ նման մանկահասակ, բարեսիրտ ու գեղեցիկ լեզուները,— պատասխանեց աղջիկը անհողդողդ կերպով,— իրենց սիրտը հանձնում են որևէ մեկին, ապա սերը կարող է ծայրահեղությունների առաջնորդել նույնիսկ ձեր նմաններին, որ ունեք ընտանիք, բարեկամներ, ուրիշ հիացողներ և, վերջապես, ձեր հոգու դատարկությունը լցնել ամեն ինչով: Իսկ երբ ինձ նմանները, որոնց համար դազադի խուփից բացի որևէ կայուն երգիկ գոյություն չունի, և որոնք հիվանդության կամ մահվան պահին ոչ մի հարազատ չունեն, բացի հիվանդապահ քրոջից, ուրեմն եթե այսպիսի կանայք իրենց ապականած սիրտը հանձնում են որևէ տղամարդու և թույլ են տալիս, որ նա գրավի այն տեղը, որ թափուր է մնացել ամբողջ նրանց ողորմելի կյանքի ընթացքում, ո՞վ կարող է հուսալ, թե կփրկի մեզ: Խղճացե՛ք մեզ, լեզի, խղճացե՛ք նրա համար, որ մեզ մնացել է միայն մի կանացի զգացմունք, և որ մի դաժան դատավճռի հետևանքով դա մեզ կհասցնի ոչ թե հանգստի, ու բարձրության, այլ տառապանքի ու բռնություն:

— Անշուշտ չեք մերժի մի քիչ դրամ ընդունել ինձնից,— ասաց Ռոզը կարճ դադարից հետո:— Այդ ձեզ հնարավորություն կտա պարկեշտորեն ապրելու, գոնե մինչև մենք նորից կհանդիպենք:

— Ոչ իսկ մի պեննի,— պատասխանեց աղջիկը, ձեռքը ժխտական թափահարելով:

— Ձեր սրտի դռները ամուր մի փակեք ձեզ օգնելու իմ բոլոր ջանքերի դեմ,— աղջկան մոտենալով ասաց Ռոզը:— Ամբողջ հոգով ուզում եմ օգնել ձեզ, հավատացե՛ք ինձ:

— Լավագույնը, որ կարող եք անել ինձ համար, լե՛ղի,— պատասխանեց աղջիկը՝ ձեռքերը տրորելով,— այդ այն է, որ ինձնից իսկույն խլեք իմ կյանքը, որովհետև իմ ողորմելի վիճակի համար ես դեռ երբեք այնքան խոր վիշտ չեմ զգացել, որքան այս գիշեր, և արժեք մեռնել այս մաքուր մթնոլորտում, հեռու այն դժոխքից, որի մեջ ապրել եմ: Աստված օրհնի ձեզ, քնքո՛ւշ լեղի, և թող ձեր գլխին շաղ տա նույնքան օրհնություն, որքան ես իմ գլխին ամոթանք եմ շաղ տվել:

Այսպես խոսելով ու բարձրաձայն հեկեկալով, դժբախտ աղջիկը հեռացավ, իսկ Ռոզ Մեյլին այս տարօրինակ տեսակցությունից շփոթված, տեսակցություն, որ ավելի շուտ նմանվում էր արագահաս երազի, քան իրական պատահարի, ընկավ մի բազկավթոռի մեջ և աշխատեց իր ցրված մտքերը կենտրոնացնել:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Պարունակում է նորանոր հայտնություններ և ցույց է տալիս, որ անակնկալները, դժբախտությունների նման, մեռակ չեն գալիս

Ռոզի դրուժյունը արդարև խիստ ծանր էր ու դժվարին: Չնայած նա վառվում էր Օլիվերի առեղծվածային պատմության խորքը թափանցելու անհաղթահարելի ցանկությամբ, միևնույն ժամանակ սրբապղծություն էր համարում դավաճանել այն դժբախտ կնոջը, որի հետ նա հենց նոր խոսեց, և որը իրեն հավատ ընծայեց որպես մի դեռատի ու անբիժ աղջկա: Նրա խոսքերն ու վարվելակերպը հուզել էին Ռոզ Մեյլիի սիրտը և միախառնված այն սիրո հետ, որ նա տածում էր փոքրիկ տղայի նկատմամբ, առկա էր նաև նույնքան ջերմ ու անկեղծ մի ըզձանք՝ այդ թշվառ կնոջը փրկելու և նրան առաջնորդելու դեպի ապաշխարանք և հույս:

Նրանք մտադիր էին լոնդոնում մնալ միայն երեք օր, ապա մի քանի շաբաթով գնալ ինչ-որ հեռավոր ծովեզրյա ամառանոց: Այժմ իրենց լոնդոն ժամանելու առաջին օրվա կեսգիշերն էր: Գործողության ինչպիսի՞ր ընթացք կարող էր որդեգրել նա, որ հնարավոր լիներ իրագործել քառասունութ ժամվա ընթացքում: Նվ կամ ինչպե՞ս կարող էր ճամփորդությունը հետաձգել առանց կասկածի տեղի տալու:

Միստր Լոգգերնը նրանց հետ էր և հաջորդ երկու օրերը լինելու էր նրանց մոտ, բայց այս հիանալի ջենթլմենի անզուսպ բնավորությունը շատ լավ ծանոթ էր Ռոզին, ուստի նա հստակորեն նախատեսեց, որ բժիշկը իր բարկության առաջին իսկ պոռթկումի մեջ ինչպիսի գայրույթով էր լցվելու այն անձի դեմ, որը Օլիվերի առևանգման գործիքն էր հանդիսացել: Ծիշտ նույն պատճառով հարկավոր էր շափազանց շրջահայաց և զգույշ լինել գործը միսիս Մեյլիին հայտնելու վերաբերմամբ, քանի որ նրա առաջին իսկ մղումը պիտի լիներ անպայման խորհրդակցել արժանավոր բժշկի հետ: Իսկ ինչ վերաբերում էր պաշտոնական խորհրդատուին դիմելու հարցին, անգամ, եթե Ռոզը իմանար, թե ինչպես պետք է անել այդ, ապա դրա մասին մտածելը անմտություն կլիներ՝ դարձյալ նույն պատճառներով: Մի պահ Ռոզի գլխում միտք ծագեց՝ դիմել Հարրիի օգնությանը, բայց երբ վերհիշեց իրենց վերջին բաժանումը, այնպես թվաց, որ իր կողմից փոքրագություն կլիներ նրան ետ կանչել, երբ,— նրա աչքերը արցունքով լցվեցին այդ խորհրդածությունից,— երբ գուցե նա արդեն մոռացել է իրեն և հեռու մնալով ավելի երջանիկ է:

Այսպիսի զանազան խորհրդածություններով փոթորկված, Ռոզը չէր իմանում ինչ անել: Նա մերթ մի բան էր որոշում, մերթ հանգում էր մի այլ եզրակացության, ապա թե՛ մեկից և թե՛ մյուսից հրաժարվելով՝ ծրագրում էր մի բոլորովին տարբեր բան, այնուհետև դարձյալ ընկրկում էր այդ բոլորից: Այսպես նա անցկացրեց անքուն ու տագնապալի մի գիշեր: Հաջորդ օրը նա նորից ինքն իր հետ խորհրդածելով, հուսահատությունից դրդված, հանգեց Հարրիի հետ խորհրդակցելու հանդուգն եզրակացությանը:

«Եթե նրա համար տանջալի կլինի այստեղ գալ,— մտածեց նա,— ապա որքան ավելի տպնջալի կլինի ինձ համար: Բայց գուցե նա այստեղ չի գա. գուցե կգրի, կամ գուցե կգա ու կամովին կհրաժարվի ինձ հետ տեսակցելուց. գնալիս նա այդպես արեց: Չէի կարող պատկերացնել, թե նա կարող էր այդպես վարվել, բայց մեր երկուսի համար էլ լավ եղավ»: Նվ այստեղ ցած դրեց գրիչը ու դեմքը շուռ

տվեց, ասես շցանկանալով արցունքները ցույց տալ անգամ թղթին, որը իր պատգամախոսն էր լինելու:

Նույն գրիչը հիսուն անգամ վերցրել ու դրել և նամակի առաջին տողի մասին բազմաթիվ անգամներ մտածել ու վերամտածել էր դեռ առաջին բառը չգրած, երբ Օլիվերը, որը քաղաքում ման էր գալիս, միստր Զայլսին ունենալով որպես թիկնապահ, այնպես շնչակտուր ու հուզված սենյակ խոտեց, որ թվաց, թե այդ նախագուշակում էր նոր տազնապի մասին:

— Ինչո՞ւ ես այդպես հուզված,— հարցրեց Ռոզը, նրան ընդառաջ գնալով:

— Չգիտեմ ինչ ասեմ, ինձ թվում է, թե հիմա խեղդամահ կլինեմ,— պատասխանեց տղան:— Օ՛հ, աստված, մտածել, որ վերջապես ես նրան կտեսնեմ, և դուք կկարողանաք համոզվել, թե ես ձեզ բացարձակ ճշմարտությունն եմ ասել:

— Ես միշտ էլ հավատացել եմ, որ դու միայն ճշմարտությունն ես ասել,— նկատեց Ռոզը, հանգստացնելով նրան:— Բայց ի՞նչ է պատահել, ո՞ւմ մասին է քո խոսքը:

— Ես տեսել եմ այն ջենթլմենին,— պատասխանեց Օլիվերը, հագիվ կարողանալով որոշակի խոսել,— այն ջենթլմենին, որ իմ նկատմամբ այնքան բարի էր, միստր Բրաունլոյին, որի մասին մենք այդքան հաճախ խոսել ենք միասին:

— Որտե՞ղ,— հարցրեց Ռոզը:

— Կառքից դուրս գալու ժամանակ,— պատասխանեց Օլիվերը՝ ուրախության արցունքներ թափելով.— Նա ինչ-որ տուն մտավ. ես չխոսեցի նրա հետ. ես չէի կարող խոսել նրա հետ, որովհետև ինձ չտեսավ, և ես այնպես զոդում էի, որ չկարողացա նրա մոտ գնալ: Բայց Զայլսը իմ փոխարեն հարցրեց, թե արդյո՞ք այդ ջենթլմենը այդ շենքում էր ապրում, ասացին, թե այո: Տեսե՛ք,— ասաց Օլիվերը մի թղթի կտոր ցույց տալով.— այստե՞ղ, ահա այստեղ է նա ապրում, և ես հենց հիմա այնտեղ կգնամ: Օ՛հ, տե՛ր աստված, տե՛ր աստված, ի՞նչ եմ անելու, երբ տեսնեմ նրան և դարձյալ լսեմ նրա ձայնը:

Չնայած Օլիվերի ուրախության բազմաթիվ անհարիր բացականչությունները բավականին խանգարեցին Ռոզին, այնուամենայնիվ նա կարդաց հասցեն և տեսավ, որ այդ տունը գտնվում է Գրեյվս փողոցում, Ստրենդի վրա: Նա իսկույն որոշեց օգուտ քաղել այս հայտնությունից:

— Շո՛ւտ,— ասաց նա,— կարգադրի՛ր, որ կառատնից մի կառք դուրս բերեն, և պատրաստ եղիր ինձ հետ գնալու: Քեզ իսկույն, առանց, ընդհանուր անգամ կորցնելու, տանելու եմ այնտեղ: Իմ մորաքրոջը կասեմ, որ մենք մի ժամով դուրս ենք գալիս: Միասին կգնանք:

Օլիվերին շտապեցնելու հարկ չկար: Հինգ ընդհանուր շանցած Ռոզը և նա արդեն ճանապարհ ընկան դեպի Գրեյվին փողոցը: Երբ հասան այնտեղ, Ռոզը ծերունի ջենթլմենին նախապատրաստելու պատրվակով Օլիվերին թողեց կառքի մեջ և սպասավորի հետ այցաքարտը ուղարկելով՝ ցանկություն հայտնեց միստր Բրաունլոյի հետ տեսակցելու ինչ-որ շատ անհետաձգելի գործով: Սպասավորը շուտով վերադարձավ և խնդրեց, որ լեզին բարեհաճի բարձրանալ վերև: Միսս Մեյլին, հետևելով նրան, ներկայացվեց կանաչավուն պիջակով, բավականին հասակավոր մի ջենթլմենի, որը բարեսիրտ մարդու տեսք ուներ: Նրանից ոչ շատ հեռու նստած էր դեղին կտավե տաբատով և սոնապաններով մի ուրիշ ծերունի ջենթլմեն, որը այնքան էլ բարեսիրտ մարդու տեսք չուներ: Նա նստած էր ձեռքերը հաստ զավազանի գլխին սեղմած և կղակը հենած ձեռքերին:

— Օ՛հ, աստված իմ,— ասաց կանաչավուն պիջակով ջենթլմենը, խիստ քաղաքավարությամբ անմիջապես վեր վննալով:— Խընդրում եմ, ներեցե՛ք ինձ, դեռատի լեզի, ես կարծում էի, թե դա ինչ-որ ձանձրալի մեկն էր, որը, խնդրում եմ, ներեցե՛ք: Նստեցե՛ք, խնդրում եմ:

— Եթե չեմ սխալվում, դուք միստր Բրաունլոն եք, սը՛ր,— ասաց Ռոզը, խոսքն ուղղելով այդ ջենթլմենին:

— Այո, այդ ես եմ,— ասաց ծերունի ջենթլմենը,— իսկ սա իմ բարեկամ միստր Գրեյվիլն է: Գրեյվիլ, մեզ մի քանի ընդհանուր ջենթլմենի:

— Կարծում եմ,— ընդհատեց միսս Մեյլին,— մեր տեսակցության այս շրջանին, դեռևս կարիք չկա ջենթլմենին սենյակից հեռանալու տաղտուկը պատճառելու: Համաձայն իմ ստացած տեղեկությունների, նա ծանոթ է այն գործին, որի մասին ցանկանում եմ խոսել ձեզ հետ:

Միստր Բրաունլոն՝ գլուխը թեթև հակեց առաջ: Միստր Գրեյվիլը, որ ներկայացվելիս աթոռից վեր էր կացել և մարմինը ուղիղ պահած՝ գլուխ էր տվել լեզիին, այժմ մի անգամ էլ կրկնեց այդ գործը ծոցությունը և իրեն նորից գցեց աթոռին:

— Այն տեղեկութիւնը, որ հաղորդելու եմ, կասկած չունեմ, թե մեծ զարմանք է պատճառելու ձեզ,— ասաց Ռոզը՝ իրավացիորեն շփոթված,— բայց ժամանակին դուք շատ աղնիվ ու մարդասեր վերաբերմունք եք ցույց տվել ինձ համար չափազանց սիրելի մի փոքրիկ բարեկամի, որի մասին նորից լսելը, անտարակույս, մեծապես կուրախացնի ձեզ:

— Այ թե ի՞նչ,— ասաց միստր Բրաունը:

— Խոսքը այն տղայի մասին է, որին դուք ճանաչել եք Օլիվեր Թվիստ անունով,— պատասխանեց Ռոզը:

Ռոզը հազիվ էր արտասանել այս բառերը, երբ միստր Գրիմվիլը, որը ձևացրել էր, թե ինքը չափազանց կլանված է մի ինչ-որ խոշոր գրքի ընթերցումով, մեծ դրդողով հատակին գցեց և, ընկրկելով աթոռին, զարմանքից քարացած, սենեուն ու երկար նայեց մի անորոշ կետի. ապա, ասես անհարմար զգալով, որ իր զգացումները այդքան անզուսպ կերպով է արտահայտել, մի ջղածիգ ցնցումով նախկին դիրքը ընդունեց և ուղիղ իր առաջ նայելով՝ մի խոր, երկարածիգ սուլոց արձակեց, որը թվաց, թե ոչ թե ցրվեց դատարկ օդում, այլ մարեց նրա ստամոքսի ամենաներքին գաղտնարաններում:

Միստր Բրաունը նույնպես շատ զարմացավ, բայց նրա զարմանքը այդպիսի այլանդակ ձևով չարտահայտվեց: Նա աթոռը ավելի մոտեցրեց միսս Մեյլիին և ասաց.

— Իմ սիրելի դեռատի լեդի, շնորհ արեք ինձ, բոլորովին շանդրադառնալ այն բարեգործութեանն ու մարդասիրութեանը, որի մասին խոսում եք, և որին ձեզնից բացի ոչ ոք տեղյակ չէ: Ժամանակին այդ խեղճ երեխայի մասին հարկադրված եմ եղել կազմելու ոչ-բարեհաճ կարծիք: Եթե հնարավորութիւն ունեք որևէ ապացույց բերելով փոխել իմ այդ կարծիքը, ի սեր աստծո, բերեք այդ:

— Վա՛տ տղա է: Ես պատրաստ եմ իմ գլուխը ուտել, եթե նա այդպես չէ,— առանց դեմքի վրա որևէ մկան շարժելու՝ մոլտաց միստրը Գրիմվիլը:

— Այդ երեխան վե՛հ հոգի և ջերմ սիրտ ունի,— ասաց Ռոզը շառագունելով,— և այն աներևոյթ Ուժը, որ նրան ենթարկել է շատ ավելի ծանր փորձութիւնների, քան ներում էր նրա տարիքը, այդ Ուժը նրան օժտել է այնպիսի առաքինութիւններով և մաքուր զգացումներով, որոնք պատիվ կբերեն նրանից նույնիսկ վեց տեղամ ավելի հասակավոր մարդկանց:

— Ես միայն վաթսունմեկ տարեկան եմ,— ասաց միստր Գրիմվիլը նույն անարտահայտիչ դեմքով։— Եվ քանի որ Օլիվերը նվազագույնը տասներկու տարեկան կլինի, գրողը տանի, ես չեմ հասկանում, թե ակնկալությունը ո՞ւմ է վերաբերում։

— Ուշադրություն մի՛ դարձրեք իմ բարեկամին, միսս Մեյլի,— ասաց միստր Բրաունլոն։— Նա լուրջ չի ասում։

— Այո՛, լուրջ է ասում,— բորբոքվեց միստր Գրիմվիլը։

— Ո՛չ, լուրջ չի ասում,— բացահայտորեն զայրանալով ասաց միստր Բրաունլոն։

— Նա պատրաստ է իր գլուխը ուտել, թե որ այդպես չէ,— մոռլտաց միստր Գրիմվիլը։

— Նա արժանի է, որ այդ գլուխը թոցնեն, եթե այդպես է։— ասաց միստր Բրաունլոն։

— Եվ նա մեծապես կցանկանար տեսնել, թե ով կձեռնարկի այդ գործը,— պատասխան տվեց միստր Գրիմվիլը՝ գավազանը հատակին խփելով։

Այսքանի ծայրահեղության դիմելուց հետո երկու ծերունի ջենթլմենները մի քանի պտղունց քթախոտ վերցրին և այնուհետև իրար ձեռք սեղմեցին՝ համաձայն իրենց անփոփոխ սովորության։

— Այսպես ուրեմն, միսս Մեյլի,— ասաց միստր Բրաունլոն,— այժմ անդրադառնանք այն նյութին, որը այդքան հուզում է ձեր բարի սիրտը։— Պատմեցե՛ք ինձ, թե ինչ գիտեք այս խեղճ մանկան մասին։ Նախ ինձ թո՛ւյլ տվեք ձեզ հավաստիացնել, որ ես իմ հնարավորության սահմաններում եղած՝ բոլոր միջոցները ի գործ դրեցի նրան գտնելու համար, և այս երկրից որոշ ժամանակով բացակայելուց ի վեր իմ մեջ խախտվել է այն առաջին կազմված համոզմունքը, որ նա, հեռւելով իր նախկին ընկերների՝ թելադրանքին, խաբել ու կողոպտել է ինձ։

Իողը, որ մինչ այդ մտքերը կենտրոնացրել էր, մի քանի հասարակ բառերով իսկույն պատմեց այն ամենը, ինչ պատահել էր Օլիվերի հետ միստր Բրաունլոյի տանից դուրս գալուց հետո։ Նա չխոսեց միայն Նենսիի տված տեղեկության մասին, որը ջենթլմենին պետք է հաղորդվեր բացարձակ գաղտնապահությանմբ։ Եզրակացնելով, նա ասաց, որ վերջին ամիսների ընթացքում Օլիվերի միակ վիշտը եղել էր այն, որ նա հնարավորություն չէր ունեցել իր նախկին բարերարի և բարեկամի հետ հանդիպելու։

— Փա՛ռք ասածո,— բացականչեց ծերունի ջենթլմենը։— Ինձ հա-

մար դա մե՛ծ երջանկությունն է, մե՛ծ երջանկություն: Սակայն դուք ինձ չեք ասել, թե նա այժմ որտե՞ղ է գտնվում, միսս Մեյլի: Ներեցե՛ք, որ կշտամբում եմ ձեզ, բայց ինչո՞ւ նրան էլ չբերեցիք ձեզ հետ:

— Նա սպասում է ներքևում, դռան առաջ կանգնած կառքի մեջ,— պատասխանեց Ռոզը:

— Մե՞ր դռան առաջ,— գոչեց ժերոնի շենթլմենը և առանց որե՛է այլ բառ արտասանելու, սենյակից դուրս թռավ, աստիճաններից ցած վազեց և մի ակնթարթում արդեն կառքում էր:

Երբ սենյակի դուռը նորից փակվեց, միստր Գրիմվիլը գլուխը բարձրացրեց և, իր աթոռի հետևի ոտքերից մեկը սոնակի վերածելով, սեղանի և գավազանի օգնությամբ ուղղակի երեք անգամ պտույտ գործեց իր շուրջը՝ առանց տեղից վեր կենալու: Այս վարժությունից հետո նա վեր կացավ և կաղալով սենյակում վեր ու վար արեց առնչվազն տասներկու անգամ, ապա Ռոզի առաջ ընդոստ կանգ առնելով, անսպասելիորեն՝ ու առանց նախաբանի համբուրեց նրան:

— Հանգի՛ստ,— շնչաց նա, երբ դեռատի լեղին այս արտասովոր վարմունքից շփոթված վեր կացավ:— Մի՛ վախենա: Քեզից այնքան մեծ եմ տարիքով, որ կարող էի քո պապը համարվել: Ինչքա՛ն լավիկն ես: Դու ինձ դուր ես գալիս: Ահա նրանք արդեն եկան:

Եվ իրոք, մի ճարպիկ ոստյունով նա հագիվ էր իր նախկին տեղը գրավել, երբ միստր Բրաունյոն Օլիվերի հետ մտավ սենյակ:

Միստր Գրիմվիլը տղային ընդունեց շատ բարեհաճորեն, և եթե այդ ըոպեին երջանկությունը լիներ աղջկա միակ վարձատրությունը Օլիվերի նկատմամբ ցուցաբերած իր խնամքի և հոգատարության համար, ապա Ռոզ Մեյլին առատորեն վարձատրված կլիներ:

— Ի միջի այլոց կա և մի ուրիշը, որին չպետք է մոռանալ,— ասաց միստր Բրաունյոն՝ զանգակի կոճակը սեղմելով,— միախ Բեդվինին այստեղ ուղարկեցե՛ք, խնդրում եմ:

Պառա՛վ տնտեսուհին իսկույն հայտնվեց և գլուխ տալով՝ սպասեց հրահանգի:

— Ա՛հ, օրեցօր քո տեսողությունը ավելի է տկարանում, Բեդվին,— ասաց միստր Բրաունյոն փաղաքշական կշտամբանքով:

— Այո, աղպես է, սը՛ր,— պատասխանեց պառավ լեղին:— Մարդու տեսողությունը այս տարիքից հետո այլևս չի առաջադիմի, սը՛ր:

— Ես ինքս կարող էի հաստատել այդ,— վրա բերեց միստր Բրաունյոն,— բայց ակնոցդ դիր աչքիդ և տե՛ս, արդյոք չե՞ս կարող կռահել, թե ինչո՞ւ համար ենք քեզ կանչել:

Մեր լեզին ակնոցը դնելու համար սկսեց գրպանները պրպտել, բայց Օլիվերը այլևս չկարողացավ համբերել: Նա, տեղի տալով իր առաջին ներմղումին, նետվեց նրա գիրկը:

— Օ՛, ողորմած աստված,— բացականչեց պառավ լեզին, զըրկելով նրան:— Սա իմ անմեղ մանչուկն է:

— Իմ անգի՛ն դայակ,— ճշաց Օլիվերը:

— Ես գիտեի, որ նա ետ կգա, ես վստահ էի որ ետ կգա,— ասաց պառավ լեզին, պահելով նրան իր թևերի մեջ:— Ինչքա՛ն լավն է, և ինչ վայելուչ ձևով է հագնված, կարծես ջենթլմենի զավակ լինի: Որտե՛ղ էիր այսքան երկար ժամանակ: Ա՛հ, նույն անուշ դեմքը, բայց ոչ այնքան դժգույն, նույն մեղմ աչքերը, բայց ոչ այնքան թախծոտ: Այդ աչքերը և այդ խաղաղ ժպիտը ես երբեք չեմ մոռացել: Ես գրանք ամեն օր հիշել եմ, ինչպես հիշել եմ ժպիտներն ու աչքերը իմ հարազատ անգի՛ն երեխաների, որոնք, ավա՛ղ, մահացել են դեռ այն ժամանակ, երբ ես մի դեռատի, կենսուրախ կին էի:— Այսպես շարունակ խոսելով և Օլիվերին մերթ իրենից մի քիչ հեռացնելով, տեսնելու, թե ինչքան է մեծացել, մերթ նորից կրծքին սեղմելով և մատներով փաղաքաբար հարդարելով նրա մազերը, բարի պառավը, նրա վզին փաթաթված, փոխնիփոխ ծիծաղում ու արտասվում էր:

Նրան և Օլիվերին թողնելով սրտագեղումներով տարված, միստր Բրաունլոն Ռոզին առաջնորդեց մի ուրիշ սենյակ, ուր դեռատի լեզին նրան մանրամասն պատմեց Նենսիի հետ ունեցած տեսակցության մասին: Տեղեկությունը զգայացունց էր, որ ծերունի ջենթլմենին պատճառեց և՛ զարմանք, և՛ շփոթություն: Ռոզը բացատրեց նաև, թե ինչ պատճառներով խուսափել էր զաղտնիքը ամենից առաջ միստր Լոգբերնին հայտնելու: Մերունի ջենթլմենը գտավ, որ նա խոհեմությամբ էր վարվել և պատրաստակամությամբ հանձն առավ լրջորեն խոսել արժանավոր բժշկի հետ: Որպեսզի այդ ծրագիրը շուտով իրագործվի, այնպես կարգադրվեց, որ ծերունի ջենթլմենը երեկոյան ժամը ութին գնար պանդոկ. միութամանակ ամբողջ կատարվածը զգուշությամբ պետք է հաղորդվեր նաև միսիս Մեյլիին: Այս նախապատրաստական կարգադրություններից հետո Ռոզն ու Օլիվերը վերադարձան տուն:

Ռոզը ամենևին չէր սխալվել՝ նախատեսելով բարի բժշկի զայրույթը: Այդ ջենթլմենը հազիվ էր իրազեկ դարձել Նենսիի հաղորդած գաղտնիքին, երբ բազմաթիվ սպառնալիքներ ու անեծքներ թափելով հայտարարեց, թե այդ աղջկան դարձնելու էր պարոնայք Բլեթհերգի և

Դաֆֆի հնարամտության առաջին զոհը, և նույնիսկ գլխարկը ծածկելով պատրաստվեց դուրս գալ տանից՝ այդ անձնավորություններից օգնություն ստանալու համար։ Անկասկած, իր զայրույթի առաջին պոռթկումին, առանց մի ըրպե անգամ հետևանքների մասին մտածելու, նա իր մտադրությունը գործադրած կլիներ, եթե միստր Բրաունը, որը նույնպես դյուրագրգիռ բնավորության տեր էր, որոշ ճշնշում գործադրած չլիներ նրա վրա և զանազան պատճառաբանություններով ու փաստարկներով կասեցրած չլիներ նրա սաստիկ անխոհեմ դիտավորությունը։

— Սառանան տանի, այդ դեպքում ի՞նչ պետք է անենք,— ասաց անզուսպ բժիշկը, երբ վերադարձել էին լեդիների մոտ։— Երևի թե՛ արական և թե՛ իգական սեռի պատկանող բոլոր այդ դատարկապորտներին պետք է մեր շնորհակալությունը հայտնենք և խնդրենք, որ Օլիվերի հանդեպ նրանց ցույց տված ազնիվ վերաբերմունքի համար մեր խոր երախտագիտության որպես հավաստիք յուրաքանչյուրը բարեհաճի ընդունել հարյուրական ֆունտի շնչին գումար, այդպե՞ս է։

— Ոչ անպայման այդպես,— առարկեց միստր Բրաունը ծիծաղելով,— բայց մենք պետք է գործը առաջ տանենք շատ ղգույշ և շրջահայաց կերպով։

— Զգուշությո՜ւն, շրջահայեցությո՜ւն,— բացականչեց բժիշկը,— ևս նրանց բոլորին էլ կուղարկեի...

— Կարևոր է, թե ուր կուղարկեիք,— ընդհատեց միստր Բրաունը։— Բայց մի ըրպե մտածեցեք, թե նրանց որևէ տեղ ուղարկելով, մենք կհասնե՞նք արդյոք մեր հետապնդած նպատակին։

— Ի՞նչ նպատակ,— հարցրեց բժիշկը։

— Իմանալ Օլիվերի ծագումը և վերադարձնել նրան այն ժառանգությունը, որից,— եթե այս պատմությունը ճշգրիտ է,— նա խարդախորեն զրկված է։

— Ա՛հ,— ասաց միստր Լոգբերընը, երեսը թաշկինակով հովացնելով,— այդ մեկը համարյա մոռացել էի։

— Տեսե՛ք,— շարունակեց միստր Բրաունը,— նույնիսկ եթե այս խեղճ աղջկան մի կողմ թողնենք և մի ըրպե ենթադրենք, թե հնարավոր է այդ սրիկաներին դատի տալ առանց նրա ապահովությունը վտանգելու, մենք ի՞նչ օգուտ կքաղենք դրանից։

— Առնվազն մի քանիսը, ամենայն հավանականությամբ, կախաղան կբարձրանան,— թելադրեց բժիշկը,— իսկ մյուսներն էլ կաքսորվեն։

— Շատ լավ,— ասաց միստր Բրաունլոն ժպտալով,— բայց նրանք ժամանակի ընթացքում անպայման կհասնեն դրան, իսկ եթե մենք ինքներս միջամտենք ու նախազգուշացնենք նրանց, առնվազն դոն-կիխոտյան մի արարք կատարած կլինենք, որը բացահայտորեն կհակասի մեր շահերին, կամ գոնե Օլիվերի շահերին, որը միևնույն բանն է։

— Ինչպե՞ս թե,— հարցրեց բժիշկը։

— Ահա թե ինչպես։ Բոլորովին պարզ է, որ կբախվենք չափազանց մեծ դժվարությունների, եթե մեզ չհաջողվի այդ մարդուն՝ Մոնթսին, ծունկի բերել։ Այդ նպատակին կարող ենք հասնել միայն խորամանկությամբ և նրան բռնելով այնպիսի ժամանակ, երբ նա շրջապատված չէ այդ մարդկանցով։ Ենթադրենք թե նա ձերբակալվեց, մենք ի՞նչ տվյալ ունենք նրա դեմ։ Որքան զիտենք, կամ դատելով մեր ստացած տեղեկություններից, նա նույնիսկ մասնակից չի եղել այդ ոհմակի կատարած որևէ գողության։ Հետևաբար, եթե նույնիսկ նրան չարդարացնեն, ապա առավելագույն պատիժը, որ նա կարող է ստանալ, կլինի բանտարկություն՝ իբրև սրիկայի և շրջմոլիկի։ Իհարկե, դրանից հետո նա համառորեն կլռի, և մեր հետապնդած նպատակների համար նա այնքան անպետք կդառնա, որքան եթե խուլ, համր, կույր կամ ապուշ լիներ։

— Այդ դեպքում,— ասաց բժիշկը սրտնեղած,— ես դարձյալ հարց եմ դնում ձեք առջև. մի՞թե դուք տրամաբանական եք գտնում, որ աղջկա տրված խոստումը անպայման պահվի։ Մի խոստում, որը, ճիշտ է, արվել է լավագույն մտադրությամբ և բարի նպատակով, բայց իսկապես...

— Այդ մասին մի՛ վիճեք, իմ սիրելի դեռատի լեդի,— ասաց միստր Բրաունլոն, ընդհատելով Ռոզին, երբ նա պատրաստվում էր խոսել։— Խոստումը պետք է պահվի։ Ես չեմ կարծում, որ դա ամենանվազագույն իսկ չափով կխանգարի մեր գործը։ Բայց նախքան մեր որդեգրելիք ճշգրիտ ընթացքի մասին որոշում կայացնելը, անհրաժեշտ է նրան տեսնել և իմանալ, թե արդյոք նա մեզ ցույց կտա՞ այս Մոնթս կոչեցյալին։ Անշուշտ մենք այս աղջկան կհավաստիացնենք, որ ենթակալին օրենքին չենք հանձնի, այլ նրա հարցով կզբաղվենք ուղղակի մենք։ Իսկ եթե նա չհամաձայնի մեր խնդրանքը կատարել, կամ նրա հնարավորության սահմաններում չլինի օգնել մեզ, ապա մենք նրանից կթաղենք այնպիսի տեղեկություններ մարդու ար-

տաքին տեսքի ու հաճախած վայրի մասին, որոնք կօգնեն մեզ ճանաչելու նրան: Մինչև կիրակի հնարավոր չէ տեսնել աղջկան, իսկ այսօր դեռ երեքշաբթի է: Ես պիտի առաջարկեի, որ մինչև այդ մենք բացարձակ լուռ մնանք և այս հարցի մասին անգամ իրեն՝ Օլիվերին ոչինչ չհայտնենք:

Չնայած միստր Լոդբերնը հինգ երկար օրեր համբերելու առաջարկը ընդունեց դեմքի բազմաթիվ ծամածոություններով, այսուհանդերձ ակամա տեղի տվեց, ասելով, որ տվյալ պահին ավելի լավ ծրագրի մասին չէր կարող մտածել: Եվ քանի որ թե՛ Ռոզը և թե՛ միսիս Մեյլին բոլորովին համաձայն էին միստր Բրաունլոյի հետ, այդ ջենթլմենի առաջարկը միահամուռ կերպով ընդունվեց:

— Ես կցանկանայի,— ասաց նա,— որ իմ բարեկամ Գրիմվիգին ևս տեղյակ դարձնեինք այս գործին: Նա տարօրինակ մարդ է, բայց ունի բավականին առողջ դատողություն և կարող է էական օգնություն ցույց տալ մեզ: Նա ստացել է իրավաբանական կրթություն, բայց զզվանքով է հրաժարվել փաստաբանական ասպարեզից, քանի որ ամբողջ քսան տարվա ընթացքում նրան հանձնարարվել է միայն մի դատական գործ: Այդ բարենիշ հանգամանք է նրա համար, թե ոչ, ինքներդ պետք է որոշեք:

— Ես առարկություն չունեմ ձեր բարեկամի մասնակցության դեմ, եթե դուք էլ դեմ չեք լինի իմ բարեկամությանը,— ասաց բժիշկը:

— Դա կարելի է որոշել ձայների մեծամասնությամբ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն,— իսկ ո՞վ է նա:

— Այդ լեզիի որդին և այս դեռատի լեզիի... շատ վաղեմի բարեկամը,— միսիս Մեյլին մատնացույց անելով և արտահայտիչ հայացքով Ռոզին նայելով ասաց բժիշկը:

Ռոզը սաստիկ շիկնեց, բայց շառարկեց (գուցե նա զգաց, որ ինքը բացարձակ փոքրամասնություն էր կազմում), հետևաբար, Հարրի Մեյլին և միստր Գրիմվիգը նույնպես մտան հանձնաժողովի կազմի մեջ:

— Այնքան ժամանակ, քանի դեռ մեր ձեռնարկած գործում հաջողության հասնելու թեկուզ ամենափոքր հավանականություն գոյություն ունի, անշուշտ կմնանք քաղաքում,— ասաց միսիս Մեյլին:— Մենք բոլորս խորապես շահագրգռված ենք այս հարցով, որի համար ես ո՛չ ծախս եմ ինչայելու, ո՛չ էլ հոգնություն, և եթե ինձ կվստահեցնեք, թե հաջողություն ձեռք բերելու որևէ հույս կա, ապա սիրահոծոր կմնամ այստեղ նույնիսկ տասներկու ամիս:

— Լավ,— ասաց միսոր Բրաունլոն,— քանի որ ինձ շրջապատող դեմքերի արտահայտութիւնից այնպես եմ հետեցնում, որ նրանք ցանկանում են իմանալ, թե այդ ինչպես պատահեց, որ ես տեղում չեմ հղել Օլիվերի պատմածները հաստատելու համար և այդքան հանկարծակի դուրս եմ եկել մեր թագավորութեան սահմաններից, թույլ տվեք ինձ դնել այսպիսի պայման. այնքան ժամանակ, քանի դեռ ես պատշաճ չեմ համարի պատմել իմ սեփական պատմութիւնը, դուք ինձ ոչինչ չպետք է հարցնեք: Հավատացե՛ք, որ այդպիսի խնդրանքի համար ես հիմնավորված պատճառ ունեմ, որովհետև, եթե խոսեի իմ ենթադրութիւնների մասին, գուցե հարուցեի հույսեր, որ երբեք չեն իրականանալու, և գուցե արդեն իսկ գոյութիւն ունեցող դժվարութիւններն ու հուսախաբութիւնները ավելի մեծ չափեր ընդունեին: Դե՛ երթանք: Ընթրիքի ժամը հայտարարված է, և Օլիվերը, որ մենմենակ նստած է հարևան սենյակում, կսկսի մտածել, որ մեզ ձանձրացրել է իր ընկերակցութիւնը և մենք իրենից ազատվելու համար ինչ-որ միջին դավեր ենք նյութում:

Այս խոսքերով՝ ծերունի ջենթլմենը միսիս Մեյլիին թեանցող արեց և նրան ուղեկցեց ճաշասենյակ: Միսոր Լոգբերնը, ընկերակցելով Ռոզին, հետևեց նրանց, և այսպիսով խորհրդակցութիւնը ժամանակավորապես ընդհատվեց:

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Օլիվերի մի վաղեմի ծանօթ Կաննաբերդիայան բացահայտ նշաններ ցուցաբերելով, մայրաքաղաքում հասարակական դեմք է դառնում

Այն գիշեր, երբ նենսին, միսոր Սայքսին քնաբեր դեղը տալուց հետո ինչ-որ գաղտնիք բացահայտելու համար ինքնակամ կերպով շտապեց Ռոզ Մեյլիի մոտ, Հյուսիսային Մեծ Ծանապարհով դեպի Լոնդոն էին առաջնորդվում երկու անձնավորութիւններ, և մենք պատշաճ ենք համարում, որ մեր պատմութիւնը այժմ փոքր-ինչ կանգ առնի այդ մարդկանց վրա:

Դրանք մի կիչ ու մի տղամարդ էին, կամ գուցե ավելի լավ կլինէր նրանց նկարագրել որպէս արական և իգական սեռի պատ-

կանող անձերու Որովհետեւ առաջինը մեկն էր այն երկարահասակ, ծուռարունք, խարխլած, ոսկրոտ մարդկանցից, որոնց տարիքը դժվար է ճշգրտութեամբ որոշել, քանի որ նրանք նման են թերաճ տղամարդկանց, երբ դեռ փոքր են, և ժամանակից շուտ մեծացած մանուկների, երբ արդեն տղամարդ են: Կինը մանկահասակ էր, այնուամենայնիվ պնդակազմ ու դիմացկուն չէր երևում, այլապես ինչպես կարող էր տոկալ այն ծանրութեանը, որ կապված էր նրա մեջքին: Նրա ուղեկիցը այնքան էլ ծանրաբեռնված չէր, քանի որ նրա միակ բեռը սովորական մեծութեան թաշկինակի մեջ ծրարված մի կապոց էր միայն, որը ճոճվում էր ուսին գցած մի գավազանի ծայրին: Այս և նրա սրունքների արտակարգ երկար լինելու պարագան նրան հնարավորութիւն էին տալիս առնվազն վեց-յոթ քայլ առաջ լինել իր ուղեկիցից, որի կողմը նա մերթ ընդ մերթ անհամբերութեամբ շուտ էր գալիս և սուր հայացքով նրան կշտամբում դանդաղաշարժութեան համար:

Նրանք այնպես հոգնաբեկ քարշ էին եկել փոշեթաթախ ճանապարհի երկայնքով, համարյա ոչնչի ուշք չդարձնելով, բացառութեամբ, երբ մի կողմ էին քաշվում, որ քաղաքից սլացող փոստային կառքերը անցնեն, մինչև հասան Հայգելթի կամարը, որի տակով անցնելիս, առջևից գնացող ուղևորը կանգ առավ, և սրտնեղած ձայն տվեց իր ուղեկիցին.

— Դե, շուտ արա, չե՞ս կարող մի քիչ ավելի արագ քայլել: Ինչ ծո՛ւլն ես, Շառլոթ:

— Իմ կապոցը ծանր է, դու գիտես,— ասաց կինը, շնչասպառ հասնելով նրան:

— Ծանր է: Այդ ի՞նչ խոսք է: Իսկ ինչի՞ համար ես դու ստեղծված, հետաքրքիր է,— ասաց արական ուղևորը՝ իսկ փոքրիկ կապոցը մի ուսից մյուսը փոխադրելով:— Օ՛հ, ի՞նչ է, նորի՞ց ես հանգստանում: Էլ ուրիշ ի՞նչը կարող է մարդուն համբերութիւնից հանել, բացի քեզնից:

— Դեռ շատ ունենք գնալու,— հարցրեց կինը, հանգստանալու համար մի թմբի թիկնելով և վեր նայելով, մինչդեռ քրտինքը դեմքից հոսում էր:

— Շատ ունենք գնալու: Արդեն համարյա հասել ենք,— ասաց երկարասրունք ուղևորը, մատնացույց անելով դեպի առաջ:— Տե՛ս, դրանք Լոնդոնի լույսերն են:

— Մինչև այնտեղ հասնելը մենք դեռ ամենաքիչը երկու մղոն ունենք,— ասաց կինը հուսահատ:

— Քո գործը չէ, երկու մղոն է, թե քսաներկու,— ասաց նոա Քլեյփուրը, քանի որ խոսողը նա էր,— դե՛, վե՛ր կաց ու քայլի՛ր, այլապես հիմի քացով կխփեմ, ա՛յ, զգուշացնում եմ քեզ:

Քանի որ նոայի կարմիր քիթը զայրույթից ավելի կարմրեց, և քանի որ խոսելիս ավելի մոտեցավ նրան, ասես բոլորովին պատրաստ սպառնալիքը գործադրելու, կինը, առանց ուրիշ որևէ ականարկության, վեր կացավ և սկսեց քարշ գալ նրա կողքից:

— Որտե՞ղ ես մտադիր գիշերել, նոա,— հարցրեց նա մի քանի հարյուր յարդ անցնելուց հետո:

— Ես ի՞նչ իմանամ,— պատասխանեց նոան, որի տրամադրությունը բավականին ընկել էր քայլելու պատճառով:

— Մոտերքում, անշուշտ,— ասաց Շառլոթը:

— Ո՛չ: Ո՛չ մոտերքում,— պատասխանեց միստր Քլեյփուրը:— Կո՞ւմ ես, ո՞չ մոտերքում, հետևաբար այդպիսի բան չմտածես:

— Ինչո՞ւ համար:

— Երբ քեզ ասում եմ, որ ես մտադիր չեմ որևէ բան անելու, ուրեմն դու պետք է բավարարվես այդքանով, առանց ինչուն և ինչպեսը հարցնելու, իմացա՞ր,— արժանապատվությամբ պատասխան տվեց միստր Քլեյփուրը:

— Դե՛, այդքան բարկանալդ ինչի՞ համար է,— ասաց նրա ուղեկցուհին:

— Շատ հիանալի բան կլիներ, չէ՞, գյուղաքաղաքից դուրս դալուց հետո գիշերել առաջին խսկ հանդիպած պանդոկում, որպեսզի Սովերբերրին, մեզ հետապնդելու դեպքում, իր զառամած քիթը կոխեր ներս և երկուսիս էլ շղթայակապ գցելով մի սայլի մեջ՝ բռնությամբ ետ տաներ,— հեգնանքով ասաց միստր Քլեյփուրը:— Ո՛չ, ես կգնամ հնարավոր եղածի չափ խորերը, կկորչեմ ամենախուլ փողոցներում և մի րոպե անգամ կանգ չեմ առնի, մինչև չգտնեմ ամենամեկուսացած գինետունը: Աստված մկա, դու բախտավոր աստղի տակ ես ծնվել, և որքան շնորհակալ պետք է լինես, որ ես խելք ունեմ, որովհետև, եթե սկզբում դիտավորյալ կերպով սխալ ճանապարհով ղեկաչինք և գյուղի միջով ետ չգայինք, դու մի շաբաթ առաջ արդեն արգելափակված կլինեիր, լե՛դի: Եվ քեզ նման մի հիմարի համար շատ տեղին կլիներ այդ:

— Ես գիտեմ, որ քո չափ խորամանկ չեմ,— պատասխանեց Շառլոթը,— բայց ամբողջ մեղքը իմ վրա մի բարձի, ասելով, թե ե՛ս արգելափակված կլինեի. անշուշտ ինձ հետ դու էլ փակի տակ կլինեիր:

— Փողերը դու վերցրիր դարակից, ինքդ գիտես,— ասաց միստրը Քլեյփոլը:

— Քեզ համար վերցրի, Նոա՛, սիրելի՛ս,— ասաց Շաուլոթը:

— Հո ինձ մոտ չպահեցի՞ր,— վրա բերեց միստր Քլեյփոլը:

— Ո՛չ, դու վատահավիքուն ունեցար վրաս և թողեցիր, Երես կրեմ, որովհետև դու լավիկն ես,— ասաց լեդին, նրա կզակը շոյելով և թևանցուկ անելով նրան:

Արդարև այդպես էլ եղել էր, բայց քանի որ միստր Քլեյփոլի խառնվածքի մեջ չկար կուրորեն և անմտաբար հավատ ընծայել որևէ մեկին, այդ ջենթլմենի հանդեպ անաշատ լինելու համար այստեղ պետք է նշել, որ նա գողացված գումարը տվել էր Շաուլոթին միայն այն նկատառումով, որ եթե հետապնդվեին ու ձերբակալվեին, դրամը նրա մոտ գտնվեր: Դա Քլեյփոլին առիթ կտար իր անմեղությունը հաստատելու և մեծապես կհեշտացներ նրա փախուստ գործելու հավանականությունը: Ինչ խոսք, որ այս խորհրդածությունների մասին նա ոչինչ չասաց իր ուղեկցուհուն, և նրանք շատ սիրալիր շարունակեցին իրենց ճանապարհը:

Այսպես, նրանք առանց հանգստանալու քայլեցին, մինչև հասան Ալլինգտոնի «Հրեշտակը», ուր շատ մարդիկ ու շատ կառքեր տեսնելով, միստր Քլեյփոլը իմաստուն կերպով եզրակացրեց, որ արդեն կոնդոնում են: Այա նա մի րոպե կանգ առավ, շուրջը նայեց և, խուսափելով հատկապես ամենից խճողված վայրերից, մտավ Սեյնտ-Ջոն պողոտան և շուտով թաղվեց խառնակ ու լաբիրինթոսանման փողոցների մթության մեջ, փողոցներ, որոնք, հակառակ կոնդոնում տեղի ունեցած այդքան մեծ առաջադիմության, քաղաքի այդ մասը դարձնում են ամենից խղճուկը և ամենից զգվելին:

Այս փողոցներով գնում էր Նոա Քլեյփոլը, Շաուլոթին քարշ տալով իր հետևից. բայց նա մերթ ընդ մերթ կանգ էր առնում, ուշադիր գննում ճանապարհին պատահած որևէ փոքրիկ գինետան արտաքին տեսքը, և այդ վայրը, ինչ-որ երևակայական երևույթից խրտունած, խիստ մարդաշատ նկատելով, շարունակում էր ճամփան: Վերջապես նա կանգ առավ մինչև այժմ հանդիպածներից շատ ավելի կեղտոտ ու համեստ տեսքով մի գինետան առջև, ապա փողոցը կրտրելուց և հանդիպակաց մայթից շենքը մանրակրկիտ գննելուց հետո բարեհաճորեն հայտնեց այնտեղ գիշերելու իր մտադրությունը:

— Դե՛, հիմա կապոցը ինձ տուր,— ասաց Նոան, բեռը կնոջ ուսից իր ուսը փոխադրելով,— և տե՛ս, ոչ մի բառ չես ասելու, բացա-

ռությամբ, երբ դա անհրաժեշտ է: Գինետան անունն ի՞նչ է, ե-ր-երեք ի՞նչ:

— Հաշմանդամներ,— ասաց Շաուլոթը:

— «Երեք հաշմանդամներ»,— կրկնեց Նոան,— ինչ լավ էլ անուն է: Ուրեմն, այժմ կրնակիո՞ւ հետևի՞ր ինձ և արա՛գ շարժվիր:— Այս կարգադրությունները անելուց հետո նա ուսով հրեց ճոնչացող դուռը և ուղեկցուհու հետ մտավ գինետուն:

Ներսում ոչ ոք չկար, բացի մի երիտասարդ հրեայից, որը, երկու արմունկները վաճառասեղանին հենած, մի կեղտոտ լրագիր էր կարգում: Նա շատ սեեռուն Նոային նայեց, Նոան էլ շատ սեեռուն նրան նայեց:

Եթե Նոան հագած լիներ իր որբանոցի համազգեստը, հրեան կարող էր որոշ հիմք ունենալ աչքերը այդքան լայն բանալու, բայց քանի որ նա այդ յուրահատուկ տարազն ու կրծքանշանը դեռ պահելով՝ հագել էր կարճ բանվորական վերնաշապիկ ու կաշվե տաբատ, ուստի առանձնապես որևէ պատճառ չպետք է լիներ, որ նրա արտաքին տեսքը այդքան մեծ ուշադրություն գրավեր ինչ-որ գինետան մեջ:

— Սա «Երեք հաշմանդամներ» կոչված գինետո՞ւնն է,— հարցրեց Նոան:

— Այդպես է կոչվուր այս հաստատությունդը,— պատասխանեց հրեան:

— Ճանապարհին հանդիպեցինք գյուղից եկող ինչ-որ ջենթլլեմենի. նա՛ մեզ խորհուրդ տվեց այստեղ գալ,— ասաց Նոան՝ Շաուլոթին մշտելով: Գուցե դրանով նա ցանկանում էր Շաուլոթի ուշադրությունը հրավիրել հարգանք պարտադրելու համար հղացած իր հանճարեղ հնարքի վրա, կամ գուցե նրան զգուշացնում էր, որ վարմանք արտահայտելով շմատնի իրեն:— Մենք այս գիշեր ուզում ենք այստեղ քնել:

— Վստահ չե՞ր կարող ասել, թե հղարավոր է,— ասաց Բարնին, որը պանդոկապետի օգնականն էր.— Գդաբ իբադաբ:

— Մինչև իմանալը մի քիչ խաշած սառը միս ու գարեջուր բեր մեզ համար,— ասաց Նոան:

Բարնին, ընդառաջելով այս խնդրանքին, նրանց առաջնորդեց հետնամասում գտնվող մի փոքրիկ սենյակ: Ապա պահանջված ուտելիքը բերելով և ուղևորներին տեղեկացնելով, թե կարող են գիշերել իրենց մոտ, դուրս եկավ սենյակից, թողնելով, որ սիրեցյալ զույգը հանգիստ ընթրի:

Վերոհիշյալ սենյակը գտնվում էր ճաշարանի ճիշտ հետևում և մի քանի սանդղամատով ցածր էր։ Ուստի գինետան հետ կապ ունեցող որևէ մեկը, բանալով վարագույրը, որը թաքցնում էր ճաշարանի հատակից հինգ ոտք բարձրությամբ շինված ինչ-որ փոքր լուսանցույց, կարող էր ոչ միայն առանց նկատվելու ապահով դիտել այդ սենյակում գտնվող որևէ հյուրի, այլև ականջը դնելով միջնորմին, կարող էր հանգիստ լսել նրանց խոսակցությունը, որովհետև լուսանցույցի փոքրածավալ ապակին պատի մոթ անկյունումն էր գտնվում, և դիտողը կանգնում էր այդ ապակու և ինչ-որ մեծ ուղղահայաց գերանի միջև։ Պանդոկապետը ամբողջ հինգ րոպե աչքերը չէր հեռացրել այս գաղտնի դիտարանից, և Բարնին, հյուրերին տեղեկացնելով, թե կարող էին այդտեղ գիշերել, դեռ նոր էր վերադարձել, երբ Ֆեզինը, երեկոյան աշխատանքների կապակցությամբ այդտեղով անցնելիս, իր պատանի աշակերտներից մի քանիսի մասին հարցնելու համար գինետուն մտավ։

— Սո՛ւ, — շնչաց Բարնին, — հարևադ սեղյակուբ օտարակազդեր կադ։

— Օտարականե՞ր, — կրկնեց Ֆեզինը շշուկով։

— Այո՛, և հիադալի գույզ է, — շարունակեց Բարնին։ — Գավառից եդ, բայց քո ճաշակի հաբապատասխադ, եթե չեք սխալվուբ։

Ըստ երևույթին, տեղեկությունը մեծապես հետաքրքրեց Ֆեզինին։ Բարձրանալով մի աթոռակի վրա, նա զգուշությամբ աչքը մոտեցրեց ապակուն և այնտեղից գաղտագողի տեսավ, թե միտոր Քլեյփուրը ինչպես էր անհագաբար սառը միսը ուտում ու գարեջուր խմում և ինչպես թե՛ մեկից և թե՛ մյուսից չափավոր քանակությամբ մատակարարում էր Շաուլոթին։ Իսկ այդ լեդին, համբերությամբ նստած նրա մոտ, ուտում ու խմում էր ըստ նրա քմահաճույքի։

— Աա՛, — շնչաց նա, շրջվելով և Բարնիին նայելով, — այդ մեկի երևույթը ինձ դուր է գալիս։ Նա կարող է պիտանի լինել մեդ, նա արդեն իմանում է, թե աղջկան ինչպես պիտք է դաստիարակել։ Ձայն չհանեք, սիրելիս։ Թողե՛ք լսեմ, թե ինչ են խոսում, թողե՛ք լսեմ։

Նա աչքը նորից մոտեցրեց ապակուն և, դեմքի խորամանկ արտահայտությամբ ականջ դնելով միջնորմին, լարված ուշադրությամբ ունկնդրեց նրանց զրույցը։

— Այսպես ուրեմն, ես մտադրվել եմ չենթմեն դառնալ, — ասաց միտոր Քլեյփուրը, սրունքները ձգելով և շարունակելով մի խոսակցություն, որի սկիզբը Ֆեզինը ուշ հասնելու պատճառով չէր կա-

րողացել իմանալ:— Բավական է, որքան դազաղների հետ գործ ունեցա, Շառլոթ, սրանից հետո վարելու եմ ջենթլմենի կյանք, և եթե կցանկանաս, դու էլ կդառնաս լեդի:

— Ես անշուշտ կցանկանայի լեդի դառնալ, սիրելի՛ս,— պատասխանեց Շառլոթը,— բայց հո ամեն օր չե՞նք կարող դրամարկղներ դատարկել ու հետո էլ ապահով փախչել:

— Գրողը տանի այդ դրամարկղները,— ասաց միստր Քլեյփոլը,— այդ դրամարկղներից բացի դատարկելու ուրիշ շատ բաներ կան:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— հարցրեց նրա զրուցակիցը:

— Գրպաններ, կանանց պայուսակներ, տներ, փոստատար կառքեր, դրամատներ,— ասաց միստր Քլեյփոլը, խմիչքի ազդեցության տակ ոգևորվելով:

— Բայց այդ բոլորը դու չես կարող անել, սիրելի՛ս,— ասաց Շառլոթը:

— Կաշխատեմ մտնել այնպիսիների խմբի մեջ, որոնք կարող են,— պատասխանեց Նոան:— Նրանք այս կամ այն ձևով կօգտագործեն մեզ: Պա՛հ, դու ինքդ հիսուն կին արժես: Քեզ նման խորամանկ ու խաբեբա մեկին կյանքումս տեսած չկամ, իհարկե, երբ ես քեզ թույլ եմ տալիս:

— Օ՛հ, աստված, որքան հաճելի է քեզից այդ խոսքերը լսել,— նրա տգեղ դեմքին մի համբույր դրոշմելով՝ բացականչեց Շառլոթը:

— Դե՛, դե՛, բավական է. այդքան սիրալիր մի լինիր, հանկարծ կարող եմ վրադ նեղանալ,— չափազանց լուրջ ձևով զրուցակցից ետ քաշվելով՝ ասաց Նոան:— Ես կցանկանայի մի որևէ ավագակախմբի պետը լինել, իշխել նրանց վրա երկաթյա բազուկով և այնպես լրտեսել նրանց, որ իրենք էլ չիմանային: Նման գործը հարմար կլիներ ինձ համար, մանավանդ եթե շահաբեր է: Եվ եթե կարողանայինք այդպիսի գործերով զբաղվող ջենթլմենների հետ հարաբերության մեջ մտնել, ապա քեզ մոտ պահված այդ քսան ֆունտանոց դրամատոմսի փոխարեն աշխատանքի անցնելը շատ ձեռնտու կլիներ մեզ համար, մանավանդ, երբ ինքներս չգիտենք, թե ինչպես մանրենք այն և ազատվենք դրանից:

Այս կարծիքը հայտնելուց հետո միստր Քլեյփոլը շատ իմաստուն տեսք ընդունեց, նայեց զարեջրամանի մեջ, պարունակությունը ցնցեց և, բարեհաճորեն ժպտալով Շառլոթին, մի ումպ խմեց, որը կարծես թե մեծապես կազդուրեց նրան: Նա մտածում էր մի բան

ևս խմելու մասին, երբ դուռը հանկարծ բացվեց, և անծանոթ եկվորի՝ մուտքը խափանեց նրա մտադրությունը:

Անծանոթը միստր Ֆեգինն էր: Որքա՛ն բարեհամբույր տեսք ուներ նա, երբ խոր գլուխ տալով ներս մտավ ու, նստելով ամենամոտ սեղանի առջև, նշանակալից ժպտացող Բարնիին խմիչքի պատվեր տվեց:

— Հաճելի գիշեր է, սը՛ր, բայց ցուրտ է տարվա այս եղանակի համար,— ասաց Ֆեգինը ձեռքերը շփելով:— Գավառից եք եկել, ինչպես տեսնում եմ, սը՛ր:

— Ինչի՞ց եք ենթադրում,— հարցրեց Նոա Քլեյփոլը:

— Որովհետև մենք Լոնդոնում այդքան փոշի չունենք,— Նոայի կոշիկներից դեպի նրա ուղեկցուհու կոշիկները ու այնտեղից էլ դեպի երկու կապոցները մատնացույց անելով, պատասխանեց Ֆեգինը:

— Ա՛յ քեզ ուշիմ մարդ,— ասաց Նոան,— հա՛, հա՛, լսո՛ւմ ես, Շա՛ռլոթ:

— Դե՛, մարդ պիտի ուշիմ լինի այս քաղաքում,— պատասխանեց Հրեան, ձայնը ցածրացնելով մինչև մտերմական շշուկի,— և այդ ճշմարիտ է:

Ֆեգինը իր այս ակնարկությունը եզրափակեց՝ աջ ձեռքի ցուցամատը խփելով քթի կողին, մի ձեռնաշարժում, որ Նոան փորձեց կրկնել, բայց շատ հաջող չստացվեց, քանի որ տվյալ նպատակի համար նրա քիթը պետք եղածի շափ մեծ չէր: Համենայն դեպս, միստր Ֆեգինը երևի այդ փորձը ընդունեց իբրև իր հետ լրիվ համակարծիք լինելու արտահայտութուն և Բարնիի բերած ոգելից ըմպելին շատ բարեկամաբար հրեց նրա կողմը:

— Լավ ըմպելիք է,— նկատեց միստր Քլեյփոլը՝ շրթունքները լպստելով:

— Սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեգինը,— մարդ միշտ կարող է դրամարկրդներ, դրպաններ, կանանց պայուսակներ, տներ, փոստատար կառքեր կամ դրամատներ դատարկել, եթե նա կանոնավորապես խմի դրանից:

Միստր Քլեյփոլը՝ հենց որ լսեց այս մեջբերումը իր արտահայտություններից, ընկրկեց իր աթոռի հենակին և, ծայրահեղ սարսափից մեռելային գույն ստացած դեմքով, հայացքը Հրեայից փոխանցեց Շառլոթի վրա:

— Ոչի՛նչ, սիրելիս, ոչի՛նչ,— աթոռը ավելի մոտեցնելով՝ ասաց

Ֆեզինը:— Հա՛, հա՛: Բարեբախտաբար, բացի ինձնից ոչ ոք չլսեց քեզ: Մեծ բարեբախտություն էր, որ միայն ե՛ս լսեցի:

— Հո ես չգողացա,— կակազեց Նոան, այլևս իր սրունքները շերկարելով անկախ ջենթլմենի նման, այլ հնարավոր եղածի շափ կծկելով իր աթոռի տակ,— ամբողջը նրա ձեռքի գործն էր. այժմ քեզ մոտ է, Շառլոթ, ինքդ գիտես, որ քեզ մոտ է:

— Ոչինչ թե ում մոտն է կամ ում ձեռքի գործն է, սիրելի՛ս,— պատասխանեց Ֆեզինը, այնուամենայնիվ գիշատիչ հայացքով նայելով աղջկան և երկու կապոցներին:— Ես ինքս էլ եմ այդ գործով զբաղվում, դրա համար ինձ դուր եք գալիս:

— Ի՞նչ գործով,— հարցրեց միստր Քլեյփոլը, մի քիչ սրտապընդելով:

— Այդ տեսակի գործերով,— ասաց Ֆեզինը,— այս գինեստան մարդիկ նույնպես այդ գործով են զբաղվում, հետևաբար, դուք եկել եք ճիշտ ու ճիշտ այնտեղ, որ ձեզ հարկավոր է: Ամբողջ քաղաքում «Հաշմանդամներից» ավելի ապահով տեղ գոյություն չունի, իհարկե, եթե ես ցանկանամ այդ ապահովությունը: Եվ քանի որ թե՛ դու և թե՛ այդ մանկահասակ կինը ինձ դուր եք գալիս, ապա դուք կարող եք բոլորովին հանգիստ լինել այդ կողմից:

Այս հավաստիացումից հետո գուցե Նոա Քլեյփոլը հոգեպես հանգիստ լիներ, բայց նրա մարմինը բոլորովին անհանգիստ էր: Նա ահով ու կասկածով նայում էր իր նոր բարեկամին, իսկ նրա մարմինը բազմաթիվ այլանդակ դիրքեր էր ընդունում աթոռի վրա:

— Դեռ ավելին կասեմ ձեզ,— գլխի բարեկամական շարժումներով և քաջալերական խոսքերով աղջկան խրախուսելուց հետո՝ ասաց Ֆեզինը:— Ես ունեմ մի բարեկամ, որը, կարծում եմ, ձեր նվիրական ցանկությունը իրագործելու մեջ կարող է օգնել ձեզ: Նա կդասավորի այնպես, որ դուք ձեզ համար կընտրեք աշխատանքի այն ճյուղը, որ սկզբում ամենից հարմարն է ձեզ համար, իսկ հետագայում կսովորենք մյուս բոլոր ճյուղերը:

— Այնպես ես խոսում, կարծես լուրջ լինի,— ասաց Նոան:

— Իսկ այլ կերպ լինելը ի՞նչ օգուտ կբերեր ինձ,— ուսերը թոթվելով՝ ասաց Ֆեզինը:— Լսի՛ր, ե՛կ մի րոպե դուրս գնանք, քեզ մի բան ասեմ:

— Ինչո՞ւ նեղություն քաշենք և դուրս գնանք,— ասաց Նոան, աթոռի տակից սրունքները աստիճանաբար երկարելով:— Նա իրերը

վերև կտանի, իսկ մենք այստեղ հանգիստ կխոսենք: Շա՛ուրթ, կապոցները բարձրացրու վերև:

Շատ փառահեղորեն արձակված այս հրամանը իսկույն կատարվեց առանց որևէ առարկություն: Շաուրթը հազիվհազ քարշ տալով դուրս բերեց կապոցները, իսկ Նոան՝ դուռը բաց պահած, սպասեց մինչև նա հեռացավ այդտեղից:

— Կա՛մ եմ դաստիարակել նրան, այնպես չէ՞, — կատաղի գազան սանձահարողի տոնով ասաց Նոան, վերադառնալով իր տեղը:

— Հիանալի՛, — փաղաքշաբար նրա ուսը շոյելով ասաց Ֆեգինը: — Դու հանճար ես, սիրելի՛ս:

— Եթե այդպիսին չլինեի, այժմ այստեղ չէի լինի, — պատասխանեց Նոան: — Բայց ժամանակ մի՛ կորցնի, նա կարող է վերադառնալ, եթե չշտապես:

— Ուրեմն ի՞նչ ես մտածում, — հարցրեց Ֆեգինը, — եթե իմ այս բարեկամը քեզ դուր գա, չե՞ս միանա նրա խմբին:

— Իսկ նրա գործը բարգավաճ վիճակո՞ւմ է, այդ է կարևորը, — փոքր աչքերից մեկը թարթելով ասաց Նոան:

— Դերազանց վիճակում է: Նրա հետ գործակցում են այս մասնագիտություն մեր աշխատող ամենահմուտ մարդիկ:

— Քաղաքի՞ բնակիչներ են, թե գյուղի, — հարցրեց միստր Քլեյփոլը:

— Ոչ մի գավառացի չկա նրանց մեջ, և չեմ կարծում, որ նույնիսկ իմ թեղադրանքով նա համաձայնեի վերցնել քեզ, եթե այս օրերին աշխատող ձեռքերի պակաս չունենար, — պատասխանեց Ֆեգինը:

— Սա նրա՞ն պետք է հանձնեմ, — տաբատի գրպանին խփելով հարցրեց Նոան:

— Անպայման: Այլ կերպ չէր կարող լինել, — խիստ վճռաբար պատասխանեց Ֆեգինը:

— Քսան ֆունտը բավական մեծ գումար է, սակայն:

— Ոչ այն դեպքում, երբ դա մի դրամատոմս է, որ չեմ կարող ծախսել, — առարկեց Ֆեգինը: — Համարն ու տարեթիվը գրված է անշուշտ: Ուրեմն, վճարը դադարեցված կլինի բանկում: Տեսնո՞ւմ ես, իմ բարեկամի համար այդ դրամատոմսը այնքան էլ մեծ արժեք չի կարող ներկայացնել, քանի որ շուկայում հնարավոր չէ շատ մեծ գնով վաճառել: Հարկավոր է արտասահման ուղարկել, այդ էլ հարց է:

— Ե՞րբ կարող եմ տեսնել նրան, — հարցրեց Նոան կասկածանքով:

— Վաղը առավոտ:

— Որտե՞ղ:

— Այստեղ:

— Հը՛մ,— ասաց Նոան:— Դրա վարձը ի՞նչ է:

— Ասրել ջենթլմենի նման. բնակարան, սնունդ, ոգեից քմայելի, ծխախոտ, բոլորը ձրի, իսկ փոխարենը միայն քո վաստակի և այդ մանկահասակ կնոջ վաստակի կեսը,— պատասխանեց Ֆեզինը:

Դուցե Նոա Քլեյփոլը, որի ընչաքաղցությունը չափ ու սահման չունեի, նույնիսկ այս փայլուն պայմաններին չհամաձայնեի, եթե կատարելապես ազատ լինեի իր գործողությունների մեջ. բայց մտածելով, որ մերժելու դեպքում իր նոր բարեկամը կարող էր իրեն անմիջապես օրենքի ձեռքը հանձնել (շատ ավելի անհնարին բաներ էին տեղի ունեցել), նա աստիճանաբար փափկեց և ասաց, որ այդ պայմանները լավ են իր համար:

— Բայց գիտես,— նկատեց Նոան,— քանի որ մանկահասակ կիներ ծանր աշխատանք է կատարելու, ես կցանկանայի, որ իմ բաժին աշխատանքը շատ թեթև լինեի:

— Մի հետաքրքրական փոքրիկ աշխատանք, այնպես չէ՞,— առաջարկեց Ֆեզինը:

— Ոոտավորապես այդ տեսակի մի բան,— պատասխանեց Նոան:— Իսկ քո կարծիքով ո՞ր մեկը հարմար կլինեի ինձ համար: Մի աշխատանք, որ ո՛չ հոգնեցուցիչ լինեի, ո՛չ էլ վտանգավոր: Ա՛յ, այդպիսի բան է իմ ուզածը:

— Եթե չեմ սխալվում, դու խոսում էիր ինչ-որ լրտեսության մասին, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեզինը:— Իմ բարեկամը պետք ունի մեկին, որ այդ գործը գլուխ բերի:

— Այո, ես ասացի մի այդպիսի բան, և կարծես վատ չէր լինի նման գործ ձեռնարկել,— պատասխանեց Նոան դանդաղորեն,— բայց դա ինքնին ձեռնառու չէր լինի, գիտես:

— Ճիշտ է,— մտորելով կամ ձևացնելով, որ մտորում է, նկատեց Հրեան,— ո՛չ, հարմար չէ:

— Ուրեմն, ի՞նչ ես մտածում,— հարցրեց Նոան, մտահոգությամբ նրան նայելով:— Կամ կլինեի թաքուն գողանալ և գողանալիս այնքան ապահով լինել, որքան տանը հանգիստ նստած ժամանակ:

— Պառավ լեգիոների հետ գործ տնօրենալու մասին ի՞նչ է քո կարծիքը,— հարցրեց Ֆեզինը:— Նրանց դրամապանակները կամ այլևայլ

կապոցները թոցնելը, ապա անկյունից թեքվելով անհետանալը, ինձ թվում է, վատ եկամուտ չէր բերի:

— Բայց նրանք շատ ճղճղան են և երբեմն նույնիսկ ճանկոտում են, այնպես չէ՞, — ասաց Նոան գլուխը թափահարելով: — Կարծում եմ, որ այդ աշխատանքը հարմար չէ ինձ: Ուրիշ բաժանմունքում որևէ ազատ տեղ չկա՞:

— Սպասի՛ր, — ձեռքը Նոայի ծնկին դնելով՝ գոչեց Ֆեգինը: — Ճտերի թալանումը:

— Այդ ի՞նչ բան է, — հարցրեց միաւոր Քլեյփոլը:

— Ճտերը, սիրելիս, — ասաց Ֆեգինը, — դրանք այն փոքր երեխաներն են, որոնց մայրերը ուղարկում են հանձնարարություններ կատարելու՝ տալով նրանց վեցպեննիսներ և շիշի: Գնելու իսկ թալանել, նշանակում է այդ դրամը գեղեցիկ կերպով վերցնել նբանցից, — նրանք այդ գումարները միշտ էլ պատրաստ պահում են իրենց ձեռքում, — ապա նրանց հրել առվի մեջ և շատ դանդաղ հսկանալ, ասես առանձնապես ոչինչ չի պատահել, բացի այն, որ ինչ-որ երեխա վայր է ընկել ու վիրավորվել: Հա՛, հա՛, հա՛:

— Հա՛, հա՛, — որոտաց միստր Քլեյփոլը՝ հիացմունքից ոտները թափահարելով: — Աստված վկա, այդ հենց իմ ուղածն է:

— Անկասկած, — պատասխանեց Ֆեգինը, — դու կարող ես կարգին գործ տեսնել Քեմդեն Թաունում, Բեթել Բրիջում և նման թաղերում, որտեղ նրանք միշտ ուղարկվում են գնումներ կատարելու. դու կարող ես օրվա ուղածդ ժամին արտիդ ցանկացածի չափ ճտեր գցել առվի մեջ:

Խոսելիս Ֆեգինը միստր Քլեյփոլի կողը մշտեց, և նրանք երկար ու շոնդալից ծիծաղեցին:

— Ուրեմն, այդ լավ եղավ, — ասաց Նոան, երբ արդեն դադարել էին ծիծաղելուց և Շառլոթը վերադարձել էր: — Վաղը ո՞ր ժամին:

— Տասը հարմա՞ր է քեզ, — հարցրեց Ֆեգինը, և երբ միստր Քլեյփոլը հավանություն նշան տվեց, նա ավելացրեց. — Իսկ ազնվահոգի բարեկամիս ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ անունով կոչեմ քեզ:

— Միստր Բոլթեր, — պատասխանեց Նոան, որը նման անակրնկալի համար նախապատրաստված էր. — միստր Մորրիս Բոլթեր: Իսկ սա էլ միսիս Բոլթերն է:

— Միսիս Բոլթերի խոնարհ ծառան, — ասաց Ֆեգինը ծիծաղելի քաղաքավարությամբ խոր գլուխ տալով: — Հույս ունեմ, որ շուտով նրա հետ ավելի մոտիկից ծանոթանալու պատվին կարժանանամ:

— Դու այս ջենթլմենին լսո՞ւմ ես, Շա՛ռլոթ,— որոտաց միստր Քլեյփուլը:

— Այո՛, Նոա, սիրելիս,— ձեռքը Հրեային մեկնելով պատասխանեց միսիս Բուլթերը:

— Նա ինձ փաղաքշորեն է անվանում Նոա,— Ֆեգինին դիմելով ասաց միստր Մորրիս Բուլթերը՝ նախկին Քլեյփուլ,— հասկանո՞ւմ ես:

— Օ՛հ, այո՛, հասկանում եմ, հրաշալի հասկանում եմ,— պատասխանեց Ֆեգինը, կյանքում առաջին անգամ ճշմարտությունը խոսելով:— Բարի գիշեր, բարի գիշեր:

Բազմաթիվ բարեմաղթություններով և հրաժեշտի զանազան խոսքերով, միստր Ֆեգինը գնաց իր ճանապարհով: Նոա Քլեյփուլը իր սիրելի լեդին տեղեկացրեց իր արած կարգադրությունների մասին, խիստ գոռոզ ու տիրական ձևով, որ վայել է ոչ միայն արական սեռի ներկայացուցչին, այլև մի ջենթլմենի, որ կոնդոնում և նրա շրջակայքում ճտեր թալանելու աշխատանքին նշանակված լինելը մեծ պատիվ է համարում:

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ուրեղ ցույց է տրվում, թե ինչպես Հնարամիտ Ստանակը փորձանքի մեջ ընկավ

— Ուրեմն այդ դո՛ւ էիր քո սեփական բարեկամը, հա՞, — հարցրեց միստր Քլեյփուլը, այլ կերպ ասած Բուլթերը, երբ նա, ըստ իրենց միջև կայացած համաձայնության, հաջորդ օրը տեղափոխվել էր Ֆեգինի բնակարանը:— Աստվա՛ծ իմ, ես այդպես էլ ենթադրել էի երեկ գիշեր:

— Յուրաքանչյուր մարդ իր անձի բարեկամն է, սիրելի՛ս,— պատասխանեց Ֆեգինը շարախինդ ժպիտով:— Այդպիսի լավ բարեկամ եմ ոչ մի տեղ չի ճարի:

— Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ որոշ մարդիկ հենց իրենք իրենց թշնամի են, դու այդ գիտե՛ս,— աշխարհ տեսած մարդու տեսք ընդունելով՝ ասաց Բուլթերը:

— Չհավատաս այդ բանին,— ասաց Ֆեգինը:— Երբ մարդ իր

Թշնամին է, այդ դրանից է, որ նա չափից դուրս իր բարեկամն է, և ոչ թե նրա համար, որ նա ավելի հոգատար է ուրիշի նկատմամբ։ Փո՛ւհ, փո՛ւհ, այդպիսի բան չկա աշխարհում։

— Եվ կամ չպետք է լինի,— պատասխանեց միստր Բոլթերը։

— Դա ինքնին հասկանալի է։ Որոշ կախարդների ասում են, թե թիվ երեքն է կախարդական, ոմանք էլ ասում են, թե թիվ յոթին է։ Ո՛չ մեկը, ո՛չ էլ մյուսը, բարեկամս։ Թիվ մե՛կն է կախարդականը։

— Հա՛, հա՛,— քրքջաց միստր Բոլթերը։— Միշտ թիվ մեկը։

— Այնպիսի ընկերությունում, ինչպիսին մերն է, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեզինը, որը անհրաժեշտ համարեց պարզաբանել այս հանդամանքը,— մենք ունենք մի ընդհանուր թիվ. դա թիվ մեկն է. այսինքն՝ դու չես կարող քեզ համարել թիվ մեկ, առանց ինձ էլ, խմբի մյուս բոլոր երիտասարդ անդամներին էլ այդ համարի տակ առնելու։

— Օ՛հ, գրո՛ղը տանի,— բացականչեց միստր Բոլթերը։

— Մենք այնքան մերված ենք իրար և ընդհանուր շահերով այնքան միավորված, որ այլ կերպ չի կարող լինել,— շարունակեց Ֆեզինը՝ ձևազնեւով անտես առնել այս ընդհատումը։— Օրինակ, քո կետն պատահն է հոգալ թիվ մեկի մասին, այսինքն՝ քո մասին։

— Անշո՛ւշտ,— նկատեց միստր Բոլթերը,— դու այդտեղ համարչա թե իրավացի ես։

— Ուրեմն, դու չես կարող մտածել քո մասին՝ թիվ մեկի մասին, առանց մտածելու իմ մասին՝ թիվ մեկի մասին։

— Ուզում ես ասել թիվ երկուսի մասին,— ասաց միստր Բոլթերը, որը մեծապես օծոված էր անձնասիրության առաքինությամբ։

— Ո՛չ, ո՛չ,— վրա բերեց Ֆեզինը,— ես քեզ համար նույնպիսի կարևորություն ունեմ, ինչպիսին ինքդ՝ քեզ համար։

— Լսի՛ր,— ընդհատեց միստր Բոլթերը,— դու հրաշալի մարդ ես, և ես քեզ շատ եմ հավանում, բայց մենք դեռ այնքան մտերիմներ չենք, որ բանը այդտեղ հասնի։

— Միայն պատկերացրու,— ասաց Ֆեզինը, ուսերը թոթվելով,— միայն նկատի ունեցիր։ Դու մի լավ գործարք ես կատարել, որի համար ես քեզ անշափ սիրում եմ. բայց դա կարող է օղակը հագցնել քո վզին, մի բան, որ շատ հեշտությամբ է կապվում և մեծ դժվարությամբ քանդվում. պարզ ասած՝ կախադանի օղակը։

Միստր Բոլթերը ձեռքը տարավ փողկապին. նրան այնպես թվաց, որ դա շատ ամուր էր կապված և հանկարծակի սկսել էր սեղմել իր պարանոցը։

— Կախաղանը, սիրելիս,— շարունակեց Ֆեգինը,— շատ կարճ ու կտրուկ մի անկյունադարձ մատնանշող տգեղ ուղեցույց է, որը բազմաթիվ խիզախ մարդկանց ընթացքը կասեցրել է մեծ ճանապարհին: Մնալ վտանգից հեռու և մնալ դրանից որոշ տարածության վրա, ահա՛ քո թիվ մեկ նպատակը:

— Այդ ճշմարիտ է,— պատասխանեց միստր Բոլթերը:— Բայց դու ինչո՞ւ ես այդպիսի բաների մասին խոսում:

— Միայն նրա համար, որ քեզ լուսաբանեմ իմ միտքը այս հարցի նկատմամբ,— ասաց Հրեան՝ հոնքերը վեր բարձրացնելով:— Այդ բանը հաջողեցնելու համար ինձնից ես կախված: Ես էլ իմ փոքրիկ ձեռնարկը բարգավաճ պահելու համար քեզնից եմ կախված: Մեկը քեզ համար է թիվ մեկ, մյուսը ինձ համար է թիվ մեկ: Որքան դու հոգ տանես իմ մասին, այնքան քեզ պաշտպանած կլինես: Հետևաբար, մենք ի վերջո հանգում ենք այն միևնույն կետին, որ սկզբում քեզ ասել էի՝ թիվ մեկի հանդեպ ունեցած մեր հոգատարությունը մեզ բոլորիս շաղկապում է իրար, և պետք է շաղկապի, այլապես բոլորս միասին կկործանվենք:

— Այդ ճիշտ է,— մտախոհ ասաց միստր Բոլթերը:— Օ՛հ, ինչ խարդախն ու խորամանկն ես:

Միստր Ֆեգինը հրճվանքով նկատեց, որ իր հզոր ուժերին հատուցված այս տուրքը պարզապես հաճոյախոսություն չէր, այլ այն, որ իր նենգ-հանճարեղ մտքերը մեծապես տպավորելու էին նորեկին, մի բան, որ, ըստ միստր Ֆեգինի, շատ կարևոր էր իրենց ծանոթության սկզբնական շրջանում: Եվ այդ ցանկալի ու օգտակար տպավորությունը նրա մեջ առավել ևս ուժեղացնելու համար, Հրեան մանրամասնորեն պատմեց իր գործերի ծավալի ու մեծության մասին, կեղծն ու ճշմարիտը իր հետապնդած նպատակներին ծառայեցնելու համար այնպես միախառնելով իրար և երկուսն էլ այնպես հրամցնելով միստր Բոլթերին, որ այդ ջենթլմենի հարգանքը բացահայտորեն կրկնապատկվեց, միաժամանակ սաստիկ երկյուղով համակելով նրան, որը Հրեայի համար շատ բաղձալի էր:

— Մեր՝ իրար հանդեպ այս փոխադարձ վստահությունն է, որ ծանր կորուստների պարագային մխիթարում է ինձ,— ասաց Ֆեգինը,— երեկ առավոտ ես զրկվեցի իմ ամենալավ օգնականից:

— Հո չե՞ս ուզում ասել, թե մեռավ,— գոչեց միստր Բոլթերը:

— Ո՛չ, ո՛չ,— պատասխանեց միստր Ֆեգինը,— այդքան վատ բան չպատահեց: Բոլորովին էլ այդքան վատ բան չկա:

— Այդ դեպքում երեխ...

— Պահանջեցին նրան,— ընդհատեց Ֆեգինը։— Այո՛, պահանջեցին նրան։

— Շահ տկարևոր գործով,— հարցրեց միստր Բոլթերը։

— Ո՛չ,— պատասխանեց Ֆեգինը,— անքան էլ կարևոր գործ է։ Նա ամբաստանվեց ինչ-որ մեկի գրպանը դատարկելու փորձ անելու մեղադրանքով, և նրա մոտ գտան արծաթյա քթախոտի մի տուփ. այդ նրա տուփն էր, սիրելիս, նրա սեփական տուփը, որովհետև նա էլ քթախոտ էր օգտագործում և շատ էլ սիրում էր այդ։ Մինչև այսօր կալանքի տակ պահեցին նրան, որովհետև կարծեցին, թե քթախոտի տուփի տիրոջը ճանաչում են։ Ա՛հ, նա ինքը արժեք հիսուն քթախոտի տուփ, և ես ուրախությամբ կտայի այդ բոլորի փոխարժեքը, միայն թե նա ապահով վերադառնար։ Քեզ հարկավոր էր ճանաչել Ստահակին, սիրելիս, քեզ հարկավոր էր ճանաչել Ստահակին։

— Մի օր անշուշտ կճանաչեմ. այդպես չե՞ս կարծում,— հարցրեց միստր Բոլթերը։

— Կասկածում եմ,— պատասխանեց Ֆեգինը հառաչելով։— Եթե նոր ապացույց չգտնեն, նրան կդատապարտեն միայն կարճ ժամանակով, և նա մեզ մոտ կվերադառնա մոտավորապես վեց շաբաթ հետո։ Բայց եթե ուրիշ ապացույցներ էլ գտնեն, այդ դեպքում նա երկար կմնա։ Նրանք գիտեն, թե նա ինչ ուշիմ տղա է, և նրան ցմահ կուղարկեն։ Նրանք Հնարամտին անպայման ցմահ կուղարկեն, ոչ ավելի, ոչ պակաս։

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— ասաց միստր Բոլթերը։— Ինչո՞ւ չես խոսում այնպես, որ կարողանամ հասկանալ քո ասածը։

Ֆեգինը հազիվ էր պատրաստվում այս խորհրդավոր արտահայտությունները վերածել գոհճիկ լեզվի, որոնք թարգմանվելուց հետո միստր Բոլթերը տեղեկացած էլ ինքն, որ Ստահակը ցմահ բանտարկվելով կենթարկվեր տաժանակիտ աշխատանքի, երբ Վարպետ Բեյթսը, ձեռքերը խրած տաբատի գրույնների մեջ և դեմքին կիսազավեշտական վշտի արտահայտություն տված, մտավ ներս, ու նրանց զրույցը ընդհատվեց։

— Ամեն ինչ վերջացած է, Ֆեգին,— նորեկի հետ ծանոթանալուց հետո ասաց Զարին,— ամեն ինչ վերջացած է։

— Ի՞նչ ես ուզում ասել։

— Նրանք գտել են այն ջենթլմենին, որին պատկանում է քթախոտի տուփը, երկու-երեք մարդիկ էլ գալիս են նրա մասին բացառ-

Պական վկայութիւն տալու: Հետեաբար, Հնարամիտը արձանագրված է աքսորյալների ցանկում,— պատասխանեց Վարպետ Բեյթսը:— Հարկավոր է սգո հանգերձանք պատրաստել ինձ համար, Ֆեզին, որպեսզի գնամ նրան այցելելու, նախքան ճանապարհվելը: Մտածել, որ Զեկ Դոքինզը, խիզախ Զեկը, Ստահակը, Հնարամիտ Ստահակը, աքսորվում է մի հասարակ երկուս ու կես պեննի արժողությամբ քթախոտի տուփի համար: Եթե նա աքսորված լիներ առնվազն մի ոսկյա ժամացույցի, շղթայի և կնիքի համար, մի կերպ կարելի էր հանդուրժել այդ, բայց այժմ: Օհ, ինչո՞ւ չկողոպտեց որևէ հարուստ ջենթլմենի, վերցնելով նրա ամբողջ թանկագին իրերը, և չաքսորվեց իբրև ջենթլմեն, և ոչ թե իբրև փառքից ու պատվից զուրկ մի հասարակ գող:

Իր դժբախտ բարեկամի հանդեպ այսպիսի զգացումներով համակված Վարպետ Բեյթսը, սրտաբեկ ու թախծոտ, իրեն գցեց ամենից մոտ գտնվող աթոռին:

— Ի՞նչ ես փառքից ու պատվից զուրկ լինելու մասին խոսում,— բացականչեց Ֆեզինը, բարկացած մի հայացք նետելով իր աշակերտի վրա:— Մի՞թե նա միշտ էլ ձեր բոլորից մի գլխով բարձր չի եղել: Կա՞ մեկը ձեզնից, որ կարող էր հասնել նրան կամ որևէ բանում համեմատվել նրա հետ:

— Ո՛չ մեկը,— վշտից խռպոտված ձայնով պատասխանեց Վարպետ Բեյթսը:— Եվ ո՛չ մեկը:

— Դե՛, էլի ինչի՞ մասին ես խոսում,— բարկացած հարցրեց Ֆեզինը:— Ի՞նչ ես նվնդում:

— Բայց դա արխիվում չի արձանագրվելու, այնպես չէ՞,— ասաց Չարլիս վրդովված,— երբեք ցույց չի տրվելու ամբաստանագրի մեջ, և ոչ ոք երբեք չի իմանալու, թե ո՞վ էր նա: Ինչպիսի՞ տեղ է գրավելու նա Նյուգեյթյան մատյանում: Գուցե նույնիսկ արձանագրված էլ չլինի այնտեղ՝ մյուս մեծ հանցագործների շարքում: Օհ, աստված, աստված, ինչպիսի ծանր հարված է այս:

— Հա՛, հա՛,— գոչեց Ֆեզինը, աչ ձեռքը երկարելով և երջանկության նուպայի մեջ հաշմվածի պես ցնցվելով:— Տե՛ս, թե նրանք ինչպես են պարծենում իրենց մասնագիտությամբ: Հիանալի է, այնպես չէ՞:

Միտոր Բոլթերը գլխով հավանության նշան տվեց, իսկ Ֆեզինը, մի քանի րոպե բացահայտ բավարարությամբ Չարլի Բեյթսի վշտի մասին խորհրդածելուց հետո, մոտեցավ այդ փոքրիկ ջենթլմենին և շոյեց նրա ուսը:

— Ուշի՛նչ, Չարլի, ուշի՛նչ,— ասաց Ֆեգինը ամոթիչ տոնով,— այդ բաները ի հայտ կգան, անպայման ի հայտ կգան։ Բոլորը կիմանան, թե ինչպիսի՛ խելացի տղա է Ստահակը... նա ինքը կապացուցի այդ։ Նա չի անպատվի իր հին ընկերներին և ուսուցիչներին։ Մտածի՛ր, թե որքան փոքր է տարիքով։ Ինչպիսի՛ բացառիկ երեւոյթ, Չարլի, արտրվել այդ հասակում։

— Իրոք որ պատիվ է,— ասաց Չարլին, փոքր-ինչ մխիթարված։

— Նա կստանա այն ամենը, ինչ ցանկանում է,— շարունակեց Հրեան։— Նա բանտում կպահվի, Չարլի, ջենթլմենի նման։ Այո՛, ջենթլմենի նման։ Նրան ամեն օր գարեջուր կտան, և գրպանում դրամը միշտ անպակաս կլինի։ Նույնիսկ եթե չկարողանա ծախսել, արծվախաղով կզբաղվի և կզբոսնի։

— Իսկապե՞ս, Ֆեգին,— բացականչեց Չարլի Բեյթսը։

— Այո՛, հապա ի՞նչ ես կարծում,— պատասխանեց Ֆեգինը,— նրա պաշտպանության համար կունենանք նաև փաստաբան, և այնպիսի փաստաբան, որ մյուս բոլորից ավելի ճարտասան լինի։ Ցանկանալու դեպքում նա ինքը կարող է ելույթ ունենալ, և մենք այդ բոլորը կկարդանք թերթերում։ «Հնարամիտ Ստահակը... բարձրաձայն քրքիջներ... այստեղ դատարանը ծիծաղից թուլացավ»։ Է՞հ, Չարլի, է՞հ։

— Հա՛, հա՛,— քրքաց Վարպետ Բեյթսը,— ինչպիսի՛ զվարճություն, այնպես չէ՞. Ֆեգին։ Օ՛յ, Հնարամիտը ինչպես կզայրացներ նրանց, չէ՞։

— Կզայրացնե՛ր,— գուչեց Ֆեգինը։— Պիտի զայրացնի, զայրացնելու է։

— Ա՛հ, իսկապես այդպես էլ կանի,— կրկնեց Չարլին, ձեռքերը շփելով։

— Կարծես նրան հիմա էլ տեսնում եմ,— գուչեց Հրեան, իր աշակերտին նայելով։

— Ես նույնպես,— գուչեց Չարլի Բեյթսը։— Հա՛, հա՛, հա՛, ես նույնպես։ Այդ բոլորը տեսնում եմ աչքիս առջև, երգվում եմ, որ տեսնում եմ, Ֆեգին։ Ի՛նչ զվարճություն։ Ի՛նչ հիանալի զվարճություն։ Բոլոր փաստաբանները կաշխատեն լուրջ դիրք ընդունել, իսկ Զեկ Դոքինզը կխոսի նրանց հետ այնպիսի մտերմական ձևով և այնքան անվրդով, ասես դատավորի որդի լինի, որը ճաշից հետո ճառ է արտասանում։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Արդարև, միտար Ֆեգինը այնքան բարձրացրեց իր փոքրիկ բա-

րեկամի արտառոց տրամադրութիւնը, որ Վարպետ Բեյթսը, բանտարկված Ստահակի մասին սկսեց մտածել ոչ թե իբրև զոհի, ինչպես առաջ մտածել էր, այլ իբրև գլխավոր դերակատարի՝ չափազանց արտասովոր ու սքանչելի, զավեշտական մի ներկայացման: Եվ մեծ անհամբերութեամբ սպասեց այն օրվան, երբ իր վաղեմի ընկերը իր տալանդը ցուցադրելու այդքան բարեպատեհ առիթը կունենար:

— Բայց մենք պետք է մի կերպ իմանանք, թե նրա գործը ինչ ընթացքի մեջ է այսօր,— ասաց Ֆեգինը,— հապա տեսնեմ:

— Ես գնամ,— հարցրեց Չարլին:

— Ոչ մի դեպքում,— պատասխանեց Ֆեգինը:— Դժվե՞լ էս, սիրելիս, դու բացարձակ գժվե՞լ էս, որ մտածում էս գնալ այն միևնույն տեղը, որտեղ... Ո՛չ, Չարլի, ո՛չ: Միանգամից կորցնել մեկից ավելին, այդ անկարելի է:

— Չլինի՞ թե ինքդ էս ուզում գնալ,— հարցրեց Չարլին, աչքով անելով:

— Այդ բոլորովին ձեռնտու չէր լինի,— պատասխանեց Ֆեգինը, գլուխը թափահարելով:

— Ուրեմն ինչո՞ւ այս մեկին չես ուղարկում, այս նոր տղային,— հարցրեց Վարպետ Բեյթսը ձեռքը դնելով նոսայի թևին:— Նրան ոչ ոք չի ճանաչում:

— Եթե չի առարկում,— նկատեց Ֆեգինը:

— Առարկե՛լ,— ընդհատեց Չարլին:— Նա ինչ պատճառ ունի առարկելու:

— Իսկապես ոչ մի պատճառ, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեգինը, դառնալով դեպի միստր Բոլթերը:— Իսկապես ոչ մի պատճառ:

— Օ՛հ, ինչպե՞ս թե ոչ մի պատճառ,— նկատեց նոան, ընկերակելով դեպի դուռը և գլուխը սարսափից տարուբերելով:— Ո՛չ, ո՛չ, ձեռքաշեք: Այդ իմ պարտականութեան մեջ չի մտնում:

— Իսկ սրա պարտականութիւնը ի՞նչ է, Ֆեգին,— հարցրեց Վարպետ Բեյթսը, ոտից գլուխ զզվանքով գննելով նոսայի վտիտ մարմինը:— Փախուստ տալ, երբ որևէ վտանգ կա, և ուտել ու խմել, երբ ամեն ինչ կարգին է, հա՞. ա՞յդ է նրա պարտականութիւնը:

— Քո գործը չէ, թե որն է իմ պարտականութիւնը,— տաքացած վրա տվեց միստր Բոլթերը,— իսկ դու չհամարձակվիս քո վերադասների հետ այդ ձևով խոսել, ճուտիկ, այլապես այդ քեզ վրա թանկ կ'ստի, իմացա՞ր:

Այս հոյակապ սպառնալիքը լսելով, Վարպետ Բեյթսը այնքան

որոտագին ծիծաղեց, որ բավական ժամանակ անցավ, մինչև Ֆեգինը կարողացավ միջամտել և միստր Բոլթերին բացատրել, թե ոստիկանատուն այցելելով որևէ վտանգի չէր ենթարկվի: Շարունակելով՝ նա ասաց, որ քանի դեռ իր կատարած փոքրիկ գործի մասին ոչ մի տեղեկություն չէր ուղարկվել մայրաքաղաք, ոչ էլ իր անձի վերաբերյալ որևէ նկարագրություն, շատ հավանական է, որ նույնիսկ չէին էլ կասկածի, թե նա այստեղ է սպաստանել: Եթե պատշաճորեն ծրարվեր, ոստիկանատունը շատ ավելի ապահով էր նրա համար, քան կոնդոնում գտնվող որևէ այլ վայր, քանի որ դժվար թե հավատային, թե նա կարող էր կամովին ապաստանել այնտեղ:

Միստր Բոլթերը, կիսով չափ համոզված այս փաստարկումներից, բայց առավելապես հաղթահարված Ֆեգինի հանդեպ իր զգացած վախից, վերջապես մեծ դժվարությամբ համաձայնեց հանձն առնել արշավանքը: Ֆեգինի ցուցումներով նա իսկույն հագավ կառապանի բաճկոնը, թավշյա տաբատ ու կաշվե զանգասպաններ, որ Հրեան պատրաստ ուներ իր պահեստում: Նրան տվեցին նաև սալապանի մտրակ և շուրջբոլորը ուղեկալի սոմսերով հարդարված մի թաղիքե գլխարկ: Այսպես սպառազինված, նա անփույթ ու անտարբեր մտնելու էր ոստիկանատուն, ինչպես այդ կարող էր անել հետաքրքրությունից դրդված որևէ զավառացի տղա՝ Քավենտ Գարդենի շուկայից: Եվ քանի որ նրան հաղթանդամ, անշնորհք և ոսկրոտ մարմնով մի տղա էր, ապա միստր Ֆեգինը կասկած չուներ, որ նա իր դերը կկատարեր ամենայն հաջողությամբ:

Այս նախաշարժատական կարգադրությունները ավարտելուց հետո նրան տվեցին Հնարամիտ Ստահակի արտաքին նկարագրի մասին հարկ եղած բոլոր տեղեկությունները, որից հետո Վարպետ Բեյթսը մոլթ ու օձազալար նրբուղիներով նրան առաջնորդեց սահմանված վայրը: Բայց Սթրիթից քիչ այս կողմ կանգ առնելով, Վարպետ Բեյթսը նկատարեց ոստիկանատան ճշգրիտ դիրքը և, բաղմամբիվ ցուցումներ տալով, թե նրբանցքից ինչպես պետք է անցնել, բակ մտնելուց հետո ինչպես պետք է աջ կողմում գտնվող աստիճաններով վեր բարձրանար և ինչպես սենյակ մտնելիս գլխարկը պետք է հաներ, պատվիրեց նրան շտապել, խոստանալով հենց այնտեղ էլ սպասել, մինչև նրա վերադարձը:

Նոա Քլեյֆուլը, կամ Մորրիս Բոլթերը, ինչպես որ հաճո է ընթերցողին, կետ առ կետ հետևելով իրեն տրված ցուցմունքներին (որոնք չափազանց ճշգրիտ էին, քանի որ Վարպետ Բեյթսը քաջածանոթ էր

շրջապատին), ոստիկանատուն հասավ առանց որևէ մեկին մի բան հարցնելու կամ ճանապարհին որևէ անախորժության հանդիպելու: Այնտեղ նա տեսավ մեծ մասամբ կանանցից բաղկացած մի խումբ, խոնված կեղտոտ ու պատերը բորբոսնած մի սենյակում: Սենյակի վերևի ծայրում կար բազրիքներով անջատված մի բեմահարթակ, որի վրա, ձախ կողմում, պատի տակ շարված էին ամբաստանյալների աթոռները, մեջտեղում վկաներին հատկացված նստարաններն էին, իսկ աջում դրված էր դատավորների գրասեղանը: Այս վերջին սարսափազդու վայրը բաժանված էր մի միջնորմով, որը դատավորներին խաբքնում էր հասարակ մահկանացուների հայացքից և խաժամուժին թույլ տալիս՝ պատկերացնելու (եթե նա կարող էր պատկերացնել) արդարությունը իր ամբողջ վեհությունում:

Ամբաստանյալների աթոռներին նստած էին միայն երկու կին, որոնք իրենցով հիացող բարեկամներին գլխով էին անում, մինչ քարտուղարը՝ սեղանի վրա կուցած, որոշ ցուցմունքներ էր կարդում քաղաքացիական շորերով ինչ-որ մարդու և երկու ոստիկանի: Բեմահարթակի բազրիքներին հենված մի բանտապահ մեծ բանալիով խփում էր իր քթին, այդ դբադմունքը դադարեցնելով միայն այն ժամանակ, երբ զսպում էր դատարկապորտների խոսելու անտեղի ցանկությունը կամ խստորեն հրահանգում էր այս կամ այն կնոջը՝ աղմկող երեխային դուրս հանել: Սենյակի օդը հեղձուցիչ էր և ապականված անախորժ հոտերով: Կեղտից պատերի գույնը փոխվել էր, իսկ առաստաղը՝ սևացել: Բուխարիկի վրա կար հին, ծխից մրոտված մի կիսանդրի, իսկ բեմահարթակի վերևում՝ մի փոշոտ ժամացույց, շրջապատի իրերից միակը, որ իր ընթացքը շարունակում էր ինչպես հարկն է, քանի որ զրկանքը և աղքատությունը իրենց հետքը թողել էին բոլոր շնչավոր արարածների վրա, որոնք նույնքան տհաճ տեսք ունեին, որքան կեղտի ու ճենճի հաստ շերտով պատած անշունչ սուտակները:

Նոան հետաքրքրությամբ շուրջը նայեց՝ Ստահակին որոնելով: Թեև սենյակում կային մի քանի կանայք, ուրեք այդ հայտնի մարդու մայրը կամ քույրը կարող էին համարվել, և մի քանի տղամարդ, որ կարող էին մեծ նմանություն ունենալ նրա հորը, այնուամենայնիվ, միսոր Դոքինզի մասին տրված նկարագրություններին համապատասխանող ոչ ոք չկար այնտեղ: Կասկածի ու անորոշության մեջ, նա սպասեց մինչև այդ երկու կանայք, հանձնված լինելով քրեական դատարանին, հաղթական քայլերով դուրս եկան սենյակից, իսկ նրանց

գնալուց անմիջապես հետո հայտնվեց մի ուրիշ բանտարկյալ, որին նա խսկույն ճանաչեց որպես խնդրո առարկա անձնավորությունը:

Արդարև, այդ միստր Դոքինզն էր: Հսկա պիջակի թևերը ըստ սովորականին ծալած, ձախ ձեռքը գրպանում, աջ ձեռքում գլխարկը, նա ոտքերը քստքստացնելով բանտապահի առջևից մտավ դատասենյակ և, դատապարտյալի աթոռի վրա իր տեղը՝ գրավելուց հետո, բարձրաձայն հարցրեց, թե իրեն ինչո՞ւ համար էին այդպիսի նվաստացուցիչ դրուժյան մեջ դրել:

— Լեզուդ քե՛զ քաշիր, իմացա՞ր,— ասաց բանտապահը:

— Միթե ես անգլիական քաղաքացի չե՞մ, ինչ է,— վրա բերեց Ստահակը:— Որտե՞ղ են իմ արտոնությունները:

— Դու շուտով կստանաս քո արտոնությունները,— պատասխանեց բանտապահը,— և լավ կզբոսնես դրանցով:

— Իսկ եթե չստանամ, մենք կտեսնենք, թե ներքին Գործերի նախարարությունը ինչ կասի դատավորներին,— պատասխանեց միստրը Դոքինզը:— Այս ի՞նչ բան է: Ես պիտի խնդրեի, որ դատական ատյանը այս շնչին գործը շուտ վերջացնեք և ինձ այստեղ չպահեք, երբ իրենք լրագիր են կարդում: Սիթիում ինչ-որ ջենթլմենի հետ ժամադրություն ունեմ. քանի որ ես իմ խոսքի տերն եմ և շատ ճշտապահ իմ գործերի մեջ, ապա այդ ջենթլմենը կթողնի ու կգնա, եթե ես ժամանակին այնտեղ չլինեմ: Չհարգելով իմ ժամադրությունը, գործը, իհարկե, մեծապես կտուժի, իսկ այդ պատճառով արդյոք վնասի հատուցում չի՞ պահանջվի նրանցից, ովքեր բռնությամբ ինձ պահել են այստեղ: Օ՛հ, ո՛չ, անշո՛ւշտ, ոչ:

Խոսակցության այս կետում Ստահակը, այնպես ձևացնելով, որ իբրև թե իր անձնական գործերի հետագա ընթացքով մեծապես մտահոգված է, ցանկություն հայտնեց բանտապահից իմանալ դատավորական աթոռների վրա նստած «երկու կաշառակերների անունները»: Հանդիսատեսները այնքան ծիծաղեցին այս արտահայտության վրա, որ ինքը՝ Վարպետ Բեյթսը, ավելի լիաթոք ծիծաղել չէր կարող, եթե լսած լիներ այդ առաջարկը:

— Լռությո՛ւն,— գոչեց բանտապահը:

— Ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց դատավորներից մեկը:

— Ինչ-որ գրպանահատության դեպք է, ձեռք գերազանցություն:

— Այդ տղան ուրիշ անգամ այստեղ եղե՞լ է:

— Շատ անգամ պետք է եղած լիներ,— պատասխանեց բանտապահը:— Ես ինքս նրան լավ եմ ճանաչում, ձերդ գերազանցություն:

— Օ՛հ, դուք ինձ ճանաչում եք, այդպե՞ս է,— գոչեց շնաբամիտը, ծոցատետրի մեջ նշանակելով բանտապահի բանավոր հայտարարությունը:— Շատ լավ, շատ լավ: Այսպես կամ այնպես, այդ ևս իմ համբավն արատավորելու փորձ է:

Նորից քրքիշներ ու նորից լուռթյան կոչ:

— Որտե՞ղ են վկանները,— հարցրեց քարտուղարը:

— Ա՛հ, ճիշտ որ,— ավելացրեց Ստահակը:— Որտե՞ղ են վկանները: Կցանկանալի տեսնել նրանց:

Այս ցանկությունը իսկույն գոհացում գտավ, քանի որ մի ոստիկան առաջ գալով վկայեց, որ բանտարկյալը խոնված մարդկանց միջից ձեռքը մտցրել էր մի ինչ-որ անծանոթ ջենթլմենի գրպանը և այնտեղից հանել մի թաշկինակ: Բայց թաշկինակը լինելով չափազանց հին, նա, իր քիթը սրբելուց հետո, շատ հանգիստ կերպով դրել էր տեղը: Այս պատճառով ոստիկանը ձեռքակալել էր այս Ստահակ կոչեցյալին, հենց որ կարողացել էր մոտենալ նրան և խուզարկություն կատարելով՝ նրա մոտ գտել էր մի արծաթյա քթախոտի տուփ, որի վրա փորագրված էր տիրոջ անունը: Դատական տեղեկատուի օգնությամբ ջենթլմենի հասցեն գտնելով, նրան հրավիրել էին ոստիկանատուն. այդտեղ նա երդվել էր, թե քթախոտի տուփը իրեն էր պատկանում, և որ նա այդ իրը կորցրել էր նախորդ օրը ճիշտ այն միջոցին, երբ կարողացել էր մի կերպ դուրս գալ վերոհիշյալ խոնված բազմությունից: Նա նույնպե՞ս նկատել էր, որ այդ բազմության մեջ ինչ-որ փոքրիկ ջենթլմեն բացառիկ աշխուժությամբ դես-դեն էր շարժվում, և որ այդ փոքրիկ ջենթլմենը այժմ իր առջև կանգնած բանտարկյալն է:

— Որե՞տ հարց ունե՞ս վկային տալու, տղա՛,— ասաց դատավորը:

— Ես ինձ չէի նվաստացնի այդպիսի մեկի հետ խոսելու,— պատասխանեց Ստահակը:

— Իսկ առհասարակ որե՞տ բան ունե՞ս ասելու:

— Լսո՞ւմ ես նորին գերազանցությանը,— հարցրեց բանտապահը, արմունկով մշտելով լուռ կանգնած Ստահակին:

— Ներողություն,— ասաց Ստահակը մտաքորով վեր նայելով:— Դու ի՞նձ հետ ես խոսում, բարեկամս:

— Այսպիսի սարսափելի, փոքրիկ դատարկապորտի կյանքում

տեսած չկամ, ձերդ գերադանցություն,— նկատեց ոստիկանը անմիտ ժպիտով։— Ցանկություն ունե՞ս մի բան ասելու, լակո՞տ։

— Ո՛չ,— պատասխանեց Ստահակը։— Գոնե ոչ այստեղ, որովհետեւ այստեղ արդարություն գոյություն չունի, մանավանդ որ իմ դատապաշտպանը այս առավոտ նախաճաշում է Համայնքների Պալատի Փոխնախագահի հետ։ Բայց ես գիտեմ, թե մի այլ տեղ ինչ պետք է ասեմ. իմ դատապաշտպանը նույնպես գիտե, թե ինչ պետք է ասի, գիտե նաև հարգարժան մարդկանցից բաղկացած բարեկամների մի մեծ խումբ։ Նրանք այնպես պիտի անեն, որ դատավորները զղջան աշխարհ եկած լինելու համար, կամ ափսոսան, որ այս առավոտ չմնացին իրենց տներում և ինձ այսպես անտեղի կերպով անհանգըստացնելու փորձության մեջ ընկնելով՝ վտանգի ենթարկեցին իրենց։

— Բավական է։ Նա հանցապարտ է,— ընդհատեց քարտուղարը։— Հեռացրե՛ք նրան այստեղից։

— Շարժվի՛ր,— ասաց բանտապահը։

— Գալիս եմ,— պատասխանեց Ստահակը, ձեռքի ափով գլխարկը մաքրելով։— Ա՛հ (խոսքը ուղղելով դատավորներին), անօգուտ է, այդպիսի սարսափած տեսք ընդունելն անօգուտ է։ Ես ձեզ չեմ խնայելու, նույնիսկ կես պեննիի գթություն ցույց չեմ տալու ձեզ։ Դուք թանկ եք վճարելու ձեր այս արարքի համար, բարեկամներս։ Ոչ մի դեպքում չէի համաձայնի ձեր տեղը լինել։ Ես այժմ չէի գնա այստեղից, անգամ եթե ծունկի գալով խնդրեիք ինձ գնալ։ Դե՛, տարե՛ք ինձ բանտ։ Հեռացրե՛ք ինձ այստեղից։

Այս բառերը ասելուց հետո, Ստահակի օձիքից բռնելով քարշ տվեցին նրան, մինչդեռ նա ամբողջ ճանապարհին սպառնում էր այդ առթիվ հարց հարուցել պառլամենտում։

Երբ նրան մենակ արգելափակեցին մի խցիկի մեջ, Նոան հնարավոր եղածի չափ շուտ վերադարձավ այնտեղ, ուր թողել էր վարպետ Բեյթսին։ Առժամանակ սպասելուց հետո նրան միացավ այն փոքրիկ ջենթլմենը, որը խոհեմաբար թաքնվել էր, տեսնելու համար, թե արդյոք որևէ լրբի մեկը չէ՞ր հետապնդել իր նոր ընկերոջը։ Այդ նրանք երկուսով վազեցին միստր Ֆեգինի մոտ, նրան հաղորդելու, որ Ստահակը լրիվ արդարացնում էր իր վրա դրված հույսերը և ձեռք էր բերում փառավոր հուշակ։

Ժամանակը հասնում է, երբ Նենսին պետք է կատարի Ռոզ Մեյլիին տված իր խոստումը, բայց ձախողվում է

Բեպեո Նենսին խորամանկ էր և շատ հմուտ մեքենայություններ գործադրելու մեջ, այնուամենայնիվ, իր սրտում ծայր առած պայքարը լրիվ չափով թաքցնել չէր կարող։ Նա հիշում էր, թե ինչպես և՛ նենգամիտ Ջրեան, և՛ բիրտ Սայթսը նրան վստահել էին ծրագրեր, որոնց մասին մյուսներին ոչինչ հայտնի չէր, բացարձակ հավատարիմ, որ նա երբեք չէր դավաճանի իրենց։ Ինչ խոսք, որ այդ ծրագրերը կեղտոտ էին, դրանք հղացող մտքերը՝ հրեշային, և աղջկա զգացումները դառն՝ հանդեպ Ֆեգինի, որը աստիճանաբար նրան ավելի ու ավելի էր մխրճել՝ ոճրագործության և դժբախտության տիղմի մեջ, որտեղից փրկություն չկար։ Այնուամենայնիվ, լինում էին պահեր, երբ Նենսին նույնիսկ նրան էր խղճում, մտածելով, որ գուցե իր արարքը կնետեր նրան այն երկաթյա ճիրանների մեջ, որոնցից այնքան երկար ժամանակ խուսափել էր, և, վերջապես, նա կտապալվեր իր՝ Նենսիի ձեռքով, չնայած մեծապես արժանի էր այդ ճակատագրին։

Բայց սրանք լոկ տատանումներն էին մի հոգու, որ չէր կարող ամբողջապես անջատվել վաղեմի ընկերներից ու կապերից, բայց կարող էր հաստատորեն կառչել մի նպատակից ու դրանից շեղվել ոչ մի նկատառումով։ Սայթսի նկատմամբ իր ունեցած մտահոգությունը շատ ավելի մեծ դրդապատճառ պետք է հանդիսանար նրան ետ կասեցնելու իր որոշումից, քանի դեռ ուշ չէր, բայց ինքը պահանջել էր, որ գաղտնիքը խստորեն պահպանվի։ Նա այդ գաղտնիքը հայտնաբերող ամենափոքրիկ հետք անգամ չէր թողել, ի սեր նրա հրաժարվել էր հեռանալ իրեն շրջապատող բոլոր հանցագործություններից ու թշվառություններից։ Էլ ի՞նչ կարող էր անել։ Ո՛ր, նա իր որոշման մեջ կմնար անդրդվելի։

Թեև նրա ամբողջ հոգեկան պայքարը հանգեց այս եզրակացության, բայց այդ կրկին ու կրկին փոթորկեց նրա ներքնաշխարհը և իր հետքերը դրոշմեց նրա վրա։ Նենսին նիհարեց ու գունատվեց նույնիսկ մի քանի օրվա ընթացքում։ Լինում էին պահեր, որ նա ուշադրություն չէր դարձնում, թե ինչ է կատարվում շուրջը, կամ չէր մասնակցում զրույցներին, երբ կար ժամանակ, որ ամենից շատ էր խոսում։

Պատահում էր նաև այնպես, որ նա ծիծաղում էր առանց խնդուժյան, կամ աղմկում էր առանց պատճառի: Հաճախ, հենց մի րոպե հետո, նա նստում էր լուռ ու վշտահար, գլուխը առած ձեռքերի մեջ, և ճիզը, որ գործադրում էր Եթիովիլեյու համար, առավել ևս վկայում էր այն մասին, որ նա վրդովված էր և տարված այնպիսի մտքերով, որոնք բոլորովին կապ չունեին իր ընկերներին հուզող հարցերի հետ:

Կիրակի գիշեր էր, և մոտերքում գտնվող եկեղեցիներից մեկի զանգը սկսեց ազդարարել ժամը: Սայքսը և Հրեան զրուցում էին, բայց լռելով ականջ դրին: Աղջիկը, որ կծկվել էր մի ցած աթոռակի վրա, վեր նայեց և նույնպես ականջ դրեց: Տասնմեկ:

— Դեռ մի ժամ էլ կա մինչև կեսգիշեր,— ասաց Սայքսը, լուսամտի փեղկերը բաց անելով և դուրս նայելուց հետո վերադառնալով իր տեղը:— Երկինքն էլ մութ է ու ամպամած: Ի՞նչ հրաշալի գիշեր է մեր գործի համար:

— Ա՛հ,— պատասխանեց Ֆեգինը:— Բիլլ, սիրելի՛ս, ափսոս, որ այժմ մեր ձեռքում պատրաստի գործ չունենք:

— Վերջապես մի խելոք քան ասացիր,— խուպոտ ծայնով պատասխանեց Սայքսը:— Այո, հազար ափսոս, որովհետև ես էլ տրամադիր էի գործ անելու:

Ֆեգինը հառաչեց և հուսալքված գլուխը թափահարեց:

— Ես մի բան գիտեմ, որ երբ գործերը հունի մեջ մտնեն, մենք պետք է մեր կորցրած ժամանակի համար կրկնապատկված եռանդով աշխատենք,— ասաց Սայքսը:

— Ա՛յ, այդպես հարկավոր է խոսել, սիրելի՛ս, այդպես պետք է խոսել,— պատասխանեց Ֆեգինը, համարձակվելով նրա ուսը շոյել:— Ինձ համար հաճելի է քո այդ խոսքերը լսել:

— Հաճելի է, հա՛, — զոռաց Սայքսը:— Լա՛վ, թո՛ղ այդպես լինի:

— Հա՛, հա՛, հա՛, — քրքջաց Ֆեգինը, կարծես զոհ նույնիսկ այս շնորհից:— Այս գիշեր դու վերստին այնպիսին ես, ինչպես էիր հիվանդանալուց առաջ, Բի՛լլ: Այժմ քեզ բոլորովին լավ ես զգում, Բի՛լլ:

— Բայց ես ինձ լավ չեմ զգում, երբ քո չորացած ծեր մագիլները դնում ես իմ ուսին, հետևաբար հեռացրու դրանք,— ասաց Սայքսը, Հրեայի ձեռքը դեն հրելով:

— Դա ջղերիդ վրա ազդում է, Բի՛լլ... այդ քեզ հիշեցնում է ձերբակալման մասին, այնպես չէ՞,— ասաց Ֆեգինը, որոշելով չվերալորվել:

— Այդ նման է նրան, կարծես թե սատանան է ինձ բռնում,—

վրա բերեց Սայքսը:— Քո դեմքի նման դեմք ունեցող մարդ աշխարհումս երբեք չի եղել, բացառութեամբ, իհարկե, քո հոր դեմքի, որը, շատ հավանական է, իր շիկավուն մորուքը այժմ խանձում է դժոխքում, եթե իսկապես հայր ունեցել ես և ուղղակի սատանայից շնոսերվել առանց որևէ հոր միջամտութեան, մի բան, որ բոլորովին զարմանք չէր պատճառի ինձ:

Ճեգինը այս հաճոյախոսութեանը չպատասխանեց, այլ Սայքսի թևից քաշելով՝ մատնացուց արեց նենսիին, որը, տեղի ունեցող զրուցից օգտվելով, ծածկել էր գլխանոցը և այժմ դուրս էր գալիս սենյակից:

— Է՛հ,— գոչեց Սայքսը:— Նե՛նս: Ո՞ւր է գնում այդ աղջիկը գիշերվա այս ուշ ժամին:

— Հեռու չեմ գնում:

— Այդ ի՞նչ պատասխան է,— բորբոքվեց Սայքսը:— Ո՞ւր ես գնում:

— Ասում եմ, որ հեռու չեմ գնում:

— Իսկ ես հարցնում եմ՝ ո՞ւր ես գնում,— կատաղեց Սայքսը:— Կսո՞ւմ ես ինձ:

— Չգիտեմ թե ուր,— պատասխանեց աղջիկը:

— Իսկ ես գիտեմ,— ասաց Սայքսը: Ճիշտն ասած՝ նա որևէ լուրջ պատճառ չուներ աղջկան արգելք հանդիսանալու գնալ իր ցանկացած տեղը, սա իր տեսակետը պնդեց հենց այնպես, կամակորուքյան համար:— Դու ոչ մի տեղ չես գնալու: Նստի՛ր:

— Ինձ լավ չեմ զգում, Բիլլ: Նախօրոք քեզ ասել եմ այդ մասին,— առարկեց աղջիկը:— Ուզում եմ մի քիչ մաքուր օդ շնչել:

— Գլուխդ լուսամուտից դուրս հանիր,— պատասխանեց Սայքսը:

— Այնտեղի օդը հերիք չէ,— ասաց աղջիկը:— Ինձ հարկավոր է փողոցում շնչել:

— Որ այդպես է, փողոց չես գնա,— պատասխանեց Սայքսը: Այս խոսքերով՝ նա վեր կացավ, դուռը կողպեց, բանալին վերցրեց ու աղջկա գլխանոցը պոկելով գլխից, շարտեց հին պահարանի վրա:

— Դե՛, — ասաց ամպագակը, — այժմ հանգիստ նստիր քո տեղը, իմացա՞ր:

— Գլխանոցը ինձ չի կսրող պահել,— ասաց աղջիկը սաստիկ գունատվելով:— Ի՞նչ ես ուզում ասել, Բիլլ: Դու գիտե՞ս, թե ինչ ես անում:

— Նս գիտեմ, թե ինչ եմ .. օ՛հ,— գոչեց Սայքսը՝ խոսքն ուղ-

ղելով Ֆեգինին։— Գիտես ինչ, նա խելագարվել է, այլապես չէր համարձակվի ինձ հետ այդ ձևով խոսել։

— Դու կատիպես ինձ ծայրահեղությունների դիմել,— քրթմընչաց աղջիկը, երկու ձեռքերը սեղմելով կրծքին, ասես ճգնելով կասեցնել ինչ-որ կատաղի փոթորիկ, որ սպառնում էր պայթել։— Թո՛ղ գնամ, իմացա՞ր, հենց այս րոպեիս, հենց այս վայրկյանիս։

— Ո՛չ,— գուցեց Սայքսը։

— Ասա նրան, որ թողնի ինձ, Ֆեգին։ Լավ կանի, որ թողնի։ Այդ ավելի լավ կլինի նրա համար։ Լսո՞ւմ ես,— գոռաց նենսին, ոտքը գետնին խփելով։

— Լսում եմ,— կրկնեց Սայքսը, առանց աթոռից վեր կենալու դեպի նրա կողմը շրջվելով։— Եթե կես րոպե էլ լսեմ քեզ, շունը այնպես պինդ կկալչի քո կոկորդից, որ այդ ճվացող ձայնդ անմիջապես կկտրվի։ Ի՞նչ է պատահել քեզ, անառակի մեկը։ Այդ ի՞նչ բան է։

— Թո՛ղ ինձ գնամ,— թախանձեց աղջիկը, ապա դռան առջև հատակին նստելով՝ ասաց.— Բի՛լլ, թույլ տուր գնամ։ Դու չգիտես, թե ինչ ես անում։ Իսկապես չգիտես։ Միայն մի ժամով թույլ տուր գնամ, խնդրում եմ, խնդրում եմ։

— Թող ինձ կտոր-կտոր անեն, եթե այս աղջիկը չի խելագարվել,— նրա թևից կոպտությամբ քաշելով՝ ասաց Սայքսը։

— Ես վեր չեմ կենա մինչև շթողնես որ գնամ, ուրիշ ո՛չ մի դեպքում, ո՛չ մի դեպքում,— ճչաց աղջիկը։

Սայքսը հարմար առիթի սպասելով մի րոպե լուռ դիտեց նրան, ապա հանկարծ ամուր բռնելով նրա թևերից, մեծ դժվարությամբ քարշ տվեց հարակից փոքրիկ սենյակը, որտեղ նստելով ինչ-որ նստարանի, աղջկան գցեց մի աթոռի և բռնությամբ նրան պահեց այնտեղ։ Աղջիկը մեկ թախանձեց, մեկ մաքառեց, մինչև հնչեց ժամը տասներկուսը, ապա, հոգնաբեկ և ուժասպառ, դադարեց պնդել իր ասածը։ Սայքսը, բազմաթիվ հայհոյանքներով նախազգուշացնելով նրան, որ այդ գիշեր այլևս փորձ չանի դուրս գալ տանից, վերադարձավ Ֆեգինի մոտ և թողեց, որ նա հանդարտվի, երբ կամենա։

— Թյո՛ւ,— ասաց ավագակը, դեմքից հոսող քրտինքը սրբելով։— Ի՞նչ զարմանալի աղջիկ է։

— Այդպես է,— մտածելոտ պատասխանեց Ֆեգինը։— Այդպես է։

— Քո կարծիքով նա ինչո՞ւ ցանկացավ այս գիշեր անպայման դուրս գալ տանից, հը՞,— հարցրեց Սայքսը։— Դե՛, դու այդ բանը ինձնից լավ պետք է իմանաս։ Այդ ի՞նչ է նշանակում։

— Կամակորություն, կնոջական կամակորություն, երևի, սիրելի՛ս:

— Հա՛, կարծես այդպես է:— քրթմնջաց Սայքսը:— Ես կարծում էի, թե ընտելացրել եմ նրան, բայց տեսնում եմ, որ նա դարձյալ նույն վայրի դադանն է:

— Նույնիսկ առաջվանից ավելի վատ է,— ասաց Ֆեզինը մտահոգությամբ:— Երբեք չէի կարող պատկերացնել, թե այդքան չնչին բանի համար նա կարող է այդպես կատաղել:

— Ես էլ,— ասաց Սայքսը:— Կարծում եմ, նրա արյան մեջ դեռևս մնում են տենդի հետքերը և ոչ մի կերպ դուրս չեն գալիս:

— Երևի:

— Ես նրանից մի քիչ արյուն բաց կթողնեմ առանց բժշկին անհանգստացնելու, եթե նման բան կրկնվի,— ասաց Սայքսը:

Ֆեզինը, այս տեսակ բուժումը հարմար գտնելով, գլուխը հավանությանմբ թափահարեց:

— Երբ ես ծանր վիճակում հիվանդ պառկած էի անկողնում, նա օր ու գիշեր անբուն հսկում էր ինձ, իսկ դու, նենգամիտ, մաղձոտ գայլ, շաբաթներով քեզ հեռու պահեցիր մեզնից,— ասաց Սայքսը:— Մենք այնքան խեղճ էինք ապրում, որ այդ ամենը նրա վրա աղդած կլինի: Հետո երկար ժամանակ սենյակում փակված լինելն էլ նրա ներվերը քայքայել է: Հը՛, ի՞նչ ես ասում:

— Այդպես է, սիրելիս, այդպես է,— շշնջաց Հրեան:— Կամա՛ց:

Հենց այդ պահին աղջիկը եկավ և նստեց իր նախկին տեղը: Աչքերն ուռել և կարմրել էին: Նա մարմինը ետ ու առաջ շարժեց, գլուխը ցնցեց և փոքր անց սկսեց բարձրաձայն քրքջալ:

— Վա՛հ, հիմա էլ մյուս ժայրահեղության մեջ ընկավ,— բացականչեց Սայքսը, սաստիկ զարմանքով նայելով իր զրուցակցին:

Ֆեզինը նշանացի հասկացրեց ուշադրություն չդարձնել նրան, և իրոք, քիչ հետո Նենսին հանդարտվեց:

Սայքսի ականջին շշնջալով, որ աղջիկը այլևս բոլորովին հանգիստ է, Ֆեզինը գլխարկը վերցրեց և նրան բարի գիշեր մաղթելով՝ ուղղվեց դեպի դուռը: Սակայն դռան մոտ կանգ առավ, մի րոպե շուրջը նայեց, ապա խնդրեց, որ մեկնումեկը մի ճրագ բերի սանդուղքները լուսավորելու:

— Մի ճրագ տար ներքև,— խոսքը աղջկան ուղղելով ասաց Սայքսը, որ ծխամորձն էր լցնում:— Ցավալի կլինի, եթե նա չար-

դի իր գլուխը, հուսախաբության մատնելով հանդիսատեսներին: Լուսավորիչը սանդուղքները:

Նենսին մոմը ձեռքին հետևեց ծերունուն: Երբ միջանցք հասան, վերջինս ցուցամատը դրեց շուրթին և աղջկան մոտենալով՝ շնչաց.

— Ի՞նչ է պատահել, Նենսի, անգի՛նս:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— պատասխանեց աղջիկը նույն տոնով:

— Ես հարցնում եմ, թե ի՞նչն է այս բոլորի պատճառը, սիրելի՛ս,— ասաց Ֆեգինը:— Եթե նա,— ոսկրոտ ցուցամատով դեպի վերև ցույց տալով շարունակեց Հրեան,— այդքան բիրտ է վարվում քեզ հետ (չէ՞ որ նա գազան է, Նենս, վայրենի գազան), ապա ինչո՞ւ չես...

— Հետո՞,— ասաց աղջիկը, երբ Ֆեգինը կանգ առավ. նրա բերանը համարյա հավում էր աղջկա ականջին, և նրա աչքերը նայում էին ուղիղ աղջկա աչքերի մեջ:

— Այժմ ժամանակը չէ մանրամասնությունների մեջ մտնելու: Մենք նորից կանդրադառնանք այս հարցին: Հանձին ինձ դու բարեկամ ունես, Նենս, մի հավատարիմ բարեկամ: Միջոցները պատրաստ են, գաղտնի ու ապահով: Եթե ուզում ես վրեժ լուծել նրանցից, ովքեր վերաբերվում են քեզ հետ շան նման, այո, շան նման, նույնիսկ շնից էլ ավելի վատ, որովհետև նա երբեմն փաղաքշում է իր շանը, ե՛կ ինձ մոտ: Նա լոկ մի օրվա հերոսն է, իսկ դու ինձ վաղուց ես ճանաչում, Նե՛նս:

— Ես քեզ լավ եմ ճանաչում,— պատասխանեց աղջիկը, նվազագույն իսկ չափով հուզում չհայտնելով,— բարի գիշեր:

Երբ Ֆեգինը փորձեց նրա ձեռքը սեղմել, նա կծկվելով ընկրկեց, բայց նորից հաստատուն ձայնով բարի գիշեր մաղթեց և, նրա հրաժեշտի հայացքին գլխով բազմանշանակ մի շարժում անելով, դուռը ծածկեց նրա հետևից:

Ֆեգինը, մտքերի մեջ թաղված, ուղղվեց դեպի տուն: Նրա սրտում ծագել էր կասկած, ոչ այն տեսարանից, որին մի քանի րոպե առաջ ականատես էր եղել, թեպետ այն հաստատել էր իր կասկածները,— այլ ժամանակի ընթացքում, աստիճանաբար,— որ Նենսին, ավազակի դաժան վերաբերմունքից ձանձրացած, կապվել էր մեկ ուրիշի հետ: Նրա փոխված վարքը, հաճախակի բացակայությունները տանից առանձին, նրա հարաբերական անտարբերությունը դեպի խմբի շահերը, որոնց նկատմամբ մի ժամանակ նա եղել էր այնքան նախանձախնդիր, և ի հավելումն այդ ամենի՝ նրա անզուսպ ցանկությունը այդ գիշեր անպայման տանից դուրս գալ հատկապես մի որոշյալ

ժամի, այս բոլորը հաստատում էին իր ենթադրությունը և վերածում այն գրեթե ստույգ համոզմունքի: Այս նոր սիրո առարկան երեւի իրենց շրջանակից չէր: Նենսիի նման հմուտ մի օգնականի հետ այդ նորեկը կարող էր հանդիսանալ թանկարժեք գործակից, հետևաբար (այդպես էր դատում Ֆեզինը) հարկավոր էր նրան ձեռք բերել առանց հապաղման:

Կար նաև մի ավելի ստոր նպատակ, որին անհրաժեշտ էր հասնել: Սայքսը պետք եղածից ավելին գիտեր, իսկ նրա գազանաբարո վերաբերմունքն ու կծու նախատինքները քիչ չէին վիրավորել նրան, ինչ փույթ, թե վերքերը տեսանելի չէին: Աղջիկը լավ գիտեր, որ եթե Սայքսին լքեր, նրա զայրույթից երբեք չէր կարող խուսափել, և իր նոր սիրո առարկան անպայման զոհ կգնար նրա վրեժխնդրությանը: «Մի քիչ համոզելով,— մտածեց Ֆեզինը,— նա սնշուշու կհամաձայնի թունավորել նրան: Կանայք հաճախ նույնիսկ ավելի վատ դավեր են նյութել իրենց նպատակին հասնելու համար: Վտանգավոր սրիկան, այն մարդը, որին ես ատում եմ, կվերանա մեղսեղից, մի ուրիշը կգորավի նրա տեղը, և քանի որ կատարված ոճիրից ես տեղյակ կլինեմ, հետևաբար իմ ազդեցությունը աղջկա վրա կլինի անսահման»:

Այս մտքերն էին ծագել Ֆեզինի գլխում այն կարճ միջոցին, երբ նա մենակ նստած էր ավազակի սենյակում և դրանց հետևանքով էր, որ իր հնարամտությամբ ստեղծած առիթից օգտվելով՝ նա մի քանի ակնարկներով փորձել էր աղջկա մտադրությունն իմանալ մեկնելու պահին: Աղջիկը զարմանք չէր արտահայտել: Նա այնպես չէր ձեռք բերել, իբրև թե ոչինչ չի հասկանում: Նա շատ որոշակի ըմբռնել էր իր խոսքերի իմաստը: Այդ էր վկայում աղջկա հայացքը բաժանման ժամանակ:

Բայց գուցե նա չէր համաձայնի Սայքսին սպանել, իսկ դա զրկելովոր նպատակներից մեկն էր, որին պետք էր հասնել: «Ես ինչպե՞ս կարող եմ իմ ազդեցությունը ուժեղացնել նրա վրա,— մտածեց Ֆեզինը, տուն մտնելիս:— Ի՞նչ ձևով կարող եմ հասնել ավելի մեծ իշխանության»:

Այդպիսի ուղեղները բեղմնավոր են լինում հնարքների մեջ, եթե նա աղջկան չհարկադրեր որևէ բան խոստովանել, այլ դարանելով նրան՝ հայտնաբերե՞ր նրա նոր սիրո առարկան, և, իր ծրագրերի հետ չհամաձայնելու դեպքում, սպառնար ամբողջ գաղտնիքը հայտնել Սայքսին (որից նա սաստիկ վախենում էր), արդյոք այդ միջոցով չէ՞ր կարողանա աղջկա հավանությունը ապահովել:

— Կարող եմ,— ասաց Ֆեգինը, համարյա բարձրաձայն:— Այն ժամանակ նա չի համարձակվի մերժել իմ առաջարկը: Ո՛չ մի դեպքում, ո՛չ մի դեպքում չի համարձակվի: Միջոցները պատրաստ են և անմիջապես կգործադրվեն: Տես թե քեզ ինչպես կգցեմ ցանցիս մեջ:

Զարագուշակ մի հայացք գցելով իր հետև և ձեռքը սպառնական շարժելով այն ուղղությամբ, ուր թողել էր իրենից ավելի խիզախ սրիկային, նա շարունակեց ճանապարհը: Ամբողջ ժամանակ նրա կմախքացած մատները ջղաձգաբար զբաղված էին իր գզգզված հանդերձի ծալքերում, որը նա ուժեղ ոլորոտով էր, և իրեն այնպես էր թվում, թե իր մատների շարժումները շարժումով մի ատելի թըշնամի է ճմլում:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ֆեգինը նուա Քլեյփոլին մի գաղտնի հանձնարարություն է տալիս

Հաջորդ առավոտ ծերունին շատ վաղ վեր կացավ և անհամբերությամբ սպասեց իր նոր գործակցին, որը, անվերջանալի թվացող մի ժամանակամիջոցից հետո, վերջապես հայտնվեց, և ագահորեն հարձակվեց նախաճաշի վրա:

— Բոլթեր,— ասաց Ֆեգինը՝ աթոռը մոտեցնելով և նստելով Մորրիս Բոլթերի դիմաց:

— Ես այստեղ եմ,— պատասխանեց նրան:— Ի՞նչ է պատահել: Ինձնից ոչինչ չպահանջես մինչև ուտելը չպրծնեմ: Ի միջի ալյուց, սա աչք ծակող թերություն է այս վայրում: Մարդ երբեք ժամանակ չի գտնում ճաշելու համար:

— Մի՞թե չես կարող և՛ ուտել, և՛ խոսել միաժամանակ,— ասաց Ֆեգինը, իր սիրելի փոքրիկ բարեկամի որկրամոլությունը ամբողջ սրտով անիծելով:

— Այդ մեկը կարող եմ: Խոսելով գործը ավելի լավ է ընթանում,— ասաց նրան, հացի մի ահագին շերտ կտրելով:— Շաուրթն ո՞րն է:

— Տանը չէ,— ասաց Ֆեգինը:— Մյուս երիտասարդ կնոջ հետ

նրան դուրս եմ ուղարկել այս առավոտ, որովհետեւ հարկավոր էր առանձին լինել քեզ հետ։

— Օ՛հ, — ասաց Նոանի, — Երանի թե նախքան ուղարկելդ կարգադրեիր, որ կարագով կարմրացրած հաց պատրաստեր ինձ համար։ Համենայն դեպս, խոսի՛ր։ Ինձ չես խանգարի։

Արդարեւ, այնպես էր երևում, թե որեւէ բան չէր կարող խանգարել նրան, քանի որ նա ակնհայտորեն նստել էր մեծ գործ կատարելու որոշումով։

— Քո երեկվա աշխատանքը լավ էր, սիրելի՛ս, — ասաց Ֆեգինը, — Հիանալի էր։ Հենց առաջին օրը վեց շիլլինգ և ինն ու կես պենս։ Ճտերի թալանումով մեծ հարստություն ես դիպելու։

— Մի մոռանար դրան ավելացնել նաև երեք թասերը և մեկ կաթնամանը, — ասաց միստր Բոլթերը։

— Ո՛ւ, ո՛ւ, սիրելիս։ Ինչ վերաբերում է թասերին, դա հանճարեղ մտքի արդյունք էր, իսկ կաթնամանը՝ կատարյալ գլուխգործոց։

— Կարծում եմ՝ բավականին գոհացուցիչ էր մի սկսնակի համար, — նկատեց միստր Բոլթերը ինքնագոհությամբ։ — Թասերը ես վերցրի մի ցանկապատի վրայից, իսկ կաթնամանը դրված էր գինետան մուտքի առաջ։ Մտածեցի, որ գուցե անձրևից կժանգոտվեր կամ մրսելով կհիվանդանար։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Ֆեգինը այնպես ձևացրեց իբրև թե սրտանց ծիծաղում է, իսկ միստր Բոլթերը, կուշտ ծիծաղելուց հետո, մի քանի խոշոր պատանուներ խժոեց և կարագով հացի առաջին կտորը վերջացնելով՝ անցավ երկրորդին։

— Բո՛լթեր, — ասաց Ֆեգինը սեղանի վրա թեքվելով, — ուզում եմ մի հանձնարարություն անել քեզ, որը պահանջում է մեծ զգուշություն և շրջահայացություն։

— Լսի՛ր, — վրա բերեց Բոլթերը, — երևի դարձյալ վտանգի ես մղում ինձ, կամ ուզում ես նորից ուղարկել ձեր այդ անիծված ոստիկանատները։ Դա բոլորովին համապատասխան գործ չէ ինձ համար, բոլորովին։ Ես այդ պարզ ասում եմ։

— Այս գործում ոչ մի վտանգ չկա, նվազագույն վտանգ անգամ, — ասաց Հրեան, — հարկավոր է միայն դարանել մի ինչ-որ կնոջ։

— Պառա՞վ կնոջ, — հարցրեց միստր Բոլթերը։

— Երիտասարդ կնոջ, — պատասխանեց Ֆեգինը։

— Ես այդ գործը կարող եմ հրաշալի կատարել, — ասաց Բոլ-

թերը:— Ժամանակին, դպրոցում, ես մի ճարպիկ, խորամանկ մատ-
նիչ էի: Ի՞նչ բանի համար եմ դարանելու նրան: Անշուշտ ո՞չ...

— Ուշինչ չես անելու, դու միայն ինձ հայտնելու ես, թե այդ կի-
նը ո՞ւր է գնում, ո՞ւմ հետ է տեսակցում և, եթե հնարավոր է իմա-
նալ, ի՞նչ է ասում: Դու հիշելու ես փողոցը, եթե դա փողոց է, կամ
տունը, եթե դա տուն է, և ինձ բերելու ես, որքան հնարավոր է, շատ
տեղեկություն:

— Իսկ ի՞նչ է լինելու իմ վարձատրությունը,— հարցրեց Նոան՝
թեյի բաժակը դնելով սեղանին և հետաքրքրությամբ տիրոջ դեմքին
նայելով:

— Եթե աշխատանքը լավ կատարես, մեկ ֆունտ, սիրելի՛ս: Մեկ
ամբողջ ֆունտ,— ասաց Ֆեգինը, ցանկանալով որքան կարելի է մեծ
հետաքրքրություն արթնացնել նրա մեջ գործի նկատմամբ:— Իսկ
այդպիսի գումար ես դեռ ոչ մի գործի կամ ձեռնարկի համար տված
չկամ, եթե այդ գործը կամ ձեռնարկը խիստ շահաբեր չի եղել:

— Ո՞վ է այդ կինը,— հարցրեց Նոան:

— Մեղնից մեկը:

— Օ՛հ, աստված իմ,— գռչեց Նոան քիթը կնճռոտելով:— Կաս-
կածում ես նրա վրա, հա՞:

— Նա գտել է ինչ-որ նոր բարեկամներ, սիրելի՛ս, և ես պետք
է իմանամ, թե ովքեր են,— պատասխանեց Ֆեգինը:

— Հասկանում եմ,— ասաց Նոան:— Պարզապես ուզում ես իմա-
նալ, թե արդյո՞ք նրանք հարգարժան մարդիկ են, հա՛, հա՛, հա՛, ես
իսկ և իսկ քո ուզած մարդն եմ:

— Ես գիտեի որ այդպես է,— գռչեց Ֆեգինը, ձեռնարկած գործի
հաջողությունից ուրախացած:

— Անշուշտ, անշուշտ,— պատասխանեց Նոան:— Այդ կինը որ-
տե՞ղ է: Որտե՞ղ եմ սպասելու նրան: Ո՞ւր եմ գնալու:

— Այդ բոլորը, սիրելիս, ես քեզ կասեմ: Երբ ժամանակը դա
ես քեզ ցույց կտամ նրան,— ասաց Ֆեգինը:— Դու միշտ պատրաստ
վիճակում սպասիր, մնացածը ինձ թող:

Այդ և հաջորդ գիշերը և դարձյալ երրորդ գիշերը լրտեսը, իր
սալապանի տարազը հագած և կազմ ու պատրաստ նստած, Ֆեգի-
նի հրամանին էր սպասում: Վեց գիշերներ անցան, վեց երկար, ձանձ-
րալի գիշերներ և ամեն անգամ Ֆեգինը հիասթափված վերադառնում
էր տուն ու մի քանի խոսքով հայտնում էր, որ դեռ ժամանակը չի
եկել: Սակայն յոթերորդ օրը նա վերադարձավ մյուս օրերից ավելի

շուտ և այնպիսի բարձր տրամադրութեամբ, որ թաքցնել չէր կարող: Կիրակի էր:

— Այս գիշեր նա գնում է,— ասաց Ֆեգինը,— և վստահաբար հենց այն գործով, որ ենթադրում եմ: Նա ամբողջ օրը մենակ է եղել, և այն մարդը, որից վախենում է, հագիվ թի լուսաբացից առաջ վերադառնաւ: Եկ ինձ հետ: Շտապի՛ր:

Նոան առանց մի բառ ասելու վեր թռավ տեղից, քանի որ Հրեայի սաստիկ հուզումը նրան ևս վարակել էր, և նրանք գաղտագողի դուրս եկան տանից: Շտապ անցնելով լաբիրինթոսանման փողոցներով, նրանք վերջապես հասան մի գինետուն, որը, ինչպես Նոան նկատեց, այն միևնույն գինետունն էր, ուր գիշերել էր Լոնդոն եկած առաջին օրը:

Ժամը տասնմեկն անց էր, և դուռը՝ փակ: Ֆեգինի ցածրաձայն սուղոցի վրա դուռը կամացուկ բացվեց: Երբ նրանք անշշուկ ներս մտան, դուռը նորից փակվեց նրանց հետևից:

Վախենալով նույնիսկ շշուկներով խոսել, Ֆեգինը և նրանց ներսընդունող երիտասարդ հրեան մատնացույց արեցին գաղտնի լուսանցույցը և զանազան շարժումներով հասկացրին Նոային նայել հարեվան սենյակում գտնվող անձնավորութեանը:

— Ա՜յդ է այն կինը,— հարցրեց Նոան հագիվ լսելի շշուկով:

Ֆեգինը գլխով դրական պատասխան տվեց:

— Դեմքը չեմ կարող լավ տեսնել,— շնչաց նոան:— Գլուխը հակած է սեղանին, իսկ մոմը հետևում է գտնվում:

— Սպասի՛ր այնտեղ,— շնչաց Ֆեգինը և Բարնիին գլխով արավ: Վերջինս անհետացավ: Մի րոպե անց տղան մտավ հարեան սենյակը և, մոմի պատրույգը մաքրելու պատրվակով մի քիչ առաջ քաշեց, խոսեց աղջկա հետ ու այնպես արեց, որ աղջիկը վեր նայեց:

— Այժմ տեսնում եմ նրան,— շնչաց լրտեսը:

— Որոշակի՞:

— Հազարավորների մեջ կարող էի ճանաչել նրան:

Երբ աղջիկը ուղղվեց դեպի դուռը, նա արագորեն իջավ ցած: Ֆեգինը նրան խցկեց վարագույրով անջատված ինչ-որ միջանցք, որտեղ իրենց շունը պահած սպասեցին մինչև նա դուրս եկավ այն դռնից, որտեղից նրանք մուտք էին գործել:

— Հե՛յ,— գոչեց տղան, որ դուռն էր պահում:— Ժաբաղա՛կդ է:

Նոան Ֆեգինի հետ մի ականարկ փոխանակեց և դուրս թռավ թաքստոցից:

— Դեպի ձախ,— շնչաց տղան,— ձախ թեքվիր և ընթացիր փողոցի հաղդիբակաց կողքով:

Նա այգպես էլ արեց և լալտերների լույսի տակ տեսավ աղջրկա հեռացող կերպարանքը: Նա մոտեցավ աղջկան այնքան, որքան թույլ կտար խոհամությունը, և բռնեց փողոցի հանդիպակաց կողմը՝ նրա շարժումները ավելի լավ դիտելու համար: Աղջիկը մի քանի անգամ անհանգստություն մը շուրջը նայեց, մեկ անգամ նույնիսկ կանգ առավ, որ իր հետևից եկող անցորդները իրենից առաջ անցնեն, բայց հետզհետե վստահություն ձեռք բերեց, քայլվածքը դարձավ համեմատաբար ավելի հաստատ ու վճռական: Լրտեսը պահպանեց նույն հարաբերական տարածությունը իրենց միջև և հետևեց աղջկան, աչքը բոլորովին չհեռացնելով նրանից:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ

Տեսակցությունը տեղի է ունենում

Եկեղեցիների զանգակները հնչեցրին ժամը տասնմեկն անց քառասունհինգ րոպե, երբ Լոնդոնի կամրջի վրա հայտնվեցին երկու կերպարանք: Մեկը, որ ճկուն ու արագ քայլերով ընթանում էր առջևից, մի կանացի կերպարանք էր, և նա մտահոգությամբ շուրջն էր նայում, ասես սպասելով կամ որոնելով ինչ-որ մեկին. երկրորդը կերպարանքն էր մի տղամարդու, որը թաքնվելով ամենաթանձր ստվերների մեջ, որոշ հեռավորությունից հետևում էր կնոջը, կանգ առնելով, երբ նա կանգ էր առնում, և գաղտագողի քարշ գալով, երբ նա առաջ էր շարժվում, բայց իրեն երբեք թույլ չտալով պետք եղածից ավելի մոտենալ: Այսպես նրանք անցան կամուրջը Միդլսեքսից դեպի Սերբեյի ափը: Այստեղ կինը հետիոտն անցորդների դեմքերը վրդովմունքով դնելուց հետո, ըստ երևույթին հուսախաբ, շուտ եկավ: Շարժումը հանկարծակի էր, բայց լրտեսը իրեն չկորցրեց. նա կծկվեց կամուրջը եզերող որմնախորշերից մեկի մեջ և դեմքը ավելի լավ թաքցնելու համար թեքվեց փայտորմին ու սպասեց, որ նա հեռանա: Երբ աղջիկը անցավ հանդիպակաց մայթը և այնքան առաջացավ, որ դառնեց նախկին հեռավորության վրա, նա կամաց դուրս սահեց իր

թաքստոցից և դարձյալ հետևեց նրան: Կամրջի համարյա կենտրոնում կի՛նը կանգ առավ: Կանգ առավ նաև տղամարդը:

Շատ խավար գիշեր էր: Ցերեկը եղանակը աննպաստ լինելու պատճառով այդ ժամին և այդ վայրում քիչ մարդիկ էին երթևեկում: Այդ քշերն էլ արագ անցնում-գնում էին, շատ հավանաբար շտեմսեղով ո՛չ կնոջ և ո՛չ էլ այն տղամարդուն, որն ուշադիր հետևում էր նրան: Այդ կերպարանքները որևէ մեկի ուշադրությունը չգրավեցին, և Լոնդոնի աղքատ բնակիչներից նրանք, ովքեր կամրջի վրայով պատահաբար անցնում էին այդ ժամանակ, որոնելով որևէ ցուրտ, որմնախորշ կամ անդուռ սայլատուն, ուր կարելի լիներ գիշերել, բոլորովին չնկատեցին նրանց: Հետևաբար երկուսն էլ լուռ կանգ առան:

Գետի վրա կախվել էր մառախուղը և խորացնում էր կարմիր փայլը այն կրակների, որ վառվում էին վանազան նավամատուցներում խարսխած փոքր նավերի վրա, առափնյա գորշ շենքերը դարձնում ավելի սև ու անորոշ: Գետի երկու կողմը եզերող ծխապատ ու մուշլ շտեմարանները զատորոշվում էին խոնաված տանիքների ու որմնածայրերի զանգվածից և խոժոռ նայում այն թանաքանման ջրի մեջ, որ նույնիսկ նրանց խարխուլ կերպարանքը չէր կարողանում արտացոլել: Հինավուրդ Ս. Փրկիչ եկեղեցու աշտարակի և Ս. Մագնուսի սրածայր զանգակատան ուրվագծերը նշմարվում էին մթնոթյան մեջ, բայց անթիվ փոխադրանավերի կայմերը ներքևում ու բազմաթիվ եկեղեցիների սրածայր զանգակատները վերևում վարագուրված էին մշուշով և համարյա բոլորն էլ անտեսանելի էին:

Աղջիկը մի քանի անհանգիստ պտույտներ էր կատարել ետ ու առաջ (մինչդեռ ամբողջ ժամանակ թաքնված դիտողը շատ ուշադիր դարանել էր նրան), երբ Ս. Պողոսի խորահունչ զանգակը ազդարարեց մի օրվա մահ և ու: Կեսգիշերը իջել էր բազմաբնակ քաղաքի վրա: Իջել էր թե՛ պալատի, թե՛ գինետան, թե՛ բանտի և թե՛ գժանոցի վրա: Իջել էր ծնունդի և մահվան, առողջություն և հիվանդության առանձնասենյակների վրա, դիակի անկենդան դեմքի և մանկան անվրդով քնի վրա: Կեսգիշերը իջել էր բոլորի, բոլորի վրա:

Ժամը տասներկուսից երկու րոպե չէր անցել, երբ մի դեռատի լեդի, որին ընկերակցում էր ալեխառն մազերով մի ջենթլմեն, կամրջից քիչ այն կողմ ցած իջան ինչ-որ կառքից և, այն ազատ արձակելով, ուղղվեցին դեպի կամրջը: Հագվի էին կամրջի մայթը բարձրացել, երբ աղջիկը ցնցվեց և անմիջապես շտապեց նրանց ընդառաջ: Նրանք քայլում էին շուրջը նայելով, բայց ասես շատ քիչ հուսա-

լով, թե իրենց ցանկությունը կիրազործվի, երբ հանկարծ աղջիկը միացավ նրանց: Երկուսն էլ արագ կանգ առան զարմանքի բացականչությամբ, բայց իսկույն զսպեցին իրենց, քանի որ ճիշտ այդ միջոցին գավառացու տարագով մի տղամարդ շատ մոտիկ եկավ և համարյա թե բախվեց նրանց:

— Ոչ այստեղ,— շտապով ասաց Նենսին:— Այստեղ վախենում եմ խոսել ձեզ հետ: Եկե՛ք, կենտրոնական պողոտայից հեռու, այդ աստիճաններով իջնենք ցած:

Երբ այս բառերը ասաց և ձեռքով մատնացույց արեց այն ուղղությունը, ուր ցանկանում էր առաջնորդել նրանց, գավառացին շուրջը նայեց և կոպտորեն հարցնելով, թե ինչու են ամբողջ մայթը գրավել, հեռացավ:

Աստիճանները, որոնք աղջիկը մատնացույց էր արել, Սերբեյի ափին էին և կամրջի հենց այն կողմը, ուր Ս. Փրկիչ եկեղեցին էր գտնվում: Գյուղացու կերպարանքով մարդը շտապ ու աննկատ դիմեց դեպի այդ վայրը և, մի րոպե շուրջը զննելուց հետո, սկսեց իջնել ցած:

Այս աստիճանները կամրջի մի մասն են կազմում և բաղկացած են երեք հարթակներից: Ճիշտ երկրորդ հարթակի վերջում, վայր իջնելիս, քարե պատը ավարտվում էր դեպի Թեմդան նայող քառանկյունի զարդարուն մի սյունով: Այս կետի վրա ներքևի աստիճանները լայնանում են, այնպես որ որևէ մեկը պատի այդ անկյունից թեքվելով բնականաբար չէր նկատվի աստիճանների վրա գտնվողներից, անգամ եթե նրանք կանգնած լինեն մի սանդղամատ վերև: Գավառացին այստեղ հասնելուց հետո հապճեպ շուրջը նայեց և տեսնելով, որ սվեյի հարմար թաքնվելու տեղ չկար, մանավանդ որ ջրի տեղատվության պատճառով էլ բավական մեծ էր սզատ տարածությունը, անցավ այն կողմ և, մեջքը տալով սյանը, սպասեց: Նա համարյա վստահ էր, որ նրանք ավելի ցած չէին իջնի, և նույնիսկ եթե չկարողանար նրանց խոսակցությունը լսել, համենայն դեպս կարող էր ապահով կերպով դարձյալ հետևել նրանց:

Ժամանակը այնքան դանդաղ էր անցնում այս ամայի վայրում, և լրտեսը այնքան անհամբեր էր թափանցելու այս տեսակցության շարժառիթների խորքը, տեսակցություն, որի բնույթը այնքան տարբեր դուրս եկավ, որ նա սկսեց մտածել, թե նրանք երևի շատ ավելի վերևում էին կանգ առել և կամ իրենց խորհրդավոր զրույցի համար ապաստանել էին բոլորովին տարբեր մի վայրում: Այս մտքերից թե-

լադրված, նա արդեն պատրաստվում էր դուրս գալ իր թաքստոցից և նորից վեր բարձրանալ, երբ լավեցին ռոտնաձայներ, որից անմիջապես հետո՝ խոսակցության ձայներ իր ականջին շատ մոտիկ:

Նա ձգվելով պինդ կալավ պատին և շունչը պահելով ուշադիր ականջ դրեց:

— Բավական է,— լավեց մի ձայն, որը ականջատորեն ջենթլմենին էր:— էլ թույլ չեմ տա, որ դեռառի լեդին ավելի ցած իջնի: Շատերը, վրադ կասկածելով, նույնիսկ այսքան տեղ գալ չէին համարձակվի, բայց ինչպես տեսնում ես, ես կամենում եմ կատարել քո քմահաճույքները:

— Իմ քմահաճույքները,— բացականչեց աղջիկը:— Արդարև շատ փափկանկատն էք, սը՛ր, շատ փափկանկատ: Կատարել իմ քմահաճույքները կավ, լավ, ոչի՛նչ:

— Ուրեմն ինչո՛ւ, ի՞նչ պատճառով,— ասաց ջենթլմենը ավելի մեղմ տոնով, — ի՞նչ նպատակի համար կարող ես մեզ այստեղ բերած լինել: Փոխանակ մեզ այս մութ և սարսափելի որջը բերելու, ինչո՞ւ չժողեցիր, որ քեզ հետ խոսեինք վերևում, ուր լուսավոր է և որոշ չափով կենդանություն կա:

— Ձեզ նախօրոք էլ ասացի,— պատասխանեց նենսին,— որ այդտեղ վախենում էի խոսել: Չգիտեմ ինչու,— ասաց աղջիկը սարսուղով,— բայց այնպիսի ահ ու սարսափ է համակել ինձ այս գիշեր, որ տանել չեմ կարող:

— Ինչի՞ց ես սարսափում,— հարցրեց ջենթլմենը, կարծես խղճալով նրան:

— Ինքս էլ չգիտեմ,— պատասխանեց աղջիկը:— Երանի թե իմանայի: Ամբողջ օրը ինձ պաշարել են զարհուրելի մտքեր մահվան և արնաներկ պատանքների մասին, և ես զգացել եմ այնպիսի սարսափ, որից ամբողջ մարմինս այրվել է, ասես կրակի մեջ եմ կանգնած եղել: Ժամանակը անցկացնելու համար մի գիրք էի կարդում այս գիշեր, և ճիշտ նույն բաները երևացին տողերի արանքում:

— Երևակայություն է,— ասաց ջենթլմենը՝ հանդարտեցնելով նրան:

— Ո՛ր, երևակայություն չէ,— պատասխանեց աղջիկը խռպոտ ձայնով:— Երբվում եմ, որ «դագաղ» բառը հսկա, սև տառերով գրված ահաա ամեն մի էջում. ավելին, փողոցով քայլելիս հենց իմ կողքով մի դագաղ տարան:

— Այդտեղ արտասովոր ոչինչ չկա,— ասաց ջենթլմենը: — Իմ կողքով հաճախ են դագաղներ անցել:

— Իրական դագաղներ,— վրա բերեց աղջիկը:— Այդ ոչինչ: Այս մեկը իրական չէր:

Նրա վարմունքի մեջ կար այնպիսի արտասովոր բան, որ թաքնւած ունկնդրողի մարմինը փշաքաղվեց, և արյունը սառեց երակներում աղջկա արտասանած այս բառերից: Կյանքում երբեք չէր զգացել ավելի մեծ թեթևություն, ինչպիսին նա զգաց, երբ լսեց դճուստի լեզվի քաղցրահնչյուն ձայնը, որ թախանձալից խնդրում էր նրան հանդարտվել և դո՛հ չգնալ նման սարսափազդու երևակայությունների:

— Նրա հետ քնքշությամբ խոսեցեք,— ասաց դեռատի լեզին իր ուղեկցին:— Խեղճ աղջիկ: Երևում է, շատ է կարոտ քնքշանքի:

— Ձեր գոռոզ հավատացյալները ինձ այս վիճակում տեսնելով իրենց գլուխը բարձր կպահեն և կթարողեն դժոխքի բոցերի ու վրեժ-խնդրության մասին,— արտասովեց աղջիկը:— Օ՛հ, սիրելի լեզի, արդո՞ք ինչո՞ւ նրանք, ովքեր հավակնություն ունեն աստծո հարազատ զավակները լինելու, մեզ պես խեղճ թշվառների հետ չեն վերաբերվում այնպես մեղմ ու քնքուշ, ինչպես դուք եք վերաբերվում: Դուք, որ լինելով այդքան բարի ու այդքան գեղեցիկ և ունենալով այն բուրբ, որ մենք կորցրել ենք, կարող էիք շատ հպարտ լինել, փոխանակ այդքան խոնարհ լինելու:

— Ա՛հ,— ասաց ջենթլմենը:— Թուրքը իր երեսը լավ լվանալուց հետո, աղոթելու ժամանակ, դեմքով շրջվում է դեպի արևելք: Այս բարի մարդիկ, իրենց դեմքից անհետացնելով ժպիտը, նույնքան անխախտ կերպով դարձնում են այն դեպի երկրի ամենամութ կողմը: Մահմեդականի և փարիսեցու միջև բաղդատություն անելիս ես նախընտրում եմ առաջինը:

Այս բառերը երևի ուղղվել էին դեռատի լեզվին և գուցե ասվել էին, որպեսզի նենսին ժամանակ գտնի հանդարտվելու:

— Անցյալ կիրակի գիշեր այստեղ չէիր,— շարունակեց նա:

— Չկարողացա գալ,— ասաց աղջիկը:— Բռնությամբ ինձ պահեցին տանը:

— Ո՞վ պահեց:

— Այն մարդը, որի մասին ասել եմ դեռատի լեզվին:

— Անշուշտ քեզ վրա չեն կասկածել, որ դու հաղորդակցության մեջ ես որևէ մեկի հետ այն հարցի շուրջը, որ այս գիշեր մեզ այստեղ է բերել,— հարցրեց ծերունի ջենթլմենը:

— Ոչ,— պատասխանեց աղջիկը, գլուխը թափահարելով։— Ինձ համար հեշտ չէ տանից դուրս գալ մինչև նա շիմանա, թե ես ուր եմ գնում, և ինձ անցյալ անգամ երբեք չէր հաջողվի գնալ լեզրի մոտ, եթե քնաբեր դեղով անզգայության ենթարկած չլինեի նրան։

— Իսկ նա զարթնե՞լ էր քո տուն վերադառնալուց առաջ,— հարցրեց ջենթլմենը։

— Ոչ։ Ո՛չ նա, ո՛չ էլ նրանցից որևէ մեկը չի կասկածում ինձ վրա։

— Շատ լավ,— ասաց ջենթլմենը։— Այժմ լսի՛ր ինձ։

— Պատրաստ եմ,— պատասխանեց աղջիկը, երբ նա մի րոպե կանգ առավ։

— Այս դեռատի լեզին,— սկսեց ջենթլմենը,— ինձ և մի քանի ուրիշ վստահելի բարեկամների հայտնել է այն ամենը, որ դու նրան ասել ես սրանից մոտավորապես տասնհինգ օր առաջ։ Պետք է խոստովանեմ, որ սկզբում երկմտում էի քեզ ամբողջովին վստահելու, բայց այժմ հավատացած եմ, որ կարելի է։

— Այո,— ասաց աղջիկը անձկությամբ։— Կարելի է։

— Ուրեմն, նորից եմ կրկնում, քեզ լիովին վստահում եմ։ Եվ որպես ապացույց քո հանդեպ ունեցած իմ հավատքի, այժմ առանց վերապահության կասեմ, որ մենք որոշել ենք այդ գաղտնիքը, ինչպիսին էլ լինի դա, բռնությամբ դուրս կորզել այս Մոնքս կոչված մարդուց։ Բայց եթե, եթե,— առաջ ջենթլմենը,— նրան չկարողանանք ձեռք գցել, կամ ձեռք գցելուց հետո նրա վրա չկարողանանք ներգործել մեր ցանկացածի պես, դու պետք է Հրեային մեզ հանձնես։

— Ֆեզին՛ն,— ճշաց աղջիկը ընկրկելով։

— Այդ մարդուն պետք է մեզ հանձնես,— ասաց ջենթլմենը։

— Ես այդ չեմ անի։ Ես այդ երբեք չեմ անի,— պատասխանեց աղջիկը։— Չնայած ճիվաղի մեկն է, իսկ իմ նկատմամբ ճիվաղից էլ ավելի վատ է եղել, այնուամենայնիվ, ես այդ բանը երբեք չեմ անի։

— Չե՞ս անի,— ասաց ջենթլմենը, որը կարծես բոլորովին պատրաստ էր այս խոսքի համար։

— Երբե՛ք,— պատասխանեց աղջիկը։

— Իսկ ինչո՞ւ...

— Առաջինը՝ այն պատճառով, որը լեզրին ծանոթ է, և նա ինձ կպաշտպանի,— հաստատ պատասխանեց աղջիկը։— Ես վստահ եմ, որ նա ինձ կպաշտպանի, նա այդ խոստացել է։ Իսկ երկրորդ պատճառն այն է, որ թեև նրա կյանքը եղել է մեղսալից, ապա իմը նույն-

այնս եղել է մեղսալից, և մեղնից շատերը, որոնք նույն հանցավոր ուղիով են ընթացել, հակառակ իրենց հոգու ամբողջ կեղտոտությանը, չեն դավաճանել ինձ, չնայած որևէ ժամանակ կարող էին այդ անել:

— Այդ գեպքում, — վրա բերեց ջենթլմենը, կարծես հենց այս պատասխանին էր սպասում, — Մոնթսին ինձ հանձնիր և նրա հետ վարվելու հարցը թող իմ հայեցողությանը:

— Իսկ ի՞նչ կլինի, երբ նա մյուսներին էլ մատնի:

— Եթե կարողանանք ճշմարտությունը բռնությամբ դուրս կորզել նրանից, ևս քեզ խոստանում եմ, որ այդտեղ էլ հարցը կվերջանա: Օլիվերի կյանքի մեջ երևի կլինեն այնպիսի կետեր, որոնք հանրության սեփականություն դարձնելը շատ տհաճ կլինեք, իսկ ճշմարտությունը ի հայտ բերելուց հետո այդ բոլոր մարդկանց մենք բոլորովին ազատ փթողենք:

— Իսկ եթե ձախողվե՞ք ձեր ձեռնարկի մեջ, — առարկեց աղջիկը:

— Այդ գեպքում, — շարունակեց ջենթլմենը, — մենք այն Ֆեգին կոչեցյալին առանց քո համաձայնության դատի չենք հանձնի: Եթե թվարկեի իմ պատճառները, ևս կարծում եմ, որ դու անպայման կհամազդվիր ու տնդի կտայիր:

— Լեզբին նույնպես խոստանո՞ւմ է, — հարցրեց աղջիկը:

— Այո, — սպասախանեց Ռոզը: — Իմ հոգու ամբողջ անկեղծությամբ խոստանում եմ:

— Իսկ Մոնթսը երբեք չի՞ խմանա, թե դուք որտեղից քաղեցիք այդ տեղեկությունները, — վարճ քաղարից հետո հարցրեց աղջիկը:

— Երբե՞ք, — պատասխանեց ջենթլմենը: — Այնպես կանենք, որ կասկածի նշույլ անգամ չունենա:

— Ես եղել եմ ստախոս և իմ ամբողջ կյանքում ապրել եմ ստախոսների մեջ, — ասաց աղջիկը կարճ լռությունից հետո, — բայց հավատում եմ ձեր խոսքին:

Երբ երկուսն էլ հավաստիացրին նրան, որ կարող էր անվերապահորեն հավատ ընծայել իրենց, նա ակսեց շատ ցածրաձայն նկարագրել գինետան գիրքը, որտեղից նրան հետևել էին այդ գիշերը Դատելով այն քանից, որ նա մեղք ընդ մերթ կանգ էր առնում, այնպես էր երևում, որ ջենթլմենը աղչկա հաղորդած որոշ տեղեկությունները հապճեպով գրի էր առնում: Երբ նա արդեն մանրամասնորեն պատմեց էր, թե որտեղ է գտնվում գինետունը, հայտնել էր այն մասին, թե որտեղից կարելի էր նրան դարանել առանց կասկած հարուցելու, և թե գիշերվա ո՞ր ժամին է Մոնթսը սովորաբար այցելում այնտեղ,

նա, ասես, մի ռուսի խորհրդածեց, աշխատելով ավելի լավ մտաբերել նրա դիմագծերն ու արտաքինը:

— Նա բարձրահասակ է,— ասաց աղջիկը,— պնդակազմ, բայց ոչ գեր: Թաքնվող մարդու քայլվածք ունի և քայլելիս մերթ մեկ ուսի, մերթ մյուս ուսի վրայով ետ է նայում: Այդ մի բանը շմոռանաք, որովհետև նրա աչքերը այնքան խորն են ընկած, որ ոչ մի մարդու մոտ տեսած չկամ, և նույնիսկ միայն դրանով կարող եք ճանաչել նրան: Մաշկի գույնը թուխ է, ինչպես թուխ է մազերի և աչքերի գույնը, և թեև քսանվեց կամ քսանութ տարեկանից ավելի չի կարող լինել, այնուամենայնիվ հյուծված ու թառամած տեսք ունի: Շուրթերը հաճախ գունատ են և այնպես կծված, որ այլանդակված են ուռուցքներով, քանի որ նա ջղային սաստիկ նոպաներ ունի և երբեմն նույնիսկ ձեռքերն է կծում ու ծածկում վերքերով: Ինչո՞ւ ցնցվեցիք,— ասաց աղջիկը՝ հանկարծ կանգ առնելով:

Ջենթլմենը շտապով պատասխանեց, որ ինքը այդպիսի բան չի զգացել, և խնդրեց, որ շարունակի:

— Այս տեղեկությունների մի մասը,— ասաց աղջիկը,— ես կորզել եմ այդ գինեստան ուրիշ մարդկանցից, քանի որ ես նրան տեսել եմ ընդամենը երկու անգամ, այն էլ լայն վերարկուով փաթաթված: Ահա այն ամենը, իմ կարծիքով, որ կարող եմ ասել նրա մասին: Բայց, սպասեցեք,— ավելացրեց նա,— նրա կոկորդի վրա, շատ վերևը, այնպես որ կարելի է մի մասը տեսնել փողկապի տակից, երբ նա գլուխը շուռ է տալիս, կա...

— Մի լայն կարմիր նշան, որ նման է այրվածքի կամ խանձվածքի,— գուցե ջենթլմենը:

— Ինչպե՞ս,— ասաց աղջիկը:— Դուք ճանաչո՞ւմ եք նրան:

Դեռատի լեդին զարմանք արտահայտող մի ճիշտ արձակեց, և մի քանի լուպե նրանք այնքան լուռ էին, որ լրտեսը որոշակի լսում էր նրանց շնչառությունը:

— Կարծես ճանաչում եմ,— ասաց ջենթլմենը, լուսթյունը խզելով:— Ըստ քո նկարագրությունների, պետք է որ ճանաչեմ: Մենք դեռ կտեսնենք: Մարդիկ հաճախ զարմանալիորեն նման են իրար: Դուցե սխալվում եմ:

Այսպես ձևական անտարբերությամբ խոսելիս ջենթլմենը մեկերկու քայլ առաջ գնաց, ավելի մոտենալով թաքնված լրտեսին: Վերջինս այդ կուսհեց, որովհետև նա շատ որոշակի լսեց, թե ինչպե՞ս նա մրմնջաց. «Այդ անկասկած նա է»:

— Այժմ,— ասաց ծերունի ջենթլմենը, վերադառնալով իր նախկին տեղը (այդպես թվաց նրա ձայնից),— դու մեզ տվել ես շատ կարևոր տեղեկություն: Ինչո՞վ կարող եմ օգնել քեզ:

— Ոչնչով,— պատասխանեց Նենսին:

— Դու չպետք է այդ բանի վրա պնդես,— ասաց ջենթլմենը, այնպիսի կարեկցանքով ու բարությամբ, որ կարող էր հուզել շատ ավելի համառ ու կարծրասիրտ մարդկանց:— Մտածի՛ր: Ասա՛ ինձ:

— Ոչնչով, սը՛ր,— ասաց աղջիկը արտասովելով:— Դուք ոչնչով չեք կարող օգնել ինձ: Իմ վիճակը բոլորովին անհուսալի է:

— Դու ինքդ ես քո փրկությանը արգելք հանդիսանում,— ասաց ջենթլմենը:— Քո անցյալը եղել է ապարդյուն վատնումը պատանեկան ուժերի և շոայլումը այն անգին գանձերի, որ արարիչը մեկ անգամ է շնորհում մարդուն: Բայց ապագայի համար կարող ես հուսալ: Ես չեմ ասում, թե մեր հնարավորության սահմաններումն է քեզ մտքի ու հոգու անդորրություն պարգևել, որովհետև այդ անդորրությունը կգա, եթե դու նրան որոնես. բայց մենք կարող ենք քեզ ուղարկել Անգլիայի խաղաղ վայրերից մեկը կամ, եթե վախենում ես մնալ այստեղ, որևէ օտար երկիր, իսկ դա ոչ միայն մեր հնարավորության սահմաններում է, այլև մեր ամենաչեղմ ցանկությունը: Լուսաբացից առաջ, նախքան այս գետը կողջունե արևի առաջին շողերը, դու կլինես այնքան անհասանելի քո նախկին գործակիցների համար, որքան եթե այս րոպեին աշխարհի երեսից չքանալիր: Ես ոչ մի դեպքում չեի ցանկանա, որ դու անգամ մի բառ փոխանակեիր քո վաղեմի ընկերներից որևէ մեկի հետ, կամ մի հայացք նետեիր քո նախկին հաճախավայրերից որևէ մեկի վրա, և կամ շնչերի այն թունավոր օդը, որ կործանիչ ու մահաբեր է քեզ համար: Հրաժարվի՛ր այդ բոլորից, քանի դեռ ուշ չէ:

— Այժմ նա անշուշտ կընդունի մեր առաջարկը,— արտասովեց դեռաւորի լեզվին:— Երեկ տատանվում է:

— Չեմ կարծում, սիրելիս,— ասաց ջենթլմենը:

— Ո՛հ, սըր, չեմ տատանվում,— կարճ պաշարից հետո պատասխանեց աղջիկը:— Ես շղթայված եմ իմ հին կյանքին: Ես այժմ զգվում և տեսելով ատում եմ այդ կյանքը, բայց հրաժարվել դրանից չեմ կարող: Երեկ շատ եմ աղաջ գնացել, ու ետ դառնալը անհնարին է, և սակայն, չգիտեմ, որովհետև, եթե ինձ հետ այսպես խոսած լինեիր որոշ ժամանակ առաջ, ես ծիծաղած կլինեի ձեզ վրա: Բայց,— ասաց նա

տագնապահար շուրջը նայելով,— այդ երկյուզը նորից համակեց ինձ։
Ես պետք է տուն գնամ։

— Տո՛ւն,— կրկնեց դեռատի լեդին, այդ բառը մեծապես շեշտելով։

— Տուն, լեդի,— ասաց աղջիկը։— Այնպիսի տուն, որ ես կառուցեի եմ ինձ համար իմ բովանդակ կյանքի գործերով։ Բաժանվե՛նք իրարից։ Գուցե կդարանեն կամ կտեսնեն ինձ։ Գնացե՛ք, գնացե՛ք։ Եթե ձեզ մատուցել եմ որևէ ծառայություն, իմ միակ խնդրանքն այն է, որ հեռանաք այստեղից և թողնեք, որ ես մենակ գնամ իմ ճամփով։

— Անօգուտ է,— հառաչեց ջենթլմենը։— Այստեղ մնալով մենք գուցե և վտանգում ենք նրան։ Գուցե արդեն իսկ իր ենթադրածից շատ ավելի երկար ենք պահել նրան այստեղ։

— Այո՛, այո՛,— թախանձեց աղջիկը։— Այդպես է։

— Ի՞նչ կարող է լինել այս խեղճ արարածի վերջը,— գոչեց երիտասարդ լեդին։

— Ի՛նչ,— կրկնեց աղջիկը։— Նայեցե՛ք ձեր առաջ, լեդի։ Նայեցե՛ք այդ շարագուշակ գետին։ Ո՞րքա՛ն հաճախ կարդում եք ինձ նմանների մասին, որոնք նետվում են հորձանքի մեջ մակընթացության ժամանակ և իրենց կորուստը ողբացող ոչ մի կենդանի էակ չեն թողնում հետևում։ Գուցե դա կլինի տարիների անց, կամ գուցե միայն մի քանի ամսից հետո, բայց վերջ ի վերջո այդ է իմ անխուսափելի վախճանը։

— Այդ ձևով մի խոսի, խնդրում եմ,— հեկեկաց դեռատի լեդին։

— Դուք այդ մասին երբեք չեք լսի, սիրելի լեդի, և աստված չանի, որ նման սարսափազդու դեպքեր ձեր ականջներին հասնեն,— պատասխանեց աղջիկը։— Բարի գիշե՛ր, բարի գիշե՛ր։

Ջենթլմենը շրջվեց։

— Գոնե, ի սեր ինձ, այս դրամապանակը վերցրու,— խնդրեց դեռատի լեդին,— որևէ կարիքի կամ նեղության ժամին քեզ փրկություն կլինի։

— Ո՛չ,— պատասխանեց աղջիկը։— Ես այս ծառայությունը դրամի համար չեմ մատուցել։ Թողեք որ գեթ այդ մի բանով բավարարվեմ։ Եվ սակայն, տվե՛ք ձեզ պատկերող որևէ իր։ Կցանկանայի որևէ բան ունենալ... ո՛չ, ո՛չ, մատանի չեմ ուզում, ձեր ձեռնոցը, և կամ թաշկինակը, որևէ բան, որ կարող եմ պահել իբրև հիշատակ ձեզնից, բաղցրիկ լեդի։ Դե՛, աստված օրհնի ձեզ, աստված օրհնի ձեզ։ Բարի գիշե՛ր, Բարի գիշե՛ր։

Աղջկա տագնապալի վիճակը և այն երկյուղը, թե որևէ բան հայտնաբերվելով՝ նա հալածանքների կենթարկվի, հարկադրեցին ջննթմանին ընդառաջել աղջկա խնդրանքին: Լսվեցին հեռացող ոտնաձայներ, ապա լուսթյուն տիրեց:

Շուտով կամրջի վրա երևացին դեռատի լեդիի և նրա ուղեկցի կերպարանքները: Աստիճանների գլխին նրանք կանգ առան:

— Սպասեցե՛ք, — գոչեց դեռատի լեդին՝ անհեշ դնելով: — Նա մեզ կանչե՞ց, ինչ է: Կարծես նրա ձայնը լսեցի:

— Ո՛հ, հոգսակս, — տխրությամբ ետ նայելով պատասխանեց միսոր Բրաունլոն: — Նա տեղից չի շարժվել և ոչ էլ կշարժվի մինչև մենք չգնանք:

Ռոզ Մեյլին համեցավ, բայց ծեղունի ջննթմանը նրան թնանցուկ անելով՝ մեղմ ինքնակամբ հեռացրեց այլտեղից: Երբ նրանք անհետացան, աղջիկը ամբողջ հասակով մեկ վաշից քարե աստիճաններից մեկի վրա և սկսեց դառնորեն հեկեկալ:

Ռոզ ժամանակ հետո նա վեր կացավ և տկար ու երերուն քայլերով բարձրացավ փողոց: Ապշած ունկնդիրը մի քանի րոպե գամված մնաց իր տեղում, ապա բազմաթիվ անգամների շուրջը նայելով և համոզվելով, որ նորից մենակ է, թաքստոցից կամաց դուրս սահեց և բարձրացավ կամուրջը, պատի ստվերի տակով գաղտագողի դնալով, ինչպես արել էր իջնելու ժամանակ:

Այստեղ նրա Քլեյփոլը դարձյալ ուշադիր շուրջը նայեց և, գրտնելով որ ոչ ոք չի նկատել իրեն, սաստիկ արագությամբ սուրաց դեպի Հրեայի բնակարանը:

ՔԱՆԱՍՈՒՆՅՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Աղետաբեր ճեղքանքներ

Համարյա երկու ժամ էր մնում, որ լուսանա: Այդ այն պահն էր, աշնան եղանակի, որ կարելի է իսկապես խուլ գիշեր անվանել, երբ փողոցները լինում են լուռ ու անաշի, երբ ասես անգամ ձայները ննջում են, և անառակությունն ու անբարոյականությունը երեք քայլերով վերադառնում են տուն՝ հանգստանալու: Ահա այս խոր լուռ-

թյան պահին էր, որ Ֆեգինը, արթուն նստած իր հնամենի որջում, սպասում էր: Նրա դեմքը այնքան այլանդակված էր ու գունատ, և աչքերը այնքան արնակալած էին, որ նա ավելի շուտ նմանվում էր խոնավ շիրմից նոր դուրս եկած զարհուրելի մի ուրվականի, քան մարդկային արարածի:

Նա կծկված էր սառը բուխարիկի առաջ, փաթաթված հին ու գրգռված մի ծածկոցի մեջ. դեմքը դարձած էր դեպի կողքի սեղանի վրա սպառվող մոմը: Աջ ձեռքը դրել էր շրթներին և մտասույզ՝ իր կեղտոտ, երկայն եղունգներն էր կրծում, ցուցադրելով անատամ լինողերը, որոնց վրա երևացող հատուկեհետ սրածայր ատամները շան կամ առնետի ժանիքներ էին հիշեցնում:

Հատակին գցված մի ներքնակի վրա խոր քնած էր Նոա Քլեյֆոլդը: Ծերունին մերթ ընդ մերթ մի ականթարթ նայում էր նրան, ապա աչքերը նորից հառում էր մոմին, որի երկայն, վառված ու թեթված պատրույգը և սեղանի վրա մեծ, թանձր կաթիլներով թափվող ու կուտակվող տաք ճարպը ակնհայտորեն ցույց էին տալիս, որ նա բոլորովին այլ մտքերով էր տարված:

Եվ հիրավի այդպես էր: Իր հոյակապ ծրագրի տապալումից առաջ եկած նվաստացումը, խոր ատելությունը դեպի այն աղջիկը, որ հանդգնել էր կապվել օտար մարդկանց հետ, իրեն շմատնելու մասին նրա արած խոստման հանդեպ իր ունեցած բացարձակ անվըստահությունը, Սայքսից իր վրեժը լուծել չկարողանալու պատճառով առաջացած դառն հուսախաբությունը, իր մերկացման սարսափը, կործանման ու մահվան և այդ բոլորի հետևանքով բռնկած վայրագ ու ահեղի կատաղությունը, ահա այն կրքոտ մտքերը, որ ամենհին հորձանքով հաջորդելով իրար, կրծում էին Ֆեգինի սիրտը:

Նա նստել էր բոլորովին անշարժ, գուցե նույնիսկ չիմանալով, թե որքան երկար է նստել, երբ նրա սուր ականջին հասավ փողոցից եկող ինչ-որ ոտնաձայն:

— Վե-րջապե՛ս,— քրթմնջաց նա, սրբելով տոշորված, այրվող շրթները:— Վերջապե՛ս:

Մինչև նա այսպես խոսում էր, դռան զանգը կամաց հնչեց: Ֆեգինը աստիճաններով բարձրացավ վերևի հարկ, դուռը բաց արեց և իսկույն վերադարձավ ինչ-որ մարդու հետ, որի դեմքը մինչև կզակը փաթաթված էր, և որի թևի տակ կապոց կար: Երբ մարդը նստելով՝ վերարկուն հանեց, երևան եկավ Սայքսի վիթխարի կերպարանքը:

— Դե՛,— ասաց նա կապոցը դնելով սեղանին,— խնամքով պա-

հիր ալդ, քիչ չեմ շարշարվել դրա համար: Կարծում էի, թե երեք ժամ առաջ կրիսեմ այստեղ:

Ֆեգինը կապոցը դրեց պահարանը, դուռը կողպեց և նորից նըստեց իր տեղը՝ առանց մի բառ արտասանելու: Բայց այս գործողության ընթացքում նա աչքերը ոչ մի բանի հետացրեց ավազակից, և այժմ, երբ նրանք դարձյալ իրար դիմաց նստեցին, նա անքթիթ նայեց նրան: Նրա շրթները այնպես սաստիկ էին դողդողում, և ներքին փոթորիկ հետևանքով դեմքը այնքան էր այլափոխված, որ ավազակը ակամայից աթոռը ետ քաշեց ու սարսափով դիտեց նրան:

— Ի՞նչ է պատահել, — գոռաց Սալքսը: — Ինչո՞ւ ես մարդկանց այդ ձևով նայում:

Ֆեգինը աչքերը բարձրացրեց և դողացող ցուցամատը թափահարեց օդի մեջ, բայց հուզումը այնքան մեծ էր, որ մի րոպե նույնիսկ խոսելու ընդունակությունը կորցրեց:

— Գրո՞ղը տանի, — ասաց Սալքսը, ահաբեկ ծոցի գրպանը շոշափելով: — Նա գտվել է: Ես պետք է իմ գլխի ճարը տեսնեմ:

— Ո՛չ, ո՛չ, — առարկեց Ֆեգինը, վերջապես խոսելով, — դու չես, մեղավորը դու չես, Բիլլ: Ես քեզ, ես քեզ ոչնչով չեմ մեղադրում:

— Օ՛հ, չես մեղադրում, այդպե՞ս է, — ասաց Սալքսը, խստորեն նայելով նրան և նրա աչքի առաջ ատրճանակը փոխադրելով ավելի հարմար մի գրպան: — Դա բարեբախտություն է մեզնից մեկի համար: Թե ո՞ր մեկի, այդ կարևոր չէ:

— Բայց ես պետք է քեզ մի այնպիսի բան ասեմ, Բիլլ, — սկսեց Ֆեգինը, աթոռը ավազակին մոտեցնելով, — մի այնպիսի բան, որ դու քեզ ավելի վատ ես զգալու, քան թե ես:

— Է՞հ, — վրա բերեց Սալքսը կասկածամտությամբ: — Դե ասա՛, շո՛ւտ ասա, այլապես նենսը կմտածի, թե ես կորած եմ:

— Կորած, — գոչեց Ֆեգինը: — Նրա գլխում այդ հարցը արդեն վճռված է:

Սալքսը, մեծապես շփոթված, Հրեայի դեմքին նայեց, բայց հանելուկի պատասխանը այնտեղ չգտնելով, իր վիթխարի թաթով բռնեց նրա վերարկուի օձիքից և ամուր ցնցեց նրան:

— Խոսի՛ր, իմացա՞ր, — ասաց նա, — թե չէ հիմա կխեղդեմ քեզ: Բերանդ բաց արա և պարզ բառերով հայտնիւր ասելիքդ: Շո՛ւտ արա, անիծյալ քոսոտ շուն, շո՛ւտ արա:

— Ննթադրենք թե՛ այս տղան, որ պառկած է հատակին... — սկսեց Ֆեգինը:

Սալքսը այնպես շուտ եկավ Նոայի քնած կողմը, ասես նախապես չէր նկատել նրան:

— Հետո՞,— ասաց նա, ընդունելով իր նախկին դիրքը:

— Ենթադրենք թե այս տղան,— շարունակեց Ֆեգինը,— մատներ բոլորին, նախ փնտրելով այդ նպատակի համար համապատասխան մարդկանց, ապա փողոցում նրանց հետ ժամադրվելով՝ նկարագրեք մեր արտաքինը, տեղեկացնեք նրանց այն բոլոր նշանների մասին, որոնցով կարելի էր ճանաչել մեզ, ցույց տար այն վայրը, ուր շատ հեշտությամբ կարող էին ձերբակալել մեզ, բացահայտեք մի ծրագիր, որը առավել կամ նվազ չափով բոլորիս է շահագրգռում. եթե նա այս բոլորը անեք, և անեք այդ ոչ թե բանտարկության կամ դատի հանձնվելու կամ սովամահության ենթարկվելու սպառնալիքի տակ, այլ հենց այնպես, իր քմահաճույքի համար, գաղտագողի դուրս գալով գիշերները հանդիպելու այն մարդկանց, որոնք ամենից շատ են լարված մեր դեմ, և մատներ մեր գաղտնիքները: Լսո՞ւմ ես,— աչքերից զայրույթի կայծեր արձակելով գուցե Ֆեգինը:— Լսո՞ւմ ես: Եթե նա այդ բոլորը անեք, դու ինչպե՞ս կվերաբերվեիր նրան:

— Ինչպես կվերաբերվեի՞,— պատասխանեց Սալքսը, ահռելի մի հայհոյանք բաց թողնելով,— ինչպես կվերաբերվեի՞: Եթե նա մինչև իմ դալը ողջ մնացած լինեք, ես նրա գանգը կփշրեի իմ երկարավիզ կոշիկների երկաթյա կրնկի տակ և կվերածեի այնքան մասնիկների, որքան մազ կար նրա գլխի վրա:

— Իսկ ի՞նչ կանեիր, եթե ես արած լինեի այդ ամենը,— աղաղակեց Ֆեգինը բարձրաձայն:— Ես, որ այնքան բաների տեղյակ եմ և ինձ հետ կարող էի շատերին կախաղան բարձրացնել:

— Չգիտեմ,— պատասխանեց Սալքսը, ատամները կրճատացնելով և զայրույթից գույնը գցելով:— Այնպիսի բան կանեի, որ բանտում ինձ կշղթայեին, և եթե քեզ հետ միասին դատապարտվեի, ես հենց այդ կապանքներով կհարձակվեի քեզ վրա և ժողովրդի առաջ քուռեղը ցրելով կտայի: Այնպիսի ուժ կզգայի ես իմ մեջ,— քրթմնջաց ավազակը իր մկանուտ բազուկը ձգելով,— որ քո գուլիսը կճզմեի այնպես, ասես մի ծանր բեռնակառք անցած լինեիր վրայով:

— Իսկապե՞ս:

— Այո, իսկապե՞ս,— ասաց ավազակը,— փորձի՛ր և կտեսնես:

— Իսկ եթե այդ բանը արած լինեին Չարլին կամ Ստահակը, կամ Բեթը, կամ...

— Ով ուզում է լինի,— անհամբերությամբ պատասխանեց Սայքսը:— Ովքեր էլ լինեին դրանք, բոլորն էլ նույն բաժինը կստանային: Ֆեզինը սեեռուն նայեց ավազակին և, նշանացի հասկացնելով նրան լուել, կոացավ հատակին քնած տղայի վրա և ուժգին ցնցեց նրան, որ արթնանաւ: Սայքսը նստած տեղից առաջ թեքվեց և ձեռքերը ծնկներին դրած լուռ նայեց, ասես մտածելով, թե այս նախապատրաստությունն ու հարցուփորձը ինչո՞վ էր վերջանալու:

— Բո՛լթեր, Բո՛լթեր: Խե՛ղճ տղա,— ասաց Ֆեզինը, գործը այսպէսի ընթացք ստանալու մասին սադայելական կանխաճաշակումով այրվող աչքերը հառելով ավազակի վրա և խոսելով դանդաղ ու ծանրակշիռ:— Նա հոգնած է, հոգնած նրան դարանելով, այդքան երկար ժամանակ նրան դարանելով, Բի՛լլ:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— հարցրեց Սայքսը ընկրկելով:

Ֆեզինը ոչ մի պատասխան չտվեց, նա նորից կոացավ քնած տղայի վրա և նրա թևերից քաշելով՝ նստեցրեց: Նոսան աչքերը շփեց և խոր հորանջելով, քնաթաթախ շուրջը նայեց:

— Մի անգամ էլ պատմիր այդ, մի անգամ ևս պատմիր, որպեզի նա լսի,— ասաց Հրեան, Սայքսին մատնանշելով:

— Ինչի՞ մասին պատմեմ,— հարցրեց քնաթաթախ Նոան, սրբունեղությամբ ուսերը թոթվելով:

— Պատմիր... Նեևսիի մասին,— ասաց Ֆեզինը, պինդ բռնելով Սայքսի դաստակից, ասես շթողնելու համար, որ նա տանից դուրս գար մինչև բոլորը չիմանար:— Դու հետապնդեցի՞ր նրան:

— Այո:

— Մինչև Լոնդոնի կամո՞ւրջը:

— Այո:

— Այդտեղ նա հանդիպեց երկու հոգո՞ւ:

— Այդպես է:

— Մի ջենթլմենի ու մի լեդիի, որոնց մոտ նա արդեն ուրիշ անգամ էլ գնացել էր իր սեփական ցանկությամբ: Այդ մարդիկ նրանից պահանջեցին իր բոլոր ընկերներին մատնել, բայց առաջին հերթին Մոնքսին, որը նա արեց. ապա պահանջեցին նկարագրել Մոնքսի արտաքին տեսքը, այդ էլ նա արեց. և հայտնել այն տունը, որտեղ մենք հանդիպել ենք և հաճախում ենք, այդ էլ նա արեց. և ասել, որ ժամին ենք հավաքվում այնտեղ, այդ էլ նա արեց: Նա այդ բոլորը հայտնեց: Նա այդ ամենը արեց, առանց սպառնալիքի, առանց տրտունջի:

Նա այդ ամենն արեց, այնպես չէ՞, այնպես չէ՞,— աղաղակեց Ֆեգինը՝
զայրույթից խելակորույս։

— Այդպես է,— պատասխանեց Նոան, գլուխը քորելով։— Ճիշտ
այդպես պատահեց։

— Իսկ անցյալ կիրակի օրվա մասին ի՞նչ ասացին։

— Անցյալ կիրակի օրվա մասին,— պատասխանեց Նոան մտա-
ծելով։— Դե՛, այդ մասին ես քեզ արդեն ասել եմ։

— Նորի՛ց պատմիր, նորի՛ց ասա,— գոչեց Ֆեգինը, ավելի ամուր
բռնելով Սայքսի թևից և մյուս ձեռքը օդում ճոճելով, մինչդեռ բե-
բանը փրփրում էր։

— Նրանք հարցրին,— ասաց Նոան, որ աստիճանաբար ավելի
աթափվելով, ասես աղոտ պատկերացում ունեցավ Սայքսի ով լինելու
մասին,— նրանք հարցրին, թե նա անցյալ կիրակի ինչո՞ւ չէր եկել,
ինչպես խոստացել էր։ Աղջիկն ասաց, թե չի կարողացել։

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ։ Պատմի՛ր նրան։

— Որովհետև Բիլլը, այն մարդը, որի մասին նախօրոք ասել էր,
նրան բռնությամբ պահել էր տանը։

— Է՛լ ինչ ասաց նրա մասին,— աղաղակեց Ֆեգինը։— Է՛լ ինչ
ասաց այն մարդու մասին, որին ուրիշ առիթով էլ անդրադարձել էր։
Պատմի՛ր, բոլո՛րը պատմիր նրան։

— Օ՛հ, նա ասաց, որ իր համար այնքան էլ հեշտ չէր տա-
նից դուրս գալ մինչև Բիլլը չիմանար ուր է գնում,— ասաց Նոան,—
և, հետևաբար, երբ առաջին անգամ գնացել էր լեդիին տեսնելու,
նա, հա՛, հա՛, հա՛, ճիշտն ասած ժիծաղից թուլացա, երբ լսեցի այդ
խոսքերը, իսկապես որ թուլացա, քնաբեր դեղով թմրեցրել էր
նրան։

— Կրա՛կ տեղա ձեռ գլխին,— գոռաց Սայքսը, վայրագ մի շար-
ժումով դուրս պրծնելով Հրեայի ձեռքից։— Թողե՛ք ինձ։

Մերուկին դեն շարտելով, նա դուրս խուժեց սենյակից և կատա-
ղի մոլուցքով աստիճաններից վեր թռավ։

— Բի՛լլ, Բի՛լլ,— աղաղակեց Ֆեգինը խուճապահար հետևելով
նրան։— Մի խոսք, միայն մի՛ խոսք։

Այդ բառերը չէին ասվի, եթե ավագակը կարողացած լիներ դու-
ռը իսկույն բաց անել։ Նա անօգուտ կերպով հայհոյում էր և մեծ ճիգ
գործադրում բաց անելու, երբ Հրեան հևալով բարձրացավ վերև։

— Բա՛ց արա դու՛ր, — ասաց Սայքսը։— Վտանգավոր է խոսել
ինձ հետ։ Դուռը բա՛ց արա, ասում եմ։

— Լսի՛ր ինձ, Սայքս,— ասաց Ֆեգինը, ձեռքը կողպեթին դնելով։— Դու չե՞ս...

— Հետո՞,— պատասխանեց մյուսը։

— Դու նրա հետ... չափազանց վայրագ... չես վերաբերվի, Բիլլ։ Գիշերվա խաղարը գունատվում էր, և լույսը բավարար էր, որ պեսզի նրանցից յուրաքանչյուրը մյուսի երեսը տեսներ։ Նրանք մի ակնթարթային ակնարկ փոխանակեցին միմյանց հետ. երկուսի աչքերից էլ կրակ էր ցայտում, որը շատ պարզ երևում էր։

— Ուզում եմ ասել,— շարունակեց Ֆեգինը, ցույց տալով, որ այժմ ամեն տեսակ ձևականությունն անօգուտ էր,— շատ ծայրահեղությունների չդիմես, վտանգավոր է։ Խորամանկ եղիր, Բիլլ, շատ լսի՛-գախ լինել հարկավոր չէ։

Սայքսը ոչինչ չպատասխանեց, նա կոպտորեն դեն հրեց Ֆեգինին, որը դուռը բանալիով արդեն բացել էր, և սլացավ դուրս։

Առանց գեթ մեկ անգամ կանգ առնելու, առանց մի բոպե իսկ կշռադատելու, առանց գլուխը մի անգամ աչ ու ձախ շրջելու, առանց աչքերը վերև բարձրացնելու կամ գետնին խոնարհելու, այլ անողորմ վճռականությամբ ուղիղ իր առաջ նայելով, ատամները այնպես ամուր սեղմած, որ ասես պրկված ծնտար մաշկից դուրս էր պրծնելու, ավագակը շարունակեց իր գահավեժ ընթացքը։ Նա ոչ մի բառ չարտասանեց, և նրա ջղերի լարումը անգամ նվազագույն չափով չթուլացավ մինչև հասավ իր տան առջև։ Այնտեղ նա դուռը բանալիով կամաց բաց արեց, թեթև քայլերով բարձրացավ վերև և մտնելով իր առանձնասենյակը՝ դուռը կրկնակի կողպեթով լավ ամրացրեց։ Ապա դռան հետև մի մեծ ծանր սեղան դնելով, մահճակալն առաքաստավորող վարագույրը մի կողմ քաշեց։

Աղջիկը կիսահանված պառկել էր անկողնու վրա։ Ավագակի վերադարձը արթնացրել էր նրան, քանի որ նա գլուխը շտապ բարձրացրեց և վախեցած՝ նստած դիրք ընդունեց։

— Վե՛ր կաց,— ասաց մարդը։

— Այդ ղու ես, Բիլլ,— նրա ապահով վերադարձով ուրախացած՝ ասաց աղջիկը։

— Այո՛, ես եմ,— չոր պատասխանեց ավագակը։— Վե՛ր կաց։

Սենյակում մի մոմ էր վառվում, նա իսկույն մոմակալից պոկեց այն և շարտեց օջախի մեջ։ Տեսնելով այգարացի աղոտ լույսը, աղջիկը վեր կացավ, որ լուսամուտի վարագույրը բաց անի։

— Թո՛ղ,— ասաց Սայքսը, ձեռքով փակելով նրա ճանապարհը։— Իմ անելիքի համար այսքան լույսն էլ բավական է։

— Բի՛լլ,— խուլ, ահաբեկված ձայնով ասաց աղջիկը։— Ինչո՞ւ ես ինձ այդպես նայում։

Ձայրույթից ավազակի շնչառությունը ծանրացել էր, և կուրծքը ասես ալեկոծվում էր։ Նա նստած տեղից մի քանի րոպե դիտեց նրան, ապա վեր կացավ, նրա գլխից ու կոկորդից պինդ բռնելով քարը տվեց սենյակի մեջտեղը և, մեկ անգամ նայելով դեպի դուռը, իր ծանր թաթիր դրեց նրա բերանի վրա։

— Բի՛լլ, Բի՛լլ,— հեաց աղջիկը, մահվան սարսափից մաքառելով նրա հետ,— ես չեմ ճշա, ես ծպտուն չեմ հանի, նույնիսկ մի շշուկ... նույնիսկ մի շշո՛ւկ... լսիր ինձ... խոսիր ինձ հետ... ասա ինչ եմ արել։

— Դու գիտես, թե ինչ ես արել, սատանի ծնունդ,— ասաց ավազակը՝ շունչը պահելով։— Քեզ դարանել են այս գիշեր և քո արտասանած յուրաքանչյուր բառը լսել։

— Ուրեմն, աստծո սիրուն, խնայի՛ր իմ կյանքը, ինչպես ես քոնր խնայեցի,— թախանձեց աղջիկը, փարվելով նրան։— Բի՛լլ, սիրելի՛ Բիլլ, դու սիրտ չես անի ինձ սպանելու Օ՛հ, մտածիր այն ամենի մասին, որից հրաժարվեցի հենց այս գիշեր ի սեր քեզ։ Դու անպայման կխորհես այդ մասին և կփրկվես այս ոճրագործության մեղքից։ Ես բնդ չեմ թողնի, որ անես այդ, դու չես կարող ինձ դեն շարտել։ Բի՛լլ, Բի՛լլ, ի սեր ամենակարող աստծո, հանուն քո սիրո և իմ սիրո, նախքան իմ արյունը թափելը խորհիր այդ մասին։ Ես քեզ չեմ դավաճանել, իմ պիղծ հոգու վրա երդվում եմ, որ ես քեզ չեմ դավաճանել։

Տղամարդը կատաղությամբ մաքառում էր ձեռքերն ազատելու համար, բայց աղջիկը ամուր բռնել էր նրա թևերից, և, հակառակ իր բոլոր ճիգերին, ավազակը չէր կարողանում աղջկա փաթաթված բազուկներից իր ձեռքերն ազատել։

— Բի՛լլ,— աղաղակեց աղջիկը՝ աշխատելով գլուխը հանգչեցնել նրա կրծքին,— ջենթլմենը և այդ սիրելի լեդին այս գիշեր խոսեցին որևէ հեռավոր երկրում ինձ ապաստան ապահովելու մասին, որտեղ կարող էի իմ կյանքի մնացած օրերը ապրել խաղաղ ու անգործ։ Թույլ տուր, որ դարձյալ տեսնեմ նրանց և ծնկաչոք ու պաղատագին նույն շնորհն ու բարերարությունը հայցեմ նաև քեզ համար։ Թող երկուսս էլ հեռանանք այս սարսափելի վայրից և իրարից բաժան վարենք

ալելի մաքուր կյանք: Թող մոռանանք պիղծ անցյալը, էլ երբեք չտեսնենք իրար և մեր օրերը անցկացնենք աղոթելով ու մեր մեղքերի համար թողություն խնդրելով: Երբեք ուշ չէ ապաշխարության համար: Այդպես ասացին նրանք, այդ ջենթլմենը և լեդին, և այժմ ես զգում եմ, որ այդպես է, բայց մեզ ժամանակ է հարկավոր, մի քիչ, մի քիչ ժամանակ է հարկավոր:

Վերջապես, ավագակը մի թևը աղատելով ատրճանակը հանեց: Բայց նույնիսկ իր ահավոր զայրույթի սաստկության մեջ գլխում փալատակեց այն միտքը, որ եթե կրակեր, իրեն անմիջապես կձերբակալեին, հետևաբար, ուժերը կենտրոնացնելով՝ երկու ահագամ հարվածեց այն դեմքին, որ դեպի իրեն էր շրջված ու գրեթե հպած էր իր դեմքին:

Աղջիկը երերաց ու ընկավ գետնին: Ճակատին բացված խոր վերքից ժայթքող արյունը ողողել էր դեմքը, և աչքերը համարյա ծածկվելած էին արյունով, բայց նա, մեծ դժվարությամբ ծունկի գալով, կրծքից դուրս քաշեց մի սպիտակ թաշկինակ, — Իող Մեյլիի սեփական թաշկինակը, — և որքան կարող էր վեր, դեպի երկինք բարձրացնելով, իր վերջին շնչում գթություն հայցեց արարչից:

Նրա կերպարանքը զարհուրելի էր: Մարդասպանը ընկրկելով, պատին դեմ տվեց աղչկան և, ձեռքերով աչքերը վարագուրելով, վերցրեց մի ծանր մահակ ու նրան տապալեց գետին:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Սայֆսի փախուստը

Բոլոր զարհուրելի ոճիրներից, որ կատարվեցին խավարի ծածկույթի տակ լոնդոնի լայնածավալ սահմաններում՝ այն պահից ի վեր, երբ գիշերն իջավ, ամենազարհուրելին այդ սպանությունն էր: Ցայգալույսի քաղցրաբույր օդը եղծանող բոլոր ստոր արարքներից ամենաստորն ու ամենից դաժանը այդ ոճիրն էր:

Արևը, պայծառ արևը, որ իր հետ մարդու համար բերում է ոչ միայն լույս, այլև նոր կյանք, հույս և թարմություն, ամբողջ շքեղությամբ բարձրացավ հորիզոնից և փայլեց բազմաբնակ քաղաքի վրա:

Նրա ճառագայթները հավասարապես թափանցեցին լուսամուտների, գունագեղ, թանկարժեք ապակիներից և թղթապատ հասարակ պատուհաններից ներս, և՛ տաճարների գմբեթների միջով, և՛ խարխուլ պատերի ճեղքվածքներով: Արևը լուսավորեց նաև այն սենյակը, ուր սպանված կինն էր գտնվում: Այո՛, արևը լուսավորեց այդ սենյակը: Սայքսը աշխատեց խափանել նրա լույսը, բայց նա համառորեն ներս հոսեց: Եթե պատկերը քստմանելի էր առավոտյան գորշ մթնշաղին, ինչպիսի՛ն էր ապա այժմ, այդ պայծառ լույսի տակ:

Սայքսը չէր շարժվել. նա վախենում էր անգամ խլրտալու: Նա լսել էր ինչ-որ հծծյուն, նկատել էր ձեռքի շարժում, և սարսափախառն զայրույթով նա հարվածել էր ու նորից հարվածել: Մի րոպե ինչ-որ ծածկոց էր գցել վրան, բայց ավելի վատ էր պատկերացնել աչքերը և երևակայել, որ դրանք դեպի իրեն են ուղղված, քան տեսնել, թե ինչպես սևեռուն նայում են վերև, ասես դիտելով արտացոլումը այն թանձրացած արյան լճի, որ արևի շողերի տակ սարսռում և պարում էր առաստաղի վրա: Նա ծածկույթը նորից դեն էր շարտել: Եվ ահա այնտեղ էր մարմինը, լոկ միս ու արյուն, ուրիշ ոչինչ, բայց ինչպիսի՛ միս և ինչքա՛ն արյուն:

Նա լուցկին վառեց, կրակը բորբոքեց և մահակը շարտեց կրակի մեջ: Մահակի ծայրին մազեր կային, որոնք բռնկեցին և կծկվելով մոխիր դարձան: Օդի հոսանքը այդ մոխիրը պտտեցնելով՝ ծխնելույզից վերև բարձրացրեց: Հակառակ իր այդքան խիզախությանը, անգամ այդ վախեցրեց նրան, բայց նա վերցրեց մահակը և պահեց ձեռքում մինչև երկուսի բաժանվեց, ապա դրեց ածուխների դեզի վրա, որպեսզի վառվի ու մոխրանա: Նա լվացվեց և զգեստները մաքրեց: Դրանց վրա կային արյան բծեր, որ չէին անհետանում: Նա կտրեց այդ մասերը և վառեց: Ինչպե՞ս էին այդ բծերը ցրվել սենյակով մեկ: Անգամ շան ոտները արյունոտ էին:

Ամբողջ այս ժամանակ նա ոչ մի անգամ մեջքը չէր դարձրել դիակին, ոչ իսկ մեկ անգամ: Այս նախապատրաստությունները վերջացնելուց հետո, նա ետ-ետ գնալով շարժվեց դեպի դուռը, իր հետ քարշ տալով նաև շանը, որպեսզի կենդանու ոտքերը դարձյալ չներկվեն արյան հետքերով և գործված ոճիրի մասին նոր ապացույցներ փողոց դուրս չբերեն: Նա դուռը կամացուկ ծածկեց, կողպեց, բանալին վերցրեց և տանից հեռացավ:

Նա անցավ հանդիպակաց մայթը և վստահ լինելու համար, թե դրսեց ոչինչ չի նկատվում, նայեց պատուհանին: Վարազույրը դեռ-

ևս ծածկված էր, այն վարագույրը, որ աղջիկը ցանկացել էր մի կողմ քաշել, ներս ընդունելու համար բացվող օրվա լույսը, որ երբեք չտեսավ: Դիակը համարյա պատուհանի տակ էր գտնվում: Ինքը լավ գիտեր այդ: Տե՛ր աստված, արևը ինչպես էր ողողում սենյակի հենց այդ մասը:

Նրա հայացքը միայն մի ականթարթ տևեց: Թեթևություն էր այդ սենյակից ազատվելու: Նա սուկեց շանը և շտապ հեռացավ այնտեղից:

Սայքսը Ալլիսգտոնի միջով մազլեցեց Հայգեյթնում գտնվող բուլուրը, որի վրա կանգնած է Վիթինգտոնի հիշատակին նվիրված հուշարձանը, ապա չիմանալով ուր գնալ, աննպատակ իջավ Հայգեյթ Հիլլից ցած: Բայց հազիվ էր սկսել իջնել, երբ նորից թեքվեց դեպի աջ և, դաշտամիջյան արահետով պտույտ գործելով Կայենի անտառի շուրջը, դուրս եկավ Հեմփստեդ Հիթ: Ճեղքելով Վեյլ ավ Հեկթի մոտ գտնվող հովիտը, նա մազլեցեց հանդիպակաց թումբը և, անցնելով այն պողոտայով, որ միացնում է Հեմփստեդ և Հայգեյթ գյուղերը, ցախածաղկի թփուտների միջով մտավ նորթ էնդի դաշտերը, որտեղ և նա պառկեց մի մացառուտի տակ ու քնեց:

Շուտով նա դարձյալ վեր կացավ և ուղղվեց ոչ թե գլուղի խորքը, այլ ետ, դեպի Լոնդոն՝ բազմամարդ ճանապարհներով, բայց իսկույն նորից ետ դարձավ և քայլեց թփուտների մյուս մասով, որով արդեն անցել էր, ապա թափառեց դաշտերի մեջ և հանգստանալու համար պառկեց մի առվի եզրին. ապա նորից վեր թռչելով, որոնեց մի ուրիշ տեղ և նորից կատարելով միևնույն շրջանը, վերստին աննպատակ դեսուդեն թափառեց:

Մի քիչ միս ու խմիչք ճարելու համար ո՛ւր կարող էր գնալ, որ թե՛ մոտ լիներ և թե՛ սակավ մարդաշատ: Մտաբերեց Հենդոնը: Դա վատ տեղ չէր և իր նպատակի համար ամենից հարմարն էր: Հենց այնտեղ էլ նա ուղղեց իր քայլերը, մերթ վազելով և մերթ տարօրինակ մի կամակորուժյամբ խխունջի պես դանդաղելով, կամ բոլորովին կանգ առնելով և ձեռնափայտը անփութորեն խաղացնելով մացառուտների մեջ: Բայց երբ հասավ այնտեղ, այնպես թվաց, որ հանդիպած բոլոր մարդիկ, անգամ դոնների առջև խաղացող երեխաները, կասկածանքով էին նայում իրեն: Նա ետ դարձավ նորից, չհամարձակվելով ուտելու կամ խմելու որևէ բան գնել, չնայած երկար ժամանակ ոչինչ չէր կերել, և մի անգամ էլ աննպատակ դեգերեց բացատում, չիմանալով ուր գնալ:

Նա շատ թափառեց, շատ մղոններ կտրեց: Բայց նորից վերա-

դարձավ նախկին վայրը: Առավոտը և կեսօրը անցել էին, և օրը արդեն տարածամեկ էր, սակայն նա դեռ թափառում էր այնտեղ. մերթվերակ վեր ու վար քայլելով, մերթ պտույտների գործելով շրջակայքում, բայց շարունակ մնալով նույն վայրում: Վերջապես, նա որոշեց հեռանալ այդտեղից և ուղղվեց դեպի Հեթֆիլդ:

Գիշերվա ժամը ինն էր, երբ մարդը՝ բուրժուական ուժասպառ և շունը՝ անսովոր վարժությունից կաղ դարձած, եկեղեցու մոտ գտնելով բլրից իջնելով՝ հոգնաբեկ մտան ամայի գյուղը և հագլիլ քաշ գալով ուղղվեցին մի փոքրիկ գինետուն, որի աղոտ լույսը առաջնորդել էր նրանց այնտեղ: Ներսում, բուխարիկի առաջ նստած խմում էին մի քանի գյուղացի աշխատավորներ: Նրանք անձանոթի համար տեղ բացեցին, բայց նա տեղ գրավեց սենյակի ամենահեռավոր անկյունում և կերավ ու խմեց մենակ, կամ ավելի շուտ իր շան հետ, որին նա ժամանակ առ ժամանակ գցում էր ուտելիքի փոքր կտորներ:

Այդտեղ հավաքված մարդիկ զրույցում էին հարևան դաշտերի ու ագարակապանների մասին, և երբ այդ նյութերն սպառվեցին, խոսակցության նյութ դարձավ տաճիկը ինչ-որ ծերունու, որին թաղել էին նախորդ կիրակի: Ներկաներից երիտասարդները համարելով նրան շատ ծեր, իսկ ծերերը համարելով նրան դեռ բավականին երիտասարդ: «Ինձնից ավելի հասակավոր չի կարող լինել,— ասաց մի սպիտակահեր պապիկ,— և խեղճը կարող էր շատ հանգիստ ապրել գոնե տասը-տասնհինգ տարի ևս, եթե իրեն լավ հոգ տարած լիներ, այո՛, եթե լավ հոգ տարած լիներ»:

Այս խոսակցության մեջ ուշադրություն գրավող կամ վրդովմունք առաջացնող ոչինչ չկար: Ավագակը, պանդոկապետին իր պարտքը վճարելուց հետո, լուռ և աննկատ նստեց իր անկյունում և համարյա քնել էր, երբ ինչ-որ անձանոթ եկվոր աղմկելով ներս մտավ, և նա կիսով չափ սթափվեց:

Սա մի կատակախոս մարդ էր, կես փերեզակ, կես շրջիկ դեղավաճառ, որ ոտով թրևում էր գյուղից գյուղ և վաճառում էր հեսաններ, ածելի սրելու հատուկ կաշվե գոտիներ, զմելիներ, օճառ, ձիասարքի յուղ, դեղորայք շների և ձիերի համար, էփանագին անուշահոտություններ, գեղեցկացուցիչ դեղեր և նման այլևայլ բաներ, որ լրցրած ուներ ուսից կախ տված մի արկղում: Գյուղացիներն սկսեցին նրա հետ կոպիտ կատակներ անել, որոնք շարունակվեցին մինչև նա վերջացրեց ընթրիքը և բաց արեց իր գանձերի արկղը:

— Իսկ ի՞նչ ապրանք է այդ: Ուտելու համով բա՞ն, Հարրի,— անմտորեն ժպտալով հարցրեց գլուղացիներից մեկը, ակնարկելով արկղի անկյունում գտնվող ինչ-որ տափակ քառակուսի բաները:

— Սա,— ասաց այդ մարդը ակնարկված քառակուսիներից մեկը վերցնելով,— սա անփոխարինելի և անգնահատելի մի բաղադրություն է: Սա մի ակնթարթում մաքրում է ժանգի, կեղտի, բորբոսի, ջրակաթիլի, անձրևակաթիլի, ցեխի, տիղմի և բոլոր տեսակի բծերը, բոլոր տեսակի կտորներից, ինչպես սնդուսից, կտավից, կերպասից, շղարշից, մահուդից, գորգից, բրդից, բեհեզից և ամեն տեսակ բրդյա կտորներից: Գինու, մրգի, գարեջրի, ջրի, ներկի, կուպրի և ամեն տեսակի բծեր մի ակնթարթում անհետանում են այս անփոխարինելի ու անգնահատելի բաղադրությամբ: Եթե մի լեզվի արտավորում է իր պատիվը, բավական է միայն մի կտոր կուլ տա սրանից և նա իսկույն կբուժվի, որովհետև սա թույն է: Եթե մի ջենթլմեն ցանկանում է ապացուցել իր պատիվը, բավական է մի փոքրիկ քառակուսի կուլ տա, և արդեն ոչ մի կասկածի տեղ չի մնա, որովհետև սա նույնքան արդյունավետ է, որքան ատրճառակի փամփուշտը, և շատ ավելի դառնահամ, հետևաբար, ավելի պատվաբեր է սրանով վերջ տալ կյանքին, քան մյուս ձևով: Հատը մի պեննի, բոլոր այս առավելություններով հանդերձ, հատը միայն մի պեննի:

Հավաքվածներից երկուսը անմիջապես մի քանի հատ գնեցին, իսկ մնացածներից շատերը բացահայտ կերպով տատանվում էին: Վաճառողը, այդ բանը նկատելով, կրկնապատկեց իր պերճախոսությունը:

— Սա սպառվում է հենց արտադրված պահին,— ասաց նա:— Տասնչորս ջրաղաց, վեց շոգեքարշ մեքենա և մի գալվանական մարտկոց անընդհատ դրա համար են աշխատում, բայց դարձյալ չեն հասցընում: Եվ չնայած մարդիկ այնքան են աշխատում, որ մեռնում են, և նրանց այրիները իսկույն ապահովվում են յուրաքանչյուր երեխայի համար տարին քսան ֆունտ թոշակով, հիսուն ֆունտ էլ պարգև են ստանում երկվորյակների համար, բայց ժողովրդի պահանջը դարձյալ չի բավարարվում: Հատը մի պեննի: Կես պեննիով էլ կարելի է, և չորս ֆարթինգը նույնպես ընդունելի է: Հատը մի պեննի: Սա հեռացնում է գինու, պտղի, գարեջրի, ջրի, յուղաներկի, կուպրի, ցեխի, արյան բծեր: Հապա տեսե՛ք, այստեղ գտնվող ջենթլմեններից մեկի գլխարկի վրա մի բիծ կա, որը ես կհեռացնեմ նախքան նա կկարողանա ինձ համար մի փայնթ գարեջրի պատվեր տալ:

— Վահ՛հ,— գոռաց Սայքսը տեղից ընդոստ վեր ցատկելով,— հարկավոր չէ, ե՛տ տուր:

— Ես այդ բիծը բոլորովին կանհետացնեմ, սը՛ր,— պատասխանեց մարդը խմբին աչքով անհելով,— ես այդ կանհետացնեմ ավելի շուտ քան թե դու սենյակի այդ անկյունից այստեղ կհասնես: Հապա, ջենթլմեններ, լա՛վ նայեցե՛ք այս ջենթլմեննի գլխարկի վրա գտնվող սև բծին: Շիլլինգից ավելի մեծ չէ, բայց ավելի հաստ է, քան կես կրոնանոց արծաթե դրամը: Լինի այդ գինու, պտղի, գարեջրի, ջրի, կուպրի, ցեխի կամ արջան բիծ...

Վաճառորդը չհասցրեց ավելին ասել, քանի որ Սայքսը ահռելի մի հայհոյանքով սեղանը շուռ տվեց և, գլխարկը խելելով նրա ձեռքից, դուրս թռավ գինեանից:

Բավական տեղ գնալուց հետո սակայն, տեսնելով, որ չէր հետապնդվում, և մտածելով, որ հավանաբար իրեն համարել էին ինչ-որ խոժոռադեմ, հարբած մարդ, ոճրագործը նորից ետ դարձավ և փողոցում կանգ առնող ինչ-որ վառքի պայծառ լույսերից խուսափելու համար անցնում էր մյուս մայթը, երբ նկատեց Լոնդոնից եկած փոստակառքը, որը կանգնած էր փոքրիկ նամակատան շենքի առաջ: Չնայած համարյա վստահ էր, թե հետևանքն ինչ էր լինելու, այնուամենայնիվ մոտեցավ ու ականջ դրեց:

Փոստակառքին ուղեկցող պահակը կանգնել էր դռան առջև և նամակների պայուսակին էր սպասում: Այդ միջոցին նրան մոտեցավ անտառապահի հագուստով մի մարդ. պահակը նրան հանձնեց մի ղամբջուղ, որ գրված էր մայթի վրա:

— Այդ ձերոնց համար է,— ասաց նա:— Դե՛, վերջ ի վերջո մի քիչ արագ շարժվե՛ք: Դրո՛ղը տանի այդ նամակների պայուսակը: Նախանցյալ գիշեր նորից պատրաստ չէր. այդպես չի լինի, գիտե՛ք:

— Քաղաքում որևէ նորություն կա՞ր, Բեն— հարցրեց անտառապահը:

— Ինչքան գիտեմ, ոչ մի նորություն,— պատասխանեց մարդը, ձեռնոցները հագնելով:— Եգիպտացորենի գինը մի քիչ բարձրացած է. բացի այդ, խոսում էին նաև Սփիթելֆիլդի թաղամասում կատարված ինչ-որ սպանության մասին, բայց ես շատ հավատ չեմ ընծալում այդ գրույցին:

— Ոչ, այդ ճիշտ է,— ասաց կառքում նստած մի ջենթլմեն, որը պատուհանից դուրս էր նայում:— Եվ ինչ սարսափելի ոճի՛ր էր:

— Իսկապե՞ս, սրբ,— արպես-հարգանքի նշան՝ գլխարկը հանելով հարցրեց պահակը։— Սպանվողը տղամարդ էր, թե կին, սը՛ր։

— Կին,— պատասխանեց ջենթլմենը,— ենթադրվում էր, թե...

— Ուրեմն, Բեն,— գոչեց կառապանը անհամբեր։

— Գրողը տանի այդ նամակների պաշուսակը,— ասաց պահակը,— քնե՛լ եք, ինչ է։

— Գալիս եմ,— ձայնեց գրասենյակի պաշտոնյան՝ դուրս վազելով։

— Գալիս ես, հա՞,— քթմնջաց պահակը։— Գալիս է նաև այն դեռատի, մեծահարուստ կինը, որ սիրահարվելու է ինձ վրա, բայց չգիտեմ թե երբ։ Դե՛, բռնի սրա ծայրից։ Պըր-ծա՛նք։

Եղջերափողը մի քանի զվարթ ձայներ հնչեցրեց, և կառքը շարժվեց։

Սայքսը կանգնած մնաց փողոցում։ Թվում էր, թե այդ լսածները բոլորովին չվրդովեցին նրան. նա միայն մոտահոգվում էր այն մասին, թե ուր պետք է գնար։ Վերջապես, նորից ետ դարձավ և բռնեց այն պողոտան, որ առաջնորդում է Հեթֆիլդից դեպի Ս. Էլբանզ։ Նա քայլեց համառորեն, մինչև քաղաքից բավականին հեռանալով թաղվեց ամալի պողոտայի մթության մեջ, բայց այստեղ նրան համակեց այնպիսի ահ ու սարսափ, որ ցնցեց նրա ողջ էությունը։ Ծանապարհին պատահող յուրաքանչյուր առարկա, շոշափելի թե ստվերի երևույթով, շարժվող թե անշարժ, բոլորը ընդունում էին որևէ ահալոր էակի տեսք, բայց այս երկյուղը ոչինչ էր համեմատած նրան հալածող այն մտքի հետ, որ առավոտվա զարհուրելի կերպարանքը կրնկակոխ հետևում էր իրեն ամենուրեք։ Նա խավարի մեջ կարող էր նշմարել դրա ստվերը, կարող էր ճշգրիտ կերպով վերականգնել դրա ուրվագիծը իր բոլոր մանրամասնություններով և տեսնել, թե որքան անթեք ու հանդիսավոր էր նրա սիգաճեմ քայլվածքը։ Սաղարթների միջից նա կարող էր լսել նրա հանդերձների խշշյունը, և քամու ամեն մի ալիքը իր հետ բերում էր նրա վերջին հեծեծանքը։ Երբ կանգ էր առնում, այդ կերպարանքը նույնպես կանգ էր առնում։ Երբ վազում էր, այն հետևում էր նրան ոչ թե վազելով,— այդ թեթևացում կլիներ,— ալ շարժվելով մեքենական կյանքով օժտված մի դիակի նման, որին մի մեխամաղձոտ, միապաղաղ քամի դանդաղորեն քշում է առաջ, քամի, որ ո՛չ սաստկանում է, ո՛չ մեղմանում։

Երբեմն հուսահատ վճռականությամբ շուտ էր գալիս իրենից վանելու համար այս ուրվականը, չնայած դրան նայելը մահու չափ

զարհուրելի էր նրա համար, բայց մարմինը փշաքաղվում և արյունը սառում էր երակների մեջ, քանի որ իր հետ միասին շուտ էր գալիս նաև այդ ուրվականը՝ կանգնելով նրա հետևում։ Այդ առավոտ դա իր առջևում էր եղել, իսկ այժմ շարունակ իր հետևում էր։ Նա մեջքը դեմ արեց ինչ-որ թմբի, բայց զգաց, որ իր վերևում է. պարզ տեսավ նրան ցուրտ գիշերվա երկնակամարի հենքին։ Նա իրեն գցեց գետին, մեջքի վրա պառկեց հենց պողոտայի երկայնքով, բայց ահա գլխավերևում կանգնած էր ուրվականը լուռ, ուղղաձիգ ու անշարժ՝ կենդանի մի տապանաքար, արյունով գրված դամբանագրով։

Թող ոչ ոք չխոսի ոճրագործների՝ արդարությունից խուսափելու մասին և չակնարկի, թե նախախնամությունը քնած է։ Այդ տանջալից երկյուղի մեկ երկար րոպեում մի քանի տասնյակ ահավոր մահեր կային։

Ծանապարհին, դաշտի մեջ, որտեղով անցնում էր, տեսավ ինչ-որ սալասուռն, ուր կարելի էր գիշերել։ Դուռն առջև գտնվող երեք երկնասլաց բարդիների պատճառով սալասուռնը չափադանց մուլթ էր, իսկ քամին ողբաձայն հեծեծում էր սաղարթիների մեջ։ Բայց ի վերջո չէր կարող մինչև առավոտ քայլել, և այդտեղ էլ պառկեց հենց պատին շատ մոտիկ, հեթարկվելով նորանոր տանջանքների։

Որովհետև այժմ նույն համառությամբ նրան սկսեց հալածել մի ուրիշ տեսիլք, որը ավելի ահավոր էր, քան այն մեկը, որից նա խույս էր տվել։

Այդ լայն բացված, անփայլ, սառը, ապակենման աչքերը, աչքեր, ու ավելի նախընտրելի էր տեսնել, քան մտածել դրանց մասին, հայտնվեցին խավարում որպես լուսավոր կետեր, որոնք, սակայն, ոչինչ լուսավորել չէին կարող։ Երկուսն էին դրանք, բայց ամենուրեք էին։ Երբ մարդասպանը փակում էր աչքերը, աշխատելով իրենից վանել այդ տեսիլքը, իր առաջ ներկայանում էր սենյակը բոլոր մտերիմ և ծանոթ իրերով, որոնցից շատերը արդարև մոռացած կլինեին, եթե փորձեր մի առ մի թվել հիշողությամբ, ամեն ինչ իր սովորական տեղում։ Դիակը նույնպես իր տեղում էր, և աչքերը մնում էին ճիշտ այնպես, ինչպես ինքը վերջին անգամ տեսել էր սենյակից գաղտնի դուրս սողոսկելիս։ Նա վեր թռավ տեղից և սարսափահար վազեց դեպի դաշտերը։ Կերպարանքը նրան հետևում էր։ Նա նորից սալափայտուն մտավ և մի անգամ էլ կուչ եկավ հատակին, բայց աչքերը հայտնվեցին նույնիսկ իր պառկելուց էլ առաջ։

Ահ ու սարսափից դողալով և ողջ մարմինը ծածկված սառը

քրտինքի կաթիլներով, նա կծկվել-նստել էր այնտեղ, երբ հանկարծ, գիշերվա քամու հետ միասին նրա ականջին բախվեցին խուլ ճիչեր և խառնաշփոթ ու զարհուրած աղաղակներ: Որևէ մարդկային ձայն այդ ամայի վայրում, ինչ փուլթ, թե դա ինչ-որ սարսափելի բան էր ազդարարում, սփսփանք էր ոճրագործի համար: Իր անձին սպառնացող վտանգի առջև նա վերագտավ ուժն ու կորովը և, տեղից վեր թռչելով, վազեց դուրս, դեպի դաշտերը:

Երկնակամարի անհունը ասես բռնկել էր: Հրեղեն լեզուների հետ մեկտեղ վեր էին բարձրանում կայծերի անհամար խրճեր և մեկը մյուսի հետևից գալարվելով լուսավորում էին մղոններ, մղոններ հեռու, թանձր ծուխը քշելով այն ուղղությամբ, ուր նա էր գտնվում: Ժխորը ավելի սաստկացավ, և նրա ականջին հասան «հրդեհ» աղաղակող ձայներ, վերևից վայր ընկնող ծանր իրերի դղրդյունի հետ միախառնված ահազանգի շարագուշակ հնչյուններ, և կրակի ճարձատյուն, որ առաջանում էր, երբ բոցերը, վիթխարի վիշապի նման պլվվելով որևէ մարմնի շուրջ, ասես նոր թափ ստացած սլանում էին վերև: Դիտելիս՝ աղմուկը ավելի ու ավելի սաստկացավ: Բազմություն կար այնտեղ, տղամարդիկ, կանայք, լույս, շարժում: Կարծես այդ մի նոր կյանք էր նրա համար: Նա սկսեց խելահեղբերն վազել, ճեղքելով դաշտերը, իր ծանր կրկնի տակ ճմլելով թփուտներն ու մորենիները, կատաղի մոլուցքով սլանալով դարպասների ու ցանկապատերի վրայից ինչպես իր շունը, որը բարձրագույն հաշելով՝ արշավասույր գնում էր առջևից:

Նա հասավ հրդեհի վայրը: Կիսամերկ կերպարանքներ խուճապով դիս-դեն էին վազվզում: Դրանցից մի մասը աշխատում էր վախեցած ձիերին ախոռներից դուրս քշել, մի ուրիշ մասը՝ գոմերից ու բակերից հանում էր ոչխարն ու մյուս անասունները: Ուրիշները, կայծերի և փուլ եկող շիկակարմիր գերանների տաքափի տակ, բեռնավորված դուրս էին վազում վառվող տներից: Բացվածքների միջով, ուր մի ժամ առաջ բռններ և լուսամուտներ կային, դուրս էին հոսում, ասես, հրեղեն գետեր: Պատերը երերալով տապալվում ու ընկնում էին բոցերի գազազած երախների մեջ: Հալված կապարն ու երկաթը, սպիտակության աստիճան շիկացած, հեղեղում էին գետինը: Կանանց և երեխաների աղէխարշ ճիչերին խառնվում էին տղամարդկանց աղմուկալի կանչերը: Զրհան մեքենաների շաշյունը և թեժ կրակի վրա թափվող ջրի թշշոցը սաստկացնում էին ահավոր ժխորը: Նա նույնպես չխնայեց իրեն, այնքան գոռաց, այնքան աղաղակեց, որ ձայնը

խաղաղութեց, և, խուլս տալով իրեն հետապնդող հուշերից և իր իսկ անձից, նետվեց այնտեղ, ուր ամենից շատ խճողում ու իրարանցում կար:

Այդ գիշեր նա ամբողջ ժամանակ մի բոլակ անգամ կանգ չառավ: Մերձ աշխատեց ջրորդանների վրա, մերթ ժխի ու բոցի միջով դե-սուդեն վազեց, շարունակ ընտրելով այն վայրերը, ուր աղմուկն ու բազմութիւնը ամենից շատ էին: Նա վեր ու վար արավ ելարաններով, բարձրացավ շենքերի կտուրները, կանգնեց տախտակամածների վրա, որ սարսուռում ու երերում էին նրա ահագին ծանրութեան տակ, անցավ ընկնող կղմինդրների ու քարերի տարաւի տակով, վերջապես, այդ զարհուրելի հրդեհի բոլոր մասերում գտնվեց նա, բայց, ասես կա-խարդված լիներ, ոչ մի վտանգ չսպառնաց նրա կյանքին, որն է այդ վաճճ կամ քերծվածք շատացավ: Նա նույնիսկ հոգնութիւն չզգաց և որն է այլ բանի մասին շատածեց, մինչև օրը նորից լուսացավ, և նա տեսավ, որ միայն ծուխ ու սևացած ավերակներ էին մնացել շուրջը:

Այս կատաղի խառնաշփոթութիւնը վերջանալուց հետո, գործած սարսափելի ոճրի գիտակցութիւնը տաճնապատկված թափով հա-մակեց նրան, և տեսնելով, որ մարդիկ խմբերով նստած զրուցում էին, դադարագողի հեռացավ աշտեղից: Նա անցավ հրշեջ մեքենաներից մեկի մոտով, ուր նստել էին մի քանի տղամարդ: Նրանք հրավիրեցին մասնակցելու իրենց նախաճաշին: Մի քիչ հաց ու միս ուտելուց հե-տո, երբ գարեջուրն էր խմում, լսեց, թե ինչպես լոնդոնից եկած հրե-շենքերը խոսում էին մի ոճրագործութեան մասին: «Ասում են, նա Բիրմինգհեմ է գնացել,— ասաց նրանցից մեկը,— բայց անպայման կձերբակալեն նրան, որովհետև գործակալները արդեն իրար են ան-ցել, իսկ մինչև վաղը երեկո լինելու է նաև հրապարակային ազդա-րարութիւն մունետիկով, հետևաբար, ամբողջ քաղաքի բնակչութե-ւնը հետապնդելու է նրան»:

Նա շտապ հեռացավ աշտեղից և այնքան քայլեց, որ ոտները թուլացան, և նա համարյա ընկավ գետին, ապա պառկելով առվակի մեջ, քնեց երկար, բայց ընդհատվող ու անհանգիստ քնով:

Զարթնելուց հետո, երկմտելով ուր գնալու մասին և մի գիշեր էլ մենակ անցկացնելու հեռանկարից սարսափած, նա անվճռականորեն դես-դեն թափառեց:

Եվ նա հանկարծ վճռեց լոնդոն վերադառնալ:

«Ամեն պարագայում գոնե այնտեղ մարդիկ կան, որոնց հապ-կարելի է զրուցել,— մտածեց նա,— միաժամանակ հարմար թաքստոթ

է: Քանի որ լուր է տարածվել, որ քաղաքից դուրս եմ գտնվում, նրանց մտքով էլ չի անցնի, որ ես այնտեղ եմ: Մի՞թե չեմ կարող մի շաբաթ կամ ավել թաքնվել քաղաքում և Ֆեզինից ճանապարհածախս պահելով, գնալ արտասահման՝ Ֆրանսիա: Գրողը տանի, կարո՞ղ եմ: Ուրեմն կգնամ և այդպես էլ կանեմ»:

Այս եղրակացութեանը հանգելուց հետո նա բռնեց համեմատաբար ամենից ամառի պողոտան և ուղղվեց դեպի Լոնդոն, մտադրվելով թաքնվել մայրաքաղաքից փոքր-ինչ հեռու, ապա մթնշաղիկն ուրապտույտ ճամփաներով գնալ որոշած թաղամասը:

Բայց շո՞ւնը: Ի՞նչպես վարվեր շան հետ: Եթե իր մասին շուշում էին զրույցներ և իր արտաքին երևույթը նկարագրող տեղեկություններ, ապա նրանք չէին մոռանա, որ շունը նույնպես չկար, և որ նա, շատ հավանաբար, իր հետ էր Փողոցներով անցնելիս շունը կարող էր կասկածի տեղիք տալ և պատճառ դառնալ իր ձեռքակալման: Նա որոշեց խեղդել շանը: Հետևաբար, մի ծանր քար վերցնելով և կապելով թաշկինակի ծայրին, նա շարունակեց իր ճանապարհը, որոնելով մի օրեւ լճակ, որտեղ կարող էր գործադրել իր մտադրությունը:

Մինչդեռ տեղի էին ունենում այս նախապատրաստական աշխատանքները, կենդանին նայեց իր տիրոջ դեմքին և, ասես բնազդաբար, զգալով այդ բոլորի իմաստը, կամ գուցե ավագակի սովորականից ավելի խիստ հայացքից ինչ-որ բան կոահելով, կծկվեց և սկսեց շատ դանդաղ քայլել: Իսկ երբ տերը կանգ առավ մի լճակի ափին և ետ դառնալով ծալն տվեց, նա բոլորովին քարացավ իր տեղում:

— Ե՛կ այստեղ,— դռնաց Սաքսը:

Կենդանին եկավ ուղղակի մեքենաբար, բայց երբ Սաքսը թաշկինակը նրա վզին կապելու համար կռացավ, նա շարադուշակ կադկանձեց և ետ-ետ գնաց:

— Ե՛կ այստեղ,— դռնաց ավագակը:

Շունը պոչը շարժեց, բայց մնաց նույն տեղում: Սաքսը թաշկինակի ծայրին օղակ շինեց, որպեսզի շան վզից խկույն անցկացնի, և նորից կանչեց նրան:

Շունը մի քանի քայլ առաջացավ. ետ գնաց, նորից առաջացավ, մի րոպե կանգ առավ, ապա իր ամբողջ ուժով սկսեց մոլեգնորեն վազել:

Մարդը կրկին ու կրկին սուլեց և նստեց ու սպասեց, հուսալով, որ նա կվերադառնա: Բայց այդպես էլ կենդանին չհայտնվեց, և նա փրշապես վեր կացավ ու նորից ճանապարհ ընկավ:

Մոնեսը և միստր Բրաունլոն վերջապես հանդիպում են իրար. նրանց զրույցը և այն տեղեկությունը, որ ընդհատում է այդ զրույցը

Վերջալույսի ստվերներն սկսել էին թանձրանալ, երբ միստր Բրաունլոն ինչ-որ կառքից իջավ ցած և իր տան դուռը կամացուկ թակեց: Դուռը բացվելով, մի պնդակազմ մարդ կառքից դուրս եկավ և կանգնեց աստիճանների մի կողմում, ինչպես և մեկ ուրիշը, որը նստել էր կառապանի կողքը, նույնպես իջավ ցած և կանգնեց աստիճանների մյուս կողմում: Ապա, երբ միստր Բրաունլոն զլխով արեց, նրանք կառքից ցած իջեցրին մի երրորդ մարդու և նրան իրենց միջև առած՝ շտապ ներս մտցրին: Այդ մարդը Մոնեսն էր:

Նրանք լուռ բարձրացան վեր. միստր Բրաունլոն, որը գնում էր առջևից, նրանց առաջնորդեց շենքի հետևի մասում գտնվող մի սենյակ: Մոնեսը, որ աստիճաններով բարձրացել էր բացահայտ շկամուխյամբ, այժմ կանգ առավ: Երկու պարոնները հարցական նայեցին ծերունի շենթլմենին:

— Նա գիտե, թե ինչ է սպասում իրեն,— ասաց միստր Բրաունլոն:— Եթե նա վարանի և կամ ձեր տված ցուցումներից անգամ մազաչափ շեղվի, նրան քա՛րշ տվեք փողոց, կանչեցե՛ք մի ոստիկանի և իմ անունից ամբաստանեցե՛ք նրան իբրև ոճրագործի:

— Ինչպե՞ս եք համարձակվում այդպիսի բաներ ասել իմ հասցեին,— հարցրեց Մոնեսը:

— Իսկ դու ինչպե՞ս ես համարձակվում ստիպել ինձ այդ բանն անել, երիտասա՛րդ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն, սևեռուն նայելով նրա դեմքին:— Անշուշտ խելքդ չես կորցրել, որ ցանկանաս դուրս գալ այս տանից: Դե՛, բա՛ց թողեք նրան, համեցե՛ք, սը՛ր: Դու ազատ ես, կարող ես գնալ, իսկ մենք ազատ ենք հետևելու քեզ: Բայց ինձ համար բոլոր սուրբ ու նվիրական բաների անունով նախազգուշացնում եմ, որ փողոց դուրս եկած րոպեից, գողութ՜յան ու խաբեութ՜յան համար քեզ ձերբակալել տալով, կհանձնեմ օրենքին: Ես վճռական եմ և անդրդվելի: Եթե դու նույնպես որոշել ես վճռական ու անդրդվելի լինել, մեղքը վզիդ:

— Այս շները ո՞ւմ իշխանութ՜յամբ առևանգեցին ինձ փողոցում

և բերեցին այստեղ,— հարցրեց Մոնքսը իր մոտ կանգնած մարդկանց, նախ մեկին, ապա մյուսին նայելով:

— Իմ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն:— Ես եմ լիազորել այդ մարդկանց: Եթե գանգատվում ես, որ կաշկանդել ենք քո ազատությունը, ճանապարհին դու հնարավորություն ունեիր պաշտպանել քո իրավունքները, բայց դու ավելի խոհեմ համարեցիր լռել: Նորից եմ կրկնում, դիմի՛ր օրենքի պաշտպանությանը, ես նույնպես կդիմեմ այնտեղ: Բայց երբ այնքան առաջ գնաս, որ այլևս հնարավոր չլինի ետ դառնալ, մի՛ բողոքիր, որ քեզ հետ վերաբերվեցի անգթությամբ, երբ իրավասությունը ինձնից փոխանցված կլինի ուրիշ մարդկանց, և մի՛ ասա, որ ես քեզ հրեցի այն վիճը, որի մեջ դու ինքնակամ գլորվեցիր:

Ակնհայտ էր, որ Մոնքսը թե՛ շփոթված էր և թե՛ ահաբեկված: Նա վարանեց:

— Դու պետք է արագ որոշես,— պաղարյունությամբ և անհողդողդ ասաց միստր Բրաունլոն:— Եթե ցանկանում ես, որ իմ ամբաստանությունն անեմ հրապարակավ և քեզ ենթարկեմ այնպիսի պատժի, որի տարողությունը չնայած, սարսափով կարող եմ նախատեսել, բայց կասեցնել չեմ կարող, նորից եմ կրկնում, դու գիտես, թե ինչ պետք է անես: Իսկ եթե այդ բանը չես ցանկանում և կոչ ես անում իմ ներողամտությանը և այն մարդկանց գթությանը, որոնց խորապես անիրավել ես, ապա առանց առարկելու նստի՛ր այդ աթոռին: Արդեն երկու օր է, որ այդ աթոռը քեզ է սպասում:

Մոնքսը ինչ-որ անհասկանալի բառեր քրթմնջաց, բայց դեռ տատանվում էր:

— Դու պետք է արագ մտածես,— ասաց միստր Բրաունլոն:— Մի բառ իմ կողմից, և առիթը հավիտյան կորած կլինի քեզ համար: Մոնքսը տակավին վարանում էր:

— Ես տրամադրություն չունեմ բանակցություն վարելու,— ասաց միստր Բրաունլոն,— և մանավանդ, քանի որ ուրիշների իրավունքներն եմ պաշտպանում, իրավասություն էլ չունեմ:

— Իսկ,— ասաց Մոնքսը դողդոջուն ձայնով,— իսկ միջին ճանապարհ չկա՞:

— Բոլորովին՝ ոչ:

Մոնքսը անհանգստությամբ ծերունի շենթլմենին նայեց, բայց նրա դեմքի արտահայտության մեջ տեսնելով միայն դաժան վճռականություն, սենյակ մտավ և ուսերը թոթվելով նստեց աթոռին:

— Դուռը դրսից կողպեցե՛ք,— ասաց միստր Բրաունլոն սպասա-
վորներին,— ներս կգաք միայն այն ժամանակ, երբ զանգը հնչեցնեմ:

Այդ մարդիկ կատարեցին պատվերը, և նրանք երկուսով մնացին
մենակ:

— Ինչ գեղեցիկ վերաբերմունք է, սը՛ր,— ասաց Մոնթսը, վե-
րարկուն և գլխարկը վար նետելով,— իմ հոր ամենավաղեմի բա-
րեկամի կողմից:

— Քո հոր ամենավաղեմի լինելուս պատճառով է, երիտասա՛րդ,
որ այսպես եմ վերաբերվում քեզ հետ,— պատասխանեց միստր Բրա-
ունլոն:— Որովհետև նրա հետ կապված էին վաղեմի և երջանիկ տա-
րիների հույսեր ու ցանկություններ, որովհետև նրա արյանն ու ցեղին
պատկանող այն շքնաղ էակը ծաղիկ հասակում միացավ իր արար-
չին և ինձ այստեղ թողեց մենակ ու վշտահար, որովհետև, տակա-
վին փոքրիկ մի տղա՝ նա ինձ հետ ծնրադրեց իր միակ քրոջ մահվան
սնարի առաջ այն առավոտյան, երբ նրա քույրը,— բայց աստված
այլ կերպ կամեցավ,— իմ դեռատի կինն էր դառնալու, որովհետև իմ
խոցված սիրտը այդ օրվանից փարվեց նրան հետագա իր բոլոր փոր-
ձությունների ու մեղքերի մեջ մինչև մահը, որովհետև վաղեմի հու-
շեր համակեցին ինձ ու հին կապեր վերադարձնեցին իմ մեջ, և նույն-
իսկ քո ներկայությունը իր հետ բերում է ասես նրանից մի մասնիկ,
ահա այս բոլոր նվիրական զգացումների պատճառով է, որ այժմ
տրամադրված եմ քեզ հետ մեղմությամբ վարվել, այո՛, էղվարդ
կիֆորդ, նույնիսկ այժմ, և քեզ համար ամաշում եմ, որ անարժա-
նաբար այդ անունն ես կրում:

— Անունը ի՞նչ կապ ունի դրա հետ,— հարցրեց Մոնթսը, զար-
մանքով դիտելով ծերունի ջենթլմենի հուզումը:— Անունը ինձ համար
ոչ մի նշանակություն չունի:

— Քեզ համար իհարկե, ոչ մի նշանակություն չունի,— պատաս-
խանեց միստր Բրաունլոն,— բայց դա նրա անունն էր, և նույնիսկ
այսօրան տարիներ հետո այդ անվան կրկնությունը նույն սարսուռն
ու հուզումն է պատճառում իմ խամրած սրտին, ինչպես անցյալում:
Շատ ուրախ եմ, որ դու փոխել ես այդ, անշափ ուրախ եմ:

— Այս բոլորը հիանալի է,— ասաց Մոնթսը (պահպանենք նրա
կեղծ անունը), երկար լռությունից հետո, որի ընթացքում նա ջղա-
ձգորեն պտտվել էր աթոռի մեջ, մինչ միստր Բրաունլոն նստել էր
ձեռքով երեսը ծածկած:— Եվ սակայն ասացե՛ք, ի՞նչ եք ուզում
ինձնից:

— Դու մի եղբայր ունես,— ասաց միստր Բրաունլոն սթափվելով,— մի եղբայր, որի անունը քո ականջին շշնջալը, երբ փողոցում գալիս էի քո հետևից, բավական եղավ, որ դու զարմացած ու վրդովված ինձ հետ գաս մինչև այստեղ:

— Ես ոչ մի եղբայր չունեմ,— սլառասխանեց Մոնքսը:— Դուք գիտեք, որ ես իմ ծնողների միակ երեխան էի: Ինչո՞ւ եք ինձ հետ եղբայրների մասին խոսում: Դուք այդ ինձնից լավ գիտեք:

— Լսիր այն, ինչ որ ես գիտեմ և ինչ որ դու կարող ես չիմանալ,— ասաց միստր Բրաունլոն:— Շուտով ավելի լարված հետաքրքրությամբ կլսես ինձ: Ես գիտեմ, որ դու եղել ես քո տարաբախտ հոր շատ պատանի հասակում կնքած ամուսնության միակ և հրեշային ծնունդը:

— Ձեր վիրավորական խոսքերի հանդեպ անտարբեր եմ մնում,— ընդհատեց Մոնքսը կծու հեգնանքով:— Դուք ծանոթ եք իրողությանը, և այդ բավական է ինձ համար:

— Բայց ես նմանապես գիտեմ,— շարունակեց ծերունի ջենթլմենը,— այդ անհաջող միությունից բխած դժբախտության, հոգեմաշության և երկարատև տառապանքի մասին: Ես գիտեմ, թե այդ ողորմելի զուգից յուրաքանչյուրը ինչպես քաշ տվեց իր կյանքը մի մթնոլորտում, որ երկուսի համար էլ թունավորված էր: Ես գիտեմ, թե ինչպես շրջապատի մարդկանց վերաբերմունքը փոխվեց նրանց հանդեպ, և թե ինչպես սառը ձևականությունները տեղի տվեցին բացահայտ նախատիքների, ինչպես անտարբերությանը հաջորդեց հակակրոնությունը, հակակրոնյանը՝ նատուրալիզմը, ատեիստիզմը՝ զզվանքը, մինչև որ, վերջապես, չկարողանալով տոկալ հասարակության անողոք հարվածներին, նրանք պոկեցին իրենց կյանքը միավորող ծանր շղթաները, և յուրաքանչյուրը, իր սրտում կրելով այդ հոգեմաշ տվայտանքը, որը միայն մահով կվերջանար, մեկուսացավ ամեն մեկը հեռավոր մի վայրում, աշխատելով իր ամոթն ու տառապանքը թաքցնել կեղծ երջանկության դիմակի տակ՝ նոր շրջապատում: Քո մորը հաջողվեց այդ անել. նա շուտով մոռացավ անցյալը: Բայց դա երկար տարիներ մնաց քո հոր սրտում և մեծ ավերներ գործեց այնտեղ:

— Դե՛, նրանք բաժանվեցին,— ասաց Մոնքսը,— էլ ի՞նչ:

— Այդ բաժանումից բավական ժամանակ հետո,— շարունակեց միստր Բրաունլոն,— երբ քո մայրը անձնատուր եղավ եվրոպական ունայնություններին և բոլորովին մոռացավ իր երիտասարդ ամուսնուն, որը իրենից ուղիղ տասը տարով փոքր էր, նա, այսինքն՝ խոր-

տակված հեռանկարներով այդ ամուսինը, որոշ ժամանակ մեկուսացած կյանք վարելուց հետո դարձավ նոր ընկերներու Գոնե այս պարագան արդեն ծանոթ է քեզ:

— Ո՛հ, բոլորովին,— պնդեց Մոնքսը, աչքերը մյուս կողմ շրջելով ու ոտքը գետնին խփելով այն մարդու նման, որը վճռել է ամեն ինչ ուրանալու— Բոլորովին:

— Քո վերաբերմունքը, ինչպես նաև քո արարքները ինձ հավաստիացնում են, որ դու երբեք չես մոռացել այդ կամ գեթ մի բուսական դադարել այդ մասին դառնությամբ մտածելուց,— ասաց միստր Բրաունլոն:— Իմ խոսքը վերաբերում է տասնհինգ տարի առաջվան, երբ դու հազիվ տասնմեկ տարեկան էիր, իսկ քո հայրը միայն երեսունմեկ, որովհետև քո հայրը, նորից եմ կրկնում, սոսկ պատանի էր, երբ ճաշ հայրը հարկադրեց, որ նա ամուսնանա: Մի՞թե պետք է անդրադառնամ դեպքերի, որ ստվերում են քո ծնողի հիշատակը, թե՛ կխնայես նրան և ինձ կհայտնես ճշմարտությունը:

— Ես ոչինչ չունեմ հայտնելու,— առարկեց Մոնքսը:— Շարունակեցե՛ք խոսել, եթե ցանկալի է ձեզ:

— Այս նոր բարեկամներից մեկը,— ասաց միստր Բրաունլոն,— մի ծովային սպա էր, ծառայությունը ավարտած, որի կինը մահացել էր մոտավորապես վեց ամիս առաջ, թողնելով երկու երեխա, եղել էին նաև ուրիշ երեխաներ, բայց բարեբախտաբար, ամբողջ ընտանիքից միայն երկուսն էին ողջ մնացել: Այդ երկուսն էլ աղջիկ էին, մեկը տասնինը տարեկան չքնաղ մի էակ, իսկ մյուսը հազիվ երկու-երեք տարեկան մի մանկիկ:

— Իսկ այս բոլորը ինձ հետ ի՞նչ կապ ունի,— հարցրեց Մոնքսը:

— Նրանք բնակություն հաստատեցին,— շարունակեց միստր Բրաունլոն, ասես ընդհատումը չնկատելով,— այնտեղ, որտեղ քո հայրը երկրից երկիր թափառելով գնացել և հաստատվել էր: Ծանոթություն, մտերմություն, բարեկամություն, մեկը մյուսի հետևից, արագորեն հաջորդեցին իրար: Քո հայրը օժտված էր այնպիսի շնորհքներով, որ բնությունը քչերին է պարգևում: Նա ուներ իր քրոջ հոգին ու անհատականությունը: Ժամանակի ընթացքում ավելի ու ավելի մոտիկից ճանաչելով քո հորը, ծերունի սպան սիրեց նրան: Երանի թե բանը այդտեղ էլ վերջացած լիներ: Բայց սպայի աղջիկը նույնպես սիրեց նրան:

Ծերունի ջենթլմենը կանգ առավ. Մոնքսը աչքերը գետնին հա-

ռած՝ շրթներն էր կծում: Այս տեսնելով, ջենթլմենը իսկույն շարունակեց.

— Տարվա վերջում նա լրջորեն կապված էր սպայի աղջկա հետ: Նա դարձել էր այդ անմեղ աղջկա առաջին անկեղծ և բոցավառ սիրո առարկան:

— Ես տեսնում եմ՝ ձեր պատմությունը երկար է,— աթոռում անհանգիստ շարժումներ կատարելով նկատեց Մոնքսը:

— Դա վշտի, փորձության և տառապանքի ճշմարիտ մի պատմություն է, երիտասարդ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն,— և նման պատմությունները սովորաբար երկար են լինում: Եթե դա լիներ մի պատմություն, օր խոսեր անխաթար ուրախության և երջանկության մասին, շատ կարճ կլիներ: Վերջապես քո հոր հարուստ ազգականներից մեկը, որի հեղինակությունն ու շահերը պաշտպանելու համար նա զոհվել էր, ինչպես հաճախ շատերի հետ է պատահում,— այդ անսովոր երևույթ չէ,— մահացավ, և հատուցելու համար այն վնասները, որի պատճառը ինքն էր եղել, նա քո հորը թողեց բոլոր դժբախտությունների համար իր ամենաբույս դեղը՝ Դրամը: Անհրաժեշտություն ծագեց, որ քո հայրը անմիջապես մեկներ ձոռմ, ուր այս մարդը շտապ գնացել էր բուժվելու, և այնտեղ էլ մահացել էր գործերը թողնելով չափազանց խառնակ վիճակում: Քո հայրը գնաց և այնտեղ վարակվեց մահացու հիվանդությամբ: Հենց որ լուրը հասավ Փարիզ, մայրդ քեզ վերցնելով հետևեց նրան: Հայրդ մահացավ ձեր այնտեղ հասնելուց մի օր հետո, չթողնելով ոչ մի կտակ, ո՛չ մի կտակ, հետևաբար, ամբողջ հարստությունը հասնում էր քեզ և քո մորը:

Պատմության այս մասում Մոնքսը շունչը պահեց և լարված ուշադրությամբ ականջ դրեց, թեև աչքերը զրուցակցին չէին նայում: Երբ միստր Բրաունլոն կանգ առավ, նա իր դիրքը փոխեց սրտում հանկարծ թեթևություն զգացող մարդու տեսքով և սրբեց այրվող երեսն ու ձեռքերը:

— Նախքան արտասահման գնալը, կոնդոնից անցնելիս,— ասաց միստր Բրաունլոն դանդաղորեն և աչքերը սևեռելով մյուսի դեմքին,— նա եկավ ինձ մոտ:

— Ես երբեք չեմ լսել այդ մասին,— ընդհատեց Մոնքսը, աշխատելով իր ձայնի մեջ դնել կասկածանք, որը ավելի շուտ անախորժ զարմանք արտահայտեց:

— Նա եկավ ինձ մոտ և մի շարք այլ իրերի հետ մեկտեղ ինձ հանձնեց նաև մի նկար, իր սեփական ձեռքով գծված մի դիմանկար.

պատկերը այն թշվառ աղջկա, որին չէր ուզում թողնել այնտեղ, բայց չէր էլ կարող տանել իր հետ, շտապ մեկնելու պատճառով։ Մտահոգությունից ու խղճահարուժյունից այնպես էր հլուծվել, որ համարյա նրա ստվերն էր մնացել։ Տաքնապած ու մտացիր խոսեց իր կողմից գործված ինչ-որ անպատվության ու ավերի մասին և մտեմբար ինձ հայտնեց ժառանգությունը որևէ գնով դրամի վերածելու և, հարստության մի մասը իր կնոջը և քեզ հատկացնելուց հետո, քաղաքից փախչելու, բայց նա նույնիսկ ինձ՝ իր վաղեմի ու անկեղծ ընկերոջը, որի խոր սերը նրա հանդեպ արմատավորված էր այն հողում, ուր ննջում էր մեր երկուսին շատ սիրելի մի էակ, նույնիսկ ինձ, նա ավելին չխոստովանեց։ Նա միայն խոստացավ գրել ու նամակով հայտնել բոլորը և դրանից հետո մի անգամ էլ տեսնվել ինձ հետ, վերջին անգամ աշխարհում։ Ափսո՛ս, այդ եղավ վերջին անգամը։ Որևէ նսմակ չստացա նրանից և այդպես էլ նրան երբեք չտեսա։

— Ես գնացի,— ասաց միստր Բրաունլոն, կարճ դադարից հետո,— երբ ամեն ինչ վերջացել էր, ես գնացի այնտեղ, որտեղ ծնունդ էր առել նրա մեղապարտ սերը,— չեմ վարանում օգտագործել այդ բառը, քանի որ մարդկային լավ կամ վատ վերաբերմունքը այժմ միևնույնն են նրա համար,— սրտումս որոշելով, որ եթե իմ ենթադրությունները ճիշտ դուրս գալին, հովանավորեի և սփոփեի կյանքում սայթաքած այդ խեղճ աղջկան։ Ընտանիքը այդտեղից հեռացել էր մի շաբաթ առաջ։ Նրանք վճարել էին իրենց պարտքերը, մաքրել առկախ հաշիվները և մեկնել գիշերով։ Ինչո՞ւ և որտեղ՝ ոչ ոք չէր կարող ասել։

Մոնքսը սկսեց նույնիսկ ավելի ազատ շնչել և հաղթական ժպիտով նայեց շուրջը։

— Նրբ քո եղբայրը,— ասաց միստր Բրաունլոն, իր աթոռը ավելի մոտ բերելով մյուսի աթոռին,— երբ քո եղբայրը, այդ տկար, թըշվառ, լքված երեխան, պատահականությունից ավելի զսրավոր մեկի ձեռքով հայտնվեց իմ ճամփին, և ես նրան փրկեցի մոլություններով ու անպատվություններով լի մի կյանքից...

— Ինչպե՞ս,— գուցե Մոնքսը։

— Այո՛,— շարունակեց միստր Բրաունլոն,— ես քեզ ասացի, որ շուտով ավելի մեծ ուշադրությամբ կլսես ինձ։ Ասում եմ, երբ ես փրկեցի նրան այդ զարջելի միջավայրից,— տեսնում եմ քո խորամանկ աշխատակիցը խոսափել է հիշել իմ անունը, թեև նրա համար այդ պետք է միևնույնը լինեք, քանի ուր նա չէր էլ իմանում, թե դու ինձ կճանաչես,— և նա իմ տանը պատկե՛լ էր հիվանդ վիճակում, նրա

ապշեցուցիլ նմանությունը այս նկարին, որի մասին ասացի, մեծապես զարմացրեց ինձ: Նույնիսկ երբ առաջին անգամ նրան տեսա այդքան կեղտի ու թշվառության մեջ, նրա դեմքը ինձ հիշեցրեց մի շատ վաղեմի բարեկամի: Կարիք չկա ասելու, որ նրան դարանելով փախցրին, նախքան ես իմացա նրա պատմությունը:

— Ինչո՞ւ կարիք չկա ասելու,— շփոթված հարցրեց Մոնքսը:

— Որովհետեւ այդ բոլորը դու լավ գիտես:

— Ե՞ս:

— Ուրանալը անօգուտ է,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն:— Հիմա ես կապացուցեմ, որ ավելին գիտեմ:

— Դուք... դուք... իմ դեմ ոչինչ չեք կարող ապացուցել,— կակզեց Մոնքսը:— Փորձեցեք այդպիսի բան անել և...

— Մենք այդ կտեսնենք,— պատասխանեց ծերունի ջենթլմենը որոնող հայացքով:— Ես տղային կորցրի և նրան գտնելու իմ բոլոր ջանքերը ապարդյուն անցան: Քո մայրը մեռած էր, հետևաբար գիտեի, որ քեզնից բացի ոչ ոք չէր կարող լուծել ատելովածը: Իսկ որոշ տեղեկությունների համաձայն դու գտնվում էիր Վեստ Ինդիայում՝ քո սեփական կալվածքներում, ուր, ինչպես լավ գիտես, մեկուսացար մորդ մահից հետո, քո կեղտոտ արարքների հետևանքներից խուսափելու համար: Ես հանձն առա այդտեղ ուղևորվել: Դու այնտեղից գնացել էիր ամիսներ առաջ. ենթադրվում էր, որ կոնդոնում ես, բայց ոչ ոք չէր կարող ասել, թե որ մասում: Ես վերադարձա: Քո գործակալները ոչ մի հետք չունեին քո բնակության տեղի մասին: Ըստ նրանց տեղեկության՝ դու գալիս ու գնում էիր այնքան խորհրդավոր կերպով, ինչպես միշտ, մերթ հայտնվելով ամեն օր և մերթ ամիսներով անհետանալով, հավանորեն հաճախելով այն գոհեհիկ որջերը և միախառնվելով այն վատահամբավ մարդկանց, որոնք ընկերներդ են հանդիսացել քո վայրագ ու անզուսպ պատանեկությունից ի վեր: Ես նրանց ձանձրացրի նոր գիմումներով: Գիշեր ու ցերեկ փողոցներում թափառեցի, բայց ինձ ոչ մի կերպ չհաջողվեց գտնել քեզ, մինչև երկու ժամ առաջ:

— Եվ այժմ որ գտել եք,— համարձակորեն վեր կենալով ասաց Մոնքսը,— հետո ի՞նչ: Ինչ-որ մարդ, մեռնելուց առաջ, անփութորեն գծել է անարվեստ մի նկար, և ինչ-որ սատանի ճուտ, ըստ ձեր երևակայական կարծիքի, նման է այդ նկարին: Խաբեբայությունը և ավագակությունը մեծադյուրը բառեր են, բայց այսպիսի օգային փաստարկումներով չեն կարող արդարացվել: Եղբայր: Դուք նույնիսկ չգիտեք,

որ այդ դժբախտ զուլգից մի երեխա ծնվեց, դուք նույնիսկ այդ չգիտեք:

— Զգիտեի,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն նույնպես վեր կենալով,— բայց վերջին տասնհինգ օրվա ընթացքում բուլդոն իմացել եմ: Դու ունես մի եղբայր և դու ճանաչում ես նրան: Կար մի կտակ, որ քո մայրը ոչնչացրեց, մեռնելուց առաջ քեզ տեղյակ պահելով այդ զաղտնիքին և նրանից քեզ հասանելիք օգուտի մասին: Կտակը ակնարկում էր ինչ-որ երեխայի, որը հավանաբար արդյունք էր լինելու այս տխուր միտթյան: Այդ երեխան ծնվեց, և մի օր պատահական կերպով հաղիպելով նրան, հոր հետ նրա ունեցած նմանությունը առաջին անգամ կասկածներ զարթեցրեց քո մեջ: Դու շտապ գնացիր նրա ծնված վայրը: Գոյություն ունեին ապացույցներ, երկար տարիներից ի վեր թաքնված ապացույցներ՝ նրա ծագման ու ծնողների մասին: Այդ ապացույցները ոչնչացրիր, և հաճախ կրկնությունը այն բառերի, որ դու ասացիր քո մեղսակից Հրեային. «Տղայի ինֆանթուլունը հաստատող միակ փաստերը գեղի հատակում են գտնվում, իսկ պառավ վնուկը, որ վեցրեց դրանք մոռից, փտում է իր դագաղում»: Անարժան զավակ, ստո՛ր, ստախո՛ւս. դու, որ գիշերով, մթին սենյակներում խորհրդակցում ես գողերի ու մարգասպանների հետ, դու, որ քո դավադրություններով ու խորամանկություններով ահավոր մահ ես բերել մեկի զլխին, որ քեզ նման միլիոններ արժեք, դու, որ հենց օրորոցից միայն դառնություն ու կսկիծ պատճառեցիր քո հորը, և անառակության ու անբարոյականության բոլոր կեղատու կրքերը այնպես հասունացան մեջդ, որ վերջապես ելք գտնելով մի գարշելի հիվանդությանը, քո դեմքը դարձրին քո հոգու հայելին, դու, էդվարդ Լիֆորդ, տակավին համարձակվո՞ւմ ես ժխտելու այս բոլորը:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ,— այս կուտակված ամբաստանություններից հաղթահարված՝ գոչեց սրիկան:

— Յուրաքանչյուր բառ,— շարունակեց ծերունի ջենթլմենը,— յուրաքանչյուր խոսք, որ փոխանակված է քո և այդ գարշելի սրիկայի միջև, հայտնի է ինձ: Սովերները պատերի վրա լսել են ձեր շշուկները և հասցրել դրանք իմ ականջին. այդ հալածված երեխայի տեսքից ընդվզել է անգամ ինքը՝ անառակությունը: Մի ոճիր է գործվել, որին դու բերել ես քո եթե ոչ գործուն, ապա բարոյական մասնակցությունը:

— Ո՛չ, ո՛չ,— ընդհատեց Մոնքսը,— ես... ես ոչինչ չգիտեմ այդ մասին: Ես գնում էի դեպքի էությունը իմանալու, երբ ինձ բռնե-

ցիք: Ես պատճառը չգիտեի: Կարծում էի՝ դա սովորական վեճի արդյունք էր:

— Պատճառը քո գաղտնիքների մասնակի մերկացումն էր, պատասխանեց միստր Բրաունլոն:— Այժմ դու հայտնեի՞ր ես բոլորը:

— Այո՛, կհայտնեմ:

— Եթե մենք փաստերն ու իրողությունները գրի առնենք, խոստանո՞ւմ ես ստորագրել այդ բոլորը և հաստատել վկաների առաջ:

— Այդ ևս խոստանում եմ:

— Խոստանո՞ւմ ես հանգիստ մնալ այստեղ մինչև այդ փաստաթուղթը պատրաստվի, և գալ ինձ հետ այնպիսի վայր, որ ես հարմար կհամարեմ այն վավերացնելու համար:

— Եթե պնդում եք, այդ ևս կանեմ,— պատասխանեց Մոնքսը:

— Դու պետք է ավելին անես,— ասաց միստր Բրաունլոն:— Դու պետք է հատուցես այդ անմեղ ու անիրավված երեխային, որովհետև նա իրոք այդպիսին է, թեև պտուղն է հանցապարտ և չափազանց դժբախտ մի սիրո: Կտակի պայմանները տնշուշտ չես մոռացել: Իրագործիր դրանք այնքանով, որքանով վերաբերում են քո եղբորը, ապա գնա ուր կամենաս: Այս աշխարհում կարող եք էլ երբեք չհանդիպել իրար:

Մինչ Մոնքսը, առաջարկի էություն և դրանից խուսափելու հավանականությունների մասին խորհրդածելիս, մտալված վեր ու վար էր անում սենյակում, չհամաձայնելու դեպքում իրեն սպառնացող վտանգներից սարսափած, բնյց մյուս կողմից էլ լցված սաստիկ ատելությամբ դեպի նրանք, դուռը հանկարծ բացվեց և մի ջենթլմեն (միստր Լոգքերներ) մեծապես հուզված մտավ ներս:

— Այդ մարդուն կձերբակալեն,— բացականչեց նա:— Այս գիշեր անպայման կձերբակալեն նրան:

— Մարդասպանի՞ր,— հարցրեց միստր Բրաունլոն:

— Այո՛, այո՛,— պատասխանեց մյուսը:— Նրանց հին հաճախավայրերից մեկում տեսել են նրա շանը, ուստի այնպես է ենթադրվում, որ կենդանու տեղը կա՛մ արդեն այնտեղ է, կա՛մ գիշերը վրա հասնելուց հետո անպայման կգա: Ամեն կողմ լիքն է լրտեսներով և նրանք ցրված են բոլոր ուղղություններով: Ես խոսել եմ այն մարդկանց հետ, որոնց հանձնարարված է նրան բռնել. ինձ ասացին, որ փախչելն անհնարին է: Կառավարությունը հարյուր ֆունտի վարձատրություն է խոստացել նրան, ով կձերբակալի մարդասպանին:

— Հիսուն էլ ես կավելացնեմ,— ասաց միստր Բրաունլոն,— և

անձամբ տեղում կհայտնեմ այդ մասին, եթե ինձ հաջողվի այնտեղ հասնել: Միստր Մեյլին որտե՞ղ է:

— Հարրի՞ն: Երբ նա տեսավ, որ դուք և ձեր այս բարեկամը ապահով կերպով կառք նստեցիք, իսկույն զնաց այնտեղ, ուր և լսեց այս նորոթյունները,— պատասխանեց բժիշկը,— ապա հեծնելով իր ձին, նա շտապեց միանալ հետապնդողների առաջին խմբին, քաղաքից դուրս ինչ-որ պայմանավորված տեղում:

— Իսկ Ֆեգինի մասին ի՞նչ տեղեկություն ունեք,— հարցրեց միստրը Բրաունլոն:

— Երբ վերջին անգամ լսեցի նրա մասին, դեռևս չէր ձերբակալված: Բայց նա էլ կձերբակալվի, կամ գուցե արդեն ձերբակալված է: Նրանք համոզված են:

— Վճռեցի՞ր,— ցածրաձայն հարցրեց միստր Բրաունլոն Մոնքսին:

— Այո՛,— պատասխանեց նա:— Անշուշտ... անշուշտ... իմ մասին ոչինչ չեք հայտնի:

— Ո՛չ: Մնա այստեղ մինչև վերադառնամ: Սա միակ ապահով տեղն է քեզ համար:

Նրանք դուրս եկան սենյակից և դուռը նորից բանալիով փակվեց:

— Ի՞նչ եք արել,— հարցրեց բժիշկը շշուկով:

— Այն բոլորը, որ ցանկանում էի և նույնիսկ ավելին: Խեղճ աղջկանից քաղած իմ տեղեկությունները, ինչպես և իմ նախկին տեղեկությունները միացնելով մեր ազնիվ բարեկամի հետաքննության արդյունքներին, ես փախուստի ոչ մի սողանցք չթողեցի նրա համար և մերկացրի նրա ամբողջ սրիկայությունը, որը այդ հայտնաբերումների շնորհիվ ցերեկվա լույսի պես պարզ դարձավ: Գրեցե՛ք և հանդիպում նշանակեցե՛ք վաղը չէ մյուս օրը, երեկոյան ժամը յոթին: Մենք այնտեղ կլինենք մի քանի ժամ առաջ, որպեսզի փոքր-ինչ հանգըստանանք, մանավանդ դեռատի լեդին, որը գուցե շատ ավելի կարիք կունենա կորովի, քան թե դուք կամ ես կարող ենք այժմ նստատեսել: Բայց ինչպես է արյունս վառվում այդ խեղճ, խողխողված աղջկա վրեժը լուծելու տենչով: Ո՞ր կողմով գնացին:

— Ուղիղ ոստիկանատուն գնացեք և դուք կհասնեք ճիշտ ժամանակին,— պատասխանեց միստր Լոգրենը:— Ես կմնամ այստեղ: Երկու ջենթլմենները իսկույն բաժանվեցին՝ երկուսն էլ սաստիկ հուզված և գրգռված:

Հետապնդում ու փախուստ

Թեմզայից ոչ հեռու, գետի այն մասում, ուր Ռոթերհայթ եկեղեցին է գտնվում, ուր առափնյա շենքերը ամենից կեղտոտն են և գետի վրա գտնվող նավերը ածխավաճառների փողու և բազմաթիվ ցածրահարկ տների ծխի պատճառով բոլորից սևը, կա մի վայր, որը խոհոնում թաքուն մնացած մի շարք նման վայրերի ամենագար-շելին, ամենատարօրինակը և ամենից արտառոցն է, և որի նույնիսկ անունը անծանոթ է բնակչության մեծ մասին:

Այնտեղ հասնելու համար այցելուն պետք է անցնի նեղ ու ցեխոտ փողոցների լաբիրինթոսի միջով, ուր խոնաված է առափնյա բնակչու-թյան ամենաաղքատ ու ամենաբիրտ մասը: Ամենից էժան և ամե-նից անորակ մթերքները դիզված են խանութներում, և ամենակապիտ ու ամենահասարակ հագուստները ճոճվում են վաճառորդի դանից կամ տների փայտորմներից ու լուսամուտներից: Բախվելով ամենա-ցածր խավի պատկանող աշխատավորների, բեռնակիրների, ածխա-հատների, լիրբ կանանց, գզգզված շորերով երեխաների և առափնյա ամեն տեսակի խաժամուժի, նա դժվարությամբ կընթանա առաջ: Հետզհետե նրան կպաշարեն աչ ու ձախ կողմում ճյուղավորված նըր-բանցքների զզվելի տեսարանները՝ իրենց գարշահոտությամբ, նրա ականջները կխլանան ծանրաբեռ սայլերի ճռնչունից, որոնք յուրա-քանչյուր անկյունում բարձրացող բազմաթիվ պահեստներից ապ-րանքների հսկայական դեղեր են փոխադրում: Վերջապես հասնելով ավելի հեռավոր և նվազ բազմամարդ փողոցներին, այցելուն կանց-նի դեպի մայթը թեքված երեքուն տների առաջով, խաբխուլ պատե-րի կողքով, կտեսնի կարծես ընկնելու պատրաստ կիսավեր ծխնուլուզ-ներ, լուսամուտներ, որոնք պահպանող երկաթյա ձողերը ժամանակի ու կեղտի պատճառով բոլորովին փտած են, և նման բազմաթիվ այլ երևույթներ, որ խոսում են լքվածության ու անխնամ թողնվածության մասին:

Ահա այսպիսի մի թաղամասում, Դաքհեդից և Սաութվորթ Բոր-րոյից անդին գտնվում է Հակորի կղզին: Այդ կղզին շրջապատված է ցեխոտ մի խրամատով, որը մակընթացության ժամերին ունենում է վեցից ութ խորություն և տասնհինգից քսան ոտք լայնություն:

Անցյալում այդ կողմել է Միլլ Պանդ, բայց այս պատմութեան շրջա-
նում այն ճանաչված էր որպէս Ֆոլլի Դիշի Թեմզայի այս ծոցը մակ-
ընթացութեան ժամանակ միշտ կարելի է լցնել ջրով, եթէ Լեդ Միլլզի
ջրարգելակները բացվեն, որտեղից և դա ժառանգել է իր հին անունը:
Այսպիսի դեպքերում որնէ օտարական, կանգնելով փայտե կամուրջ-
ներից մեկի վրա, որը գցված է դրա լայնքով, կտեսնի, թէ երկու
կողմերում գտնվող տների բնակիչները ջուրը վեր քաշելու համար
հետեւի դռներից և լուսամուտներից ինչպէս են ներքև իջեցնում դուշ-
լեր, տաշտեր և բոլոր տեսակի տնային սպասեղեն: Եվ երբ հա-
յացքը կտրելով այս գործողութիւններից, նա ուղղակի տներին նայի,
նրա առաջ կբացվի շափաղանց ապշեցուցիչ մի տեսարան: Նա կտես-
նի ներքևի տիղմը ծածկելու համար տախտակամածներ, վեց-յոթ ըն-
տանիքների ընդհանուր գործածութեան ենթակա խորտակված պա-
տըշգամբներ, գոլովոյն շունեցող սպիտակեղենը փռելու համար
դուրս ցցված ձողերով՝ ջարդված ու վերանորոգված լուսամուտներ,
փոքր, կեղտոտ, հեղձուցիչ սենյակներ, ցեխից դուրս ցցված և նորից
ցեխը գլորվելու (ինչպէս պատահել է մի քանիսի հետ) պատրաստ
փայտյա շինութիւններ, խարխլված ու կեղտի մեջ կորած պատեր,
փտած հիմքեր, վերջապէս աղքատութեան բոլոր տեսակի խորշեցու-
ցիչ նշաններ, նեխվածութեան ու փտածութեան զարշելի հետքեր: Ահա
այս բոլորը զարգարում են Ֆոլլի Դիշի ափերը:

Հակոբի կղզում պահասները աներդիկ են ու դատարկ, պատերը
փուլ են գալիս, լուսամուտները այլևս լուսամուտի նման չեն, դռնե-
րը թեքված ու համարյա ընկնում են փողոցների վրա, ծխնելույզնե-
րը սևացած են, բայց ոչ մի ծուխ չի բարձրանում դրանց միջից: Մո-
տավորապէս քառասուն տարի առաջ, երբ այս վայրը տակավին կո-
րուսաներ չէր տեսել և բարձրագույն ատյանի դատավճիռներին են-
թարկվելով դեռևս չէր սուլթել, դա բարգավաճ մի կենտրոն էր, բայց
այժմ իրոք մի լքված կղզի է այդ: Տները տեր չունեն: Այն մարդիկ,
որ սիրտ են անում ապրել այդպիսի վայրում, խորտակում են դռնե-
րը, մտնում են ներս և աչնտող էլ մնում են մինչև իրենց կյանքի վեր-
ջը: Նրանք, ովքեր բնակութիւն են հաստատել Հակոբի կղզում, պիտք
է գաղտնի ապաստարան որոնելու չորջ պատճառներ ունեցած լինեն,
կամ, արդարև հասած լինեն շատ հետին չքավորութեան, եթէ ոչ,
դժվար թէ որնէ մեկը ցանկանա ապրել այնտեղ:

Ահա այս տներից մեկի վերնասենյակում, — բավականին միւս և
մեկուսացած մի տուն, որը մյուսների նման կիսավեր վիճակում էր,

բայց ունեւոր ամուր պահպանված դռներ ու լուսամուտներ, և որի հետեւի մասը վերնում նկարագրված ձևով խրամատին էր նայում,— նստած էին երեք տղամարդ, որոնք սպասողականություն և շփոթվածություն արտահայտող հայացքներով մերթ ընդ մերթ իրար նայելով, բավական ժամանակից ի վեր սպասում էին խոր ու շարագուշակ լուսթյան մեջ: Դրանցից մեկը Թոբի Քրեքիթն էր, մյուսը՝ միստր Զիթլինգը, իսկ երրորդը՝ հիսուն տարեկան մի ավագակ, որի քիթը ձգված էր անցյալում տեղի ունեցած ինչ-որ ընդհարման ժամանակ, և որի դեմքի վրա կար ահռելի մի սպի, հավանաբար նույնպես ստացված այդպիսի կոպիներից մեկում: Այս մարդը տաժանակիր աշխատանքի դատապարտված ու այժմ վերադարձած մի աքսորյալ էր, և նրա անունը Քեզզ էր:

— Քանի որ նախկին երկու որջերը շատ վտանգավոր դարձան, լավ կլիներ մի ուրիշ թաքստարան ընտրելի քեզ համար, բարեկամ, և այստեղ չգայիր,— ասաց Թոբին, շուռ գալով դեպի միստր Զիթլինգը:

— Իսկ դու ինչո՞ւ այդպես շարեցիր, ապուշի գլուխ, հը՞,— ասաց Քեզզը:

— Դե՛, ես կարծում էի, որ դուք մի քիչ ավելի ուրախ կլինեիք ինձ տեսնելով,— մեկամաղձոտ պատասխանեց միստր Զիթլինգը:

— Լսի՛ր, բարեկամ,— ասաց Թոբին,— երբ մեկը իրեն պահում է այնքան մեկուսացած, ինչպես ես եմ ինձ պահում, և դրա շնորհիվ ունի մի անդորր անկյուն, որի շուրջը ոչ ոք չի պտտվում և հոտ քաշում, բավականին անախորժ բան է ընդունել այցելութունը մի երիտասարդի, որը գտնվում է այնպիսի դրության մեջ, ինչպիսի դրության մեջ դու ես գտնվում, անկախ այն բանից, թե այդ երիտասարդը թղթախաղի համար կարող է նկատվել հարգելի ու հաճելի մի անձնավորութուն:

— Նա՞մանավանդ, երբ այդ մեկուսացած երիտասարդ ջենթլմենը իր մոտ տեղ է տվել մի բարեկամի, որը վերադարձել է օտար երկրից ավելի շուտ, քան նրան սպասում էին, և որը, չափազանց համեստ լինելու պատաճռով, այժմ չի ցանկանում դատավորներին ներկայանալ,— ավելացրեց միստր Քեզզը:

Կարճ լուսթյուն տիրեց, որից հետո Թոբի Քրեքիթը, ըստ երևույթին իր սովորական անփույթ ու սնապարծ ձևը պահպանելու հետագա ճիգերը անօգուտ համարելով, դարձավ դեպի Զիթլինգը և հարցրեց.

— Ֆեգինին ե՞րբ ձերբակալեցին:

— Ծաշի ժամանակ, այսօր ցերեկվա ժամը երկուսին: Չարլին և ես մի կերպ թաքնվեցինք լվացքատան ծխնեղուզում, իսկ Բոլթերը գլուխնիվայր մտավ դատարկ ջրի տակառը, բայց ոտները այնքան երկար էին, որ վերևից դուրս ցցվեցին, հետևաբար նրան ևս տարան:

— Իսկ Բեթը:

— Խեղճ Բեթ: Նա զնաց դիակը տեսնելու և խոսելու մեկի հետ, որ այլևս գոյություն չուներ,— պատասխանեց Չիթլինգը ավելի ու ավելի մռայլվելով,— տեսնելուց հետո նա խելագարվեց: Ինչպիսի՜ աղբիսարշ աղաղակներ էր արձակում, և խելահողորեն մազերն ու հագուստները զզգվելով, ինչպե՛ս էր գլուխը պատերին խփում: Հետեւվաբար, ինչ-որ յուրահատուկ շապիկ հագցրին վրան և տարան գժանոց, ու այնտեղ էլ մնում է այժմ:

— Փոքրիկ Բեյթսը որտե՞ղ է,— հարցրեց Քեզզը:

— Նա թափառելու էր դես-դեն, մոլթն ընկնելուց առաջ այստեղ չգալու համար, բայց երևի շուտով կգա,— պատասխանեց Չիթլինգը:— Այժմ ուրիշ որևէ տեղ չկա ապաստանելու, քանի որ «Հաշմանդամներին» բոլոր մարդիկ ձերբակալված են, իսկ մյուս որջի գինետունը վխտում է ոստիկաններով, աչքովս տեսա այնտեղով անցնելիս:

— Սա կործանում է,— նկատեց Թոբին՝ շրթները կծելով:— Այս փոթորիկը երևի շատերին կջշի:

— Ատյանի նիստը շարունակվում է,— ասաց Քեզզը,— դիակի վերաբերյալ հարցաքննությունը վերջանալուց հետո, եթե Բոլթերը մատնի նաև մնացյալներին,— իսկ նա այդ անպայման կանի, դատելով այն բանից, որ արդեն ասել է,— նրանք կապացուցեն Ֆեգինի մասնակցությունը, դատը կլինի ուրբաթ օրը, և նա վեց օրից կճոճվի օդում: Ահա թե ի՞նչ:

— Դուք պետք է լսեիք, թե մարդիկ ինչպես էին հեծեծում,— ասաց Չիթլինգը:— Ոստիկանները դեերի նման կոպում էին, այլապես ամբոխը բզկտած կլիներ նրան: Մի անգամ նրան գցեցին գետին, բայց ոստիկաններն օղակ կազմեցին նրա շուրջն ու մի կերպ առաջացան: Դուք պետք է տեսնեիք, թե ցեխոտված ու արյունաթաթախ վիճակում՝ ինչպես էր նա շուրջը նայում և ինչպես էր փարվում ոստիկաններին, ասես նրանք իր ամենասիրելի բարեկամները լինեին: Այժմ ես նորից տեսնում եմ նրանց. տեսնում եմ ամբոխի ճնշման տակ դժվարություններ կանգուն մնացող և նրան քարշ տվող այդ ոստիկաններին, տեսնում եմ մեկը մյուսի հետևից վերև ցատկող ու

իրենց ատամները կրճտացնելով նրա վրա հարձակվելու փորձեր անող մարդկանց, ես տեսնում եմ արշունը նրա մազերի ու մորուքի վրա և լսում եմ կանանց վայրագ ճիչերը, կանայք, որ փողոցի անկյունում բազմության կենտրոնը խուժելով՝ երդվում էին նրա սիրտը պոկել կրծքից:

Այս տեսարանի սարսափած վկան ձեռքերով ականջները ամուր ծածկեց և փակ աչքերով սկսեց տագնապահար ու մոլորված վեր ու վար անել սենյակում:

Երբ նա այսպես զբաղված էր, իսկ մյուս երկուսը աչքերը հատակին հռոած լուռ նստել էին, աստիճանների վրա լսվեց թաթերի ինչ-որ քսվրտոց, և հանկարծ Սայքսի շունը նետվեց սենյակից ներս: Նրանք վազեցին դեպի լուսամուտը, խուճապահար վայր իջան ու դուրս եկան փողոց: Շունը բաց լուսամուտից էր ներս ցատկել. նա ոչ մի ճեգ չգործադրեց նրանց հետևելու, և տերն էլ ոչ մի տեղ չէր երևում:

— Այս ի՞նչ է նշանակում,— ասաց Թոբին, երբ սենյակ էին վերադարձել:— Մի՞թե նա այստեղ է գալիս: Հույս ունեմ... հույս ունեմ, որ այդպիսի բան չի անի:

— Եթե այստեղ գալու լիներ, շան հետ կգար,— ասաց Քեզզը, կռանալով և քննելով կենդանուն, որը հևասպառ պառկել էր հատակին:— Հե՛յ, մի քիչ ջուր բերեք, այնքան է վաղել, կարծես ուշաթափվելու է:

— Մինչև վերջին կաթիլը խմեց,— ասաց Զիթլինգը, բավական ժամանակ շանը լուռ դիտելից հետո:— Ցեխաթաթախ է, կաղ և համարյա կուրացած. երևի շատ հեռվից է գալիս:

— Որտեղի՞ց կարող է եկած լինել,— բացականչեց Թոբին:— Անշուշտ նա եղել է նաև մյուս հաճախատեղիներում և, տեսնելով, որ դրանք լիքն են անծանոթ մարդկանցով, փութացել է այստեղ, ուր շատ անգամ է եղել: Բայց նախքան այստեղ գալը, որտե՞ղ կարող է եղած լինել և ինչպե՞ս է այստեղ հասել առանց նրա:

— Նա (ոչ ոք մարդասպանի անունը չէր տալիս), նա չի կարող անձնասպանություն գործած լինել: Ի՞նչ եք ենթադրում,— ասաց Զիթլինգը:

Թոբին գլուխը թափահարեց:

— Եթե անձնասպանություն գործած լիներ,— ասաց Քեզզը,— շունը պիտի ցանկանար ոճրի վայրը առաջնորդել մեզ: Ո՛չ, ես կարծում եմ՝ նա փախել է արտասահման, իսկ շանը թողել է այստեղ:

Երեւի մի կերպ խույս է տվել, այլապես այնքան էլ հեշտ չէր լինի ազատվել նրանից:

Այս ենթադրութիւնը թվալով ամենից հավանականը, ընդունվեց որպէս ճիշտ եզրակացութիւն: Ապա շունը կծկվեց մի ավուռի տակ ու խոր քուն մտավ, և այլևս ոչ ոք ուշք չդարձրեց նրան:

Քանի որ մութն արդեն ընկել էր, նրանք փեղկը փակեցին և մի մոմ վառելով դրեցին սեղանին: Վերջին երկու օրերի սարսափելի դեպքերը շատ խոր տպավորութիւն էին գործել նրանց վրա, որը քանի գնում, այնքան մեծանում էր սպառնացող վտանգի և իրենց կացութիւն անորոշութիւն հետևանքով: Նրանք յուրաքանչյուր ձայնից ցընցվում էին. ավուռները ավելի մոտեցրին իրար. տիրում էր ճնշող լուսթիւն, որը շատ հազվադեպ էր խզվում, այն էլ շշուկներով: Նրանք այնքան զարհուրած էին, ասես սպանված կնոջ դիակը հարևան սենյակում լիներ:

Բավական ժամանակ այսպես նստել էին, երբ հանկարծ ներքևի մուտքի դուռը ուժգին ծեծեցին:

— Երեւի փոքրիկ Բեյթսն է,— ասաց Քեզզը, իր զգացած վախը զսպելու համար զայրացած շուրջը նայելով:

Դուռը նորից ծեծեցին: Ո՛չ, այդ նա չէր: Նա երբեք այդպես չէր ծեծում:

Քրեքիթը լուսամուտից նայեց և, ամբողջ մարմնով դողալով, գլուխը ներս քաշեց: Կարիք չկար ասելու, թե ով էր. նրա գունատված դեմքը բավականին որոշակի խոսում էր այդ մասին: Շունը նույնպէս մի ակնթարթում ուսանեց իր տեղից և կաղկանձելով վազեց դիպի դուռը:

— Պետք է նրան ներս թողնենք,— ասաց Թոբին, մոմը վերցնելով:

— Ուրիշ ելք չկա՞,— հարցրեց մյուսը խռպոտ ձայնով:

— Ոչ, բոլորովին: Մենք պետք է անպայման ներս թողնենք նրան:

— Մեզ խավարի մեջ մի՛ թողնիր,— ասաց Քեզզը, բուխարուց մի մոմ վերցնելով:

Ձեռքերը այնպէս էին դողում, որ մինչև նրան հաջողվեց վառել այն, դուռը դարձյալ ծեծեցին:

Քրեքիթը գնաց ներքև և վերադարձավ մեկի հետ, որի դեմքի ներքևի մասը ծածկված էր թաշկինակով, մի թաշկինակ էլ գլխարկի տակից կապված էր գլխին: Նա դանդաղորեն հանեց այդ թաշկինակ-

ները: Կապարագույն դեմք, խորն ընկած աչքեր, նիհարած աչտեր, երեք օրվա մազակալած երես, կարճ, խռպուտ շնչառութիւն: Սա ոչ թե Սայքսն էր, այլ ասես Սայքսի ուրվականը:

Նա ձեռքը դրեց սենյակի մեջտեղում գտնվող մի աթոռի հենա-կին և կարծես պատրաստվում էր նստել, երբ թվաց, որ ուսի վրայից ետ նայեց և սարսուլով աթոռը հետ քաշեց, որքան հնարավոր էր մոտեցրեց պատին,— ուղղակի կպցրեց պատին,— ու նստեց:

Նրանք մի բառ անգամ չէին փոխանակել: Նա լռությամբ մերթ մեկին, մերթ մյուսին էր նայում: Եթե որևէ մեկը գաղտագողի հետեւում էր նրան, նրա հայացքին հանդիպելիս աչքերը շրջում էր այլ կողմ. երբ նրա խռպուտ ծայնը խզում էր լռութիւնը, երեքն էլ ցնցվում էին, ւսես այդ ծայնը երբեք չէին լսել:

— Շունը ինչպե՞ս եկավ այստեղ,— հարցրեց նա:

— Մենակ: Երեք ժամ առաջ:

— Երեկոյան թերթն ասում է, թե Ֆեզինը ձերբակալված է, ճի՞շտ է. թե սուտ:

— Ճի՞շտ է:

Դարձյալ լռութիւն:

— Սատանան տանի բոլորիդ,— ասաց Սայքսը ձեռքը ճակատին դնելով:— Ոչինչ չունե՞ք ինձ ասելու:

Ինչ-որ անհանգիստ շարժումներ կատարվեցին, բայց ոչ ոք չխոսեց:

— Դու, որ այս տան տիրն ես,— ասաց Սայքսը դեպի Քրեթիթը շրջվելով,— ի՞նչ ես մտածում անել: Դավաճանելու՞ ես ինձ, թե թողնելու ես, որ մնամ այստեղ մինչև հետապնդումը վերջանա:

— Կարող ես մնալ. եթե ապահով ես համարում,— բավական վարանումից հետո պատասխան տվեց մյուսը:

Սայքսը աչքերը դանդաղորեն բարձրացրեց դեպի իր հետեւի պատը, ավելի ճիշտ՝ փորձեց գլուխը շուտ տալ այն կողմը ու հարցրեց,— իսկ... դիակը... դիակը թաղե՞լ են:

Նրանք գլխով բացասական պատասխան տվեցին:

— Ինչու՞ չեն թաղել,— տաքացած գոչեց նա, նույն հայացքով շուրջը նայելով — ինչու՞ են այդպիսի տգեղ բաներ երկրիս մակերեսին թողնում: Ո՞վ է դուք ծեծում այնտեղ:

Քրեթիթը սենյակից դուրս գնալիս ձեռքի շարժումով հասկացրեց, որ վախենալու բան չկա, և իսկույն վերադարձավ՝ իր հետ բե-

րելով Չարլի Բեյթսին: Սայքսը նստել էր դռան դիմաց, հետևաբար, երբ տղան ներս մտավ, առաջին անգամ նրան տեսավ:

— Թոբի,— ասաց տղան ընկրկելով, երբ Սայքսը աչքերը նրան ուղղեց,— դու ներքևում ինչո՞ւ ինձ այդ մասին չասացիր:

Մյուս երեքի վերաբերմունքը այնքան ահավոր ազդեցութիւն էր թողել նրա վրա, որ թշվառականը հոժար էր անգամ այս տղային սիրաշահել: Հետևաբար, նա գլխով արեց և պատրաստվեց նրա ձեռքը սեղմելու:

— Թողե՛ք մի ուրիշ սենյակ գնամ,— ասաց տղան՝ ավելի հեռանալով:

— Չա՛րլի,— ասաց Սայքսը՝ վեր կենալով,— մի՞թե դու... դու ինձ չես ճանաչում:

— Ավելի շմոտենաս ինձ,— պատասխանեց տղան՝ ետ-ետ գնալով և սարսափած աչքերով նայելով մարդասպանին:

Մարդը կիսաճամփին կանգ առավ, և նրանք իրար նայեցին, բայց Սայքսի աչքերը աստիճանաբար խոնարհվեցին:

— Դուք երեքդ վկա,— գոչեց տղան, բռնեցքը ճոճելով և խոսելիս ավելի ու ավելի գրգռվելով:— Դուք երեքդ վկա, ես նրանից չեմ վախենում: Եթե նրան ձերբակալելու համար այստեղ գան, ես մատնելու եմ նրան: Այո՛, մատնելու եմ: Ձեզ պարզ ասեմ: Դրա համար նա թող սպանի ինձ, եթե կցանկանա կամ եթե կհամարձակվի, բայց եթե այստեղ լինեմ, նրան անպայման կմատնեմ: Ես այդ կանեի անգամ, եթե նրան ողջ-ողջ խորովելու լինեին: Ոճի՛ր: Օգնութիւն: Եթե ձեր երեքի մեջ մի մարդու քաջութիւն կա, դուք կօգնեք ինձ: Ոճի՛ր: Օգնութիւն: Բռնեցե՛ք նրան:

Այսպես ճշալով և ձեռքերը կատաղորեն թափահարելով օդի մեջ, տղան մենակ խոցացավ հաղթանդամ մարդու վրա և, հարձակումը հանկարծակի լինելու պատճառով, նրան ցած տապալեց:

Երեք հանդիսատեսները բոլորովին շշմել էին: Նրանցից որե՛է մեկը չփորձեց միջամտել, և տղան ու մարդը թափալվեցին հատակին: Տղան բոլորովին անտարբեր էր այն բոլոր հարվածների հանդեպ, որ թափվում էին իր գլխին: Նա ավելի ու ավելի պինդ էր բռնում մարդասպանի օձիքից և ամբողջ ուժով շարունակ օգնութիւն էր կանչում:

Պայքարը շատ անհավասար էր, հետևաբար, երկար չէր կարող տևել: Սայքսը տղային վար էր տապալել և ծունկը դրել նրա կոկորդին, երբ Քրեքիթը, ահաբեկված, ետ քաշեց նրան և մատնացուց արեց լուսամուտը: Ներքևում ճրագներ էին պլպլում, լավում էին

բարձր և հուզված խոսակցության ձայներ, անհամար ոտքերի դոփյուն,— ասես վերջ չկար նրանց,— որոնք մոտ գտնվող փայտյա կամրջի վրայով անցնում-գալիս էին այս կողմ: Բազմության մեջ կարծես կար նաև մի ձիավոր, քանի որ անհարթ սալահատակի վրա դոփում էին ձիու սմբակներ: Ապա դուռը ուժգին թակեցին, և անպիսի խոլ աղաղակներ բարձրացան, որ անգամ ամենախիզախ մարդուն սոսկում կպատճառեին:

— Օգնություն,— գոչեց տղան զարհուրելի ձայնով:— Նա այստեղ է: Դուռը խորտակեցե՛ք: Նա այստեղ է:

— Թագավորի անունով,— ձայնեցին դրսից, և խոլ աղաղակը նորից բարձրացավ, բայց ավելի ուժեղ:

— Դուռը խորտակեցե՛ք,— ճշաց տղան:— Չկարծեք, որ նրանք կամովին կբացեն: Վազեցե՛ք ուղիղ դեպի այն սենյակը, ուր լույսն է վառվում, և դուռը խորտակեցե՛ք:

Երբ տղան դադարեց խոսելուց, դուռն վրա սկսեցին տեղալ ծանր հարվածներ, և ծովածավալ բազմությունը օղբ թնդացրեց ուրախության բարձրագույն աղաղակներով:

— Մի որևէ սենյակի դուռ բաց արե՛ք, որ այս ճվացող դժոխքի ծնունդին ներսում փակեմ,— կատաղած գոռաց Սայթսը ետ ու առաջ վազելով և տղային դատարկ պարկի նման հեշտությամբ բարշտալով:— Այդ դուռը, շո՛ւտ:

Նա տղային շարտեց ներս, դուռը ամուր կողպեց և բանալին դրեց գրպանը:

— Ներքևի դուռը ապահով փակվա՞ծ է:

— Կրկնակի կողպված և շղթաներով ամրացված,— պատասխանեց Քրեքիթը, որը մյուս երկու մարդկանց նման դեռևս մնում էր հուսահատ ու շփոթված վիճակում:

— Փեղկերը ամո՞ւր են:

— Պատած են երկաթյա շերտերով:

— Իսկ լուսամո՞ւտները:

— Լուսամուտները նույնպես:

— Գրողը տանի բուրդիդ,— գոռաց սրիկան՝ փեղկը բացելով և ամբոխին ասափրեց կարգալով:— Արե՛ք ինչ կարող եք: Տեսե՛ք, թե ինչ խաղ եմ խաղալու ձեր գլխին:

Արրդիային ականջին դեռևս չէր հասել անպիսի ահավոր վայնասուն, ինչպիսին արձակեց գազազած ամբոխը: Մի մասը շենքի ավելի մոտիկ գտնվողներից պահանջեցին տունը հրկիզել, ուրիշները

աղաղակեցին, թե տեղնուտեղը պետք է գնդակահարել նրան: Այդ բոլորի մեջ, սակայն, ոչ ոք այնքան կատաղած չէր, որքան ձիավորը: Նա նժույգից ցած թռավ և, բազմությունը ջրի նման ձեղքելով, լուսամուտի տակ բոլոր մյուս ձայները խեղդող մի ձայնով գոռաց.

— Քսան գինեա նրան, ով մի ելարան կճարի:

Ամենամոտիկում գտնվողները ձայնակցեցին նրան, և հարյուրավորներ արձագանք տվեցին հեռվից: Ոմանք ելարան էին պահանջում, ոմանք մուրճ էին փնտրում, ուրիշները ջահերով ետ ու առաջ էին վազում, ասես այդ բաները ճարելու համար, և նորից ետ էին գալիս ու աղաղակում, մի այլ մաս շունչը անտեղի սպառում էր անեծքներ ու հայհոյանքներ տեղալով. շատերը խելագարի մոլուցքով առաջ էին շարժվում և խառնվում մյուսներին, ամենախիզախներից մի քանիսը փորձեցին ջրի խողովակների և որմնախորշերի վրայով մագլցել պատը, ու այսպես, ներքևի մթության մեջ ամբոխը ակեկոծվում էր, ինչպես մոլեգնած քամուց խշշացող և գիպտացորենի դաշտը, որտեղից մերթ ընդ մերթ լսվում էր ամեհի վայնասուն:

— Մակընթացությունը,— ցոլեց մարդասպանը, երբ լուսամուտի ապակեփեղկերը ծածկելով ընկրկից սենյակ,— իմ եկած ժամանակ մակընթացությունը սկսվել էր: Մի պարան տվեք ինձ, մի երկար սլարան: Բոլորը խճողված են շինքի առջևում: Ես ինձ կզցեմ Ֆոլլի Դիչի մեջ և խույս կտամ: Մի սլարան տվեք ինձ, այլապես երեք ոճիր ես կգործեմ, ապա անձնասպան կլինեմ:

Ահաբեկված մարդիկ մատնացույց արեցին, թե որտեղ են պահված այդ իրերը, և մարդասպանը, շտապ ընտրելով ամենաներկար և ամենաամուր պարանը, փութաց դեպի տան կտուրը:

Տան հետևի մասում գտնվող բոլոր լուսամուտները վաղուց փակված էին կղմինդրով: Մնացել էր միայն մի փոքրիկ դադսնի բացվածք այն սենյակում, ուր տղան էր արգելափակված, այդ էլ նրա մարմնի համար շատ փոքր էր, բայց այս բացվածքից նա անընդհատ զգուշացրել էր դրսում կանգնողներին՝ ուշադիր հսկել տան հետևի մասը: Հետևաբար, երբ մարդասպանը տանիքի դռնից կտուր ելավ, մի բաժրագոշ աղաղակ այդ ազդարարեց շինքի առջև կանգնած ամբոխին, և բազմությունը իսկույն հեղեղի. նման այն կողմ հոսեց: Սայրսը իր հետ վերև էր տարել նաև մի գերան՝ դուռը ապահով ծածկելու համար: Այժմ նա այդ գերանը այնպես ամրացրեց դռան հետևը, որ ներսից բաց անելը համարյա անհնարին էր: Ապա սողու-
ով կղմինդրների վրայով՝ ցած նայեց:

Ձրի հոսանքը դարձել էր մյուս կողմը, և ամբողջ տարածությունը տիրւմ էր ու ցեխ:

Ամբոխը, մի քանի րոպե շունչը պահած, ուշադիր հետևել էր նրա շարժումներին, վստահ չիմանալով, թե ինչ էր մտադիր անելու, բայց երբ գլխի ընկավ ու տեսավ, որ տեղատվության պատճառով Ֆոլլի Դիլից փախչելու նրա ծրագիրը ձախողման էր մատնվել, այնպիսի հաղթական աղաղակներ բարձրացրեց, որ նախորդները, համեմատած սրանց, լուկ շշուկներ էին: Ձայնի ալիքները կրկին ու կրկին լեռնացան օդում, և խոլ արձագանքը տարածվեց հեռու-հեռուները: Նրան անիծելու համար ասես ամբողջ քաղաքի բնակչությունն էր թափվել այնտեղ:

Մարդիկ ամենհի հորձանքով խուժում էին առաջ, մինչ ջահերի ուժգին փայլը ցույց էր տալիս նրանց կատաղած և վրիժառության կրքով բռնկած դեմքերը: Ամբոխը մուտք էր գործել խրամատի մյուս կողմում գտնվող տները, բաց էին արվել փեղկերը կամ ուղղակի տեղերից պոկվել-գցվել էին մի կողմ: Լուսամուտների առջև լող էին տալիս անթիվ, անհամար դեմքեր, տանիքները լցված էին մարդկանցով: Բոլոր կամուրջները (իսկ երեքը դրանցից պարզ երևում էին) կրել էին բաղմության ծանրության տակ: Մարդկային հեղեղը դեռևս շարունակում էր հոսել, փնտրելով որևէ հարմար տեղ՝ թշվառականին դռնի մի ըսպեով տեսնելու համար:

— Հիմա կբռնեն նրան,— գոչեց ամենամոտտիկում գտնվող կառնաբլի վրա կանգնած մի մարդ:— Ուռա՛:

Գլխարկները հանվեցին, և օդը նորից թնդաց աղաղակներից:

— Խոստանում եմ հիսուն ֆունտ պարգև նրան, ով մարդասպանին կբռնի ողջ վիճակում,— նույն կողմից լսվեց ինչ-որ ծերունի ջենթլմենի ձայնը:— Ես կմնամ իմ տեղում, մինչև նա կգա գումարը ստանալու ինձնից:

Ամբոխը նորից փոթորկվեց: Ծիշտ այդ միջոցին լուր տարածվեց, որ դուռը վերջապես խորտակվել է և ելարան որոնող մարդը բարձրացել է սենյակ: Մարդկային հոսանքը հանկարծակի փոխեց իր ընթացքը, երբ այս տեղեկությունը թե առած հասավ բոլորին, և լուսամուտներում գտնվողները փողոց դուրս վազելով միացան մյուսներին: Ամենքը հիում-հումշտում էին իրար, ամենքը ճգնում էին իրարից առաջ անցնել, մոտենալ դռանը և, ոստիկանների հսկողությամբ դուրս եկած ժամանակ, տեսնել եղեռնագործին: Որքան սոսկալի էր լսել շնահեղձությունից ճշացող և խճողումի մեջ ոտքերի տակ կո-

խոտովոյ մարդկանց վայնասունը: Նեղ անցքերը բոլորովին փակված էին, ժողովրդի մի մասը շտապում էր շենքի առջևում տեղ գրավել, ուրիշները, զուր փորձեր էին կատարում զանգվածից դուրս գալու, և այս ընդհանուր իրարանցման մեջ ամբոխի ուշադրութիւնը մի ըոպի շեղվել էր մարդասպանից, շնայած որ նրան ձերբակալված տեսնելու բուռն ցանկութիւնը:— եթէ հնարավոր է,— ավելի էր սաստկացել:

Մարդասպանը, տեսնելով ամբոխի կատաղութիւնը և իր փախչելու անկարելիութիւնը, կծկվել մնացել էր շենքի տանիքին, բայց ակնթարթային արագութեամբ նկատելով տեղի ունեցող այս հանկարծակի փոփոխութիւնը, վեր թռավ տեղից: Նա վճռեց իր կյանքը փրկելու համար մի վերջին փորձ անել՝ իրեն գցելով խրամատ, և ենթարկվելով տիղմի մեջ խեղդամահ լինելու վտանդին, աշխատել սողոսկելով փախչել խովարի և շփոթութեան մեջ:

Տոգորված նոր ուժով ու եռանդով և խթանված տան ներսում բարձրացած աղմուկից, որը ազդարարում էր այն մասին, թէ դուռը իրոք խորտակված էր, նա ոտքը դեմ տվեց ծխնելույզին, պարանի մի ծայրը լավ ամրացրեց դրա շուրջը և մատների ու ատամների օգնութեամբ ըոպեապես պարանի մյուս ծայրում մի հաստատուն օղակ շինեց: Պարանի երկարութիւնը նրան կիջեցնէր այնքան, որ հողից նրան բաժանող տարածութիւնը ավելի պակաս կլինէր իր սեփական հասակից, ապա ձեռքով սահման դանակով կկտրէր այդ և ցած թռչելով՝ կփախչէր:

Ճիշտ այն ըոպեին, երբ նա օղակը, նախքան թևերի տակով անցկացնելը, հագցրեց գլխին, և ճիշտ այն ժամանակ, երբ վերահիշյալ ծերունի ջենթլմենը (որը ամբոխի ճնշմանը դիմադրելու և տեղում հաստատ մնալու համար ամուր փարվել էր կամուրջի բազրիքներին) վրդովմունքով նախազգուշացրեց մոտը գտնվողներին, որ մարդը պարանով ցած իջնելով խույս էր տալու, ահա ճիշտ այդ ըոպեին մարդասպանը ուսի վրայից հետև՝ կտուրին նայելով, թևերը հանկարծ վեր բարձրացրեց և զարհուրելի մի վայնասուն արձակեց:

— Աչքերը, նորից այդ աչքերը,— աղաղակեց նա անդրաշխարհային ձայնով:

Ընկրկելով այնպես, որ ասես կայծակնահար էր նշել, նա հովասարակշռութիւնը կորցրեց և կտուրի եզրից գլորվեց ցած: Օղակը վզին էր: Մարմնի ծանրութեան տակ ձգվելով և նեղանալով, դա ամուր սեղմեց նրա կոկորդը, և նա երեսունհինգ ոտք բարձրութեանից վար կախվեց: Տեղի ունեցած հանկարծակի ցնցում, անդամների ահ-

ռելի ջղաձգութիւն, և ահա այնտեղ էլ նա մնաց օդում կախված, դանակը պինդ սեղմած իր փայտացած ձեռքի մեջ:

Հին ծխնելույզը ծանրութիւնից երերաց, այնուամենայնիւ դիմադրեց: Մարդասպանի անկենդան մարմինը խփեց պատին, և սողան, ճոճվող դիակը դէն հրելով, պատուհանից ձայն տվեց դրսի մարդկանց, որ, ի սեր աստծո, գան ու վերցնեն իր առջևից:

Մի շուն, որը մինչ այդ թաքնված մնացել էր այնտեղ, շարագուշակ կաղկանձելով կտուրի եզրից ետ ու առաջ վազեց և, պատրաստվելով ցատկել մեռած մարդու ուսերին, ցած թռավ: Սակայն վրիպելով, թավալզոր ընկավ խրամատի մեջ և գլուխը խփելով մի քարի՝ գաւգը փշրեց:

ՀԻՍՏՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԳ ԳԼՈՒԽ

Լուսաբանվում են մեկից ավելի առեղծվածներ և բովանդակում է ամուսնության առաջարկությունն առանց պայմանականությունների

Նախորդ գլխում տեղի ունեցած դեպքերից ընդամենը երկու օր էր անցել, երբ Օլիվերը ցերեկվա ժամը երեքին իրեն գտավ մի կառքում, որը արագ ընթացքով գնում էր դեպի իր ծննդավայրը: Նրա հետ էին միսիս Մեյլին, Ռոզը, միսիս Բեզվինը և բարի բժիշկը, իսկ միստր Բրաունլոն մի մարդու ուղեկցությամբ, որի անունը հիշված չէր, փոստատար կառքով գալիս էր հետևից:

Ճանապարհին նրանք շատ չէին խոսում: Օլիվերը այնքան էր հուզված, որ մտքերը կենտրոնացնել չէր կարողանում, նա նույնիսկ խոսելու ընդունակությունը որոշ շափով կորցրել էր, և նրա ուղեկիցները կարծես գրեթե նույն համեմատությամբ բաժանում էին նրա հուզումը: Թեև միստր Բրաունլոն նրան և երկու լեզիներին շատ զգուշ հայտնել էր Մոնքսից բռնությամբ ձեռք բերած խոստովանությունների մասին, և թեև նրանք գիտեին, թե այս ճամփորդության նպատակն էր ամբողջացնել արդեն իսկ բարեհաջող կերպով սկսված մի գործ, այնուամենայնիւ, իրենց համար մթնոլորտը դեռևս մշուշված էր սաստիկ տարակուսանքով ու անորոշությամբ:

Նույն ազնվահոգի բարեկամը, միստր Լոգբերնի օգնությամբ, խո-

համորեն կասեցրել էր այն բոլոր տեղեկության աղբյուրները, որոնց միջոցով նրանք կարող էին իմանալ վերջին երկու օրերին պատահած ահավոր դեպքերի մասին: «Ծիշտ է,— ասել էր նա,— շուտով ամեն ինչ կլսեն, բայց գուցե դա կլինի այնպիսի ժամանակ, երբ նրանք կգտնվեն ավելի հանդարտ հոգեկան վիճակում, իսկ սրանից ավելի վատը անշուշտ չի կարող լինել»: Հետևաբար, նրանք լուռ ընթանում էին, յուրաքանչյուրը խորհրդածելով այն շարժառիթի մասին, որ իրենց ի մի էր հավաքել, սակայն ոչ ոք նրանցից տրամադրված չէր արտահայտվելու այն հարցերի շուրջը, որ զբաղեցնում էր բոլորի միտքը:

Բայց եթե Օլիվերը այդ տպավորությունների տակ երկար ժամանակ լուռ էր, քանի դեռ իրեն անժանոթ ճանապարհներով գնում էին դեպի իր ծննդավայրը, ապա նրա կրծքում ինչպիսի՞ զգացումներ զարթնեցին, և վաղեմի հուշերը ի՞նչ ուժեղ հորձանքով հեղեղեցին նրան, երբ կառքը թեքվեց մի խճուղի, որտեղից նա ոտով անցել էր որպես խեղճ, թափառական մի տղա, որ ո՛չ ընկեր ուներ իրեն օգնելու, ո՛չ էլ տանիք պատսպարվելու համար:

— Տե՛ս, այնտե՛ղ, այնտե՛ղ,— գոչեց Օլիվերը, հուզված բռնելով Ռոդի ձեռքը և կառքի լուսամուտից դուրսը մատնացույց անելով,— ահա ցանկապատը, որի վրայից անցա, ահա մացառուտները, որոնց հետև թաքնվեցի, վախենալով որ ինձ կհետապնդեն և բռնաթյամբ ետ կտանեն: Ահա դաշտամիջյան արահեւորը, որը առաջնորդում է դեպի այն հին տունը, ուր ես ապրել եմ, երբ փոքր երեխա էի: Օ՛հ, Դի՛կ, Դի՛կ, իմ սիրելի վաղեմի ընկեր, եթե մեկ էլ կարողանայի տեսնել քեզ:

— Դու շուտով կտեսնես նրան,— պատասխանեց Ռոդը, քրնք-շությամբ սեղմելով նրա ձեռքը:— Դու կասես նրան, թե որքան երջանիկ ես և որքան ես հարստացել, և թե ինչպես այդ բոլորով հանդերձ քո ամենամեծ երջանկությունն այն է, որ վերադարձել ես նրան ևս երջանկացնելու համար:

— Այո՛, այո՛,— ասաց Օլիվերը,— մենք նրան կտանենք այստեղից, այնպես չէ՞, մենք նրան կհագցնենք և ուսման կտանք, մենք կխնամենք նրան և կուղարկենք որևէ գյուղական խաղաղ անկյուն, ուր նա հնարավորություն կունենա կազդուրվելու և ամրանալու: մենք այս բոլորը կանենք, այնպես չէ՞:

Ռոդը զլխով դրական պատասխան տվեց. տղան ժպտում էր երանության այնպիսի արցունքների միջից, որ նա չկարողացավ խոսել:

— Դու նրա հետ բարութեամբ ու քնքշութեամբ կվարվես, որովհետեւ բոլորի հետ ես այդ ձեռով վարվում,— ասաց Օլիվերը:— Գիտեմ, նրա պատմածները լսելով դու կարտասովես, բայց ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, ամեն ինչ վերջացած կլինի, և դու նորից կժպտաս,— այդ ևս գիտեմ,— մտածելով, թե որքան փոխված է նա. այդպես վարվեցիր և ինձ հետ: Երբ ես փախչում էի, նա ինձ ասաց. «Աստված օրհնի քեզ». այժմ ես նրան կասեմ՝ Աստված օրհնի Բնգ և ցույց կտամ, թե ինչպես եմ սիրում նրան այդ բանի համար,— խանդաղատանքով լցված արտասովելով ասաց տղան:

Երբ նրանք մոտեցան գյուղաքաղաքին և վերջապես սկսեցին անցնել դրա նեղիկ փողոցներով, բավականին դժվար հարց եղավ Օլիվերին զսպել և նրան հանդարտ պահել պատշաճության սահմաններում: Ահա այնտեղ էր դագաղագործ Սովերբերրիի խանութը, ճիշտ այնպես, ինչպես որ կար, միայն ավելի փոքր և նվազ պատկառազդու, քան այն, ինչ որ նա հիշում էր: Այնտեղ էին բոլոր ծանոթ խանութներն ու տները, որոնցից գրեթե յուրաքանչյուրի հետ մի որևէ փոքր միջադեպ էր կապված: Ահա Հեմֆրիլի սալը, հենց այն մեկը, որ նա ուներ տարիներ առաջ, կանգնած հնամենի գինետան դռանը: Ահա և աղքատանոցը, իր մանկության օրերի մուռլ բանտը, որի տխրատեսիլ լուսամուտները խոժոռ նայում էին փողոցին: Ահա նույն նիհարակազմ դռնապանը, գլխավոր մուտքի առաջ, որին տեսնելով Օլիվերը ակամայից կծկվեց և քաքա ծիծաղեց իր անմտության վրա, հեռու արտասվեց, ասպա նորից ծիծաղեց: Ահա դռներում ու լուսամուտներում երևացող տասնամյակներով դեմքեր, որոնց նա լավ էր ճանաչում: Վերջապես, համարյա ամեն ինչ մնում էր այնպես, ինչպես նախկինում. ասես դեռ երեկ էր գնացել այդտեղից և իր վերջին կարճատև կյանքը եղել էր մի երջանիկ երազ միայն:

Բայց ոչ. այդ ստույգ, շոշափելի, ուրախալի իրականություն էր: Կառքը կանգ առավ գյուղաքաղաքի կենտրոնական հյուրանոցի առաջ (Օլիվերը անցյալում այդ շենքին նայել էր երկյուղածությամբ, համարելով այդ հսկա մի պալատ, որը, սակայն, այժմ ասես կորցրել էր իր շքեղությունն ու մեծությունը). այդտեղ ժպտներով ու բարեհաճություն նրանց դիմաւորեց միսոր Գրիմվիլը, համբուրելով թե՛ դեռատի լեզրին, թե՛ պառավ լեզրին ու բոլորի հետ վերաբերվելով այնպես, ասես խմբի մեծ հայրը լիներ, և ոչ մի անգամ ցանկություն չհայտնելով իր գլուխը ուտելու: ոչ իսկ այն դեպքում, երբ Լոնդոն գնալու ամենակարճ ճանապարհի մասին վիճեց մի փոստատար տղայի հետ,

որ շատ վաղուց աշխատում էր այդտեղ, և պնդեց, որ ինքն ավելի լավ գիտեր այդ ճանապարհը, թեև դրանով նա անցել էր միայն մեկ անգամ, այն էլ շատ խոր քնած վիճակում: Ճաշը պատրաստ սպասում էր նրանց, ննջասենյակները դասավորված էին, ամեն ինչ կարգադրված էր ասես կախարդանքով:

Այս ամենով հանդերձ, երբ ճամփորդությունից առաջ եկած տաղտուկը վերջացավ, ճանապարհին տիրող լուսթյունն ու ճնշիչ մթնոլորտը վերստին համակեց նրանց: Միստր Բրաունլոն նրանց հետ չճաշեց. նա մնաց մի ուրիշ սենյակում: Մյուս երկու ջենթլմենները մտահոգ դեմքերով անընդհատ ներս ու դուրս էին անում, իսկ այն կարճ պահերին, որ մնում էին նրանց մոտ, մեկուսի էին խոսակցում: Մի անգամ միսիս Մեյլին դուրս կանչվեց, և մոտավորապես մեկ ժամ բացակայելուց հետո, վերադարձավ արտասովելուց ուռած աչքերով: Այս բոլոր երևույթները Ռոզին և Օլիվերին, որոնք հարցի էությունից դեռևս լրիվ տեղյակ չէին, անհանգստացնում ու ջրազրգուռ էին: Նրանք նստել էին լուռ ու զարմացած, և եթե նույնիսկ մերթ ընդ մերթ մի քանի բառ էին փոխանակում, ապա այդ ամենը կատարվում էր շշուկներով, ասես հենց իրենց իսկ ձայնից վախենալով:

Վերջապես, երբ ժամը ինն էր եղել, և նրանք սկսել էին մտածել, թե այդ գիշեր երեկ ուրիշ նորություն չեն լսելու, միստր Լոգբերնը և միստր Գրիմվիլը մտան սենյակ: Նրանց հետևից եկան նաև միստր Բրաունլոն և ինչ-որ մարդ, որին տեսնելով՝ Օլիվերը զարմանքից համարյա ճշաց, որովհետև նրան ասացին, թե այդ իր եղբայրն էր, և դա հենց այն միևնույն մարդն էր, որին ինքը հանդիպել էր գյուղի հրապարակում, և որը Ֆեգինի հետ իր փոքրիկ սենյակի լուսամուտից ներս էր նայել: Մոռքսը, նույնիսկ տվյալ պահին չկարողանալով թաքցնել իր զգացմունքները, ատելությամբ լի մի հայացք նետեց ապշած տղայի վրա և նստեց դռան մոտ: Միստր Բրաունլոն, որի ձեռքին թղթեր կային, եկավ ու կանգնեց այն սեղանի մոտ, ուր Ռոզն ու Օլիվերն էին նստած:

— Սա ցավատանջ մի պարտականություն է,— ասաց նա,— բայց լոնդոնում բազմաթիվ ջենթլմենների առաջ ստորագրված այս հայտարարությունների էական մասը պետք է կրկնվի նաև այստեղ: Ես քեզ կխնայեի այս նվաստացումը, բայց նախքան մեր բաժանվելը, մենք այդ պետք է լսենք ուղղակի քեզնից, և դու գիտես, թե ինչ պատճառով:

— Շարունակեցե՛ք,— դեմքը մյուս կողմ շուռ տալով՝ ասաց այն

մարդը, որին ուղղվել էին այդ խոսքերը:— Եվ շո՛ւտ արեք: Ինձ թվում է, արդեն բավականին ծառայություն մատուցել եմ ձեզ: Ինձ այստեղ երկար մի՛ պահեք:

— Այս փոքրիկը, — ասաց միստր Բրաունլոն՝ Օլիվերին դեպի իրեն քաշելով և ձեռքը դնելով նրա գլխին, — քո խորթ եղբայրն է, քո հոր՝ Իմ սիրելի ընկերոջ՝ էդվին Լիֆորդի ապօրինի որդին. նրա մայրը Ագնես Ֆլեմինգն էր, այն թշվառ կինը, որը մահացավ սրա ծննդի ժամանակ:

— Այո, — ասաց Մոնքսը, սպառնալից նայելով դողացող տղային, որի սրտի բաբախյունը այնքան ուժգին էր, որ գուցե նա լսում էր:— Այդ նրանց բիճ որդին է:

— Քո օգտագործած բառը, — խստությամբ ասաց միստր Բրաունլոն, — նախատինք է նրանց համար, ովքեր երկրային ճշմիմ պարսավանքի սահմանները վաղուց անցել են: Անպատվությունը ուրիշ ոչ մեկի վրա չի անդրադառնա բացի քեզից, որ բառն օգտագործում ես: Ոչինչ, այժմ մի կողմ թողնենք այդ: Ուրեմն, նա ծնվեց այս գյուղաքաղաքում:

— Այս գյուղաքաղաքի աղքատանոցում, — հնչեց խոժոռ պատասխանը:— Այդ պատմությունը ձեզ մոտ արդեն գրված է:— Խոսելիս նա անհամբերությամբ մատնացույց արեց թղթերը:

— Այն պետք է արձանագրվի նաև այստեղ, — ասաց միստր Բրաունլոն, ունկնդիրներին նայելով:

— Դե՛, լսեք ուրեմն, — վրա բերեց Մոնքսը:— Երբ նրա հայրը Հոմմոմ հիվանդացավ, իմ մայրը՝ այդ մարդու կինը, ինձ իր հետ վերցնելով Փարիզից գնաց նրա մոտ: Նրանք վաղուց բաժանված էին և, որքան ես գիտեմ, իրար հանդեպ սիրո համարյա ոչ մի զգացում չունեին. իմ մայրը այդ ուղևորությունը կատարեց նրա ունեցվածքին տիրանալու համար: Բայց նա մեզ շճանաչեց, որովհետև գիտակցությունը կորցրել էր, և մինչև հաջորդ օրը ուշքի չգալով այդպես էլ մահացավ: Նրա գրասենյակի դարակում գտնված թղթերի մեջ կային երկուսը, որ կրում էին նրա հիվանդության առաջին գիշերվա թվականը և հասցեագրված էին ձեզ, — նա խոսքը ուղղեց միստր Բրաունլոնի:— Այնտեղ կար մի գրություն ձեզ համար, իսկ ծրարի վրա մի քանի տող, որով հայտնում էր, թե այն պետք է ձեզ ուղարկվեր միայն իր մահից հետո: Այս թղթերից մեկը մի նամակ էր, ուղղված Ագնես կոչված այդ աղքատ, իսկ մյուսը մի կտակ էր:

— Ի՞նչ կարող ես ասել այդ նամակի մասին,— հարցրեց միստր Բրաունլոն:

— Նամակի մասի՞ն: Դա մի թերթ թուղթ էր լցված զղջումնե-րով ու խոստովանություններով, և աղոթքներով առ աստված, որ-պեսզի օգնեի աղջկան: Նա այդ աղջկան խաբել էր՝ ասելով, թե ինչ-որ առեղծվածային գաղտնիք,— որ մի օր կհասլոնեի,— խանգարում էր իր ամուսնությունը նրա հետ տվյալ ժամանակ: Ուստի աղջիկը համ-բերությամբ սպասել էր, ամբողջ սրտով հավատալով տրված խոս-տումներին, մինչև որ այդ հավատքը այնքան հեռուներն էր տարել նրան, որ նա վերջապես կորցրել էր այն, ինչ ոչ ոք չէր կարող վե-րադարձնել: Նրան մնում էր մի քանի ամիս մինչև ծննդաբերությու-նը: Նա գրում էր այն բոլորի մասին, որ ծրագրել էր անել աղջկա ամոթանքը ծածկելու համար, եթե ապրեի, և խնդրում էր նրան, որ եթե ինքը մեռնի, նա շանիթի իր հիշատակը, կամ շմտածի, որ իրենց գործած մեղքի հետևանքները կանդրադառնան իր կամ իրենց ման-կիկի վրա, քանի որ այդ ամբողջի մեղավորը ինքն է: Նա հիշեցնում էր այն օրվա մասին, երբ նրան տվել էր փոքրիկ մեղավիտնը և մա-տանին, որի վրա փորագրված էր նրա, այսինքն՝ աղջկա, անունը, խոստանալով մնացյալ տեղը լրացնել իր ազգանունով,— որը նա հույս էր ունեցել շուտով անելու,— և նրան պաղատագին խնդրում էր պա-հել այդ մեղավիտնը կրծքի վրա, սրտին մոտիկ, ինչպես արել էր առաջ: Ապա նույն մոլեգնությամբ շարունակում էր նորից ու նորից կրկնել իր ասածները, ասես խելքը թոցրած լինեի: Կարծում եմ այդ-պես էլ էր:

— Իսկ կտա՞կը,— հարցրեց միստր Բրաունլոն, մինչ Օլիվերի արցունքները առատորեն հոսում էին:

Մոնքսը լուռ էր:

— Կտակը,— ասաց միստր Բրաունլոն, նրա փոխարեն խոսե-լով,— գրված էր միևնույն ոգով, ինչպես նամակը: Նա գրում էր այն տառապանքների մասին, որոնց նա ենթարկվել էր կնոջ պատճառով, խոսում էր քո՝ իր միակ որդու ըմբոստ խառնվածքի, անառակու-թյունների, մոլությունների ու վաղահաս հոռի կրքերի մասին և այն մասին, թե քեզ ինչպես էին դաստիարակել, որ ատես նրան, և յու-րաքանչյուրիդ՝ քեզ և քո մորը, թողնում էր տարին ութ հարյուր ֆունտ եկամուտ: Իսկ հիմնական հարստությունը նա բաժանում էր երկու հավասար մասի, մեկ մասը Ագնես Ֆլեմինգի համար, իսկ մյուսը՝ երեխայի, եթե այդ երեխան ողջ ծնվեր և չափահաս դառնար: Երե-

խան աղջիկ լինելու դեպքում, տիրանալու էր ամբողջ գումարին, առանց առարկության, իսկ եթե այդ երեխան տղա լիներ, նա այդ գումարին տեր կկանգներ միայն այն պայմանով, որ մինչև չափահաս դառնալը իր անունը չարատավորեր որևէ անարգ, անպատիվ, ստոր ու ամոթալի արարքով: Համաձայն նրա գրածի, այս պայմանը դրել էր շեշտելու համար երեխայի մոր հանդեպ իր ունեցած վստահությունը և այն համոզմունքը, որն ավելի ամրապնդվել էր մոտուլոտ մահվան պատճառով, թե երեխան կժառանգեր մոր քնքուշ սիրտը և վեհ հոգին: Իսկ եթե նա հիասթափվեր իր ակնկալությունների մեջ, ապա ամբողջ ժառանգությունը անցնելու էր քո ձեռքը, որովհետև այն ժամանակ, երբ երկու զավակներն էլ հավասարապես վարկաբեկված կլինեին, միայն այն ժամանակ նա կհամաձայններ ընդունել քո անդրանիկության իրավունքը իր հարստության նկատմամբ, իրավունք, որը, սակայն, նյութականից այն կողմը չէր կարող անցնել և քո հանդեպ ունեցած դառն ղգացմունքները չէին կարող փոխել, քանի որ դեռ մանկությունից քո այլամերժ ու անկարեկիր բնավորությամբ դու նրան վանել էիր քեզնից:

— Իմ մայրը,— ասաց Մոնթալ ավելի բարձրաձայն,— արեց այն, ինչ որ կաներ ամեն մի կին. նա ոչնչացրեց այդ կտակը: Նամակը երբեք իր նպատակին չհասավ, բայց այդ և այլ փաստաթղթեր նա խնամքով պահեց, շարտելու համար նրանց երեսին, եթե այդ մարդիկ փորձեին թաքցնել գործած ամոթանքը: Աղջկա հայրը ճշմարտությունն իմացավ իմ մորից այնպիսի չափազանցություններով, որ նրա սաստիկ ատելությունը,— ես հարգում եմ նրան այդ արարքի համար,— կարող էր թելադրել: Եվ մարդը, որ անպատվության ու անարգանքի այս ծանր հարվածի տակ կքած, վերցրեց իր երկու աղջիկներին ու ապաստանեց Ուելսի հեռավոր մի անկյունում, փոխելով անգամ իր ազգանունը, որպեսզի բարեկամները երբեք չիմանային իր բարոյական նվաստացման մասին: Այստեղ, կարճ ժամանակից հետո, նրան գտան իր անկողնում մահացած: Աղջիկը մի քանի շաբաթ առաջ թաքուն հեռացել էր տանից: Հայրը մոտակա բոլոր գյուղերն ու քաղաքները ոտքով շրջելով որոնել էր նրան և այն գիշեր, երբ նա տուն էր վերադարձել, համոզվելով, որ աղջիկը ինքնասպանություն է գործել՝ իր և հոր ամոթանքը թաքցնելու համար, այդ միևնույն գիշերը վշտից հանկարծամահ էր եղել:

Այստեղ կարճ լուրջություն տիրեց, որից հետո միստր. Բրաունլոն շարունակեց պատմությունը:

— Տարիներ հետո,— ասաց նա,— այս մարդու՝ էդվարդ Լիֆորդի մայրը եկավ ինձ մոտ։ Դեռ հազիվ տասնութ տարեկան հասակում նա լքել էր մորը, նախօրոք կողոպտելով նրա գոհարեղենները և մեծ քանակությամբ դրամ։ Նա այդ բոլորը վատնել էր խաղամոլությամբ ու արժեթղթեր կեղծելով, ապա փախել էր Լոնդոն, որտեղ երկու տարի առնչվել էր հասարակության ամենանողկալի տականքների հետ։ Մայրը տառապում էր ցավատանջ ու անբուժելի մի հիվանդությամբ և փափագում էր նախքան մեռնելը գտնել իր որդուն։ Բազմաթիվ հարցուփորձեր կատարեցինք և ձեռք առանք խիստ միջոցներ, այնուամենայնիվ որդուն գտնելու մեր բոլոր ջանքերը երկար ժամանակ անհետևանք մնացին, բայց ի վերջո այդ ջանքերը պսակվեցին հաջողությամբ, և նա իր մոր հետ վերադարձավ Ֆրանսիա։

— Այնտեղ երկարատև հիվանդությունից հետո նա մահացավ,— ասաց Մոնքսը,— ինձ ժառանգություն թողնելով այս գաղտնիքները և իր անմարելի, սաստիկ ատելությունը բոլոր նրանց հանդեպ, որոնց վերաբերում էին այդ գաղտնիքները, թեև կարիք չկար ատելությունը ինձ կտակելու, քանի որ այդ մեկը ես վաղուց ժառանգել էի։ Նա երբեք չէր հավատում այն բանին, որ աղջիկը վերջ տված կլիներ իր կյանքին, իր հետ ոչնչացնելով նաև երեխային։ Նա միշտ այն կարծիքին էր, որ ծնված էր ինչ-որ արու զավակ, և այդ զավակը ողջ էր։ Ես երդվեցի իմ մորը, որ եթե այդ տղան երբևիցե հանդիպեր իմ ճամփին, ես համառորեն հալածելու, միշտ անհանգստացնելու և անողորմ ու աննահանջ ոխակալությամբ հետապնդելու էի նրան. իմ սըրտում կուտակված ամբողջ մաղձն ու ատելությունը թափելու էի զրլխին և, թքելով այդ վիրավորական կտակի վրա, նրան քարշ էի տալու նույնիսկ մինչև կախաղան, եթե այդ հնարավոր լիներ։ Իմ մոր ենթադրությունը ճիշտ դուրս եկավ։ Ես վերջապես պատահեցի նրան կյանքի ճանապարհին։ Եվ եթե ինձ չխանգարեին շաղակրատ սլոունիկները, ես գործը կվերջացնեի այնպես հաջող, ինչպես սկսել էի։

Մինչդեռ սրիկան, թեևրը պինդ ծալած, իր նենգ ծրագրերի վիժելու պատճառով ինքն իր հասցեին անեծքներ էր քրթմնջում, միտար Բրաունլոն շուտ եկավ դեպի կողքին նստած սարսափահար ունկնդիրները և բացատրեց, որ Հրեան, որը եղել էր Մոնքսի վաղեմի մեղսուկիցն ու խորհրդատուն, մեծ վարձատրություն էր ստացել Օլիվերին իր ճանկի մեջ պահելու համար, որի մի մասը նա պետք է վերադարձնեի, եթե պատահեր, որ տղային իր մոտից փախցնեին։ Ահա ույզ դրամը վերադարձնելու կապակցությամբ առաջացած վեճի պատճառ։

ռով էր, որ նրանք փութացել էին միսիս Մեյլիի ամառանոցը և Օլիվերի ինքնությունը հաստատել սենյակի լուսամուտից:

— Իսկ մեղալիոնը և մատանի՞ն,— հարցրեց միստր Բրաունլոն, շուտ գալով դեպի Մոնքսը:

— Ես այդ իրերը գնեցի այն տղամարդուց և կնոջից, որոնց մասին ձեզ ասացի: Կինը գողացել էր դրանք հիվանդապահ բրդից, որն իր հերթին դրանք կողոպտել էր դիակից,— աչքերը առանց վեր բարձրացնելու պատասխանեց Մոնքսը:— Իսկ թե հետո ի՞նչ պատահեց դրանց հետ, դուք այդ գիտեք:

Միստր Բրաունլոն պարզապես գլխով արավ միստր Գրիմվիլդին, որը փութկոտությամբ դուրս գալով սենյակից, շուտով վերագարձավ՝ ներս հրելով միսիս Բամբլըին և քարշ տալով նրա ամուսնուն, որը չկամությամբ հետևեց նրան:

— Արդյոք իմ աչքերը խաբո՞ւմ են ինձ,— կեղծված ոգևորությամբ գոչեց միստր Բամբլըը,— թե դա իսկապես փոքրիկ Օլիվերն է: Օ՜հ, Օլիվեր, գեթ իմանայիր, թե ես որքա՞ն մտահոգված էի քեզ համար, և...

— Ձայնդ կտրի՛ր, հիմար,— քրթմնջաց միսիս Բամբլըը:

— Անբնական ի՞նչ կա իմ ասածի մեջ, որ ինձ կշտամբում ես, միսիս Բամբլը,— նկատեց աղքատանոցի խնամակալը:— Մի՞թե ես չեմ կարող զգացվիլ, ես որ նրան դաստիարակել եմ ծխակախոբով,— երբ տեսնում եմ, որ նա նստած է անշափ քաղցրաբարո լեզիների և ջենթլմենների շրջանում: Ես միշտ էլ սիրել եմ այդ տղային այնպիսի ջերմությամբ, ասես նա իմ... իմ... իմ հարազատ պապը լինեիր,— հարմար բառը գտնելու համար կանգ առնելով, ասաց միստր Բամբլըը:— Միստր Օլիվեր, սիրելի՛ս, հիշո՞ւմ ես սպիտակ բաճկոնով այն օրհնյալ ջենթլմենին: Ա՜հ, նա անցյալ շաբաթ երկինք գնաց ոսկյա բռնակներով կաղնեփայտե դագաղի մեջ, Օլիվեր:

— Բավական է, սրբ,— ասաց միստր Գրիմվիլդը կծու տոնով,— զսպեցեք ձեր զգացմունքները:

— Կաշխատեմ, սրբ,— պատասխանեց միստր Բամբլըը:— Ինչպե՞ս եք, սրբ: Կհուսամ, որ շատ լավ եք, սրբ:

Այս սրտաքփին ողջույնն ուղղված էր միստր Բրաունլոյին, որն այժմ պատվարժան գույզի մոտ էր կանգնած:

— Այդ մարդուն ճանաչո՞ւմ ես,— Մոնքսին մատնացույց անելով, ասաց նա:

— Ո՛չ,— չոր պատասխան տվեց միսիս Բամբըլը:

— Գուցե դու ևս չես ճանաչում,— ասաց միստր Բրաունլոն՝ խոսքը ուղղելով նրա ամուսնուն:

— Կյանքումս երբեք չեմ տեսել նրան,— ասաց միստր Բամբըլը:

— Ոչ էլ թերևս որեւէ բա՛ն ես վաճառել նրան:

— Ոչինչ չեմ վաճառել,— ասաց միսիս Բամբըլը:

— Գուցե դու չե՞ս ունեցել երբեկիցս որեւէ ոսկյա մեդալիոն և մատանի,— հարցրեց միստր Բրաունլոն:

— Իհարկե չեմ ունեցել,— պատասխանեց տեսչուհին:— Ինչո՞ւ եք մեզ այստեղ բերել, որ այսպիսի հիմարությունների պատասխանենք:

Միստր Բրաունլոն նորից միստր Գրիմվիլգին գլխով արեց, և այդ ջենթլմենը նորից զարմանալի պատրաստակամությամբ դուրս գնաց կաղալով: Բայց այս անգամ նա իր հետ չբերեց մի հաղթանդամ տղամարդու և կնոջ, այլ ներս առաջնորդեց երկու հաշմված պառավների, որոնք քայլելիս դողդողում ու երեւում էին:

— Երբ պառավ Սելլին մեռավ, այդ գիշեր դու դուռը ծածկեցիր մեզ վրա,— ասաց առաջին կինը՝ չորացած ձեռքը վեր բարձրացնելով,— բայց դու չկարողացար ձայները խեղդել, կամ անխելի դարձնել մետաղի հնչունը:

— Ո՛չ, ո՛չ,— շուրջը նայելով և անատամ ծնոտները շարժելով՝ ասաց երկրորդ պառավը:— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

— Մենք լսեցինք, թե Սելլին ինչպես էր աշխատում պատմել քեզ իր արածը և թե դու ինչպես մի թուղթ վերցրիր նրա ձեռքից, և հաջորդ օրը նորից դարանելով քեզ, տեսանք, թե դու ինչպես գնացիր գրավառուի մոտ,— ասաց առաջինը:

— Այո՛, — ավելացրեց երկրորդը, — իմացանք նաև այն, որ դա իսկապես մի մեդալիոն էր և ոսկի մատանի: Մենք այդ իմացանք և տեսանք, թե այդ իրերը ինչպես հանձնվեցին քեզ: Մենք այնտեղ էինք: Օ՛հ, մենք ուղղակի կանգնած էինք քո կողքին:

— Դեռ ավելին,— շարունակեց առաջինը,— մենք դեռ ավելին գիտենք, որովհետև նա մեզ հաճախ պատմել էր այդ դեռատի մոր մասին, թե ինչպես խեղճ աղջիկը, զգալով, որ ծննդաբերությունից ապահով չէր պրծնելու, որոշել էր գնալ ու մեռնել իր երեխայի հոր շիրմի մոտ, բայց հիվանդացավ, այդ ցանկությունը մնացել էր անկատար, և նա մահացել էր աղքատանոցում:

— Արդոք չէի՞ք կամենա իրեն՝ գրավառուին տեսնել,— դեպի դուռը շարժվելով՝ հարցրեց միստր Գրիմվիգը:

— Ո՛չ,— պատասխանեց կինը,— եթե սա,— նա մատնացույց արեց Մոնթսին,— այնքան ստոր է եղել, որ խոստովանել է, ինչպես տեսնում եմ, և դուք այդ վճռակներին հարցուփորձել եք մինչև զտեղ եք ճշգրիտ անձանց, ապա ես ոչինչ չունեմ ասելու: Այո, ես իսկապես վաճառել եմ այդ իրերը, և դրանք այժմ գտնվում են այնպիսի տեղ, որ դուք երբեք չեք կարող ձեռք բերել: Հետո՞ ինչ:

— Հետո, ոչինչ,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն,— միայն այն, որ այժմ մեզ մնում է հոգալ այն մասին, որ սրանից հետո երկուսդ էլ վստահովթյուն պահանջող դիրքեր չգրադեցնեք:

— Հույս ունեմ,— ասաց միստր Բամբըլը, տխրագին շուրջը նայելով, մինչ միստր Գրիմվիգը երկու պառավների հետ դուրս եկավ սենյակից,— հույս ունեմ, որ այս անախորժ փոքրիկ միջադեպը ինձ չի զրկելու իմ ծխական պաշտոնից:

— Անկասկած զրկելու է,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն:— Դուք պետք է հաշտվեք այդ մտքի հետ և նույնիսկ ձեզ երջանիկ զգաք, որ գործը այդքանով է վերջանում:

— Եվ այդ ամբողջի համար միսիս Բամբըլն է մեղավոր, նա պնդեց, որ այդպես լինի,— շուրջը նայելով և ապահովվելով, որ միսիս Բամբըլը սենյակում չէ, ասաց միստր Բամբըլը:

— Այդ քեզ չի կարող արդարացնել,— պատասխանեց միստր Բրաունլոն:— Երբ այդ իրերը ոչնչացրին, դու այդտեղ ներկա էիր, և արդարև, օրենքի առաջ դու ավելի մեղավոր ես համարվում, քանի որ օրենքը այն կարծիքին է, թե քո կինը շարժվել է համաձայն քո ցուցմունքների:

— Եթե օրենքը այդպես է կարծում,— երկու ձեռքերով ամուր սեղմելով գլխարկը՝ ասաց միստր Բամբըլը,— ապա ուրեմն օրենքը ավանակ է, ապուշ է: Եթե այդ է օրենքի տեսակետը, ուրեմն օրենքը ամուլ է. և վատթարագույնը, որ կարող եմ մաղթել օրենքի համար, այն է, որ նրա աչքերը բացվեն փորձի շնորհիվ, այո, փորձի շնորհիվ:

Վերջին երկու բառերը մեծապես շեշտելով, միստր Բամբըլը գլխարկը շատ պինդ հաստատեց գլխին և ձեռքերը խրելով գրպանները, հետևեց իր կողակցին դեպի ներքևի հարկը:

— Դեռատի լեզի,— ասաց միստր Բրաունլոն, դառնալով դեպի

Ռոզը,— տո՛ւր ինձ քո ձեռքը: Մի՛ սարսուռ: Դու պետք է քաջու-
թյամբ լսես մնացյալ մի քանի բառերը:

— Եթե դրանք ունեն,— չգիտեմ ինչպես կարող են ունենալ,—
եթե դրանք ունեն որևէ առնչություն իմ անձի հետ, խնդրում եմ,
թույլ տվե՞ք, որ մի ուրիշ անգամ լսեմ: Այժմ տոկալու ո՛չ ուժ ունեմ,
ո՛չ էլ կարողություն:

— Ո՛չ,— վրա բերեց ծերունի ջենթլմենը, աղջկան թեանցով
անելով,— վստահ եմ, որ դու բավականին ոգու արիություն ունես:
Ճանաչո՞ւմ ես այս երիտասարդ լեզիին, սըր:

— Այո՛,— պատասխանեց Մոնքսը:

— Ես ձեզ առաջին անգամն եմ տեսնում,— ասաց Ռոզը նվաղ-
կոտ ձայնով:

— Իսկ ես քեզ հաճախ եմ տեսել,— վրա բերեց Մոնքսը:

— Դժբախտ Ագնեսի հայրը երկու աղջիկ ուներ,— ասաց միս-
տըր Բրաունլոն:— Ի՞նչ եղավ մյուս երեխայի ճակատագիրը:

— Այդ երեխային,— պատասխանեց Մոնքսը,— երբ նրա հայ-
րը մահացավ օտարության մեջ, օտար անունով, շփոռնելով որևէ նա-
մակ, գիր կամ գրություն, որոնց միջոցով հնարավոր լիներ նրա բա-
րեկամների ու ազգականների հետքը գտնել, այդ երեխային վերցրին
ինչ-որ աղքատ գյուղացիներ և պահեցին որպես հարազատի:

— Շարունակի՛ր,— ասաց միստր Բրաունլոն, միսիս Մեյլին
նշանացի հասկացնելով մոտենալ իրենց,— շարունակի՛ր:

— Դուք չկարողացաք գտնել այն վայրը, ուր այդ մարդիկ ապ-
րում էին,— ասաց Մոնքսը,— բայց այնտեղ, ուր բարեկամությունը
ձախողվում է, ատելությունը հաճախ հաղթանակում է: Իմ մայրը, մի
տարվա անդադար որոնումներից հետո, գտավ այն, այո՛, և գտավ նաև
երեխային:

— Քո մայրը վերցրեց նրան, այդպես չէ՞:

— Ո՛չ: Այդ մարդիկ աղքատ էին և սկսել էին ձանձրանալ,—
մանավանդ ամուսինը,— իրենց հրաշալի մարդասիրությունից: Հետե-
վաբար, իմ մայրը աղջկան թողեց նրանց մոտ, նրանց տալով մի
փոքրիկ գումար, որը շուտով կսպառվեր, խոստանալով հետո ավելին
ուղարկել, մի բան, որ նա երբեք մտադիր չէր անելու: Այնուամենայ-
նիվ, նա մտածեց, որ նրանց դժգոհությունն ու աղքատությունը բա-
վականաչափ չէին կարող դժբախտացնել երեխային, ուստի նա այդ
մարդկանց արեց քոջ ամոթալի պատմությունը՝ բազմաթիվ խեղա-
թյուրումներով, որ ինքը հարմար համարեց, և խնդրեց լավ ուշա-

դրություն դարձնել, քանի որ լինելով վատ ընտանիքից սերված և ապօրինի ծնված երեխա՝ վաղ թե ուշ նա անպայման կսայթաքեր կյանքում: Հանգամանքների բերումով, մարդիկ հավատացին այս բոլորին, և այդտեղ աղջիկը մի այնպիսի ողորմելի ու դժբախտ գոյություն քարշ տվեց, որ նույնիսկ մենք բավարարված էինք: մինչև մի այրի լեղի, որ այդ ժամանակ ապրում էր Զեսթերում, աղջկան պատահաբար տեսավ, խղճաց նրան և տարավ իր տունը: Երևի ինչ-որ անիծյալ կախարդանք կար մեր դեմ, քանի որ, հակառակ մեր բոլոր ջանքերին, նա մնաց այդ լեղիի մոտ և երջանիկ էր: Երկու-երեք տարի առաջ ես նրա հետքը կորցրի և այլևս չտեսա նրան մինչև սրանից մի քանի ամիս առաջ:

— Այժմ տեսնո՞ւմ ես նրան:

— Այո: Նա հենված է ձեր թևին:

— Բայց նա առաջվա պես իմ զարմուհին է,— բացականչեց միսիս Մեյլին, իր բազուկների մեջ առնելով ուշաթափվող աղջկան:— Նա առաջվա պես իմ թանկագին երեխան է: Ամբողջ աշխարհի գանձերի հետ չեմ փոխի նրան: Սա իմ հարազատ, իմ սիրասուն աղջիկն է:

— Միակ բարեկամը, որ ունեցել եմ կյանքում,— ասաց Ռոզը փարվելով նրան:— Բարեկամներից ամենաբարին ու լավագույնը: Հիմա սիրտս կպայթի: Օ՜հ, ես անկարող եմ տոկալ այս ամենին:

— Դու տոկացել ես շատ ավելի մեծ փորձությունների և ամենուրեք եղել ես երկրային բոլոր էակների ընտրելագույնն ու քընք-շագույնը, երջանկություն սփռելով քո շրջապատի բոլոր մարդկանց վրա,— ասաց միսս Մեյլին, խանդաղատանքով գրկելով նրան:— Դե՛, բավական է, հոգյակս, հիշի՛ր, թե ով է սպասում քեզ իր գրկի մեջ առնելու: Խե՛ղճ երեխա: Հապա նայի՛ր, յայտնե՛ղ նայիր, իմ անգին:

— Դու իմ մորաքույրը չես,— արտասովեց Օլիվերը, փաթաթվելով նրա պարանոցին,— դու իմ քույրն ես, իմ սիրելի, հարազատ քույրը, որին հենց սկզբից մի բան թելադրեց ամբողջ հոգով սիրել: Ռո՛զ, սիրելի՛, թանկագին՝ Ռոզ:

Թող այս երկու որբերի թափած արտասուքը և նրանց երկար գրկխառնումի մեջ ասված կցկտուր բառերը մնան նվիրական: Ե՛վ հայր, և՛ քույր, և՛ մայր գտնվեցին ու կորան այդ մի ակնթարթի մեջ: Վիշտն ու խնդրությունը միախառնվել էին միևնույն բաժակում. բայց դրանք դառն արցունքներ չբերեցին, որովհետև ինքը՝ վիշտը ներկայանում

էր մեղմացած և պարուրված այնպիսի քաղցր ու քնքուշ հիշատակներով, որ այդ դարձավ հանդիսավոր ուրախություն՝ կորցնելով վերջնական ցավի բոլոր հետքերը:

Նրանք երկա՛ր, երկա՛ր ժամանակ առանձին մնացին: Վերջապես, ինչ-որ մեկը դուռը թեթև թակեց: Օլիվիերը բացեց և կամաց դուրս սահեց սենյակից՝ տեղը զիջելով Հարրի Մեյլիին:

— Ես ամեն ինչ գիտեմ,— ասաց նա նստելով գեղեցիկ աղջկա մոտ:— Սիրելի Ռոզ, ես ամեն ինչ գիտեմ:

— Ես այստեղ եմ գտնվում ոչ դիպվածով,— տվեալացրեց նա երկար լռությունից հետո,— ոչ էլ այդ ամենը այս գիշեր լսեցի, ես այդ իմացա երեկ, այո՛, երեկ: Անշուշտ կռահում ես, որ եկել եմ քեզ հիշեցնելու ինչ-որ խոստման մասին:

— Սպասի՛ր,— ասաց Ռոզը:— Դու ամեն ինչ գիտես:

— Ամեն ինչ: Դու ինձ թույլ տվեցիր, մի տարվա բնիկացիս: Որքան ժամանակ նորոգել մեր վերջին խոսակցությանը նյութ:

— Այդպես է:

— Ես ճշում չէի գործադրելու քեզ վրա, որ փոխես քո որոշումը,— շարունակեց երիտասարդը,— այլ միայն լսելու էի քո որոշման կրկնությունը, եթե այդպես էիր կամենում: Ես քո ոտքերի տակ դնելու էի այն հասարակական դիրքն ու հարստությունը, որ ձեռք էի բերել, և եթե պնդեիր քո նախկին տեսակետը, ես, համաձայն իմ խոստման, որևէ ճիգ չէի գործադրելու, որ փոխես, լինե՛ր դա խոսքով կամ գործով:

— Այն միևնույն պատճառները, որ ներգործում էին ինձ վրա այն ժամանակ, ներգործում են նաև այժմ,— ասաց Ռոզը հաստատակամությամբ:— Եթե երբևիցե որևէ սրբադան պարտք ունեցել եմ նրա հանդեպ, որի բարեսրտությունը փրկել է ինձ թշուառությունից ու տառապանքներից, մի՞թե սա լավագույն առիթը չէ կատարելու այդ պարտքը ամենայն պատվախնդրությամբ: Այո՛, դա ինձ համար զբավարին պարտք է,— ասաց Ռոզը,— բայց ես հպարտությամբ կտանեմ, դա իմ հոգու համար տվալատանք է, բայց համբերությամբ կսուկամ:

— Այս գիշերվա հայտնությունը,— սկսեց Հարրին:

— Այս գիշերվա հայտնությունը,— մեղմորեն պատասխանեց Ռոզը,— այնչափով, որ քեզ է վերաբերում, բոլորովին չի կարող փոխել իմ դրությունը:

— Դու քո սրտի դռները փակում ես իմ առաջ,— թախանձադին խոսեց սիրատուշոր երիտասարդը:

— Օ՛հ, Հա՛րրի, Հա՛րրի,— ասաց դեռառոի լեդին փղծկալով:— Երանի թե կարողանայի այդպէս անել և ինձ ազատեի այս տառապանքից:

— Իսկ ինչո՞ւ ես քեզ ենթարկում այդ տանջանքին,— ասաց Հարրին, վերցնելով նրա ձեռքը:— Մտածի՛ր, սիրելի Ռոզ, մտածի՛ր այս գիշերվա լսածներդ մասին:

— Իսկ ինչե՛ր եմ լսել, ինչե՛ր եմ լսել,— բացականչեց Ռոզը:— Նրա գործած անպատվութիւնը այնպէս ազդեց իմ հաւազատ հոր վրա, որ նա խույս տվեց բոլորից. դե՛, բռնակալն է ինչքան խոսեցիք այս մասին, Հարրի, բավական է:

— Ո՛չ, բավական չէ, դեռ չենք վերջացրել,— ասաց երիտասարդը, պահելով նրան, երբ նա վեր կենալով՝ պատրաստվեց դուրս գալ սենյակից:— Իմ հույսերը, ցանկութիւնները, հեռանկարները, զգացմունքը, վերջապէս ամենայն մտածմունք կյանքում, բացառութեամբ քո հանդեպ ունեցած իմ սիրուց, ենթարկվել են փոփոխութեան: Այժմ ես քեզ չեմ խոստանում մեծ դիրք քառասլիք մի շրջապատում, կամ հարաբերութիւններ ու կապեր նենգ ու չարամիտ աշխարհի հետ, որտեղ ազնիվ մարդուն ստիպում են կարմրել ամենեւին ոչ իրական անպատվութեան և ամոթանքի համար, այլ մի ընտանեկան բույն,— մի սիրտ և մի ընտանեկան բույն,— այո, իմ սիրելի՛ Ռոզ, ահա այդ երկուսը, միայն այդ երկուսը կարող եմ մատուցել քեզ, ուրիշ ոչինչ:

— Ի՞նչ ես ուզում անել,— հարցրեց աղջիկը դողդոջուն ձայնով:

— Ուզում եմ ասել, որ երբ վերջին անգամ բաժանվեցի քեզնից, իմ մեջ անխախտ որոշում կայացրի՝ ամեն զնով տապալել քո և իմ միջև եղած բոլոր երեակայական պատվարները և քո շրջապատը դարձնել իմը, եթե իմը չէր կարող դառնալ քոնը: Որպեսզի իրենց ծագումով հպարտացող մարդիկ արհամարհական հայացքներով երբեք չվիրավորեին քեզ, ես վճռեցի ինքս հրաժարվել դրանցից: Ահա այդ բոլորը ես արել եմ: Նրա՛նք, ովքեր խորշել են ինձնից այս պատճառով, խորշել են քեզնից և, այդ առումով, հաստատել են քո ենթադրութիւնները: Հայտնի մարդիկ և ազդեցիկ ու բարձրաստիճան ազգականներ, որոնք այն ժամանակ բարեհաճութեան ժպտում էին ինձ, այժմ սառնութեամբ են վերաբերվում: Բայց Անգլիայի բարգաւաճ մի շրջանում կան ծովածավալ, ժպտուն արտեր և դաւաբազեղ ծփուն անտառներ, իսկ մի գյուղական եկեղեցու մոտ,— ի՛մ եկեղեցու մոտ,

Ռոզ,— կա մի համեստ տնակ, որով ես ինձ ավելի հպարտ կզգամ, երբ քեզ ունենամ իմ կողքին, քան եթե հազարապատիկ իրականացած լինեին այն բոլոր հույսերը, որոնցից ես կամովին հրաժարվել եմ: Ահա այս է իմ դիրքն ու աստիճանը այժմ, և ես այդ ամբողջապես դնում եմ ոտքերիդ տակ:

— Որքան դժվար բան է սպասել, որ սիրահար զույգերը ընթրիքի գան,— ասաց միստր Գրիմվիզը, զարթնելով և գլխի վրայից իր թաշկինակը քաշելով:

Ճշմարիտն ասած՝ ընթրիքի ժամը շատ վաղուց անցել էր: Բայց ո՛չ միսիս Մեյլին, ո՛չ Հարրին, ո՛չ Ռոզը (որոնք բոլորը միասին եկան), իրենց արդարացնելու համար ոչ մի բան չկարողացան ասել:

— Ես այս գիշեր լրջորեն մտադրվել էի իմ գլուխը ուտել,— ասաց միստր Գրիմվիզը,— քանի որ սկսել էի մտածել, թե ուրիշ ոչ մի բան չպիտի կարողանայի ճարել: Եթե ինձ թույլ կտաք, ես կհամբուրեմ հարսնացուին:

Միստր Գրիմվիզը առանց ժամանակ կորցնելու իրագործեց իր մտադրությունը՝ անմիջապես համբուրելով ամոթխածությունից շիկնած աղջկան: Բժիշկն ու միստր Բրաունոն, նրա օրինակին հետևելով, նմանապես համբուրեցին նրան: Որոշ մարդիկ պնդում են, թե հարևան մոլթ սենյակում ինքը՝ Հարրի Մեյլին առաջինն է համբուրել Ռոզին, բայց, ըստ ավելի հեղինակավոր մարդկանց կարծիքի, այդ բացարձակ զրպարտություն է, քանի որ նա երիտասարդ է և բացի այդ՝ կղերական:

— Օլիվեր, մանչո՛ւկս,— ասաց միսիս Մեյլին:— Այդ ո՞ւր էիր գնացել և ինչո՞ւ ես այդքան տխուր: Դու արտասովում ես: Ի՞նչ է պատահել:

Այս աշխարհը հուսախաբույթյունների աշխարհ է: Հաճախ մեր ամենից շատ փայփայած հույսերը, ավա՛ղ, մոխրանում են, և այնպիսի հույսեր, որ ամենից շատ են պատիվ բերում մեր անձին:

Խեղճ Դիկը մեռած էր:

ՀԻՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ֆեգինի վերջին գիշերը

Դատարանի դահլիճը լեփ-լեցուն էր մարդկանցով: Ամեն կողմից փայլիլում էին անձկությունից վառվող աչքեր: Ամբաստանյալների

համար հատկացված տեղը անշատող բազրիքներից սկսած մինչև պատշգամբների ամենահեռավոր անկյունները, բոլորի հայացքները սևեռված էին մի մարդու՝ Ֆեզինի վրա։ Նրա առաջ ու հետև, վերև ու ներքև, աջ ու ձախ, ասես, նրան շրջապատած էր պսպղուն աչքերով շողացող մի երկնակամար։

Նա կանգնած էր այնտեղ, այդ կենդանի լույսերի շացուցիչ փայլի տակ, մի ձեռքը հենած բազրիքին, մյուսը դրած ականջի հետև, և գլուխը դեպի առաջ երկարած՝ լարված ուշադրությամբ ունկնդրում էր նախագահող դատավորի արտասանած յուրաքանչյուր բառը, որ ուղղված էր երդվյալների կազմին։ Երբեմն նա խստությամբ նայում էր այս վերջիններին, տեսնելու, թե նրանց վրա ինչպիսի ազդեցություն էին թողնում դատավորի թված մեղադրանքները, թե արդյոք նժարը գեթ մի մազաչափ իր օգտին չէ՞ր հակվում, և երբ իր դեմ եղած ամբաստանությունները սարսափելի հստակությամբ հնչում էին դահլիճով մեկ, նա լուռ աղերսանքով դիմում էր իր դատապաշտպանին, որպեսզի նա, այդ ամենով հանդերձ, աշխատեր գոնե որոշ չափով թեթևացնել վճիռը։ Այս տագնապալի արտահայտություններից բացի, նա ոտքի կամ ձեռքի ոչ մի շարժում չէր կատարում։ Դատավարության սկսելուց ի վեր նա գրեթե չէր շարժվել, և այժմ, երբ դատավորը իր խոսքն ավարտեց, նա սևեռուն հայացքը հենացրեց նրանից, մնաց նույն դիրքում ինչպես առաջ, և նույն լարված ուշադրությամբ ականջ էր դնում, ասես դատավորը դեռ շարունակում էր խոսել։

Ինչ-որ թեթև խլրտում դահլիճում սթափեցրեց նրան։ Շուտ գալով տեսավ, որ դատական խորհուրդը հավաքվել էր դատավճիռը կայացնելու։ Երբ աչքերը բարձրացրեց վերև, նկատեց, որ պատշգամբում մարդիկ գլուխները մեկը մյուսի հետևից երկարում էին իր դեմքը տեսնելու, մի մասը ակնոցները շտապ դնելով աչքերին, իսկ ուրիշները՝ զզվածքի արտահայտությամբ խոսելով իրենց կողքի նստածների հետ։ Կային և այնպիսիները, որոնք ասես անտարբեր էին իր նկատմամբ և անհամբեր նայում էին դատական խորհրդին, զարմանալով, թե ինչպես կարելի էր դատավճիռն ուշացնել։ Բայց չկար ոչ մի դեմք, անգամ կանանց մեջ, որոնք մեծ թիվ էին կազմում, որի վրա կարեկցության գեթ մի նշույլ երևար։ Բոլորը, բոլորը համակված էին բուռն ու վայրագ մի ցանկությամբ՝ նրան տեսնել դատապարտված։

Երբ նա այս ամենը դիտում էր շփոթ ու հպանցիկ մի հայացքով, նորից մեռելային լռություն տիրեց, և ետ նայելով, նա տեսավ, որ

խորհրդի անդամները շուտ էին եկել դեպի դատավորը: Լոուիշյոն: Տեսնենք ի՞նչ կ'ստանան:

Նրանք միայն առանձնանալու համար թույլտվություն խնդրեցին:

Երբ դուրս էին գալիս, նա որոնող հայացքով նայեց նրանց դեմքներին, յուրաքանչյուրին առանձին-առանձին, ասես տեսնելու, թե մեծամասնությունը ո՞ր կողմ էր հակվում, բայց ապարդյուն անցավ: Բանտապահը հրեց նրա ուսը: Նա մեքենաբար գնաց դեպի ամբաստանյալների բեմահարթակի հեռավոր ծայրը և նստեց մի աթոռի: Աթոռը մատնացույց արեց բանտապահը, կարծես նա չէր տեսնում:

Նա նորից նայեց դեպի պատշգամբը: Ներկաներից ոմանք ինչ-որ բան էին ուտում, ուրիշները թաշկինակներով հովհարում էին իրենց, որովհետև խճողված սրահի օդը հեղձուցիչ էր: Այնտեղ մի երիտասարդ փոքրիկ ծոցատետրում նրա դեմքն էր ուրվագծում: Նա իրեն հարց տվեց, թե արդյո՞ք նմանություն կա, և երբ արվեստագետի մատիտի ծայրը կտարվեց ու գրչահատով նորից սրեց, նա դեռևս դիտում էր նկարողին ճիշտ այնպես, ինչպես դիտած կլինեի որևէ անտարբեր հանդիսատես:

Երբ հայացքն ընկավ դատավորի վրա, նրա միտքը սկսեց նույն անտարբերությամբ զբաղվել նրա հագուստի ձևով, ապա այն բանով, թե ինչքան կարժեհար այդ հագուստը և թե դատավորը ինչպես էր հագնում այն: Երգվյալների կազմում կար մի ծերունի, գեր ջենթլմեն, որը մոտավորապես կես ժամ առաջ դուրս էր եկել և այժմ վերադարձել էր: Նա ինքն իրեն հարց տվեց, թե այդ մարդը արդյո՞ք նախաճաշելու էր գնացել, ի՞նչ էր կերել և որտե՞ղ էր ճաշել: Ու այսպես նա շարունակեց անփութորեն մտածել, մինչև նրա ուշադրությունը գրավեց մի ուրիշ բան, և նրա գլխում սկսեց տողանցել մտքերի մի նոր շարան:

Այնուամենայնիվ, այս ամբողջ ժամանակ նա ոչ մի բույն չադատվեց այն տագնապալի զգացողությունից, թե ինքը մահվան շեմքին էր գտնվում, թեև այդ զգացողությունը առկա էր տարտամ և ընդհանրական ձևով, և նա չէր կարող կենտրոնանալ: Այսպես, նույնիսկ այն միջոցին, երբ մոտալուտ մահվան սարսափից այրվում ու գողում էր, նա սկսեց հաշվել իր առջևում գտնվող երկաթյա ձողերը, խորհրդածելով, թե ինչպես էր, որ այդ ձողերից մեկի գլուխը ջարդվել էր, արդյոք շինելու էին այն, թե թողնելու էին այդպես ջարդված: Ապա սկսեց մտածել կախաղանի և կառափնարանի սարսափների մասին և, հանկարծ շեղվելով այդ մտքերից, սկսեց դիտել մի մարդու, որ

դահլիճը հովաքներու համար հատակին ջուր էր շաղ տալիս, և ապա նորից սկսեց մտածել:

Վերջապես, լավեց մի կանչ, որ լուսթյուն տիրի, և բոլորը շունչ-
ները պահած՝ հայացքներն ուղղեցին դեպի դուռը: Դատավորները
վերադարձան և անցան նրա կողքով: Նրանց դեմքի արտահայտու-
թյունից նա ոչինչ չկարողացավ կռահել, ասես նրանք քարե արձաններ
լինեին: Խոր լուսթյուն տիրեց...

Շենքը թնդաց ահավոր աղաղակից, որ նորից ու նորից կրկնվեց
սաստիկ ուժգնությամբ: Ապա լավեց բարձրագույն ձայների արձագան-
քը, որ զայրացած ամպրոպի նման ավելի ու ավելի մոլեգնեց: Դրո-
սում գտնվող ամբոխի հրճվանքի արտահայտությունն էր այդ, որ
ցնծությամբ ողջունում էր այն լուրը, թե նա կախաղան է բարձրա-
նալու երկուշաբթի օրը:

Փոթորիկը հանդարտվեց, և նրան հարցրին, թե արդյոք ունե՞ք
որևէ հիմնավորված պատճառ առարկելու մահվան դատավճռի դեմ:
Նա ընդունել էր իր նախկին դիրքը և ակնապիշ նայում էր այդ հարցը
տվողին: Բայց երկու անգամ կրկնվելուց հետո հազիվ հասավ նրա
գիտակցությանը, և այն ժամանակ միայն նա քրթմնջաց, որ ինքը մի
ծերունի է, ծերունի է, ծերունի... և այսպես ձայնը ավելի ու ավելի
ցածրացնելով, նորից լռեց:

Դատավորը դարձյալ սև թասակը դրեց գլխին: Բանտարկյալը
դեռևս կանգնած էր նույն տեսքով ու դիրքով: Սրահի պատշգամբից
ինչ-որ կին, այդ ահարկու հանդիսավորությունից խորապես ազդված,
մի ճիշ արձակեց. նա ընդոստ վեր նայեց, ասես զայրացած այդ ընդ-
հատման համար, և լարված ուշադրությամբ թեքվեց առաջ: Ուղեբժը
ծանր էր ու տպավորիչ, դատավճիռը՝ սարսափելի: Բայց նա կանգ-
նած էր որպես մարմարյա արձան. ոչ մի մկան չէր շարժվում: Նրա
հյուծված դեմքը տակավին ձգված էր առաջ, ներքևի ծնոտը կախ էր
ընկած, և լայն բացված աչքերը անթիթ նայում էին դատարկության
մեջ, երբ բանտապահը ձեռքը դրեց նրա թևին ու նշանացի հոսիկաց-
րեց հետևել իրեն: Նա մի րոպե ապուշի պես շուրջը նայեց ու հն-
թարկվեց հրամանին:

Նրան առաջնորդեցին դատական դահլիճի ներքևում գտնվող ստ-
լահատակված սենյակի միջով, որտեղ մի խումբ բանտարկյալներ
իրենց հերթին էին սպասում, իսկ ուրիշները խոսում էին իրենց լարի-
կամների հետ, որոնք խոնված էին բակի վրա բացվող լուստամուտի
երկաթյա վանդակորմի շուրջը: Նրա հետ խոսելու համար ոչ ոք չկար

այնտեղ, բայց անցնելիս բանտարկյալները ետ քաշվեցին, որպեսզի երկաթյա ձողերի առաջ խոնված բազմությունը ավելի լավ տեսներ. մարդիկ նախատական խոսքերով անպատվեցին նրան, բռնվեցին ու սուղեցին: Նա սպառնազին բռնուցքը թափահարեց և ուզում էր թքել նրանց վրա, բայց հսկիչները նրան շտապով տարան աղոտ լապտերներով լուսավորված միջանցքով ու մտցրին բանտի խորքը:

Այստեղ նրան խուզարկեցին. չլինի՞ թե հանկարծ նրա մոտ գտնվի օրենքի վճիռը կանխող որևէ միջոց: Այս արարողությունը ավարտելուց հետո նրան առաջնորդեցին մահապատրաստներին հատկացված խուցերից մեկը և այնտեղ թողեցին միայնակ:

Նա նստեց դռան դիմաց գտնվող քարե նստարանին, որ ծառայում էր նաև որպես ներքնակ, և, արյունալի աչքերը հառելով հատակին, աշխատեց կենտրոնանալ: Քիչ անց, նա սկսեց դատավորի ճանից վերհիշել կցկտուր նախադասություններ, թեև այն ժամանակ նրան թվացել էր, թե ոչինչ չի լսում: Աստիճանաբար յուրաքանչյուր բառ ու արտահայտություն գտավ իր պատշաճ տեղը, այնպես որ մի քանի րոպե հետո նրա մտքում վերականգնվեց ամբողջ ճառը ճիշտ այնպես, ինչպես արտասանվել էր: Պարանոցից կախել մինչև մեռնի. այդ էր վերջը: Պարանոցից կախել մինչև մեռնի:

Երբ խավարը թանձրացավ, նա սկսեց մտածել այն բոլոր ծանոթ մարդկանց մասին, որ մեռել էին կառավարանում. շատերը հենց իր իսկ պատճառով: Նրանք այնպիսի արագ հերթակառնությամբ շարվեցին նրա աչքերի առաջ, որ նա չկարողացավ հաշվել, թե քանիսն են: Ինքը ականատես էր եղել մի քանիսի մահվան և նույնիսկ ծիծաղել, որ նրանք մեռել էին աղոթքը շրթներին: Ինչպիսի շառաշուն աղմուկով էր կափուրը սահում ցած, և առողջ ու զորեղ տղամարդիկ հանկարծակի ինչպես էին վերածվում ճոճվող շորերի կուլտի:

Գուցե նրանցից ոմանք մահից առաջ զբաղեցրել էին հենց այդ խուցը, նստել հենց այդ միկնույն տեղում: Որքան մութ էր սակայն. ինչո՞ւ մի ճրագ չէին բերում: Այդ խուցը կառուցվել էր շատ տարիներ առաջ: Տասնյակներով մարդիկ անշուշտ իրենց կյանքի վերջին ժամերը այդտեղ էին անցկացրել: Թվում էր, թե մարդ նստած է դիակներով լցված մի նկուղում. թասակ, կախաղանի օղակ, շղթայված ձեռքեր, դեմքեր, որոնց նա կարող էր ճանաչել նույնիսկ այդ զարհուրելի քողի տակից: Լո՛ւյս, Լո՛ւյս:

Վերջապես, երբ նրա ձեռքերը ջարդվել էին ծանր դռանը ու պատերին հարվածելուց, երկու մարդ հայտնվեցին: Մեկի ձեռքում մի

մում կար, որը նա խրեց պատին ամրացված երկաթյա մոմակալի մեջ, իսկ մյուսը քարշ էր տալիս մի ներքնակ, որ գիշերը վրան պառկեր, քանի որ բանտարկյալին այլևս մեռնակ չէին թողնելու:

Ապա եկավ գիշերը՝ մթին, մռայլ ու խուլ գիշերը: Ուրիշ սպասողների համար հաճելի է լսել եկեղեցու ժամացույցի զարկերը, որովհետև դրանք խոսում են կյանքի ու գալիք օրվա մասին: Բայց նրան այդ զարկերը հուսահատություն բերեցին: Երկաթյա զանգի յուրաքանչյուր խուլ ղողանջ արձագանքում էր միայն մի բառ՝ Մահ: Ի՞նչ իմաստ ունեն ուրախ առավոտվա շարժումն ու ժխորը, որ անգամ բանտի պատերից ներս թափանցելով՝ իրեն էր հասնում: Դա մահազանգի մի ուրիշ ձևն էր, որի մեջ ազդարարությանը ավելացված էր նաև հեգնանք:

Ցերեկն անցավ: Ցերեկ: Ոչ մի ցերեկ գոյություն չունեւ: Այն դեռ չսկսած վերջանում էր, ապա նորից վրա էր հասնում գիշերը: Այնքան երկար և միաժամանակ այնքան կարճ գիշերը. երկար՝ իր զարհուրելի լուսթյամբ և կարճ՝ իր արագասահ ժամերով: Նա մերթ մոլեգնում էր ու անիծում և մերթ աղաղակում էր ու մազերը փեռում: Իր դավանանքին պատկանող հարգարժան մարդիկ եկել էին նրա մոտ աղոթելու, բայց նա անհոգներով հեռացրել էր նրանց: Նրանք կրկին ու կրկին ի գործ էին դրել իրենց մարդասիրական ջանքերը, բայց իզուր:

Շաբաթ գիշեր: Նրան մնում էր ապրելու միայն մեկ գիշեր: Մինչդեռ նա մտածում էր այդ մասին, առավոտը բացվեց՝ եկավ կիրակին:

Միայն այս վերջին սարսափելի օրվա գիշերը իր անօգնական, հուսահատական վիճակի գիտակցությունը համակեց նրա արատավոր հոգին իր ամբողջ ուժգնությամբ: Ոչ թե նրա համար, որ նա որոշ կամ հաստատուն հույս էր փայփայել իրեն ներում շնորհելու մասին, այլ որովհետև իր մոտալուտ մահվան հավանականությունը նա պատկերացրել էր միայն աղոտ կերպով: Նա շատ քիչ էր խոսել այն երկու մարդկանց հետ, որոնք հերթականությամբ հսկում էին նրան: Պահակները նույնպես որևէ ձիգ չէին գործադրել սթափեցնելու նրան: Նա նստել էր այնտեղ արթուն վիճակում, բայց անուրջի մեջ: Այժմ նա ամեն ընդհանուր ցնցվում էր, կարծես մարմինը բոցերի մեջ լինելու: Նա հեռապառ ետ ու առաջ էր քայլում սարսափի ու զայրույթի այնպիսի նոպայի մեջ, որ նույնիսկ այդ մարդիկ, որ այնքան սովոր էին նման տեսարանների, ահաբեկված ընկրկում էին նրանից: Նա, ի

վերջո, այնքան անտանելի դարձավ իր անազնիվ խղճմտանքի տանջանքներից, որ մեկ պահակը առանձին չէր կարող նստել այնտեղ և այդ բոլորը մենակ դիտել։ Խուտի սկսեցին երկուսով հսկել նրան։ Նա կծկվեց իր քարե անկողնու վրա և մտածեց անցյալի մասին։ Ձերբակալման օրը ամբոխի միջից ինչ-որ սուր առարկաներ նետելով՝ վիրավորել էին նրան։ Գլուխը փաթաթված էր բամբակյա կտավով։ Կարմրավուն մազերը կախ էին ընկած դեմքի վրա, որ սարսափից գրեթե սպիտակել էր, մորուքը զոգզված էր ու թնճկոտված, աչքերը վառվում էին մի ահռելի փայլով, անլվա դեմքի մաշկը ճաքճքել էր հրկիզող ջերմից։ Ութ, ինը, տասը։ Եթե դա հնարովի բան չէր նրան սարսափեցնելու համար, և դրանք իրական ժամերն էին, որ կրնական հետևում էին իրար, ապա ո՞ւր կլինեիր նա, երբ դրանք մի շրջան ևս կատարեին։ Տասնմեկ։ Նախորդ ժամի հնչյունները դեռևս թրթռում էին օդում, երբ լավեց ևս մի զարկ։ Ութին նա կլինեիր իր հուղարկավորության թափորի միակ սգավորը, տասնմեկին...

Նյուգեյթյան բանտի այդ ահավոր պատերը, որ թաքցրել են այնքան դժբախտություն և այնքան աննկարագրելի տվայտանք՝ ոչ միայն մարդկանց աչքերից, այլև ավելի հաճախ և ավելի երկար ժամանակ նրանց մտքերից, չէին տեսել նման սարսափելի բան։ Անցողիներից դմանք, որ դանդաղեցնում էին քայլերը և իրենց հարց էին տալիս, թե ինչ է անում այն մարդը, որ առավոտյան կախաղան է բարձրանալու, շատ անհանգիստ կքնեին այդ գիշեր, եթե կարողանային տեսնել նրան։

Վաղ երեկոյից համարյա մինչև ուշ գիշեր, երկու-երեք հոգուց բաղկացած փոքր խմբեր հայտնվում էին գլխավոր մուտքի առաջ և անձկությամբ հարցնում, թե արդյոք չէ՞ր եղել դատավճիռը հետաձգող որևէ հրաման։ Երբ բացասական պատասխան էին ստանում, ուրախալի լուրը հաղորդում էին փողոցում գտնվող մյուս խմբերին և, իրար մատնացուցց անելով այն դուռը, որտեղից նա պետք է դուրս գար, և այն վայրը, ուր պետք է կառավարաբար շինվեիր, դժկամությամբ հեռանում էին, միաժամանակ ետ էին նայում և մտովի պատկերացնում կախելու տեսարանը։ Աստիճանաբար բոլորը գնացին, և խուլ գիշերին, մի ժամով փողոցը մնաց ամալի ու խավար։

Բանտի առջև գտնվող տարածությունը մաքրվել էր և անհամբեր ամբոխի հորձանքը կասեցնելու համար մի քանի սև ներկված ամուր պատվարների արդեն զցվել էին փողոցի երկայնքով, երբ միստր Բրանլոն և Օլիվերը հայտնվեցին դարպասի փոքր դռնակի առաջ և բան-

տարկւյալի մոտ ազատ մուտք գործելու համար մի հրամանագիր ներկայացրին՝ շերիֆներինց մեկի ստորագրութեամբ, նրանք անմիջապես ներս ընդունվեցին:

— Փոքրիկ շինթմեհն էլ է գալու, սը՛ր,— հարցրեց այն մարդը, որի պարտականութիւնն էր նրանց առաջնորդել:— Այդ տեսարանը Լրեխաների համար չէ, սը՛ր:

— Դուք ճիշտ եք, բարեկամ,— ասաց միստր Բրաունլոն,— բայց դրդապատճառը, որ ինձ բերել է այդ մարդու մոտ, սերտորեն կապված է նրա հետ, և քանի որ այս երեխան նրան տեսել է իր հաջողութիւնների և սրիկայութիւնների գաղաթնակետին, ես կարծում եմ, որ նա պետք է տեսնի նաև այժմ, նույնիսկ ի գին այն բանի, որ այդ կարող է թե՛ ցավ և թե՛ վախ պատճառել նրան:

Այս մի քանի բառերը ասվեցին մեկուսի, որպեսզի Օլիվերը չըսեր: Մարդը գլուխ տվեց, և հետաքրքրութեամբ Օլիվերին նայելով, բացեց մի այլ դուռ ճիշտ այն մեկի դիմաց, որտեղից մուտք էին գործել, և մթին ու օձագալար միջանցքներով նրանց առաջնորդեց դեպի խուցերը:

— Սա,— ասաց մարդը կանգ առնելով խավար միջանցքում, որտեղ երկու բանվոր շարագուշակ լռութեամբ ինչ-որ պատրաստութիւններ էին տեսնում,— սա այն տեղն է, որտեղով պետք է անցնի: Եթե մի քիչ այս կողմ կանգնեք, կտեսնեք այն դուռը, որի միջով նա պետք է դուրս գա:— Նա նրանց առաջնորդեց մի քարահատակ խոհանոց, ուր դանազան կաթսաներ կային, որոնց մեջ եփում էին բանտի ճաշը, և մատնացույց արեց մի դուռ: Դռան վերևի մասում կար երկաթյա մի վանդակորմ, որտեղից լսվում էին մարդկանց ձայներ՝ միախառնված մուրճերի հարվածների և վայր ընկնող տախտակների աղմուկի հետ: Կառավարարանն էին շինում:

Ապա նրանք անցան մի քանի ամուր պաշտպանված դարպասների միջով, որ ներսից բացվում էին այլ բանտապահների կողմից, և մտնելով մի անծածկ բակ, բարձրացան ինչ-որ նեղ աստիճաններով ու մտան մի միջանցք, որի ձախ կողմում կային մի շարք ամրացված դռներ: Նշանացի հասկացնելով, որ իրենց տեղում մնան, բանտապահը ձեռքում գտնվող բանալիների տրցակով ծեծեց այդ դռներից մեկը: Երկու պահակները, իրար հետ փոքր-ինչ փսփսալուց հետո, միջանցք դուրս եկան, ասես ուրախացած այդ կարճատև դադարից, և առաջարկեցին այցելուներին բանտապահի հետևից խուց մտնել: Նրանք ներս մտան:

Մահապարտ եղեռնագործը նստած էր իր քարե անկողնու վրա և մի կողմից մյուսն էր ճռճվում: Դեմքը ավելի շուտ նման էր ծուղակն ընկած գազանի դեմքի, քան թե մարդկային կերպարանքի: Ըստ երևութիւն, նրա միտքը զբաղված էր անցյալով, քանի որ նա շարունակեց մրթմրթալ այնպես, ասես այցելուներին ներկայութիւնը ևս համարում էր իր տեսիլի մի մասը:

— Ա՛, Չա՛րլի, հրաշալի տղա, ապրես,— մրթմրթաց նա:— Օլիվերը նույնպես, հա՛, հա՛, հա՛: Օլիվերը նույնպես... պա՛հ, այժմ կարգին ջենթլմեն է դարձել, այժմ կարգին... անկողի՛ն դրեք այդ տղային:

Բանտապահը բռնեց Օլիվերի ազատ ձեռքից, և նրա ականջին շնչալուով, որ չվախենա, լռութեամբ դիտեց:

— Անկողի՛ն դրեք նրան,— գոչեց Ֆեգինը:— Որեւէ մեկը ձեզնից լսո՛ւմ է: Նա է, նա է եղել այս բոլորի պատճառը: Արժե դրամ ծախսել նրան գող դարձնելու համար... Բոլթերի վիզը, Բիլլ... աղջկան թող հիմա... նախ Բոլթերի վիզը, և ինչքան կարող ես խոր կտրիր: Սղոցի՛ր նրա գլուխը ու դեն գցիր:

— Ֆե՛գին,— ասաց բանտապահը:

— Այդ ես եմ,— գոչեց Հրեան, անմիջապես լարված ուշադրութեամբ ունկնդրողի դիրք ընդունելով, ինչպես արել էր դատաւարութեան ժամանակ:— Ես մի ծերունի եմ, տեր իմ, մի խեղճ ծերունի, մի խեղճ ծերունի:

— Լսի՛ր,— ասաց բանտապահը, ձեռքը դնելով նրա կրծքին, որպեսզի վեր չկենա.— Ինչ-որ մեկն ուզում է տեսնել քեզ. կարծեմ ուզում է որոշ հարցեր տալ: Ֆե՛գին, Ֆե՛գին: Արդյո՞ք դու մարդ ես:

— Շուտով դադարելու եմ մարդ լինելուց,— պատասխանեց նա, վեր նայելով դեմքի այնպիսի արտահայտութեամբ, որ բացի զայրույթից ու սարսափից մարդկային ուրիշ ոչ մի արտահայտութիւն չունէր:— Սպանի՛ր բոլորին: Նրանք ի՞նչ իրավունք ունեն ինձ մորթելու: Խոսելու ժամանակ նրա աչքը դիպավ Օլիվերին և միտքը Բրաունլոյին: Կծկվելով նստարանի ամենահեռավոր անկյունում, նա խըստորեն հարցրեց, թէ նրանք ի՞նչ գործ ունեն այստեղ:

— Հանգիստ հստի՛ր,— ասաց պանտապահը՝ շարունակելով բռնի ուժով պահել նրան:— Այժմ, սը՛ր, ինչ որ ունեք նրան ասելու, ասացեք և շտապեցե՛ք, եթե կարելի է, որովհետեւ նրա վիճակը գնալով վատթարանում է:

— Քեզ մոտ ինչ-որ թղթեր կան,— ասաց միտքը Բրաունլոն նրան

մոտենալով,— որ ավելի մեծ ապահովության համար հանձնել է Մոնքս անունով մի մարդ:

— Բոլորը սուտ է, բոլորը,— պատասխանեց Ֆեզինը:— Ոչ մի թուղթ չկա ինձ մոտ, ոչ իսկ մի կտոր:

— Ի սեր աստծո,— ասաց միստր Բրաունըն հանդիսավոր կերպով,— այդպես մի՛ խոսիր, մանավանդ այժմ, երբ մահվան անդունդի եզրին ես գտնվում. ասա ինձ, թե որտեղ են: Գիտես, որ Սայքսը մեռած է, որ Մոնքսը ամեն ինչ խոստովանել է, որ ամեն հույս կորած է: Որտե՞ղ են այդ թղթերը:

— Օլիվե՛ր,— ձայն տվեց Ֆեզինը, տղային կանչելով իր մոտ:— Այստե՛ղ եկ, այստե՛ղ եկ, ականջիդ բան ունեմ ասելու:

— Ես չեմ վախենում,— միստր Բրաունընյի ձեռքը թողնելով, ցածրաձայն ասաց Օլիվերը:

— Այդ թղթերը,— Օլիվերին դեպի իրեն քաշելով, ասաց Ֆեզինը,— գտնվում են վերևի հարկում, նախասենյակի ծխնելույզից մի քիչ բարձր, ծակի մեջ, մի կտավե տուպրակում: Ես ուզում եմ խոսել քեզ հետ:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասաց Օլիվերը:— Թո՛ւյլ տուր աղոթեմ քեզ համար: Խնդրում եմ, թո՛ւյլ տուր աղոթեմ: Մնրադրի՛ր, աղոթի՛ր ինձ հետ միասին, միայն մեկ անգամ, և մենք կխոսենք մինչև առավոտ:

— Դո՛ւրսը, դո՛ւրսը,— պատասխանեց Ֆեզինը, տղային հրելով դեպի դուռ և ցնորված նայելով նրա գլխի վրայով:— Ասա՛, որ քնել եմ: Նրանք քեզ անպայման կհավատան: Ինձ կարող ես այստեղից դուրս բերել: Դե շո՛ւտ, դե շո՛ւտ:

— Օ՛հ, ասովա՛ծ, դու թողություն շնորհիր այս ողորմելի մարդուն,— դռնեց տղան փղծկալով:

— Ա՛յ այդպես, ա՛յ այդպես,— ասաց Ֆեզինը:— Այդ կօգնի մեզ մեր ձեռնարկում: Նախ այս դուռը: Կախաղանի մոտով անցնելիս, եթե ցնցվեմ ու դողդողամ, դու ինձ վրա ուշադրություն մի դարձրու, այլ շտապի՛ր: Շո՛ւտ արա, շո՛ւտ արա:

— Էլ ուրիշ բան չունե՞ք հարցնելու, սը՛ր,— ասաց բանտապահը:

— Ոչ մի բան,— պատասխանեց միստր Բրաունըն:— Եթե հույս ունենայի, որ մենք կարող ենք նրան գիտակցության բերել և հիշեցնել իր դրություն...

— Այդ անհուսալի է, սը՛ր,— պատասխանեց մարդը, գլուխը թափահարելով:— Լավ է հեռանաք մոտից:

Խցի դուռը բացվեց, և պահակները՝ վերադարձան:

— Շտապի՛ր, շտապի՛ր,— գոչեց Ֆեգինը։— Անաղմուկ, բայց ոչ դանդաղ։ Ավելի՛ արագ, ավելի՛ արագ։

Մարդիկ Օլիվերին հազիվ պոկեցին նրա ձեռքից և աշխատեցին բռնությամբ պահել նրան։ Նա մի րոպե օրհասական տագնապից մոլեգնած ուժով մաքառեց նրանց հետ, ապա այնպիսի աղաղակ բարձրացրեց, որ նույնիսկ այդ թանձր պատերից դուրս թափանցելով՝ հրնչեց այցելուների ականջներին մինչև բակը։

Նրանք իսկույն դուրս չեկան բանտից։ Օլիվերը այդ սարսափադուռ տեսարանից հետո համարյա ուշաթափվեց և այնքան թույլ էր զգում իրեն, որ մոտավորապես մեկ ժամ չկարողացավ տեղից շարժվել։

Օրը լուսանում էր, երբ նրանք նորից դուրս եկան։ Հոծ քաղմությունը արդեն հավաքվել էր բանտի առջև. լուսամուտները լցված էին ծխող և ժամանակն անցկացնելու համար թղթախաղով զբաղվող մարդկանցով. ամբոխը հրում էր, հրմշտում, կատակում։ Ամեն ինչ խոսում էր կյանքի ու խնդրության մասին, բացի կենտրոնում գտնվող շարագուշակ առարկաներից՝ սև բեմահարթակից, խաչաձև գերանից, պարանից և մահվան մյուս բոլոր զարհուրելի գործիքներից։

ՀԻՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Եվ վերջինը

Այն մարդկանց ճակատագրի պատմությունը, որոնք հանդես են եկել այս գրքում, համարյա վերջացած է։ Այն քիչը, որ մնում է, պատմվում է պարզ ու հակիրճ կերպով։

Երեք ամիս շանցած Ռոզ Ֆլեմինգը և Հարրի Մեյլին ամուսնացան այն գյուղի եկեղեցում, որ այնուհետև լինելու էր երիտասարդ կղերականի աշխատանքի թատերաբեմը, և նույն օրը հաստատվեցին իրենց նոր ու երջանիկ բնակարանում։

Միսիս Մեյլին բնակություն հաստատեց իր որդու և հարսի մոտ, իր կյանքի վերջին խաղաղ օրերին վայելելու համար այն երանությունը, որ առաջ է գալիս հաղորդակից լինելով երանությանը նրանց, ովքեր միշտ եղել են մեր ամենաջերմ սիրո և հոգածության առարկան։

Ուշադիր ու մանրամասն քննությունից հետո այնպես ստացվեց, որ եթե Մոնթսի մոտ մնացած հարստության բեկորը (որը երբեք չէր աճել ո՛չ նրա, ո՛չ էլ նրա մոր ձեռքում) հավասար կերպով բաժանվեր նրա և Օլիվերի միջև, ապա յուրաքանչյուրին կհասներ երեք հազար ֆունտից մի քիչ ավելի: Համաձայն հոր կտակի պայմանների, ամբողջ ունեցվածքը հասնում էր Օլիվերին, բայց միստր Բրաունլոն, չկամենալով անդրանիկ որդուն զրկել նախկին մոլություններից ազատվելու և պարկեշտ կյանք վարելու հնարավորությունից, Օլիվերին առաջարկեց բաժնի կեսը զիջել իր խորթ եղբորը, որը նա ուրախությամբ արեց:

Մոնթսը, տակավին պահելով իր կեղծ անունը, իր բաժինը վերցրեց և մեկուսացավ Նոր Աշխարհի հեռավոր մի անկյունում, որտեղ շուտով մոխելով բոլորը՝ նորից բռնեց իր առաջվա հանցավոր կյանքի ուղին և, մի նոր սրիկայության ու խարդախության համար երկար արգելափակման ենթարկվելուց հետո, նախկին հիվանդության սաստիկ նոպայի տակ մահացավ բանտում: Հայրենիքից նույնքան հեռու մահացան նրա վաղեմի բարեկամ Ֆեզինի ոհմակի գլխավոր անդամները:

Միստր Բրաունլոն Օլիվերին որդեգրեց: Նրա և ծեր վերակացուհու հետ բնակություն հաստատելով երիցտնից մի մղոն հեռու գտնվող ինչ-որ թաղամասում, որտեղ ապրում էին նրա սիրելի բարեկամները, նա իրագործեց Օլիվերի ջերմիկ սրտի միակ չիրագործված բաղձանքը և այդպիսով իրար շողկապեց մի փոքրիկ ընկերություն, որի երջանկությունը կատարյալ էր այնչափով, որքանով այդ հնարավոր էր այս հարափոփոխ աշխարհում:

Երիտասարդ գույգի ամուսնությունից անմիջապես հետո հարգելի բժիշկը վերադարձավ Չերթսի, ուր, զրկված լինելով իր վաղեմի բարեկամների ընկերակցությունից, նա կոժժախտանար, եթե իր խառնրվածքով ընդունակ լիներ դրան, և կդառնար բոլորովին անտանելի, եթե միայն իմանար՝ թե ինչպես: Մի քանի ամիս նա բավարարվեց լոկ ակնարկություններ անելով այն մասին, թե կարծես այդտեղի կլիման վատ էր ներգործում իր առողջության վրա, ապա գտնելով, որ երկար տարիներ ապրած վայրը արդարև այն չէր, ինչ որ եղել էր անցյալում, աշխատանքի ասպարեզը թողեց իր օգնականին, մի քոթեջ գնեց այն գյուղի մոտերքում, որտեղ իր երիտասարդ բարեկամը եկեղեցու թեմերեցն էր, և ակնթարթային արագությամբ վերադառավ իր

առողջութիւնը: Այստեղ նա սկսեց զբաղվել պարտիզպանութեամբ, ծառեր ու տունիկեր անցնելով, ձուկ որսալով, աստղծագործութիւն անելով և այլ նույնանման գործերով, ու այդ ամենը նա կատարում էր իր խառնվածքին յուրահաստուկ ոգևորութեամբ: Վերոհիշյալ բոլոր ասպարեզներում նա ճանաչված էր որպէս մեծ հեղինակութիւն ամբողջ հարևանութեան մեջ:

Նախքան տեղափոխվելը, սակայն, միստր Գրիմվիգի հետ հաստատած լինելով սերտ բարեկամութիւն, այդ արտառոց ջենթլմենը ստարվա ընթացքում բազմաթիւ անգամներ այցելում է նրան: Ամէն այցելութեանը նա մեծ եռանդով զբաղվում է հողագործութեամբ, որսով և ատաղձագործութեամբ՝ չափազանց եղակի ու յուրահաստուկ ձևով, բայց շարունակ պնդելով, ինչպես սովոր է անել բոլոր պարագաներում, որ իր որդեգրած աշխատելու եղանակը ամենից ճիշտն է: Կիրակի օրերը նա երիտասարդ կղերականի ներկայութեամբ քննադատում է նրա քարոզը, իսկ հետո՝ խիստ մտերմաբար միստր Լոգբերնին ասում է, թե այդ քարոզը հիանալի էր, միայն գտնում է, որ ենթակայի մոտ կարիք չկա այդ ձևով արտահայտվել: Միստր Բրաունլոյի ամենասիրած կատակը միստր Գրիմվիգին հաճախակի հեղնելն է Օլիվերի նկատմամբ նրա արած հին մարգարեութեան համար և նրան հիշեցնելը այն գիշերվա մասին, երբ ժամացույցը դրած իրենց առջև սպասել էին տղայի վերադարձին. բայց միստր Գրիմվիգը պնդում է, թե ինքը ընդհանրապէս ճիշտ է ասել, քանի որ Օլիվերը վերջ ի վերջո չէր վերադարձել, ապա լիաթոք ծիծաղում է և տրամադրութիւնը ավելի է բարձրանում:

Միստր Նոա Քլեյփոլը, Ֆեգինի հանցագործութիւնների մասին իր տված ցուցմունքների շնորհիվ, Արքայական դատարանից նեղում ստացավ, և գտնելով, որ իր մասնագիտութիւնը այնքան էլ ապահով չէ, ինչպէս այդ ցանկանում էր ինքը, հրաժարվեց դրանից: Բայց առժամանակ չէր իմանում, թե ապրուստի համար ինչ գործ է հարկավոր անել, որ մանավանդ շատ հոգնեցուցիչ չլինի: Բավական խորհրդածելուց հետո նա ընդունեց տեղեկատուի պաշտոնը և հիշյալ կոչումով բարեկեցիկ կյանք ապահովեց: Միստր Քլեյփոլի աշխատանքը այն է, որ նա շաբաթը մեկ անգամ, եկեղեցու արարողութեան ժամին, Շառլոթի հետ շրջում է փողոցներում, երկուսն էլ լավ հագնված: Լեդին ուշաթափվում է գթասիրտ սկանդկապետների ղոնների առջև, իսկ ջենթլմենը, ստանալով երեք պեննու արժողութեամբ օդի նրան ուշքի բերելու համար, հաջորդ օրը հայտնում է այդ մասին ոստիկանութեան:

ներ, և տուգանքի կեսը դնում գրպանը: Երբեմն ինքը՝ Քլեյփոլն է ուշաթափվում, բայց արդյունքը միևնույնն է:

Միստր և միսիս Բամբըլները, զրկված իրենց պաշտոնից, աստիճանաբար մատնվեցին հետին շքավորության ու թշվառության և վերջապես դարձան նպաստունկալ աղքատներ այն միևնույն աղքատանոցում, որտեղ ժամանակին իրենք իշխել էին: Ասում են, թե միստր Բամբըլը այնքան խոր է ազդվել այս պաշտոնադրկությանից ու նվաստացումից, որ նույնիսկ կնոջից բաժան ապրելու ուրախառիթ պարագայի համար շնորհակալ լինելու տրամադրություն չուներ:

Ինչ վերաբերում է միստր Զայլսին ու Բրիտըլզին, նրանք դեռևս մնում են իրենց հին պաշտոններում, չնայած առաջինը արդեն ճաղատ է, իսկ երկրորդի գլուխը բոլորովին սպիտակած: Նրանք գիշերում են հրիցտանը, բայց իրենց ծառայությունները այնքան հավասար չափով են մատուցում թե՛ այդ տան բնակիչներին, թե՛ Օլիվերին, թե՛ միստր Բրաունլսյին և թե՛ միստր Լոգբերնին, որ գլուղի բնակիչները մինչև այսօր էլ չեն կարողացել հայտնաբերել, թե արդյոք հիմնականում նրանք ո՞ր հաստատությանն են պատկանում:

Վարպետ Զարլզ Բեյթսը, Սալքսի ոճիկից ահաբեկված, սկսեց խորհրդածել, թե վերջ ի վերջո արդյոք ավելի լավ չէ՞ր լինի պարկեշտորեն ապրել: Հանգելով այն եզրակացության, որ անշուշտ ավելի լավ է, նա իր թիկունքը դարձրեց անցյալին և որոշեց նախկինում գործած չարիքների փոխարեն ընտրել գործունեության մի նոր ասպարեզ: Որոշ ժամանակ նա մաքառեց մեծ դժվարությունների դեմ և բավականին տառապեց, նախ աշխատելով որպես ֆերմերի ստրուկ, ապա որպես բեռնակրի օգնական, բայց լինելով համեստ պահանջների տեր և հետապնդելով բարի նպատակ, վերջ ի վերջո հաջողության հասավ ու հիմա եղջերավոր անասունների առևտրով զբաղվող ամենազվարթ երիտասարդն է ամբողջ Նորթեմփթենշայրում:

Եվ այժմ այն ձեռքը, որ միահյուսել է այս արկածների ոստանը, երբեք է, քանի որ դրա պարտականությունը հասնում է իր վախճանին:

Որքա՞ն կցանկանայի մի փոքր էլ մնալ այն մի քանի մարդկանց մոտ, որոնց մեջ այդքան երկար ապրել եմ, և փորձելով նկարագրել նրանց երջանկությունը՝ մասնակից լինել այդ ուրախությանը: Այդ ժամանակ ես ցույց կտայի Ռոզ Մեյլին իր ամբողջ ծաղկման ու հմայքի մեջ, կպատմեի այն մասին, թե նա իր խաղաղ կյանքի արուհիսին ինչպես էր սփռում մեղմ ու գողտրիկ լույս, որ ընկնում էր իր

հետ ընթացող բոլոր մարդկանց վրա և թափանցում էր նրանց սրտերը: Ես կնկարագրեի նրան որպես ձմեռվա ընտանեկան օջախի և ամառվա զվարթ հավաքույթի երջանկովյան մարմնացում: Ես կհետեւի նրան տոթակեզ արտերով կեսօրին և ականջ կղնեի նրա քաղցրալուր ձայնին լուսնի կաթնավուն շողերի տակ զբոսնելիս, ես կդիտեի նրա բարի ու մարդասեր վերաբերմունքը տանից դուրս և ժպիտը դեմքին՝ անդու ու անխոնջ աշխատանքները իր ընտանեկան հարկից ներս: Ես կնկարագրեի նրա և նրա մահացած քրոջ սիրելի երեխայի փոխադարձ սիրո երջանկությունը, և այն երկար ժամերը, որ նրանք անց էին կացնում մտաբերելով իրենց հարազատներին, որոնք այդքան տխուր վախճան էին ունեցել: Ես մի անգամ էլ կհրավիրեի իմ աչքերի առաջ այն փոքրիկ ուրախ դեմքերը, որ բոլորվում էին նրա շուրջը, և ականջ կղնեի նրանց անուշ թոթովանքներին: Ես կաշխատեի վերհիշել նրա ծիծաղի բյուրեղանման հնչյունները և վերականգնել իմ հիշողություն մեջ կարեկցությունից բխած այն արցունքի կաթիլները, որ շողում էին նրա մեղմ, ծավի աչքերում: Այս ամենը և հազար ու մի գողտրիկ հայացքները, քաղցր ժպիտները, մտքերը, բառերը, դարձվածքները, բոլո՛րը, բոլո՛րը ես կցանկանայի վերակենդանացնել:

Ես կցանկանայի պատմել այն մասին, թե միտքի Բրաունլոն ինչպես օրավուր հարստացնում էր իր որդեգիր երեխայի մտքի պաշարը և թե ինչպես ավելի ու ավելի կապվում էր նրա հետ, տեսնելով, որ տղայի նկարագիրը կերտվում էր ցանկացածի նման, և որ իր ջանքերը իզուր չէին անցնում: Թե ինչպես ծերունի ջենթլմենը նրա մոտ իր վաղեմի բարեկամի նկարագրից այնպիսի զծեր գտավ, որոնք իր կրծքում արթնացրին թախծաբեր և սակայն քաղցր ու ամոքիչ հուշեր: Ես կցանկանայի պատմել այն մասին, թե ինչպես երկու որբերը, ենթարկված լինելով ճակատագրի դաժան խաղերին, միշտ աշխատում էին մարդկանց հանդեպ լինել բարի և գթասիրտ, և ինչպես նրանք երբեք չէին մոռանում ջերմեռանդորեն գոհունակություն հայտնել աստծուն, որ իրենց պահել ու պահպանել էր փորձանքներից: Այս բոլորը այնպիսի բաներ են, որոնց մասին կարիք չկա խոսելու: Ես ասել եմ, որ նրանք արդարև երջանիկ էին, և եթե մարդկային սրտում չկա սեր ու բարեկամեցողություն դեպի իր նմանները և չկա երախտագիտական զգացմունք դեպի այն էակը, որի նշանաբանը՝ Գթությունը, և մեծագույն հատկությունը՝ Բարեսրտությունն է հանդեպ բոլոր շնչավոր արարածների, ապա երջանկությունը անհասանելի է:

Գյուղի հնամենի եկեղեցու խորանի մեջ կա սպիտակ մարմար-
յա մի հուշարձան, որի վրա տակավին երևում է միայն մի բառ՝ «Ագ-
նես»: Այդ շիրմի մեջ որևէ դագաղ չկա, և թող երկա՛ր, երկա՛ր տարի-
ներ անցնեն, մինչև որ ուրիշ անուններ ավելանան այդ անվան կող-
քին: Բայց եթե մեռածների հոգիները երբևէ վերադառնում են աշխարհ՝
այցելելու այն վայրերը, որոնք սրբացած են կյանքում իրենց ճանաչ-
ված անձերի սիրով,— մի սեր, որ գերեզմանը չի կարող եղծանել,—
ես հավատում եմ, որ Ագնեսի ստվերը երբեմն թևածում է այդ հան-
դիսավոր անկյունում: Ես դրան հավատում եմ ավելի ջերմորեն, որով-
հետև այդ անկյունը գտնվում է եկեղեցու մեջ, իսկ նա տկար էր և
մոլորյալ:

Ուրեմի Գ. Մ. Զարիզ Դիկկենսի «Օլիվեր Թվիստի արկածները» վեպի մասին թարգմ. Ռ. Ավագյան	225
ԱՌԱՋԻՆ ԳԼՈՒԽ—Տեղեկություններ Օլիվեր Թվիստի ծննդավայրի և նրա ծննդյան հետ կապված հանգամանքների մասին	237
ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Տեղեկություններ Օլիվեր Թվիստի մեծանալու, դաստիա- րակության և ապրելակերպի մասին	240
ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերին ցանկանում են ուղարկել ինչ-որ ծանր աշխա- տանքի, բայց չի հաջողվում	253
ԶՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերը, որին ուղարկում են մի ուրիշ աշխատանքի, իր առաջին մուտքն է գործում հասարակության մեջ	262
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերի համար ստեղծվում է նոր միջավայր։ Առաջին անգամ ներկա գտնվելով մի հուղարկավորության, նա կազմում է ոչ բարեհաճ կարծիք իր տիրոջ աշխատանքի բնույթի մասին	270
ՎԵՅԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերը Նոայի անարգանքներից զրգուլած անցնում է գործի և դարմացնում նրան	283
ՅՈԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերը շարունակում է իր կամակորոթյունները	288
ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերը գնում է Լոնդոն։ Ծանապարհին նա հանդի- պում է մի տարօրինակ փոքրիկ ջենթլմենի	295
ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Որտեղ ընթերցողը ավելի մոտիկից է ծանոթանում հաճելի ծերունի ջենթլմենի և նրա խոստումնալից աշակերտների հետ	304
ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Օլիվերը ավելի մոտիկից է ծանոթանում իր նոր ըն- կերների հետ և շատ թանկ գնով փորձառություն է ձեռք բերում։ Կարճ, բայց շատ կարևոր մի գլուխ այս պատմության մեջ	312
ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Պատմում է ոստիկանական դատավոր միտր Ֆենգի մասին և տալիս է որոշ պատկերացում, թե նա ինչպես էր գործադրում օրենքը	317
ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ—Որտեղ Օլիվերին խնամում են ավելի լավ, քան որեւէ ժամանակ դրանից առաջ, և որտեղ պատմությունը անդադառ- նում է ծերունի զվարթ ջենթլմենին ու նրա փոքրիկ բարեկամներին	326

ՏԱՍՆԵՐԻՔԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Ուշիմ ընթերցողը ծանոթանում է մի քանի նոր դեմքերի, և այդ առնչությամբ այս պատմությանը վերաբերող զանազան հաճելի նյութեր են շոշափվում	336
ՏԱՍՆՁՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Բովանդակում է ավելի մանրամասն տեղեկություն Օլիվերի միասոր Բրաունլոյի մոտ լինելու մասին և այն երևելի գուշակությունը, որ արեց ոմն միասոր Գրիմվիչ Օլիվերի հասցեին, երբ նա ուղարկվեց մի հանձնարարություն կատարելու	344
ՏԱՍՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Ցույց է տալիս, թե զվարճասեր ծերունի Հրեան և միսս Նենսին որքան հուզատար էին Օլիվեր Թվիստի նկատմամբ	357
ՏԱՍՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Պատմում է, թե ինչ պատահեց Օլիվեր Թվիստին, երբ Նենսին նրան տներ կանգնեց	365
ՏԱՍՆՑՈԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Ծակատագիրը շարունակում է հալածել Օլիվերին և, լռողուն բերելով մի անվանի մարդու, արատավորում է նրա բարի անունը	376
ՏԱՍՆՈԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Պատմում է, թե ինչպես էր Օլիվերը ժամանակ անցկացնում իր համբավավոր բարեկամներին ընտիր ընկերակցության մեջ	386
ՏԱՍՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ քննարկվում և ընդունվում է մի կարևոր ծրագիր	395
ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ Օլիվերը հանձնվում է միասոր Վիլյամ Սալքսի տնօրինությանը	406
ՔՍԱՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Արշավանքը	415
ՔՍԱՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Կողոպուտը	422
ՔՍԱՆԵՐԻՔԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ միասոր Բամբլլի և ինչ-որ լեզրի միջև տեղի է ունենում հաճելի խոսակցություն, և ցույց է տրվում, թե ինչպես նույնիսկ մի բիզլը, որոշ դեպքերում, կարող է դուրսգազաց լինել	429
ՔՍԱՆՁՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ խոսվում է մի ինչ-որ շատ աննշան նյութի մասին. հակիրճ, բայց՝ դուցե մի կարևոր գլուխ այս գրքի պատմության մեջ	438
ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ այս պատմությունը նորից անդրադառնում է միասոր Ֆիգինին և նրա խմբին	445
ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Որտեղ հանդես է գալիս խորհրդավոր մի անձնավորություն, և տեղի են ունենում շատ դեպքեր, որոնք սերտորեն կապված են այս պատմության հետ	452
ՔՍԱՆՑՈԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Խոսվում է այն մասին, թե ինչպես նախորդ գլխում մի ինչ-որ լեզրի անպատկառորեն լքելու անքաղաքավարության համար ներողություն է խնդրվում	465
ՔՍԱՆՈԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Զբաղվում է Օլիվերով և շարունակում պատմել նրա արկածներին մասին	473
ՔՍԱՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ—Տալիս է նախնական տեղեկություն այն տան բնակիչների մասին, որոնց մոտ ապաստան գտավ Օլիվերը	485

ԵՐԵՄՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Պատմում է, թե Օլիվերի նոր այցելուները ինչ կարծիք կազմեցին նրա մասին	439
ԵՐԵՄՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Պատմում է մի ճգնաժամային կացության մասին	496
ԵՐԵՄՈՒՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Այն երջանիկ կյանքի մասին, որ Օլիվերը սկսեց վարել իր բարեսիրտ բարեկամների հետ	508
ԵՐԵՄՈՒՆԵՐԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Որտեղ Օլիվերի և նրա բարեկամների երջանկությունը հանկարծական վտանգ է սպառնում	517
ԵՐԵՄՈՒՆԶՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Պարունակում է որոշ ներածական տեղեկություններ նոր հանդես եկող մի երիտասարդ շենթմենի և Օլիվերի հետ պատահած մի նոր արկածի մասին	527
ԵՐԵՄՈՒՆԶԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Պարունակում է Օլիվերի արկածի անբավարար արդյունքը և բավականին կարևոր մի խոսակցություն Հարրի Մեյլիի և Ռոզի միջև	538
ԵՐԵՄՈՒՆԿԵՅԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Շատ հակիրճ մի գլուխ, որ գուցե այժմ մեծ նշանակություն չի ներկայացնում, բայց հարկավոր է կարդալ որպես շարունակությունը նախորդի և որպես բունալի այն դիտել, որ հետևելու է իր ժամանակին	546
ԵՐԵՄՈՒՆՑՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Որտեղ ընթերցողը գուցե կնկատի մի հակասություն, որ հաղվազեց չի ամուսնական կյանքում	549
ԵՐԵՄՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Որտեղ պատմվում է այն մասին, թե ինչ տեղի ունեցավ միստր և միսիս Բամբլենի ու միստր Մոնթգոմի միջև նրանց վերաբային տեսակցության ժամանակ	561
ԵՐԵՄՈՒՆԻՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Հանդես է բերում մի շարք պատվարժան մարդկանց, որոնց հետ ընթերցողը արդեն ծանոթ է, և պատմում է այն մասին, թե Մոնթգո և Հրեան ինչպես խորհրդակցեցին իրար հետ	572
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Մի տարօրինակ տեսակցություն, որ հանդիսանում է նախորդ գլխի շարունակությունը	589
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Պարունակում է նորանոր հայտնություններ և ցույց է տալիս, որ երջանիկ անակնկալները, դժբախտությունների նման, մենակ չեն դալիս	597
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Օլիվերի մի վաղեմի ծանոթը հանճարեղության բացահայտ նշաններ ցուցաբերելով, մայրաքաղաքում հասարակական դեմք է դառնում	608
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Որտեղ ցույց է տրվում, թե ինչպես Հնարամիտ Ստահակը փորձանքի մեջ ընկավ	620
ՔԱՌԱՍՈՒՆԶՈՐՍԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Ժամանակը հասնում է, երբ Նենսին պետք է կատարի Ռոզ Մեյլիին տված իր խոստումը, բայց ձախողվում է	632
ՔԱՌԱՍՈՒՆԶԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Ֆեզինը Նոա Քլեյվորթին մի գաղտնի հանձնարարություն է տալիս	639
ՔԱՌԱՍՈՒՆԿԵՅԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Տեսակցությունը տեղի է ունենում	648

ՔԱՌԱՍՈՒՆՅՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Աղետաբեր հետևանքներ	654
ՔԱՌԱՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Սայթսի փախուստը	662
ՔԱՌԱՍՈՒՆՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Մոնթրալ և միստր Բրաունլոն վերջապես հուն- դիպում են իրար. նրանց զրույցը և այն տեղեկությունը, որ ընդ- հատում է այդ զրույցը	673
ՀԻՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Հետապնդում ու փախուստ	684
ՀԻՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Լուսաբանվում են մեկից ավելի առեղծվածներ և բովանդակում է ամուսնության առաջարկություն առանց պայմա- նականությունների	696
ՀԻՍՈՒՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Ֆեդինի վերջին գիշերը	712
ՀԻՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԳՆՈՒՄ—Եվ վերջինը	722

ԴԵՖՈ Դ.

Կ 477 Դանիել Դեֆո. Ռոբինզոն Կրուզո / [Ռուս. թարգմ.՝
Հ. Հարությունյան]. Չարլզ Դիկկենս. Օլիվեր Թվիստի
արկածները / [Բնագրից թարգմ.՝ Ա. Բաղարյան] / Վե-
պեր.— Եր.: Արևիկ, 1988.— 736 էջ.— (Համաշխարհ.
գրակ. պատանիների համար):

Ռոբինզոն Կրուզոն նավը խորտակվելուց հետո հայտնվում է
հեռավոր, անմարդաբնակ կղզում: Իր աշխատասիրության, արխու-
թյան և հնարամտության շնորհիվ նա կարողանում է շատ դժու-
րություններ հաղթահարել:

Չ. Դիկկենսի վեպը պատմում է մի փոքրիկ տղայի՝ Օլիվեր
Թվիստի դժբախտ մանկության մասին, որն իր կյանքի դառը փոր-
ձով ճանաչում է բուրժուական հասարակության անմարդկային էս-
թյունը:

Գրական-գեղարվեստական հրատարակություն

Դանիել Դեֆո

ՌՈԲԻՆՉՈՆ ԿՐՈՒՋՈ

Չարլզ Դիկկենս

ՕԼԻՎԵՐ ԹՎԻՍՏԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Վեպեր

Литературно-художественное издание

Даниел Дефо

РОБИНЗОН КРУЗО

Чарлз Диккенс

ПРИКЛЮЧЕНИЯ ОЛИВЕРА ТВИСТА

Романы

(На армянском языке)

Издательство «Аревик»

Ереван, 1988

Художник С. Е. Лачинян

Խմբագիր՝ Վարիշ՝ Գ. Ս. Օհանյան

Խմբագիր՝ Էդ. Ս. Ավագյան

Նկարիչ՝ Ս. Ե. Լանիկյան

Գեղ. խմբագիր՝ Ս. Գ. Սաֆյան

Տեխ. խմբագիր՝ Ն. Պ. Սաֆյան

Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ա. Ս. Համգյան

Հանձնված է շարվածքի՝ 29.06.88 թ.: Ստորագրված է տպագրության՝ 20.12.88 թ.: Չափսը՝ 60×84¹/₁₆: Թուղթ՝ տպագր. № 2: Տառատեսակ՝ «Գրքի սովորական»: Տպագրություն՝ բարձր՝ 42,78 պայմ. տպ. մամ., 39,55 հրատ. մամ.: Տպաքանակ՝ 80.000 (II թողարկում 40001—80000): Պատվեր՝ 1810: Գինը՝ 3 ռ. 70 կոպ.:

«Արևիկ» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:

Издательство «Аревик», Ереван-9, ул. Теряна, 91.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԻՈՐԱՖԻԿԱԿԻ և զրքի առևտրի գործերի պետական կոմիտեի Հակոբ Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆ-կոմբինատ, Երևան—9, Տերյան 91:

Полиграфкомбинат им. Акопа Мегаларта Госкомитета Арм. ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Ереван-9, ул. Теряна, 91.